

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

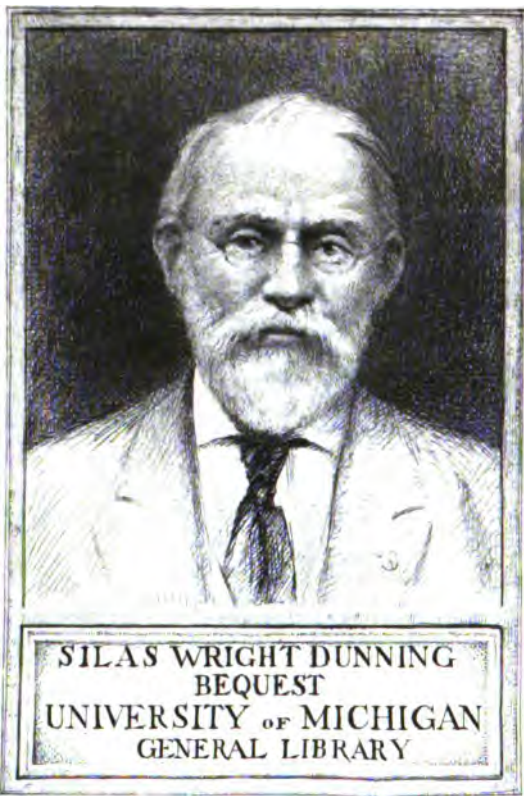
Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

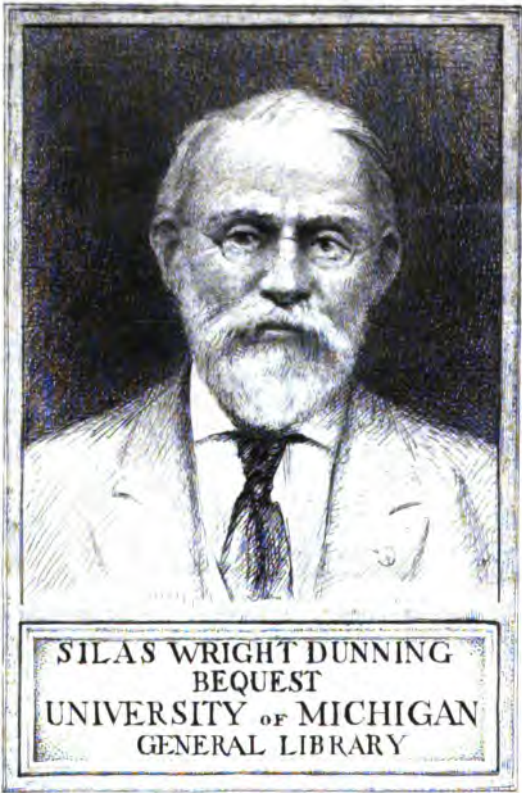
W

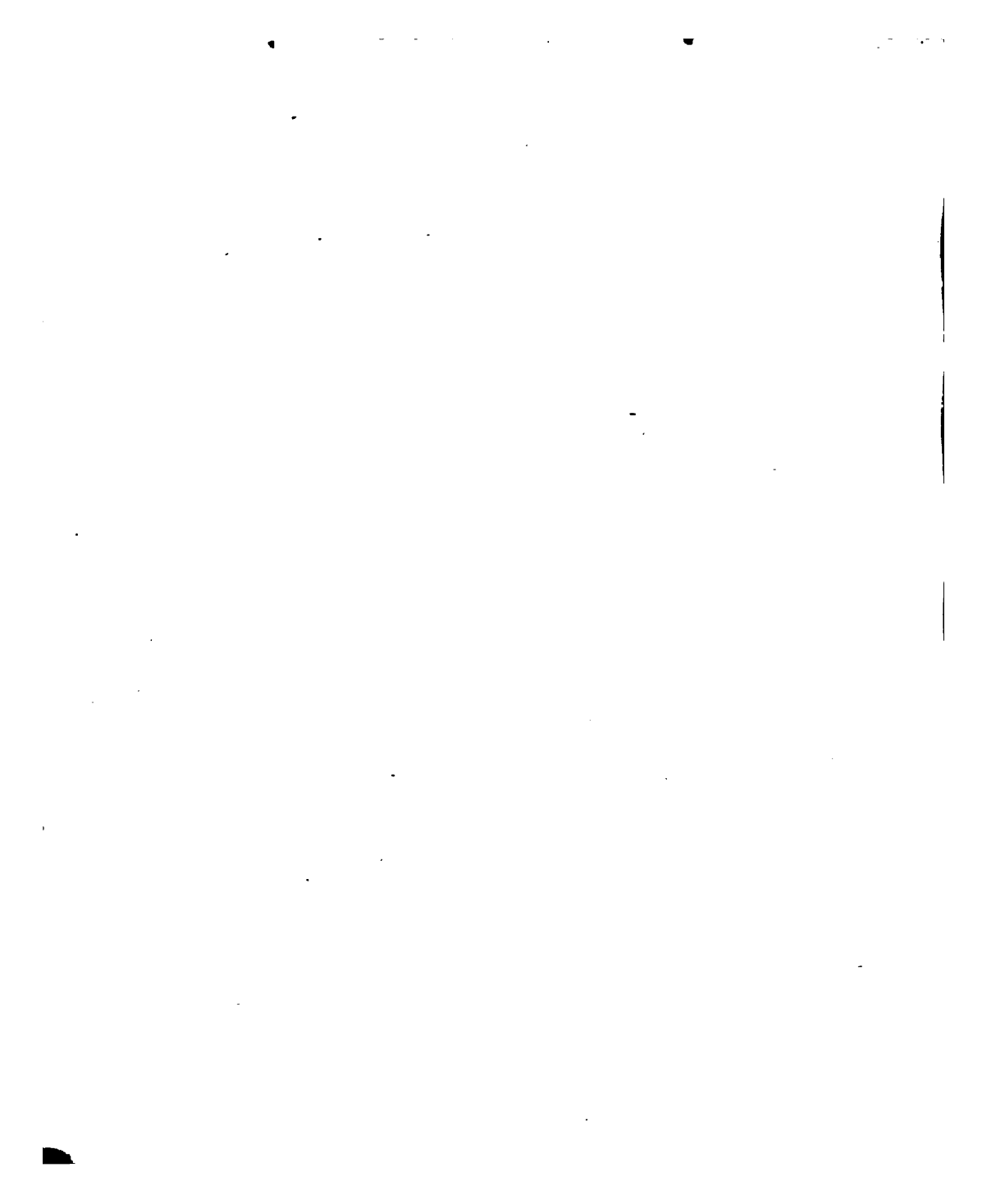
SILAS WRIGHT DUNNING
BEQUEST
UNIVERSITY OF MICHIGAN
GENERAL LIBRARY

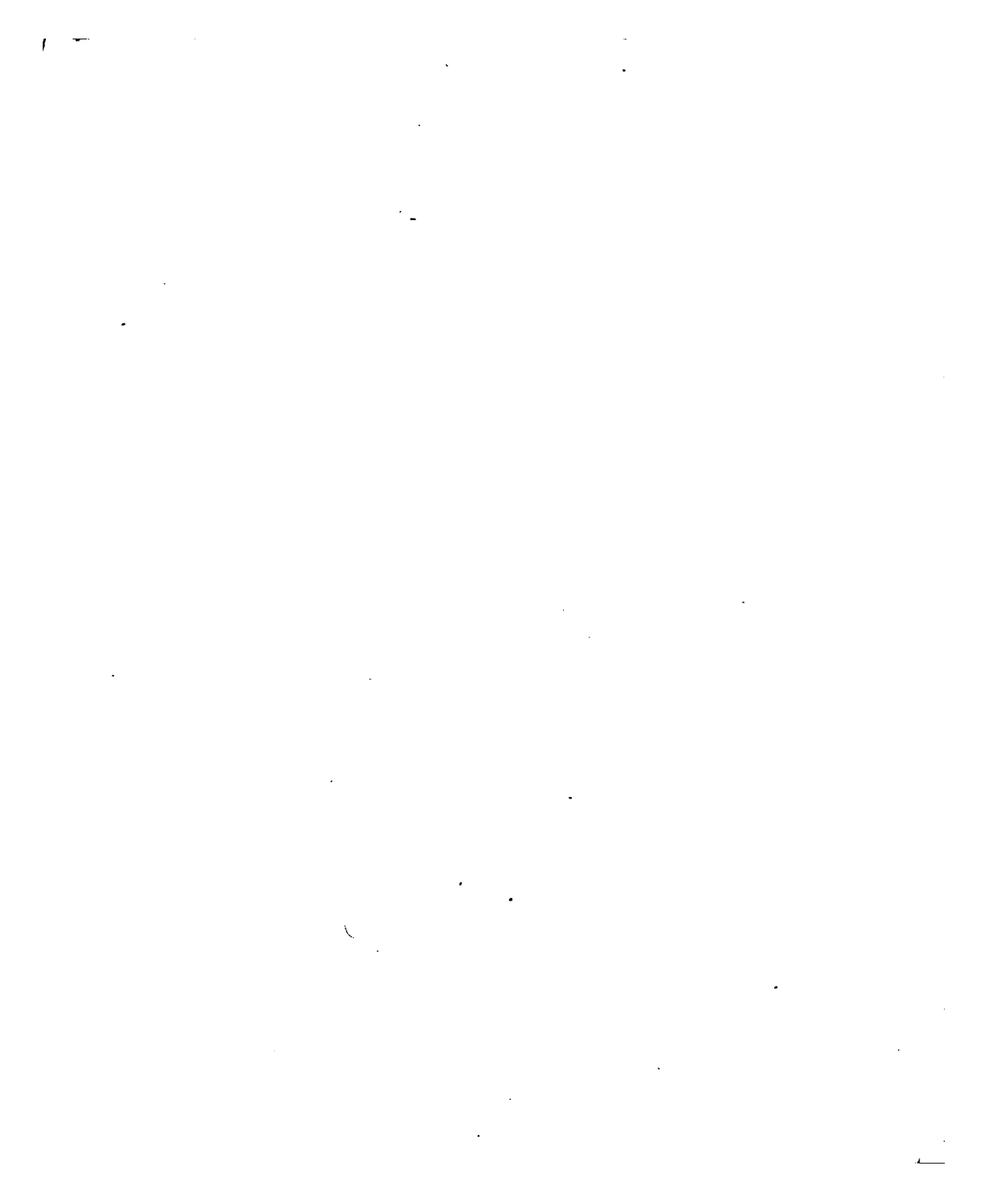
D
I
.N37

*see also
H. P. N.*

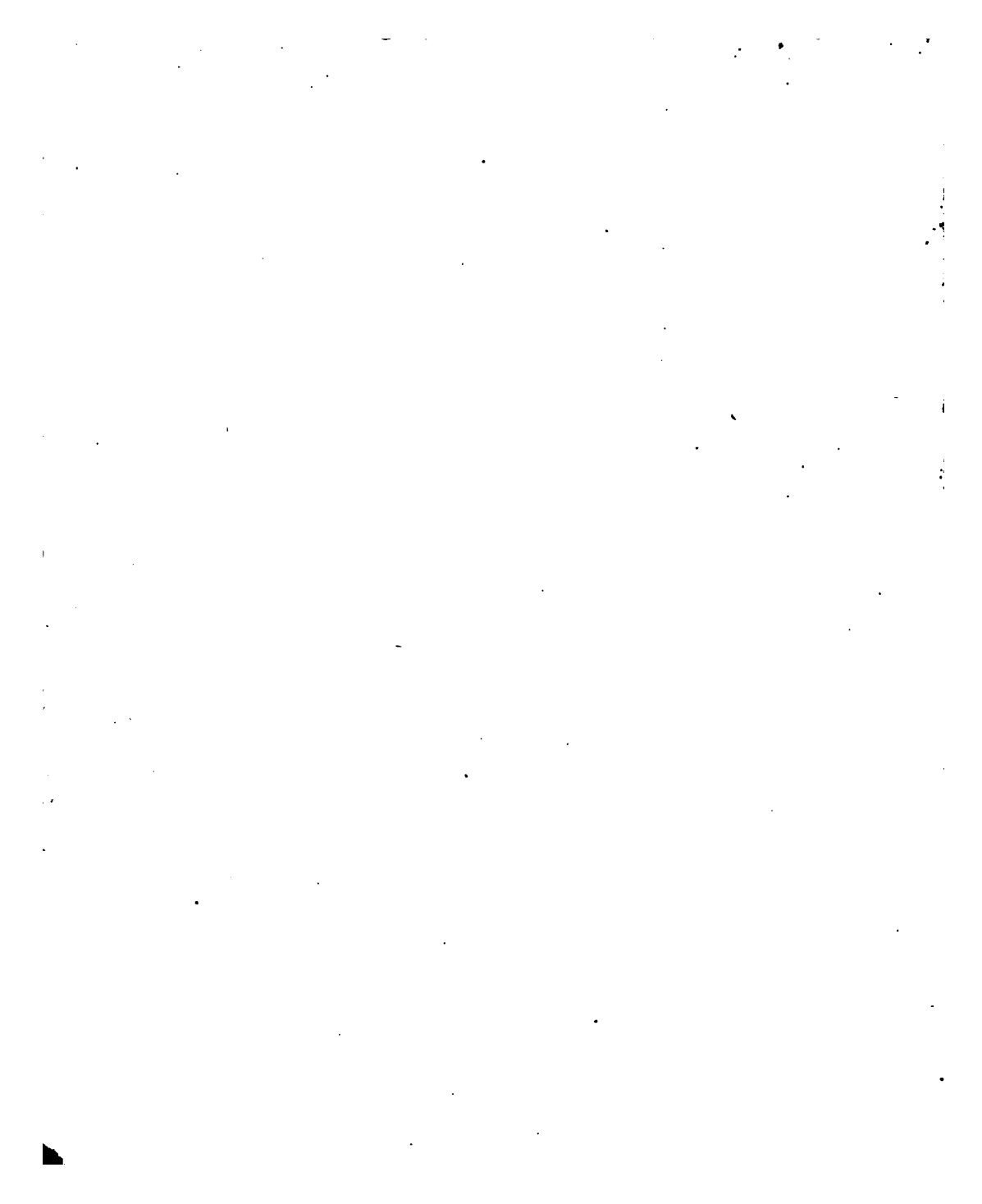

D
I
.N37

Nederlandsch gedachteboek of
**EUROPISCHE
MERCURIUS,**

Behelzende

Al het voornaamste 't geen, zo omtrent de zaaken van
Staat als Oorlog, in alle de Koningryken en Landen van
Europa, en ook zelfs in verscheidene Gewesten van
d'andere Deelen der Wereld, is voorgevallen.

Op een onverwarde en klare Historische manier beschreeven, en
met alle de daar toe noodige Authentyke Stukken en Bewyzen
voorzien.

Door E. V. Philologo - Polit.

VIERDE STUK, EERSTE DEEL.

Begrypende de zes eerste Maanden van het Jaar 1693.

Versierd met koperen Platen.

t'AMSTERDAM.

Gedrukt voor den Auteur; en zyn te bekomen by *Timotheus van
Hoorn*, Boekverkooper in de Nes, in 't Zinnebeeld, 1693.

Summary
nijl
11 25-36
32807,

Op het Vierde Stuk

Van den

EUROPISCHEN MERCURIUS.

Lust 't iemand, als van eene tooren,
't Gewoel der Grooten gaa te slaan,
Zien Ryken op en neder gaan,
Of hunne Raadsbesluiten hooren :

Die leen' zyn oog aan deeze blad'ren,
Die, met een ongeveinsde taal,
Van drie Jaar stribbelings 't verhaal
Met zorg en kunst in een vergad'ren.

Gy zult 'er Heiren zien vernielen,
En onverwinb're Stéen verrast,
De gaauwste Geesten misgetast,
De Zee vol brand van Oorlogskielen.

Dan weêr de Moord, om voor het roesten
Zyn' seyssen, doodelyk van snee,
Te hoeden, onder ach en wee !
Zien duizenden gelyk verwoesten.

Van verre hoort g'er donderflagen,
Die met vervaarelyk gedruis
De roem verkonden van het Kruis,
En 's Halvemaanens nederlaagen.

Al wat in vier des Wereldts deelen
Gebeurd is, ziet gy hier in 't kort ;
't Goen trouw u aangewezen word,
En niemand kan met reên verveelen.

d'Aaloudheid mag, wat van te vooren
Geschied is, melden; 't geen ons niet
Kan vreugd aanbrengen, noch verdriet,
En duizend vreemdighêen doen hooren.

Maar zaaken, zo vol wonderheden,
Als deez' MERCURIUS verhaalt,
Wel waard in staal te zyn gemaakt,
Verdiene voor hunn' roy te treden.

Zulks zal Kindts Kinderen vermoegen,
Wanneer zy zien, hoe Hollands magt,
Voorheen altyd ontzien, geacht,
Zich grooter Eerkroon toe kon voegen :

Dewyl 't door puik van weinig' Benden
Van haare Krygsmagt, doch bezielt,
Door 't vuur haars Veldheers, ziet vernielt,
Een Gerion met dubb'le lenden.

Dien zelve Held, die in zyn' daaden
Het spoor volgt van Alcmenaas Zoon,
En minder acht slaat op den Troon,
Als onverwelkb're Lauwerbladen,

Zult gy, hoe 't bars geval zyn poogen
Een Stiefmoer schynt, met Leeuwenmoed.
In 's dollen Krygsperks Helse gloed
Zien tarten 's Vyandts trots vermoegen.

Wilt dan met zinnen overweegen,
En zien, als iemand van het strand,
Uw' Makers in der baaren brand,
Gerust, hoewel met hen verleegeen.

Wensch uitkomst, en dat blyder maeren
In laater Schriften moogen staan,
Dat Hollands roem mag verder gaan,
En Vree met Eendracht t'zaamen paaren.

T. ARENDSZ.

EUROPISCHE MERCURIUS,

Behelzende

Al het voornaamste 't geen, zo omtrent de zaaken van Staat als Oorlog, in alle de Koningryken en Landen van Europa, en ook zelfs in verscheidene Gewesten van d'andere Deelen der Wereld, is voorgevallen.

VIERDE STUK, EERSTE DEEL.

J A N U A R I.

Y meenden dit Jaar weder aan te vangen met een beschryving te maaken van den staat, daar Europa zich tegenwoordig in bevond; op dat men uit de vergelyking van dien met den geenen, daar wy het voorgaande Jaar mee hebben begonnen, mocht kunnen erkennen, of'er den Oorlog veel verandering in had gemaakt, of dat'er iets was voorgevallen, waar uit men konde besluiten, hoedanig het einde stond te weezen van die geweldige gesteldheden, daar wy ons sedert meer als vier jaaren in bevinden. Alle de stukken waren'er alreëdts toe gereed: maar, behalven dat de Leezer uit de grootste gevallen van de voorgaande Veld- en Zee-tocht zich wel haast een denkbeeld van deze verandering kan maaken, hadden wy niet voorzien, dat een seizoen, zo dor in alle andere dingen, zo vruchtbaar in nieuwighe-

1593.

1693.
January.

heden zou weezen. Wy bewaaren dan onze materiaalen en overdenkingen voor een andre gelegenheid, en gaan een aanvang maaken met het verhaal der zaaken, welke zich in Italien hebben toegedraagen.

ROMEN.
Vreugdetekenen wegens de geboorte des Prinzen van Beyeren.
(a) Zie 3 Strak, 4 Deel, pag. 45.

MEN stelde te Romem groote vreugdetekenen aan wegens de geboorte des (a) Prinzen van Beyeren, en zulks door uitdrukkelyke last van den Paus, en de zorgen van den Abt Scarlati, Minister van zyne Keurvorstelijke Doorluchtigheid. De Heilige Vader wilde de Mis, welke by deze gelegenheid met alle de vereischte plechtigheden wierd gezongen, en van het *Te Deum* gevolgd, persoonlyk bywoonen, niettegenstaande zyne ongemakkelijkheden en het onguur wêer. De meeste Kardinaalen en Prelaaten, welke te Romem waren, lieten 'er zich vinden, gelijk ook alle de voornaamste Persoonen van beide de sexen. Het Feest wierd verzelde door verscheidene charges van 't Kanon, het loopen van Wynfonteynen, en prachtige Illuminatieen aan veele oorden van Romem, en voornaamentlyk omtrent het Hof van den Abt Scarlati, alwaar deze vreugdetekenen ettelijke achtervolgende nachten wierden gezien. Maar naauwelyks had de blydschap een einde genomen; en Romem weder eenige rust gekreegen, of men verstonde de droevige dood der Keurvorstin, te gevoeliger dewyl ze gantsch onverwacht voorkwam. De Paus toonde 'er zich ten uitersten door getroffen, en te meer dewyl hy zelve haar te Weenen, wanneer hy 'er de hoedanigheid van Nuncijs bekleedde, gedoopt had. Hy stortte zynen boezem hier over uit in den schoot des Prinzen van Lichtenstein, Keizerlyken Ambassadeur; maar zei in deze moeijelijkheid van geeft ook ter zelve tyd, dat hy niet en kon goedkeuren, dat zyne Keizerlijke Majesteit een negende Keurvorstendom ter gunste van een Ketterischen Vorst had opgerecht: dat het te vreezen stond, dat de Protestanten, door dit voordeel machtig geworden, de Keizerlijke Kroon t'avond of morgen in eenige andere Familie, als het Huis van Oostenryk, mochten doen overgaan, enz. En op het vertoonen dat den Hertog van Hannover, die met deze nieuwe Waardigheid bekleed was geworden,

Dood der Keurvorstin bekend gemaakt.

Misnoegheid van den Paus over het oprichten van een negende Keurvorstendom.

den, groote diensten aan het Ryk gedaan had, en noch d'gelyks deed; dat hy de voorgaande zomer voerle Troupen na Hongaryen had gezonden; dat hy 'er noch meer anderen moede by te voegen; en dat hy beslooten of beloofd had alle zyne krachten tot de verdediging des Ryks aan te wenden: antwoordde de Heilige Vader, dat alle die bystanders, al waren ze ook noch grooter, niet te vergelijken waren met de Keurvorstelijke Waardigheid, die 'er de vergelding af was, enz.

In der daad, hoewel wy (*) hiervoor, misleid door kwaade berichten, gezegt hebben, dat de Paus in d'oprechting van een negende Keurvorstendom had bewilligd, zag men nu wel duidelyk het tegendeel: want de Heilige Vader, ten uitersten 'er over gestoord, deed een Congregatie aanstellen, waar in dit werk overwoogen, en beslooten wierd tegens deze nieuwe Verkiezing te protesteeren, even gelijk men gedaan had op den 26ten November van den Jaare 1648. tegens de Tractaaten van Munster en Osnabrugge, uit kracht van de welken men een achtste Keurvorstendom had opgerecht, in faueur van den Vorst Karel-Lodewyk, Paltsgraaf aan den Ryn, onder voorwending dat Innocentius de X. zyne bewilliging niet en had gegeven tot deze vermeerdering van het getal der Keurvorsten, en dat ten anderen die Vorst een Protestant was.

Waarlijk, 't was niet van het belang van het Roomsche Hof, dat het getal der Protestantische Keurvorsten vermeerderd wierd; en nooit zag men 'er grooter verbaasdheid, als wanneer men een achtste Keurvorstendom had opgerecht; om deze Waardigheid in het Paltshuis aan den Ryn, ter gelegenheid der zaaken van Bohemen 'er af beroofd, te herstellen. Dit middel, in de Westphaalsche Conferentien genoomen om den Hertog van Beyerens, en den Vorst Karel-Lodewyk, Paltsgraaf aan den Ryn, te vernoeogen, wierd van geheel Europa goedgekeurd. Nooit is 'er iets met meerder billijkheid gedaan: de zaak kon ook niet anders geschikt worden: al de wereld moest het bekennen. Ondertusschen liet echter Innocentius de X. niet na tegens de Westphaalsche Pacificatie in 't algemeen, en tegens deze nieuwe Oprechting in 't byzonder, te protesteeren, bestaande zyne Protestatie in de volgende woor-

1693.
January.(1) Zie 3
Siv. 4. Deel,
Pag 46.

1693.
Januury.Proceditie
van Inno-
centius den
X. tegen
het Achtste
Keurvor-
stendom.

den. Het getal van dezoven Keurvorsten des Ryks, certyds door het Apostolisch Gezag vastgesteld, is, zonder onze bewilliging, en die van den Heiligen Stoel, vermeerderd, en een achtste Keurvorstendom ten gunste van Karel Lodewijk, Paltsgraaf aan den Ryn, een Ketter, opgevocht: en men verordent vele andere zaken, die het schande is te verbrachten, zeer nadeelig en schadelijk aan de Rechtmatige Religie, aan den Roomschen Stoel, aan de mindere Kerken, en andere hier voor genoemd. En hoewel d' Eerwaardige Broeder Fabio, Biscshop van Narda, onze en des gemelden Stoels Extrordinaris Nunciatus langs den Ryn en in Neder-Duitschland, openlyk uit onzen naam, en uit den naam van den gezeyden Stoel, ten uitvoering onzer orders, geprotestoord heeft, dat die Artykelen op een roekelooze manier vervaard zynde door lieden, die'er de macht niet toe hadden, van geener waarde, ydel, en onrechtvaardig waren, en overal voor zodanig gehouden moesten worden; en dat het aan al de werelt bekend is, dat alle Transactie of Partie, gemaakt wegens de Geestelyke zaken zonder het Gezag van den gemelden Stoel, nul en van geenige kracht en waarde is: niestowin, op dat'er te daadelyker geremedieerd mag werden in d'indemniteit van al het bovenstaande, willende daar in voorzien volgens de plicht van het Harderlyk Ampt, aan ons van boven toevertrouwd; en houdende in de Tegenwoordigen voor volkomenlyk en genoegzaam uitgedrukt en geïnferoord den waaren inhoud en de Dagtekeningen der Tractaaten van beide de Prades, en alles't geen daar in begreepen staat, gelijk ook van d'andere dingen die alhier noodzaakelyk uitgedrukt en geïnferoord behoorden te wezen, even als of zy'or van woord tot woord geïnferoord waren: Zeggen en verklaaren wy door deze Tegenwoordigen, uit onze eigene beweging, en onze zekere wettenschapen ripe deliberatione, missgaders de volheid der Geestelyke Macht, dat de gemelde Artykelen van eendier Tractaaten, of van alle beiden, en alle d'andere dingen begreepen in de gezeyde Tractaaten, welke, op dat wyze het ook mag wezen, de Katholijke Religie, den Godlyken Dienst, de Zaligheid der Zielen, den gemelden Apostolischen Romcinschen Stoel, de mindere Kerken, de Geestelyke Order en Staat en bunne Persoonen, Leden en Zaken, Goederen, Jurisdictien, Autoriteiten, Immuniteiten, Vryheden, Privilegien en Rechten, hoedanig de zelyen ook mogen wezen, met alles't geen daar uit gevolgd is en zal volgen, bevredelen, of'er zelfs het minste nadeel aan toebrengen, of dat men zou

ken-

1693.
 January.

konnen zeggen, verstaan, pretendeeren, of aabten de zelven te kennen benadeelen, of op eenigerley manier benadeeld te hebben, van rechtswege geweest zyn, zyn, en in eeuwigheid zullen wezen nul, ydel, ongeldig, onrechtmatig, onrechtvaardig, veroordeeld, gewraakt, blaauw, en zonder kracht of werking; en dat niemand gebonden is de zelven, of eenige van den zelven, t'observeeren, al waren ze ook met een eed bekrachtigd: en, wie het ook mag wezen, heeft 'er immermeer toe kunnen, of zal 'er toe kunnen verkrygen, of zich aannemantigen eenig recht, of actie, of schynbaare tytel, of recht van proscriptie, hoewel 'er de bezitting sedert langen en onbengelyken tyd niet was gevolgd, zonder eenige interpellatie of interruptie, of zonder 'er eenigen staat af te maaken of gemaakt te hebben, en derhalven de zelven in eeuwigheid bouden als niet zynde, of nooit zynde geweest, gedaan, en beslooten.

Uit deze Protestation van Innocentius den X. kan men zien, dat de Roomsche Stoel d'oprechting van een negende Keurvorstendom ter gunste des Hertogs van Hanover niet dan als onrechtmatig kon aanmerken; dewyl de gemelde Paus de geene, welke met zo veel billijkheid in faveur van den Paltsgraaf aan den Ryn wierd gedaan, als zodanig aanmerkte: want al de wereld weet, dat, volgens de Ryksconstituten, de Wereldlijke Keurvorsten van vader op zoon, zo lang als 'er maar een by den leevenden lyve is, in de Keurvorstelijke Waardigheid en het Keurvorstendom succedeeren. 't Is de successie, die men de liniaale successie noemt. Doch om tot andere dingen over te treden.

Sedert de verheffing van Innocentius den XII. tot het Pauschap was 'er, ons weetens, noch niet een enige Kardinaal gestorven: maar nu verstond men de dood van twee dezer Prelaten, byna te gelijk overleeden. d'Eerste was de Kardinaal Verissimo d'Alemcastro, Groot-Inquisiteur van Portugaal, gestorven te Lisbon in de Maand December, tot het Purper verheven in het Jaar 1686. door Innocentius den XI. in die groote Promotie die 'er alstoen gedaan wierd: en de tweede, François Viscosti, onder het getal der Kardinaalen aangesteld in d'eerste Promotie van Innocentius den XI. Hy was Aertsbisschop van Milanen, alwaar hy op den 7^{den}. der Maand

Dood van
 twee Kardinaalen.

22 E U R O P I S C H E

1693.
January.

Slechte
Tombe van
den Pius
geeft gele-
ge-theid
tot een La-
tynsch Ge-
dicht.
(a) Zie 3
Stuk, 4 Deel,
Pag. 13.

uary kwam t'overhyden. De dood dezer twee Kardinaalen be-
gon het gerucht wegens een nieuwe Promotie weder op te
wekken; doch echter alnoch zonder volkomene zekerheid.

Wy hebben (a) elders gezegt, dat de Heilige Vader order
had gegeven tot het oprichten van een zeer slechte Grafftede,
waar in hy wilde, dat zyn ligchaam na zyne dood zou rusten.
De prachteloose Tombe, of liever het bevel tot het sichten
van de zelve, gaf gelegentheid aan den Vader Commistus, Je-
suït, om een Latynsche Ode te maaken, in de welke hy den
Heiligen Vader met zeer cicrlijke en krachtige redenen van
een zo treurig ontwerp, als het oprichten van een eigene Graff-
stede, trachtte afte wenden; de rampen van den oorlog beklaag-
de; en hem aanmaande tot zyn gezag in 't werk te stellen, om
de Christene Vorsten tot de vrede te brengen. Die de Latyn-
sche taal kennen, zullen 't ons niet wandanken, dat wy dit
Stukje alhier hebben ingelyfd; 't geen wy ook aan onze Landts-
genooten zouden medegedeeld hebben, indien wy niet en
hadden geoordeeld, dat het in d'overgieting in Nederduit-
sche vaerzen een merkelyk gedeelte van de kracht en bevallig-
heid zou hebben verlooren. In der daad, de vertaaling van
Latynsche Stukken valt zo gemakkeijk niet, als sommigen zich
wel inbeelden; en indien men de handen van deze en geene
Roëeten had afgehouden, 't zou maar te beter zyn geweest.
Doch ziet hier de beloofde Ode.

I N N O C E N T I O XII.

Pontifici Maximo.

Ne de Tumulo sibi, uti facit, extruendo cogitet. Reconci-
liatis Regibus, & pacato Orbe, non desore illi perenne
Monumentum.

VERENDIS Pastor Regibus, & Deo Claudisq. Olympum clave Petro datæ
Nomen secundū, qui facili manu. Quæ tanta vitæ te satias tenet,
Graves habenas flectis orbis, Primos ut inter regni honores
Arbitrioque tuo recludis, Ipse tibi properes sepulcrum?

Urna.

M E R C U R I U S.

13

Urnae, INNOCENTI, triftis imagine
Augere luctus define publicos;
Et fata terrarum memento
Stare tuis religata fati.

Vides ut immani ardeat undique
Europa bello. Mentiſibus efferis
In mutuam converſa cladem
Tela, faceſque ferunt dicata

Chriſto phalanges : non ſine Caelitum
Horrore, ſacras flagitiis domos
Eheu ! profanatas nefandis,
Atque ſuos cineres querentum

Impunè ventis ludibrium datos.
Currunt in æquor ſanguine turgidi
Scaldisque, Rhenusque, & cruentis
Membra virum laniata volvens

Iſter ſub undis. Jam, malè Sequana
Diſcors, laborat non reparabili
Incendio, expertus minores
Bridanus Phaëtonis ignes.

Urbeſue verſas, & viduos gemam
Agros coloniſ? ut mare, claſſibus
Stridens ſub ambuſtis, voraci
Gurgite ſorbuerit remiſtas

Nautis carinas? Nunc tumidis quoque
Vicina circum littora fluctibus
Portatur, in morem triumphi,
Naufragii miſeranda pompa.

Hæc irretortis luminibus juvat
Spectare, Reges? nec pudor eſt opem
Negare mundo jam ruenti,
Jamque ſua populos trahenti,

Et vos, ruinâ? Præcipitis gradum
Urgere fati parcite, publica
Si qua eſt ſalutis cura, pulſo
Longè odio, invidiâque trifti.

Vos ſaltem amicas jungite dexteras,
O certa Divum progenies; quibus
Præ gloria, præ ſceptri amore,
Religio, pietasque cordis.

Quin ipſe dictis conditionibus
Compone natos tuo pater jure.
Funèſta te pacem jubente
Arma cadeat manibus volentum.

Nec LUDOVICUS, Marte licet ſuo
Ubique felix, abnuerit prior
Comas triumphales olivâ
Poſthabitis religare lauris.

An fallor? Euris ecce jugalibus
Aſtræ puro labitur æthere,
Terrasque deſertas revifit:
Quam niveum comitatur agmen

Concordia, & fas, & pudor, & fides:
Ignara fraudum, grataque fauſtitas,
Gaudensque profuſiſte cornu
Copia ruris opes benigno.

Quacumque curru ſe tulit aureo,
Bellum repreſſis conticuit minis:
Tortorſque poſt tergum revincta
Anguibus horriſeris lacertos

Nequicquam Enyo perſarit impotens:
Unaque, majus ſupplicium pati
Damnata, Ditis ſe ſub umbras
Hæreſis, impietasque condit.

Iſta, INNOCENTI, temporibus tuis
Miracla rerum maximus Arbitrer
Debetque, præſtabitque honorem
Hunc etiam meritis rependet,

Pacem ut tueri compoſitam, & dia
Felice Româ fas tibi ſit ſruil:
At poſtquam Olympo jam receptus
Auxeris indigites beatos:

14 E U R O P I S C H E

1691
F. m.
Tum pro sepulcro quod struis, alteram
Labore claro Pyramidum altius,
Bustoque Mausoli superbo,
Posteritas tibi grata condet.

Brevi que subter carmine, quod genis
Miratus hospes perlegit humidis,
Scribere servati fuisse
Pacificus moderator orbis.

Ibi revinctus tergemina caput
Stabis coronâ, Regibus ad pedes
Utrunque prostratis amorem
Præcipiens revocare prisicum.

SANCTITATI TUE

Regis Jo. GOMMERIVS, S. J.

(a) Zie 3
Stat., & Dod.
pag. 160.
In de verhandeling van de zaaken der voorgaande (a) Maand hebben wy ter loops gesproken wegens de dood van den beruchten Molinos, Hoofd van de Secte der Quiëtisten : doch dewyl de meeste lieden niet ter deeg en weten, wie deze Molinos geweest is, hoewel hy geruchts genoeg in de wereld heeft gemaakt, zullen wy alhier een kort begryp van zyn leven ter neder stellen.

Kort be-
gryp van
Molinos
leven.
Michiel de Molinos was een Spanjaard, van goeden en ryken huize. Hy wierd in d'Order der Priesters aangenomen, doch genoot nooit eenige Kerkelijke inkomst; invoegen het schein, dat hy zich aan den dienst der Kerk had toegewyd, zonder daar door eenig voordeel voor zich zelve te beoogen. De manier zyns leevens was nauwkeurig, en zodanig als 't een Man van zyn beroep paste. Maar hy maakte nooit een gebruik van die strengheden, welke in de Roomsche Kerk en d'Orders der Geestelijken zo zeer verheven worden : en gelijk hy geen lust had om die te pleegen, prees hy de zelve anderen ook niet aan. Ook hield hy niet veel van die arme bygeloovigheden, welke van de Handeldryvers der gemelde Kerk zo hoog worden gesteld. Hy begaf zich dan tot de wyze der *Mystici*, of verborgene Godgeleerden, waar af men de byzonderste zaaken, alzo het hier de plaats niet is om die te verhandelen, (b) elders kan nazien. Terstond na dat hy in de Priesterlijke Order was aangenomen, schreef hy eenige Werken van Godvruchtigheid, ziende voornaamentlijk op de Beschouwelijke Aandacht, die hy in Spanjen had ingedronken, en met zich in Italiën overbracht, met grooten yver om ze voort te planten. In het Jaar 1675. gaf hy 'er een uit onder den naam van

(a) II

(a) *il Guida Spirituale*, waar door hy in uitsteekende achtung ge- 1693.
 raakte by verscheidene Prelaaten, die naderhand tot het Pur- January:
 per verheven wierden, als Coloredo, Ciceri, en Petrucci, (a) *de Gesche-*
 welker laatste hy zynen Timotheus noemde. Men bevond *by de Leids-*
 ook zelfs, dat veele van de Kardinaalen in gemeenzaame ken- *man.*
 nis met hem zochten te leeven, en het geen geringe eer acht-
 ten onder het getal zynen vrienden gerekend te worden. Zul-
 ke waren Casanata, Azolini, en Carpegna; doch boven al-
 len, de Kardinaal d'Estrées, die een zeer nauwe verkeerung
 met hem hield. Maar het volgende jaar zag hem in een noch
 veel grooter luister: want de Kardinaal Odescalchi tot de
 Pauselijke Waardigheid verheven zynde, onder den naam van
 Innocentius den XI. gaf dese nieuwe Paus terstond tekenen
 van zyne bescherming aan Molinos, doende hem huisvesting
 neemen in een der vertrekken van het Vatikaan; waar door hy
 wyders d'achtung van af de wereld verkreeg: en zyn leerweg
 geraakte te Rom in zulk een aanzien, dat, uitgezondert de
 Jesuyten, de meeste Biechtvaders de zelve volgden, en hunne
 Biechtelingen de Paternosters en andere dienstpleegingen lie-
 ten verwerpen, om hen zich aan d'oeffening van inwendige
 Gebeden en het Beschouwend leven te doen overgeeven. En
 noch meer groeide dit aanzien door de vertaaling van een
 Fransch Boek, genaamd (b) *Pratique facile pour élever l'ame à la* (b) *Licht-*
Contemplation, door order van den Kardinaal d'Estrées in het *manier om*
 Italiaansch overgebracht. Ter zelve tyd schreef ook de Vader *de ziel toe de*
 Petrucci verscheidene Brieven, en eenige Tractaaten, we- *bescheu-*
 gens den Beschouwelyken stand. Ondertusschen begonden de *wing op te*
 Jesuyten en Dominikaanen, op den voortgang der Quietistery, *besen.*
 in roer te geraaken: en wel konnende bezeffen, dat de
 Beschouwers wel haast boven zonden dryven, en hunne Biecht-
 stoelen verlaaten worden, vonden zy geen beter middel, om
 dien slag te vermyden, als Molinos met Ketterry te betichten.
 Zy beschuldigden hem dan wegens de verloogchening van de
 Drieëenigheid en de Menschwording, om dat hy op een plaats
 van zynen *Geestelijken Leidsman* zegt, dat die God heeft, ook *Jesus*
Christus heeft: hier uit kwaadaardiglijk inbrengende, dat de-
 ze leerwyze strekte om de Menschheid van onzen Zaligmaaker

1693. te doen verwerpen. Zy zeiden ook noch, dat hy een vyand van
January. het Gebed was, ter oorzaak dat hy beweerde, *dat de val-*
maakteid der ziel niet en bestond in veel van God te spreken, of op
hem te denken, maar in hem hertgrondig te beminnen; 't geen ech-
 ter, wel verstaan zynde, waarachtig is) mitsgaders dat hy van
 alle de Christenen onverschillenden maakte, om dat hy 'er by
 voegt, *dat men zich niet en moet bedroeven, wanneer men in eenige*
miffslag valt, maar 'er zyn voordeel mee doen. Deze en eenige ande-
 re beschuldigingen maakten zo veel geruchts, dat 'er d'Inqui-
 sitie kennis af nam: doch voor alstoen vond het Heilig Officie
 niets tegens de Leere der Quiëtisten te zeggen; en de Paus gaf
 een Bisdom aan den Vader Petrucci, den yverigsten van Moli-
 nos Leerlingen. De Jesuyten moonden raazende te worden, en
 dedden heimelijk uitstrooijen, dat, dewyl Molinos een Span-
 jaard was, hy mogelijk wel van Joodische of Mahometaansche
 afkomst mocht weezen: doch dit belette niet, dat het getal
 der Quiëtisten van dag tot dag aangroeide. De lasteringen,
 welken de Jesuyten tegens Molinos, en zyne Discipelen, ded-
 den verbreiden, brachten zeer weinig te weeg: de gunst van
 den Paus, en hunne eigene deugd, ondersteunden hen. Zy
 lieten het werk echter niet steeken, en beslooten zich aan den
 Koning van Vrankryk te richten; waar op de Vader la Chaife
 hem ingeboezemd hebbende, dat, dewyl Molinos een on-
 derzaat des Konings van Spanjen geboren was; alle de Quiëti-
 sten vyanden van de Franschen waren, kreeg de Kardinaal
 d'Estrées, hoe grooten vriend hy ook van Molinos mocht wee-
 zen, order om hem aan te klaagen; 't geen hy deed. Hy ver-
 toonde aan den Heiligen Vader, dat de gantsche wereld ver-
 wonderd was, dat hy een Godloozen en Deïst in het Vatikaan
 onderhield: en hier op aanbod hy de Godloosheid en (a) Deïste-
 ry van dien Priester, die tot daar toe voor een Heilig had gegaan,
 te bewyzen. De Paus antwoordde, dat hy zich aan d'Inquisi-
 tie moest richten. De Kardinaal deed het, en vertoonde eeni-
 ge Papieren van Molinos, daar hy zodanig een uitlegging aan
 gaf, als het hem beliefd. Hy zei, dat Molinos hem alle zyne
 waarachtige gevoelens had ontdekt; met byvoeging, dat, in-
 dien hy zo lang zyn boezemvriend was geweest, zulks maar
 al-

(a) Het ge-
 loof der gee-
 nen, die voor
 alle Religie
 maar eenen
 God geloof-
 ven.

alleenlijk in list en geveinsdheid had bestaan, ten einde zyne toelieggen te beter t'ontdekken. 't Zeggen van dezen Prelaat maakte zo Janig een indruk op den geest der Inquisiteurs, dat Molinos in den Jaare 1685. gevangen wierd gezet. Echter, hoewel de gevangenen van het Heilig Officie voor geenige anderen in doodelijke ongemakkelijkheden behoeven te wyken, wierd hy in de zyne ettelijke maanden lang heel wel gehandeld; konnende de Paus de genegentheid; welke hy hem altyd had betuigd; niet vergeeten. Niemand wist eigentlijk, waar hy mee wierd beschuldigd; en alle zyne Vrienden vleidten zich, dat hy zich gemakkelijk zou konnen verdedigen. De zaak bleef byna twee jaaren in dezen staat: maar ten einde van dien tyd nam men ook den Graaf en Graavin Vespignani, Paulo Rocchi, Biechtvader van den Prins Borgia, en verscheidene andere perfoonen, ten getale van seventig, onder de welken 'er waren vermaard door hunne geleerdheid en deugd, gevangen. In minder als twee maanden wierden meer als twee honderd Quietisten in d'Inquisitie gezet: en gelijk de Paus zelve met deze Kettery wierd beticht, stuurde het Heilig Officie Gelaftigen aan hem, om hem hier over t'examineeren, niet in de hoedanigheid van Opperpriester, maar als een byzonder persoon. De Heilige Vader antwoordde, dat hy onschuldig was, en mot het Heilig Officie wat lachte. Ondertuffchen dedden d'Inquisiteurs door den Kardinaal Cibo een Kreitsbrieffaan de Prelaaten van Italien schryven, om hen te verwittigen, dat 'er aan verscheidene oorden van hunne Bisdommen Vergaderingen gemaakt waren, in de welken men, onder den dekmantel van den inwendigen weg en het Gebed van Rust te leeren, verdoemelijke dwaalingen leerde. Men examineerde te dier tyd ook eenige Nonnen, die hunne Paternosters, Getyboeken, Beelden, en al die roestel van uiterlijke Godvruchtigheid der Roomsche Kerk, aan een kant hadden geworpen, om zich aan het inwendig Gebed over te geven; welke antwoordden, dat God altyd aan te roepen met woordelijke en getelde Gebeden was zich in gevaar stellen van het zonder aandacht en yver te doen: doch men gebood aan deze Dochters, met veele en swaare dreigementen, dat zy die ma-

1693.
January.

18 E U R O P I S C H E

1693
JANUARY

nier zouden hebben te verlaten; dewyl zy gescins bevoegd en waren om nieuwigheden in te voeren. Daar wierden ook noch veele anderen gevangen genomen; en Molinos eindelyk verweezen tot het overige zyns levens in de kerker door te brengen, en alle dagen het *Credo* en het vierde deel van het (a) *Rosarium* te leezen: na dat men hem alvoorens in den Tempel van Minerva (werwaarts hy op een opene wagen, gekleed met zyn Priesterlyk gewaad, de handen gebonden, en een brandende waskaars 'er in, wierd gevoerd, hebbende een Dominikaan nevens hem) zyne gepretendeerde Ketteryen, en de Godloosheden daar men zyne Zedetucht mee beschuldigde, opentlyk had doen afweeren.

(a) om Pa-
teroster van
wyfrien tien-
tallen.

V E N E-
T I E N.
De Doge
Morsini
tot Capi-
tein-Genera-
taal aange-
feld.

(a) Ziet 3
Stuk, 4 Deel,
pag. 17.

DE Republyk had al een tyd lang bespeurd, dat, sedert dat de Doge Morosini het gebied over de Krygsmacht had nedergelegd, haare Wapenen geene progressen op d'Ongeloofigen hadden gedaan; weshalven zy dan, also men in den Groozen Raad tot de verkiezing van een nieuwen Capitein-Generaal moest treden (want den Heer Mocenigo, door den ongelukkigigen uitflag der (a) Belegering van Moréa, immers men wil het hier op leggen, den oorlog wars geworden, had zyn ontslaaging verzocht, en was Podestaf van Vicenza gemaakt) zynde de meerdergheid van stemmen op hem gevallen, liet verzoeken; dat dat hy deze last weder op zyne schouderen wilde nemen. De Doge schoof ze tot drie maalen af, ter oorzaak van zyne al te hooge jaaren, welke hem niet meer toelieten de zelve fatigues te verdraagen; maar de gantsche Raad luidtskeels geroepen hebbende, dat de Republyk in die dringende gesteltheit der zaaken dezen dienst van hem verwachtte, om alle de braavedaaden, welken hy tot het best en de glorie van zyn Vaderland had gedaan, te kroonen, kon hy 'er zich niet langer tegenstellen, en antwoordde, dat hy gereed was om de weinige dagen, welke hem noch te leeven stonden, voor den dienst der Republyk op te offeren; 't geen zulk een vreugde veroorzaakte, dat al de wereld zich gewillig toonde om na zyn vermogen tot het voortzetten van den oorlog te schieten: en alle gedachten van vrede wierden uit de gemoederen verbannen. Maar

nu moest ook de Stoet van dien Prins geregeld worden; ten welken einde men met d'Archiventeraad moest gaan, om te weeten, hoedanig men zich gedraagen had, wanneer het Hoofd der Republyk het gebied over de Legers heeft gevoerd. Men maakte dan voor hem gereed een zeer heerlijke Galej, van het getal der geenen welken men Bastaarden noemt, vermits ze grooter zyn als de gemeene Galejen, en kleinder als de Galeassen; zullende de Roeijers bestaan uit 400 man, gekleed in 't rood. Voegt hier by veertig Venetiaansche Bombardiers, een Compagnie Gardes, ettelijke Helbardiers, een Compagnie Slaaven, gekleed in 't rood; verscheidene Stalknechten, twee Secretarissen, twee Chirurgyns, een Aalmoessenier, en twee Raadsheeren, welke ieder 300 kroonen ter maand zouden trekken. Noch zou hy in zyn gevolg hebben twaalf vrywillige Edellieden; en, benevens dit alles, een volkomen zilver Servies, 't geen de Republyk aan hem vereerde, mitsgaders 200000 Sequinen, om'er over te schikken zodanig als het hem beliefte, zonder aan eenige reken(s)chap verbonden te weezen.

De Cieraaden aan de Poort van het Arfenaal, daar men sedert langentyd aan bezig was geweest, en die nu byna voltooid waren, verdienen hier ook wel een plaats, te meer dewyl ze ten voornaamsten deele betrekking tot den Doge Morosini hadden: want, behalven het yzer Traliewerk, van een uitstekende konst, muntten zonderling uit een Leeuw en Leeuwwin, beide van hardsteen, van Athenen overgebracht; benevens twaalf marmere Beelden, door Giovanni Pavino gemaakt, verbeeldende Hercules, Neptunus, Mars, de Gerechtigheid, enz. Onder het Pedestal van den Leeuw zag men met groote letteren uitgehouwen.

Cieraaden
aan de Poort
van het
Arfenaal.

FRANCISCUS MAUBOCENUS, PELOPONESIACUS, EXFUGNATIS ATHENIS,
MARMOREA LEONUM SIMULACRA, TRIUMPHALI MANU EPYRO DIRECTA,
IN PATRIAM TRANSTULIT, FUTURA VENETI LEONIS, QUAE FUE-
RANT MINERYAE ATTICAE, ORNAMENTA.

Dat is.

Franciscus Morosini, van Morée, Athenen bemachtigd hebbende,
heeft

20 E U R O P I S C H E

1693.
January.

beeft de marmere Leeuwenbeelden, die met een zegenpraalende hand uit Epirus weggevoerd waren, in zyn Vaderland overgebracht; op des de Cieraaden der Attische Minerva ten pronk van den Venetiaanfchen Leeuw zonden dienen.

De Leeuw paalt met dit 'opschrift.

ATHENIENSIA VENETÆ CLASSIS TROPHÆA VENETI SENATUS DICRE-
TO IN NAVALI VESTIBULO CONSTITUTA.

Dat is

d'Atreensche Zegetekenen der Venetiaanfche Vloot door 't besluit van den Venetiaanfchen Raad aan den Ingang der Scheepswerf gesteld.

Aardbee-
ving in Ca-
labrien, Si-
cilien, en
op 't Eiland
Malta.
(a) Ziet 3
Stuk, 3 Deel,
p. 70 en
212.

Gelijk wy (a) hier voor een wydloopige melding van twee Aardbeevingen, doch d'eene veel svaarder dan d'andere, hebben gedaan, als zynde gevallen die wesen byzondere opmerking verdienen, moeten wy ook niet vergetten te spreken van d'ongelukken, welke door een even diergelijke bezoeking in Calabrien, 't Koningryk Sicilien, en op het Eiland Malta wierden veroorzaakt, en merktekenen van zo schrikkelijke verwoestingen nalieten, dat de voorgaande Eeuwen nauwelijks ooit rampzaliger hebben uitgeleverd. Ziet hier, hoe de zaak zich toedroeg.

Des nachts tusschen den 7^{den} en 8^{den} der Maand gevoelden in het Landschap Calabrien twee svaare schuddingen, waaraf de laatste, vry geweldiger als d'eerste, een menigte van Huizen, Kerken, en andere Gebouwen, over hoop smeeten en een tamelijk getal van Menschen deed sneuvelen. Doch deze ramp, hoe svaar ze ook van d'Inwoonders gevoeld mocht worden, was maar een klein voorspel van 't geen 'er omtrent ter zelve tyd in het Koningryk Sicilien kwam voor te vallen, door de schrikkelijste Aardbeving daar men sedert meer als een Eeuw af heeft gehoord. Messina begon ze te gevoelen op den 9^{den} der Maand, ongevaar vier uren na middernacht, doch echter zonder dat 'er voor alstoen eenige merkelyke schade door wierd veroorzaakt, maar wel zodanig een verbaasheid, dat de meeste Inwoond. ter Stad uit vlooden, en d'oye ligende rest van de

de nacht met waaken en bidden in de Kerken doorbrachten. Maar den 11^{den}. ten 11 uuren, wierd de gantsche Stad door een zo schrikkelijke beweging geschud, dat 'er vier-en twintig Hui-zen, daar onder eenige Paleizen, kwamen in te storten. Meest alle d'anderen borsten, of wierden andersins beschadigd; en kostte dit ongeval dertig Menschen het leven. De Gemeente, met doodschrik bevangen, liep in aller yl na de Hoofdkerk; verwaarts den Aertsbisschop zich had begeeven; hoorde aldaar de boetpredicatie; en ontving d'absolutie: (welke diensten ook door de geheele Stad in d'andere Kerken van de Priesters wierden verricht) waar na een ieder zich uit het gevaar trachtte te redden, en veldewaarts vlood; terwyl de lucht door de vervaarlijke donderslagen, en het uitschieten van bliksem en weerlicht, zich niet als enkel vuur vertoondte.

Doch hoe zeer de Stad Messina ook beschadigd mocht weezen, was het echter noch heel weinig in vergelijking van de meesten der andere Steden van Sicilien: want Faormina, Mascali, Modica, Augusta, Catanéa, Siracusa, Carlantino, en verscheidene andere Steden, Vlekken, en Dorpen, ten getale van twee-en-seventig, waren t'eenemaal verwoest. Augusta, gelegen op een Halfeiland ten Oosten van Sicilien, was, door het invloeyen van de zee, in een groot Meir verkeerd; ter zelve tyd als het Kasteel, met eenige vaten buskruid beladen, door de bliksem (anderen zeggen, door de nederstortende steenen, die door het geweld van op mekander te vallen vuur maakten) in de brand geraakt, met een afgryfelijk geraak aan duizend stukken wierd geslagen. Catanéa wierd t'eenemaal omgekeerd, en een getal van 16000 Perfoonen censlags onder de puinhoopen van de groote Kerk begraven. Leóntino, Franco-fonte, Vizini, la Motta, Castania, Chiaromont, Randazzo, Noto, Spacco furno, Motyca, Xicli, Jaicis, S. Antonio, Jaicis la Cattina, Calata, Girona, en verscheidene anderen, te lang om te noemen, hadden byna het zelve lot. Kort om, dit Koningryk, 700 Italiaansche mylen groot, was 'er ten meerendeel door verwoest, en van over de 100000 Inwoonders, hier en daar onder de puinhoopen of anders gefneuveld, behalven een getal van meer als 20000 ge-

1693.
January.

1693.
January.

kwetsten, ontbloot geworden: by alle welke rampen zich ook noch deze voegde, dat de geenens, die zich uit deze elende had- den weeten te bergen, geen levensmiddelen hadden, zynde die te gelijk met hunne Huizen vergaan, en de voornaamste Steden, daar ze van daan gehaald plachten te worden, t'ee- maal verdelgd. Te Palermo stortte, onder andere schade, het Paleis van den Viceroy in; terwyl hy door zyne Tuin, en van daar op een Galej, het leven reddede. De Berg Montgibel, die in de laatste dartig dagen voor deze Aardbeeving goen vuur had uitgeworpen, 't welk men acht een der voortekens van dit ongeval geweest te zyn, was op drie plaatsen zodanig gebor- sten, dat men de zee in een der klooven vyftien mylen ver kon zien. Eindelijk, de gestalte van dit Eiland was 'er zo zeer door veranderd, dat, mochten d'Ouden opzien, zy maar weinige merktekenen van het zo beroemde Sicilien, of vroeger genaam- de Sicilia en Trinacria, zouden vinden: zo veel Bergens wa- ren Valcijen, Dalen Heuvelen, en Steden en Dorpen Meiren en Poelen geworden.

Gelijk Messina minder beschadigd was, als d'andere Ste- den, en dat men hier te lande zeer bygeloovig is, deeden de Monniken, die zich van alles weeten te bedienen, ten tyde der Aardbeeving het gerucht loopen, dat de gelukzalige Maagd aan een Dochtertje van negen jaaren, haare Devotaris, geopenbaard had, dat zy door haare voorbede van haaren Zoon had verworven, dat de Stad Messina, welke onder haare be- scherming staat, niet en zou verzinken; 't geen, hoe onno- zelen blaauw het ook mag schynen, de gemoederen een wei- nig bevreedigde. Maar de voorbede van St. Agatha bezorgde het zelve geluk niet aan de Stad Catanéa, daar ze Patroones af is. Toen d'Aardbeeving op het punt was van zich te doen ge- voelen, liet de Zee den oever omtrent twee Italiaansche mylen ver droog; 't welk het Volk zodanig verbaafde, dat se terstond toevlucht namen tot de geene, die zy zich inbeeldden dat hen voor die schrikkelijke geessel kon behoeden. De Hoofdkerk, uitsteekend groot, kon den drang der toevloeiende Inwoon- deren nauwelijks bevatten. Hier bracht een Kanonnik de Re- liquien der gemelde Santinne: maar noch deze Reliquien, noch de

de gebeden der Patrooneffe, waren bekwaam om het rampzalig noodlot, aan deze Stad beſchooren, te ſtutten. Zy wierd een oogenblik daar na gantsch en al omgekeerd; zonder dat 'er een eenig Gebouw in over einde bleef; en het getal der geſneuvelden rees tot over de achtien duizend Perſoonen, behalven de gekwetſten en verminkten welke van onder de puinhoopen gehaald wierden.

Deze zelve Aardbeeying deed zich ook gevoelen op het Eiland Malta, doch veroorzaakte daar zo veele verwoeffingen niet. Men begon ze te bemerken op den 9^{den}. der Maand; eerst met zachte, doch vervolgens met veel ſwaarder beweegingen den 10^{den}. voelde men noch vyf of zes ſchuddingen en den 11^{den}. was ze zo vervaarlijk, dat de Klokken van zelfs begon den te luyen, en men niet anders dacht of de geheele Stad zou verzonken hebben. Alle de Kerken en Huizen ſtonden te waggelen: het Gewelf der Lieve Vrouwe Kerk van Pelar ſtorte neder: en de Sacriſtie van St. Laurens del Borgo wierd door de Steenen, welke van den Toorn vielen, ingeſlagen. d'Oude Stad was zeer beſchadigd. De Hoofdkerk, en een andere, gantsch nieuw, ter plaatſe daar men wil dat Paulus gepredikt heeft, gebouwd, waren zodanig geborſten, dat men 'er ſedert geen dienſt in dorſt doen. Alle welke dingen zulk een verbaaftheid in het Volk verwekten, dat de Regtbanken ettelijke dagen geſlooten, en in 't algemeen alle handel en wandel opgeſchort bleeven. De Groot-Meeſter zou by deze gelegenheid byna het leven verlooren hebben: want zynde, toen de hevigitte ſchuddingen der eerſte Aardbeeying zich lieten gevoelen, op de jagt, ſcheelde het weinig, of hy waer met zyn Gevolg door een Rots, die zich opende, verbryzeld geworden. De ſchade, op dit Eiland door deze Aardbeeying geſchied, wierd begroot op 200000 Ryksdaalders. Niettemin belette zulks niet, dat, dewyl het Eiland Malta gewoon is de meeſte leevensmiddelen van Siracufa en Auguſta te krygen, de Groot-meeſter aanſtonds, zo haaft als hy de tydingen van 't geen in Sicilien was voorgevallen had verſtaan, en dat de voor-naamſte Steden, daar d'Inwoonders hun onderhoud uit moeten haalen, verwoeft waren, eenige Galeyen, met koorn en

1698.
January

1693.
January.

andere leeftocht gelaaden, derwaarts stuurde, om die rampzalige Volkeren t'ondersteunen : maar gelijk of den Hemel hunne verdelging had beslooten, d'eerste maat dat de Galeyen in de Haven van Siracusa meenden te loopen, wierd hen zulks door de donder, weerlicht, en bliksem belet. Zy staken dan weder in zee; en zynde met mooy weêr ten tweede maal derwaarts gekomen, zagen ze zich genoodzaakt door tegenwind te rug te keeren, en d'arme Siciliaanen in d'uiteerste becommerring te laten.

Voortaan-
de Aard-
beevingen.

Dit Jaar schein het algemeene jaar der Aardbeevingen te weezen. Men had ze byna overal gevoeld. Maar de Siciliaan- sche, daar wyzo even af hebben gesproken, was een der verschrikkelijksten, waar af de Historien melding maaken. Siciliën is 'er geweldig aan onderhevig. 't Was door een zelve geval, dat dit Koningryk eertydts van Calabriën wierd afgescheurd, even als het Eiland Cyprus van Syrien, en Ceilon en de Maldives van het vaste land van Indiën. Maar dewyl wy hier van Aardbeevingen spreken, zullen wy in 't kort de voornaamsten, daar de Geschiedenischryvers af melden, overloopen. 't Is nu twee duizend zes-en-seftig jaaren, dat 'er zich een in Achajen deed gevoelen, die dit Landschap byna t'eenemaal verwoestte, en gevolgd wierd van overstromingen, welke de Steden Helice en Buris, daar Ovidius in zyn vyftiende Boek van de Metamorphosis afspreekt, inswelgden.

SI QUÆRAS HELICEM ET BURIM, ACHÆIDAS URBS,
INVENIES SUB AQUIS; ET ADHUC OSTENSORÆ NAUTA
INCLINATA SOLENT CUM MANIBUS OFFIDA MERGIS.

In 't darde jaar der honderd een-en-tachtigste Olympiade wierd Rom en drie dagen en drie nachten achter malkander geschud, en Dyrrachium, benevens verscheidene Steden van Campaniën, omgekeerd. 't Laatste jaar van de twee honderd en seftigste Olympiade wierden de meeste gebouwen van Tyrus en Sidon over hoop gesmeeten, en een groot getal van menschen onder der zelve ruïnen begraven.

Onder de Regeering van Bajazet den II. was 'er een Aard-
bee-

beeving te Konstantinopolen, die veertig dagen duurde, met zodanig een geweld, dat 'er naauwelijks een uur voorby ging ¹⁶⁹⁵ ^{January} zonder vervaarlijke schuddingen te gevoelen; invoegen dat Bajazet, om de Stad te herstellen, zich genoodzaakt zag een getal van tachtig duizend Werklieden te gebruiken. In het Jaar 1180. verwoefte een Aardbeeving een gedeelte van de Stad Napels: Ariano wierd 'er door ingelvolgen, en etnige andere Steden t'eenemaal omgekeerd. In het Jaar 1456. verhefte zich op de Zee van Ancona, met een duistere wolk welke zich omtrent twee mylen ver uitstreckte, een zo schrikkelijk onweer van wind, water, bliksem, en donder, dat de zee tot aan het diepste van haare afgronden doorboorende, de baaren zo verwoedelijk opstoooven, dat ze den Hemelscheenen te dreigen; 't geen een wyl daar na zulk een schrikkelijken Aardbeeving veroorzaakte, dat het Koningryk van Napels voor een groot gedeelte verwoest wierd, en geheel Italien 'er doodelijke merktekens en af droeg. Een millioen van Huizen en Kasteelen wierd onder hunne puinhoopen begraven, meer als dartig duizend Menschen verplet, en een groote Berg in het Meir de la Garde gesmeeten. Joseph Acosta verhaalt, dat in Peru, in den Jaare 1581. een Aardbeeving de Stad Angoangum twee mylen van haare steê vervoerde, zonder haar te verwoesten; vermits het gantsche Aardryk van plaats veranderde. Onder Amurat den IV. in den Jaare 1631. wierd de Stad Mecca met haare Mosquée omgekeerd. Al de wereld heeft gehoord van d'Aardbeeving, voorgevallen in Valtellina in het Jaar 1618. en van die, welke zich Nov. 1660 in Bigotre deed gevoelen, waar door een groote Berg, dicht by dit Landschap gelegen, in d'aarde zank, en ter zelve tyd met de watèren van een Meir bedekt wierd. Maar de grootste en schrikkelijkste Aardbeeving was die, welke America van Africa en Europa afscheide: want men leest in Timeus van Plato, dat men by zynen tyd zeide, dat 'er eertyds by de Kolommen van Hercules een Eiland was, Atlantis geheeten, grooter als Europa en Africa te samen, 't geen door een schrikkelijke Aardbeeving, en een Watervloed van vier-en-twintig dagen, verzonk, en met de wateren der Zee bedekt wierd.

1693. **JANUARY.** HET Hof van Vrankryk, gewoon zich met veele niet af te eerlijke middelen te behelpen, had door zyne Emiffariffen nu weder te weeg weeten te brengen, dat die van Mondovì meenden af te vallen, en de Stad Coni in de handen des Konings te leveren. Detyd der uitvoering was alreeds beftemd. Men moest op een Marktdag (wanneer zich een menigte van vermomde Krygsknechten, onder den dekmantel van, in Boerengewaad en andersins, de Markt te willen bywoonen; in de Stad zou vervoegen) een Poort door de Franfchen laaten vermeefteren : en het ftond gefchapen, dat den aanflag gelukt zou hebben. Doch gelijk het het gebrek van meest alle Confpirationen is, dat ze van d'eene of d'andere kant komen uit te lekken, wierd deze ook, tydts genoeg om'er in te voorzien, ontdekt. Men verzeerde zich aanftonds van de voornaamften der geenen, die'er deel aan hadden, en voerde ze na Turin : en den Hertog, om de woeftheid dezer Volkeren te temmen, en hen de lust tot atval te beneemen, ftuurde ettelijke Krygsbenden derwaarts. De Marquis de Møntfort, een der voornaamfte Rebellen, en die d'orders zyner Koningslijke Hoogheid niet had willen gehoorzaamen, wierd insgelijks na Turin gevoerd. Gelijk men niet en twyfelde, of hy zou wederftand bieden, zynde zyne onverfaagdheid genoegzaam bekend, wierd het Regiment van la Croix blanche afgevaardigd, om hem gevangen te neemen. 't Liep'er ook heet genoeg af : ettelijke Soldaaten lieten'er het keeven : een van des Graaven Zoonen wierd onder de voet gefchooten : doch eindelyk, niettegenftaande alle de tegenweer, de poort overweldigd, en de Graaf gevangen genomen. Zyn oudfte Zoon nam de vlucht met omtrent honderd gewapende mannen, en drie mindere Officieren van het gemelde Regiment, by ongeluk in hunne handen gevallen.

SWITSERLAND.

MEN zag nu een Memorie, in de Fransche taal opgefteld, behelzende eenige aanmerkingen over den tegenwoordigen staat der Cantons. Het Stuk is curieus; en gelijk wy voor alsnu, door het fcheiden der Vergadering te Baden, van de gemelde

melde Cantons niets te zeggen hebben, zullen wy de moeite neemen van het in het Nederduitsch over te zetten, op dat 'er ook onze Landtsgenooten, in de eerstgenoemde taal onervaren, den inhoud afmogen weeten. Ziet het dan hier.

1693.
January.

Memorie, gezonden uit Switserland, behelzende eenige aanmerkingen over den tegenwoordigen staat van die Volkeren, en 't geen d'andere Mogendheden van hen vereischen.

1. **D**Aar is niets zo licht als te redeneeren; maar het valt beswaarlijk rechtmatig te redeneeren. Wat het eerste belangt, daar toe behoef men maar te kunnen spreken, veel vuurs te hebben, en door de driften bewoogen te worden: maar tot het tweede zyn lichten, onzijdigheid, en billijkheid van nooden. My dunkt, dat alle de geenen, welke sedert het begin van dezen Oorlog over de zaken van Switserland gesproken, of geschreeven hebben, noch de noodzaakelijke lichten, noch d'onzijdigheid, noch de billijkheid hebben gehad, om 'er wel af te oordeelen. De geenen, welke gaarne gezien hadden, dat de Cantons met Vrankryk hadden gebroken, om dat zy 'er hun belang by vonden, brachten duizend redenen te berde, om te toonen, dat ze 't behoorden te doen: en ik heb tot hier toe niet gezien, dat men eens overwoog, of ze 't wel konden doen. Gelijk ik in het Land ben, en dat ik over de vyftien jaaren in Switserland heb gewoond, heb ik alle moeite aangewend om den staat der Cantons t'examineeren, en my naauwkeuriglijk van hunne belangen t'onderrechten: en ziet hier 't geen ik noodzaakelijk heb gevonden te weeten, om wel te oordeelen van 't geen zy kunnen of niet kunnen, en 't geen zy moeten of niet moeten doen.

2. Switserland bestaat uit dartin verscheidene Republyken, welke altemaal souverain en onafhingend zyn; zonder door andere banden; als die van een onderling bondgenootschap, met malkander verbonden te weezen: waar in zy zeer verscheelende zyn van de Steden van Holland. By voorbeeld: hoewel ieder Stad in haar gebied souverain is; ondertusschen, zo d'eene weigert te doen 't geen d'anderen voor het gemeen best goed vinden, kunnen zy 'er haar toe dwingen, gelijks zulks eertydts ten opzichte van Amsterdam is gebeurd. Zy hebben ook noch een gemeen souverain Hof, waar aan men wegens het Civile en Crimineele kan appelleren, van de meeste zaaken welke in de byzondere Steden geoordeeld zyn. Dit Hof bestaat altyd, en is daadelyk zittende. Daar is niets zodanig in Switserland. Ieder Canton maakt een t'eene-maal afgezonderd Ligchaam; en alle die Ligchaamen zyn door geenig gemeen Hof onder malkander vereenigd, maar alleenlijk door Landdagen, werwaarts zy hunne Afgevaardigden sturen, welke niet tegens

1692.
January.

of boven hunne orders kunnen gaan. De Vergadering gefcheiden zyn-
de, is de gantsche eenigheid beflooten in de Traactaten van alliantie,
die 'er onder hen zyn. Ieder doet zyne dingen byzonder, zo als hy 't raad-
zaam oordeelt. Geen gemeen Hoofd; geene verbintenis om de wil der
andere Cantons te volgen; geen recht om hen daar toe te dwingen,
noch hen, indien zy ze niet willen volgen, den oorlog aan te zeg-
gen.

3. Behalvende Cantons, zyn 'er d'Onderzaten en Bondgenooten
der Switfers. Ik meen met d'Onderzaten byzondere Steden, welke
zich of aan een Canton, of aan verscheidene, of aan altermaal hebben
gegeven. Aldus behoort Lausanne aan het Canton van Bern alleen;
Mora aan de Cantons van Bern en Fryburg gezamentlijk; Baden aan
acht verscheidene Cantons, enz. Nu, hoewel deze Steden afhangen-
de zyn, en dat de Switfers zorgdraagen om het hen in alle de gelegen-
heden te doen gevoelen, hebben zy echter byzondere Overigheden, en
verscheidene rethelike privilegien, waarom men hen moet ontzien,
en welke maaken, dat men 'er in de gelegentheden niet alle de nood-
zaakelijke bystanden af zou kunnen trekken, vermits zy zekerlijk zou-
den opstaan, indien men hen met schattingen wilde beladen, voor-
naamentlijk dewyl 'er niet een van die Steden is daar men Garnisoen in
onderhoud. Men zou ook ten anderen niet kunnen gelooven, hoe veel
alle die gemeene belangen, welken een Canton heeft met een, twee,
of drie zynor Gebuuren, en dezen weder met anderen, de Cantons tot
onderlinge inzichten verbinden. Deze combinatien, om zo te spreken,
byna onuitdug zynde, haen men zich naauwelijks inbeelden, tot hoe veel-
ke byzondere en ook zelts verscheidene menagementen, of ontzie-
ningen, het een Canton ten opzichte der anderen gehouden is. Alle
deze menagementen zyn noch beswaarlyker door het onderscheid van
Religie, daar ik in 't gevolg af zal spreken. Het Canton van Bern bezit
zodanigten Stad, daar niet een mensch van de Religie is. Even eens is
het ook met dat van Fryburg. Deze twee Cantons bezitten 'er gezament-
lijk, waar af d'Inwoonders ook van de twee Religien zyn. Zy stuurden
'er beurt om beurt Gouverneurs, welken zy Bailjwen heeten: en men
moet zien, hoe veel deze veranderingen de gedaante der zaaken veran-
deren. 't Geen aanmerkelijk is, is dat, 't zy dat de Katholijken stouter
zyn als de Protestanten, 't zy dat ze door andere grondregelen werken)
als het de beurt van den Katholijken Bailjw is, hy altyd zyne rechten
in faueur zyner Religie wat uitstrekt; 't geen onderlinge jaloufyen,
haat, en wantrouwen onder den Souverain, en het Volk veroor-
zaakt.

4. Daar zyn de Bondgenooten der Switfers, als hy voorsbeeld, Ge-
neve, Neuf-châtel, Constance, S. Gal. Nu zyn 'er twee zeer gewich-
tige dingor over deze Bondgenooten aan te merken: Het eerste is, dat
de meesten van hen den bystand der Switfers grootelyks van nooden heb-
ben.

ben, maar niet in staat zyn om hen op hunne beurt heel groote bystanden te leenen: zulks dat die Bondgenooten hen meer tot last, als tot voordeel strekken. 't Zyn Plaatsen op hunne grenzen, die zy, hoe zeer het hen ook tegen de borst mag stooten, gehouden zyn te handhaaven, om 'er machtiger Gebuuren, maar daar ze gantsch geen voordeel af trekken, van afte wyderen. Het Canton van Bern. by voorbeeld, trekt niet een stuiver van Geneve, en is eekter gehouden altyd twaak duizend man gereed te hebben, om haar, in geval van nood, by te springen. 't Is waar, dat het ze niet daadelyk onderhoud; en waar van daan zou 't het ook haalen om het te doen? maar ze staan altemaat op de rol, zonder dat 'er een eenige aan ontbrekt, en moeten altyd voorzien zyn met wapenen en een zekere quantiteit van munitien, om op het eerste sein tot de opvocht gereed te wezen. Deze seinen zyn houthoopen, hier en daar op verheevene plaatsen door gantsch Switserland opgerecht, zulks dat men van d'ene alyd een andere aan ieder zyde kan zien. In geval van alarm steekt men 'er den brand in; en in minder als zes uren is men, by voorbeeld, vyftig of seszig mylen van Geneve verwittigd van 't geen 'er omgaat.

De tweede aanmerking, welke men ten opzichte van deze geallieerde Steden moet maaken, is dat ze niet altemaal Bondgenooten van alle de dertien Cantons zyn: 't geen ook noch aanwyst, hoe souverain en onafhangeude ieder Canton is. Wat de Vereenigde Provincien belangt, ik meen, dat, die Bondgenoot van eene Provincie is, ook Bondgenoot van allen is. Maar in Switserland zyn Steden en Vorsten, die maar Bondgenooten met een eenig Canton zyn, anderen met twee, met drie, met vier, en eenigen, maar in kleinder getal, met alle dertien. Ondertusschen zyn de dertien Cantons Bondgenooten onder mekkander, en gehouden zich onderling te verdedigen. Wat gebeurt daar uit? te wecten, dat, als een Vorst, of Stad, die geen Bondgenoot van de dertien Cantons is, in gevaar staat van door iemand haarer Gebuuren aangetast te worden, en dat de Cantons, welke haare Bondgenooten zyn, haer willen verdedigen; zo de geenen, die in dit Verbond niet zyn begreepen, hunne rekening in dien oorlog niet vinden, verklaaren zy aanded'anderen, dat zy zich zullen wachten van 'er zich in te wikkelen, of dat zy hen zullen verlaaten, of ook zelfs zich tegens hen verklaaren. Aldus, toen Frankryk een geschild maakte met Geneve, ter oorsaaak van zekere Tienden, en dat de Cantons, haare Bondgenooten, daar Katholijken onder zyn, zich haare verdediging wilden aantrekken, lieten d'anderen hen aanzeggen, dat ze zich zonden wachten van zich lichtvaardiglyk in een oorlog te wikkelen: dat, indien ze het deden, zy maar hadden te denken om zich, zo als ze 't besoordeelden, te verdedigen; maar dat zy zich niet in hunne geschillen zouden steeken. Men moet maar wecten, dat diergelyke Verbonden in een zeer groot getal zyn, maar dat het minste getal is van de geenen welke aan alle de Cantons gemeen zyn,

1693.
January.

om te begrypen , hoe veele gelegtheden van disputen en geschillen dagelijks onder die Volkeren ontstaan, en hoe voorzichtig men moet wezen om de zelve te snooren.

5. Van de dertien Cantons zyn vier Protestantische, zeven Katholijke, en twee half en half. De Protestantische zyn zonder tegenspreken de machtigsten; dewyl ik oordeel, dat het Cantoa van Bern alleen meerdere en betere landeryen bezit, als alle de Katholijken te samen. Maar drie redenen balanceeren deze macht geweldig. d'Eerste is, dat de Protestantische Cantons, zo men 'er Zurich af uitzondert, veel gelegener leggen om aangetast te worden, als de Katholijken; invoegen dat de Protestantischen de hulp der Katholijken veel meer van doen hebben, als de Katholijken de hulp der Protestantischen. Ten 2den. zyn de Katholijken veel beter ondersteund, als de Protestantischen; dewyl alle de Mogendheden, die hen omringen, van hunne Religie zyn: daar in tegendceel de Protestantischen geen bystand kunnen krygen, als van zeer verre. Ten 3den. en laatsten, zyn 'er altyd twee groote pretexten om de Protestantischen aan te tasten, welken men niet en kan hebben om den Katholijken zulks te doen. Het eerste is, dat ze de Geestelijke goederen aan zich hebben getrokken, en de Bisschoppen verdreeven. Wat heeft men niet al aan de Baselaaren gedaan, ter oorzaak van hunnen Bisschop, die te Porentru resideert? En hebben we niet over negen of tien jaaren gezien, dat men uitdrukkelijk een der vermogendsten van het Canton van Fryburg tot Bisschop van Lausanne verkoos; op dat deze reden, gevoegd by het groot getal van andere zaaken welken deze Staat met dien van Bern te beslechten heeft, in tyd en plaats zy haaren slag konde doen? Het tweede pretext is, dat men ziet, dat byna niemand als de Protestantische Cantons, en onder hen het Canton van Bern, veroverde Landen bezitten: want 't geen 'er dat van Fryburg af heeft is van weinig belang. Maar Bern bezit het gantsche Land van Vaux, 't geen zich, van de Poorten van Geve af tot aan Morat, meer als twintig mylen ver uitstrekt; een land volkomen schoon en goed, veroverd op den Hertog van Savoyen, dat 's te zeggen, op een Katholijken Vorst.

Ik zal niets zeggen van de Katholijke Cantons in 't algemeen; maar ik moet een woord of twee spreken van de geenen, die half en half zyn, welke, hoewel niet zeer considerabel in zich zelve ten opzichte der anderen, echter een rampzalige appel van tweedracht zyn, en een doodelijk middel van verdeeldheid, 't welk de geenen, wier belang begeert dat de Cantons niet vereenigd zyn, in eeuwigheid in 't werk zullen stellen. Het gebeurt, by ongeluk, gelijk zulks gemeen is in de plaatsen daar de Volkeren ter zaake der Religie verdeeld zyn, dat die van deze Cantons, ieder van hunne kant, veel yveriger, en veel jaloufser van hunne gevoelens zyn, als in d'andere Cantons. Dit veroorzaakt 'er gestadige verdeeldheden, welke gekweekt worden door de geenen, die 'er hunne rekening by vinden, en alle d'andere Cantons in het geschil wikkelen.

Daar

Daar is, onder anderen, een twist onder hen, daar men mogelijk het eind niet af zal zien, als met het eind der Republyk. Van de twee Partyen wil de eene, dat men alle de stemmen van wederzyde in den Raad zal tellen, en dat de deliberatien by meerderheid van de zelve genomen zullen worden: en d'andere pretendeert, dat de Raad behoort te bestaan uit een gelijk getal van Raadsheeren van beide de Religien. Dit geschil zou byna de ruine van geheel Switserland veroorzaakt hebben; en mogelijk zal het die noch emdelijk veroorzaaken. Na deze algemeene consideratien over alle de Cantons, moet men ook iets zeggen over de voornaamsten van hen in 't byzonder.

6. Ik begin met dat van *Bern*, om dat, zo 't het eerste niet en is, het ten minsten het machtigste is: maar ik verwittig voor af, dat ik niet van voorneemen ben het onderwerp op het aldernaauwste uit te pluizen. Myn oogmerk is, alleenlijk te spreken van 't geen omtrent de tegenwoordige zaaken in overdenking kan komen. Dit Canton is, zonder tegenpreken, sterk en machtig. Het kan in korten tyd by de vyftig duizend man op de been brengen. Het Land, 't geen het bezit, is ryk en overvloedig; en hoewel 'er geen koophandel is, kan het echter alle zyne Gebuuren ontbeeren, wegens de dingen welke tot het leven noodzaaklyk zyn. Zelfs heeft het die voorzorg gehad, dat, wetende dat het Koorn de noodigste van alle waaren is, en de Wyr en minder nodig, en minder profytelyk wanneer ze in al te grooten overvloed is, het niet alleen belet heeft, dat men de Wyngaarden in zyn gebied vermenigvuldigde; maar ook zelfs alle de geen, welke sedert een zekeren tyd geplant waren, heeft doen nitrukken, om het getal der Landeryn, bekwaam tot het voortbrengen van Koorn, niet te verminderen.

Dit Canton heeft veele Troupen in den dienst van Vrankryk, gelijk ook een goed getal van Officieren. 't Kan niet weezen, dat alle de Officieren, welke meestendeel hunne Maagen in den Raad van Bern hebben, en swaare pensioenen van Vrankryk trekken, niet eenige influentien op de deliberatien van den Raad zouden hebben. Maar rond uit, die influentien zyn zo krachtig niet, als veele lieden zich wel inbeelden: en ik heb 'er twee overtuigende bewyzen af. Het eerste is, dat dit alles niet belet heeft, dat ze de wervingen in hun Land op halsstraf hebben verboden. Zelfs hebben zy 'er geene willen toestaan voor het Regiment Gardes; 't geen een Ligchaam is, 't welk, na 't schynt, geprivilegeerd behoorde te weezen. Men heeft 'er Capiteinen van dit Regiment gantsche jaaren om zien solliciteeren, en geen recruten konnen verkrygen, als op voorwaarde dat ze afscheid zouden geeven aan zo veele Soldaaten, als zy 'er nieuwen medenamen. Het blijkt uit het geen, 't welk in de Vergadering van Baden gepasseerd is, dat ze alsnoch in het zelve gevoelen volhardden. Myne tweede reden is, dat de Berners voor het meestendeel zeer ryk zynde, en ook noch het middel hebbende om ryker te worden, door de considerabele Bailjuwschappert daar ze Gouverneurs af

1693.
January.

1693.
January.

gemaakt konnen werden, en daar 'er onder zyn die honderd duizend ponden in zes jaaren opbrengen, na hunne Familien gedurende al dien tyd braaf gemest te hebben, minder nood hebben van door de Fransche Louizen gewonnen te worden, als de geenen die in kommer en armoede leeven: behalven dat 'er veel grooter sommen zouden moeten weezen om hen in bekooring te brengen.

Ik beken, dat dit Canton dikwils inzichten voor Vrankryk gehad heeft; daar men het over heeft geblameerd. Maar men moet betrachten, dat het het meest van allen heeft te verliezen; dat het dertig mylen open landts bezit, missgaders veroverd Land, 't geen ten allen tyde aangetaft kan worden: wie ziet niet, dat deze beweegreden krachtig genoeg is om het Canton van Bern tot eenige ontzieningen aan te drijven?

Het Canton van *Friburg* word t'eenemaal door de Jesuiten geregeerd, en is by gevolg zeer diep in de party van Vrankryk gewikkeld. Het bezit veroverde Landen in het Land van *Vaux*: maar ik twyfel, of het die wel is, waarom het altyd zo wel met de gemelde Kroon tracht te staan. Eer zou het verhoopen in een wanorder by den buit der Berners te profiteeren, als het wel vrees ontbloot te worden van 't geen het bezit. Zyn macht is op ver na zo groot niet, als die van Bern; doch echter confidabel genoeg.

Solothurn is van gelijken zeer diep in de belangen van Vrankryk gewikkeld. d'Ambassadeurs van die Kroon, die 'er sedert langen tyd resideeren, hebben alle de noodzaakelijke gelegtheden gehad om 'er Schepselen te maaken: en men kan zeggen, dat zy 'er de geesten genoegzaam zodanig toe gefield vonden, als zy ze begeerden.

Veel scheidt het, dat het niet *Lucern* zodanig niet gelegen is. Dit Canton mag met alle recht voor het redelijkste van de Katholijke Cantons gehouden worden; gaande recht in alle zyne deliberation; kennende zyne belangen, gelijk ook die van het Switsersche Ligchaam, en arbeidende uit alle kracht om 'er de vrede en eenigheid te handhaaven. Het komt het gemelde Ligchaam heel wel, dat dit Canton het machtigste van alle de Katholijken is; en dat d'anderen van de zelve Religie eenigermaten genoodzaakt zyn des zelfs beweegingen te volgen. Indien zulks niet en was, Switserland zou geen vier-en-twintig uuren in vrede weezen.

Het Canton van *Zurich*, 't geen het eerste van allen is, is machtig. De Magistraat onderscheid 'er zich niet zo zeer van d'Onderzaaten, als te Bern: en in plaats dat den Eersten Avoyer van Bern zich altyd zodanig gedraagt, dat men weet wie hy is; zou men dikwils groote moedte hebben om den Eersten Burgermeester van Zurich uit den minsten Burger t'onderkennen. d'Overigheid word 'er echter zeer wel gehoorzaamd, en ook bemind. Het Volk leeft 'er op zyn gemak, en is by gevolg niet heel bekwaam om armoede of kommer te lyden. Het gaf 'er

onlangs een blyk af met het hoonen van een openbaaren Minister, dien het beschuldigde wegens de schaarsheid der Graanen : maar de Magistraat gaf hem alle de voldoeningen, welken hy kon begeeren. De Koophandel bloeit te Zurich; en by gevolg is de Stad ryk. 't Is buiten tegenspreken het Canton, daar Vrankryk de minste Schepselen heeft. Het ontziet die Kroon ook niet veel, en zoekt noch verwerpt haare vriendschap. 't Is waar, dat het een der geenen is, 't walk het minst heeft te vreezen. In een woord, men kan zeggen, dat het Canton van Zurich zodanig is, als de Bondgenooten het altemaal kunnen begeeren; bemoeijen. de zich niet met de zaaken van een ander, en onderhoudende een naauwkeurige neutraliteit.

Het Canton van *Schaffhausen* is machtig. Het volgt genoegsaam de bewegingen van dat van Zurich, daar het Gebuur af is; en by gevolg is 'er de Magistraat niet Fransch. Dit Canton is considerabel, daar in dat het een poors is om uit Duitschland in de kleine Cantonts te treden : en als het de Passagien wilde sluiten, zouden deze Cantons genoodzaakt weezen den oorlog 'er aan te verklaaren, of, by gebrek van koorn, van honger moeten sterven.

Basel legt in de keel van den Wolf. 't Is een groote Stad zonder verweering, en daarenboven niet eenig onder zich zelve. De Koophandel bloeit 'er meer, als in eenige Stad van Switserland; weshalvend 'nwoonders zich niet zeer en bekommeren met de zaaken van Politie, als 'er de Negotie maar altyd mag gaan : en mogelijk dat 'er, onder deze voorwaarde, veele zyn, dien het niet hard zou scheelen, of ze een anderen Meester kregen.

'k Zal maar een woord van alle de *kleine Cantons* zeggen. Hunne swaakheid maakt hen geheel in hunne gevoelens, even als of zy daar door hunne Souverainiteit en onafhingendheid wilden doen gevoelen. Ten anderen, de meesten niet als Dorpen zynde, heeft de Souverain zo wat Boersche geneigdheden : en ik twyfel, of 'er veele zonden weezen, die de proef van een beurs met goude Louisen zouden kunnen uitstaan Zy maaken somtydts veele lieden, redelijker als zy, raazende; en zyn zo bekwaam om de verdeeldheid in Switserland t'onderhouden, als onbekwaam om 'er de vrede en eenigheid te handhaaven.

7. Maar 't geen ik tot hier toe gezegt heb, is niet genoeg om een nette schets van Switserland te hebben. Men moet ook noch weeten, dat 'er de Particulieren tamelijk ryk zyn; maar het Gemeen uitsteekend arm. De reden 'er af is, dat 'er d'Onderzaaten geen duit aan impost betalen, hoedanig die ook mogen zyn. Indien 'er het Gemeen iets heeft, 't zyn d'inkomsten van eenige Domainen, die in geen groot getal zyn, en waar af noch het beste gedeelte in de beurs der Bailjuwen gaat. Al wat het Volk betaalt, zyn de Tienden, daar men de Geestelijken af onderhoud, mitsgaders de Heerenrechten en eenige Erfpachten, welke byna altemaal aan byzondere Heeren komen. Noch is 'er meer, te weeten,

1693.

January.

dat men zelfs in den nood hen niet met deze ofgeene imposten zou daarvan belaften. Over ettelijke jaaren zou de Republyk van Bern byna het onderfchep boven gekeerd zyn geworden, alleenlyk om dat ze eenige Stuiwers, welke niet van de vereifchte waardy waren, wilde afzetten. De Boeren ftonden op; toogen recht op Bern aan, om het te vermeerderen; en hun aanflag zou gelukt hebben, indien de Studenten, die ter wapen waren geloopt, hen niet fttaande hadden gehouden aan een brug, daar ze over moften. Ziet daar dan, waar in alle hunne toevlucht beftaat, ten minften voor zo veel het Canton van Bern betreft, daar ik 't beft af onderrecht ben. Ik acht, dat het elders byna eveneens is.

Alles, 't geen bekwaam is om de wapenen te draagen, is verdeeld in drie Ligchaamen. Het eerfte en kleinste is het geen, 't welk zy de *Byband van Geneve* noemen; als zynde het getal, 't geen zy volgens de Tractaaten gehouden zyn aan die Republyk, wanneer ze aangetaft mocht komen te worden, te befchikken. Het tweede, veel talryker, beftaat uit de geenen, die men het *Uitschot*, of *d'Uitgezochten*, noemt, welke verordend zyn om aanftonds toe te fchieten daar de gelegenheid het vereifcht, gelijk ook op de grenzen, zo ze van de vyanden aangetaft worden. Het derde is dat van de *Reftanten*, die in het Land moeten blyven, om, terwyl d'anderen te veld trekken, de Steden, Vrouwen, en Kinderen te bewaaren. Alle de geenen van deze drie Ligchaamen zyn op de Rollen aangetekend; en als 'er een fterft, word 'er weder een ander in zyne plaats genoemd.

Men doet 'er van tyd tot tyd een algemeene revuë over: en deze revuën zyn menigvuldiger, na dat zich de krachtigfte fchyn van oorlog opdoet. Men moet bekennen, dat deze gantsche Krygsmacht fchoon, en wel gewapend is. Maar, men mag 'er afzeggen wat men wil, hoewel de meeften in Vrankryk gediend hebben, en dat men ze dikwils genoeg exerceert; als men geregelde Troupen in de wapenen heeft gezien, d'order die ze onderhouden, en de manier van de commandementen uit te voeren, moet men deernis met deze Militie hebben: en zo het waar is, dat de meeften wel eer het Krygsambacht hebben gekend, moeten ze 't wel dapper hebben vergeeten. De Switfers hebben in hunne koffers daar ze de geenen, die zy het *Uitschot* noemen, zes maanden mee konnen betaalen. Dit geld word nooit afgewend, om wat oorzaak het ook mag weezen; en aan de sterkfte oorden des Landts bewaard. Maar het is een dood geld, 't welk hen geen voordeel doet, en daar ze zo jalours afzyn, dat men niet zou durven voorflaan 'er aan te raaken. 't Is zeven of acht jaaren, dat de Gouverneur van het (a) Kasteel Chillon, in het Land van Vaux, daar men 'er een gedeelte af bewaart, eenige fpecien 'er af verwiffelde. Hy verloor 'er zyn ampt door; en indien hy niet vermaagfchapt was geweest aan d'aanzienlykfte Perfoonen van Bern, 't zou hem het leven gekoft hebben.

(a) *Andere zeggen, dat de Gouverneur van edigle was.*

Behalven deze Troupen, zyn 'er eenige Heeren, welke wegens de
Lcc.

Leenen, die zy bezitten, gehouden zyn, den een eenen, den ander twee, de derde drie Ruiters, van paarden en monture voorzien, te beschikken. Maar de Switsersche Ruitery is zeer elendig; behalven dat ze, wegens alle de Cantons, naarwelijks vier of vyf duizend man kan uitleveren. Daar zyn weinige sterke Plaatsen in het gantsche Land, en noch minder Garnisoenen. Ik geloof niet, dat geheel Switserland drie duizend man, geregelde Benden, en die daadelijk op de been zyn, onderhoud.

Al het Land in 't generaal kan niet voedsel genoeg voor alle d'Inwoonderen beschikken, zelfs niet ten tyde der beste oogsten; vermits 'er geen volkryker Land in de wereld is, en dat het meer Wey-als Koornlanden heeft. Al hun inkomst bestaat in Paarden en Kuar. 'k Weet niet, dat 'er andere Waaren van belang van daan komen. En noch is het getal der Paarden heel klein. Men kan daar uit oordeelen, hoe gering d'inkomsten moeten weezen. Indien d'Inwoonders tamelijke goederen bezitten. 't is om dat ze met geenige schattingen belast zyn, en byna geene kosten maaken. Men zou noch veele andere aanmerkingen over den staat en het beleid der Switsers alhier ter neder kunnen stellen: maar dezen zyn genoeg om de reflexien, die ik nu gaa maaken over het geen de Mogendheden, welke tegenwoordig in oorlog zyn, van hen verderen, t'onderfchraagen.

Ziet daar het eerste Deel dezer Memorïe, waar af wy het tweede, om de zaaken van deze Maand niet al te verre buiten ons gewoonlijk bestek uit te rekken, in de toekomstende zullen laaten volgen.

HET Negende Keurvorstendom had zogemakkelyk niet doorgedrongen kunnen worden, of daar ontstonden hier over noch al deze en geene swaarigheden. Men had op den (a) 17den October des voorgaanden Jaars, noopende d'oprechting van het gemelde Keurvorstendom in faveur des Hertogs van Hannover, te Regensburg in het Keurvorstel. Collegie een Resolutie genomen; tegens de welke nu de twee onderstaande Verklaringen (als eene van zyner Keizerlijke Majesteits wege, en d'andere wegens den Keurvorst van Ments, tot nader verlichting, ingeval de Roomsche-Katholijke Linie van 't Keur-Paltsche Stamhuis kwam uit te sterven, dat alsdan de successie aan de naast-Vermaagchaptten der Augsburgsche Confessie zou konnen vallen) gezien wierden.

DUTTON-
LAND.
Swaarighe-
den om-
ment het
Negende
Keurvor-
stendom.
(a) Zie 3
Stuk, 4 Deel-
pag. 504.

1693.
January.

Keizerlijke Verklaring over het Keurvorstelijk Besluit wegens Hannover, beneffens de Kroon-Sweedens Intereft, wegens het Paltfische Stambuis.

An zyn Roomsche Keizerlijke Majesteit, onzen Allergenadigften Heer, is in onderdanigheid voorgedragen, hoe dat aan zyn Koningl. Majt. van Sweden de Clausule, in 't Keurvorstelyk Besluit van den 17. October dezest en einde loopenden Jaars, wegens het negende Keurvorstendom, vervat, (namelyk, dat by afgang der Keur-Beyersche en Keur-Paltfische Katholische Linie, en zo dikwils ook de meerderheid van stemmen der Katholijke zyde in 't Keurvorstelijk Collegie op de zyde der Augsburgsche Confessions-verwanten soude mogen komen te vervallen, alsdan ook weder een nieuwe Katholijke Keurvorst zoude ingevoerd worden) eenigfins nadenkelijk is voorgekomen; dewyl zulks dus zoude kunnen uitgelegt worden, als of daar door des zelfs Koninglijk Huis, of die der Augsburgsche Confessie toegedane Vermaagfchapt, als wanneer de orde der successie in de Keur-Waardigheid op haar zou komen te vervallen, daar van zouden uitgeslooten zyn: weshalven zyn Koninglijke Majt. van Sweden daar over een Verklaring van zyn Keizerl. Majt. verzocht. En nademaal hoogstgemelde zyn Keizerl. Majt. wel verzekerd is, dat de intentie der Heeren Keurvorsten niet geweest is, noch zyn kan, door het bovenverhaalde aan Sweden, of de Vermaagfchapt van de Augsburgsche Confessie, in hun ter Keurvorstelyke Waardigheid competerend recht in 't minste te benadeelen; zo verklaart de zelve ook hier nevens, en uitkrachte dezest, dat men aan deze kant immers zo weinig diergelyke intentie by dit werk ooit gehad heeft, of hebben zal: maar by aldien zulks al by 't bovengemelde Besluit mochte geconfirmeerd zyn, dat echter zyn Koningl. Majt. en des zelfs Vermaagfchapt, in hun recht van successie tot de Keurvorstelyke Waardigheid, beneffens den behoorlijken rang, ongekreukt zullen blyven. Tot welkers meerder verzekering hoogst gemelde zyn Keizerl. Majt. allergenadigst bevolen heeft de tegenwoordige Verklaring aan den alhier aanwezenden Koninglijken Sweedschen afgezonden Heer van Horn te behandigen; dien zy voor 't overige met Keizerlijke Hulde en Genade wel toegenegen blyven. Getekend tot Weenen, onder het secrete Zegel. Den 13 December 1692.

*Leopold Wilhelm, Graaf van
Koningfck (L. S.)*

C. F. CONSBRUCK.

Keur-

*Keurvorstelijke-Mentse Verklaaring over de Clausule in 't Besluit Wegens 's Hanoversch Keurvorstendom, betreffende de Vermaagtschap-
ten van de Paltzische Evangelische Stam.* 1693.
January.

NAdemaal de Voortreffelijke Sweden-Bremische Heer Afgezant alhier te kennengegeeven heeft, hoe zyn Koninglijke Majesteit van Sweden van voornaamer hand naricht ontfangen heeft, dat in 't Besluit des Keurvorsteliiken Collegies, van den 17 October laatsleden, wegens 't Negende Keurvorstendom, een Clausule is ingevoerd, die zeer nadeelig is voor zyn Majesteit en 't gantsche Doorluchtig Stamhuis des Paltzgraafs aan den Ryn, van de Evangelische zyde, behelzende in effect zo veel, als dat, wanneer de tegenwoordige Keurpaltzische Linie door Gods wille zoude komen te niet te lopen, alsdan geen van de succedeerende Evangelische Vermaagtschappen tot de Keurvorstelijke Waardigheid zoude kunnen geraken, maar een Keurvorst van Katholijke Religie weder ingevoerd worden; en het nochtans zo verre daar van daan is, dat men veel meer aan zyn Koningl. Majesteit van Sweden, en andere der Augsburgsche Confessie toegedane Vermaagtschappen der Paltzische Stam, het recht der successie toestaat, wanneer men vooronderstelt, dat door afgang der Keur-Beyersche en tegenwoordige Keur-paltzische Katholische Linie, de meerderheid van stemmen in 't Keurvorst. Collegie op de zyde der Augsburgsche Confessions-verwanten zou kunnen vallen: zo maakt men van de Keurvorstelijke kant geen swarigheid om aan den voorgemelden Sweden-Bremischen Heer Gezant hier nevens te verklaren, dat het in 't voorschreven Besluit geensins de meening geweest is, dat, wanneer de tegenwoordige Keur-Paltzische Katholische Linie zoude te niet loopen, alsdan de Paltzische Keur-Waardigheid, indien 'er der Augsburgsche Confessie toegedane Vermaagtschappen voor handen waren, aan een Katholijken zoude verleend, noch op eenige andere wyze zyne Koninglijke Majesteit van Sweden, of iemand anders in zyn vereischt recht benadeeld worden. Getekend Regensburg den 17 December 1692.

(L S.) *Keurvorstelijke-Mentzische Cancellery.*

Wegens d'oprechting van dit zelve Keurvorstendom zag men ook noch den volgenden Brief, door den Koning van Sweden op den laaften December des voorgaanden Jaars aan de daar tegens opponeerende Evangelische Gezanten geschreeven.

1693.
January.

C A R O L U S,

Hoedanig zich, nevens het tegenwoordig aanzoeken van een Negen- de Keurvorstendom, het Tiende voordoet, en hoe nadeeligen gevolg uit dit laatste voor de zaak der Evangelischen te bezorgen staat, hebben Wy uit Uwe afzonderlijke Voorstelling, in dato den 17 Decem- ber, nevens meer andere vernomen. En alhoewel Wy aan het Vorste- lijk Collegie en de Standen, tot Regensburg vergaderd, onze gedach- ten aangaande deze zaak bloot gelegd hebben; zo hebben Wy zulks, voor zo veel het noodig is, niet alleen nochmaals willen herhaalen, maar Ons ook daar in betrokken hebben: verzeekerende daarenboven Aller- genadigt, dat Wy ons het belang der Evangelische, en het zelve in diert- stand te houden, als het by het sluiten van de Westphaalse Vrede vastge- steld is, op het yverigt meenen aan te trekken, en daar in het wereld- kundig voorbeeld van Onze glorywaardige Voorzaten en Voorgangers in het Ryk onverbrekelijk na te gaan; waar toe het vertrouwen der Evangelische Vorsten en Standen, in gemelte hun Schryven vermeld, animeert, als met de welken Wy, ten dezen opzichte, een zelfde in- terest en gemeen belang hebben, en na haar in Godes bescherming bevolen te hebben, met Koninglijke genegenheid toegedaan bly- ven, etc.

Bysonder- heden we- gens het Huis van Hanover.

Eer wy van deze stoffe afscheiden, moeten wy iets zeggen wgens het doorluchtig Huis van Hanover. Het Huis van Brunswyk-Lunenburg is een der grootsten en machtigsten van Duitschland. Eer het met de Keurvorstelijke Waardigheid be- kleed wierd, had het zitting in de Collegien der Vorsten, im- mediaatelijk na de geenen der Keurvorstelijke Huizen. Het is verdeeld in drie Takken, welke maar een zelve Huis maaken. d'Eerste is die van Wolfenbuttel, gemeenlijk Brunswyk-Lu- nenburg. Brunswyk genaamd, ter oorzaak dat de Vorsten van dit Huis de Stad Brunswyk, die zich aan hunne heerschappy had onttrokken, onder voorwending dat ze een Ryksstad was, vermeersterden. De tweede is die van Zell, en de derde die van Hanover. Den Hertog van Zell heeft niet als Dochters, waar af'er eene getrouwd is in het Huis van Ernest-Augustus, Bis- chop van Osnabrugge, Hertog van Hanover, en tegenwoor- dig Keurvorst, onder den tytel van Standaarddrig des Ryks, *Signifer Imperii.*

Nuwelijk tusschen den Prins.

Omtrent het midden-dezer Maand wierd het huwelijk vol- trokken tusschen den Prins Frederik - Augustus van Saxon,

geboren den 12^{den}. May 1670. Broeder van den Keurvorst des zelve naams, en die de laatste Veldtocht in Vlaanderen had bygewoond, met de Princeſſe van Bareith.

1699.
January.

Ongevaar ter zelve tyd was daarentegen te Samback, in Hongaryen, komen t'overlyden de Baron van Bek, Generaal der Artillery; tot groot verlies van den Keizer en het Ryk.

van Saren en de Princeſſe van Bareith.

Doed des Barons van Bek.

DE Koning deed nu een daad van groote edelmoedigheid, die by al de wereld een algemeene goedkeuring verdiende; geveende de vryheid aan den Hertog-Administrateur van Wirtemberg, zonder eenig ranſoen van hem te vorderen, met byvoeging dat, indien hy hem aan zyn Hof had doen komen, het maar geſchied was om het vermaak te hebben van met hem te ſpreken. Den Hertog betuigde, voor deze gunſt zeer gevoelig te zyn, en verzocht noch een wylaan het Hof te mogen verblyven, en te vertrekken als het hem beliefte. Mogelyk zou Karel de V^{de}. beter gedaan hebben, indien hy eertyds op de zelve manier met François den 1^{ſten}. had geleefd. Ten minſten is 't het gevoelen van verſcheidene gaauwe Hiftorieſchryvers. In der daad, na dat men lang gepleit en gehandeld had over het loſgeld van den gemelden Vorſt, en dat de Keizer meer als te veel baatzucht had doen blyken, ontſtonden 'er niet anders nit als proceſſen en ydele pretentien, welke gevolgd wierden van verſcheidene oorlogen, waar in hy niet altyd bovendreef. Maar om weder tot den Vorſt van Wirtemberg te keeren, van wiens verſchyning voor den Koning wy (a) elders hebben geſproken Ziet hier een Brief, in het begin der Maand uit Parys geſchreeven, waar in de zaaken met wat meerder omſtandigheden ten toon worden geſteld.

VRANK-
RYK.
Vorſt van
Wirtem-
berg in wy-
heid ge-
feld.

(a) Ziet 3
Stuk, 4de.
Pag. 116.

Brief wgens de reis en het verblyf des Hertogs van Wirtemberg in Frankryk.

NA dat den Hertog van Wirtemberg, op zodanig een manier als al de wereld weet. gevangen was genomen, zag hy zich niet zo haaft in handen van den Maarschalk de Lorges, of hy gaf zyne degen en piſtoolen over. Hoewel dien edelmoedigen Vorſt reden had om moeijelyk te

1693.
January.

weezen, was dit ongeval hem glorieuzer, als dat hy het getracht had te vermyden; dewyl hy 'er zich niet voor kon behoeden, als met de vlucht, gelijk d'anderen hadden gedaan, daar hy nu maar gevangen was om dat hy tot zo veel lafhertigheid niet had konnen besluiten. Hy bleef niet lang zonder degen; hebbende de Maarschalk de Lorges, na dat hy zyn woord van hem had genomen, hem dien doen wedergeeven. Deze Veldoverste betuigde voor den Hertog alle d'inzichten, welken men behoort te hebben voor een Vorst en Generaal van de Keizerlijke Cavallery; en den Hertog beantwoordde de zelve op zodanig een manier, dat 'er een gestadige stryd van eerlijkheid onder hen gezien wierd. De tyding zyn'er gevangenis aan het Hof zynde gekomen, stuurde de Koning order aan Monfr. de Lorges, dat hy hem na Parys zou doen vertrekken. Hy gehoorzaamde terstond, en noemde, om hem te verzellen, Monfr. Mafurier, Capitein onder het Regiment Cavallery van Duras, en Monfr. Mandosse, een van zyne Aides du Camp. Zy toogen door Philipsburg, Landau, Straatsburg, Nancy, en alle de grootste Steden. De Gouverneurs kwamen den Hertog te gemoet; en men toonde hem de Vestingwerken van alle de Plaatsen, daar hy door passeerde. Te Parys zynde gekomen, sloeg Monfr. de Mafurier terstond op weg, om zich aan het Hof te vervoegen, en 'er de noodzaakelijke orders te krygen. Hy ging by den Marquis de Barbesieux, en deze last van den Koning haalen, te weteen, dat den Hertog, na een dag vyf à zes te Parys uitgerust te hebben, zich te Versailles zou vervoegen. Monfr. Mafurier volvoerde zyne order, en bracht hem aanstonds by den Marquis de Barbesieux, die hem alle d'eer beeweet, welke men verschuldigd is aan een Oom van een Souverain, en den Regent zyn'er Staaten. Hy zei hem, dat hy order had om hem tegen den middag by den Koning te brengen. Zyne Majesteit was in het Kabinet van den Raad, die zo even uitging. Monfr. de Barbesieux trad binnen, om hem te zeggen, dat den Hertog in de groote Zaal was, voor alstoen vervuld met de grootste Heeren van het Hof. Een oogenblik na dat Monfr. de Barbesieux binnen was getreden, opende men de deuren; en de Koning vertoonde zich in het midden van zyn Kabinet. Den Hertog naderde aan zyne Majesteit met verscheidene eerbiedigheden; en de Koning ontving hem op een zeer beleefde manier, voerende hem met een minnelijk gelaat te gemoet, dat, in den staat daar de zaaken in waren, men niet zeggen kon, dat men verheugd was wegens hem aan het Hof te zien; maar dat men ten minsten zyne moeilijkheden zou zoeken te verzachten. Het gesprek geëindigd zynde, vervoegde de Koning zich na de Mis. Den Hertog verzelde hem tot aan de Kapel, doch zonder 'er in te treden, ter oorzaak dat hy Lutherfch is. Hy wandelde gedurende de Mis in de Galdery, en de Vertrekken die hy noch niet gezien had, hoewel hy eertydts te Parys is geweest: maar gelijk het twee-en-twintig jaaren geleeden is, waren de nieuwe Gebouwen van Versailles noch niet gemaakt. De Mis geëindigd zynde, bracht Monfr. Ma-

Surier den Hertog by den Dauphin, die hem op de zelve manier ontving als de Koning had gedaan. Dien dag begroette den Hertog de gantſche Koninglijke Familie. Men aanmerkte eene zaak, daar de Maarschalk de Lorges groote lot over kreeg, te weeten, dat hy zich niet omtrent den Hertog vertoonde; willende niet, dat men hem konde verwyten, dat hy zynen Gevangen als in triumph had omgeleid. Thans keerde den Hertog weder na den Marq. de Barbecieux, die hem ter middagmaal had genoodigd. Na de maaltyd ging hy Monfr. Colbert de Croiffi bezoeken, als Secretaris van Staat wegens de buitenlandsche zaaken. Sedert dien tyd is hy verscheidene maalen te Versailles geweest, daar men alle de wateren liet speelen, om ze hem te doen zien. De Koning heeft last gegeven aan den Marquis de Livri, zyn eerste Hofmeester, om den Hertog, zo menigmaal als hy ten Hove komt, een tafel aan te rechten. Gelijk hy een groot liefhebber van de jagt is, zyn 'er orders om hem alle de noodzaakelykheden tot het neemen van dit vermaak te beschikken. Hy heeft de eer gehad van met Monseigneur te jaagen, en een plaats in zyne karos te hebben: en verscheidene Grooten hebben hem te Parys onthaald, enz.

1693.
January.

Den Abt Mauroy, daar wy (a) meermaalen af hebben gesproken, was nu ook eindelijk door het Parlement gevonnisd. Veele beslooten tot de dood: doch de meerderheid van stemmen haalde over met een bannissement van negen jaaren op de Galley, met verlof aan zyne Crediteurs na dien tyd van hem zo lang in 't gat te smyten, tot dat zy t'eenemaal wegens hunne achterstallen voldaan waren. Doch zynde vermaagschapt aan veele Persoonen van d'eerste qualiteit, verzocht men den Hertog van Orleans, dat hy voor hem wilde spreken: en op het verzoek van dien Prins wierd zyne straf veranderd in een eeuwige gevangenis in een Klooster van d'Abdy der zeven Fonteynen, daar hy aanstonds heen wierd gevoerd.

Pater Mauroy tot een eeuwige gevangenis gedoemd.
(a) Zie 3 Stuk, 3 Deel, pag. 63.

Eindelijk: Camille d'Hostun, Graaf van Tallard, Veldmaarschalk en Lieutenant des Koning in de Provincie van Dauphiné, die, gelijk wy (b) hier voor gezegt hebben, in de belegering van Rheinfelds gekwetst was geworden, overleed nu aan zyne kwetsuur. Hy was een dapper Krygsmann, die den Koning in veele gelegentheden groote diensten had gedaan.

Dood des Graaven van Tallard.
(b) Zie 3 Stuk, 4 Deel, pag. 127.

't Was niet alleen in Europa, maar ook in America, daar den oorlog onder de Franſchen en Engelschen wierd gevoerd.

E U R O P I S C H E

1693. Ziet 'er hier een verhaal af, opgesteld door Monfr. de Bro-
January. uilland, Gouverneur van het Fort Louis de Plaisance, en met
 d'aankomst der laatste Schepen van daar overgebracht.

Vyandlijk-
 heden der
 Engelschen
 en Fran-
 schen in
 America.

Journal van de beweging der Engelschen sedert hunne nadering aan Fort Louis de Plaisance.

DEN 14den der Maand September 1692. lag de Franche Koopvaar-
 dyvloot gereed om onder zeil te steecken, ten einde weder te rug na
 Vrankryk te keeren; wanneer ik tyding kreeg, dat men een Esquadre
 van vyf Schepen omtrent de Casp S. Maria ontdekt had, leggende
 ten anker in de Baay van Pourchet, vyf mylon van hier. Ik stuurde ter-
 stond een Chaloepe langs de kust, om my van de waarheid te verzekeren,
 en te zien wat Vlaggen zy voetden. d'Ontdekkers berichtten my, dat
 het waar was, en dat ze onder zeil waren, zettende de streck na de Ha-
 ven van Plaisance, alwaar ze den 15den in het gezicht ankerden. Den
 16den staken ze weer onder zeil, en kwamen op de ree, buiten 't be-
 reik van 't kanon. Ik maakte dien zelven dag een Detachement van ses-
 tig man, onder het gebied van den Baron de la Hontan, Gereformeer-
 de Capitein in Canada, die zich posteerde aan een oord, daar ik niet twy-
 felde of ze zouden voet aan land zetten, indien ze van voorneemen wa-
 ren zich meester te maaken van den Berg, die het Fort Louis comman-
 deerd zou hebben. Zy maakten dien dag gantfch geene beweging, als
 dat ze hunne Chaloeopen in zee zetteden, en de diepte omtrent de ree
 peilden.

Den 17den ondernamen zy de landing aan de Fontein met een groot
 Detachement, gebracht door hunne Chaloeopen in de Baay daar onze
 Soldaaten verborgen lagen. Ik weet niet, door wat geval zy wisten, dat
 men hen daat verwachtte; dewyl ze buiten het gebrek van onze Mus-
 kettery eenslags van streck veranderden, en achter een kleine Casp om-
 voeren, daar ze metter haastcomig volk aan land wierpen, welke,
 eer onze lieden 'er zich tegen konden stellen, het Bosch in brand sta-
 ken, en metter haast wederfcheep gingen; geloovende buiten twyfel,
 dat een algemeene brand de posten, die hen gevaarlijk scheenen, om aan
 te komen, zou ontdekken.

Terwyl zich dit aldus toedroeg, gaf ik, nain de zekerheden van
 het binnenst der Plaats voorzien te hebben, order om aan die van bui-
 ten te doen arbeiden; latende boven op den Berg, die onze Batteryen
 commandeerde, een Reduit van paalwerk opwerpen. Den 18den liet
 ik 'er een opwerpen van vier stukken kanon op de pont van de Goulet,
 aan d'andere kant van den ingang der Kom, ten einde de zelve voor de
 Vyanden onbruikbaar te maaken. Terwyl ik na aldus bezig was met de
 werken te doen voortzeten, lieten de Vyandlijke Schepen hunne Mars-
 zee

zeilen vallen; maakende de mynen van te willen naderen. De wind was West ten Westen; een gewenschte gelegenheid om in de Haven te komen: doch ze wederhielden zich meer, als ik verwachtte, en toonden geene andere tekenen van vyandschap, als dat ze met hunne Chaloeppen van board tot boort voeren. Ontrent den middag, zo als 'er eens van de hunnen onder de Franfche Vlag na het Fort kwam, liet ik 'er eens van d'onzen afsteeken, voerende de zelve Vlag, en gecommandeerd door een Sergeant, om te hooren wat men begeerde. Den Engelschen Officier, die de Chaloepp commandeerde, verzocht by den Gouverneur van de Plaats gebracht te worden; 't geen hem toegestaan wierd, doch geblind, tot aan de deur myner kamer, volgens krysgesbruik. Hy zei my, dat hy kwam uit den naam van M. Williams, zyn Generaal, om my te begroeten: doch dat, alzo hy zich niet wel kon uitdrukken, hy my verzocht iemand myner Officieren aan zyn boord te sturen, alwaar zyn Bevelhebber hem de zaken, beter als hy kon doen, zou openbaaren; en met eenen spreken wegens het slaaken van een Scheepscapitein en ettelijke Bootsgezellen, by ons gevangen. Ik stuurde dan Monfr. Costebelle, Lieutenant der Compagnie van Monfr. Pastour, verzeld door Monfr. de la Montan, na hunnen Admiraal, om zyne beleefdheden te beantwoorden, en huane krachten en dessein te trachten ontdekken. De toerusting van het Schip wierd hen niet verhooren gehouden. Men bracht hen onder en boven: en na wederzydsche complimenten geen andere order hebbende, als den Bevelhebber van mynen wege te begroeten, kwamen ze weder aan het Fort Louis, alwaar den Afgezonden en een andere Officier van het Engelsch Esquadre zo lang gebleeven waren, welke, eer ze weder in hunne Chaloepp traden, my zeiden, dat ze onder van hunnen Generaal hadden om my op hun afscheid aan te kondigen, dat ze van des Konings Williams wege aldaar waren gezonden, om zich meester van de Plaats te maaken, en dat ze my derhalven tot d'overgaave sommeerden; en indien ik daar niet toe verstaan wilde, dat zy ze met d'eerste gunstige gelegenheid met alle geweld zouden aantasten. Ik antwoordde hen, dat ik al te goeden Onderzaat van den Koning, mynen Meester, was, om zodanig een lastertigheid te begaan: dat ze my maar wakker zonden komen aandoen, en dat ik my op de zelve wyze zou verdedigen. Monfr. de Costebelle onderreichte my wegens de krachten van den Admiraal, d'Albans geheeten, voerende 62 stukken kanon, d'onderste laagachtien; op den eersten Overloop twaalf, en op het Achterkasteel acht à zesponders. Daar waren twee andere Schepen, de Plymouth en de Galey geheeten, van gelijke kracht; een Fregat, niet zo kloek; en een Fluit van 28 stukken. d'Afgevaardigden van wederzyde te rug geskeerd zynde, ging ik den arbeid aan de buitenwerken van de Plaats aanpreffen; latende order aan den Commandant der Troupen om fascynen te doen haalen, mitsgaders de ledige vaten der Plantagen, ten einde de zelve op onze Wapen-

1693.
January.

penplaats te doen schaaren, om nieuwe Retrenchementen te maaken; gesteld zynde dat de Vyanden d'onzen onder de voet schooten, en een landing aan de bres wilden onderneemen.

Den 19^{den} werden de Belegeraars, die zich inbeeldden dat ze maar een eenige post hadden in te nemen, wel haast gewaar, dat 'er drie verscheidene waren, te weten, die van de Reduit, die der Batteryen van de Goulet, en onze Wapenplaats, daar onze grootste krachten in bestooten waren. Dien zelven dag, 's morgens ten zes uren, gaf den Admiraal een sein, en naderde tot onder 't bereik van 't kanon. Ondertusschen stuurden zy weder een Chaloep na ons af, welke ik door eene der onzen deed voorkomen. Den Officier, dien ik derwaarts had gezonden, zich by den Engelschman vervoegd hebbende, berichtte, dat hy hem alleenlijk gezegt had, dat, indien men staande of na het gevecht wilde parlementeeren, ik maar een-roode Vlag had te doen opheffen. 'k Stond verwonderd, te meer dewyl ik hen niet en had geantwoord dan als een man die na geenig verdrag en wilde luisteren; also ik my in staat vond om hen daar toe te noodzaaken.

Den Engelschman weder aan zyn boord zynde gekomen, wachtte ik niet, dat zy d'eersten waren in de Fransche Vlag te trotseren. 'k Liet vuur geeven van alle onze Batteryen. Den Admiraal bleef ons niet schuldig. Hun kanon ging vier of vyf uren lang zonder ophouden, doch het onze niet zo sterk, also wy ons kruid wilden spaaren, en hen het hunne laten verspillen: maar onze schooten treften zo wel, dat wy na zes uren slaans hunnen Admiraal buiten de linie zagen steeken. Wy waren byna aan onze laatste kardoezen, en stelden een prys op de kogels der Vyanden, welken ik rondom onze Beschanfingen, en in de Huizen, die 'er gantsch mee doorboord waren, deed opzamelen. Men kan hier uit oordeelen van den nood, daar wy ons in gevonden zouden hebben, indien de Vyanden ons langer hadden aangetast. De bystand der Koopvaardyschepen was swak: maar wat de Capiteinen belangt, zy wendden alle hun vlyt aan omtrent alles. 't geen ik hen betekend had voor den dienst des Konings noodzaakelyk te weezen. Zy verswakten zich zonder dwang, en met een goed hert, van hun volk, zonder ander belang als dat van hunne behoudenis en die der Plaats; en gaven my 120 man, bekwaamer, om de waarheid te zeggen, tot den arbeid als tot den oorlog: maar de tegenwoordigheid van hunne Officiers op de Batteryen deed, dat ons kanon zodanig wierd bediend, als ik kon begeren.

De Vice-Admiraal toonde zich standvastiger, en zakte niet af als lang na dat het kanon had gesweegen, door de laatste schooten welken ik liet doen; niet geloovende, dat een zo trotse Zeemacht maar twee duizend kogels geloft zou hebben. Ik twyfel niet, of ze zullen den aanval hervatten. Ik gasterstond last om de verbrokene Schietgaten, en de Bolwerken, die op vier plaatsen wat ingestort waren, te herstellen: en in vyf of zes uren tyds waren wy in beter staat, als den voorgaanden dag.

dag, door de vermeerdering der schietgaaten die ik liet maaken aan de kant daar de Vyanden ons het hoofd booden. Wy hadden in het gantsche gevecht maar vyf gekwetsten gekreegen. De grootste schade was geschied aan de Huizen der Particulieren. By geluk was 'er niemand in, also ik de Vrouwen uit het Fort had doen gaan: en ieder Inwoonder was op zyne post, met een manhaftigheid van goede onderzaaten des Konings. Den 20sten. salveerde zich van des Admiraals Schip een Fransche gevangen Stuurman. Hy kwam aanswemmen omtrent het Detachment, 't geen ik by de Fontein had geposteerd. Monst^r de la Hon-tan, die aldaar commandeerde, liet hem in het Fort brengen. Door d'ondervraagingen, welken ik aan hem deed, bemerkte ik, dat den Afgezondene der Vyanden my de waarheid had gezegt wegens den Zeeslag, in het Canaal voorgevallen. Hy sprak my ook van hunne desseinen, waar in hy, federt dat zy onze krachten hadden erkend, groote twyfelmoedigheden had bemerket: dat ze geweldig over hoop lagen wegens 't geen zy behoorden te doen om zich meester van de Plaats te maaken: en dat ze dapper gehavend moesten weezen, vermits het Volk, na het mislukken der onderneeming, half en half aan 't muiten was geslagen. Ziet daar alles 't geen ik uit hem kon hooren. Wat het getal hunner dooden en gekwetsten belangt, dat der eersten bedroeg op den Admiraal vyf man, te weeten, een Quartiermeester, die zeer beklaagd wierd, en vier Matroozen; en dat der anderen tien, waar onder sommigen vry gevaarlijk. De stukken houts, welken de vloed aan den oever smeet, lieten ons niet twyfelen, of ze waren wakker doornageld. Het verlies hunner andere Schepen is my onbekend.

Den 21sten. gingen zy met hunne Chalopen de Wooningen van la Pointe Verte verbranden, een myl van hier; 't welk hen duur gestaan zou hebben, indien een schrikkelijke regen, 's nachts te vooren gevallen, het groot Detachment, 't geen ik derwaarts stuurde, om ze te verdedigen, niet gestut had: want de weg, dien men door de Bos-schazien moet houden, is zo weinig bewandeld, dat het onmogelijk geweest zou zyn, dat gewapende lieden zich daar vervoegd zouden hebben in staat van de Vyanden aan te tasten. Ziet daar, hoe hunne onderneeming afliep op een tyd dat ik verwachtte hen aan de bres t'ontfangen, met de zelve resolutie als ik hen onder het kanon van de Plaats, waar at zyne Majesteit my wel met het gebied en de getrouwe bewaaring heeft willen vereeren, ontfangen heb.

IN het Parlement, aangevangen te Westmunster den 20sten. Maart des Jaars 1689. zynde het tweede jaar der Regeering van haare tegenwoordige Majesteiten, wierd een voorslag gedaan wegens het lichten van een Millioen ponden sterlings op lyfrenten, om tot den oorlog tegens den Koning van Frankryk

1693.
January.E N G E.
L A N D.
Verichtin-
gen des
Parlement

1693.
January.(a) Zie 3
Stuk, 4 Deel,
Pag. 198.

aangewend te worden. Deze voorflag was verscheidene maalen vernieuwd, en ook in dit (a) Parlement weder op het tapyt gebracht, en tot zo verre doorgedrongen, dat 'er d'onderstaande Acte af met den druk gemeen wierd gemaakt.

A N N O Q U A R T O

G U L I E L M I & M A R I Æ.

Een Acte, waar by aan haare Majesteiten toegestaan werden zekere Schattingen en Lasten van den Accys op Bier, Ale, en andere Dranken, tot het verzekeren van zekere Vergeldingen en Voordeelen, in de zelve Acte aangevoerd, aan zulke Personen als vrywilliglyk wancetteren zullen de somme van tien honderd duizend pond Stierlings, tot het voortzetten van den Oorlog tegen Frankryk.

WY uwe getrouwste en gehoorzaamste Onderdaanen, de Gemeentens in 't Parlement vergadert, gevoelig zynde van de groote en noodzaakelyke onkosten waar in uwe Majesteiten ingewikkelt zyn, tot het voeren van den tegenwoordigen Oorlog tegen den Franschen Koning; en begeerig zynde de zelve te vervullen op zodanige wyze als het minst moeijelyk mag weezen voor uwer Majesteiten Onderdaanen: Daarom tot het aanmoedigen van zulke Personen, welke vrywilliglyk contribuereen zullen tot het voortzetten en betalen in uwer Majesteiten Exchequer, tot het voortzetten van den Oorlog, eenige Som of Sommen, niet overtreffende de Somme van tien honderd duizend pond, op de respectieve termen en vergeldingen hier na genoemt: hebben wy, uwer Majesteiten getrouwe Onderzaten, in 't Parlement vergadert, gegeven en toegestaan aan uwe Majesteiten de diverse vermeerderde taxatien en pachten van den Accys, hier na genoemt, voor den tyd hier na uitgedrukt, en bidden uwe Majesteiten dat het vast gesteld mag werden.

En laat het vast gesteld werden door des Konings en Koningins Excellentste Majesteiten, door en met de raad en toestemming van de Lords, Geestelyke en Wereldlyke, en de Gemeenten in 't Parlement vergadert, en door de authoriteit der zelve, datter na den 25 dag van Jandary 1692. door 't Koningryk van Engeland, Heerschappy van Wales, en Stad van Berwik aan de Tweed, gelicht, en betaalt zal werden, aan haare Majesteiten, haare Erfgenamen en Successeurs, gedurende den tyd van negen en negentig Jaar, en niet langer, voor Bier, Ale, Cyder,

der, en andere Dranken, by weg van Accys, boven alle andere lasten en impostien door eenige voorgaande Acte of Actens daar op gesteld, als volgt. 1698.
January.

Voor ieder ton Bier &c, van 6 *ls.* ster. ofte daar boven de ton, negen pence.

Voor ieder ton Bier of Ale, van 1*s.* *st.* ofte daar onder, drie pence.

Voor ieder ton Bier-Eek, van Engelsche stoffen gemaakt, of gebrouwt, onschelling en *les pence.*

Voor ieder ton-Eek, ofte nat toebercit, tot Eek hier gemaakt dat door eenige vrzemde stoffen gelopen heeft, 4 *ls.* *st.*

Voor ieder ton Bier, Ale, ofte Moom van over de Zee komende 3 *ls.* *st.*

Voor ieder ton Cyder of Perry, van over de Zee ingebracht, 4 ponden *st.*

Voor ieder sloop Brandewyn, *Aqua vita*, &c. van over Zee komende, 1 *ls.*

Voor ieder sloop Meede, drie pence.

Endir alles op zodanigen wyze in te vorderen en te betalen aan haare Majesteiten, gedurende de voornemde 99 Jaren, en op poene van zulke straffen en verbuutenissen, als uitgedrukt zyn in de Acte, gemaakt in het 12 Jaar der Regeering van Koning Karel de II. &c.

Enzy het verder vast gesteld, dat de Commissarissen en Gouverneurs, gesteld tot het manieeren en ontfangen van den Accys, in 't Hoofd-Comptoir tot Londen, zullen afzonderen en apart houden alle de Gelden, komende van de lasten en pachten der Accys, hier toegestaan, zo als de zelve vantyd tot tyd in 't gezeide Comptoir zullen ingebracht en betaalt werden. En werd aan de gezeide Commissarissen en Gouverneurs van den Accys by dezen ten naauwsten belast en geboden, van tyd tot tyd ieder week, 's Woensdags, zo het geen Heilige dag is, en anders de naast aan volgende dag die het niet en is, alle de de Gelden, welke komen van de imposten der Excys, hier by toegestaan, te betalen in haarer Majesteiten Exchequer, distinct en apart van de andere Gelden.

Datter zal verzocht en gehouden werden in haarer Majesteiten Exchequer een Boek, waar in alle de gezeide wekelijkse Gelden, die betaalt werden, aangetoekend zullen worden, afzonderlijk van alle andere Gelden.

Dat, indien de gezeide Commissarissen &c. van den Excys weigeren ofte verzuimen zullen de wekelijkse betalinge te doen, ofte die Penningen misbruiken, zy als dan afgezet zullen worden, en onbekwaam wizen tot het bedienen van enig Ampt, wat het ook zy; en zullen gehouden zyn volkomenlyk zodanige misbruiken, som of sommen te beetaalen, aan eenige Persoon die haer daarom in de rechten zal vervolgen, zonder dat excusen, protestien, vyrheden van 't Parliament, &c. ofte meendan een dagtiffel zal vergant worden.

Dat

1693.
January.

Dat alle de gezeide sommen het jaarlijkſche Fonds zullen weezen ; voor de verſcheidene en reſpective voornemens hier na uitgedrukt.

Dat het geoorloft zal weezen aan alle Perſoonen, Naturellen of Vreemden, te contribuereen tot de gezeide ſomme van 1000000 pont, met in haarer Majesteiten Exchequer betaalende eenige tyd voor den eerſten dag van May 1693. zulken ſom ofte ſommen, en op de reſpective voorwaarden, als hier in genoemt en uitgedrukt ſtaat : Dat uit de Gelden, ontſtaande uit deze Acte, jaarlijks de ſomme van een honderd duizend pont tot den 24^{den} Juny 1700 afgezondert en apart gehouden werd, als het jaarlijkſche Fonds, dat verdeelt zal worden onder de Perſoonen contribuereende tot het lichten van de gezeide 1000000. pont ; en dat nadengezeiden 24^{den} Juny Ao. 1700. uit de Gelden ontſtaande uit deze Acte de ſomme van ſeventig duizend ponden jaarlijks afgezondert werd, als de jaarlijkſche Fonds om te verdeelen als hier na uitgedrukt ſtaat : Dat eenige Perſoon, welke contribuereen wil, mag inbrengen de ſomme van honderd pont op 't minſte ; voor welke ſomme, dus ingebracht, hy aan den Opziender van de Ontfangen, ofte den Clerk van de Pellis in de Exchequer, zyn eigen ofte het leven van een ander Perſoon te noemen heeft, geduurende 't welke hy gemachtigt zal worden een dividend, ofte part, van het gezeide jaarlijkſche Fonds te ontfangen, gelijk hier na genoemt is : Dat ieder Contribuereender zo veel ſommen van honderd pond ; als 't hem goed dunkt, mag inbrengen ; voor de welken hy aan den Opziender der Reekeningen, ofte den Clerk van de Pellis, een leven ofte levens te noemen heeft, (zo dat geen levens meer genoemt werden als 'er byzondere honderd ponden ingebracht zyn) geduurende welk leven, ofte levens, hy gemachtigt zal weezen om zo veel dividenden of parten te ontfangen, van de jaarlijkſche Fonds, als 'er honderden ponden by hem ingebracht zyn : Dat alle de gezeide levens genoemt zullen werden door de Contribuereenders, ofte haare Gemachtigden, binnen 14 dagen na den 24 Juny 1693. Dat in 't gezeide Comptoir van den Opziender der Ontfangen, en in 't Comptoir van den Clerk van de Pellis, onderscheidentlijk, gehouden zal werden een of meer Boeken, waar in de namen van alle de Contribuereenders in 't net ter neer geſteld zullen worden, als mede de Perſoonen door welker handen de Contribuereenders eenige van de ſommen zullen betalen, en inſgelijks de ſommen aldus betaald, en de tyd wanneer de zelve ingebracht zyn ; dit te geſchieden op 't inbrengen der ſommen. In de gezeide Boeken zullen ook ter neder geſteld worden de Genomineerden, voor welker levens de verſcheidene parten van het jaarlijkſche Fonds betaald moeten werden, ten tyde dat de zelve genoemt zullen zyn : welke Boeken door de reſpective Contribuereenders, hun Gemachtigden, &c. geinſpecteert en gezien zullen mogen werden op alle behoorlijke tyden, zonder eenige vereering ofte vergelding te geeven ; en zo wel de Contribuereenders, als de gezeide Genomineerden, zullen in die Boeken beſchreeven werden, by haar doop en tonamen, by-

byvoegfels, woonplaatfen, en andere befchryvingen, welke de perfoon op 't klaarft mogen uitdrukken : en ieder Contribueerder, op 't betaalen van een ofte meer honderd ponden, zal aanftonds een ofte meer Houtjes vervaardigt krygen, importeerende het ontfang van 't Confideratic-geld, voor 't welke de Contribueerder een ofte meer dividenden of parten te ontfangen heeft, van 't gezeide jaarlijkfche Fonds, gedurende het leven van den Genomineerden ofte Genomineerdens, 't zy dat zodanigen Genomineerde de contribueerder zelve is, ofte eenige andere perfoon, en een Order vervolgens tot het betaalen des zelve, zynde van den zelve datum met het Houtje; welke Orders onderteekend zullen wezen by de Commiffariffen van de Treforie, ofte eenige drie ofte meer der zelve nu zynde, ofte by den Treforier van de Exchequer, ofte eenige drie ofte meer van de Commiffariffen van de Treforie die alsdan zyn zullen; en na 't onderteekenen daar van, zal het zelve vaf, goed, valide, en effectueel volgens de wetten wezen, ingevolge van den inhoud en waare meening daar van, en van deze Acte; en zal ook niet ten einde loopen door 't verfterven, of afzetten van eenige Commiffaris ofte Commiffariffen van de Treforie, ofte Lord Oppertfen Treforier, ofte Treforier van de Exchequer, of die Commiffariffen van de Treforie, ofte Lord Oppertfen Treforier, ofte Treforier van de Exchequer, nu zynde, ofte voor de tyd zynde, macht hebben om te herroepen, andersints te gebieden, ofte vernietigen zodanige Ordres, aldus onderteekend, als genoemd is, nochte eenige der zelve. En het refpective jaarlijkfche Fonds van 100000 pond, en 70000 pond, (in cas dat de geheele fomme van 1000000 pond betaald werd, op 't credit van de gezeide Fonds) zal gelijkmatig verdeeld werden onder de Contribueerders, haare Gemagtigden, &c. gedurende het leven van haare refpective Genoemden, na proportie van de fomme door hen betaald, alle jaaren, door twee gelijke halfjarige Payementen, dat 's te zeggen, den 24^{den} van December en den 24^{den} dag van Juny; de eerfte betaaling gemaakt zullende werden den 24^{den} dag van December Ao. 1693. en op 't affterven van ieder Genomineerden, zal de part, of parten, van de gezeide Fonds, welke betaalbaar was, of waren, gedurende zyn leven, gelijkmatiglijk verdeeld worden onder de refterende Contribueerders, welker Genoemden noch in 't leven zullen zyn; en aldus van tyd tot tyd op 't verfterven van ieder Nominée, ofte Genoemden, wat dividend of part betaalbaar was gedurende 't leven van zodanigen Genoemden, zal gelijkmatig verdeeld worden onder de reft van de Contribueerders, of haare Gemagtigden, &c. gedurende 't leven van hunne refpective Genoemden; zo dat van tyd tot tyd de geheele refpective jaarlijkfche Fonds verdeeld zal worden en betaald onder de Contribueerders, welker Genoemden in 't leven blyven, zo lange tot datter maar zeven Genoemden meer overig zullen wezen; na welken tyd daar geen avantagie meer in 't overleven der anderen zal zyn: maar op 't ver-

1693.
January

sterven van een iegelijk der gezeide zeven Genoemden zal een zevende part van de gezeide Jaarlijkse Fonds tot het gebruik van haare Majesteitén, haarer Erfgenamen, en Succesors gaan. En in cas de geheele somme van 10 honderd duizend pond tegen den eersten May 1693. noch niet ingebracht en betaald zal weeten door de Contribueerders op de voorzeide Termen, dat alsdan verdeeld zal worden onder en aan zodanige Contribueerders, als voor den gezeiden eersten May ingebracht en betaald zullen hebben, jaarlijks met twee gelijke paymenten, als voornoemd, alleenlijk na proportie van de jaarlijkse Fonds, met hen geen dat al zo ingebracht en betaald zal wezen, dat 's te zeggen, zo veel alleenlijk van de gezeide jaarlijkse Fonds, als gedurende de eerste zeven jaaren, te beginnen van den 24sten Juny 1693. beantwoorden zal jaarlijks de somme van 10 pond voor elke honderd pond, aldus ingebracht en betaald; en na de expiratie van de gezeide zeven jaaren, gedurende het leven van de gezeide Genoemden, en de langstlevenden van dien, jaarlijks, door twee gelijke paymenten, de somme van zeven pond voor elke honderd pond, aldus ingebracht en betaald, verdeeld te worden als voornoemd, met het zelfde profyt en avantsgite van langstlevigheid, als hier in aangewezen is, in cas de geheele somme van tien honderd duizend pond ingebracht en betaald zal werden op de voornoemde voorwaarden; en na den gezeiden eersten dag van May, 1693. zullen geene Contribueerders eenige meerder somme inbrengen op de termen en voordeelen voornoemd.

En tot het aanmoedigen van de Contribueerders, om aanstands te betaalen en in te brengen in de Exchequer de sommen by hen voorgenoemen daer in te brengen, op de voornoemde termen, werd vast gestelt by de voorzeide autoriteit, dat ieder zodanige Contribueerder ontvangen zal uit de voorzeide jaarlijkse Fonds, voor alle Gelden aldus by hem ingebracht en betaald; van de respectieve dagen der betaling tot den gezeiden 24sten dag van Juny 1693. interest voor 't zelfde tegen tien pond per centum per Annum; welke interest uitgedrukt en genoemt zal wezen in de order, hier by gelast te geven, op de betaling van eenige zulke sommen.

Dat het geoorloft zal wezen aan ieder Contribueerder, zyn Gemagtigde, &c. t'eeniger tyd, gedurende het leven van zyne ofte haarlieder Genoemden, door eenig Geschrift onder de hand en zegel, ofte door zyne ofte haar Testament in Geschrift, te assigneeren een ieder part of parten van de gezeide Fonds, betaalfbaar gedurende het leven van ieder Genoemden ofte Genoemdens, aan eenige persoon ofte personen, en zo toties quoties; en dat geene zulke Overmakingen revocabel zullen wezen: wel verstaande dat een Memorandum, van zodanige Overmaking of Testament, gemaakt en geplaatst werd in Boeken, die tot dat einde gehouden zullen werden in 't gezeide Comptoir van Omfang, binnen den tyd van twee Maanden na de assignatie ofte dood van den

Ver-

Verdoelder; en dat op het voortbrengen van zulken Overmaking of Testament, en 't bewys daar van, in 't gezeide Comptoir van Ontfang aangeteekend te werden als voornoemt, de Persoon, de zelve bringende, daar benevens zal brengen een be-eedigde Verklaring, gedaan voor een Persoon geauthorisèert om verklaringen op eed te nemen in zaaken pendereende aan eenige van de Hoven van West-munster, van de behoorlijke executie der gezeide Overmaking ofte Testament; welke be-eedigde Verklaringen onderscheidentlijk opgehangen zullen werden in 't gezeide Comptoir; welke gezeide plaatsing, ofte Memorandum, de Officiers in 't Ontfang-Comptoir van de Exchequer hier by gelast werden vervolgens te doen. En by gebrek van zodanigen assignatie ofte verdeeling door een Testament, &c. zo zal de interest van zodanigen Contribueerder komen aan zyn Erfsnamen en Gemachtigden, geduurende 't leven van den Nominée, zodanigen Nominée een ander persoon zynde gelijk voornoemd.

Dat het wettig zal zyn voor eenigen Guardiaan ofte Voogd, het disponeren van 't geld van eenig Kind hebbende, onder de 12 Jaeren oud, voor het nut en gebruik van zodanigen Kind, in te brengen en te betalen tot het voorzeide gebruik de somme van een honderd pond, van een zodanig Kind; en zal hy daar op binnen zulken tyd, als hier in te vooren uitgedrukt is en geordineerd tot het noemen der levens, het zelfde Kind noemen om een Nominée te zyn: en zodanigen Kind, op 't betaalen der somme, zal een Contribueerder volgens de zin van deze Acte wèezen, en zal recht hebben om te ontfangen, geduurende zyn ofte haar leven, een part van de gezeide Fonds, op zulken wyze en proportie als eenige andere Contribueerder; en de gezeide Guardiaen en Voogd, voor zo veel als een honderd pond betreft, aldus betaald, werd hier door bevryd.

En op dat alle bedrog in 't ontfangen van een part der gezeide jaarlijk-sche Fonds voorgekomen, en het volkomen voordeel van langst-levigheid genoten mag werden, werd vastgesteld door de voorzeide autoriteit, dat ieder Contribueerder, zyn Gemachtigde, &c. op haar eischen van een half jaars betaling, van zyne ofte haarlieder respectiven parten, ('t zy dat de Nominée in persoon verschynt by de gezeide ontfang) te voorfchynt zullen brengen een certificatie van 't leven van zyné ofte haare respective Genoemden, ondertekend by de Predikant en Kerk-meester van de Parochie alwaar zodanigen Genoemde alsdan zal woonachtig zyn, op den dag dat het gezeide half-jarige payment vervallen zal (indien zodanigen Genoemde alsdan resideeren zal in het Koninkryk van Engeland, Heerschappy van Wales, en de Stad van Berwik aan de Tweed) welke gezeide Certificatie de gezeide Predikant en Kerkmeesters gelast werden te geeven zonder eenige belooning ofte vereering; en de gezeide Certificatien zullen in 't voornoemde Comptoir van Ontfang bewaard werden.

52 E U R O P I S C H E

1693. January. Dat in cas eenige Genoemde , ten tyde van zodanigen eifch , zal resideeren in Schotland , ofte over Zee , en een ofte meer van de Barons der Exchequer betuigen zullen , dat , op bewys aan hem of haar gedaan (welk bewys hy en zy lieden hier door geauthoriseerd en gelaftigt werden op een beknopte wyze te doen) het hem ofte haar waarfchijnlijk dunkt , dat de gezeide Genoemde in 't leven is , (welke Certificatie gegeven moet werden , en examinatie gedaan zonder eenige vergelding ofte kosten) de gezeide Certificatie bewaard zynde , als voornoemt , een genoegsaame order en bevryding zal weezen tot het betaalen van de gezeide half-jarige part aan de respectieve Contribueerders , haare Gemagtigden , &c.

Dat , in cas eenige Persoon , welke door de meining van deze Acte recht zal hebben tot het ontfangen van eenig half-jaarig payement van zyn part van de gezeide Fonds , t'eeniger tyd verzuimen zal het zelve te eifchen , op de wyze als voornoemd , tot op 20 dagen voor dat het andere naaste half-jaarig payement vervalt , het zodanig half-jaarig payement zal verliezen , en het zelve verdeeld worden onder de Contribueerders , als of zyn respectieve Genoemde dood waar geweest ; en aldus van tyd tot tyd op ieder verzuim.

Niet te min verstaande , dat , indien zodanigen Contribueerder naderhand zyn eifch te behoortijker tyd zal doen , op de voornoemde maniere , om eenige volgende halfjaarige paymenten , hy in 't toekomende zyn part van de gezeide Fonds zal hebben , als of zulk verzuim niet begaan waar geweest.

Enten einde het blyken mag , en verzeekert worden op ieder half-jaarig payement , aan , en onder wat Persoonen , en in wat proportie de gezeide Fonds gedistribueert zal werden , werd vast gesteld , dat in 't gezeide Comptoir van den Opziender der Ontfangen , ieder half-jaarbinnen de 20 dagen voor de respectieve dagen van betaling , een seekening opgemaakt zal worden van de verscheidene Genoemden , welker dood men zal weten , en van de verscheidene Contribueerders welke faut begaan hebben in haar eifch , als voornoemd , op dat de rest der Contribueerders het voordeel daar van genieten mogen.

Dat , indien eenig Persoon een ofte meer halfjaarige paymenten ontfangen zal van de gezeide Fonds , na de dood van eenigen Genoemden voor wiens leven alzulken part betaalbaar was , het geoorlofd zal wezen aan iemand van de Contribueerders het zelve te eifchen , op dat het wederom betaald mag werden in het Ontfang-Comptoir van de Exchequer , tot profyt van de Contribueerders ; en in cas van weigering ofte verzuim van het te komen betaalen binnen den tyd van een Maand , na alzulken eifch , zal zodanige Persoon , dus weigerende , ofte verzuimende , de ontfangene som drievaldig verbeuren , op hem te verhalen by forme van schuld in eenige van haarer Majesteiten Hoven van West-munster , in de naam van zulken Contribueerder als de eifch zal doen ; in welke Actie geen

geen Uitsfel, Protectie, Privilegie der Wet, ofmeer dan een dag uitsfel zal toegestaan werden.

1693.
January.

Dat alle Ontfangen, en alle andere dingen aangewezen door deze Acte om gedaan te werden in de Exchequer, zullen gedaan en uitgevoerd werden door de Officiers aldaar, zonder direct of indirect eenige vereering, beloning, &c. daar voor te eischen of te nemen. En indien eenige van de Officiers der Exchequer nemen ofte eischen zullen zodanige beloning, &c. ofte misbruiken zullen eenige van de wekelijkse sommen, die in den ontfang van de Exchequer betaald moeten werden, tot het uitmaken van de gezeide Fonds, ofte 't zelve betaalen of zullen laaten volgen, andersints dan volgens de meining van deze Acte, ofte geen Boek of Registers zullen houden en inschryvingen maaken, en doen alle andere dingen welken zy by deze Acte gelast werden te doen; zal ieder zodanigen Officier zyn Ampt verbeuren, en zyn in 't toekomstende onbekwaam tot het bedienen van eenig Officie, ofte plaats van belang, hoedanig die ook zy, en zal goed doen drievoudige schade met de kosten van 't proces aan ieder Contribueerder, zyn Gemagtigde, &c. op hem te verhalen by forme van schuld, &c. in eenige van haarer Majesteiten Hoven van Westminster, waar in geen uitsfel, &c. toegestaan, ofgepermitteerd zal worden: en in de gezeide Actie zal den Aanklager, indien hy overwint, zyn volkomen koste betaald werden in den Ontfang van de Exchequer, tot profyt van de Contribueerders; en de andere twee derde parten zullen ten behoeven van den Aanklager zyn. En indien de Vervolger slappelijk voortvaart, zal 't geoorloft zyn aan eenigen anderen Contribueerder een andere Actie in te brengen, waar in hy verkrygen zal als voornoemd, en tot de voornoemde gebruiken.

Altyd verstaande, dat, indien eenige Officier van de Exchequer betaalen zal eenige part of parten van de gezeide Fonds, na 't ontfangen van zodanige Certificatie voorn. zulken Officier niet strafbaar zal zyn, nochte verbeuren of onbekwaam gemaakt werden, of eenige Actie van de Contribueerders onderworpen zyn, voor 't doen daar van, sehoon dat de gezeide Certificatie verziert en valsch is, ofte de gezeide Genoemde dood is, ten zy zodanigen Officier ten tyde der betaaling wist dat de gezeide Genoemde dood was, ofte dat de gezeide Certificatie verziert en valsch was.

Dat ieder Contribueerder, zyn Gemagtigde, &c. binnenden tyd van een Maand naastkomende na verwittiging van de dood van zyn ofte haaren Genoemden, zodanige dood bekend zal maken aan den Opziender van de Ontfangen in de Exchequer alsdan zynde; en zal insgelijks binnen drie Maanden na zodanige notisie opgeeven, of doen opgeeven aan den gezeiden Opziender zyne ofte haare Houties en Orders, door de welke hy ofte zy recht hadden, gedurende 't leven van zulken Genoemden, om eenige part van de gezeide Fonds te ontfangen, in cas zulken Houtie

en Order in zyne ofte haarlieder handen of macht is : en by gebrek daar
 1693. van zal zodanige Contribueerder, zyn Gemagtigde, &c. verbeuren de
January. fomme van 10 ponden, te verkrygen by de Actie van schuld, als voor-
 noemt, en ontfangen te worden en te krygen tot het gebruik van die geest,
 die 'er vervolg op zal doen.

Dat, indien de geheele fomme van 1000000. ponden niet ingebracht
 en betaald werd in de Exchequer op deze Acte voor den 24^{den}. van Juny
 1693. het alsdan geoorloft zal weezen aan haare Majesteiten, ofte haar-
 lieder orden en last, te borgen en in den Ontfang te neemen, tot haarer
 Majesteiten gebruik, eenige som ofte sommen gelts, welke te samen
 met de geheele waarde van alle de sommen gelts, die voor den gezeiden
 24^{den}. dag van Juny ingebracht en betaald zullen werden, op de termnen
 en voordeelen van langstlevigheid, als voornoemd, ofte op de voorwar-
 den hier na in deze Acte ingedrukt, de fomme van 1000000 pond niet te
 boven zullen gaan; welke som ofte sommen, aldus opgenomen op 't cre-
 dit van haarer Majesteiten Exchequer, in 't generaal gesteld zullen mo-
 gen werden; en zullen vervolgens Hontjes van leening en orders van
 betaling gemaakt werden; welke orders overgemaakt en getrans-
 fereert zullen mogen werden van de een persoon aan de andere.

Dat alle en yder som ofte sommen geldts, aldus te borgen, niet meer-
 der zynde, als voornoemd, gelykelijk met den interest daar van, niet
 te boven gaande zeven ponden per centum per Annum, alle drie maan-
 den te betalen tot dat de Hoofft-fomme voldaan is, of zo veel daar van
 als niet betaald zal werden uit zodanige gelden als ingebracht zullen wer-
 den, op de conditien hier na genoemd, op of na den gezeiden 24^{den}.
 dag van Juny 1693. en voor den 29^{den}. dag van September naftvolgen-
 de (alle welke gezeide gelden, aldus te betaalen na den 24^{den}. Juny, en
 voor den 29^{den}. dag van September zullen aangewend en applicceert
 werden tot het atdoen van de verscheide leeningen, gedaan op deze Acte,
 zoverre als de zelve getrokken kan worden) zullen betaalbaar zyn, en
 betaald worden aan de respective Leenders der zelve, zyne, haare,
 of haarlieder Erfgenamen, &c. uit eenige van de naaste Aides, of Behul-
 pen, die aan haare Majesteiten toegestaan zullen worden in 't Parlement,
 en zullen konnen getransfereerd en overmaakelijc wezen tot de zelve,
 zo dra als sonige zodanige Aide, of Behulp, toegestaan zal zyn; en in cas
 geen zodanige Behulp, of Aide, aan haare Majesteiten toegestaan zal
 werden voor den 2^{den}. dag van February 1693. dat alsdan de gezeide som
 of sommen, aldus te borgen, niet meerder zynde als voornoemd, en
 den interest daar van, of zo veel daar van als noech niet weer betaald zal
 zyn uit de gelden die ingebracht zullen worden voor den gezeiden 29^{den}.
 dag van September, zullen betaalbaar zyn, en betaald worden aan de ge-
 zeide Leender, of Leenders, zyne of haare Erfgenamen, &c. respecti-
 velijk door en uit eenige van haarer Majesteiten Schatton, welke van dien
 tyd af inkomen zal, wezen of verblyven in den Ontfang van haarer Ma-
 je-

Justitien-Exchequer, worden zelve alreeds niet aan eenige particuliere gebruiken toegeëigent is door eenige Acte of Actens van 't Parlement, welke voor deze tyd gemaakt zyn.

1693.
January.

Dat tot het beter en volkomender suppleeren van haarer Majesteiten tegenwoordige occassien, indien de somme van vyf honderd duizend pond, part van de gezeyde somme van 1000000. pond, niet ingebracht en betaald zal wezen in de Exchequer op deze Acte voor den eersten dag van May 1693. het alsdan geoorloft is en zyn zal aan haare Majesteiten op interest te borgen, als voornoemd, eenige som ofte sommen, niet boven de 5 honderd duizend pond zynde, om betaald te werden uit zodanige gelden als ingebracht zullen werden op deze Acte tusschen den eersten dag van May 1693. en den gezeyden 29sten dag van September 1693. in cas de gelden, dus ingebracht, genoegzaam zullen weezen tot het betaalen daar van, ofte andersints zo veel daar van, als de zelve zich toe uitbreiden om betaald te werden: en het resterende van de gezeyde 5 honderd duizend pond, aldus by weg van leening geligt, 't welk onbetaald zal blyven uit de gelden, ingesicht op deze Acte, zal voor gehouden en gerekend werden als een gedeelte van de gezeyde somme tevooren aangewozen te zyn, en betaalbaar gemaakt te worden uit eenige van de naaste Aides, ofte Behulpen, die aan haare Majesteiten in 't Parlement toegestaan zullen werden, ofte uit haarer Majesteiten Tresorie als voornoemd.

Dat, in cas de geheele somme van tien honderd duizend ponden niet ingebracht zal worden door de gezeyde Contribueerders, en betaald in de Exchequer voor den gezeyden eersten May 1693. op de termen en voordelen van overleevigheid, als voornoemd, het alsdan geoorloft zal wezen aan ieder Persoon ofte Persoonen, Naturellen ofte Vremden, naden gezeyden 1sten May 1693. en voor den 29sten dag van September naest daar aan volgende, in te brengen en te betaalen in haarer Majesteiten Exchequer eenige som ofte sommen geldts. in 't geheel niet meer uittakende (te samen met het goet dat door de Contribueerders ingebracht zal wezen voor den eersten May, als voornoemd) de gezeyde somme van 10 honderd duizend pond, op de volgende voorwaarden, dat 's te zeggen, dat ieder zodanige Persoon uit de gelden, onstaande uit de Impositen en Taxatien van den Accys toegestaan by deze Acte, zal hebben ontvangen, voor ieder somme van een honderd pond, door hem ingebracht en betaald, een Jaarlijkse Rente ofte betaaling van 14 ponden courante, Engelsch geld (en na proportie voor een grooter somme) voor en gedurende het leven van zodanige Persoon, aldaas het zelve inbrengende en betaalende, ofte gedurende 't leven van een ander, genomineert is worden door de Persoon inbrengende ofte betaalende een zodanige somme, als voornoemd, de zelve genoemd te werden binnen zes dagen na 't betaalen van de somme; welke jaarlijkse Rentten of betaalingen beginnen zullen van den 29sten dag van September

1693.

1693.
January.

1693. en zullen betaald werden, en betaalbaar zyn op de vier gemeenste Heilige dagen in 't Jaar, dat is, op de Heilige dagen van de Geboorte Christi, de Boodschapping van de gezegende Maget, de Geboorte van S. Jan den Dooper, en St. Michiels den Archangels dag, by gelijke deelen: en ieder Persoon op 't betaalen van zodanige som ofte sommen, als voornoemd, zal aanspoudts hebben een ofte meer Houties, inhoudende den ontfang van 't Consideratiegeld, en Ordres tot het betaalen van de gezeide jaarlijkse Renten, zynde van een datum met het Houtie, de gezeide Orders ondertekend te worden op de zelve wyze als in deze Acte te vooren uitgedrukt staat raakende de Ordres die gegeven zullen werden aan de voornoemde Contribueerders; en zullen de zelve ook niet eindigen, revocabel wezen, of vernietigt kunnen worden, even als raakende de voornoemde Orders vast gesteld is: welke gezeide Orders overgemaakt en getransfereert zullen kunnen worden op zodanige maniere als te vooren uitgedrukt is, raakende de gezeide Orders aan de Contribueerders gegeven, als voornoemd, op de voorwaarden en arantagien in de Acte eerst genoemd. En alle de gelden, ontftaande uit de Pachten &c. hier by toegestaan (boven en behalven zo veel als geproportioneerd zal wezen volgens de Imposten voornoemd, met de gheeele somme welke door de Contribueerders ingebracht zal wezen, voor den gezeiden eersten May 1693.) zyn en zullen toegeëigent en geapliceert worden tot het betaalen van de gezeide jaarlijkse Renten of sommen, te rekenen op 14 ponden *per Annum*, of 's jaars, voor ieder honderd pond aldus ingebracht volgens de waare meining van deze Acte, en zullen niet aanwendelijk zyn of aangewend worden tot eenig ander gebruik ofte voorneemen, hoedanig, op de zelve poene, verbeurtenissen, en onbekwaammakinge ten respecte van ieder en alle de Officiers hier boven aangeroerd, als te vooren geordineerd en vast gesteld is in cas van misbruik, &c. van eenig gedeelte der Gelden, welke betaald behoorden te werden aan de Contribueerders, welke 't voordeel van overleevigheid hebben voornoemd; en de gezeide respectieve Officiers werden by dezen gelast Boeken en Registers te houden, en inschryving te doen der namen van alle Persoonen, welke eenig geld inbrengen zullen na den gezeiden eersten dag van May, en van de verscheidene sommen aldus betaald, en de tyd wanneer respectivelijk betaald zyn, en de namen van alzulke Persoonen voor welker leven de verscheide Renten en jaarlijkse betaalingen betaalbaar zyn, zonder vergelding &c. als voornoemd; welke Boeken van alle Geconcerneerden ingezien zullen kunnen werden, als voornoemd: al het welk de gezeide Officiers doen en uitvoeren moeten, op poene, verbeurtenissen, &c. als voornoemd. En yder Persoon, welke dusdanige sommen inbrengen en betaalen zal, als voornoemd, na den gezeiden eersten dag van May, zal uit het geld, by deze Acte toegestaan, ontfangen, voor alle gelden door hem aldus ingebracht en betaald, van de respectieve dagen van betaaling tot den gezeiden 29sten dag

dag van September 1693. interest voor 't zelfde tegen 10 ponden *per centum per Annum.*

1693.

January.

Dat, indien eenige Contribueerder, welke op of voor den gezeiden eersten dag van May eenige som of sommen gelds ingebracht zal hebben, (ten respecte van 't welk zodanigen Contribueerder gerechtigd zal zyn om een part na proportie van de gezeide jaarlijkse Fonds te hebben, met het beneficium van overleevigheid, als voornoemt) ter eeniger tyd na den gezeiden eersten dag van May, en voor den gezeiden 29 den dag van September 1693. begeerig zal weezen, of van zinne, (in plaats en satisfactie van zodanige proportioneele part van de gezeide Fonds, nevens zulke beneficium van overleevigheid) om een jaarlijkse Rente of betaaling van 14 ponden goet Engels gelt te hebben, voor elke of eenige somme van hondert ponden door zodanigen Contribueerder aldus ingebragt, om betaalt te werden gedurende het leeven van zyne haare, ofte haarlieder Genoemden te vooren genoemt, hy zodanige begeerte kenbaar zal maaken aan den gezeiden Opziender van de Ontfangen, ofte Klerk van de Pells, als dan zynde. Dat alsdan de gezeide Opziender van de Ontfangen, ofte Klerk van de Pells, een Inschryving, ofte Memorial daar van zal doen maaken in een Boek ofte Boeken, tot dien einde gehouden in de gezeide Ontfang; ende gezeide inschryving of memorie onderteekent zynde door den gezeiden Contribueerder, zyn Gemagtigde, &c. gedurende 't leeven vanden gezeiden Genoemden (ofte zodanigen Genoemde de Contribueerder zal weezen, of eenig ander Persoon) zal hy voor yder somme van een hondert pond, welke aldus ingebragt zal zyn, hebben en ontfangen een jaarlijkse Rente of betaaling van 14 ponden, als voornoemt, op de gezeide vier Heilige dagen, by gelijke deelen, op zodanigen wyze, en met zulke en de zelfde avantagien, als of zodanigen Contribueerder oorspronkelijk de gelden, door hem ingebracht, betaald had na den gezeiden eersten dag van May, een duizend zes hondert drie en negentig.

Altyd verstaande, dat, en dat zodanige inschryving ofte Memoire geplaatst zal weezen in het gezeide Boek ofte Boeken, en ondertackend door den Contribueerder, als voornoemt, alle verdere betaalingen, welke zouden komete vervallen aan zodanigen Contribueerder, als zyn proportioneele part van de gezeide jaarlijkse Fonds, ten einde zullen loopen en terminieren tot voordeel van haare Majesteiten, niet tegenstaande eenige inhoud ter contrarie in deze Acte.

Zy het ver der vast gesteld, dat, in cas van eenig surplus ofte overblyffel der Gelden, ontstaande uit de imposten en lasten toegestaan by deze Acte, op het einde van eenig jaar; gedurende de gezeide termyn van negen-en-negentig jaar, na alle de gezeide verscheidene proportien van de gezeide jaarlijkse Fonds, en alle en iedere Renten en jaarlijkse betaalingen, en alle interesten betaalbaar by deze Acte, ten vollen vernoegt, betaald, en afgedaan, zodanige surplus ofte overblyffel ten

58 E U R O P I S C H E

behoeven van haare Majesteiten, haare Erfgenamen, en Successeurs **z**al
wezen.

1693.
January.

En zy het verder vastgesteld, dat eenige Gelden, geleend of betaalbaar aan eenige Persoon ofte Persoonen, door ofte uit kracht van deze Aëte, niet belast ofte belastbaar zullen wezen met eenige imposten, hoedanige die ook wezen mogen.

Altyd verstaande, en werd hier by verder verklaard en vast gesteld door de voorzide Authoriteit, dat alle giften ofte dispositien uit eenige van de Gelden ontstaande, ofte welke vergaderd zullen worden door de Authoriteit van deze Aëte, hier na gemaakt te werden door haare Majesteiten, haare Erfgenamen ofte Successeurs, aan eenige andere Persoon ofte Persoonen, ofte in eenige andere maniere, ofte voor een langer termyn, ofte interest dan by deze Aëte geappointeert is, zullen wezen en werden by dezen verklaard nul en van geener waarde tot eenige voornemens ofte einden, hoedanig die ook zouden moogen weezen.

Het Parlement arbeidde ook ondertusschen met d'uiterste naarstigheit aan d'algemeene zaaken, welke de rust, het welvaaren, en de glorie der Natie betreffen. Gelijk het zonder tegenspreken op de Zee is dat dit Koningryk zyne voornaamste krachten moet aanwenden, was deze doorluchtige Vergadering in gestadige overweegingen noopende d'uitrusting van d'Oorlogsvloot; en wierd beslooten, dat men d'aanstaande zomer honderd zeven-en-tachtig Schepen in zee zou hebben, zo groot als klein, daar onder begreepen de geenen die verordend waren om de kusten des Ryks te bewaaren, mitsgaders die gebruikt stonden te worden tot het begeleiden der Koopvaardyschepen, welke nu in grooter getal zouden wezen als voorheen, om zo swaare verliezen, als daar de Kooplieden sedert een tyd over klaagden, te voorkomen. Ziet hier de Lyft.

Lyfte der Schepen, zo groot als klein, die in Engeland in zee gebrachts ssaan te worden, zo om zich te stellen tegens de Franfche Vloot, als om de Kusten te bewaaren, en de Koopvaardyschepen te begeleiden.

Schepen	Rang	Manfch.	Kanon.
6	van de 1 ^{te}	4615	502
10	van de 2 ^{de}	6420	492

M E R C U R I U S. 59

35	van de 3de	14526	2390	
40	van de 4de	9455	1922	
31	van de 5de	Manschap en Kanon na proportie.		
10	van de 6de	4240	316	
10	Jagten.	350	80	
7	Fregatten.	330	70	
23	Branders.	920	190	
14	Hospitaalschepen.			
5	Bombardeerschepen.			
Ettelijke kleine Barken.				

1693.
January.

Dit getal was veel grooter, als dat van het voorgaande Jaar: en het Parlement had 'er 1926516 ponden sterlings toe verordend. Noopende de Landmilitie, de staat 'er af was gerekend op 54562 man; zonder de Troupen, welke tot de bewaaring van Ierland gebruikt stonden te worden, te rekenen. Doch van het gemelde getal had de Koning verklaard, dat hy 20000 man in Engeland zou laten, tot de zekerheid des Ryks. d'Onderstaande Lyft, uit Londen overgestuurd, kan den Leezer wegens de byzonderheden onderrechten.

Lyfte der Landkrachten, welken de Koning raadzaam oordeelt s'onderhouden in Engeland, Schotland, en over de Zee, in den Jaare 1693. te weeten 8130 Ruiters, 2480 Dragoners, en 43952, Voetsknechten, in't geheel 54562 man, d'Officieren onder dit getal niet begrepen zynde, uitgezondert de geen en der Hollandsche Regimenten.

Ruitery.

Regimenten.	Comp.	Man.	Jaarl.	Betaal.
1 Compagnie der Gardes.	1	260	21985	3 4
2 Comp. der Gardes.	1	260	21985	3 4
3 Comp. der Gardes.	1	260	21985	3 4
Comp. van de Schotsche Gardes.	1	118	9687	14 2
't Koninglijk Regiment.	9	531	33829	8 4
't Regiment van de Koningin.	9	531	34094	10
Van Villars.	6	354	23098	8 4
Van Berkley.	6	354	23098	8 4
Van Godfrig.	6	354	23098	8 4
Van Vindzam.	6	354	23098	8 4
Van Leynster.	6	354	23098	8 4
Van Galloway.	9	---	44952	15 10

66 E U R O P I S C H E

1693.
January.

Van Wirtemberg	} Deen.	6	306	12916	8	9
Van la Forest		6	306	12916	8	9
Van Seefeld	} Deen.	6	306	12916	8	9
Comp. van de Hollandsche Gardes.		1	200	18389	18	9
't Regim. van de Hollandsche Gardes.		6	480	25206	5	10
Van Reytesel.		3	213	6901	10	10
Van Rytersom.		3	213	6901	10	10
Van Montpouillan.		3	213	6901	10	10
Van Athlone.		3	213	6901	10	10
Van Sgravemoer.		3	213	6901	10	10
Van Zuylestcin.		3	213	6901	10	10
't Regiment van Scyzak.		3	213	6901	10	10
Van Nieuwchuyfen.		3	213	6901	10	10
Van Boncour.		3	213	6901	10	10

In 't geheel 119. 7245. 741560. 7. 1.

Dragonders.

<i>Regimenten.</i>	<i>Comp.</i>	<i>Man.</i>	<i>Jaarl.</i>	<i>Betaal.</i>
't Koninglijk Regiment.	8	480	25920	10 4
Van Beson.	6	360	15999	3 4
Van Fitzsharding.	6	360	15999	3 4
Van Vingston.	6	360	15999	3 4
Van Eppinger.	10	920	31329	3 4

In 't geheel 36 2480 100253 6 8

Voetvolk.

<i>Regimenten.</i>	<i>Comp.</i>	<i>Man.</i>	<i>Jaarl.</i>	<i>Betaal.</i>
1 Regiment der Gardes.	28	2240	54016	19 2
2 Regiment der Gardes.	14	1120	27511	17 8
3 Regiment Schotsche Gardes.	14	1120	20966	4 2
't Koninglijk Regiment.	26	1560	51712	8 4
't Regiment Fusiliers.	13	780	16145	8 4
Van Selwya.	13	780	16145	3 4
Van Churchil.	13	780	16145	3 4
Van Frelaury.	13	780	16145	3 4
Van Beaumont.	13	780	16145	3 4
Van Bath.	13	780	16145	3 4
Van Breuner.	13	780	16145	3 4
Van Heverlage.	13	780	16145	3 4
Van Collier.	13	780	16145	3 4
Van Lesley.	13	780	16145	3 4
Van Godwya.	13	780	16145	3 4

Van

M E R C U R I U S .

61

Van Forodkos.	13	780	16145	3	4
Van St. George.	13	780	16145	3	4
Van Collingwordt.	13	780	16145	3	4
Van Stanley.	13	780	16145	3	4
Van Ofarel.	13	780	16145	3	4
Van Earles.	13	780	16145	3	4
Van Earles.	13	780	16145	3	4
Van Monmouth.	13	780	16145	3	4
Van Bolton.	13	780	16145	3	4
Van Godfrey Lloyd	13	780	16145	3	4
Van Catsteten.	13	780	16145	3	4
Van Veener.	13	780	16145	3	4
Van Monpan.	13	780	16145	3	4
Van Levens.	13	780	16145	3	4
Van Monroc.	13	780	16145	3	4
Van Argyle.	13	780	16145	3	4
Van Wissen.	13	780	16145	3	4
Van Mackay.	13	780	16145	3	4
Van Grasiara.	13	780	16145	3	4
Van Leuder.	13	780	16145	3	4
Van Hesse.	13	780	16145	3	4
Van Eduard Lloyd.	13	780	16145	3	4
De Comp. van Windsor.	1	150	1727	9	3
Van Mineurs.	1	50	1733	15	
Van Vynot.	1	50	863	16	3
Van nieuw York.	2	120	2354	5	
Van d'Eilanden van Lewardt	1	60	1177	2	6
Bataillon van de Gardes.	7	721	14639	10	10
Van de Koningin.	7	707	10979	13	1
Van Prins Frederik.	6	600	9445	17	11
Van Prins Christiaan.	6	600	9533	6	10
Van Prins George.	6	620	9083	3	6
Van Zeeland.	6	600	9533	6	10
Van Jutland.	6	600	9424	12	1
Van Funen.	6	600	9083	3	6
't Regim. Hollandsche Gardes.	27	2634	54068	13	4
Van Brandenburg.	12	840	11221	1	9
Van Nassau.	12	840	11221	1	9
Van Greben.	12	840	11221	1	9

1693.
January.

In 't geheel 615 43972. 876909 12 10

In Res in alles 811. 74562. 2348732 14 --

H 3

Men

1693.
January.

Men moet hier aanmerken, dat de Lyft, 't voorgaande Jaar aan het Laager-Huis geprefenteerd, endoor het zelve goed-gekeurd, 51964 ftechte Soldaaten bedroeg, te weeten, 7770 Ruiters, 2480 Dragonders, en 41714 Voetknechten; welker bezolding beliep 1489829 ponden fterlings en 14 fchellingen 's jaars. Deze ging de gemelde Lyft 2598 man te boven, te weeten, 360 Ruiters en 2238 Voetknechten; en echter beliep de bezolding op geen 41097 p. ft. 7 ftuiv. en 5 penn. zo' hoog, ter oorzaak dat in de Lyft van het voorgaande Jaar de Deenen en Hollanders op den voet der Engelsche bezolding gerekend wierden: en in deze rekende men alleenlijk op dien voet de Compagnie der Hollandfche Gardes, 't Regiment Hollandfche Dragonders, 't Regiment Infantery der Hollandfche Gardes, en het Bataillon der Deenfche Gardes.

Men moet ook aanmerken, dat men, boven de hier voor uitgedrukte fomme, by de zelve noch moet voegen voor de Generaalsperfoonen.

P. S. 31788 8 6
Voor d' Artillery. 210733 4 5

Voor Transportschepen. 200900 —

Voor de quota der fubfidien, welken men overeengekomen is aan de Hertogen van Savoyen en Hanover te betaalen, 150000 —

Voor de bezolding van een Regiment Cavalle-ry, een Dragonders, en een Infantery, welken de Keurvorft van Saxon aan zyne Majesteit zal be- fchikken, in de plaats van drie Regimenten van Saxon-Gotha, die de voorgaande Campagne in des Konings dienst waren.

46588 2. 2
Voor de Hospitaalfchepen en het Cafeel. 40000 —

In't geheel 679109, 15 1

Ontwerp
wegens
d'oprech-
ting van
een nieuwe
Ooft Indi-
fche Com-
pagne.

d'Oprchting van een nieuwe Ooft-Indifche Compagnie had al over lang de geesten-bezig gehouden. Thans wierd'er een ontwerp af aan het Parlement geprefenteerd, en geor- donneerd een Bil'er van op te stellen. Ziet hier de voornaam- fte Artykelen. 1. Dat men een nieuwe Ooft-Indifche Com- pagne zou oprichten, waar af het Capitaal niet beneden de
fom-

somme van een Millioen en vyf honderd duizend ponden, en niet boven de somme van twee Millioenen mocht weezen. 2. Dat deze Compagnie een-en twintig jaaren, en niet langer, zou bestaan. 3. Dat men niet meer alstien duizend ponden in de Hoofdsom zou mogen leggen. 4. Dat men voor een Capitaal van vyf honderd ponden een stem in de Maatschappy zou hebben; doch dat men 'er ook geen meer zou hebben konner. 5. Dat ieder Gouverneur gehouden zou weezen vyf duizend ponden Capitaal in de Compagnie te hebben, en ieder Ondergouverneur of Commis duizend ponden. 6. Dat de Compagnie gehouden zou weezen alle jaaren voor honderd duizend ponden aan Engelsche Waaren of Manufacturen te vertieren. 7. Dat alle de Koopmanschappen, uitgezondert de Salpeter, in het openbaar aan den meestbiedenden verkocht zouden worden. 8. Dat de Compagnie alle jaaren 500 vaten Salpeter, twee maal gerafinceerd, tegen 35 ponden 't vat, aan den Koning zou leveren. 9. Dat geenige Vreemdeling portie in de gemelde Compagnie, noch eenige bediening binnen of buiten 't Land, zou konnen hebben. 10. Dat men geen Contract van verkooping zou konnen passeeren, als van de gantsche somme welke de Verkooper, onder zynen eigenen naam, in de Compagnie had. 11. Dat geenige Kaveling boven de vyf honderd ponden zou mogen bedraagen, of het moest van Diamanten weezen. 12. Dat men geene verdeeling zou maaken, als in geld, en zulks zonder eenige vermindering van de Hoofdsom, enz.

Eindelijk : den Admiraal Russel had den dienst nedergelegt, en de Koning tot het commandeeren van de Vloot, genoemd den Admiraal Killegrew, en de Ridders de Laval en Shovel; en, in gevolg van deze nominatie, de Commissarissen der Admiraliteit hen met een eenige Commissie aangesteld tot Admiraalen en Opperbevelhebbers van haarer Majesteiten Zeemacht voor d'aanstaande Expeditie. Zyne Majesteit had ook noch tot Vice-Admiraalen aangesteld den Lord Berkley van de Blaauwe, en den Ridder Rooke van de Roode Vlag. De Lord Cornwallis, Eerste Commissaris der Admiraliteit, en de Ridder Ontlou, hadden insgelijks hunne

1693.
January.

Russel legte den dienst neder, en andere Zeehoofften aangesteld.

1693.
January.Huwelijk
des Hertogs
van Richemont.

Bedieningen nedergelegt, en hunne Commissien aan den Koning wedergegeeven; doch deze noch niet in der zelve plaatsen voorzien. Den Hertog van Richemont, natuurlijke Zoon van Karel den II. was getrouwd met de Weduwe van Mylord Belasis; Dochter des Graaven van Cardigan, en by gevolg van de Roomsche Religie; een zeer schoone Juffer, doch wiens inkomsten maar 12000 ponden sterlings bedroegen.

IERLAND
Iersche Paap-
siben mee-
nen eeuwige
Zeeplaat-
sen aan den
Koning van
Frankryk
te leveren.

Men ontdekte nu uit eenige onderschepte Brieven, dat verscheidene Iersche Paapsgezinden heimelijk verstand met de Vyanden van den Staat onderhielden, en van voorneemen waren eenige Zeeplaatsen aan hen te leveren, onder de welken ook Kork en Kingsal genoemd wierden. Deze ontwerpen kwamen tydts gesoog aan den dag om 'er hulpmiddelen toe by te brengen. Een goed gedeelte der Troupen, die in het Noorden des Koningryks lagen, kreeg order om na het Westen te marcheeren, daar de kwaalijkmeenenden het meest te vreezen waren. Men stuurde ter zelve tyd ook eenige Artillery derwaarts, gevolgd door den Onderkoning in persoon, om de Zeeplaatsen te bezichtigen, nieuwe fortificatien aan de swakste oorden op te werpen, en overal de noodzakelijke orders te stellen. De Koning, verwittigd van deze bewegingen, gaf order aan de Fransche Regimenten, die in Engeland waren, om na Ierland over te steeken: maar verstaan hebbende, dat 'er alles weder in rust was gebracht, wierden ze gecontramandeerd.

Om nu diergelijke wanorders in het toekomende te verhinderen, en alle comploteryen, welken men gemaakt mocht hebben, voor te komen, wierden alle de Roomsche Katholijken ontwapend, de voornaamste Belhamels by de kop gevat, en de volgende Order alomme aan de Vrederechters in de Graafschappen gezonden.

NAdien wy onderrechting ontfangen hebben, dat de Fransche Koning een Dessen heeft, om dit Koningryk haalt te invadereen; en dat verscheidene van den Adel en Edelen van de Paapsche Religie, niet tegenstaande de Gehoorzaamheid die zy aan hunne Majesteiten schuldig zyn en gefwooren hebben, in het stille (niet alleen tot die, maar ook

tot alle gelegentheid, die zich zal praesenteeeren) groote praeparatien maken, om in een openbare Rebely te vallen, waar to ezy door hunne Priesters (de grootste Stookebranden van diergelyke Verraderlyke Praestyken) ^{1693.} January. ten hoogsten aangemoedigt werden: hebben wy, om zulke hunne snoode en rampzalige voornemens te praevenieren, nodig geacht, te bevelen; en wy bevelen ingevolge van dien hier mede, dat UL. met alle mogelijke zorg en de meeste securiteit, die te bedenken is, aanstonds (tot Uw Bystand zulke van de Militie nemende, als UL. raadzaamst wind) alle de zodanigen van den Paapschen Adel, beide Ieren en Engelschen, in uwe Graafschappen zult apprehendeeren, als ten tyde van den laatsten Koning James eenig Civil ofte Militair Officie bediend hebben, ofte luiden van Staat zyn, en alle Paapsche Priesters, 't zy Regulier, 't zy Seculier, welke door UL. zo gefaiseert, in zulken bewaring gesteld zulten werden, gelijk meest accordeert met de Omstandigheden en hunne Qualiteit, in een Plaats alwaar haare Majesteiten een Guarnisoen hebben, ofte, indien dusdanige Plaats binnen uw Graafschap niet gevonden werd, in het voornaamste en veiligste gedeelte van het zelve, tot dat UL. onze nadere Ordres zult ontfangen. Wyders zult UL. een naarstig onderzoek doen, en aanhaalen alle Wapenen, dewelke in handen van Papisten, ofte de geenen die daar toe van ons geen permiffie hebben, gevonden werden. UL. zult van gelijken zorg dragen, dat de geenen, welke van ons een Verlof-Brief van een quantiteit Wapenen, daar in uitgedrukt, ofte op de ingeslotene Lyfste vinden, hebben, en alle andere, in de zelve niet gemeld, en dewelke echter een Verlof-Brief vertoonen, gehouden zullen wezen, dat getal van Wapenen, waar toe zy vryheid gehad hebben, aan U, ofte die door U daar toe gesteld werden, over te geeven, ofte daar voor te verantwoorden. Een net Register, beide van de Quantiteit en Qualiteit van de zelve, door U, ofte de geenen die UL. appointeert, zo ontfangen of gefaiseert, zult UL. op het spoedigste aan den Klerk van den Geheimen Raad verzenden. Ook zult UL. bezorgen, dat in het geven van de bevelen aan de Officiers en Soldaaten, en zodanige andere Perfoonen als UL. tot de behoortlyke Executie van deze onze Ordre gebruiken zult, hun verboden werd, geweldenaryen te plegen, ofte eenigen Perfoon, wie hy zy, wegens ofte op voorwendsel van dien plunderen, niet alleen op poene van het geene alzo door hen genomen zal zyn, wat het mocht wezen, dubbeld te vergoeden; maar ook, van onze hoogste Ongenade te incurreeren. Omtrent dit alles verwachten wy de Rapporten van uwe Handelingen aan den Klerk van den Raad, op dat UL. verder zulke Onderrichtingen, die het noodzaakelyk geoordeeld zullen werden, moogt ontfangen. En zo wenschen wy UL. wel te varen.

Daarenboven wierd ook noch aan d'Ieren verboden zich in grooter getal als tien perfoonen by malkander te vinden, en
 IV. Stuk, I. Deel. I. zich

1893.
January.

zich verder als vyf mylen van hunne woonplaatsen af te wydereu, zonder schriftelijk verlot van een Vrederechter, behelzende de waarom. Men beval ook aan alle d'Officiëren der Militie om de maand een revue te doen, en zich altyd gereed te houden om op het eerste gebod te marchteren.

Alle deze voorzorgen betoonden klaar genoeg, dat de Koning van Frankryk eenig defflein op Ierland gehad moest hebben; dewyl men buiten noodzakelykheid die groote bewegingen niet zou hebben gedaan; en dat de zaaken al te ver voortgeftuwwd waren om te konnen treden in de gedachte der geenen, die alle de Conspiratiën, welken men in de drie Koningryken ontdekte, voor fabelen achtten.

SPAAAN-
SCHE NE-
DERLAN-
DEN.
(a) Ziet 3
Stuk, 4 Deel,
Pag. 200.

NA dat de Franschen gezien hadden, dat hunne onderneeming op (a) Huy een ongelukkig gevolg had erlangd, hieten zy, gewoon hunne nadeelen, zo veel als 't immers mogelijk is, te verbloemen, het gerucht loopen, dat het maar een krygslift was geweest, en hun rechte te voorneemen te maaken dat de Geallieerden hunne krachten verdeelden, terwyl zy Veurne meenden te gaan aantasten, de Plaats daar ze 't op gemunt hadden. Doch 't zy dat het een krygslift is geweest, of niet (immers ze kwam hen duur genoeg te staan) zy berenden altyd den 29^{den} der Maand December de gemelde Vefting, en sloegen 'er eenige dagen daar na het beleg voor met vier-en-veertig Bataillons, en ettelijke Esquadrons: en gelyk te de Garnisoenen uit de gebuurige Plaatsen hadden doen trekken, sneeden ze aankonds de gemeenschap van Veurne met Nieupoort af. Het gevolg van deze Vefting en Dixmuiden, Posten die niet zonder makander behouden konden worden, docht den Keurvorst van Beyeren niet groot genoeg om ten bloedige en twyfelachtige actie te waagen, met de beschansingen der Franschen te trachten t'overweldigen. Hy wilde zyne Troupen liever bewaaren voor het begin van de Veldtocht, als de zelve met al te groot gevaar voor de behoudenis van de gemelde twee Posten in de waagschaal stellen. Ten dien einde dan schreef hy aan den Graaf van Hooru, die het gebied in de Plaats voerde, den onderstaanden Brief, daar wy de resolutie van den Krysraad en de Capitulatie by zullen voegen.

Co-

Coppe van den Brief van zyne Keurvorstelyke Doorlochtigheid van Beyerens, geschreeven tot Nieuwpoort den 2 Januarij, 1693. 1 avonds 1693 Januarij ten vyf uren.

WEgens de Posten; myn Heer, die de Vyanden genomen hebben, zie Ik alle apparontie, dat Veurne belegerd zal werden. Onze Troupen arriveeren; en, zo het mogelijk is, zullen Wy U trachten te ontzetten: maar, aangesien de Posten, welken de de Vyanden oecupceeren, U bekend zyn, in de welken zy zich daar-en-boven fortificeeren, zult Gy uwv Mesures weten te nemen, om niet d'uiterste Extremitieën af te wachten; het geen Ik my verplicht vinde U positieve zeggen, nadien de Conservatie van uw Garnisoen van grooter belang is, als die van de Plaats zelfs. Reguleert U daar na, myn Heer, en geloof my geheel voor U,

EMANUEL, Keurvorst.

Het Opschrift was:

Aan myn Heer,
Myn Heer, den Graave van Hoorn, Generaal van de
Hollandsche Artillery,

Tot Veurne.

Resolutie van den Ryxgeraad.

ZYn' Excellentie, den Heer Graaf van Hoorn, een Brief van zyne Keurvorstelyke Doorlochtigheid van Beyerens ontfangen hebbende, waar in hy hem d'otders geeft noopende de belegering van Veurne, heeft den Heer Graave alle de hooge Officieren van het Garnisoen doen vergaderen, om te samen te beraadslagen, op wat manier men de gezeyde ordres best zou kunnen uitvoeren.

Men overwoog dan den staat van de Plaats, van het Garnisoen, en de wyze waar op de Vyanden zieh draagen om ons aan te tasten.

Noopende den staat van de Plaats: de Vyanden hebben al het Water, daar alle haare kracht in bestond, aan de Noordzyde afgetapt, en 'er hunne Trenchen met zulk een gevolg voortgezet, dat ze tot dicht aan de Graaf geavanceerd zyn, zonder 'er eenig gevaar te loopen, dewyl wy geenige uitgang hebben om by hen te komen; zulks dat wy hen niet en zonden kunnen beletten deze nacht op de zelve wys aan de Graaf te naderen, welke aan die kant maar twee voeten waters heeft: behalven dat zy ook noch arbeiden om de Dyk, die het zelve bewaart, door te flecken; 't geen gedaan zynde, zullen wy dsoog zitten.

De gantsche Wal heeft niet eens flancq; en ons Volk in de Ravelynen zal afgesneden en genomen worden, dewyl ze van gchtesen noch niet geslooten zyn.

1693. Aan de kant van de Westpoort, na de Graaf van Duinkerken, is d'Attaque geavanceerd tot op honderd treden na aan de Stadts Graff.

January. De derde Attaque aan de Poort van Nieupoort, is maar vyftig schreden van de Stadts Graff. Daarenboven geeft het gebrek van Kanon aan de Vyanden de gelegenheid om het hunne, overal daar het hen beliest, te postceren, zonder gehouden te wezen Batteryen te maaken, om onze Palissaaden over hoop te schieten; 't geen ze gemakkelijk, en binuen korten tyd konnendoen.

De rest der Wal van nieuwe aarde opgeworpen zynde, moet wel haast wegzakken, en invallen.

Voegt hier ook noch by de swakheid der lichchaamen, tet oorzaak der ziekten en Detachementen; 't geens ons de middelen beneemt om de Posten behoorlijk te bezetten.

Daarenboven zien wy noch geenige werking van het water, 't welk men ons sedert tien dagen van Nieupoort deed verhoopen.

Uit alles, 't geen men hier te berde gebracht heeft, is het gewis, dat de Vyanden deze nacht aan de Graff konnen wezen, zonder dat men het hen kan beletten; weshalven men zich genoodzaakt vind de positive orders zyne Keurvorstelijke Doorluchtigheid van den 2den. January, tot twee maalen herhaald, mitsgaders ook noch bekrachtigd door een mondelijke order, medegebracht door den Baron van Capre, waar by de gemelde zyne Keurvorstelijke Doorluchtigheid ons belast liever het Garnisoen als de Stad te behouden, te trachten te gehoorzaamen.

Waar op d'ondergeschreevene Officieren gezamenhand beslooten hebben, dat men niet langer kon uitsellen met de Vyanden te capituleeren; uit kracht van het welk men geresolveerd heeft ten een uur na den middag de chamade te slaan. Gedaan te Veurne den 6den. January 1693. Ondertekend. *Graaf van Hornes*, Generaal; *Gourdin*, Colonel van de Spaansche Cavallery; *Scheltinga*, Colonel; *Heckeron*, Colonel; *Blestenburg*, Lieut. Colonel; *Graaf van Dons*, Lieut. Colonel; *Verdidit de Jonge*, Majoor van de Cavallery; *de Wys*, Majoor; *Wilde Swaan*, Majoor; *du Pramaux*, Majoor; *Plougels*, Directeur van de Fortificatie.

Gelijk de bezigheden, die men had ten tyde dat de Krygsraad beraadslaagde over d'uitvoering der orders, welken de Graaf van Hoorn van zyne Keurvorstelijke Doorluchtigheid had ontfangen, niet toelieten, dat men alle de redenen, die 'er te berde wierden gebracht, schriftelijk opstelde, voegde men 'er ook noch de volgende, mede aldaar te berde gebracht, by:

DE Vyanden hadden dien zelve avond een Battery van 12 stukken Kanon en 14 Mortieren aan de d'Attaque van het Verbrande Huis ^{1693.} January. voltooid, waar van zy alle de Palissaaden van de Wal, zo ter rechter als ter linker hand van het Bastion, over hoop konden schieten, gelijk ook de twee Ravelynen daar nevens, welke open zynde, zo van achteren als van vooren, en de Graft doorgaanelijk, buiten alle tegenspreken vermeesterd moesten worden.

De Wal aan die kant van nieuwe aarde zynde opgeworpen, was door de regen byna een voet afgespoeld, zulks dat men 'er zeer bloot stond: en zynde niet geplakt, kon men 'er gemakkelijk tegen opklimmen. Daarenboven was de Borstweering zo zwak, dat ze door ieder kanon schoot doorboord wierd: en zynde tot boven toe met fascynea opgetrokken, wierden de Soldaaten, die 'er achter stonden, 'er meer door gehinderd, als door het kanon.

Ook was 'er zo veel grondts niet langs de Linie na de linkerhand van het Bastion, dat men 'er vyftig man by malkander kon stellen.

De groote Battery der Vyanden dan des anderendaags, met het kriegken van den dag, in staat zynde van te speelen, konden de Vyanden in weinig tyds de Borstweering doen omstorten, en de Palissaaden van de Wal over hoop schieten: en gelijk de Graft geen twee voeten waters had, 't geen, als de Dyk doorgesteeken waar, noch meer als een halve voet laager zou weezen, is het baarblykelijk, dat de Vyanden gemakkelijk een algemeene storm zouden hebben kunnen aanvoeren.

Ons Kanon kon ook gantsch geen dienst doen, alzo 'er maar zeven lompe yzere Stukken in de gantsche Stad waren, leggende op Ramparden; waar af 'er twee door der Vyanden Kanon reddeloos wierden geschooten, en een kwam te barsten, en dat d'anderen niet meer vervoerd konden worden.

Betrachtende ook noch de laagte der Werken, welken men by gebrek van aarde, niet hooger had kunnen optrekken:

En dat de Vyanden met hunne drie Attaquen een Hoornwerk en zeven Ravelynen omringd hadden, tot welker bewaaring ten minsten 1200 Muskettiers versicht wierden; en dat men van de rest van het Garnisoen niet meer als 400 Muskettiers, en 600 Plekeniers op de Wal hield, om een generale storm af te weeren:

Gelijk ook dat zyne Keurvorstelijke Doorluchtigheid op geenereley manier tot ontzet van de Stad kon komen:

Mitsgaders dat het Water, daar men staat op maakte, ontbrak: oordeelde de Krygsraad, dat men, volgens de precise orders zynere Keurvorstelijke Doorluchtigheid, niet langer kon uitstellen in Capitulatie te treden.

't Is zeker, dat d'eenige reden, welke het versies van deze Plaats veroorzaakt, is dat die van Nienpoort het water niet hebben willen ge-

1692.
January.

ven, gelijk men ophen verzocht had : waar at het noodzaakelijk is dat men d'oorzaak examineere, welke men zonder grootte moeite klaar ge- noeg zal ontdekken, op dat 'er geen arger toevallen uit mogen voort- spruiten.

Getekend

W. A. Graef van Hoorn.

Ziet hier nu de Capitulatie.

Artikelen van de Overgave van Veurne.

1. **D**at het Guarnisoen van Veurne, zo Cavallery, als Infantery, met staande Trommels, brandende Lonten aan twee zyden, Kogels in de Mond, ontwonde Standaarden en Vaanen, zal uittrekken met vier Stukken Kapon, voor de welken men genoegzaame Vaartuigen en Kar- renter overvoering zal geeven.

2. Dat het Guarnisoen van Veurne in alle veiligheid langs de kortste weg door Oost-Duinkerken, door de Duinen, met alle haare Paarden, Wagens, Equipages, en Hand-Paarden, na Nienpoort gebracht zal werden.

3. Dat men aan het Guarnisoen van Veurne voor de Vrouwen, Kinde- ren, Bagages, Zicken en Gekwetsten, Barken ofte Binnenlanders zal be- zorgen genoegzaam, om het in alle veiligheid naar Nienpoort te brengen. Ook zullen daar onder begrepen zyn de Proviandeur van de Vivres, zyn Commis, Bedienden, en al dat daar aan dependaert. En de geenen, welke niet getransporteert kunnen werden, zullen tot hunne volkome- ne Genezing in Veurne blyven, en alsdaan in securiteit na Nienpoort ge- zonden werden.

4. Dat de Gevangens vande ene en de andere kant, welke betrappt zyn, onder het Guarnisoen behoorende, zo Cavallery, als Infantery, in Vryheid gesteld zullen werden.

5. Dat de Deserteurs niet gezocht noch opgehouden zullen wer- den.

6. Dat alle de Officiers, welke zich in Veurne bevinden, hoewel zy niet tot het Guarnisoen van Veurne behooren, in het tweede en derde Ar- tykel begrepen zullen weeten.

7. Dat het Guarnisoen op het Kasteel van Crequi in deze zelve Arty- kelen gecomprenheerd zal zyn.

8. Dat alle de Inwoonders van Veurne veertien dagen tyd zullen heb- ben, om te vertrekken werwaarts het hun goed zal dunken; zonder dat men ze in dezen tyd eenigfints zal insulteeren.

9. Dat de Generaal der Artillery met zyn Equipage, Bagage, alle de Officiers en Domesticken met hun Bagage, de Paarden en de Bagage, en

M E R C U R I U S. 71

en al het geen hun toebehoort, met Barken en Karren, genoeg, om hem over te brengen, naar Nieupoort geconditiceert zal werden, als in het tweede en derde Artÿkel.

1693.
January.

10 Dat alle d'Ingenieurs en Officiers van d'Artillerÿe, en al het geen hun toebehoort, in dese Artÿkelen begrepen zullen wezen.

11. Alle dese Artÿkelen zÿn geaccordeert op conditÿe, dat men ten eersten een Buiten- en Binnen- Poort van de Stad aan de Troupen van den Koning zal overleveren, en het Garnisoen morgen, den 7den. January, 1693. 's avonds te voren uittrekken; en dat d'Obzÿge, van docten en de andere kant gegeven, tot de wederzydiche volbrenging van het Tÿdſtaet zullen duren.

Gegeven tot Veurne den 6 January, 1693.

Getekend,

W. A. Graaf van Hoorn, en
Bouffers.

De Graaf van Hoorn met het Garnisoen van de veroverde Velling te Nieupoort zynde gekomen, schreef van daar den volgende[n] Brief aan de Heeren Staaten.

Cappe van een Brief, gefchreeven door zyn Excellencie den Graave van Hoorn.

Hoog-Mogende Heeren.

Men zag voorleeden Maandag, den 29den. December, 1692. met het luntieren van den dag, dat de Vyand de Stad Veurne van alle kanten befloren had; zynde gecampeert in zeven Quartieren; nathetitÿe, nã de Tönnike, Wulpen, Onder-Kupelle, Steenkerk, Bullenſcamp, Jagerbrug; en de Abdÿeten Duine, sterk zynde 48 Bataillons, behalven de Cavallery. Vervolgent heeft de Vyand van dag tot dag zyne Werken geavanceert tot den 6den. January, 1693. wanneer de Krygs-Raad aanſtonds goedvond, volgens den inhoud van zyn Keurvorfelÿke Doorluchtigheids van Beyerens præciſe ſchriftelÿke Ordre van den 2 January, 1693. met den Vyand te capituleeren, en aan den zelve[n] 's andersdaags de Stad in handen te geven; als blykende by de Bylagen. Zyne Keurvorfelÿke Doorluchtigheit heeft mede 't Garnisoen uit Dÿnmuiden herwaarts doen marchteren, en die Stad geëvacueert. Zullen de verders, als hier omtrent alles gereguleert is, by myne Overkomſte van alles een omſtandig Rapport doen, &c.

Nieupoort den 9 January, 1693.

Was getekend,

W. A. Graaf van Hoorn.

Ein-

1693. Eindelijk, ziet hier ook noch een anderen Brief noopende
January. d'overgaave van Veurne.

Coppe van een Missive uit Nieupoort, den 10 January.

DE Vyand heeft eenige dagen de Stad Veurne bezet gehouden, en 's avonds op den 5 dezer de Aproches op drie Plaatsen geopend. Zy waren ons noch niet heel na; doch zouden des anderendaags 's morgens na alle oordeel op de Grachten van de Stad geweest zyn: *Waarom de Graaf van Hoorn alle de Hoofd-Officiereu, nevens den Directeur van de Fortificatiën, liet by-een roepen; aan de welken zyn Excellentie vertoonde twee eensluitende Missiven van den Keurvorst van Beyeren, van inhoud, als hier nevens gaat: Waarom men tot voldoeninge van de zelve Ordre eenpariglijk verstond, te capituleren; het welk dan geschied is, en 't Guarnitioen op den 7 dezer uitgetrokken: hebbende de Vyand alles geacordeert, uitgezonderd dat hy niet wilde twee dagen geven, om Secours te wachten; 't welk wy echter wel verzeekerd waren dat niet konde bykomen. Wy hebben op de te Rug-tocht wat geleden, en 's anderendaags meer, als wy 's nachts in de Duinen lagen, om dat men meende, dat de Vyand zoude in de Mond van de Haven passeeren. Nu is onze Armée weder dezen morgen te rug gekomen; en de Franschen trekken ook op. De Keurvorst is tot Ostende, en 't Garnisoen uit Dixmuiden getrokken; 't geen alhier zal geloft werden nevens dat van Veurne.*

Door de verovering van deze Vesting stelden de Franschen hun Land in zekerheid, en tegens d'uitloopen der Geallieerde Garnisoenen gedurende de winter, en tegens d'uitvoering der desseinien welken men op eenige van hunne Plaatsen aan die kant geformeerd mocht hebben, en die men d'aanstaande zomer in 't werk zou hebben gesteld.

**VEREENIGDE
 NEDERLANDEN.
 Luik'sche
 Kanonnik
 gevangen.**

OMTRENT het eind der Maand wierd te Maastricht gevangen gebracht een Kanonnik van het Land van Luik, op d'overtuiging van een Brief, aan den Kardinaal van Furstenberg geschreeven, welke onderschept wierd. Ziet hier een Affchrift.

Huy den 24 January, 1693.

1693.
January.

M Y N H E E R,

DEzen is, om, naar uw Hoogheid van myne zeer onderdanige Respecten en Diensten verzeekert te hebben, hem den loop van dit Jaar zeer gelukkig toe te wenschen, met een gevolg van andere, gevuld met alle soorten van Prosperiteiten, zo Tydelijken, als Geestelijken.

Ik zoude eerder deze Plicht afgelegd hebben, ten ware de kleine Al-larmen, dewelken wy in het begin van het Jaar door den Heer Graave van Guiscard en Monfr. de Gassion gehad hebben; hoewel ik veel ver-genoegder geweest zonde zyn, indien de Zaak om hier, als om Veur-ne, geweest was. Dit zal ondertusschen geschieden, als het den Koning behaagt.

Ik bid U, myn Heer, als uw Hoogheid de goedheid heeft van zynen zeer onderdanigen Dienaar zich indachtig te maaken, my de genade te doen van in myn faveur een Brief te schryven aan Monfr. de Saine, In-tendant tot Metz, van den welken ik noch niet wel bekend ben, om aan my de Betaling van myne Renten op de Domeinen van Diedenhoven te continueeren. Ik zal in myne Wenschen voor de Prosperiteit van uw Hoogheid volharden, en my myn gantsche leven zeggen

De zeer onderdanige, zeer gehoorzame, en zeer getrouwe Dienaar,

De Cleron de Mellin, Kanonnik.

Het Opschrift was :

Aan zyn Eminentie,

Myn Heer den Kardinaal Landgraaf van Furstenberg, Bisschop en Prince van Staatsburg, &c.

Tot Parys.

Gelijk de dapperheid van byzondere lieden meermaalen een gedeelte van onze stoffe gemaakt heeft, vinden wy ons ook ge-moodzaak hier in te lyven de manlijke daad van Schipper Hen-drik Hodorp, waar at de byzonderheden den Leezer in den onderstandenen Brief voor oogen worden gesteld.

Gevecht
van Schip-
per Hodorp
met drie
Turksche
Roovers.

DEN 26sten. November zyn Wy van Allicanten, met de groote Pool-sche Fluit, die meede tot Marseillien is opgebracht geweest, met een harde Noord-Ooste Wind t'zeil gegaan. Des avondts liep de Wind Westelijk. Den 27sten. was het des morgens noch goed Weer, en de Wind West. Den 28sten. waren Wy des morgens, by gissing, omtrent tien mylen beoosten Caap de Gat. 's Middags kregen Wy drie Schepen in het gezicht : des zeilden Wy met macht na de Wal toe; doch na om-trent drie Glazen kwamen zy Ons op zy, en zagen Wy het Turken te

IV. Stuk. I. Deel.

K

zyn,

1693.
January.

zyn, met 56, 36, en 30 Stukken gemonteerd. De laatste kwam op Ons eerst at, dien Wy aanstonds de volle Laag gaven; waar op die met 36 stukken Ons meede kwam groeten, gelijk Wy hem meede niet schuldig bleven. Omtrent acht uren zag men de Pool in brand; en klamp- te Ons d'ene Turk aan boord; deed met honderd Man enteren; en onze Zeilen afkappen en nedervallen. Hier op retireerden Wy Ons in de Schans en Bak, waar uit Ons, ten besten doenlijk, weerden: doch als zy tot Ons in de Schans, daar we eenige Spring-kisten hadden staan, indrongen, lieten Wy dezelve springen; deeden vervolgens een uitval; en maakten ons halve Dek weder vry. Toen was het omtrent drie uren. Om de Vyanden, die het voorste gedeelte van het Schip noch met festig Man in hadden, te doen ruimen, wierp men veel Handgrana- ten onder den hoop, en schoten met Kanon langs Scheep. Als men dus 11 glazen in actie was geweest, vielen Wy andermaal uit na voo- ren toe; maakten een vry Schip; kapten de Roovers Touw, waar meede aan Ons Schip vast was, rukken; en ontkwamen veel van de geënterden door swimmen. Hy gemelde laatste uitval wierd myn eene Been met een Musket Kogel stukken geschooten. Vervolgens brach- ten Wy het Schip meer na de Wal toe: maar de Turk Ons van achte- ren komende inzeilen, gaven Wy zo dapper vuur, dat hy deurging, en het na zyn twee andere Makkers wendde, wanneer zy alle drie op Ons afkwamen, en de Wind tot ons ongeluk omloopende, uit het Land kwam, zulks dat we de Roovers niet ontgaan konden. Des resolveer- de Ik 't Schip in brand te steeken, gelijk getchied is, en ben met al myn Volk, in noch drie-en-dartig Man zo gezonden als gekwetsten bestaande, met de Boot gevluht; invoegen dat de Honden niets daar van; ook niet een eenig Man, hebben bekomen, behalven een Engelsche Sol- daat, door My tot Allicanten voor Passagier ingenomen, die men niet weet waar dat gebleven is. Daar tegens heb Ik twee Turken gevangen bekomen, en aan Land gebracht. Den 29's morgens omtrent negen uren, kwamen Wy by vyf Spaansche Galeyen, ongeveer twaalf myl bewesten Cartagena, daar Ik met de Gekwetsten in een Galey over- ging, blyvende een deel van myn Volk, niet gekwetst zynde, in de Boot, zonder dat Ik weet waar zy aan Land gekomen zyn. Ik ben- den 30sten. alhier met elf Perfoonen, daar onder twee dood zyn, aan- gekomen.

OMTRENT het begin der Maand had de Kardinaal ITALIEN. Onderstand voor Koning Jacobus verzocht. Howart een lang gehoor by den Heiligen Vader, waar in hy onder anderen eenige onderstanden voor den Koning Jacobus verzocht. De Paus, ongenegen om penningen te schieten, voerde hem te gemoet, dat hy zich in der daad zeer getroffen voelde door den staat, daar dien ongelukkigen Vorst zich in bevond, en dat hy d'eerste zou weezen in hem by te staan, wanneer hy wist dat hy het waarlijk van nooden had: maar dat hy alsoch zo ver niet gebracht kon weezen; dewyl men zeer wel verzekerd was, dat hy, eer hy uit Londen toog, voor twee millioenen aan Juweelen aan den Heer Forner, toenmaals Agent des Hertogs van Toskanen in Engeland, in bewaaring had gegeven; en dat de gemelde Juweelen eerst over eenige weeken van Florence na Parys waren gezonden: dat men ten anderen wel wist, dat de Koning van Vrankryk hem van alle noodzaakelykheden bezorgde, enz. De Kardinaal keerde derhalven ongetrooft weder te rug, verzeld van een Engelschen Bisschop, ten dien einde uitdrukke-
lijk uit Vrankryk overgekomen.

De dood der twee Kardinaalen, daar wy in de (a) voorgaan-
de Maand af hebben gesproken, deed het gerucht wegens een
nieuwe Promotie loopen, zynde 'er tegenwoordig acht plaat-
sen in het Heilig Collegie vacant: weshalven dan de Gekroon-
de Hoofden aan den Heiligen Vader lieten weten, welke de
Persoonen waren, daar zy het oog op hadden geworpen, om
met de Kardinaalshoed vereerd te worden. De Resident van
Portugaal noemde, uit den naam van den Koning, zyn
Meester, tot die Waardigheid den Abt van Armagnacq, Zoon
van wylen den Graaf van Arcourt, Groot-Stalmeeſter van
Vrankryk; de Kardinaal Barberino, Beschermmer des Koning-
ryks van Polen, wegens zyne Poolſche Majesteit, den Mar-
quis d'Arquien, Vader der Koningin van het gemelde Ryk,

Gerucht wegens een promotie van Kardinaalen.
(a) Ziet pag. 11.

1693.
February.

insgelijks een Franfchman; en de Kardinaal de Janfon, uit den naam des Konings van Vrankryk, Monfr. de Harlay, Aertsbifchop van Parys. Ziet daar het vermogen, of liever de behendigheid van die Kroon, welke ook zelfs de belangen der andere Mogendheden tot haar voordeel wift te draaijen. Tot hier toe hadden ze altyd die ftatkunde gehad, dat ze Schepfelen in het Heilig Collegie maakten te hebben, om 'er zorg voor hunne intereften te draagen: maar tegenwoordig had Vrankryk zo veel te weeg weeten te brengen, dat de Kroonen van Polen en Portugaal, vergeetende hun belang, den Heiligen Vader tot het Kardinaalfchap Perfoonen voorftelden, die, 't mocht gaan hoe 't wilde, tot allen tyden den Allerchrijftelijkften Koning meer genegen ftonden te weezen, als den Vorften, die zich bemoeiden om hen het Purper te doen erlangen.

Pausvoor-
niet in de
misbrui-
ken.

De Paus ondertuffchen, gefladig bezig met de zorg van in de misbruiken, allengskens in de Kerkelyke Regeering ingefloopen, te voorzien, kwam 'er nu een van zeer groot belang te vernietigen. 't Was de gewoonte, dat, als 'er een Prelaat tot het Kardinaalfchap wierd verheven, de meeste Ampten, daar hy mee bekleed was, vacant vielen. Dit gaf voet tot duizenden van kuiperyen: want de geenen, die door d'eerzucht aangeprikkeld wierden om na het Purper te ftaan, beloofden aan de zodanigen, welke hun gezagen onderhandelingen wilden aanwenden om hen tot Leden van het Heilig Collegie te doen aanneemen, dat zy hen met deze of geene Bediening, van de zulken als ze bezaten, zouden doen begunftigen: of ook zelfs, die de gemelde Ampten in 't oog hadden, bevoor-derden onder de hand de promotie van de geenen, die ze bezaten, met het oogmerk dat, als ze door dit middel vacant vielen, zy 'er mee voorzien mochten worden. De Pausen zelve, toen ze zo onbaatzuchtig niet en waren als Innocentius de XI. geweest is, of als tegenwoordig Innocentius de XII. is, handelden dikwils met de geenen, welke aanzienlijke Ampten bezaten, om hen tot het Kardinaalfchap te verheffen, en die Ampten, welke daar door vacant vielen, waar af zy gemeenlijk confiderabele fommen trokken, wanneer zy ze vervolgens

aan

aan den meestbiedenden kwamen te te verkoopen, tot hunne dispositie te hebben. Men weet immers, wat men gezegt heeft van Alexander den VIII. ter zaake der Promotie welke hy in den Jaare (a) 1690 deed : dat hy niet zo zeer gezien had op de verdiensten van de geenens, welken hy tot Kardinaalen had aangesteld, als op d'Ampten die ze bezaten, waar mede hy zyne Neeven wilde verryken, 't zy met de zelve aan hen te geeven, of met ze te verkoopen, en 'er hende penningen af te schenken. 't Is noch in varfche geheugenis, dat de zelve Paus toenmaals handelde met den Prins - Don Livio Odescalchi, Neef van Innocentius den XI. beloovende hem Kardinaal te maaken, op voorwaarde dat hy d'Ampten, welken hy bezat, en waar af d'inkomsten zeer aanmerkelijk waren, zou verlaaten; en dat die wyze Prins liever die inkomsten wilde hebben, als den Kardinaalshoed. Tegenwoordig stonden 'er zodanige handelingen niet meer te geschieden, mits dat de Bulle, door den Heiligen Vader ten dien einde gemaakt, stiptelijk onderhouden wierd; behelzende de zelve in formeele termen, dat voortaan geenige Ampten vacant zouden vallen door de promotie der geenens, die ze bezaten, tot het Kardinaalschap. Daarenboven stond 'er uit d'uitvoering dezer Bulle noch een ander goed voor den Heiligen Stoel te spruiten, te weeten; dat de geenens, welke tot het Kardinaalschap wierden verheven, d'inkomsten der Ampten, daar ze mee bekleed waren, behoudende, de Pausen dikwils ontlast zouden weezen van de zorg van pensioenen aan hen te geeven, om hen te doen bestaan op een manier, overeenkomende met de waardigheid van het Heilig Collegie.

1693.
February.
(a) den 19
February.

DE Conspiratie der Mondovezers. daar wy in de (b) voor-
gaande Maand af hebben gesproken, verstond men nu veel ge-
wichtiger te weezen, als men zich in 't eerst wel had ingebeeld.
Het voorneemen was, niet alleen Coni aan de Vyanden te le-
veren, maar een algemeenen opstand in Mondovi te verwek-
ken, onder welkers gunst de Franschen het gantsche Land ver-

SAVOYEN:
Gevolg van
de Conspi-
tie der
Mondove-
zers.
(b) Z. 11 pag.
26.

1693.
February.

meesterd zouden hebben : en ondertusschen zou een ander gedeelte van hunne Troupen in de Valley van Aosta getreden zyn , en zich meester van Ivrea , de Hoofdstad , hebben gemaakt. Dit dessein gelukt zynde , hadden ze vervolgens gemakkelijk in Montferrat kunnen vallen , geheel Piemont te vuur en te swaard stellen , en den oorlog in 't Milanees , en in 't hert van Italiën voeren. Dit had men men aan de Hertogen van Mantua , Modena , Parma , en d'andere geboorige Prinzen beloofd : en het was op dezen voet , dat ze weigerden de contributien , daar ze op gesteld waren , aan den Keizer te betaalen. Ziet daar , na de sprak ging , de vruchten van d'onderhandelingen des Graaven van Rebenacq , en van d'intrigues des Graaven van Tessé in Mondovi. Doch gelijk heel weinige Conspiratien komen te gelukken , viel ook deze in duigen ; en de voornaamste belhamels wierden by de kop gevat , na Turin gevoerd , en drie 'er af ter dood veroordeeld. Onder de zelve was 'er een , omtrent zestig jaaren oud , Mathys Musso geheeten , die , onder andere dingen , bekende , dat hy sedert tien jaaren in de bezolding van Frankryk was geweest , daar hy twee honderd Louisen 's jaars van had genooten ; en dat hy 'er , behalven die penningen , noch tot verscheidene maalen wegens deze en geene gewichtige zaaken considerabele sommen af had getrokken. De twee anderen , Trucchi genaamd , Vader en Zoon , waren van een goed geslacht. Deze drie Verraders , na wegens hunne misdaad overtuigd te zyn , wierden den 27^{den} January op de groote Markt , dicht by het Paleis , ter dood gebracht , te weeten , eerstelijk half gewurgd aan een staak , vervolgens met een yzere koevoet op het hert geslagen , en de ligchaamen wyders met het rechter been aan de galg gehangen , tot des anderendaags avondts , wanneer men hen het hoofd afsnakte , vierendeelde , en de stukken na Mondovi stuurde , om , benevens de hoofden , op de groote wegen ten toon gesteld te worden.

TURKIEN
(a) Ziet 3
Sint. 4 Deel,
pag. 118.

DEN Heer Heemskerk was , gelijk wy (a) elders gezegt hebben , na Adrianopolen getoogen , en aan Mylord Paget (ten zelve einde , te weeten om de vrede tusschen de twee Kei-

Keizerryken te bewerken, door zyne Britannische Majesteit afgezonden) zyn Geleidbrief, of Paspoort, ter hand gesteld; in gevolg van het welk hy zich dan te Belgrado had vervoegd: doch vindende, dat zyne tegenwoordigheid, om de zaaken te beter voort te zetten, te Adrianopolen noodzaakelyk was, begaf hy zich derwaarts, en wierd 'er ontfangen gelijk het volgende Verhaal, behelzende met eenen ook zyne Reis en andere omstandigheden, uit de gemelde Plaats onder de dagtekening van den 23^{den}. December 1692. overgezonden, medebrengt.

1693.
February.

Mylord Pa-
get na Adri-
anopolen.

Perinent Verhaal Wegens de Reis en Receptie tot Adrianopolen van Mylord Paget, door zyne Britannische Majesteit tot de bevoordering van de Vrede tusschen de twee Keizerryken afgezonden.

NA dat de Primo Vizir niet goed gevonden had, aan den Heer Ambassadeur Heemskerk een Afscheid-Audientie te verleenen, eer Mylord Paget aangekomen zoude zyn, en zich ten Hove gelegitimeert hebben, sondeerende zich op de Credentialen, door den Koning van Engeland aan zyn Excellentie verleend; heeft de zelve niet kunnen ontgaan, de moeyelijke Winter-Reis herwaarts op zich te nemen. Hy vertrok den 4^{den}. der voorledene Maand van Belgrado den Donau af na Oroschincq, en wierd door twee gearmeerde Brigantynen geconvoyeerd. De Generaal, Ali Bassa, kwam op de zyde van desselfs Bark, en zeide, dat hy de noodige ordres tot zyn Excellenties secur Transport gesteld hadde: dat de Dienst van den Keizer niet toeliet, hem meerder Vaartuig tot accompagnement te bezorgen: dat hy anders zelve die Functie waargenomen zoude hebben; doch dat hy nu aan hem zyn Zoon met het Eskorte medegaf, nevenstwee Schepen, waar op zich bevonden de Capitein, Officieren en de Janitlers van de Compagnie, den Ambassadeur tot een Wacht toevoegt. Den 15^{den}. der zelve Maand is, na dat den Ambassadeur voor zyn Persoon en eenige weinige van zyne Suite in in een ander Vaartuig op de gevaarlijkste Passages was overgegaan, zyn Excellentie gelukkig en behouden tot Oroschincq gearriveert. De Broeder van den Ali Bassa bood hem zyn Huis tot des zelfs Logement aan; doch zyn Excellentie excuserde het, om daar door zo veel te meer het voortzetten van zyn Reize te bevorderen: maar het nodige daar toe wierd echter niet verschaft voor den 23^{den} daar aan volgende; als wanneer hy zich met negentien Paarden voor hem een gedeelte van zyne Suite, en 20 Wagens, behalven een Wagen van Respect voor zyn Persoon, met root Laken bedekt, op weg begeben heeft. Voor af reed een Guide; daar

1693.
February.

aan volgde de Vendrich van zyne Guarde Janitsfers met een Standaard, en een Serdar, welkers Bediende een groote Vendrich is : vervolgens verscheide Turken te Paard : zyn Excellenties Trompetters : de Capitein van zyn Wacht, en hy zelfs met den Vizir Aga of Commissaris, om hem op te wachten, op des zelfs Rechter Hand. Alles wierd met de geheele Troup, de zyne in Rang d'eerste, geschooten, en yder Serdar van Gespanschap tot Gespanschap met de zyne verwisselt. Aan alle de Steedjes en Marsch-Vlekken wierd den Ambassadeur een quartier of half uur gaans buiten de Plaats door de voornaamste Turken te Paard ingehaald, en ontfangen; en, daar Janitsfers lagen, door den Officier aan het Hoofd met hun volle Geweer en gedeployeerde Vaandels, welke Janitsfaren dan en niet de Janitsfers van zyne Guarde, de Wacht aan zyn Quartier hielden. In de Dorpen, daar zo veel swiers niet was, volbrachten de Bocren, d'oudste en achtbaarste onder hen, de Receptie en Verwelkoming met den Chiaus, die de Quartieren voor afmaakte, aan 't Hoofd. Op drie dagreizens na aan Adrianopolen gekomen zynde, deed zyn Excellentie den Vizir Aga des Nachts een Chiaus aan den Caimacam depescheeren, om te vernemen, of alles tot zyne Receptie en Intrede vervaardigt was. Deze kwam te rug, met Antwoord, dat voor alles zorg gedragen was, en hy maar te komen had, en dat den Chiaus Bassa, geaccompagneerd van de zyne, hem een stuk weegs buiten de Stad zoude ontmoeten. Nu tot in zyn Logement conduiseeren. Den laaften dag had den Ambassadeur noch vier uren weegs te doen. Byna anderhalf myl van de Stad kwam hem den Heer Theils, eerste Drogoman van den Heer Colfers, met eenige Kooptluiden van de Natie bejegenen, en wat later den Heer Secretaris Coke nevens een Tolk van d'Engelsche Natie. Om trent een quartier uurs voor de Stad ontmoette zyn Excellentie in een groote vlakke den Chiaus Bassa met tusschen de dertig en veertig Chiausen. Als de zelve hem verwelkomt hadden; wierd hem een schoon Paard nevens vier voor zyn Suite tot de Cavalcade geprefenteerd. Hy beschreed het, en reed op deze wyze de Stad in tot aan zyn Quartier : de Chiausen voor af : daar na zyn Trompetters en de Capitein van zyn Wacht : den Ambassadeur tusschen den Chiaus Bassa en den Vizir Aga; welke Chiaus Bassa hem tot aan zyn Kamer, die zo wel, als de rest van het Huis, ledig was, verzelde. Daar nam men Afscheid. Ten eersten spreide men voor zyn Excellentie een Sopha, en liet aan hem de zorg voor de rest; doch zeide te gelijk, dat dit het beste Huis van Adrianopolen was. Als het even verhaalde gebeurde, was 't Donderdag, den vierden December. Hier vernam zyn Excellentie, dat de Groote Vizir niet voor den elfden à twaalfden stond aan te komen; gelijk het geviel op den elfden, met den Janitser Aga, die zyn Excellentie aanstonds deed complimenteeren, en den twaalfden met den Vizir, welkers Intrede met Pompe geschiede. Den Caimacam liet aan zyn Excellentie een Plaats geven, om ze incognito te zien; doch met byvoeging, dat hy uit deze
niet

niet van andere Intreden moest oordeelen; dat het Leger tot Sophia en elders meest verbleven was; en dat men hem derhalven buiten eenige Guardes nevens niets, als Ministers en des zelfs eige Domefkyken, te wachten had: gelijk in der daad het geheele Accompagnement niet boven duizend Man sterk was. De Mutti reed op de Vizirs linker hand. Voorby het Serrail komende, was de Grooten Heer in een Vertrek, dicht aan de Weg gelegen, om het te aanschouwen; en de Standaart van den Propheet wierd daar weder in bewaring gelegd. De dagen voor het aankomen van den Vizir is zyn Excellentie niets notabels ontmoet. De Caimacam deed alleen het Compliment: en den Ambassadeur wilde den zelven incognito de Vizite geeven; doch hy weigerde het beleedelijk, en zeide, dat het beter was, te wachten, tot dat zyn Excellentie den Vizir gezien zou hebben. Den dertienden liet den Ambassadeur den Vizir feliciteeren over des zelfs gelukkig Arrivement; den veertienden voorby gaam, om hem te debaraffieren van de ordinaris Audientien voor die van het Land; doch den vyftienden, wyl de Vizir den Sultan reets gezien had, een uurt tot een Audientie verzoeken; maar kreeg op den zachtenden eerst positief Antwoord, daar in bestaande, dat de Vizir over de Zaaken van zyn Commissie alvorens met den Grooten Heer moest spreken, en dat zy zyn Excellentie vervolgens terstond ter Audientie zoude doen ophaalen. Den negentienden liet de Vizir aan den Ambassadeur door een Megter-Bassa, ofte een Edelman van zyn Kamer, het Compliment maken, en met twintig mantjes met alderhande Vruchten, die het Saifoen geeft, nevens vier potten Serbet en enige Zoetigheid, regaleeren, met veel obligeante Expressien in regard van zyn Excellentie zelfs wegens den Sultan. Gisteren avond arriveerde Manrocordato van Constantinopolen. De Primo Vizir tracteert heden den Grooten Heer op 't middagmaal. Nu verwacht zyn Excellentie alle uren, dat men hem een uur betekenen zal om by den Vizir ter Audientie gebracht te werden; waar toe de zelve de nieuwe Kleederen voor zyn Volk, en wat verders daar by behoort, en met de deftigheid van zyn Character overtenkomt, vervaardigt, en gereed houdt.

1693.
February.

Omtrent ter zelve tyd kwam in zyne gevangenis t'Adrianopolen t'overlyden d'ongelukkige Sultan Mahomet, niet zonder vermoeden van dat wel licht het vergift zyne dagen verkort mocht hebben. 't Was deze Mahomet, de vierde des naams, die in 't begin van den tegenwoordigen Oorlog het Duitfche Keizerryk byna te grond deed gaan, hebbende zyne veroveringen met een onbegrypelijke snelheid tot onder de wallen van Weenen gevoerd, 't geen zyn Eerste Minister in den Jaare 1683. belegerde: doch deze onderneeming mislukt

Doed van
Sultan Ma-
homet,

1698.
February.

zynde, verliet de Fortuin, die hem tot daar toe gefteadig de hand had geboden, hem t'eenemaal. Hy zag zig genoodzaakt overal voor zyne Vyanden te vluchten, en handhaafte zich noch in zyne ongelukken tot aan het Jaar 1687. wanneer zyne Onderzaaten, verbitterd door hunne verliezen, en aangedreeven door hunne gewoonlijke ongefteadigheid, (geloovende ook ten anderen, dat hunne rampen aan de perfoon van den Vorst gehegt waren; en dat ze, om het geluk te herroepen, maar van Meester hadden te veranderen) hem van den Troon ftieten. Na het verlies van den Slag van Mohats vielen de Janitfers en Spahis aan 't muiten, en toogen na Konftantinopolen, even of ze die Hoofdfiad van het Ottomannifche Gebied hadden willen belegeren. Siaous Baffa, Hoofd der Muiters, deed zich tegens wil en dank Grootte Vizir verklaaren; en zynde met die Waardigheid niet veruoegd, gelijk ook niet de Krygsbenden, wierd Mahomet eindelijk afgezet, en in de zelve gevangenis geflooten, daar men Soliman, zynen Broeder, uithaalde, om in zyne plaats gefteeld te worden. Deze regeerde niet lang, dewyl hy op den 22^{ften} Juny des Jaars 1691. aan een foort van Waterzucht kwam te fterven. Men meende alftoen, dat Mahomet de IV. herfteld zou worden, of immers dat men zynen Zoon in de plaats zou ftellen: maar de geenen, die de befticring in handen hadden, waren noch de zelve, als die hem van den Troon hadden geflooten; en vreesden met reden, dat Mahomet zich na zyne herftelling van hunne trouwloosheid mocht wreken. Weshalven zy dan Sultan Achmet, jongfte Broeder van Soliman, die maar een jaar ouder was, op de Kerzerlijke Zetel verhieven. 't Was deze, dien men befehuldigde van Mahomet, zynen Broeder, te hebben doen vergeeven; niet alleen om alle de factien, welken hy tegens hem zou hebben kunnen doen ontftaan, t'eenemaal te dempen; maar ook om den Onderdaanen alle voorwending van opwerping, in een tyd dat men 'er zo veele gelegentheden toe kon hebben, te beneemen. De Zoon van Mahomet, een Prins zeer wel gemaakt, bemind van het Volk, en wegens ouderdom bekwaam om te regeren, liep, volgens alle fchynbaarheden, gevaar van door het
zelve

zelve lot, als zyn Vader, te sneuvelen; vindende de regeer-
rende Sultan geen bakwaamer middel om zich de Kroon te
verzekeren.

1693.
February.

SEDER T het verlies van Mentsen Bon hadden de Fran-
schen zich gestadig het hoofd gebroken met te denken op de
middelen om eenige Post aan den Ryn, beneden de laatste der
gemelde Plaatsen, te vermeesteren, zo om uitloopen aan de
ze zyde der genoemde Rivier te kunnen doen, als om de ge-
meenschap van Duitschland met de Neder-Ryn af te breeken:
Was met dit oogmerk dat ze het beleg voor (*) Rheinfelds had-
den geslagen, te geen hen zo veel gelids en volks kwam te kos-
ten. d'Onderneeming, gelijk wy verhaald hebben, mislukte
doch zynde daarom echter niet afschrikt, vermeerden ze
het Kasteel Niederheimbach, dicht by Bacharach, en begon-
den 'er zich aanstands sterk te maaken. Hier was te veel aan ge-
legen om 'er zich niet met het uiterste geweld tegen te stellen.
De Commandanten van Rheinfelds, Coblantz, en eenige an-
dere gebuurige Plaatsen, verstonden ook niet zo haast wat 'er
omging, of maakten swaare Detachementen uit hunne Garni-
soenen, om te trachten de Vyanden, eer zy 'er zich volkomen
versterkt hadden, op te slaan. Deze Troupen stonden op het
punt van te vertrekken, wanneer de Franschen, gewoon over-
al goede verspieters te hebben, de lucht 'er af gekroegen heb-
bende, de Plaats verlieten, en weder te rug toogen; waar
mede dan de Ryn van Ments af tot aan de Zee weder vry was,
gelijk ze van te vooren was geweest.

DUITSCH-
LAND.
Nieder-
heimbach
door de
Franschen
vermeer-
terd, en
verlaaten.

(*) Ziet 3
Stuk, 4 Deel,
pa. 186.

Gelijk de dood zich omtrent allerhande personen even oit
verscheelende toont, wierd de Princesse Douairiere van Tarant
te, welke, sedert dat de Protestanten uit Frankryk zyn verdree-
ven, haar verblyf te Frankfoort had gehouden, nu op den 24^{den}
der Maand, ter ouderdom van 68 jaaren, door de Kink-
dèrpokjes in 't graf gerukt, algemeenlijk betreurd wegens ha-
re voorbeeldelijke godvruchtigheid, en verscheidene andere
uitsteekende deugden. Zy heette Amelia van Hessen; was ge-
booren in het Jaar 1626. en Dochter van Willem gebynaamd de
Standvassige, Landgraaf van Hessen; en van de Graavin Ame-
lia-

Doed der
Princesse van
Tarant.

1693.
February,

lia Elizabeth van Hanau, die de verwoeste Staaten van den Prins, haaren Zoon, gedurende zyne minderjaargheid door de wapenen weder ophefte, en ze ook zelfs in den Jaare 1684. door het Tractaat van Munster merkelyk vermeerderde; mitsgaders Weduwe van den Prins van Tarante, Charles-Henry de la Tremouille, Hertog van Thouars, en Pair van Vrankryk, met wien zy A. 1648. in den echt was getreden, een Protestantsche Prins, doch die in den Jaare 1670. van Religie veranderde, en twee jaaren daar na kwam te sterven; Moeije van den tegenwoordigen Landgraaf van Heffen-Cassel; Zuster der Keurvorstin van de Palts; en liet tot Erfgenaam na haaren oudsten Zoon, Charles-Belgique-Hollande de la Tremouille, Hertog van Thouars, Pair van Vrankryk, Prins van Tarante en Talmont, en eerste Edelman van des Konings Kamer. Toen deze Princes uit Vrankryk toog, mocht ze maar twee of drie Huisgenooten met zich neemen. Zy ging zich eerst te Heidelberg nederzetten, en na de dood der Keurvorstinne-Douairiere, haare Zuster, te Frankfoort, alwaar ze op een zeer stichtelyke manier kwam te sterven.

Doed van
den Ban van
Croatiën,
en den
Marquis de
Fleury en
de Princes
Leopoldi-
na.

De dood had ook weggerukt den Graaf Erdedi, Ban of Gouverneur van Croatiën; mitsgaders op den 8sten. der Maand te Weenen den Marquis de Fleury, Admiraal van de Vloot, welke de Keizer sedert de laatste Veldtocht op den Donau onderhield, een zeer braaf Officier, die een volkomene kennis van de gemelde Rivier had; gelyk ook omtrent den zelve tyd te Dusseldorp de Princes Leopoldina, Zuster van den Keurvorst-Palstgraaf, een Princes van maar veertien jaaren, wiens ligchaam met groote pracht en staatie in de Grafkelder der Hertogen van Gulik gelegd wierd.

Verfchide-
ne byzon-
derheden.

Eindelijk: de Keizer had den Colonel van Heflingen, alreeds door zyne Majesteit in de voorgaande Veldtocht met het Ampt van Quartiermeester Generaal vereerd, tot Veldmaarschalk aangesteld; den Generaal Heuser tot Generaal-Krygscommissaris, in de plaats van den Graaf Caraffa, genoemd tot d'Ambassade van Romén, van waar de Prins van Lichtenstein te rug stond te keeren, om bezit te komen neemen van het Ampt van Groot-Meester der Kamer van den Aertshertog Karel;

rel; aan den Prins van Baden, ten inzichte zyner dienften, het Graafschap van Kintzberg, en het Kasteel 't geen daar van afhangt, gelegen tusfchen Ulm en Augsburg, gefchonken, enz. 1693.
February.

Wy moeten hier ook noch byvoegen, dat, toen deze Prins op den 13ten. der Maand van Weenen was vertrokken, om zich na Bohemen te begeeven, hy onderwege, aan d'eerfte poft, ingehaald wierd door een Secretaris van Spanjen, die hem d'Order van het Gulde Vlies bracht, welke hy ontving uit de handen van den Prins Eugenius van Savoyen, met de gewoonlijke plechtigheden, en in de tegenwoordigheid van verfcheidene Vorften en andere Heeren die hem verzelden. Prins van Baden tot Ridder van het Gulde Vlies aangefield.

DE Keurvorft van Saxon wierd nu ook in d'Order der Kou- SAXEN.
Keurvorft in de Ridderfchap der Koufband aangefomen.
feband aangenomen, waar over men te Dresden ongemeene vreugdetekenen aanrechtte. Ziet hier in 't kort wat 'er omtrent deze plechtigheid, welke op den 5^{den}. der Maand wierd gehouden, omging. Den Heer Noitech, Lieutenant Generaal, en den Heer Bohn, Kamerling, verzeld van verfcheidene Raadtsbeeren en Edellieden, altemaal om 't rykelijkt uitgedoft, zich met zes Karoffen, ieder met zes paarden, aan het Huis der Commiffariffen vervoegd hebbende, brachten zy hen na het Hof, door een ry van Helbaardiers, Pages, en Lakkeyen zyner Keurvorftelijke Doorluchtigheid, en drie Bataillons van zyne Gardes. Hier wierden ze, onder het geluid van vier-en-twintig Trompetters en verfcheidene Keteltrommen, beneden aan de Trap ontfangen door den Heer Reybolt, Hofmaarfchalk; in 't midden door den Heer Haugwits, Groot-Maarfchalk; en boven door den Heer van Fleuch, Groot-Kamerling; waar na men hen bracht ter plaatfe daar men de Cieraaden der Order had nedergezet. Den Heer King, tweede Commiffaris, zich aldaar bekleed hebbende met den Mantel van den Koning der Wapenen, en de Wapenrok in zyne handen genomen, wierden ze gebracht in de Zaal, daar zyne Keurvorftelijke Doorluchtigheid hen verwachtte. Terftond nam de plechtigheid der Order aanvang; en den Heer Dutton, Afgezant en Eerfte Commiffaris zyner Britannifche Majesteit,

1769.
 D. d. 17. 1771.

den Keurvorft, na dat hy 'er hem verlof toe gevraagd had, zynen Tabbaard, den St. Joris, den Degen, en Draagband afgenomen hebbende, deden de twee Commiffariffen hem de Wapenrok, de Draagband, en het Swaard der Order aan: waar na zyne Getuigenis van d'aanname der Order van zyne Keurvorftelijke Doorluchtigheid kreegen. Deze eerste Ceremonie geëindigd zynde, marcheerde men in proceffie na de groote Hal, die honderd en rachtig fchreden lang is, alwaar men twee Geheimelten had doen oprichten. In de Marche wierd de Keurvorft voorgegaan door den Wykmeester, den Groot-Schenker, d'Edellieden der Kamer, de Geheime Raaden, den Groot-Maarfchalk, den Hofmaarfchalk, den Heer Straford, Engelsch Edelmam, en den Heer King, die met zynen Secretaria de reft van het Gewaad en de Cicraaden der Order droeg. Zoals men in de Hal trad, maakte men drie reverentien voor het opperste Geheimelte; en de Keurvorft onder het zyne zynde gaan zitten, namen de Commiffariffen hunne plaatsen op Stoelen, daar tegen over gezet. De Keurvorftin, de Princes haare Zuster, de Dames van het Hof, en verfehiedene uitheemfche Ministers zaggen de gantsche Ceremonie van een Galdery, die men voor hen bereid had. d'Opening gefchiedde door een fchoon Concert van stemmen en instrumenten; en den Atgezant Dutton een treffelijk vertoog aan zyne Keurvorftelijke Doorluchtigheid gedaan hebbende, namen hem de Commiffariffen, na het leezen der Commiffie van zyne Britanniſche Majesteit, de Koufband van blaauw lint af, en deden hem die van diamanten weder aan, mitsgaders de groote Mantel, en d'andere Cicraaden, alles met de gewoonlijke plechtigheden. Den Heer King complimenteerde vervolgens zyne Keurvorftelijke Doorluchtigheid over zyne aanname in d'Order: en den Heer Getprf, Eerfte Minister van dien Vorft, deed met ongemeene welspreekendheid een vertoog tot lof van den Vorft en d'Order. Het Concert van stemmen en instrumenten, 't geen de Plechtigheid eindigde, gelijk het ze ook had aangevongen, wierd gevolgd door het geluid van Trompetten en Trommels, en verfehiedene charges van al het Kanon der Wallen. Thans keerde men in de zelve ordre weder na het

het Paleis, daar de Keurvorst een heerlijk Maal aan de twee Commissarissen gaf, des avondts beslooten met een Baal, en ten laatsten met een uitsteekend schoon Vuurwerk, 't geen d'ooogen der aanschouwers op een byzondere manier verlustigde.

De wyl zich hier de gelegenheid aanbied om te spreken wegens d'Orders van het Gulde Vlies en de Koufeband, zullen wy 'er eenige byzonderheden af ter neder stellen.

De Koning van Spanjen is Hoofd en Groot-Meester der Order van het Gulde Vlies, Philips de Goede, Hertog van Bourgondien, steldeze in te Brugge in het Jaar 1429. en deed de Ridder onder aan hun Halscieraad het afbeeldsel van een Schaaap draagen; bestaande wyders dit Halscieraad uit Snaphaanen en Vuursteen, en een St. Andries Kruis. De Spanjaarden gelooven meestendeel, dat deze Order ingesteld wierd ter eere van de Heilige Maagd en St. Andries, ter gelegenheid der verschyning van een Engel, die zich vertoonde aan een Boer, met een Goude Schaapenvacht in de hand, verkondigende aan hem, dat men onder dien Standaard Krygsbenden moest lichten, om de Mooren uit Spanjen te verdryven. Sommigen meenen, dat ze ingesteld wierd ter gedachtenis van een groote winst, welke den Hertog van Bourgondien op Wollen deed. Anderen willen, dat d'instelling geschiedde ter gedachtenis van Gideon, die met drie honderd man het gantsche leger der Medianiten versloeg, naalvoorens aan God gebeden te hebben, dat, om hem verzekering van deze overwinning te geeven, hy wilde toelaaten, dat de dauw des Hemels niet en mocht vallen als op een Vacht, welke hy des nachts op een veld had uitgestrekt. Al de wereld heeft deze geschiedenis in 't Boek der Rechteren gelezen. De Chimisten zeggen, dat het was om een geheim van de Chimie, ten navolging van dat berucht Gulde Vlies der Ouden, 't geen de fynsten in die konst zeggen niet anders geweest te zyn als het geheim van het Elixir, geschreeven op een Schaapenvacht. Eenige anderen dryven, dat deze instelling haaren oorsprong verschuldigd is aan de Goudvisserij, welke in eenige Rivieren van Spanjen met Schaapenvachten geschiedde, daar de Goudkorrelen aan bleeven hangens

1697.
February.

Byzonderheden wegens d'Orders van het Gulde Vlies en de Koufeband

1693.
February.

gen; 't geen van te vooren gepleegd was door d'Inwoonders van Colchis, welke door dit middel zo ryk waren geworden, dat hunne schatten hen d'Argonauten op den hals haalden, die zich derwaarts begaven, om zich meester van de zelve te maaken, het rechte Gulde Vlies 't geen in de Fabelen zo vermaard is. Eindelijk, gelijk de meesten zich inbeelden, dat de Ridderorders hunne geboorte verschuldigd zyn aan de Galanteryen der Vorsten, die de zelve ingesteld hebben, gelooven ook de meesten, dat deze instelling geschiedde ter gelegenheid van het Hair eener Juffer, uitsteekend blond, daar Philips de Goede op verliefd was. 'k Durt niet verhaalen, hoe men pretendeert dat de zaak zich toedroeg. Doch 't zy zo 't wil, 't is een zeer eerlijke Order; dewyl de Koningen van Spanjen de zelve aan uitheemsche Vorsten geeven. De Ridders zyn gekleed met een zilverlakensche Tabbaard, en een karmozyn fluweele Mantel met een violet fluweele Klap.

Wat belangt d'Order van de Kouseband, zy wterd ingesteld in het Jaar 1350. door Eduard den III. Koning van Engeland, gebynaamd de Krygszuchtige. De Historiechryvers komen niet overeen wegens d'oorzaaken, die den gemelden Vorst verplichtten deze Order in te stellen. De meesten zeggen, dat een Graavin van Salisbury hem hebbende gaan bedanken wegens dat hy den Koning van Schotland gedwongen had het beleg van voor een Kasteel, 't geen de gemelde Graavin toebehoorde, op te breeken, hy 'er zo smoorlijk op verliefd wierd, dat, om de gelegenheid te hebben van haar weder te zien, hy Tournooysspellen en andere hoffijkheden deed aanstellen, daar alle de Grooten des Ryks toe genoodigd wierden. By deze gelegenheid dan vond 'er zich ook de genoemde Graavin, welke in het dansen een haarer Kousebanden liet vallen. De Koning raapte ze terstond op, en sprak deze woorden: (a) *Arg* moet hem wedervaaren, die 'er arg uit denkt: en hebbende bemerkte, dat 'er eenige Heeren waren, die 'er om lachten, en deze onnozele galantery ten kwaatsten duiden, stelde hy een wyl daar na deze Order in, en gaf aan de Ridders een blaauwe Kouseband, de koleur van die der Graavin, daar de zelve woorden, die hy gesproken had, geborduurd op te lezen stonden.

(a) *Henny
soit qui mal
y pense.*

den. Het waarfchynlijkft gevoelen is dat van de geenen, welke gefchreeven hebben, dat deze Order ingeffeld wierd na den Slag van Crecy, dien Philips de Valois verloor tegens Eduard den III. zynde de fchrikkelijkfte nederlaag welke men zich kan inbeelden. De Franschen verlooren 'er tachtig Standaarden, en twee-en-veertig duizend man : waar onder waren Johan, Koning van Bohemen; Karel, Graaf van Alençon, 's Konings Broeder; Lodewyk, Graaf van Vlaanderen; en tien oft twaalf van de doorluchtigfte Graaven. Gelijk deze overwinning wel onder d'aller grootften gerekend mocht worden, en dat het woord, 't geen hy aan zyne Generaalen had gegeven, toen hy den slag stond te leveren, was *St. Joris en de Koufeband*, geloofde hy, zynde weder in Engeland gekomen, twee of drie jaaren daar na, dat, om de dienften der Heeren, die hem verzeeld, en zich in deze gelegenheid treffelijk gekweeten hadden, te vergelden, hy eenigen van de zelve tot Ridders behoorde te verheffen; gelijk hy deed onder den naam van *St. Joris en de Koufeband*. En op dat de geenen, welken hy met de zelve eer niet en vereerde, (want hy gaf deze Order maar aan vyf-en-twintig perfoonen) geen argwaan uit deze onderscheiding zouden opvatten, wilde hy, dat men met geborduurde letteren op de Koufeband der Order deze woorden zou ftellen: *Honny soit qui mal y pense.*

1693.
February.

DE Vorft Everhard-Lodewyk van Wirtemberg, zeven-
tien jaaren oud, als zynde geboren in het Jaar 1676. was nu door
zyne Keizerlijke Majesteit meerderjaartig verklaard, op voor-
waarde echter dat hy niets en zou doen zonder het goedvinden
van de Hertogin, zyne Moeder, en twee Raadtsheeren. De
Vader van dezen jongen Hertog was geweest Willem-Lode-
wyk van Wirtemberg, gebooren in het Jaar 1647. en gestorven
den 24^{den} Juny 1677. en de Moeder Magdalena-Sybilla. Doch-
ter van Lodewyk, Landgraaf van Hessen-Darmftad. Byna ter
weeten tyd, als deze Vorft meerderjaartig wierd verklaard, te
weeten den 4^{den} der Maan, dkwam den Hertog Frederik-Karel.
Administrateur van het Hertogdom, die de (a) voorgaande zo-

(a) Zie 3
Stuk, 4 Deel,
pag. 29. 37-
119. en 4-
Stuk, pag.
Pa- 39.

1693. Parys, begeleid door zestig Dragonders tot op de grenzen van
February. het Hertogdom, weder te Stutgard, na van den Koning zonder eenig ransoen, gelijk wy elders gezegt hebben, in vryheid gesteld, en met des zelfs Afbeeldsel, omzet met diamanten, begiftigd te zyn.

Zekere Staatskundigen, dien het dikwils genoeg is dat twee zaken onmiddelyk na malkander gebeuren, om hen te doen besluiten, dat d'een oorzaak van d'andere is, konden deze meerderjaarigmaaking des jongen Hertogs, juist op den tyd dat den Hertog, zyn Oom en Administrateur zynere Staaten, zyne vryheid had verkreegen, niet aanzien, zonder te besluiten, dat 'er eenig geheim onder schulde; en ziet hier, wat zy 'er zich van inbeeldden. Zy geloofden dat het verblyf van den Administrateur te Parys zyne geneigdheden wel veranderd kon hebben; en dat zyne vryheid zonder ransoen de vrucht wel mocht weezen van eenige verbintenis, daar hy met den Koning van Vrankryk in was getreden: dat, om 'er de gevolgen af te voorkomen, men geen beter middel had gevonden, als hem de handeling der zaken te beneemen, met zyn Weefkind meerderjaarig te verklaren, enz. Doch deze staatkundige betrachtingen steunden op zeer swakke gronden.

PRUISSEN.
 Holland
 aan den
 Koning van
 Sweden af-
 gedaan.

DAAR was sedert een tyd een klein verschil geweest tusschen den Koning van Sweden en den Keurvorst van Brandenburg, ter zaake van de Stad Holland in Pruisen, wegens het welk men nu van wederzyde over een was gekomen. Vermiddels de somme van vyftig duizend ryksdaalders, welke aan de Commissarissen van den Keurvorst geteld wierden, traden die des Konings van Sweden in de bezitting van de gemelde Stad en haare dependentien; d'Inwoonders wierden ontslagen van den eed van getrouwheid, dien zy aan den Keurvorst hadden gedaan; en deden den zelve aan den Koning van Sweden.

POLEN;
 Ryksdag
 aangehouden.

DE Generaale Ryksdag van Polen was nu sedert den laatsten December te Grodno vergaderd geweest. De Kroons Kancelier deed 'er d'opening af met een wydluiftig Vertoog, bestaande in deze hoofdpunten. I. Dat de byzondere Ryksdagen zich

Hier

het recht aanmatigende van aan te neemen, of te verwerpen, 't geen op d'algemeene beslooten was, men een wet behoorde te maaken, om te bezorgen, dat de zelve wanorders in 't toekomstende niet meer en mochten gebeuren. III. Dat men moest voorzien in de middelen om de Vestingen, welken men in Walachien of opgeworpen, of veroverd had, te behouden; mitsgaders zorg draagen voor het onderhoud der Krygsbenden, die aldaar in garnisoen lagen. IV. Dat, noopende de voorwaarden die de Tartaaren aanboden om de vrede met de Turken te maaken, (want hun (a) Afgezant wendde hier groote vlyt toe aan) byaan de Vergadering de volkomene vryheid liet van 'er over te raadpleegen. V. Dat de Muntzaaken in een groote wanorder zynde, men daar in moest voorzien. VI. Eindelijk, dat, dewyl de Ryksdag niet langer als zes weeken vergaderd kon blyven, zy geen tyd verlooren moekten laten gaan, en op de voornaamste en gewichtigste zaaken denken.

Men begon dan met een goed gevolg te raadpleegen, na dat de Bisschop van Chelm een verhoog in de Vergadering had gedaan, om den Koning, de Koningin, en den Prins, hunnen Zoon, te bedanken; vermaanende in het zelve zyne Poolsehe Majesteit op een krachtige en zielroerende manier, dat hy zich doch niet zou afzonderen van het Verbond, 't geen hy met den Keizer en de Republyk van Venetien had ingegaan, door een byzondere vrede met de Turken te maaken; en vertoonende hem ten dien einde, dat hy zich niet en moest vertrouwen op d'Ongeloovigen: dat d'ondervinding van het voorgaande hunne listen genoegsaam ontdekte: dat zy de Christene Vorsten niet en trachten t'onteenigen, als om hen naderhand, d'eenen na d'anderen, te beter te kunnen verdelgen: en dat het tegenwoordig des te gevaarlijker was na hunne voorlagen te luisteren, dewyl Polen in het gevolg, indien het de nood eens kwam te vereiffchen, geen bystand meer zou vinden, en zich verlaaten zien van alle d'andere Staaten, welke, verbitterd wegens haar beleid, niet meer met haar in onderhandeling zouden willen treden: waar na hy het besluit maakte, dat, om een zo groot kwaad te vermyden, men zich standvastig by d'een-

1693.
February.

(a) Eie 3
Stuk, 3 Deel,
Pag. 160.

1693. eenigheid moest houden, en den oorlog gezamenhand met
February. de Geallieerden vervolgen.

Eenige dagen na dat dit Vertoog uitgesproken was, ver-
 voegde de Graaf van Nostis, Keizerlijke Ambassadeur, zich
 te Grodno, door onpaffelijkheid een wyl opgehouden; alzo
 hy 'er anders al te gelijk met dien van Vrankryk, te weeten met
 denaanvang der Vergadering, gemaakt zou hebben te wee-
 zen. Ondertusschen wierden de zaaken met goed gevolg voort-
 gezet; en men twyfelde niet, aangezien de gesteldheid der
 gemoederen, of men zou 'er heilzaame besluiten neemen, en
 de Ryksdag boven den gewoonlijken tyd verlangd worden. Het
 goed verstand duurde vier of vyf weeken: maar naderhand
 veranderden de zaaken van gedaante; en een donkere wolk van
 tweedragt en twisteryen volgde op die heldere zonnescbyn,
 daar men zich zo veel goedts af beloofd had. 't Artysel van het
 Leger, tot meermaalen op het tapyt gebracht, gaf den eer-
 sten voet tot den ongelukkigen uitslag. Men klaagde over de
 wanorders, welken de Krygsbenden op de landeryen van ee-
 nige Poolische Edellieden hadden aangerecht. De Geinteres-
 seerden eischten schadelooshoudingen, welke ettelijke tonnen
 goudts bedroegen. Zy wierden hen geweigerd. Vervolgens
 sprak men wegens d'aanbiedingen van den Afgezant der Tar-
 taaren. De gevoelens waren hier over verdeeld; pretendeeren-
 de d'eenen, dat men zich niet kon afzonderen van het alge-
 meen interest der Geallieerden, om een byzondere vrede te
 maaken; en beweerende d'anderen, dat het d'eenigste party was
 die 'er te kiezen viel, zynde het niet mogelijk d'onmeetelijke
 kosten van een oorlog, daar de Republiek gantsch geen voordeel
 uit genoot, langer te draagen. De geesten verhetteden zich
 geweldig over deze artykelen. Eenigen, niet vernoegd, stoo-
 ven bruskelijk uit de Vergadering, zonder afscheid te neemen:
 en eindelijk scheidde de Ryksdag, daar men zulk een grooten
 hoop van had opgevat, volgens de gewoonte, dat 's te zeggen,
 oproeriger wyze, en zonder iets te besluiten.

Men twyfelde niet, of den Ambassadeur van Vrankryk, en de
 Schepselen van die Kroon hadden wél het meest tot dat kwaad-
 gevolg gedaan. Hun voornaamste oogmerk was, by de Ryksver-

gadering te weeg te brengen, dan ook de Koning genoodzaakt mocht worden de vrede te maaken: maar ziende, dat hen dit niet wilde gelukken, dewyl het getal der Senatooren, welke tot het vervolgen van den oorlog stemden, noch veel grooter was, als dat der geenen, die de vrede begeerden, werkten ze ten minsten zo veel uit, dat de Ryksdag scheidde zonder iets te besluiten. Doch de Fransche Gezant, Monfr. d'Esneval, had het genoe- gen niet van'er zich lang over te verblyden; also by op den 15^{den}. der Maand zeer schielijk kwam te sterven.

1693.
February.

BUITEN twyfel verwachtte de Leezor hier het tweede deel der Memorie, waar af wy hem het eerste in de verhandeling van de zaaken der (a) voorgaande Maand hebben medege- deeld: doch hebbende het zelve geëxamineerd, en bevonden, dat den Auteur (die daar in moest spreken wegens 't geen de Mogendheden, tegenwoordig in oorlog, van de Switsersche Cantons eiffchen) zo krachtig niet en was in de redeneering, als wel in de stelling der zaaken, zullen wy, in de plaats van het zelve, hier laten volgen de gedachten van een zekeren Staatskundigen over dit onderwerp, ondermengd met verscheide andere byzonderheden, waar in wy niet willen twyfe- len of men zal genoeg kunnen scheppen.

SWIT-
SER-
LAND.
(a) Zie pag.
27.

„ Ik beken met dien Auteur, (dus luiden zyne woorden) dat „ Switserland te samen gesteld is uit veele byzondere Ligchaa- „ men, die byzondere belangen, en een verscheelende Reli- „ gie hebben, welke hen verdeelen: maar zy vinden zich al- „ te maal weder vereenigd onder het groot algemeen en gemeen „ belang, zynde dat van hunne behoudenis. Wy zien alle da- „ gen verdeelde Gebuuren, en ook zelfs Vyanden, zich wan- „ neer ze door een gemeen gevaar bedreigd worden, eenslags „ verzoenen: en men moet wel uitzinnig weezen, als men lie- „ ver met zynen Vyand wil sneuvelen, dan zich met hem be- „ houden: 'k Heb zo even verstaan, dat de Vorsten van Duitsch- „ land, die na de successie van Lawenburg staan, en welken „ Vrankryk hier over in een byzonderen oorlog trachte te wer- „ pen, wyfelijk geoordeeld hebbende, dat zy te vergeefs over „ deze successie onder malkander zouden twisten, indien on- „ derstuffchen een gemeene Vyand het Keizerryk vermeerster-

Betrachtingen over de Memorie noopende den staat van Switserland.

1693. „ de, beflooten hebben die byzondere twifteryen te laaten van-
 February. „ ren, tot dat de gemeene twift, welke zy met Vrankryk heb-
 „ ben, door het eind van dezen oorlog beflecht zy. Wie belet
 „ de Switfers het zelfde te doen? Onacr alle die byzondere dif-
 „ puiten, die hen verdeelen, en die de Mogendheid, welke
 „ haar belang vind in hen onteenigd te houden, zo veel, als ze
 „ immers kan, tracht voort te kweeken, heb ik een genoeg-
 „ faam goed gevoelen van hunne lichten, om my vroed te
 „ maaken, dat zy over hun algemeen belang zullen opwaa-
 „ ken, mits dat men hen deze vier zaaken kan doen begrypen.
 „ I. Dat dit geen Oorlog van Religie is, gelijk d'Emiffa-
 „ riffen van Vrankryk hen zoeken wys te maaken. Ik beken, dat
 „ het wonderlijk is, dat Volkeren, zo wys en zo verlicht, zulk
 „ een verkeerde gedachte hebben konnen opvatten. Daar is
 „ geen ander middel om hen weder te recht te brengen, als hen
 „ te doen begrypen, dat het Huis van Oostenryk, buiten te-
 „ genspreken het Katholijfke en yverigfte voor de Religie
 „ van geheel Europa, aan het hoofd van het Verbond is. In-
 „ dien Vrankryk alsnoch Katholijf is, en afhingende van den
 „ Heiligen Stoel, men mag zeggen, dat het zulks aan dit Huis
 „ dank heeft te weten: want zo het het Huis van Guife en het (4)
 „ Verbond niet onderfteund had, weest verzekerd, dat Hendrik
 (i) la Ligu. „ de IV. nimmermeer Katholijf zou zyn geworden, en dat het
 „ Koningryk van Vrankryk noch op den huidige dag Gerefor-
 „ meerde Prinzen zou hebben, welke mogelijk de reft van hunne
 „ Volkeren in de zelve Religie zouden hebben medegefleept.
 „ Kan men zich dan inbeelden, dat een Huis, zo Katholijf, en
 „ 't geen altyd op een zo gelijkvormige manier, en zonder ooit
 „ te wankelen, de Religie daar het belydenis af doet, onder-
 „ steund heeft, zich tegens de belangen van die zelve Religie zou
 „ willen verbinden? De Paus Innocentius de XI. wiens geheuge-
 „ nis altyd by alle oprechte Roomsche-Katholijken in zegening
 „ zal weezen, en dien men niet en wanhoopt t'avond of mor-
 „ gen gecanonifeerd te zien, heeft echter goed gekeurd 't geen
 „ het Huis van Oostenryk tegenwoordig doet, en niet weinig
 „ geholpen tot die eenigheid van zo veele Vorften, welker eenig-
 „ he oogmerk is de vryheid van Europa, op het punt van door
 de

„de staatzucht van een byzonderen Vorst onderdrukt te worden, te verdedigen.

1693
Februarij

II. Na de Switfers te hebben doen begrypen, dat dit geen Oorlog van Religie is, moet men hen doen gevoelen, dat, in geval Vrankryk zich gelukkiglyk weet te redden uit dien afgrond, daar het zich in gewikkeld heeft, het met hunne vryheid gedaan is; zonder dat zy zich kunnen inbeelden, dat hun verlies verre afgewyerd zy. Dit is zo zichtbaar, dat men zich vrywillig d'oogen moet sluiten om het niet te kunnen zien. Zy zyn alreeds byna van alle kanten omringd. Vrankryk, 't geen certydts niet aan hen gehegt was als door een kleine streek landts, welke het in het Land van Gex bezat, is tegenwoordig hun Gebuur van verscheidene kanten. Ge-looft, men dat, als het hun Land kan vermeersteren, het zulks niet en zal doen? En wie zal hen willen of kunnen bystaan, indien de Vorsten, welke tegenwoordig zyn verbonden, de wapenen eens nedergelegd hebben; en dat de Tractaaten, die 'er onder hen leggen, verbroken zyn?

„Daar zyn vele lieden, en zelfs ook Switfers, die zich inbeelden, dat hun Land de moeite niet waard is om te veroveren; en dat by gevolg die gedachte nooit in den Koning van Vrankryk kan komen. Maar ik ben verzekerd, dat men zich geweldig bedriegt. Het Huis van Oostenryk geleek dit Land certydts zeer wel, in een tyd dat het noch zo ryk, noch zo wydluftig was, als het tegenwoordig is: waarom zou het Vrankryk dan niet gelijken? Ik beken, dat Switserland zo goed niet en is als verscheidene Zeeprovincien van Vrankryk, daar de Koophandel bloeit, en groote rykdommen aanbrengt; maar het mag ook wel op tegen ettelijke anderen, daar den Allerchristelyksten Koning echter groote inkomsten af trekt. By voorbeeld, Dauphiné, Auvergne, Cevennes, Bearn, en eenige andere Provincien van Vrankryk, zyn zo goed niet als Switserland. Men heeft 'er een groot getal van goede en schoone Steden, dien een Vorst zeer wel zouden gelijken. In deze rang kan men stellen Geneve, Neufchâtel, Bern, Fryburg, Basel, Zurich, Lucern, Baden, Arau, Schaffhausen, en meer anderen, die men zou kunnen noemen. Men moet

1693.
February.

„ moet zich derhalven niet vleijen, indien Vrankryk dit Land
 „ kon vermeesteren, of het zou het zeer gaarne doen, en 'er
 „ zyne rekening by vinden. De Switsers hebben daar maar staat
 „ op te maaken, en te bezorgen dat ze zich altyd kunnen ver-
 „ deedigen; 't geen ze niet wel kunnen doen, als met de macht
 „ van Vrankryk te vernederen.

III. Dit zo zynde, kan men hen ten darden lichtelijk doen
 „ begrypen, dat 'er nooit gunstiger gelegenheid zal weezen
 „ om het juk, 't welk men hen wil opleggen, af te werpen,
 „ als de geene die zich tegenwoordig aanbied. 'k Heb geen lan-
 „ ge redeneeringen van nooden: 'k zal maar zaaken te berde
 „ brengen, welke aan al de wereld bekend zyn. Ik beweer
 „ dan, dat Vrankryk in d'uiteerste behoefte van Troupen is,
 „ ten opzichte van het groot getal 't geen het van nooden heeft.
 „ De Ban, d'Arrierban, en de Landzaaten worden alle jaa-
 „ ren opontbooden. Men dwingt, in het hert des Ryks, dienst
 „ te neemen al wat bekwaam is om de wapenen te draagen: en
 „ noopende de Grenzen, 't gaat daar noch arger. De Switsers
 „ hebben maar den minsten onder hen in der Elzas te sturen, om
 „ te zien wat 'er omgaat; en zy zullen hooren, dat men dage-
 „ lijks al wat een musket kan draagen dwingt en wegvoert: 't
 „ geen verscheidene Dorpen heeft doen verloopen. Wat valt
 „ 'er dan niet al te doen, om zich van alle kanten in de weer te
 „ stellen? Men heeft de zelve Troupen achtervolgens geduu-
 „ rende de zelve Veldtochten in Vrankryk, in Duitschland,
 „ en in Piemont zien ageeren; vermits men 'er niet genoeg en
 „ had om zich ter zelve tyd overal te vertoonen. Dit alles vast-
 „ gesteld zynde, even als onbetwistelijke zaaken, en die de
 „ kleine kinderen weeten, laat ik de Switsers betrachten, hoe
 „ het met Vrankryk geschapen zou weezen, indien zy by de
 „ dertig duizend man, welken zy in den dienst van die Kroon
 „ hebben, en die zonder tegenspreken de blom van haare In-
 „ fantery maaken, en by gevolg de Veldslagen winnen, en de
 „ Plaatsen veroveren, kwamen te herroepen. Namen en Ber-
 „ gen zouden noch aan Spanjen toebehooren, en het Fransche
 „ Leger in het Gevecht van Steenkerken gesneuveld hebben,
 „ zonder de Switserse Infantery. De Cantons, die zo wys
 en

„ en zo verlicht zyn, en die, zo ik het zeggen mag, in het
 „ stil zulke vuurige geboden om de voorspoed der Geallieerden,
 „ en de vernedering van Vrankryk, doen, konnen die wel
 „ zondereen doodelijk hertzoer hunne Troupen zo krachtig
 „ tot hun eigen bederfzientgebruiken, en om geheel Europa
 „ in de Boeijens te smyten? Zal het dan gezeld weezen, dat door
 „ een noodfchikkelykheid, daar men geen voorbeeld af ziet,
 „ de Switfers alleen, tegens hun eigen belang en hunne eigene
 „ rust, zichtbaarlijk alle de rampen der Christenheid veroor-
 „ zaken, met de zelve zo gemakkelijk te konnen voorko-
 „ men? Ik bog dit niet om hen te torgen; 'tis een Natie, die
 „ ik uit al myn hert liefheb: ik druk maar uit de heimelyke
 „ verwyttingen, welken alle oprichte Switfers, die hunne
 „ belangen, en het best van hun Vaderland kennen, zich
 „ doen.

„ Als dan de Switfers hunne Troupen maar weder te rug rie-
 „ pen, 'tis gewis, dat de Mogendheden van Europa zich in
 „ minder als twee jaaren in die balans, welke hunne onderlinge
 „ verzekerdheid maakt, hersteld zouden zien. Ik oordeel derbal-
 „ ven, dat de Geallieerden niets achterwege moeten laaten, om
 „ de Cantons tot een zonnig, zo noodwendige, en te gelijk ook
 „ zo rechtmatige zaak aah te dryven. Al moest men'er ook con-
 „ siderabele sommen toe uitschieten, kon men ze niet beter ge-
 „ bruiken: en het zou het middel weezen om 'er elders veel
 „ te spaaren. Daar zyn lieden, die zich inbeelden, dat deze
 „ herroeping de twee volgende ongeligheden onderwor-
 „ pen is: eerstelyk, dat Vrankryk die Troupen niet zou wil-
 „ len wedetgeeven: en ten anderen, dat ze ook zelve zich
 „ weinig zouden bekommeren om weder te komen. Maar in
 „ der daal, men denkt'er niet wel op, wanneer men zich zul-
 „ ke dingen inbeeld. Wat zou Vrankryk dan met die Troupen
 „ doen, als het ze niet wedergaf? Dat het om een Regiment
 „ oft twee te doen was, zou het d'Officiers op vrye voeten kon-
 „ nen stellen, en de Soldaaten onder de Fransche Ligchaamen
 „ verdeelen. Maar kan men dat met dertig duizend man doen?
 „ En zou men wel staat konnen maaken op Compagnien, daar

1693.
February.

„ tien of twaalf vreemde Soldaaten onder waren, gehouden te-
„ gens den dank van hunne Overheden?

„ 't Is ook dwaasheid, zich in te beelden dat de gemelde
„ Troupen niet weder te rug zouden willen keeren. Ik beken,
„ dat 'er eenige Officiereen zyn, die niet wederkeeren zou-
„ den; vermits ze niets in Switserland hebben, en dat ze in
„ Vrankryk treffelijk kunnen leeven. Een Stoupa, by voor-
„ beeld, die van de mildheid des Konings meer als tachtig dui-
„ zend guldens aan inkomsten bezit, en niet een enkelde duit
„ in zyn Vaderland heeft, zou den dienst niet nederleggen. Ec-
„ nige anderen zouden het ook niet doen. Maar in der daad, 't
„ zou het kleinste getal weezen. 'k Zeg het zelfde van de Sol-
„ daaten. 'k Wil wel bekennen, dat ze niet altemaal weder te
„ rug zouden keeren; en dat eenigen, hebbende t'huis niet
„ om afte leeven, en zich weinig bekreunende met de redenen
„ van hunne Overheden, blyven zouden daar ze zyn, om dat
„ z'er zich wel bevinden: maar men moest dit van de grootte
„ menigte niet verwachten. De liefde tot het Vaderland is
„ een onnozele zucht, die met ons gebooren word, en die wy
„ niet volkomentlijk uit ons hert kunnen verbannen. Ten an-
„ deren zyn 'er weinige Soldaaten, die niet eenige Goederen
„ en Maagen in hun Land hebben; 't geen d'oorzaak is, dat
„ ze meest altemaal, vroeg of laat, weder derwaarts keeren.
„ Als dan een Souverain zyne Onderzaaten herroept, op straf
„ van alle hunne goederen te verliezen, en tot een eeuwighduu-
„ rig ballingschap verweezen te worden, gehoorzaamen ge-
„ meenlijk de meesten, inzonderheid zo het Vaderland zulke
„ krachtige behoortigheden heeft, als Switserland: ik meen
„ die aanlokkelijke vryheid, en die exemptie van allerhande im-
„ posten, welke, myns weetens, maar in dit eenig Land van
„ geheel Europa gevonden word. Ik besluit dan, dat een her-
„ roeping der Switsersehe Troupen, gevoegd by de bedreigin-
„ gen die 'er in dusdanige gelegentheden altyd mee verzeld
„ gaan, alle de kracht, en al het gevolg zou hebben, 't geen
„ men 'er at kan verhoopen.

„ Men zal my mogelijk te gemoet voeren, dat de Switfers
„ die trêe niet en zouden kunnen doen, zonder zich de Kroon

van

„ van Vrankryk op den hals te haalen, en met haar in oorlog te
 „ treden. Hier antwoord ik drie dingen op. Voor eerst, dat
 „ de gemelde Kroon geen oorzaak hebbende om over deze her-
 „ roeping te klaagen, den oorlog niet en zou kunnen verklaa-
 „ ren, als op een zeer onrechtvaardige manier. Ten tweden,
 „ dat 'er gantsch geen schyn is dat ze het zou doen. En ten
 „ darden, dat, als ze het al deed, de Switsers zich daar-
 „ om niet en moesten beletten hunne Krygsbenden te her-
 „ roepen. Ik zeg, dat Vrankryk geen reden zou hebben
 „ om over deze herroeping te klaagen; dewyl 'er de Switsers
 „ drie oorzaaken toe hebben, die niet wettiger kunnen wee-
 „ zen. d'Eerste is, dat men sedert den Jaare 1672. en ook al van
 „ te vooren, deze Troupen altyd tegens de conditien der Trac-
 „ taaten gebruikt heeft. Monfr. Amelot schynt het te beken-
 „ nen in een zyner Memorien, wanneer hy zegt, dat de Swit-
 „ sers nooit aan de conditien van die Tractaaten gebonden; maar
 „ altyd de regelen, welke de Staatkunde hen voorschreef, ge-
 „ volgd hebben. Indien dit waar is, waarom zullen ze tegen-
 „ woordig de zelve staatkunde niet gebruiken, om de condi-
 „ tien der Tractaaten religieuzelyk te doen onderhouden? De
 „ tweede reden is, dat door de listen van den Heer Stoupa, dien
 „ de Switsers hier over een doodelijken haat toedraagen, Vrank-
 „ ryk de bezolding, door de Tractaaten van alliantie aan hun-
 „ ne Troupen toegestaan, verminderd heeft; 't geen d'oor-
 „ zaak is, dat die Kroon tegenwoordig dartig duizend Swit-
 „ sers onderhoud, byna voor de zelve sommen, welke voor de-
 „ ze vermindering nauwelijks genoeg geweest zouden zyn om
 „ 'er twintig duizend t'onderhouden. De laatste reden is, dat
 „ Vrankryk, onder voorwending van te Hunningen, 't geen
 „ maar een musketschoot van Basel gelegen is, slechts een Ma-
 „ gazyn op te rechten, daar een zeer considerabele Fortres heeft
 „ opgeworpen, welke die Stad, en alle de Cantons, in slaa-
 „ verny houd; en dat het overmaatige imposten gesteld heeft
 „ op alle de Waaren, die uit Switserland na Vrankryk gaan. Ik
 „ spreek hier niet van de Pensioenen, waar af men hen tot ver-
 „ scheidene maalen de betaaling heeft geweigerd, en die men
 „ hen eindelyk niet heeft toegestaan, als toen het niet meer

1693.
February.

1693,
February,

„veilig was hen de zelve te weigeren, ter oorzaak dat men
 „hen ten hoogften van nooden had : noch ook niet wegens
 „hoe men hen gehandeld heeft onstrent het Zout, 't geen men
 „hen moet leveren; 't welke hen noodzaakte in hunne Geberg-
 „ten te vroeten, om herte vinden, dewyl zy het niet en kon-
 „den ontbeeren : mitsgaders van ontallijke knevelingen,
 „welken men hen in duizend gelegenheden heeft doen lyden.
 „Ik zeg ten tweeden, dat men niet en moet vreezen, dat
 „de herroeping van de gemelde Troupen de Kroon van Frank-
 „ryk zou aandryven tot den oorlog tegens hen te verklaren.
 „De reden 'er at is zichtbaar. In den staat, daar ze zich in be-
 „vind, heeft ze, met den bystand van dartig duizend Swit-
 „fers, moeite om zich tegens alle d'ondernemingen der Geal-
 „lierden te komen stellen; gelijk de bewegingen, welken
 „zy haare Troupen doet maaken, genoegzaam beroont. Kan-
 „men zich inbeelden, dat zy, ontbloot van de hulp der ge-
 „melde dartig duizend man, zonder het van elders te konnen
 „herstellen, gelijk het haar onmogelijk is, zich een nieuwen
 „ontzagheijken Vyand, die haar een talryk Leger zou kon-
 „nen tegenstellen, en een vruchtbaare bron worden, daar de
 „Geallieerden zo vele recruten uit zouden konnen putten,
 „als ze van nooden hadden, op den hals zou willen haalen?
 „Hoe fier en trots Vrankryk ook mag wezen, kan het zyne
 „belangen al te wel, om zich ooit in zulk een ongelegentheid
 „te wikkelen.

„Ik heb ten darden gezegt, dat, als de gemelde Kroon den
 „oorlog aan de Switfers verklaarde, hen zulks niet en zou
 „moeten boletten hunne Krygsbenden te herroepen : en de-
 „wyl dit het geen is, 't welk deze Volkoren het meest schy-
 „nen te vreezen, en 't geen blykt hen in 't eenemaal tegenstry-
 „dige verbintenissen te wederhouden, moeten wy deze waar-
 „heid eens in haaren gantschen dag stellen. Ik beken, dat in
 „dien Vrankryk niet elders bezig was, het een groote onvoor-
 „zichtigheid voor de Switfers zou weezen iets te doen, 't geen
 „dese Kroon kon aandryven tot den oorlog tegens hen te ver-
 „klaaren. Ik weet ook zelfs niet, of, ingeval zy ze hen ver-
 „klaarde, en dat zy van elders geen bystand konden verhoor-

pen, zy niet beter zouden doen, dat zy zich vrywillig onderwierpen, als dat zy zich in een oorlog wikkelden, waar uit, volgens alle schynbaarheden, zy zich nooit als ten koste van hunne vryheid zouden kunnen redden. Maar tegenwoordig is het 'er gantsch anders mee gelegen. Vrankryk heeft een goed gedeelte der krachten van Europa op den hals, en hen tot hier toe niet wederstaan als met listen en onbegrypshijke moesite, en meer door de langzaamheid, dan gemeenlijk de bewegingen van een Ligchaam, bestaande uit zo veele Leden, als dat der Geallieerden, door verzeeld worden, dan door de meesderheid haarer krachten. Wat zou het dan wezen, als men haar eenslags dertig duizend man, van de beste Infantery die 'er in de wereld is, ontnam, en tegens haar begon te gebruiken? Om wel te rekenen, zou die trotse Monarch zestig duizend man meer op den hals hebben, als hy tegenwoordig heeft.

Deze Reflexie kan gantsch alleen dienen om alle de hinderpaalen, welke de Switsers schynen te belooten zich in den tegenwoordigen oorlog te wikkelen, weg te neemen. Zy hebben, zegt men, niet als Krygsvolk, en gebrek aan Generaalspersonen en goede Officieren: doch hunne Troupen eensherroepen zynde, zouden zy zo dan niet alle beiden over hebben? Daar zou ook Ruitery moeten wezen: maar Duitschland zou hen meer beschikken, als ze van doen hadden, en Switsersche Infantery in de plaats konden neemen; een des te voordeeliger mangeling, dewyl Duitschland zo veel goede Infantery gebrek heeft, als Switserland goede Cavallery. Het Land, zegt men, is gantsch open. Daar zyn verscheidene aan de Switsersgeallieerde Steden, aan welker behoudenis ten uitersten gelegen is. De Vyand zou ze lichtelijk kunnen vermeesteren, en het naderhand seer beswaarlijk vallen de zelve wedoruit zyne handen te rukken. 't Zou altemaal waar wezen, indien deze Kroon de handen niet van elders zo vol had: maar als men zo veele Vyanden heeft, is men niet heel wel in staat om veroveringen op een nieuwen Vyand te doen. Men kan Vrankryk en de Geallieerden tegenwoordig aanmerken als twee gelijke gewichten, welken

1699.
February

1693.
February.

„men in een schaal legt, en die de zelve in gelijkheid houden :
 „maar slechts een weinigje van het eene of het andere gewicht
 „atgenomen zynde, moet den evenaar noodzaakelyk over-
 „snaan. Dit zou noch met meerder reden gebeuren, indien
 „de dartig duizend Switfers, die in Vrankryk zyn, aan de
 „kant der Geallieerden overgingen. My dunkt, dat zulks zo
 „baarblykelyk, en zo klaarlyk betoond is, dat ik my verwon-
 „der, dat de Cantons, zo zy hunne Troupen niet te rug
 „willen trekken, zich niet ten minsten van een zo schoone ge-
 „legentheid bedienen, om ze duur genoeg aan Vrankryk te
 „verkoopen, en ze die Kroon te doen koopen ten kosten der
 „Fortressen, welken zy op de grenzen heeft opgeworpen.
 „Want men kan zich niet inbeelden, dat zy ze niet tot die prys
 „en zou koopen : en ik maak my vroed, dat, indien Swit-
 „serland hier over d'oogen niet en wil openen, het zekerlyk
 „geschied om dat de Godlyke Voorzienigheid eenige groote
 „omkeering met dit Land in den zin heeft, welke zy niet en
 „wil dat de menschen voorzien, op dat zy'er geene hinderpaa-
 „len toe bybrengen.

„Men zegt ook noch, dat Switserland geen finantien heeft
 „om den oorlog t'ondersteunen, en geen geld meer in de kof-
 „fers als om de Militie drie maanden te betaalen. 't Is waar :
 „maar dat is eigentlyk de zaak niet. Ik antwoord dan, dat in
 „der daad de Switfers niet ryk zyn, maar dat, als men zich om
 „het belang der Geallieerden werk op den hals haalde, de
 „Geallieerden machtig genoeg zyn om in hunne noodwendig-
 „heden te verzorgen : en ik denk, dat ze het nooit geweig-
 „erd hebben. In alle geval, zou men niet als Troupen en
 „grond van hen eiffchen, en wel middel vinden om ze t'on-
 „derhouden : en men stond'er ook zelfs by te winnen; de-
 „wyl men daar door binnen zeer korten tyd een oorlog zou ein-
 „digen, waaraf men zonder dat noch niet wel het eind kan
 „voorzien. Ten anderen ben ik niet wel genoeg verzekerd,
 „of in geval van nood de Switfers geen imposten op hunne Vol-
 „keren zouden kunnen leggen, voornaamentlyk als men hen
 „voor oogen hield, dat het was om hunne vryheid te handhaa-
 „ven, en hen te behoeden voor een Heerschappy, waar onder

„der zy genoodzaakt zouden weezen 'er in eeuwigheid te be-
 „taalen, en ongelijk grooter als de geenen die men van hen
 „vorderde. Een goed gedeelte der Switsers heeft in Vrankryk
 „gediend, en gezien, hoe men 'er de Volkeren handelt. Ik
 „kan u verzekeren, dat zy een haat voor die Heerschappy heb-
 „ben, en liever altyd gaarne een gedeelte van hunne inkom-
 „sten zouden opofferen, om zich van dat juk te bevryden. Dit
 „zyn geen bloote redeneeringen. 'k Heb 'er geweest, en, hoe-
 „welter loops, de geneigdheden van die Volkeren hier over
 „wat onderzocht. Ten anderen merk ik aan, dat, als men de
 „Fransche Vluchtelingen, die in Switserland geweeken zyn,
 „moest helpen, en men ten dien einde Collecten heeft gedaan,
 „hoewel het hunne vryheid en belang in geenen deele raakte,
 „zy echter tot verscheidene reizen zeer considerabele sommen
 „hebben gegeven, zo de ryken als d'armen, ieder na zyn ver-
 „mogen. Moet dat voorbeeld ons niet overtuigen, dat, als 'er
 „het welvaren van het Vaderland aan hing, die Volkeren, wel-
 „ke voor het meeste deel braave middelen bezitten, de som-
 „men, die men van hen eischte, en die men hen zou doen zien
 „tot hunne verdediging ten uitersten noodzaakelyk te wee-
 „zen, zeer gaarne zouden geeven? Het exempel, 't geen men
 „in tegendeel bybrengt, van de Boeren die in het Canton van
 „Bern aan 't muiten sloegen over eenige vermindering van de
 „Munt, spreekt myn zeggen niet tegen. Daar is groot onder-
 „scheid tusschen de Munt in een tyd van vrede te verminderen,
 „wanneer het Volk niet kan zien tot wat gebruik deze vermin-
 „dering zal weezen, en geldsommen in een tyd van oorlog te
 „vorderen, om een Vyand, daar onze vryheid en alle onze
 „privilegiën door gedreigd worden, af te weeren. 'k Zal hier
 „over een byzonderheid ter neder stellen, welke ik van een
 „Switser heb, en die betoonen zal, dat de Cantons zo arm
 „niet en zyn, als men ze wel maakt, en meerder toevluchten
 „hebben, als men zich inbeeld. Alle de Burgers van de Stad
 „Zurich zyn verdeeld in een zeker getal van Broederschappen,
 „of Gilden, volgens hunne Ambachten. Als nu iemand geko-
 „men is tot den ouderdom om in een dezer Gilden aangenomen
 „men te worden, recht men een groote maaltyd aan, daar al-

1693.
February.

1693.
February.

„le de Medebreders toe worden genoodigd; en de geën, die
 „zich tot Meester laat aanneemen, is volgens de Wet van het
 „Gild gehouden een stuk Zilverwerks van een redelijke prys te
 „geeven, 't geën voor altyd in het Gildehuis blyft, zonder
 „ooft'er af vervreemd te konnen worden. Deze ordre is van
 „onheugelijken tyde ingesteld; en men heeft door dit middel
 „een zeer considerabele menigte van Zilverwerk verzameld.
 „De Persoon, daarik deze byzonderheid af heb, verzekerde
 „my, dat het in d'andere Cantons byna eveneens ging, en dat,
 „zo haast als men in eenigen oorlog kwam te geraaken, men al
 „dit Zilverwerk na de Munt zou stuurén. Ik vraagde hem uit-
 „drukkelijk, of deze tonds begrepen was in de geene, wel-
 „ke men gereed hield om de Milite in geval van nood te betaa-
 „len; en hy antwoordde my van neen. Men kan hier uit dan
 „wel afmèeten, dat d'armoede der Switfers zo groot niet en is,
 „als men wel zou konnen gelooven; en dat, als het de nood
 „vereischte, zy noch considerabele toevluchten hebben.

IV. Ik kom tot de vierde zaak, welke ik gezegt heb dat
 „men de Switfers wel moest doen begrypen; om het welk te
 „doen, moet men onderstellen, dat de Cantons het Verbond
 „van Vrankryk aanmerken als het voordeligste, 't geen zy
 „konnen hebben; zo om dat deze Kroon altyd gekant istegens
 „het Huis van Oostenryk, 't geen de Switfers vreezen, ter
 „oorzaak zyner oude pretenstien; als om dat ze de naaste
 „Gebuur, en ryk is, en de Troupen, welken zy in haaren
 „dienst heeft, stiprelijk betaalt. Op dezen grond, dien ik
 „laat voor 't geen ze is, onderstellen zy als een fundamenteele
 „Wet van hunnen Staat, dat zy het Verbond, 't geen zy met
 „de gemelde Kroon hebben, nooit en moeten verbreeken,
 „maar het zelve, tot wat prys het ook mag weezen, handhaa-
 „ven. 'k Wil hen dat altemaal wel toestaan: maar ik durf be-
 „weeren, dat het middel om dit Verbond vast en bestendig te
 „maaken, en te bezorgen, dat het hen nutter zy, als het
 „voorheen geweest is, is het zelve voor een tyd te breeken.
 „'k Meen het te bewyzen, en op een zo klare en onbetwiste-
 „lijke manier, dat 'er niets te zeggen zal vallen; en ziet hier
 „hoedanig.

Het

„Het blykt genoegzaam uit alles, 't geen ik hier voor ge- 1693.
 „zegt heb, dat het zekerste en kortste middel om Vrankryk February.
 „binnen zyne rechtmaatige paalen te brengen is, dat de Swit-
 „fers de Troupen, welken zy in den dienst van die Kroon heb-
 „ben, herroepen. Indien ik dan beweezen heb, dat, op dat
 „het Verbond, 't geen 'er onder deze Volkeren en de gemel-
 „de Kroon legt, in het toekomende bestendig, en zo voor-
 „deelig voor d'eersten zy, als het voorheen is geweest, Vrank-
 „ryk van die trap van macht, daar het toe gekomen is, moet
 „afdaalen, zal ik myne stellingen bondiglijk gegrondvest heb-
 „ben. Nu, wie ziet niet, dat, op dat dit Verbond zodanig
 „zy, Vrankryk vernederd moet worden? Voor den Oorlog
 „van den Jaare 1672. wierden de conditien van dit Verbond
 „stiptelijk onderhouden; vermits de gemelde Kroon de Swit-
 „fers hoog noodig geloofde te hebben: maar dien Oorlog
 „geëindigd zynde, op zodanig een manier als al de wereld weet,
 „en Vrankryk zyne krachten beter hebbende leeren kennen,
 „en zyn vermogen merkelyk vermeerderd, begon het de
 „Cantons niet zo veel meer t'ontzien. De bezolding hunner
 „Troupen wierd verminderd; men bouwde Vestingen op hun-
 „ne grenzen; en ontruffte hen op duizend verseheidene ma-
 „nieren. Wat zou 'er dan niet gebeuren, indien Vrankryk
 „zich op een glorieuze wys uit den tegenwoordigen Oorlog
 „kwam te redden? Als het zich al niet in het hoofd bracht
 „Switserland te vermeersteren, zou het ten minsten het Trac-
 „taat van alliantie, 't geen het met de Cantons heeft, niet bren-
 „gen op zodanigen voet, als het begeerde? en alle de voordee-
 „len, die 'er de Cantons uit genieten, zouden die niet in rook
 „verdwynen? Ik besluit dan, dat, op dat dit Verbond den
 „Switsers altyd nut zy, het voor een tyd lang gebroken moet
 „worden, tot dat Vrankryk vernederd zynde, het zich in
 „staat zie van den bystand der Switsers niet te kunnen ontbee-
 „ren, om zich tegens zyne Vyanden te verdedigen. 't Is als-
 „dan dat deze Volkeren geliefkoofd; dat hunne Pensioenen
 „stiptelijk betaald; dat de bezolding hunner Troupen op den
 „ouden voet hersteld; dat zy niet meer met duizend onrecht-
 „vaardigheden, welken men hen in duizend gelegentheden
 „IV. Stuk. I. Deel. O heeft

1692.
Estruary

„heeft aangedaan, ontruft zullen worden; en dat zy voor lan-
 „gen tyd/bevryd zullen zyn van die geftadige vreezen, daar zy
 „ledertwee teels jaaren in leech, zelfs in 't midden der diepſte
 „vréde, ter oorzaak der nabyheid van een zo machtigen Ge-
 „buur, die niet en denkt als om hen in tofwolgen.

„Ziet daar de reflexien (vervolgt myn Polityk) over den ſtaat,
 „daar de Swiſſers zich tegenwoordig in bewinden. Ik wees
 „wel, dat die Volkeren alle deze dingen beter zien, als ik zol-
 „ve; voornaamelyk de geenen onder hen, die op 't kldſte
 „zitten. Maar by ongeluk behoud het belang van eenige Par-
 „ticulierien d'overhand op het algemeen. De geenen, die in
 „deze kwaade gotteldheden zyn, behoorden wel acht te gee-
 „ven op 't gunt'er by hunne Gebuuren omgáat, en ná het voor-
 „beeld des Eerſten Burgemeesters van Straatsburg te looren,
 „dat, als men d'eerſte is in zyn Vaderland te verkoopen, den
 „Hemel door een rechtvaardige ſtraf toelaat, dat men ook d'eer-
 „ſte is in 'er berouw af te hebben. Ik hoop, dat de Swiſſers
 „eindelyk d'oogen over hunne rechte belangen zullen openen,
 „en dat, als men alſtts moeft waagen, zy deze offerande wel
 „zullen willen doen, om die barmhertighe vryſheid, daar ze zo
 „jalouſſaf zyn, te handhaaven, enz.

Vergun-
ning van
Keoern.

De Keizer had nu aan de Cantons van Zurich en Schaffhauſen
 vergunt zo veel Koorn, als zy van noden hadden; uit Swa-
 ben te haalen; 't geen aan die Volkeren, welke het uiterſte ge-
 brek leeden, een onbegrypelijke blydſchap veroorzaakte.
 Dit was de vrucht van de zorg, welke deze twee byzondere
 Cantons hadden gedraagen om over het onderwerp der infrac-
 tien, gedaan tegens de neutraliteit, daar zy zich toe verbond-
 den hadden, voldoening aan zyne Keizerlyke Majesteit te gee-
 von.

ENGE-
LAND.
Proclama-
tie tegens
d'abuifen
der Pres-
meesters.

GELYK de Koning niet en begeerde, dat hem iemand
 tegens zynen dank zou dienen, en met geweld gedwongen
 worden zich ten oorlog te laaten gebruiken, hoedanige abuifen
 al dikwils door de Presmeesters begaan waren; liet hy d'onder-
 ſtaande Proclamatie daar tegen afkondigen.

WIL.

WILLIAM REX.

1693.
February.

ALSO Wyzyn ginfomacord geworden, dat de Presmeesteren, sange-
 veld om Matroozen te prijsen, om op onze Vloot te dienen, zich te
 buiten hebben gepaan, met zodanige Persoonen, die geen Boorsgezellen,
 noch Zeevaardenden, zyn over te geeven aan de Officieren van onze Trou-
 pen, om in qualiteit van Soldaaten in Vlaanderen te dienen: Zo ordonnee-
 ren, Wy, om zodanige abuysen te voorkomen, by dezen wel uitdruktelyk
 aan alle Colonels, Bevelhebbers van Bataillons, en alle anderen, die zulke
 zoude mogen aangaan, niemand in hunne Compagnien in te schryven,
 aan te nemen, en te behouden, die, onder voorwendsel van ter Zee te zul-
 len dienen, zal geprest zyn, op poene dat de Officieren, die de zodanigen
 aanneemen of ophouden, aanstonds zullen gecassiert werden, en alle an-
 deren die geen Officieren zynde, zulke komen te doen, ten strengsten ge-
 straft. Beveentlic wyders, dat men de Presmeesters, die hier tegens ko-
 men te doen, na rigeur, en volgens het geene de zodanigen, die de men-
 schen in dezer voegen dwingen, verdienen, zal hebben te straffen. Ge-
 geeven in ons Hof tot Withal, den 19 February 1693.

Door bevel van zyn Majesteit.

WILLIAM BLATHWAIT.

Eenige dagen daar na wierd door twee Edelieden, Gedeput-
 teerden der Staaten van 't Eiland Jersey, door den Lord Jermyn,
 Gouverneur van het zelve, te Kensington by den Koning ge-
 introduceerd, het volgende Adres aan zyne Majesteit geprelen-
 teerd.

Aan des Konings en Koningsins Voortreffelyke Majesteiten.

Het Oetmoedig Adres der Staaten van Uwer Majesteiten Ei-
 land Jersey.

Met betrouwen van Uwe Majesteiten.

WY erkennen de groote Goedheid Uwer Majesteiten, door ons tot
 uwen Koninglijken Troon een toegang, en om dit Adres voor
 Uwe geheiligde voeten neer te leggen, verlof te geeven. Wy zyn de Re-
 presentativen van een Volk, die, alhoewel van anderen uwer Maje-
 steiten Onderdaanen in taal, en byzondere gewoontous onderscheiden,
 echter met hen in 't gemeen belang uwer Koningryken accorderen, en
 voor niemand in yver en geneegenheit tot uwer Majesteiten Persoonen
 en Regeering wyken: Wy zyn uwer Majesteiten zaloude Onderdaanen,
 het overblyffel van dat eertyds voortreffelyk Patrimonie, 't welk uwe
 befaamde Voorvaders op 't nabuurig Vaste Land bezaten, zynde van 't

1693. ongelukkig Noodlot der resteerende Landen bevryd, door die groote
 February. zorg, welke uwer Majesteiten Voorzaaren in alle d'Oorlogen van Frank-
 ryk altyd gedraagen hebben tot de behoudnisse dezer importante Plaats,
 strekkende, t'elkens als zulks vereischt was, hunne protectie over ons uit,
 en ons gestadig met alles, dat t'onzer defensie noodig was, verzorgende; t'
 welk onder Gods Zegen zodanig een succes gehad heeft, dat, schoon onze
 Situatie ons voor een formidabelen Vyand bloot stelde, die in den tyd
 van meer dan 600 jaaren herwaarts menigmaal voorgenomen heeft ons
 te bespringen, en 't zelve somtyds actueelijk onderstaan heeft, zo is hy
 nochtans t'elkens afgeslagen geweest. Invoegen dat na den omloop van
 zo veele eeuwen, waar in geheele Koningryken zyn van een gescheurd,
 en van malkanderen verdeeld geworden, wy noch tot dezen dag toe 't gel-
 uk hebben van vereenigd te blyven, gelijk als in 't begin, met de restee-
 rende van Uwer Majesteiten Heerschappyn. Wy achten met nederig-
 heid, dat dit Eiland tegenwoordig van geen minder belang voor uwe Ma-
 jesteiten is, dan het geoordeeld wierd ten tyde uwer Koninglijke Voor-
 zaten te zyn; nademaal de bekende poogingen der Franschen eenige
 jaaren herwaarts om hunne Scheepsmagt te vergrooten, en dat zy laatst
 zo stoutelyk in 't Causaal kwamen, en 't gebied der Zee tegen uwe Ma-
 jesteiten bedisputeerden, een krachtig bewys is, dat het grootelyks tot
 nadeel van de veiligheid en eere uwer Kroone zou strekken, indien zy
 van dit, en de aangrenzende Eilanden meester zouden worden. By deze
 gelegentheit dan achten wy 't onze plicht te zyn uwe Majesteiten te ver-
 zekeren, dat wy met de Godlyke bystand dit Eiland ten uitersten, tot
 uwer Majesteiten Dienst, zullen defendeeren; en dat wy niet langer
 wenschten te leeven, dan wy uwer Majesteiten Onderdaanen zyn: Ver-
 hoopende, dat uwe Majesteiten gelooven zullen, dat, schoon onze
 taal Fransch is, echter onze harten en swaarden oprecht Engelsch zyn;
 weezende deze twee laatste gantschelyk uwer Majesteiten eigen, en 't
 ander tot geen ding meer gebruikt, dan om de groote deugden en 't recht-
 matig lof uwer Majesteiten uit te galmen, en God Altmachtig, die
 U lieden zo wonderbaarlyk op den Troon gesteld, en door zo veele
 Mirakelen zyner Voorzienigheid U tot hier toe op den zelve bewaard
 heeft, te bidden, dat hy zyne machtige bescherminge over U gelie-
 ve te continueren, Uwe Vlooten en Armeen te vergezelschappen,
 en dat groot werk, waar toe hy U zo baarblykelyk bestemd heeft, te
 voltoojen, 't welk is de Glory en Reputatie dezer Natie te verheffen,
 d'onbepaalde Staatzucht van den onrechtvaardigen Verstoorder der ru-
 ste des Christendoms te stuiten, en een veilige en duurzame Vrede voor
 Europa te verkrygen.

Wyzyn,

met believen Uwer Majesteiten.

Uwer Majesteiten Getrouwste en Oprechtste Onderdaanen, &c.

Ein-

Eindelijk : de Koning, die in de ^(*)voorgaande Maand eenige Zeehoofden had aangesteld; vereerde nu de Capiteinen David Michel en . . . Aylmer met het Contradmiraalschap, den eerste van de Roode, en den anderen van de Blaauwe Vlag; mitsgaders den Lieut. Generaal Talmash met het Generaalschap over alle de Troupen van de drie Koningryken; den Brigadier Levison met het Majoorschap Generaal; en den Ridder David Collier, den Colonel Hastings, den Lord Cuts, en den Colonel Earle met het Brigadierschap Generaal, enz.

1693.
February.
Verheffing
van eenige
Krygshoof-
den.
(a) Zie pag.
63.

Men verstond nu uit de Barbados, dat 'er een snoode Conspiratie van de Negers was geweest, welke alle d'Engelsche Inwoonders om hals meenden de brengen; doch grooter swaarigheid in d'uitvoering van hun dessein vonden, als zy zich wel hadden ingebeeld. Het besluit was, den Gouverneur te vermoorden: enter zelve tyd moesten de voornaamsten onder hen op ieder Plantazie hunne Meesters, en de geenen die het gebied over hen voerden, op het lyf vallen: waar na zy zich met zo veele wapenen, munitien, en paarden, als zy konden krygen, te Bridgetown vervoegd, en zich tot Regimenten Cavallery en Infantery, waar af zy alreeds de voornaamste Officiers gekoozen hadden, opgerecht zouden hebben. Daarenboven zouden zy ook noch wapenen en munitien hebben gekreegen van een Neger, die in den dienst van het Magazyn gebruikt wierd, en aangenomen had zynen Meester, en de Wacht, om hals te brengen. Zy meenden ook het Fort met verrassing in te neemen, en van daar de Schepen, in de Haven gellegen, te beschieten. Doch het Complot wierd gelukkiglijk ontdekt, door d'onvoorzichtigheid van 2 der voornaamste Samenweerders, die'er met malkander af spraken, en geen zorg hadden gedragen om niet beluifert te kunnen worden. Zy wierden dan by de kop gevat, gebocid; en, willende tot geen bekenenis komen, verweezen tot van honger te sterven. Vier dagen bleeven ze in dien staat: doch ziende, dat hunne Medemakkers hen niet en kwamen verlossen, gelijk zy noch altyd verwachtten, ontdekten ze alles, 't geen ze van de Conspiratie wisten. Aanstonfts verzekerde men zich van de Belhamels, waar af een groot getal

Conspiratie
der Negers
in de Bar-
bados.

1693.
February.

het ontwerpen van een zo snood stuk werks met de dood moest bezuuren : en om in 't gevolg diergelijke ongelukken te voorkomen, maakte men verscheidene wetten, ten einde de Slaaven binnē de paalen van hunne plicht te houden.

REUFS-
LAND.
Conferen-
tie van de
Ministren
der Geal-
lierden.

DEN 13^{den} der Maand eindigde de Conferentie, sedert een wyl in de Stad Keulen aangeheld. Deze Vergadering bestond uit de Gedeputeerden van den Keizer, van den Koning van Engeland, van de Keurvorsten van Trier, van Keulen, van Brandenburg, van Beyeren, van Keur-Palts, van den Landgraaf van Hessen, en van den Bisschop van Munster. De resolutien betreffen de voorzorgen, welken men moest aanwenden, om de Plaatsen, gelegen aan den Ryn, te behouden; mitsgaders hoe veel Geld en Troupen ieder Vorst zou beschikken, om zich tegens Vrankryk te verdedigen; enz.

SPAAN-
SCHE NE-
DERLAND.
DEN.
Zieldien-
sten der
Keurvor-
stin van
Beyeren.

MEN had nu alles tot de Funeralien der overleedene Keurvorstin van Beyeren gereed gemaakt; en ordonneerde derhalven de Magistraat van Brussel op den 9^{den} der Maand, zynde Maandag, 's morgens vroeg, alle de Winkels te sluiten. Op den middag opende men het Feest, met het luiden der klokken van alle de Kerken; 't geen duurde tot na het eindigen van den gantschen Dienst. 's Namiddags ten drie uuren begon men de Vigilien met de Koninglijke Musyk in de Kapel van het Parleis, t'eenemaal met swart laken behangen. In het midden vertoonde zich een prachtige brandende Kapel, omringd met een groote menigte van waskaarsen en flambeauwen, en verscheidene Decoratien met de Wapenen van Oostenryk en Beyeren. Vier Herauten stonden in Wapenrokken aan de vier hoeken van het Graf, en den Eersten Heraut in 't midden met de Stok in de hand. De Keurvorst in diepen rouw, gelijk mede de Rid- ders van 't Gulde Vlies, en andere Heeren van 't Hof, mitsgaders de Raaden en Rechtbanken, vervolgens plaats genomen hebbende, deed den Aertsbisschop van Mechelen, van andere Bisschoppen en d'Abten geassisteerd, de Lykdiensten, welke niet voor 's avondts na zeven uren eindigden; en wierden de zelyen des anderendaags hervat door drie plechtige Mis-
sen

fen *ad Requiem*, d'eerste gezongen door den Bisschop van Roermonde, detwede door den Bisschop van Antwerpen, en de derde door den Aertsbisschop van Mechelen, omringd van d'Abten. Na het Evangelium deed een van des Konings gewoonlijke Predikers, Claris geheeten, een Lykreden in de Spaansche taal, met groote welspreekendheid en geleerdheid: *waer mede de gantsche Plechtigheid beflooren wierd.*

1693.
February.

Eenige dagen daar na wierd de volgende Order tot het verbodden van alle Koophandel met Vrankryk na de Vlaamsche Steden afgezonden.

Verbod wa-
gens Koop-
handel met
Vrankryk
te drijven.

Den Tresaurier Generaal en de Commissen van de Domeinen der Financien van den Koning.

Zeer lievaen byzondere Vrienden,

Zyne Keurvorstelijke Doorluchtigheid door zyn Decreet van den vyftienden dazer Maand beslooten hebbende alle Koophandel met Vrankryk t'eenemaal te laten varen en te verbieden, maaken Wy zulks U in gevolge van zyn expresse Ordrebekend, om U uit den Naam en van wegen zyns Majesteit te beveelen, geenige Koopmanschappen ofte Waaren uit Vrankryk te laten invoeren, noch geenige van deze Landen, ~~of~~ diavande Geallieerden, naar Vrankryk vertrekken: maar, aangezian vele Koopluiden, die op goeder trouwe en de weldaad van de Permissien, welken zy erworven hebben, Inkoop, geproportioneerd naar hunne Commerce, gedaan hebben, daar door schade zoudden kunnen lijden, hebben wy bilijk geacht, drie dagen, van den Ontfangstdaets af te rekenen, tot den Uitvoer van alle geoorlofde Koopmanschappen naar Vrankryk, en vyftien dagen voor den invoer van die van Vrankryk, en wegens de roode Fransche Wyn tot het accomplishement van de volkomene Quantiteit, gereserveert door de Permissien, die zy daar toe geobtaineert hebben, te vergunnen; U ordonneerende, tot eersten de Koopluiden en Facteurs van de Stad . . . . van deze Resolutie te informeeren, op dat zy zich daar na reguleeren, en dat naar het verloop van de respectieve Termynen het voorsz. Verbod met alle Rigour geobserveert zal worden. Ondertusschen neemte, zeer beminde en byzondere Vrienden, God U in zyn Heilige Bewaringe.

Uit Brussel, in den Raad der Financien, den zeventienden d' February, 1693.

Het Opschrift was:

*Aan de Officiers van de Rechten der In-
en Uitvoer tot . . . . .*

Ge-

1693.
February.Vreemd ge-
val van een
dood lig-
haam.

Gelijk 'er somtydts zeer vreemde dingen gebeuren, welke het begrip van het menschelijk verstand te boven gaan, zonder dat ze echter daarom voor mirakelen uitgekreeten behoeven te worden; en dat dusdanige zaaken diepe indrukken in de gemoederen laten: zullen wy 'er hier eene ter neder stellen, waaraf de waarheid, aangezien de krachtige getuigenissen, ontbloomt van alle bygeloovigheden, niet wel in twyfel getrokken kan worden. Den 9^{den} der Maand November van het voorgaande Jaar stierf in een Gasthuis van Doornik een Soldaat, *la Violette* gebynaamd, oud 23 jaaren, die zyn been had gebroken, zo als hy een myl of twee van de gemelde Stad over een sloot was gesprongen. Na dat hy eenige dagen had gelegen, wierd hy aangetast door een roode loop, verzeld met een hevige koorts; welke twee kwaalen hem op den dag, dien ik gezegt heb, na een lyden van acht-en-twintig dagen, zynde gantsch ontvleescht, en niet als vel en been, uit het getal der leevenden wegrukten. Zyn ligchaam wierd by eenige anderen gelegd, om begraven te worden: maar de geen, aan wien 'er de zorg af bevolen was, nam d'anderen weg, en liet dit leggen; zeggende tegen de Zuster, die de zieken bediende, dat hy *la Violette* daar had gelaaten, om dat hy lachte. De Zuster schudde het hoofd, en beval hem, dat hy den dooden van daar zou nemen, uit vrees dat hy het Huis mocht besmetten. Deze de lyken weder zynde gaan haalen, liet nochmaals dat van *la Violette* leggen; tot zyne verschooning inbrengende, dat hy noch al lachte. De Zuster, niet wetende wat hier af te gelooven, ging het bezien. Zy bevond het gelijk haar gezegt was, en liet het ligchaam wasschen 't geen niet dood schein te wezen, zynde gekoleurd als een gezond mensch, 't aanzicht vol en wel gesteld, de lippen rood, alle de leden buigzaam, en zonder eenige kwaade reuk. De Doctoren en Chirurg. kwamen het visiteeren, zonder d'oorzaak van een zo ongemene vreemdigheid te kunnen ontdekken. Het wierd aldus in een doodkist gelegd, overdekt met een laken, uitgezondert het aanzicht en de voeten: in welken staat het van duizenden van menschen, die van alle kanten derwaarts kwamen vloeyen, wierd bezichtigd. De geen, van wien dit

Ver-

Verhaal overgekomen is, schryft, dat hy het den 27, 28, en 1693.
 29sten November gezien, en zo frisch, buigzaam, en koleurig February.
 gevonden heeft, als een gezond en welvernoegd mensch, die
 d'oogen op een aangename wys sluit, zonder eenige der grim-
 massen te maaken, welken men gemeenlijk al slaapende maakt.
 Een Doctor, die het zeffien of zeventien dagen na de dood be-
 zichtigde, berichtte, dat hy het gevonden had in den staat van
 een man gereed om te sweeten. De zaak kwam al de wereld zo
 vreemd voor, dat den Intendant de Bagnols order gaf om 'er
 een Proces Verbaal af te maaken, gelijk ook den Aertsbiffchop
 van Kamerik; welke begeerde, dat men het lijk in een loode
 kist zou leggen, en 'er den naam opzetten: 't geen den 29sten.
 November wierd gedaan. Ziet daar de zaak. 'k Wil my niet
 ophouden met de redeneeringen, die 'er over gemaakt wier-
 den, inzonderheid van de geen en, welke, als eenvoudige
 Katholijken, en ingenomen met bygeloóvigheden, beweerd-
 den, dat het een vergelding was van het goed leven, 't geen
 deze Soldaat had geleid. Zeker een slechte vergelding, en daar
 hy weinig voordeel na zyne dood af kon genieten. Hy was ge-
 boortig van Chateau, vyf mylen van Orleans, op den weg
 van Chartres; heette Claude Mairai, Zoon van François; en
 had zich over twee jaaren laten inschryven onder de Compag-
 nie van Monfr. de Dampierre, in het eerste Battaillon van het
 Regiment Dauphin,

DE N uitvoer van Graanen na de Vyanden, een kwaad't
 geen door baatzuchtige menschen maar al te veel gepleegd
 werd, (gelijk 'er doch gemeenlijk zyn, die zich niet en zou-
 den ontzien hunne fortuin zelfs op de puinhoopen van hun Va-
 derland te vestigen) werd nu door het onderstaande Plakaat
 verboden.

VEREE-
 NIGDE
 NEDER-
 LANDEN.
 Uitvoer van
 Graanen na
 den Vyand
 verboden.

DE Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, allen den geen en
 die dezen zullen zien ofte hooren leezen, Saluit. Doen te weeten,
 alzo Wy in ervaringe komen, dat, niettegenstaande de Plakaaten by Ons
 hier bevoorens geëmanceerd tegens het dryven van Commercie met
 den Vyand, en op des zelfs Landen, eenige kwaadaardige en baatzuch-
 tige Menschen, aangelokt door de groote winsten, haar vervorderen

1693.
February.

en verftouten om by de tegenwoordige fchaarheid en duurte van Graanen de zelve aan den Vyand toe te voeren; waar door de Vyand merkelyk wordverfterkt, en bekwaamer gemaakt om zyne kwade deffinen uit te voeren, en daarentegen dezen Staat, en haare hooge Geallieerden, grootelyks beaandoeld: Zo is 't, dat Wy inhæreerende de zelve Onze voorige Plakaaten, geëmanceerd tegens het dryven van Commercie met den Vyand, en op zyne Landen, nodig geagt hebben de zelve, in het re-guaard van het vervoeren van Graanen derwaarts, te amplicieren, en vervolgens goedgevonden hebben alsnoch en nader te interdiceren, en te verbieden, zo als Wy interdiceren en verbieden by dezen, aan allen en een iegelyk van de Ingezetenen dezer Landen, dat zy, directelyk noch indirectelyk, niet en zullen verbrenge, nochte vervoeren, zelfs, nochte door anderen doen brengen ofte vervoeren eenige Graanen, hoe-danige het ook zouden mogen wezen, naar eenige Havenen, Steden ofte Plaatsen van Vrankryk, ofte andere, behoorende onder het Gebied van den Koning van Vrankryk, ofte naar zodanige Plaatsen, van waar die gemakelyk door den Vyand kunnen werden afgehaald; op poene, dat de geenen, die bevonden, en geconvinceerd zullen kunnen werden, alwaar her drie Jaaren naar de begane faute, en in tyd van volle Vrede, van tegensden teneur van dit Ons Plakaat eenige Graanen te hebben gebracht ofte doen brengen, op Plaatsen van waar die gemakelyk naar den Vyand zyn verbracht, ofte door den Vyand afgehaald, daar over zullen werden gecondemneerd in een boete van duizend guldens, en het viervou van de pryader Graanen, die daar door aan den Vyand zullen wezen toegekomen, en by manquement van voldoeninge bin-nen den tyd van een Maand, publykelyk te zullen werden gegeefteld en gebrandmerkt; en dat wie binnen den voorst. tyd zal kunnen werden overtuigd en geconvinceerd van eenige Graanen zelfs naar de Have-nen, Steden ofte Plaatsen, onder het Gebied van den Vyand behoorende, te hebben gebracht, ofte doen brengen, daar over met de dood zullen werden gestraft, met confiscatie van alle haare Goederen, een derde van de voorst. boeten en confiscatien te applicieren ten behoeve van den Aan-brenger, wiens naam secret zal werden gehouden, al waar het dat hy zelfs part of deel in zodanige vervoeringe van Graanen zou mogen hebben gehad; daar van hy ongestraft zal blyven; en derde part ten behoeve van den Officier, die de calange doen zal; en een derde ten behoeve van de gemeene zaake. En op dat Onze goede meeninge en intentie te beter mo-ge werden bereikt, hebben Wy ook wel expresselyk geinterdicieert en verboden, interdiceren en verbieden mits dezen, dat in de onderge-noemde Quartieren, te weten, de drie Landen van Over-Maze, Meye-ry van 's Hertogenbofch, het Land van Kuik, de Baronny van Breda, en het Marquisaat van Bergen op den Zoom, in de opene ofte ongetor-rificeerde Steden, Dorpen of eenige Plaatsen ten platten Lande, geen provisie ofte Magazynen van Graanen zullen mogen worden by een ge-bracht.

bracht, of gemaakt zynde, gehouden. Ordonneerende en statuerende mits dezen wel expreffelijk, dat niemand meerder Graanen in zyn Huis of Schuuren zal mogen hebben of houden, als tot onderhoudinge van zyne eigene Familie en Huisgezin van nooden is, om daar van zes Weeken, of viterlijk twee Maanden, te konnen fubfifteen, en dat alle de overige provifie aanftonds naar de publicatie dezès zal moeten werden gebracht binnen de Hoofd- en vafte Steden, op verbeurte van alle de Graanen, die boven het geene voorfz. is in de opene Steden, Dorpen of Plaatsen ten platten Lande gevonden zullen werden, en van vyf-entwintig guldens voor ieder Zak boven dien, te appliceeren als vooren: zullende de Officieren van de Convoyen en Licenten, en Militaire Officieren, met de noodige ordres tot de executie, en om de obfervantie van dezen onzen Plakaate uitgezonden, niet mogen verhinderd werden te gaan in de Schuuren, ofte Huizen ten platten Lande, in de voorfz. Quartieren, daar in zy vermoeden eenige onbehoorlijke provifie. ofte Magazynen van Graanen te weezen; maar zullen de zelve vryelyk mogen rechercheeren en bezoeken, en eenige onbehoorlijke quantiteit van Graanen vindende, de zelve mogen neemen, en brengen in de naafte Stad, of haar Guarnifoen; geevende daar van kenniffe aan het Collegie ter Admiraliteit, onder wiens Diftrict en tot wiens Judicature het behooren zal, zo wanneer de recherche en aanhaaling door de Officieren van de Convoyen en Licenten, en Militaire Officieren zal zyn gedaan: maar onder het pretext van zodanige recherche, den Ingezetenen ten platten Lande overlafte aan doende, zullen daar over aan lyf en leven, naar exigentie van zaaken, geftraft werden: en zullen mede arbitrairyk, zelfs aan den lyve, en de omftandigheden zulks vereifchende, ook aan het leven werden geftraft alle die geene, die het voorfz. onderzoek ofte recherche teitelyk zullen hebben gerefifteert, blyvende vorders de Judicature, &c. aan de ordinaire Justitie, &c. *Gegeven in 's Graevenhage den 7 February. 1693.*

1693.
February.

Kort daar na wierd ook het volgende Plakaat, om de lasten van den Oorlog te helpen draagen, afgekondigd.

P L A K A A T

Van den eerften veelen Honderaften Penning, gearrefteers den 7 February, 1693. te betaalen in twee termynen, namentlyk, de eene helfte voor den eerften May toekomende, en de wederhelfte voor den eerften July daar aan volgende.

DE Staaten van Holland en West-Vriesland. Allen den geenem, die dezen zullen zien ofte hooren leezen, Saluit. *Doen te wecten*: Dat hoe-

1693.
February.

hoewel alle bedenkelijke middelen te werke gelegd, en devoiren geadhiceert zyn, om den jegenwoordigen Oorlog door goede successen tot een gewensd einde te brengen, het echter God Almachtig tot noch toe niet gelieft heeft daar toe zynen genadigen zegen te verleenen, zulks dat dezen Staat genoodzaakt werd in den voorsz. Oorlog te moeten continuëeren: En nadien het zeker is, dat den zelve Oorlog niet kan werden gevoerd, als met het dragen van zeer groote lasten: ZO IS'T, dat Wy Ons indispenfabelijk geobligeert hebben gevonden, omme by provisie tot verval van de voorsz. lasten van den meergemelden Oorlog te moeten consenteeren en bewilligen, zo als Wy consenteeren en bewilligen by dezen, in den ophef van een Honderdsten Penning, te betaalen van alle Obligatiën, Los- en Lyfrente Brieven, loopende tot laste van het gemeene Land, ofte van eenige publieke Comptoiren binnen deze Provincie, mitsgaders ten laste van zyne Majest. van Groot-Brittannien, eenige Steden, Collegiën, Heemraad of Waterschappen, Dorpen, Societeiten, ofte eenigerhande andere Corpora of Gemeenschappen, geene uitgezondert, wie de zelve ook zouden mogen zyn, en dat de waardye van de voorsz. Lyfrente-Brieven, indistinctelijk op een of meer Lyven, genomen of gerekend zullen werden naer advenant van tien ten hondrd van het geen ter zaa-ke van de voorschreeve Lyfrenten jaarlijks moet werden betaald, dat is, dat eene gulde jaarlijkse Lyfrente ten aanzien van den voorsz. Honderdsten Penning gehouden zal werden in Capitaal waardig te weezen tien guldens.

Dat den zelve Honderdsten Penning insgelijks zal werden geheven van de Actien in de Oost- en West-Indische Compagnien, de zelve Actien in de voorsz. Oost-Indische Compagnie gerekend in capitaal ter somme van vier honderd guldens, yder honderd guldens oud Capitaal, en in de West-Indische Compagnie ter waarde van sestig guldens.

Dat voorts den voorsz. Honderdsten Penning mede zal moeten werden geheven van alle Huizen in de Provincie van Holland en West-Vrieland, niet alleen ten aanzien van de Huizen welker veertienjarige vrydom albereits is ge-expireerd, en daar van dienvolgens de Verpondingen effectivelijk betaald werden, maar ook ten laste van die Huizen, welker veertienjarige vrydom noch niet is ge-expireert, en daar van dienvolgende alsnoch geen Verpondingen betaald werden, als mede ten laste van die Huizen, die jegenwoordig op de Quohieren van de Verpondinge noch niet zyn bekend, en dat mitsdien van de zelve Huizen door de Magistraaten van de respectieve Steden en Dorpen een Quohier gemaakt zal moeten werden, met expressie, tot wat prys de zelve, haars oordeels, in de Verpondingen behoorden gesteld te werden, om daar van naar advenant van dien, op den voet hier na gemeld, den Honderdsten Penning geheven te werden.

Dat

Dat insgelijks den voorz. Honderdften Penning zal werden geheven van alle Heerlijkheden, Landen, Thienden, Visseryen, en andere in de Verpondinge gequotiseerde of contribuerende Goederen, niet alleen ten aanzien van de zelve Heerlijkheden, Landen, Thienden, Visseryen, en andere in de Verpondinge gequotiseerde of contribuerende Goederen, maar ook van die geene, die door speciale Ocroyen daar van zouden zyn ge-eximeert, mitsgaders van alle afgezande Landen, en andere, die voor alsnoch met de voorz. Verpondinge niet zouden mogen wezen belast.

1693.
February.

En dat mede door de respectieve Schouten en Gerechten van de Dorpen daar van een Quohier zal moeten werden gemaakt, met expressie, tot wat prys de zelve, haars oordeels, in de Verpondinge behoorden gesteld te werden, omme daar van mede den voorschreeven Honderdften Penning geheven te werden.

Dat Wy voorts goedgevonden hebben, dat de Heeren Onze Gecommitteerde Raden in de respectieve Quartieren zullen werden gelaft en geauthoriseerd, zo als de zelve gelaft en geauthoriseert werden mits dezen, omme te bezorgen dat de voorz. Lytten effectieve geformeert en overgezonden, mitsgaders den Honderdften Penning dien conform ingevordert, en ten Comptoire Generaal overgebracht werde, en by gebreeke van dien daar toe zodanige ordres te stellen, als de zelve tot nakominge van onze goede meininge des aangaande bevinden zullen te behooren.

Dat nademaal de begrootinge van de waarde van de voorz. Huizen en Landen van groote difficulteit en onkosten is, dat derhalven, om voor te komen de moeilijkheden, die daar uit zouden komen te ontstaan, den voorz. Honderdften Penning zal werden gerekend te importeeren een heele Verpondinge waar op de voorz. Huizen en Landen zyn gequotiseert, en dat mits dien iemand de voorz. heele Verpondinge betaald hebbende, verstaan zal werden daar mede den voorz. Honderdften Penning te hebben betaald.

Dat van de betaalinge van den gemelden Honderdften Penning van de voorz. Obligatien, Rente-brieven, Lyf-pensioenen, Actien in de Oost-en West-Indische Compagnien, Huizen, Heerlijkheden, Landen, Thienden, Visseryen, en andere in de Verpondinge contribuerende Goederen, die, als hier naar zal werden gemeld, in twee termynen zal moeten werden gedaan, in 't geheel, en zulks voor beide de termynen, vry en exempt zullen zyn die geene, die aan zyne Majesteit van Groot Britannien, ofte eenige Descendenten van den Heere Prince Willem van Nassau, hoogloffelijke memorie, zouden mogen competereen; en voor de helft, te weeten voor den tweeden termyn, die aan de Ordre van de Heeren van de Ridderfchap, en de Edelen dezer Landen, de respectieve Steden, de Ecclesiastycque, of Kerkelijke Comptoiren of Kerken, en de respectieve publyke Gods-huizen, zullen toebehooren.

1693. February, Dat wyders alle die geene, die tegenwoordig in de Quohieren van den Twee-honderdften Penning zyn gequotifeert, zo wel ten opzichte van haare Middelen als Tractementen, en Ampten, zullen moeten betaalen een Honderdften Penning; met dien verftande, dat alle die geene, welke zullen kunnen bewyzen, dat zy ter zaake van de Obligatien, Actien, Huizen, Landen, en andere in de Verpondinge contribuerende Goederen, hier vooren geroerd, zo veel ofte meerder in den Honderdften Penning betaalen, dan het gunt waar op zy ten refpecte van haare Middelen in het voorfz. Quohier zyn gequotifeert, daar mede zullen mogen volftaan, en bevryd en geëximeert zyn van de voorfz. perfoneele quotifiatien haarer voorfz. Middelen; behoudelyk, dat de Recepiffen van de betaalinge van den Honderdften Penning van de voorfz. Obligatien, Actien, Huizen, Landen, en andere in de Verpondinge contribuerende Goederen, zullen moeten weezen geflagen op de Namen van die geene, die haare perfoneele Quotifiatien daar mede zullen willen verrekenen; en dat de Recepiffen van de voorfz. betaalingen op opene, ofte andere vreemde Namen geflaagen, op de voorfz. perfoneele Quotifiatien geen afflag zullen ftrekken; en dat die geene, die niet zullen kunnen betoonen zo veel in den Honderdften Penning, ter zaake van de voorfz. Obligatien, Actien, Huizen, en Landen te betaalen, als het gunt, waar op zy in het voorfz. Quohier zyn gequotifeert, komt te be-
 loopen, zullen moeten betaalen dat geene, daar op zy in het voorfz. Quohier, ten refpecte van haar Middelen, zyn gefteeld, voor zo veel het zelve meerder komt te bedraagen, dan het gunt de voorfz. Gequotifeerden ten aanzien van haare Obligatien, Actien, Huizen, en Landen komen te contribuereen, en daarenboven noch het gunt, waar op zy ten aanzien van haare Ampten zyn gequotifeert, mits kortende aan de Quotifatie, t'haaren lafte van de voorfz. Ampten gedaan, dat geene, dat zy over de Verpondinge, daar mede de voorfz. Ampten fpecialijk zyn gechargeert, betaald zouden mogen hebben, en anders niet; en dat die geene, de welke ter zaake van de voorfz. haare Obligatien, Actien, Huizen, en Landen meerder zouden moeten betaalen, als komt te montereen het gunt waar op zy in het voorfz. Quohier zyn getaxteert, niet zullen mogen volftaan met de Quotifatie van het voorfz. Quohier te voldoen, maar effectivelijk zullen moeten opbrengen den Honderdften Penning van de voorfz. Obligatien, Actien, Huizen, en Landen.

En dat alle die geene, die zullen willen aanwyzen, dat zy de voorfz. perfoneele Quotifatie hebben voldaan, met het betaalen van de Actien in de Ooft- en West-Indifche Compagnien, ofte Obligatien ten lafte van het Gemeene Land, meer-hoogftgedachte zyne Majesteit, eenige Steden, Collegien, Heemraad of Waterschappen, Dorpen, Societeiten, of eenigerhande Corpora ofte Gemeenfchappen loopende, met Eede folemneel, of ten reguarde van de Mennogezinden met waare woorden in plaats van Eede, die nochtans van het felve effect als een corporeelen Eed zul-

len werden gehouden, zullen moeten verklaren, dat de voorz Actieⁿ en Obligatien haar en niemand anders waarlijk en met 'er daat zyn toebehoorende, en dat zy oepentlijk en ter goeder trouwe dezelve Actien ofte Obligatien hebben geacquireert, en namentlijk meede dat zy de voorz. acquisitie niet hebben gedaan, om daar door haar zelve van de personeele Quotifatie te eximeeren.

1693.
February.

Dat den voorz Eed generalijk en overal zonder exceptie van iemand geprefteert en afgeleid zal moeten werden, en dat daar van door niemand zal mogen werden gedifpensatert.

En voor zo veel eenige van dezelve Actien ofte Obligatien eenige Perfoonen in gemetenfchap of compagnie zouden moogen aangaan, dat als dan de voorz Actien ofte Obligatien aan de voorz. compagnie gezamentlijk aflag zal ftrekken op de Quotifatie, daar meede zy perfonelijk, aangeflagen zyn.

En dat die geene, die bevonden zouden moogen werden derenaangaande een valfche en onwaarachtige verklaringe te hebben gedaan, niet alleen zullen incurteeren de ftraffe van infamie en meynedigheid, maar noch daar en booven zo veel uyt haare Middelen komen te verbeuren, als komen te monteeren de Actien ofte Obligatien, met dewelken zy haar alzo valfchelijk of onwaarachtiglijk zouden mogen hebben beholpen.

Dat den voorz Honderften Penning zal werden betaalt in twee termynen; namentlijk de eene helft van den voorz Honderften Penning voor den *eerften May* toekomende, en de wederhelft voor den *eerften July* daar aan volgende; met dien verftande nochtan, dat het aan de Betaalders van den voorz Honderften Penning zal vry staan beyde de termynen te gelijk te voldoen, en dat de Ontfangers ofte Collecteurs gehouden zullen wezen beyde de voorz termynen te getijk te ontfangen; en dat die geene, die den voorz Honderften Penning van haare Huizen, Heertlijkheden, Landen, Thienden, Viſſeryen, en andere in de Verpondinge contribueerende Goederen, de eene helft voor den voorz *eerften May*, en de wederhelft voor den voorz *eerften July*, ofte wel beyde de helften, en zulks het geheel voor den voorz *eerften May* koomen te voldoen, van yder termyn ofte helft, ofte wel van 't geheel, zo dat voor den voorschreeven *eerften May* betaalt werd, zullen korten een proemie van vier ten hondert; behoudelijk, dat die proemie niet zal werden genooten dan by die geene, die de voorgaande Reële Honderfte en Twee-honderfte Penningen van dezelve Goederen effectivelijk zullen hebben betaalt.

Dat geene Ontfangers of Rentmeesters, hoedanig dezelve zouden moogen wezen, enige Renten ofte Interessen, die na de publicatie dezes zullen verſchynen, zullen mogen betalen aan de Houders van de voorz Obligatien, Los-en Lyftente-brieven, den voorz Honderften Penning ſubject, ten zy dat alvoorens den voorz Honderften Penning, daar van zullen hebben afgehouden.

Dat

1693.
February.

Dat die geene, die den voorfz. Honderdften Penning, voor zo veel de personele Quotifatie aangaat, zullen koomen te betaalen of liquideeren voor den vyftienden Augusti toekoomende, daar en boven tot een prœmie zullen genieten twee ten honderd, zo van 't geene met behoortlike Recepiffen verrekenet, als in Gelde zal werden betaalt: ter concurrentie, namentlijk, van de personele Quotifatie, en verders nochte anders niet, welke prœmie de Ontfangers van den voorfz. Honderdften Penning gehouden zullen weezen aan die geene, die haare personele Quotifatie zullen liquideeren, te laaten korten, in minderinge van het geene de zelve op de voorfz. personele Quotifatie met Recepiffen liquideerende, en de voorfz. prœmie in 't geheel ofte deel niet konnende laaten korten, de zelve in baaren Gelde te betaalen; behoudens, dat de voorfz. prœmie van twee ten hondert meede niet zal werden genooten dan by die geene, die zullen konnen bewyzen de voorgaande Honderdste en Tweehonderdste Penningen, voor zo veel de personele Quotifatie belangt, het zy by liquidatie, ofte in Gelde, ofte ten deele by liquidatie en ten deele in Gelde voldaan te hebben: Dat d'Ontfangers ofte Collecteurs van den voorfz. Reëlen Honderdften Penning gehouden zullen weezen die geene, die zulks begeeren zullen, te geeven Duplicaten van de Recepiffen ofte Quitantien van haare gedane betalingen, des dat met de Origineele Recepiffen, en niet met de Duplicaten zal moeten werden geliquideert; en dat op het geene den Betaalder van den voorfz. Honderdften Penning onder zich zal behouden, zal moeten werden gesteld het woord *verrekenend.*

Dat Burgemeesteren en Regeerders van de respectieve Steden, mitsgaders Schouten en Gerechten van de Dorpen zullen bezorgen, dat de penningen, die op den voorfz. Honderdften Penning, onder beneficium van de voorfz. prœmie, zullen werden betaald, van tyd tot tyd, na advenant die ontfangen werden, zullen werden gebracht ten Comptoire van den Ontfanger Generaal, en de laatste penningen uiterlijk acht dagen naar de expiratie van de respectieve termynen, ofte dat by gebreeke van dien de voorfz. prœmien niet zullen werden goed gedaan, ofte in reekeninge gevalideerd: en dat dien onverminderd gemelde Burgemeesteren en Regeerders van de Steden; mitsgaders Schouten en Gerechten van de Dorpen, ofte de Ontfangers en Collecteurs, dien den ontfang ofte de collecte van den voorfz. Honderdften Penning zal weezen aanbevolen, voor de ontfangene penningen zullen werden geëxecuteert.

Dat die geene, die in gebreeke zouden mogen blyven van den voorfz. Honderdften Penning van de voorfz. Goederen, Ampten en Tractementen, voor den voorfz. eersten May, en eersten July respectieve te voldoen, ofte de voorfz. personele Quotifatie voor den voorfz. vyftienden Augusti te liquideeren, ofte te betaalen, daar over paratelijk zullen werden geëxecuteert: En dat dien onverminderd den voorfz. Honderd-

derdften Penning van de Obligatien. Rentebrieven, Lyfpenfioenen, Aftien in de Ooft- en Weft-Indifche Compagnien, mitsgaders van de Tractementen en Ampten, door de refpectieve Ontfangers, Rentmeesters, Boekhouders en andere, die de Renten en de Intereffen, Lyfpenfioenen, Uigiften en Tractementen zullen betaalen, ingehouden en aan den Lande betaald, en verantwoord zullen moeten werden.

1693.
February.

Dat aan de Eigenaars van de voorfz. Huizen, Heerlijkheden, Landen, Thienden, Vifferyen, en andere in de Verpondinge contribuërende Goederen, betaalende wegens den voorfz. eerften termyn een halve Verpondinge van de voorfz. Goederen, de zelve halve Verpondinge voor twee derde van een geheele Verpondinge zal werden gevalideert, tot verminderinge van haare personeele Quotifation, als by exempel, dat iemand over de voorfz. halve Verpondinge betaald hebbende drie guldens, die betaalinge tot verminderinge van zyne personeele Quotifatie wegens den voorfz. eerften termyn zal valideeren tegens vier guldens, en zo naar advenant, en dat de betaalingen van de halve Verpondinge over den tweeden termyn niet anders ofte verder tot verminderinge van de voorfz. Quotifatie zal ftrekken, als de zelve halve Verpondinge zal komen te bedragen.

En dat het geene door de voorfz. verhooginge op de personeele Quotifatie van den voorfz. eerften termyn ofte helfte zal komen over te fchieten, niet zal mogen valideeren ofte ftrekken tot verminderinge van de personeele Quotifatie, op den voorfz. tweeden termyn, ofte andere helft van den voorfz. Honderdften Penning.

Dat de dolcantiën, ter zaake van den voorfz. Honderdften Penning; te doen, zullen werden gedaan op den voet en maniere als laaft is ter neder gefield.

En op dat niemand hier van ignorantie zoude konnen pretendeeren, zo begeeren Wy, dat deze alomme gepubliceert en geaffigeert zal werden, daar zulks behoort, en te gefchieden gebruikelijk is.

Gedaan in den Hage onder 't kleine Zegel van den Lande, den 17 February. 1693.

Onderftond,

Ter Ordonnantie van de Staaten,

Was geteekend,

SIMON VAN BEAUMONT.

Indien ooit d'onverfaagdheid, aangedreeven door de liefde om het leven van Spitsbroeders te behouden, plaats in de Historien heeft konnen vinden, mag die van eenen Jochem Willemfsz. van Amsterdam, Matroos op het Schip Spierdyk, doch den dienst van Quartiermeester waarneemende, met eigen

Stoute daad van eenen Jochem Willemfsz. in het bergen van het

1693.
February.Volk van
het Schip
Hoogergeest.

monde aan ons verhaald, wel onder de voornaamften aan de Nacomelingen overgeleverd worden. Het geval, daar al de wereld over verstomd moet staan, droeg zich toe gelijk wy het hier aan den Leezer gaan mededeelen.

Tuffchen den 4^{den}. en 5^{den}. Juny van den Jaare 1692. even een maand na dat de Hollandfche Retourfchepen aan de Caap de Bonne Esperance waren gekomen, ontftond 'er des nachts een zeer fwaar onwêér; en fcheenen de baaren, door de woedende winden gaande geraakt, en hemelhoog opftuivende, mede de duifere lucht maar een zelve hoofdstof te maaken. Jochem ondertuffchen met de Schuit aan de wal zynde, wierd hem, vermits het onftuimig wêér, door den Schipper, Siewert de Jonge geheten, geboden aan land te blyven, en de Schuit te bezorgen: en dewyl de branding zich hoe langer hoe fterker begon te verheffen, oordeelden de geenén, die tot de bewaaring der Schuiten gefield waren, (want daar lagen 'er van meeft alle de Schepen) het raadfaam de zelve op het strand te haalen. Zes à zeven Booten, van de Schepen afgeflogen, en waar af het Volk kwam te verdrinken, wierden naaft het Fort, aanded'Ooftkant van het Hoofd, gefmeeten, en meeftendeel, doch vry reddeloos, geborgen. De winden ondertuffchen even zeer boeiende, en de zee zich even verbolgen aanftellende, fneuvelden des morgens tuffchen tien en elf uren, trachtende te vergeets zich met fwemmen te bergen, veele Menfchen van het Schip Oranje, uitgezonden door de Kamer van Londen, mitsgaders van de Hollandfche Schepen de Goede Hoop en Hoogergeest, door het onwêér in den uiterften nood gebracht. Jochem zyne Medgezellen op deze erbarmelijke manier niet konnende zien fneuvelen, bind met een manlijken moed een Lootlyn, van het Engelfch Schip geftrand, om 't lyf; geeft het eind 'er af te houden aan eenige Matroozen; fwemt door de branding; vat, tot verfcheidene tochten, drie à vier Perfoonen van Hoogergeest by 't hair, armen, enz. en fleept ze na land. Doch op deze manier konden ze niet altemaal geborgen worden; en niemand van omtrent drie honderd man, die dit deerlijk fchouwfpel met weenende oogen aanzagen, ftout genoeg zynde om t'ondtneemen na het Schip Hoogergeest te fwem-

De vaart van drie Schepen aan Cabo de Bonne Esperance.

Vertical line on the left margin.

swemmen, en te trachten een middel tot lyfberging van die be-
 nauwde zielen uit te vinden, neemt Jochem, aangemoedigd
 door . . . . . Verhulst, Schipper op Waterland, den Admi-
 raal van de Retourvloot, wiens ongelukkig lot wy (a) hier voor
 hebben beschreeven, het besluit van 'er het leeven by te waagen,
 hebbende alles uitgetrokken behalven een blaauw lakenische
 hembdrok en een blaauw hembd; swemt met de zelve Lootlyn
 door de branding, daar hy somtydts onder heen dook; en
 komt eindelijk aan boord van Hoogergeest, leggende op
 zy, volgeslagen met zand en water. 't Volk, 't geen met be-
 klemde herten en schreijende oogen de dood vast te gemoet
 zag, zat op malkander gepropt in de Hut. De Dardewaak,
 Swart geheeten, vloog hem terstond om den hals, staande ge-
 reed, als zynde gantsch naakt behalven een chitse rok, voor
 open, om met swemmen lyfberging te zoeken, en riep, met de
 traanen van blydschap op de wangen: *Goddank, nu zyn wy be-
 houden.* Jochem, geen oogenblik willende laten verloren
 gaan, zei hem: gaat heen, neemt de Trap van 't Halfverdek,
 bind die aan de Lootlyn, en met eenen een touw van boord af.
 Twee Menschen konden maar met de Trap overgehaald wor-
 den; en wierden ook maar twee gangen met de zelve gedaan:
 terwijl Jochem, vermoeid door den uitgestaanen arbeid, onder-
 tusschen aan boord bleef, om zich wat te herstellen. Want de-
 wyl men zag, dat men het Volk aldus niet wel zou kunnen ber-
 gen, maakte men aan strand een Vlot van afgeslagene balken
 en deelen, door de baaren aan den oever gesmeeten, en met de
 Lootlyn aan malkander geford. Vier à vyf konden hier plaats
 op neemen, en wierden aldus met de Bras door de branding
 heen gesleept. Maar terwijl men aan land bezig was met het
 Vlot toe te stellen, begeeft Jochem, onverduldig om te zien
 hoe het met de zaaken geschapen stond, zich weder in zee,
 zonder touw of lyn; doch deze stoutheid zou hem byna het le-
 ven gekost hebben: want zynde omtrent ter halver weg tus-
 schen het Schip en het strand, vond hy zich zodanig afgemat,
 dat hy, niettegenstaande alle zyne manhaftigheid, genood-
 zaakt was om hulp te schreeuwen. Maar niemand was zo stout,
 hoewel hem een ieder gaarne geborgen had gezien, dat hy zyn

1693.
 February.

(a) Ziet 3
 Stuk, 4 Deel
 pag. 34.

1693. February. leven in zulk een baarblykelyk gevaar van de dood wilde stellen. Jochem dan , ziende zich in den uitersten nood , spant alle krachten in ; vergt armen en beenen alles wat ze lyden konden ; en geraakt eindelijk tot aan de borst op de grond : maar meenende het nu gewonnen te hebben , wierd hy door de baaren , hier op d'ondiepte met een afgryfselyk geweld breekende , weder te rug in volle zee geslagen. Hy hervat echter de torn ; geraakt weder op de grond ; doch word door de woedende golven weer op de zelve wys gehandeld. Ziende dan , dat het hem onmogelyk was door de branding heen te komen , te meer dewyl zyne krachten t'eenemaal uitgeput waren , neemt hy het besluit van weder na het Schip te swimmen. Dit gelukt met d'uiteerste moeite ; en Jochem zich een wyltje onder de Fokkerust onthouden hebbende , geraakt met een weinig stilte op het Schip : van waar hy , benevens drie anderen , byna de laatste van allen , met het Vlot aan land wierd gehaald. De Gouverneur , den Heer Simon van der Stel , die dit droevig schouwspal had aangezien , smet hem straks zyn eigene rok toe ; gaf order , dat men alles tot behouding van zyne gezondheid zou aanwenden ; en hem op zyn vertrek d'onderstaande Recommandatie mede : op dat een zo groote dienst niet onbe loond mocht blyven.

Extract uit d'origineele Missive , door den Gouverneur Simon van der Stel en de Raad aan de Cabo de Bonne Esperance , aan de Vergadering der Heeren Zeventienen , in dato 22 Juny 1692.

HEt droevigst van allen was zo veele zielen in 't uiterste gevaar haars levens te zien , en haat jammerlyk kermen te hooren , zonder dat men eenig middel t'haarer behoudenis konde uitvinden , tot dat eindelijk Jochem Willemsz. van Amsterdam , Matroos , Quartiermeesters dienst doende op 't Schip Spierdyk , zich aanbod om met een touw om 't lyf door de branding en aan boord te swimmen . 't welk hem ook gelukte , en door middel van een vlot en zyn medegebrachte touw , over en weer getrokken , de meeste part der menschen uit een gewisse dood te redden.

Wy kunnen niet ledig staan deze trouwhertige daad , zo kloekmoedig als gelukkig , in ons aanzien en t'onzer aller verwondering , uitgevoerd , U E. Hoog-Achtb. mits dezen eerbiedig voor te draagen , met

Ootmoedig verzoek, haar goede gelieft zy den zelve in tyde en wyle, 1693.
als gestrekt hebbende tot behoud van veele 's Compagnies Dienaaren, te February.
willen gedenken.

M A A R T.

HOE WEL het Canton van Zurich rond uit gezegt had, dat het voorneemen van neutraal te blyven haar belette de Krygsbenden aan zyne Keizerlijke Majesteit te geeven; en dat het aan d'andere kant zeker was, dat behalven de Paarden, welken de Franschen in Switserland hadden doen opkopen, zy meer als vyf duizend man tot recrutē voor hunne Troupen van daar hadden gekreegen: kon den Ambassadeur van Vrankryk, op het vermoeden dat eenige Officieren het zelfde tot den dienst der Geallieerden meenden te doen, echter niet laten aan haare Excellentien van Zurich daar over te klaagen, met verzoek dat 'er strenge orders gegeeven mochten worden om 'er de werking af te beletten. In der daad, daar waren onder de hand wervingen voor Holland aangesteld: doch gelijk d'Overigheid van Zurich den Allerchristelyksten Koning niet t'onvriend wilde maaken, wierden de zelve op den onderstaanden Brief van den gemelden Ambassadeur aafstonds gestaakt.

SWITSER-
LAND.
Monsr.
Amelot
kragt over
de wervingen
der
Geallieer-
den.

Voortreffelyke Heeren,

Het vertrouwen, dat ik nemen wil, op de verzekeringen welken Gy my zo dik wils gegeeven hebt, en voornaamentlyk in deze laatste tyden, van oprechtelyk met de zo noodige en voordelike Neutraliteit, waar van Gy professie doet, te willen observeeren, deed my gelooven, dat Gy alle de Proposities van nieuwe Wervingen, die U van wegen de Vorsten en Staaten, welke 's Konings Vyanden zyn, gedaan worden, opentlyk zoudt verwerpen; zynde dat zeer billijk en ook onnalaatelyk, om dat Gy geduurende dezen gantschen Oorlog geene Wervingen noch Recruitē ten dienste van zyne Majesteit hebt toegestaan, schoon hy Uwe Geallieerde zynde, en U alle de Vruchten der Alliantie doende genieten, goede reden heeft, gelijk Gy weet, om zulks te pretendeeren. Ondertusschen ben ik verwittigd, dat verscheidene Officieren van Uwe Stad zich verbinden om onder de hand Volk te werven voor Holland, en dat zy op 's punt zyn om daar mede te beginnen, op hoope dat Uw Staaf haar

1693.
Maart.

laatende begaan, op 't aanhouden van de Ministers der Ligue, de oogen zal sluiten, en 't haar laten doen, hoewel in 't publijk betuigende dat men de zaak niet probeert. Dit zou zo strydig zyn met een goede trouw, en zo min eerlijk voor een Magistraat als de Uwe, dat ik niet en twyfel, als Gy 't ernstig nadenkt, of Gy zult den loop dier onderneemingen door krachtige en strenge orders sluiten. Want Gy kunt wel oordeelen, dat de Koning zonder dat rechtmaatige oorzaak zoude hebben om zich te beklaagen, ziende dat gy zo de Party der Vyanden verstrekte, zonder iets voor hem te doen, terwyl hy dagelijks aan U en de Uwen nieuwe Weldaden bewyft; vermits men nooit zal gelooven, dat een Regeering, zo wel gereguleerd, en zo geauthoriseerd, als de Uwe, zodanige abusive Wervingen niet zou kunnen beletten, zo zy recht daar toe was geresolveerd. Ten mynen opzichte, geloof ik U genoeg van myne goede Intentien, omtrent alles dat tot Uwe voldoeninge kan strekken, gepersuadeerd te hebben: maar Gy hebt al te veel kennisse, om niet te begrypen, dat diergelijke Proceduuren, zo zy getolereerd wierden, my buiten staat stellen van te continueeren, gelijk ik wensch, om myne Officien nuttelyk tot dien einde by zyne Majesteit te employeeren: Ik wensch U allerley voorspoed.

Voortreffelijke Heeren,

Uw zeer geaffectioneerde om U te dienen.

AMELOE.

Keizerlijke
Afgezant
klaagt over
de Transgressien.

Maar meerder reden hadden de Geallieerden om over het beleid der Switfers ten opzichte der Kroon van Frankryk klachtig te vallen. Omtrent het eind der Maand wierd 'er een Vergadering van de Cantons te Bremgarten gehouden, om eenige byzondere geschillen, die 'er onder hen waren, te beslechten. Den Heer Baron de Neveu, Keizerlijken Afgezant, willende deze gelegenheid niet verlooren laten gaan, ten einde nochmaals over de Transgressien te klaagen, liet de volgende Memorie aan de Gedeputeerden ter hand stellen.

Hooggeachte Gc.

Een iegelijke Republyk, die voor haare behoudensis zorg draagt, zal inzonderheid twee Staats-Regelen in acht nemen; naamelyk, de eenigheid onder zich zeker te behouden; en zich van de Nabuuren, door Verbonden, en der zelve oprechte onderhoudinge, te verzekeren: door middel van welke beiden en een waare Neutraliteit het Loffelyk Eedgenootschap zo veele jaaren herwaarts in een ongemeene fleur en Vreede geraft is gebleeven.

Myne hooggeëerdste Heeren Eeergezanten vinde ik wegens het eerste
al-

alhier vergaard; weshalven ik een vreedzaam en allefins vergenoegend besluit van dit ondernomen werk wensche, en my zelven gelukkig acht, zo ik iets nuttelijks bybrengen konde, waar toe ik my gantsch wilvaardig en bereid hier mede wil aangeboden hebben.

1693
Maart.

Hoewel nu de zelve door een minzaame bylegginge der laatste misverstandten aan hun geliefde Vaderland een zeer groot nüt toebrengen; zo is echter de volkomene welstand en zekerheid noch niet gestabieleerd of geground, zo lang de Transgressien continueeren, en van de voorgewende Neutraliteit maar alleen de bloote naam overschiet; vermits, in plaats van een erfvereenigde onderlinge Vriendschap en Nabuurlijke bejegening, door hunne Nationale Volkeren opentlijk Vyandige daadlijkheden gepleegd worden, waar door de algemeene Vyand der Duitsehe Natie grooter Progressen doet, als hy door zyne eigene magt zou kunnen te weege brengen.

Zulks dat het geene het Loffelijk Eedgenootschap tot noch toe geconserveerd, en haar by veelen bemind gemaakt en zo geestimeerd heeft, dat ook van wege hunne oprechtheid en onderhoudinge van trouw en geloove de Lyfgarden van hooge Personagien uit hunne Natie begeerd en genomen worden, tegenwoordig al te veel in kleinachting is geraakt: en 't geene te verwonderen is, den geenen, voor de welken alle wakkere Nabuuren op hunne hoede behooren te zyn, worden alle middelen en voordeelen tot hunnen eigenen ondergang in de hand gegeven. Waarentegen men het Allerdoorluchtigste Aertshuis van Oostenryk, onaan gezien de tot hier toe niet alleen naauw in achtgenomene Erfvereeniging, maar ook het genot en de overlaatinge van zo veelvuldige nabuurlijke voordeelheden, van de wederzydsche Erfvereentigde observantie wil doen afwyken, en gevolgelijk tot diergelijke bejegening noodzaaken.

Uit dit alles kunnen zekerlijk geene Staats-Regelen of Maximen getrokken worden, om eene tuschen groote Magten gelegene Republijk oprecht te behouden: weshalven haare zorgvuldige gedraging niet te vergeefs zich zo zeer bevylytigt om een reëele onpartydige Neutraliteit insicht te neemen, en het Verbond-oprechtiglijk en als waare Eedgenooten te onderhouden.

De geenen, van de welken de Transgressien zyn bewezen geworden, hebben geoordeeld hunne meening by de eerbaare Wereld hier mede te verbeschoonen, en by den gemeenen man te doen approbeeren, dat Vrankryk een gevaartijke en machtige Nabuur is; dat de Conjancturen zeer verward stonden; dat het noch onzeker is, aan welke zyde het geluk op 't eindigen des Oorlogs zich zal wenden; dat men van Vrankryk alle nut en voordeelige Pensioenen te genieten heeft: waarentegen uit Swaben de toevoer van Graanen en andere noodzaaklijkheden geslooten is, en men alzo op niets anders heeft bedacht te zyn, als Vrankryk te favoriseren.

Het

1693.
Maars.

Het welk een kwaad Conclusum en Hoogschadelijk besluit is, even daarom, dat Vrankryk alle Nabuurschappen onder zyn Jok tracht te brengen. En dewyle den uitgang des oorlogs onzeker is, op welke zyde die ook zou mogen vallen; zo heeft zodanig een Staat, als het Eedgenootschap, meer als eens voor zich te zien, om de geene, die te vreezen is, niet te helpen versterken; en daarentegen die Party niet te beleedigen, en het Verbond met dezelve niet zo onerkentelijk te houden, welke in gevalle van nood tegen alle gevaarlijke aanstoot byspringen en helpen kan. Wat het voordeel, dat van die kant getrokken word, betreft; daar van heeft het gemeen zich niet te verheugen, maar wel te lyden; dewyl het zulke Particulieren meestendeel daarom te doen is, dat zy tot voordeel der Kroon van Vrankryk de dikwils beloofde afschaffing der Transgressien hebben verhinderd, en uit die oorzaak der Gemeene Man de tot hier toe geduurende Inconvenientien en verscheidene ongemakken te verwachten heeft gehad. Daar in 't tegendeel van deze kant, gelijk voor dezen is getoond geweest, in weinige Jaaren herwaarts eenige 100000 Malder Koorn, en alzo in eene Maand meer goedwillig is overgelaaten, als van de andere kant op de laatste Dagvaart gelijkelijk is beloofd geweest, doch by alle Cantons noch niet werkstellig heeft kunnen gemaakt worden.

Dus is men ook overboodig en gereed, wanneet maar dat geene in acht genomen word, wat de Erfvereeniging verklaart, en een waare Neutraliteit mede brengt, te weten de vyandlijke offensive Operatien van hunne Nationale Volkeren nate laten, met Koorn en andere noodwendigheden terstond behulpelijk te zyn; 't welk ook reeds over de Booden-Zee alle Maanden met veel duizend Malder Koorn betoond, en daar door het groot gebrek van brood oogenschynlijk geweerd word.

Dies leef ik zekerlijk op die troostelijke hoope, dat myne hooggeëerde Heeren Eeregezanten, op het geschiede Relas, en myn jongst aan het gezamentlijk Loffelijk Eedgenootschap dieswegen afgegaan schryven, van hunne Heeren Principaaalen geïnstrueerd en gevolmagtigt zyn om die zo billijke en dikwils beloofde afschaffing der Transgressien, of veel meer (wyl eenigen van het woord *Transgressien* niet meer willen hooren) opentlijke vyandige daadelykheden en violatien des zo dier be-swoorenen Verbonds, werkstellig te maken.

Doch by aldien tegen alle vermoeden geantwoord zoude worden, dat men daar op niet geïnstrueerd is, en men maar alleen wegens inheemsche strydigheden t'samenkomt; zo is myn instantelijk verzoek mits dezen aan myne hooggeëerde Heeren Eeregezanten, dat, dewyl men tot noch toe wegens een ongelijke meening geen algemeen positief besluit wil nemen, een ieder Gezantschap aan zyn Canton in 't byzonder dit myn tegenwoordig andermaalig voorstel spoedig mag verzenden, en, dewyl de Krygsoperatien haast staan aan te vangen, binnen acht of

ten

ten langsten veertien dagen een schriftelijke uitspraak begeeren; opdat myn allergenadigste Keizer de vereichte mesures daar na neemen, en weeten mag, of men van de Eedgenootsche kant de Erfvereeniging wil gehouden, en een waare Neutraliteit in acht genomen hebben, of dat hunne Nationale Volkeren in de toekomende Veldtocht wederom zullen vermogen Vyandlijk in stormen en beleegeringen te ageren, en de Kroon van Vrankryk, tot hoogsten nadeele van deze kant, en slydig tegen een waare Neutraliteit, alle bedenkelijke gunst, nut, en voordeel steeds doen genieten.

1693,
Maart.

DE Minister des Konings van Sweden te Regensburg, alwaar noch gestadige Conferentien over de zaak van het Negende Keurvorstendom gehouden wierden, verklaarde nu aan de geenen der andere Vorsten, dat de meening zyner (a) Sweed-
sche Majesteit niet geweest en had zich tegen het gemelde Negende Keurvorstendom te stellen; maar dat hy alleenlijk had begeerd, dat 'er niets en mocht gedaan worden, 't geen nadeelig ware voor de Rechten der Vorsten en andere Standen des Ryks, om een in de tegenwoordige gesteldheden zo noodzakelijke eenigheid onder hen te behouden: dat de Koning, zyn Meeſter, ten einde hier openbaare blyken af te geeven, den Afgezant des Hertogs van Hanover ontfangen had als een Minister van een Keurvorst des Ryks: dat hy ook den Hertog over zyne nieuwe Waardigheid had doen feliciteeren: en dat hy by alle voorvallende gelegentheden niet in gebreke zou blyven van zyne Keurvorstelijke Doorluchtigheid te handhaaven, enz. Om alle het welke te bevestigen hy den onderstaanden Brief vertoonde.

DUITSCH-
LAND.

(a) Ziet pag. 32.

WY Karel &c. Ontbieden &c. Ons is Uwer Keurvorstelijke Doorl: geëerdst en aangenaam Vrind-Nevelijk schryven; gedateert in des selfs Residentie-Stad Hanover, den 24 December des laast voorleeden Jaars, O. S. door den aan ons afgezonden Envoyé Extraordinaris en Raad &c. Gustaaf Daniel Schmid, wel behandigd; uit welkers inhoud, als ook uit het mondeling voorstel des gemelden Afgezants, wy vernomen hebben, hoedanig aan Uwe Keurvorstel: Doorl: en des zelfs Mannelijke Descendenten van den Roomschen Keizer niet alleen de Investiture der geconferreerde Keur-waardigheid met de gewoonlijke Ceremonien is medegedeeld maar ook door Keizerlijk Congratulations-schryven, en daar in begreepene Curialien die verhooving te meer bevestigd en bekrachtigd; waar by 't Uwe Keurvorst. Doorl. beliefd heeft des

IV, Stuk. I. Deel.

R

zelfs

1693.

Maart.

zelfs dankbaar-Vrind-Neevelijk gemoed voor onze daar toe gebrachte coöperatie en bevordering des zelve werks, niet onbetoonde te laten.

Gelijk het nu ons byzonder lief en aangenaam is geweest, dat Uwe Keurvorstelijke Doorl. onaan gezien de zo veelvondig tusschen komende, en daar tegen opgestaane veranderingen, het begeerde oogmerk naar wensch bereikt, en daar door de vermeerdering van den voorigen luister haares aanzienlijken Huizes gelukkiglijk verworven heeft; zo en kunnen wy niet onderlaaten Uwe Keurv. Doorl. zo wel voor de geschiede Notificatie Vriend-Neevelijk vlytigen dank te zeggen, en den zelve over zo een Nieuw-verworvene Digniteit wel-meenend te congratuleeren, en tot volvoering van dien aanvaarden Hoogen Staat, en des zelve gelukkige Administratie den grooten God te eeren, als zynde tot merkelyk voordeel van 't Evangelium en gemeene welwezen, en tot ondersteuning van des zelve ruste en welstand; maar ook Uwe Keurv. Doorl. zelf tot onverwelkelyken roem alle nuttelijke en voordeelige Successen uit oprechten gemoede toe te wenschen. Uwer Keurvorstel. Doorl. betuigde Erkentelykheid wegens onze tot des zelve voordeel aangewendde, en niet minder uit een zorgvuldig inzicht voor 't gemeene best, als uit eene byzondere Uwer Keurvorstelijke Doorl. altyd toegedragene affectie en hoogachting voort gevloede welmeenende officien, zal ons zo veel te meer tot alle volstandige vriendhoudende betuiginge en voortplantinge eener vertrouwelyke welgezindheid verbinden; gelijk wy ons daarentegen van een gelijkmatige oprechte en bestandige goedwilligheit van Uwe Keurv. Doorl. gantsch verzeekert houden; gelijk wy dan ook de receptie van Uwe Keurv. Doorl. Afgesant in qualiteit van een Keurvorstelyk Minister zonder uitsel volbracht, en den zelve in zulken regard aanstonds by ons ter audientie gelaaten hebben, zo stellen wy op den zelve ook dat Vrind-Neevelijk vertrouwen, dat, dewyl de gemoederen by de meeste Vorsten in 't Roomsche Ryk alsnoch in groote onrust en zorg staan, als of hante bevoegdheden en rechten een groote aansfoot geleeden hadden, dat Uwe Keurvorstelijke Doorl. het zo zal dirigeren, en volgens de afspraak, alhier met des zelve Ministers genomen, tot meerder verzeekering een verklarung daar over gelieven te verleen, dat de Keurwaardigheit op Uwe Keurv. Doorl. gekomen tot geen prejuditie noch tot verkortinge en indragt der Vorstelyke bevoegdheden en rechten is strekkende, en dat het geene in de Ryks en Kreitszaaken anderen tot nu toe gecompeteed en toegekomen heeft, alles in voorigen stand zal gelaaten, en daar in geen innovatie en verandering tot nadeel eens derden mach veroorzaakt en voorgenomen worden. Wegens 't welke wy Uwe Keurv. Doorl. een gantsch ongetwysfeld toezicht toedragen, en blyven in 't overige bereidwillig en gereed aan dezelve, nevens beveling in de Godlyke hoede, alle Welgenegene Vrind-Neevelijke Gedienstigheid te bewyzen. Datum Stockholm, den 18 Febr. 1693. O. St.

Uwe Keurvorstel. : Doonsuchtigheds Vrind-willige Noef

CAROLUS.

Maar veel onvernoegder toonden zich over het oprichten van dit Negende Keurvorstendom eenige Vorsten en Standen des Ryks; gelijk men zien kan uit de volgende nieuwe Protestatie, gedaan te Regensburg; tegens d'Acte der Investiture des Hertogs van Hanover. 1693.
Maart.

Protestatie van nulliteit der Vorsten, welke zich gesteld hebben tegens d'Acte der Investiture van Hanover, gepasseerd aan het Hof van Weenen.

DE Vorsten en Standen des Ryks met een groote verwondering verstaan hebbende, dat door allerhande krachtige en gestadige instantien d'aanzoeking van Hanover aan het Keizerlijk Hof zodanig een gevolg gehad heeft, dat, niettegenstaande alle d'onderdaanigste en eerbiedige, mitsgaders welgefondeerde en onbetwistelijke vertooningen, welke uit den naam der Vorsten, zo aan het Keizerlijk Hof als elders, gedaan zyn, d'Investiture der Negende Keurvorstelijke Waardigheid op den 19den December aan de Ministers van Hanover vergund is; en zynde het notoir, dat deze proceduure strydig is tegens d'Eeden, welken de Keizers successivelyk hebben gedaan, mitsgaders tegens de Goude Bulle, ten allen tyde heiliglyk onderhouden, gelijk ook tegens de Westphaalsche Vrede, zo dier verkreegen, en tegens de Grondwetten des Ryks, gelijk de band dié het Hoofd en de Leden te samen bind; als zynde deze Acte ten principaalen gebrekyg, *in diâ Pragmaticâ Sanctione juxta Pacis art. 8. &c.* in het wezendlyk fondament, 't geen is, dat de positieven vrye bewilliging des Ryks, der Keurvorsten, Vorsten en Standen moet voorgaan; en dat deze Acte niet gemaakt en is *(a) Comitali consensu, sed in scitis Imperii Principibus & Statibus*; dat ze ook derhalven geensins kan bestaan, *(b) deficientibus necessariis requisitis*: vinden de Vorsten en Standen zich in deeze gewichtige zaak, die zo wel de forme van d'Investiture des Ryks, als hunne byzondere belangen en prerogativen betreft, zich door hunne plicht, om zich in hunne rechten en possessie, *ou quasi possessie*, daar zy geensins van willen afwyken, te behouden, en te handhaaven 't geen hen van d'ulterste aangelegenheid is, bevoegd te zyn *(c) in omnibus Imperii negotiis jura liberi suffragii*, gehouden niet alleen solemneelyk te protesteeren tegens alles, 't geen men tot nadeel heeft ondernomen, maar het ook altemaal nul en van geener waardé te verklaaren; gelijk wy, hunne Gebroeders, Ambassadeurs en Gedeputeerden, klaarlyk door de tegenwoordige protesteeren, uit kracht der instructie en order die wy daar af hebben; en verklaaren, dat de Heeren, onze Principaalen, zodanig een Acte van Investiture geensins goedkeuren; dat zy ze houden voor onwettig, nul, en van geener waarde;

R 2

NOOIT

(a) Met algemeene bewilliging, maar buiten weten van de Vorsten en Standen des Ryks. (b) Druyt 'er de vereischte noodzaaktygheden aan ontbreken. (c) In alle de zaken des Ryks zelfs van vrye stemming te hebben.

1693.
Maarts

nooit en konnen noch willen voor Keurvorst erkennen, noch by gevolg de werking, welke niet ahangt als van een wettige Investiture, toestemmen noch aanneemen; maar dat zy willen erkennen de forme, bevestigd en afgekondigd door de Goude Bulle, (d) & *Instrumentum Pacis, tanquam Summa & inmutabilis Imperii leges.*

(d) *En het Traaſaat van Vrede, als d'opperste en onoveranderlijke wetten des Ryks.*

Dood van
den Gene-
raal Caraffa
en den
Veldmaar-
schalk
Horn.
(a) Ziet pag.
84.

Eindelijk : de Graaf Caraffa, tot (a) d'Ambassade van Ro-
men genoomd, was den 6^{den} der Maand te Weenen komen te
overlyden, uitsteekend betreurd door den Keizer, aan wien
hy in Hongaryen, en elders, groote diensten had gedaan. De
dood had ook noch omtrent ter zelve tyd te Staden weggerukt
den Heer Horn, Veldmaarschalk der Troupen van Sweden,
en Gouverneur van het Hertogdom Bremen, enz.

DEEN-
MARKEN.
Plakaat te-
gens het
opbrengen
van Pryn.

DE Koning van Deenmarken, om te toonen dat by de Neu-
traliteit in den tegenwoordigen Oorlog met alle naauwkeurig-
heid wilde onderhouden, ten einde t'avond of morgen d'eer te
hebben van een der Mediateurs van de Vrede te weezen, liet
omtrent het begin der Maand het onderstaande Plakaat in zyne
Staaten afkondigen.

WY Christiaan de Vyfde, van Gods Genade Koning tot Deenmarken
en Noorwegen, der Wenden en Gothen; Hertog tot Sleeswyk,
Holstein, Stormaren Ditmarsen; Graave tot Oldenburg en Delmen-
horst, &c. doen allen en een ieder wecten, dat Wy Aldergenadigst goed
gevonden hebben te ordonneeren en te verbieden, gelijk als Wy mits de-
zen ernstelijk doen verbieden, dat van nu voortaan geene Prynzen, Sche-
pen of Goederen, die de in den Oorlog zynde Partyen toebehooren, en
in Zee elders door Oorlogschepen of Commissie-Vaarders mochten be-
magtigt zyn, in onze Havens, (voor dat Wy dienaangaande anders zul-
len geordonneert hebben) zullen mogen inloopen, ofte opgebracht wer-
den, aangezien zodanige Prynzen, indien zulks tegens onze hoope moch-
te geschieden, daar door aanstonds vry zullen zyn, en aan de Eigenaars
overgeleverd werden, waar na allen en een ieder, die het aangaat, zich
in alle onderdanigheid te reguleeren heeft. Gebieden en beveelen over-
zulks hier mede aan alle onze Schepsbevelhebbers, Amptlieden, Presi-
denten, Burgemeesteren en Raaden, Voogden en alle anderen, dit ons
aldergenadigste Verbod, dat haar onder ons Cancelery-Zegel zal toege-
zonden werden, tot haar naricht ter gewoonlijke plaatsen af te laaten
leezen, en ernstelijk na te komen. Gegeven in Ons Slot Koppenhagen
den 6 Maart 1693. onder onze Koninglijke Hand en Zegek-

t Waar

't Waar te wenschen geweest, dat het eer was geschied, en dat de Koning van Portugal het zelfde in zyne Staaten had gedaan: de Franschen zouden zich en op den Oceaan, en in de Middellandsche Zee, genoegzaam benard hebben gevonden.

1693.
Maart.

INDIEN men noch kon twyfelen wegens d'elende van de Volkeren in Vrankryk, ziet hier een Brief bekwaam om'er al de wereld af t'overtuigen, die ook niet verdacht kan wezen, als door order van den Koning zelve, na verwittigd te zyn van 't geen de Bisschop van Laon ter gunste der Armen van zyn Bisdom had gedaan, door een Secretaris van Staat aan alle de Bisschoppen des Ryks geschreeven.

VRAAN-
RYK.
Armoede
der Volke-
ren.

Myn Heer,

DEn Heer Bisschop van Laon, aangedreeven door een beweging van liefddadigheid, overeenkomende met zyne verdiensten en karakter, gedacht hebbende op de krachtige middelen om d' Armen van zyn Bisdom te vertroosten, ter oorzaak der duurte van het Koorn, heeft een Vergadering aangesteld van het Capittel, de Parochien, en de Kloosters van Laon, om hen aan te maanen tot'er benevens hem de helpende hand toe te bieden: en om hen een voorbeeld te geeven, verbond hy zich tot honderd vyftig Armen dagelijks t'onderhouden. 't Capittel gaf'er door een Capitulaire Acte vyftien honderd ponden toe: en men deed een omzaming onder de Kanoniken, die twee duizend en vyf honderd ponden voortgebracht heeft. De Kloosters, d'Abdyen, en de Wereldlijken hebben by de twintig duizend ponden opgebracht; zulks dat men sedert twee maanden alle dagen twaalf honderd Armen binnen de Stad Laon van spys en drank verzorgd heeft: en men bied ook de hand drie mylen in 't rond aan de geenen, die ten platten lande wonen. En gelijk de Bisschoplijke Stad alleen niet verzorgen kan in alle de noodwendigheden der Armen van d'afgelegene Plaatsen, heeft hy geschreeven aan de geenen, welke groote goederen in het Bisdom bezitten, aan de Kloosters, en anderen, om hen aan te maanen tot het voorbeeld der Geestelijkheid van de Stad Laon te volgen. Eenigen hebben alreeds begonnen; en hy hoopt, dat d' Armen van zyn Bisdom tot aan de Maand April naastkomende zeer wel ondersteund zullen worden. Zyne Majesteit is zo wel voldaan geweest over dezen waarlijk Bisschoplijken yver, en heeft het beleid, 't geen hy in deze gelegenheid heeft gehouden, zodanig met liefddadigheid en wysheid vervuld gevonden, dat hy my bevolen heeft aan u te schryven, en u te zeggen, dat, hoewel hy verze-

1693.
Maart.

kerd is, dat gy met den zelve geest voor d'Armen van uw Bisdom be-
zield zyt, hy zich niet en kan beletten uwen yver in deze gelegenheid
op te wekken, op dat gy u, Indien het mogelijk is, in den duuren tyd
van het Koorn noch des te meer moogt bevytigen om de Geestelijkheid
en de Kloosters, mitsgaders de Gilden, en alle de geenen die groote
goederen in uw Bisdom bezitten, aan te maanen tot het voorbeeld van
't geen te Laon gedaan is na te volgen: hebbende zyne Majesteit my
order gegeven om u te verzekeren, dat gy in deze gesteldheid van zaa-
ken niets kunt doen, 't geen hem aangenaamer kan weezen. Wyders
ben ik, enz.

Deze Brief van den Koning was een volkomen gebod, 't geen
de Bisschoppen niet ongehoorzaam dorsten weezen, zonder
zich de gramschap van het Hof op den hals te haalen. Doch ze
vonden overal zo veel swaarigheid, dat het wel bleek, dat de
Ryken niet veel beter in staat waren om te geeven, als d'Armen
om zonder hunne hulp te leeven. Men moest dan andere mid-
delen aanwenden, onder de welken ook dit aan verscheidene
oorden stand greep, dat d'Armen by de Ryken gebilletteerd
wierden, byna op de zelve wys als de Soldaaten; zulks dat 'er
verscheidene welhebbende Burgers waren, die, hoe leed het
hen ook mocht weezen, drie à vier Armen moesten onderhou-
den.

De Graaf
van Etrées
na de Mid-
delland-
sche Zee.

De Graaf van Etrées, van wiens toekomende verrichtingen
in de Middellandsche Zee men sedert een tyd geweldig groot
had opgegeeven, liep nu op den 1sten. der Maand van de Rede
van Toulon met het onderstaande Esquadre in Zee.

*Lyft van de Fransche Oorlog-schepen, onder het gebied van den Graave
d'Etrées voor de Middellandsche Zee uitgeraast.*

<i>Schepen.</i>	<i>Bevelhebbers.</i>	<i>Man.</i>	<i>Kanon.</i>
Royal-Loup	de Grave d'Etrées	1000	116
Le Sceptre	Septeme	550	86
Le Fulminant	de la Porte	700	100
Le Lis	Cougoulin	550	86
Le Monarque	Pale	650	90
Le Belliqueux	Bellefontaine	500	80
L'Eclatant	Daligre	400	70
Le Constant	de Chauvigni	450	70
L'Invincible	Bidaur	450	70

Lc

M E R C U R I U S. 135

Le Phenix	Dezerbiere	350	60
L'Apollon	Des Adrets	350	60
L'Arrogant	Chev. Chateaugnaut	350	60
Le Serieux	de Blenac	380	66
Le Fleuron	de Montgon	330	58
Le Hardy	de Grave d'Aunay	330	58
L'Entreprenant	de Sevigny	350	60
Le Ferme	du Quesne	370	64
L'Arc-en-Ciel	le Motteur	300	50
Le Bourbon	Riberette	400	70

1693.
Maart.

Behalven dezen waren 'er noch twee Schepen van Oorlog, waarat de naamen ons onbekend zyn, ieder gemonteerd met 70 stukken, mitsgaders drie Fregatten van 30 à 36 stukken, twee Fluiten, acht Chaloupen om Karkassen te werpen, en eenige Branders.

Met dit Esquadre vertoonde de Graaf, na een hevigen storm uitgestaan te hebben, zich voor Bayes. De Generaalen Corbet en Papachin, hebbende op d'eerste tyding van het verschynen der Fransche Vloot alles te Napels in staat van verweering gesteld, vervoegden zich, benevens den Generaal van d'Artillerie aanstonds derwaarts, om de posten en batteryen te bezichtigen, en de noodzaakelijke orders in geval van aantasting te geeven. De zaaken bleeven in dien staat tot des anderen-daags avonds, wanneer de zee zeer hol beginnende te schieten, en de Graaf van Etrées ziende dat hy wel genoeg ontfangen stond te worden, by den Franschen Krygsraad raadzaam geoordeeld. werd af te wyken; zonder ander kwaad gedaan te hebben, als dat ze een Bark, gelaaden met wyn, en komende van Ischia, hadden genomen. Ziet daar de verwachting van de Fransche Staatkundigen in rook verdweenen.

Maar laat ons nu eens tot de Landzaaken overtreedn. Men had al over ettelijke jaaren verwacht, dat de Koning eenigen der voornaamste Krygschoufden tot Maarschalken van Frankryk zou verkiezen; doch sedert den Oorlog was 'er byna niet meer om gedacht: en daar waren Polityken, welke beweerden, dat 'er zyne Majesteit, terwyl de zaaken zich in deze gesteldheid bevonden, geen en zou maaken; vermits alle de Generaalspersonen, welke na deze Waardigheid stonden,

Aanstel-
ling van
zeven
Maarschal-
ken.

daar

1693.

Maart

daar altemaal niet te gelijk toe konnende verheven worden, het zeker was, dat men in dusdanige creatien voor een Officier, dien men vernoegde, tien misnoegden stond te maaken : en de tyd van den Oorlog was geen omstandigheid, bekwaam om misnoegen te geeven aan Officiëren, die men van nooden had. Ondertusschen, 't zy dat de Koning aldus niet en redeneerde; 't zy dat hy zich inbeeldde, dat alle de geenen, die hem dienden, zodanig aan zynen dienst gehegt waren, dat niets ter wereld hen kon aandryven tot de minste trée tegens zyne belangen te doen : hy verklaarde altoos op den 27^{den}. der Maand, dat hy zeven Heeren tot die Waardigheid had verheven, naamentlyk, den Graaf van *Choiseul*, den Hertog van *Villeroi*, den Marquis de *Joyeuse*, den Marquis de *Boufflers*, den Hertog van *Noailles*, den Graaf van *Tourville*, en Monfr. de *Catinat*. Deze promotie baarde eenig misnoegen aan verscheidene oude Generaalsperfoonen, die na den Maarschalksftok stonden, en meerder diensten gedaan pretendeerden te hebben, als de geenen die boven hen gesteld wierden. Voor al kon men niet lyden, dat de Graaf van *Tourville* zich mede bevond onder het getal van de geenen, welken het zyne Majesteit beliefd had met dit hoogwaardig Ampt te vereeren. Die 'er door beleedigd meenden te weezen, zeiden ook, dat de Koning beter wist te vertroosten, als de geenen, die hem wel dienden, te vergelden; en dat men zich voortaan zou moeten laten staan, om Maarschalk van Vrankryk te weezen. Een ander, mogelijk geen beter vriend van den gemelden Graaf, liet zich ontvallen, dat het ontwerp der landing in Engeland vyftien Schepen minder, en een Maarschalk meer, aan Vrankryk had gegeven. Doch 't ware hier mee zo 't wilde, de Koning vernoegde zich niet met den Graaf van *Tourville* tot Maarschalk van Vrankryk verheven te hebben, hy gaf hem ook noch een somme van 100000 ponden tot zyne uitrusting, en om het Schip, 't geen hy stond te voeren, te meubeleeren; ten einde hem te goede te komen omtrent de byzondere schade, dieby de voorgaande zomer met het verliezen van den Zeeslag had geleeden.

Een dag of twee na de verkiezing der Maarschalken van Vrankryk wierden door zyne Majesteit de volgende Generaalsperfoonen genoemd,

Lijst

Lijste der Generaalsperfoonen, welke gedurende deze Veldtocht in de Legers van Frankryk moeten dienen. 1693. Maart.

Lieutenants Generaal.

De Bertillac	De la Bretefche
De Vatteville	De Briffac
De Graaf van Montrevel	De Marquis de Fenquieres
De Graaf van Tallard	De Graaf van Gaffé
De Marquis de la Valette	De Marquis de Villars
De Ximenes	De Melac
De Maupertuis	De S. Sylvestre
De Marquis de Vins	De Marquis de Coigny
De la Hoguette	De Quinlon
De Bufca	De Graaf van Guiscaré
De Graaf van Montchevreuil	De Buzenval
De Marquis van Harcourt	De Marquis van Nonan
De Marquis van Crenan	De Groot Prioer van Vendôme
De Marquis van Larrey	Den Hertog van Berwik.

Veldmaarschalken.

De Lanion	De Ridder de la Fare
De Graaf van Marfin	De Prechac
De Servon	De Graaf van Solré
De Florenfac	De Marquis de Castres
De Varennes	De Precontal.
De Lomaria	De Ridder du Bourg
De Ridder van Bezons	De Marquis d'Alegre
De Graaf de la Mothe	De S. Fremont
De Ligneri	De Graaf van Mailly
De Vandeuil	De Graaf van Nassau-Sarbruk
De Graaf van Medavi	Den Hertog van Montmorency
De Marquis de Genlis	Davejan
De Renac	Mylord Lucan van Sarsfield.

Brigadiers van de Cavallery.

De Marquis van Montrevel	De Marquis de Blanchefort
Du Plessis	d'Imecourt
De Raffan	De Merinville
De Sibourg	De Marquis de Biffi
De Marquis de Gramont	De Marivault
Mazel	De Saint Liniere

IV. Stuk. I. Deel.

138 E U R O P I S C H E

1693.
Maars.

De Camboult
De Legal
De la Salle
De Flamanville
De Presse
De Graaf van Rouffi
De la Bessiere
De Langallerie

De Graaf van Queilas
d'Avergne
De Serignan
La Tasse
Romeri
De l'Étrade
Schelton.

Brigadiers van d'Infantry.

De Marquis de Sorville
De Marquis de Blainville
De Vagner, Majoor van de Swits-Gar.
d'Alincourt
Tury
De Marquis d'Autin
De Marquis de Pomponne
De Chamarranc
De Bailleul
De Graveton
De Marquis de Charost
De Marquis de la Chastre
De Marquis de Thianges
De Nicolai
De Bouligneux
De Graaf van Chamilly
De Marquis de la Fayette
De Belenave
De Hefsi

Quaiffon
Daligny
Bauduman
De Marquis de Novion
De Marquis de Vervius
De Salis
La Chassaigne
Chartogne
De Graaf van Blanzac
Varennes
Sailly
De Cadrioux
Defaleurs
De Fourille
Herbouville
Valiere
Wacop
Vigny

In alles 117 Officiers

Ziet hier nu de verdeeling van deze Krygshoofden.

Verdeeling der Bevelhebbers en Officiers, welke gedurende deze Veldtocht in de Legers van Frankryk moeten dienen.

's Leger in Vlaanderen.

Generaal.
De Maarschalk van Luxemburg.
De Maarschalk van Villeroy
De Maarschalk de Joyeuse.

Lieutenant-Generaal.

Messrs. Rozen
De Rubantel
Den Hertog van Bourbon
De Prins van Conti
De Vatteville

De

M E R C U R I U S. 139

De Marquis de la Valette
 De Graaf van Ximenes
 De Marquis de Feuquieres
 Den Hertog van Berwik

Veldmaarschalken.

Den Hertog van Roquelaure
 De Ridder de Gassion
 De Graaf van Marfin
 De Ridder de Bezons
 De Graaf van Solre
 De Pracontal
 De Graaf van Mailly
 Den Hertog van Montmorency
 Mylord Lucan van Sarsfield.

'e Leger tusschen de Maas en de Elzef.

De Maarschalk de Boufflers, *Gener.*

Lieutenants Generaal.

Den Hertog van Maine
 De Marquis de Montreval
 De Bastillac
 De Graaf van Tallard
 De Graaf van Montchevreuil
 De Busca
 De Graaf van Gassé

Veldmaarschalken.

De Marquis de Lanion
 De Graaf van la Moite
 De Lignery
 De Marquis de Vandewit
 De Marquis de Croqui
 De Prins van Eibens
 De Baron de Bresley
 De Graaf van Nassau.

Flugend Leger tusschen de Maas en de Moesch.

De Marquis d'Harcourt, *Lieutenant
 Generaal.*

De Graaf van Loemaria, *Veld-
 maarschalk.*
 M. Schelton, *Brigadier.*

's Leger van Duitschland.

Generaal.

De Maarschalk de Lorges.
 De Maarschalk de Choiseul.

Lieutenants Generaal.

De Graaf van Chamilly
 De la Feuillée
 De Marquis d'Uxelles
 Mylord Montcassel
 De Marquis de Revel
 De la Breteche
 De Marquis de Villars
 De Graaf van Melac.

's Leger van Italien.

De Maarschalk de Catinat, *Generaal.*

Lieutenants Generaal.

Den Hertog van Vendôme
 De Langallerie
 De Graaf van Tessé
 De Marquis de Vins
 De la Hognette
 De Marquis de Larrey
 De Ridder de Vendôme.

Veldmaarschalken.

d'Usson
 De Ridder de Tessé
 De Bachevilliers
 De Varennes
 De Graaf van Medavy
 De Marquis de Castré

's Leger van Roussillon.

De Maarschalk de Noailles, *Generaal.*
 S 2 *Lionde*

1693
Maas.

1693.
Maart.*Lieutenants Generaal.**Veldmaarschalken.*De Marquis de Chazeron
De S. Sylvestre
De Marquis de Coignies
De Graaf van Quinçon.De Longueval
De Marquis de Genlis
De Reignac
De Prechac.Byzonder-
heden we-
gens de
Maarschal-
ken van
Vrankryk.

De Maarschalken van Vrankryk (om hier iets over deze stof-
fe, welke wy behoorlijker wyze niet eerder hebben kunnen
afbreeken, te zeggen) zyn geboorene Generaalen van des
Konings Legers, en altyd Stedehouders der Konnestabels ge-
weest, welker Ampt het eerste des Ryks wierd door de dapper-
heid van Matheus de Montmorency, die onder de Regeer-
ing van Philippus Augustus den slag van Bovines tegens den
Keizer Otho en den Koning van Engeland won. De Waardig-
heid van Maarschalk van Vrankryk kreeg alstoen de luister,
die ze noch tegenwoordig behoud: en die van Konnestabel
door een Edict van Louis den XIII. in den Jaare 1627. vernie-
tigd zynde, zyn de Maarschalken van Vrankryk sedert byna 't
geen eertydts de Konnestabels waren. Ja zelfs begonden eeni-
gen voor deze vernietiging d'eigenste macht te hebben. Louis
de XIII. had het Ampt van Konnestabel aan den Hertog van
Lesdiguières beloofd: maar de Luines, die de groote Gun-
steling van dezen Vorst was, trad hem de schoen uit de voet.
Ondertusschen, om zyn woord niet t'eenemaal in den hals te
haalen, maakte Louis den Hertog van Lesdiguières Maarschalk
Generaal van Vrankryk; zulks dat hy byna de bediening van
Konnestabel bekleedde. Monfr. de Turenne wierd onder deze
Regeering insgelijks tot Maarschalk Generaal aangesteld; 't
geen d'andere Maarschalken deed murmureeren. Daar waren
oorspronkelijk maar twee Maarschalken van Vrankryk: doch 't
getal is 'er allengskens af vermeerderd. Onder Karel den VII.
in den Jaare 1450. telde men 'er vier. 't Is waar, dat deze vier
weder tot d'oude instelling gebracht wierden: maar François
de I. ziende zich genoodzaakt drie à vier Legers t'onderhou-
den, deed dit getal van vier herleeven, en voegde 'er ook zelfs
kort daar na een vyfden by, te weten, François de Montmo-

ren-

rency, Zoon van den Konnestabel. Den Hertog van Mayenne had 'er, ten tyde dat hy Hoofd der Ligue was, drie gemaakt; en Hendrik de Grootte, op den Troon zynde gestegen, bekleedde twee van deze drie met de zelve Waardigheid. Louis de XIII. gaf geene bepaaling aan het getal der Maarschalken, en Louis de XIV. noch minder. Men kan den Maarschalken van Vrankryk hunne Waardigheid niet beneemen, als te gelijk met het hoofd: maar de Koning kan 'er hen de bediening af verbieden. Behalven dat ze geborene Generaalen zyn, zyn ze ook noch Scheidsmannen van de geschillen, die 'er onder d'Edellieden des Ryks komen t'ontstaan. Zy hebben de macht van de Verraaders en Deserteurs te straffen, en het zelve Gerechtshof, 't geen de Konnestabel aan de Marmere Tafel van het Paleis van Parys had.

De dingen, die men wegens de Hermaphrodyten verhaalt, zyn aan de meeste lieden bekend: doch men zou te recht mogen twyfen, of niet veele door eenig natuurlijk gebrek voor zodanigen zyn aangezien geworden. Het volgende Request, ter gelegentheid van een zeker vreemd Vonnis door de Schepenen van Toulouse geveld, aan den Koning overgeleverd, zal veelen in dit gevoelen bevestigen.

1693.
Maart.

Request
door een
zekere
Dochter,
welke men
voor een
Mansper-
foon wilde
doen gaan,
aan den
Koning
overgele-
verd.

Aan den Koning.

S I R E,

MArgriete Malaure vertoont zeer eerbiediglijk aan uwe Majesteit, dat, door een ongeluk 't welk geen weergaa heeft, na tot hier toe geleefd te hebben zondert te weten wie haare Ouders waren, zy zich tegenwoordig genoodzaakt vind te doen verklaren hoedanig haare Sexe is.

De Suppliante was naauwelijks ter wereld gekomen, of zy verloor Vader en Moeder; en zynde gedoopt door den Priester van Pourdiac in Guyenne, had hy de lieddaadigheid van haar te doen opvoeden: maar, 't zy door verwaarloozing van de Minne, 't zy door swakheid van temperament, 't zy door eenig ongemeen geweld, heeft zy sedert dien tyd een groote Breuk aan zich bevonden, in de Geneskonst (a) *prolapsus uteri* geheeten.

't Staat de Suppliante niet voor, dat ze ooit anders geweest is. Zy was tot deze swakheid gewend; en dewyl niemand acht had gegeven, om haar in haare jonkheid te laten geneezen, had zy zich ingebeeld, dat alle Vrouwen even eens gesteld waren.

(a) *nithan-
ging van
de lysmoeder.*

1693.

Maart.

In het Jaar 1686. wanneer ze een-en-twintig jaaren oud was, kwam ze ziek te leggen te Thouloufe by een zekere Juffrouw, daar ze by dien- de. Men bracht haar in het Gasthuis; alwaar haar ongeval by geval be- merkt zynde, nam de Doctor, die buiten twyfel nooit iets diengelijks had gezien, en derhalven bedroogen door de vreemdheid van de zaak, de Suppliante voor een Hermaphrodyt, die hem ook zelfs beter een man als een vrouw docht te gelijken. Hy maakte een groot geweld over deze gewaande ontdekking. Men ging 'er over te raad met de Vicarissen Ge- neraal, en deed de Suppliante mansklederen aantrekken.

Deze vermomming haar niet passende, toog ze na Bourdeaux; alwaar zich weder in vrouwklederen gesticen hebbende, begaf ze zich in dienst van een zekere Juffrouw tot in het Jaar 1691. wanneer iemand haar kennende zynde geworden voor de geene, welke de Vicarissen Generaal zich in mansgewaad hadden doen kleeden, haar ten huize deed uitstooten, en dwong weder na Thouloufe te keeren; alwaar in de ge- vangenis zynde gesmeeten, ter oorzaak dat men haar in vrouwklederen had gevonden, wierd 'er op den 21sten July des zelve Jaars 1691. door de Schepenen een Vonnis tegens haar geveld, beheizende, dat ze zich voortaan *Armond Malauré* zou laten noemen, en in mansgewaad gekleed gaan, met verbod van weder vrouwennaam of kled aan te nemen, op straffe van geoffeling: 't geen haar aangekondigd zynde, gehoorzaamde ze het vonnis, zonder zelve te weten wat ze was.

Vindende zich dan aldus ontbloot van alle middelen om de kost te winnen, vermits ze geen ambacht en kende 't welk een man past, dwaalde ze van stad tot stad, bestaande niet als van aalmoessen, doch draagen- de zich echter altyd wyselijk, gelijk het blykt uit verscheidene getuige- nissen van de Magistraaten der Plaatsen.

De Suppliante was uitstekend te beklagen, zynde zelve onzeker van haaren staat. Ondertusschen wierd zy door d'anderen genomen voor een van die herffenbeelden, daar de Fabelen den naam van Hermaphrodyt aan hebben gegeven.

't Is een groote questie, te weten of 'er waarsachtige Hermaphrody- ten zyn: maar deze questie is curieuser t'examineeren in de boeken der Philosophen, als hier noodzaakelijk te verhandelen. 't Gemeenste ge- voelen is, dat, zo de Natuur somtyds dwaalt in het voortbrengen van een mensch, haare gebreken tot zo ver niet en gaan als herscheppingen te maaken: dat ze altyd het merkteken, 't geen ze aan elke Sexe heeft gegeven om ze te doen erkennen, laat onderscheiden: dat ze nooit haare merken noch zegelen verward: en dat 'er by gevolg geen waare Hermaphrodyten zyn, waar in de twee sexen zich volmaakt vertoonen, dat 's te zeggen, die in zich konnen teelen als de vrouwen, en buiten zich als de mannen.

Men moet echter bekennen, dat men nu en dan schiepselen van een- zo vreemde uiterlijke gedaante gezien heeft, dat de gesonen, die 'er het roch-

rechte geflacht niets af hebben kunnen ontwarren, eenigermaate te ver-
fchoonen zyn geweest.

1693.

Maart.

Maar daar was niets diergelyks in de Suppliante; en zo 'er in haar on-
gemak iets gevonden word, 't geen wonderbaarlijk is, men durft zeg-
gen, dat het niet anders is als de dwaaling der Doctoren en Chirurgyes
van verscheidene Univerfiteiten des Koningsryks, die het d'eerften ge-
zien, en door hunne ondervorsching geen andere waarheid, als die van
hunne onweetendheid, betoond hebben.

De Suppliante heeft altyd de gefalte, het gelaat, de geneigdheden, en
ook zelfs de ziekten der vrouwen gehad. 't is waar, zy was ontheisterd
door de belemmering, omtrent haare perfoon ontstaan, welke gele-
genheid heeft gegeven tot haar voor een man te doen gaan: maar in de
maand October laatsleeden te Parys zynde gekomen, als in het Cen-
trum der Wetenschappen, om 'er raad te vraagen aan gaauwe en erva-
renē lieden, was zy niet zo haast gezien door den Heer Helvetius, Doctor
in de Medicynē, of hy erkende haar zonder moeite voor 't geen ze was:
en Monfr. Saviard, Gefworen Chirurgyen van het Gathuis, in welkers
handen hy haar overgaf, herfelde alle dingen zo wel op hunne plaats,
dat 'er, zynde het raadfel, 't geen niet als door de verwyking was ver-
oorzaakt, verdweenen, tegenwoordig niets meer overig is, 't welk zou
kunnen doen twyfelē, dat de Suppliante niet volkomenlyk een
Vrouwspersoon zou weezen, volgens d'authentyke Getuigenissen wel-
ken zy te berde brengt.

Laatende derhalven d'overdenkingen, welke natuurlykerwyze over
een zo ongemeen geval in den geest komen, aan een kant, draait het
werk nu maar hier op, dat men op een civile manier aan de Suppliante
wedergevee de Sexe welke de natuur haar gegeven heeft, den naam
die haar in den Doop is toegevoegd, en de kleeding die de wereldlyke en
geestelyke wetten haar verplichten te draagen; welke van alle de dingen
der wereld de drie zyn, die ons het minst ontnomen kunnen worden,
en die ondertusschen door de Schepenen van Thoulouse, uit kracht van
hun Vonnis, aan de Suppliante ontnomen zyn.

't is waar, dat 'er regelen zouden weezen om van dit Vonnis t'appel-
leeren, en het appel aan het Parlement van Thoulouse te releveeren:
maar behalven dat d'armoede van de Suppliante haar niet toelaat die
lange reis weder t'ondernemen, zonder zich voor nieuwe ongemak-
ken bloot te geeven, stelt haare schaamte daar ook noch een onverwin-
nelijke hinderpaal tegen; dewyl, door een privilegie van de Jurisdic-
tie der Schepenen van Thoulouse, hunne Vonnissen niertegenstaande het
appel executoir zynde, de Suppliante niet in vrouwelederen te Thou-
louse zou kunnen verschynen, zonder zich onderwerpelijc te maaken
aan een schandelijc straf, die zy niet en verdient. En ondertusschen
kan zy het mannegevaad tegenwoordig niet weder aaneemen, zon-
der zich te misgaan tegens de betaamelijcheid, zonder d'orders van de

1693. Politie t'overtreeden, en zonder zich de Censuren van de Kerk op den
 Maart. hals te haalen.

Haare zedigheid zou ook noch veel te lyden hebben door een nieuwe
 visitatie en een nieuw examen, daar men de Suppliatie zekerlijk aan zour
 onderwerpen, en daar ze te minder door de Doctoren van Thoulouse
 in ontzien zou worden, dewyl het dezelve zonden weezen, die haar
 d'eerste maal gevisitieerd hebben, en die haar met weerzin onderhanden
 zouden neemen, en zelfs met gevaar van haare persoon, als de geene
 die, hoewel onnozel, d'oorzaak is geweest van d'ontdekking hunner
 onervarenheid.

Weshalven de dwaaling van de zaak, die alleen voet tot het Vonnis
 der Schepenen van Thoulouse heeft gegeven, tegenwoordig t'eene-
 maal verdweenen zynde; de Suppliante zich vindende zonder ouders,
 zonder vaste huisvesting, en in groote behoeftegheyd, konnende alle
 Rechters, ter plaatsen daar zy is, voor die van haar domicilium geno-
 men worden; en zynde 'er ten anderen geenige party, noch gemeene
 noch byzondere, die belang heeft in te beletten dat ze niet ontlagen zou
 worden vande straffe, die men tegens haar heeft uytgeweezen heeft, zy re-
 den om van de Gerechtigheid Uwer Majesteit, welkers Souveraine Aut-
 horiteit boven d'onnutte proceduuren is, te verhoopen, dat zy gantsch
 geen swaargheid zal maaken om een Arrest, 't geen haar van haaren
 staat verzekere, toe te staan.

Hierom, S I R E, aangezien de byzonderheid van de zaak die niet tot
 gevolg getrokken kan worden, zal het Uwe Majesteit believen het
 Vonnis der Schepenen van Thoulouse van den 21sten July 1691. te ver-
 breeken, herroepen, en vernietigen, als geveld op een dwaaling wegens
 de persoonlijke Sexe der Suppliante; en, zulks doende, ordonneeren
 dat zy haaren naam, haare hoedanigheid, en haar vrouwegewaad we-
 der zal aanneemen: indien het Uwe Majesteit niet liever behaagt (om
 de Gerechtsformen te voldoen, met het appel 't geen de Suppliante heeft
 laaten tusschenwerpen, voor zo veel het gemelde Vonnis zulks vereisch-
 te, en 't geen haar onmogelijk zou weezen aan het Parlement van Thou-
 louse te gaan releveeren, door de confideratien hier voor te berde ge-
 bracht, aan zich en zynen Raad te beroepen) de Suppliante te renvoyeeren
 aan zodanige andere Rechters, als het Uwe Majesteit in de Stad Parys
 daar toe zal believen te noemen en aan te stellen, om hun oordeel over
 het gezeide appel uit te spreken; eigenende hen ten dien einde toe alle
 Hof en Jurisdicte: en de Suppliante zal haare gebeden om de gezond-
 heid en voorspoed van Uwe Majesteit vervolgen.

Mr. LAUTHIER, *Advokaat.*

INGE-
 LAND.

HET Parlement was noch even zeer bezig met in de wel-
 stand des Ryks te voorzien; ten welken einde dan ook door
 het

der water had gezonden, zulks niet en was geschied als alleen om dat de Graaf van Hoorn aan hem had geschreeven, dat hy genoeg had: en om het te bewyzen, bracht hy een Brief van den gemelden Graaf te berde, gedateerd den 26^{den} Decem-
 ber, waar in deze woorden te leezen stonden: *Gelyk wy tegenwoordig waters genoeg hebben, behoeft g'ons niet meer te laten toekomen.* De Graaf van Hoorn, trachtende zich wegens d'overgaave van de Plaats te verdedigen, met te bewyzen dat hy alle devoiren tot de behouding van de zelve had aangewend, liet hier over een Brief aan haare Hoog-Mogenden afgaan, ver-
 zeld met alle de Stukken welke tot zyne ontschuldiging konden dienen; gelyk hier onder gezien kan worden.

1692.
 Maart.

Missive en Documenten van den Grave van Hornes: waar in klaar word gedemonstreert, hoe het zich in het beleg van de Stad Veurne heeft toegedragen.

Hoog-Mogende Heeren.

GEzien hebbende uit de Missive van den Gouverneur van Nieupoort van den zes en twintigsten January jongstleden, aan Uwe Hoog-Mogenden geschreven, hoe frivol, captieus, en tegens zyn beter weten, hy zyn conduite zoekt te justificeeren, door een Brief dien ik hem den zes en twintigsten December, 1692. heb geschreeven; zo kan ik niet ledig staan om aan Uwe Hoog-Mogenden dit nevensgaande éclaircissement met ootmoedig respect te behandigen.

Waar uit klaarlijk zal blyken, dat de zelve Brief niet en reflecteert op de inundatie om de Stad Veurne, en het vol zetten van de Moeren, door weygeringe en manquement van dewelke den Vyand bequaamheid heeft gevonden om de Stad te attaqueeren en emporteeren, 't geen anders niet hadde konnen geschieden; maar dat die alleen spreekt van het Water in de Gracht, die hy in een, of uiterlijk twee getyden, gedurende de Springvloet kon vol zetten.

Zo dat Uwe Hoog-Mogenden door deze nevensgaande Memoris en preuves zullen zien de waarheid van het geene ik my de eere gegeven hebbe aan Uwe Hoog-Mogenden den negenden January uit Nieupoort te berichten. Waar moede, Hoog Mogende Heeren, &c.

Geteekent,

W. Grave van Hornes.

1693.
Maart. Bylage

Memorie van 's geene gepasseert is over 't inlaten van 't Water tot Nicuports, 't gesl men van haar begeert heeft, en waar in 's gemanqueert hebben.

NAdemaal het behoud en eenigste defensie van de Stad Veurne alleen in het Water bestaat; zo heeft men van den beginne aan, zo haast de Militie van den Staat daar van possessie had genomen, gedurig gearbeid, om door de Sluizen, niet alleen de Grachten van die Stad vol Water te houden; maar ook de Landen en Wegen, in 't Noorden gelegen, zo veel te inunderen als mogelijk waar, om redenen dat men in Wintertyd, en open weer, geen andere attaque als aan die kant had te vreezen, alwaar ook de Stads Gracht niet alleen zeer smal was, maar ook op de meest plaatsen niet boven twee en een half voet diep.

Tegens die inundatie hebben haar gedurig geopposeert en aangekant de Geïnteresseerden van dat Quartier, en getracht met het leggen van Dammen door de Binnelandiche Slooten en Wateringen die inundatie te keeren, en dat dessein also inutil en vruchteloos te maaken. Maar den Graave van Noyelles, daar van toe volten onderrecht zynde, heeft over dit subjeet verscheyde maalen by hem doen komen den Landhouder Reuscas, met den Griffier Rewaart, den Watergraaf Kardinaal, en anderen die het bewind over de Wateren hadden, en haar scherpelyk belast zulks de facto te doen beletten, onder bedreyginge van, by onstentnisse van dien, haar zelfs by de kop te doen vatten; en strengelyk te doen straffen.

En also het Water van de Stads Gracht communicatie hadde met de voorsz inundatie, en dat men het met het doorstecken van zekeren Dam, die gelegen was aan de Jacqjes Brug, tusschen de Stad en het Dorp Adynkerken, langs het Drynkerkische Canaal, in de groote Moeren konde aftappen; zo vond men geraaden dicht onder de Stad een Dam door het Canaal te leggen, om daar door het Water van de Gracht zodanig te beslyten, dat het niet afgetrokken konde werden.

Na dat nu gemelde Grave van Veurne was vertrokken, en dat den Grave van Hornes het Commando by zyne absentie aan den Colonel Scheltinga hadde gelaten: zo wierd den zelve door den Griffier Rewaart, en den Watergraaf Kardinaal dagelijks aangelopen en gimpontancert, met klachten over de schaden en het verderf der Landen en Vruchten die de Opgezetenen van het Quartier van Adynkerken door het Water quamen te lyden; verzoekende instantelyk met veel empressement den Dam aan Jacqjes-Brug te mogen opneemen, en het Water in de groote Moeren te laten afskooopen: welk verzoek haar niet alleen t'elkens plat wierd afgeslagen; maar men dreigde haar noch daar en boven, dat, in gevalle den gemelden Dam niet of buyten haar kennis quam geopent te worden, of wel by ongeluk doort te breeken, men zulks met alle rigeur op haare Persoonen zoude verhalen.

Dan

Dan also men deze Heeren, niet zonder reden, geheel suspect hield van met den Vyand correspondentie te houden; en ziende, dat men met deze inundatie van het Noorden op zo een losse voet stond, daar aan t'eenemaal het behoud van de Stad hing: zo begon men op middelen te denken, om de aftappinge der Wateren te verhoeden, en alzo de quade gevolgen en het verlies van de Stad te voorkomen.

Het eenigste en zekerste middel dan was, de voornoemde groote Moeren zelfs in tydts zo vol waters te zetten, dat de zelve gelijk en op eene peyl met de voornoemde inundatie stonden,

Men gaf door den Majoor Swaan daar van kennisse aan den Heere Grave van Hornes tot Dixmuyden, die het zelve approbeerde: maar alzo daar toe van nooden was het Water van Nieupoort, zo vond men geraaden den Gouverneur van die Plaats dat dessein te doen begrypen, en voor goed te keuren, ten einde hy zyne Zee-Sluizen daar toe wilde openen, en gedurig Water geven, tot dat de voorz Moeren zonden vol, en op eene peyl met de voorz inundatie in 't Noorden weezen; het geenehy Gouverneur (zynde tot Veurne aan de Tafel van den Commandeur Scheltinga) niet alleen beloofde te zullen doen, maar keurde dat voornemen voor het beste tot verzeckeringe der inundatie voornemt, en 't geen hy eenige dagen van te vooren aan den Major Swaan (van Dixmuyden komende) ook alzo beloofst, en voor goed gekeurt hadde.

Hier op wierd den Dam aan jacques-Brug geopent, als meede den Dam by de Stads Gracht, die men door het Duynkerksche Canaal hadde gelegd, om redenen hier vooren verhaalt; en den Gouverneur van Nieupoort zette de Sluizen open, en gaf Water.

Na dat men nu met dit werk omtrent 6 a 7 dagen was doende geweest, en dat het Water in de Moeren al byna twee voeten was gewassen; zo kreeg men Advysen en kondschap, dat de Franschen hier over in die Quartieren zeer gealarmeert waren; als meede, dat de Dorpen van Griqueden, Ursfum, Waarhem en Volkerswerven, leggende omtrent Wynoxbergen in de Casselerie van Bergen-Ambacht, zodanig met Water waren belopen, dat de Opgezetenen met t'samen de Fransche Militie, aldaar gecantonneert, genoodzaakt waren geweest te delogieren, metsgaders dat de Fouragie en het Bezaaydet'eenemaal door 't Water wierde bedorven en geruineert.

Hier op schreef den Colonel Reynhard en Capitein Vleugels aan den Grave van Hornes deze volgende.

Veurne den 31 October 1692.

Hoog-gebooren Heer, en Graaf.

IN gevolge van d'ordre van Uwe Excellentie, ons door den Majoor Swaan toegebracht, zo zyn wy dagelijks doende, om met de Zee-sluizen van Nieupoort de Moeren vol Water te zetten, waar toe wy twee Dammen hebben geopent,

1693.
Maart.

den eenen aan de Stads Gracht alhier, en den anderen aan Jacqjes-Brug. Wy kunnen, volgens de rapporten en verzeekerings van Luiden hun des verstaande, ons hier door onder anderen ook verzeekeren van deze twee considerabele effecten; als ten eersten, zo wanneer de Moeren vol Water zyn, welker Water altyd drie en een half voet en lager heeft gestaan als onze Gracht, dat van het geheele Noorder gedeelte van deze Stad den Vyand t'eenemaal de macht zal werden benomen om ons ooit die Wateren daar langs heen af te leiden of te benemen: ten anderen, dat met het vol zetten van de voorfz. Moeren veele Landeryen en Parochien, omtrent Wynoxbergen, Honfcoten, en zelfs tot in de Linien (zo als men ons bericht) zodanig staah verdronken en geruineert te werden, dat, boven de merkelyke schade die den Vyand daar door zal komeute lyden, ook zelfs de Fransche Troüpes, die bereids aldaar gecantonneert zyn, genoodzaakt zullen weezente delogeeeren, en haar elders anders te retireeren, en verders de wegen daar alomme zodanig onbruikbaar worden gemaakt, dat zy in haare gestadige mouvementen gedwongen zullen zyn altyd de groote Cassie te moeten houden. En wat nu belangt d'inundatie van de Landeryen, in 't Zuiden van deze Stad, zo heeft ons den Gouverneur van Nieupoort verzeekert, dat, in cas van Belegeringe of eenige andere nood, hy met het doorsteeken van den Dam by Ramskappel alle dezelve Landeryen in drie of vier Getyen t'eenemaal kan onder Water zetten; daar toe wy, om zulks te facilitateeren, den Dam aan de Schuyts-brugge, anderhalfuur van hier, hadden doen doorsteeken. Waar mede, Was getoekert.

T. Reynhardt. 1. Vleugels.

Dezen Brief was naauwelijks aan den Grave van Hornes na Dixmuyden afgevaardigt, of men bemerkte met groote ontfelteniisse, dat het Water van Nieupoort niet meeren volgde, als voorheen. Daar by kreeg men verzeekerde kondschap, dat den Gouverneur de Zee-fluizen geslooten hield. Waar op men aantsonds een Expressen na Nieupoort afzond, met een Brief aan den Colonel Reynhardt, en den Gouverneur aldaar, om de oorzaak van zulk een subite veranderinge te mogen weeten; waar op hy's anderendaags, zynde den eersten November, dit volgende aan den Colonel Reynhardt per Missive tot antwoord toe voegde.

MONSIEUR.

Comme ce que vous entreprenez aesteur est hors de ma connoissance; & hors de ce que nous avons accordé avec Monsr. de Scholtings; je vous declare, que presentement je ne vous donneray pas de l'eau, que pour tenir vos fesses en bon estat: & en cas que les Enemis vous en donnent occasion de craindre une siege, je vous donneray les eaux pour inunder à une demy lieue la Ville; ce qui est fort facile, selon nostre projet, parce que c'est moy qui doit respondre de tous les represailles que l'on puisse faire au pays de mon Maistre, & de tous les interests des particuliers, comme la Personne à qui on a confié les Esclaves. Je suis,

Monsieur, Votre très humble & très obéissant Serviteur.

Nieupoort le 1. Novemb. 1692.

Signé,

J. Aguirre.

TRANS.

T R A N S L A A T .

M Y N H E E R .

1693.

Maart.

Alles, wat gy tegenwoordig onderneemt, buiten myne kennis, en ook buiten 'tgeene wy met den Heere Scheltinga geaceordeert hebben; zo verstaar ik u, dat ik tegenwoordig u niet meer water zal geven, dan om uwe Grachten in goeden staat te houden: en by aldien uwe Vyanden u gelegenheid geven om een Beleg te vreezen, zo zal ik u water geven, om de Stad een half uur ver onder te zetten; 'tgeen naar het ontwerp, dat wy daar van genomen hebben, zeer licht is, om dat ik alle de reprefaillen, die men aan het Land van myn Meester kwam te doen, moet verantwoorden, gelijk ook van alle den Interest van de Particulieren, als zynde de Persoon, aan wien men de Sluizen toevertrouwd heeft. Ik ben, Myn Heer,

U ootm edigste en gehoorzaamste Dienaar,

Nicupoort den 1 Novemb. 1692.

Was geteekent

J. Aguiar.

Dit declaratoir antwoord verwekte wederom een nieuwe verbaasheid, ziende zulk een salutar werk, en tot dus verre geavanceert: 't eenemaal verydelt, en het behoud van de Stad Veurne by gevolg ahangeliijk aan het welgevallen van den Gouverneur van Nicupoort. Des vond men geraden aanstonds per poste daar van kennis te geven aan den Grave van Hornes, in hoope dat door zyne autoriteit dat werk noeh tot effect zoude werden gebracht; waarom men ondertusschen de geopende Dammen in staat liet: en op den derten dito, in de morgenstond, zo wierd noch daar en boven den Oversten Rheyhard, en den Major Swaan, naar Dixmuyden afgezonden, om met opgemelten Grave van Hornes over deze zaak mondeling te spreken, met last dat zy en passant tot Nicupoort den Gouverneur serienselijk zouden sommeeren over het geconventieerde aan de Tafel van den Commandeur Scheltinga, en hem wyders voor oogen te stellen het gevaar daar de Stad Veurne door zulke procedauren in wierd gesteld; waar op den gemelden Commandeur Scheltinga omtrent den middag dezen volgende[n] Brief van den Oversten Rheyhard en den Major Swaan tot antwoord ontving.

M O N S I E U R .

Onsr. Swaan - Et moy, nous avons parlé avec Monfr. le Gouverneur, touchant les fossés; mais il dit rondement, qu'il ne veut donner plus de l'eau, pour aller dans le château, mais bien pour remplir les fossés. Il fait donc fermer nostre fossé; car on ne peut pas ce qui peut arriver. Il dit, je ne seray plus rien sans ordre de son Altesse de Baviere. Il vient un Deserteur de l'Abbaye des Dames, qui dit, qu'il y a 200 hommes, 100 dans l'Abbaye, & 100 dans un autre endroit. Nous sommes de tout vostre Cour.

Vostre tres humble, &c.

Signé,

T. Rheyhard.

H. Swaan.

Je vous donneray trois plumes marées en suite pour remplir les fossés.

T R A N S L A A T .

M Y N H E E R .

Myn Heer Swaan en ik hebben den Heer Gouverneur, raakende het Water, gesproken: maar hy zegt rond uit, dat hy geen Water meer wil geven,

1693.
Maars.

om in de Moeren te gaan, maar wel om de Grachten te vullen. Zo moet men dan onze Gracht stoppen; want men weet niet, wat 'er kan overkomen. Hy zegt, dat hy niets meer zal doen zonder last van Zyne Hoogheid van Beyeren. Daar komt een Overlooper van de Abdye van de Duinen, welke zegt, dat 'er 200 Man zyn, 100 in de Abdye, en 100 in een andere plaats. Wy zyn van gantscher herte, Uwe ootmoedigen, &c.

Was getekent,

T. Rhyhard.

H. Swaan.

Ik zal U E. drie volle getysn waters achtervolgens geven, om de Grachten te vullen.

Den zelven dag quam den Oversten Rhyhard; na dat tot drie uren met den Grave van Hornes hadde geaboucheert, te rugge tot Veurne, en zeyde, dat in 't passeeren van Nieupoort aan den Gouverneur hadde bekend gemaakt, dat den Grave van Hornes des anderen daags aldaar zoude weeten: en als hy hem vervolgens vraagde, of, by aldien gemelden Grave van Hornes nader over 't voorst. subject quam te spreken, hy alsdan geen Water zoude geeven, had hy Gouverneur daar op kortelyk geantwoord: noch voor hem, noch u niet. En als hy Overste Rhyhard repliceerde, zo moeten wy onze Dammen dan weder toemaaken, hadde hy gezegt: ja, de Dammen moeten toegemaakt zyn, voor en al eer ik Water tot het vol zetten van de Stads Grachten zal geeven.

Obk rapporteerde den Oversten Rhyhard, en Majoor Swaan, dat de Gouverneur hun des morgens hadde gezegt, dat, ingevalle hem over dit subject iets van wegens het Hof, of den Keurvorst zelfs, wierde geordonneert, hy dat in geenen deele zoude doen, ten zy men alvoreens zyne redenen hadde ingenomen.

Des anderen daags, zynde den vierden dito, arriveerde den Grave van Hornes tot Veurne, na dat zich tot Nieupoort ettelyk uren opgehouden hadde, om den Gouverneur te persuaadeeren het Water, tot volzettinge der Moeren, door de Sluizen in te laten, 't Was nochtans alles te vergetts; en declarerde vorders den Gouverneur geen meer Water te zullen geeven, als alleen om onze Grachten vol te zetten. Weynige dagen daar na quam den Gouverneur van Nieupoort, op 't verzoek des Graven van Hornes, tot Veurne, en wierd op nieuws door den zelven over dat subject aangesprooken, en getoont de noodzaakelykheid daar van, allegeerende onder andere redenen, en vertoonende, dat het eerste, 'tgeen den Vyand doen zoude, als hy de Stad Veurne wilde aantasten, zoude wezeu een Dam tot Wulpen te slaan, waar door belet konde werden, dat geen Water meer van Nieupoort naar Veurne zoude konnen komen, en daar en boven, het geene daar alreede stondt, lichtelyk daar van getrokken en afgeleyd.

Waar op den Gouverneur van Nieupoort antwoordde, dat hem den Vyand nimmermeer konde beletten, het zy door het leggen van een Dam tot Wulpen, of anders, de Stad Veurne altoos rondomme te

inundeeren, ja ook het Water zo hoog te brengen, dat hy het uitterlijke in vier getyden tot op de Markt zetten konde.

Dit wierd alsdoen door die van de Regeeringe van de Stad en het Ambacht van Veurne meede heel positief geaffirmeert en gefustineert.

En alzo den Gouverneur van Nieupoort niet te verzetten was, en geen meer Water, alstot volzetting van de Grachten, wilde geeven, heeft men de gecopende Dammen wederom moeten toemaaken, om het Water in de Grachten te behouden. Doch niet-teegenaande alle deze verzekeringen, welken den Gouverneur van Nieupoort, en die van de Magistraat van de Stad en het Ambacht van Veurne kwamen te doen, in manieren als vooren verhaald, zo heeft den Grave van Hornes daar op niet gerust geweest; maar den twaalfden November naar Brussel geschreeven, om een ordre van den Keurvorst aan den Gouverneur van Nieupoort te hebben, ten einde hy zo veel Water zoude inlaaten, als hy Heere Grave zoude oordeelen tot securiteit der Stad Veurne van nooden te hebben, gelijk uit de volgende Copie van den Brief blykt.

J'E suis aussi obligé de vous dire, Monfr. qu'il importe extrêmement pour la sécurité de cette Place, que Monfr. le Gouverneur de Nieupoort aye un ordre de son Altesse Electorale de donner de l'eau, quand je luy en demanderay. Il est vray, qu'il n'en est si aisé point, quand il s'agit de remplir nos fossés; mais, selon mon opinion, il est trop difficile en cela, quand il s'agit d'en avoir pour nôtre plus grande sécurité, & pour incommoder les ennemis dans leurs Quartiers, m'alléguant de ne le pouvoir faire, sans un ordre exprès de la Cour, &c.

TRANSLAAT.

IK ben ook verplicht, myn Heer, U E. te kennen te geven, dat 'er ten uitersten aan gelegen is, tot verzekeringe van deze Plaats, dat den Heer Gouverneur van Nieupoort eene order van Zyne Keurvorstelijke Hoogheid bekomme, om water te geeven, als ik het hem zal vragen. Het is waar, dat hy het niet weigert, als wy hier van nooden hebben tot het vullen van onze Grachten: maar, volgens myn gevoelen, is hy hier in te moeijelijk, als wy het van noden hebben tot onze grootste zekerheid, en om de Vyanden in haare Quartieren te incommodeeren, my seggende het niet te kunnen doen, zonder expresse last van het Hoff, &c.

Doch dit alles meede zonder eenig effect.

Waar door nu zo een noodig en salutair werk is gestremt geworden, blykt uit den geintercipieerden Brief, door den Colonel Scheltinga aan den Grave van Hornes behandigt, en in beider tegenwoordigheid aan den Secretaris de Graaf gegeeven, om den zelve te copieeren.

Deze Brief was geschreeven uit Brussel, den elften November, van de Gedeputeerden der Stad en het Ambacht van Veurne, en haare Prinscipalen, inhoudende.

Brussel den 11 November 1692. ten zeven uren 's avonds.

Eedele, Waarde en Voorzienige Heeren.

WY arriveerden andermaal binnē deze Stad op Saturday den achften dezzer Maand, omtrent ten tien uren 's avonds. 's Anderen daags, den ne-

1692.
Maart.

1693.

Mars.

S C H E

... en Baron van Cors, aan
 ... de zuinere effekten en de
 ... wateren in de Moeren, uit het
 ... Duinen en de Vaarten van Nicu-
 ... anen afrekken de Winter-wateren
 ... handen van den Chef-Président een
 ... wederende aan den Koning en zyn Raad
 ... den dag de voir om Audientie te hebben by
 ... , mits hy te zeer geoccupeert was.
 ... Requeste gezien geweest by den Raad van
 ... er getolvoert is een favorabele Consulte aan
 ... dat de inundation, daar van wyklagen, nodig zyn be-
 ... van Hornes, en den Gouverneur van Nicupoort.
 ...
 ...
 ...

... rhyne, *Brands,* *Vander Kruyssen.*
 ... rhyne, dat de Heeren van den Raade van Staate
 ... consulte aan zyn Keur-Furteilijke Doorsluchtig-
 ... gegeven hebben, op het simpel te kennen geven van
 ... werden, indien de overgeleeverde deductie niet geaccompa-
 ... geweest met een positief declaratoir, behelzende de confir-
 ... die stellinge in haar ample deductie geposeert van die geene,
 ... of sy ten opzichte van haare kennisse en getrouwheid volkomen
 ... waren, en die van de Werkingen van de Sluizen van
 ... Nicupoort konden respondeeren.

En kan verders geresumeert werden, wat conduiten de quastijk gein-
 tentioneerden, om de uithaling der Wateren, in plaats van de inlaatin-
 ge te bevoorderen, gebruykt hebben, voornaamentlijk als men reflex-
 de maakt op die frequente deputatien naar Nicupoort, alwaar zy appa-
 rentelijc de zelve complimenten als aan den Grave van Hornes, den
 Collonel Scheltinga, Hoekeres, Rhyneband, St. Amand, en den Cap-
 teyn Vleugels gemaakt hebben.

Welke presumpctie versterkt werd door het antwoord, 't goen vander
 Kruyssen, neffens een anderen Gedeputeerde, aan den Collonel Sint
 Amand gaf, doen hy haar declareerde, dat de Grave van Hornes om geene
 consideratien of beloften zoude gedogen of conniveren, dat de inun-
 datien zouden gestremt, of de Wateren afgetrokken werden, zeggende
 in substantie deze woorden : *Puisque Messr. le Comte de Hornes est si dis-
 scret, & que nous voyons, qu'il n'y a rien à faire avec lui, nous nous adresse-
 rons ailleurs.*

T R A N S L A A T.

Aangezien den Heere Graaf van Hornes zo onverzettelijk is, en dat wy zien,
 dat 'er met hem niets vak te doen, zo zullen wy ons elders adresseeren.

Ondertusschen evenwel wierd den gemelden Grave van Hornes da-
 gelyks moeijelijk gevallen, met geduurige klachten van den Landhou-
 der Ructas, Watergraat Kardinaal, Pensionaris van der Kruyssen, en
 ande-

het Hooger Huis op den 5^{den}. der Maand het onderstaande Adres aan zyne Majesteit wierd overgcleverd.

1693.
Maart.

Het Adres van de Geestelijke en Wereldlijke Lords, in het Parlement verzameld, gepresenteert aan zyne Majesteit den 5 van deeze lopende Maant Maart, 1693.

Die Sabbat 28 February, 1693.

WY, de Geestelijke en Wereldlijke Lords, in het Parlement verzameld, oordeelende, dat het onze schuldige Plicht jegens uwe Majesteit en het Koningryk is, op Voorvallen van Belang, het Gemeen betreffende, en byzonder in deze Conjuncture, onze Gedachten en Raad voor te dragen, leggen tegenwoordig voor uwe Majesteit deze volgende Resolutien van het Huis, welken wy voor de Veyligheid en Eer van uwer Majesteiten Persoonen en Regeering ten hoogsten noodzaakelyk achten.

Dat d'Opper-Commandeur van d'Engelsse Machten onder uwe Majesteit een Onderdaau, in uwer Majesteiten Domeynen geboren, zal weezen.

Dat, also in het Jaar 1678 gemaakt is een Capitulatie, waar by bedongen is, dat d'Engelsse Commandeur en Officier in ieder Trap alle andere Officiers der Geconfedereerden van den eigensten Rang (die van gekroonde Hoofden uitgezondert) zonder eenigen opzicht op de Datum van hunne respectieve Commissien zal commandeeren, het het onderdanig Advys van dit Huis is, dat dezelve Voorrang voor uwer Majesteiten Officiers ongeschonden behouden behoort te werden; strekkende de contrarie Practyk in dezen laatsten Oorlog, na wy begrypen, tot Verkleyning van d'Eer, die de Kroon van Engeland toekomt, en tot een algemeene Misnoegdheid van uwer Majesteiten Onderdanen.

Dat 20000 Engelsse Soldaten geduurende het Jaar 1693 in Engeland mogen blyven, en onder het Commando staan van een uwer Majesteiten Onderdanen, in dit Koningryk geboren.

Dat geen Vreemdeling van het Board der Artillery, of Opziender van de Magazynen in den Tour van Londen zal weezen.

Dat, tot aanmoediging van d'Engelsen, niet zo veele Vreemdelingen in het Officie van d'Artillery gebruykt mogen werden.

En also onlangs veele Abuzyen begaan zyn, op voorwendfel van Menschen voor de Vloot te pressen, is het d'onderaanige Raad van dit Huis, dat het Uwe Majesteit behage, krachtige Ordre te geven, dat alle de geenen, welke eenige Misdaden van dat soort bedreven hebben, of ze in het toekomende zullen bedryven, aansonds gecassert, en na d'aiterste Strengheid van de Wet vervolgt mogen werden.

1693.
Maart.

De Koning ontving dit Adres met zyne gewoonlijke goedheid, en zei tegen den Spreker, dat hy het in overweeging zou neemen.

De zaaken gingen in Ierland zodanig niet, als het Parlement wel gaarne had gezien, weshalven de twee Huizen ieder hier over een Adres aan zyne Majesteit presenteerden. Dat van het Hooger luidde als volgt.

Adres van het Hooger Huis noopende de Zaaken van Ierland.

WY de Geestelijke en Wereldlijke Lords, in 't Parlement vergaderd, hebbende Informatien, met eede bekrachtigd, ontfangen van verscheyde Persoonen van goeden name en-reputatie in 't Ryk van Ierland, (aan de bewaringe van welkers Rechten, Vryheden en Eygendommen dit Koningryk altyd zeer veel gelegen legt) wegens de uitspoorige abusfen, groote misdryven, en veele arbitraire en onwettige Proceduren in deze vier laatste jaaren herwaarts, zo wel voor als na 't einde des Oorlogs begaan, presenteeën met alle onderdanigheyd en tederheid, tot behoudenisfe van de rust en welstand van beyde de Koningryken, ootmoediglijk deze volgende particulariteiten aan Uwe Majesteit.

1. Dat de Revenüen der Goederen, aan Uwe Majesteiten verbeurd, niet behoorlijk in rekening gebracht, en tot het publyk gebruik zyn aangelegd geweest.

2. Dat van het Product der personeele Goederen, aan Uwe Majesteiten verbeurd, welke op 135000 pond sterl. awren geschat, geen 10000 pond op Uwer Majesteiten Rekening is gebracht.

3. Dat 'er groote en blykbaare ontvreemding van de Amunitie is geweest.

4. Dat de Quartieren der Soldaten, schoon men uit de betaling daar voor afrok, en 't Parlement tot dien einde geld had verschafft, onbetaald zyn gebleven.

5. Dat de gewoonlijke en oude methode van de Exchequer onlangs niet is geobserveerd geweest.

6. Dat men de Roomsche gezinden te veel heeft geëncourageerd, en in 't particulier protectie verleend aan Ieren, zo dat de Engelse Protestanten haar niet over rechtmatige schulden konnen in regte betrekken, als zynde niet onder de Artykelen van Limerick begrepen; terwyl de Arme Protestanten door de Ieren geprosecuteerd worden.

7. Dat den tegenwoordigen Lord Major van Dublin die Stad twee jaaren achter een is opgedrongen geweest, tegen de oude Regten en Privilegien.

8. Dat

§. Dat eenen Gofney, en anderen, zyn geëxecuteerd, zonder eenige terechtstelling; en dat eenen Sweethman, die ook beschuldigd wierd met de misdaad waarom de anderen moesten lyden, niet geprosecuteerd is. 1693.
Maart.

Alle welke beswaarniffen en misdryen Wy Uwe Majesteit hebben voorgesteld; verzoekende, de zelve in Uwe ernstige Consideratie te nemen, als zaken die nodig zyn, en de uiterste spoed en effectueele Remedie vereiffchen. Weshalven Wy Uwe Majesteit bidden zodanige directien te geeven, en zulke middelen te gebruiken, als Uwe Maj. naar billijkheid bekwaamt en gevoegelykst zal oordeelen; op dat Uwe Majesteits Onderdaanen van zulke groote verdrukkingen, waar onder zy leggen, mogen ontheven, en het Koningryk vast gesield, en volgens de Wet geregeerd worden.

En dat van het Laager Huis was in de volgende termen ver-
vangen.

Adres van het Laager Huis, noopende de zaaken van Ierland.

WY Uwer Majesteiten zeer getrouwe en gehoorzaame Onderdaanen, de Gemeentens, in het Parlement verzameld, vinden ons zelve, den staat van Uwe Majesteits Koningryk van Ierland in onze ernstige overweging genomen hebbende, wegens onze plicht aan Uwe Majesteit genoodzaakt met alle Getrouwheid en Yver tot uwen Dienst voor Uwe Majesteit open te leggen de groote mislagen en wanbestellingen der zaaken van dat Koningryk.

1. Door het blootstellen van uwe Protestantfche Onderdaanen aan d'Elende van vry Quartier en d'ongebondenheid van de Soldaaten, tot groote Onderdrukking van het Volk aldaar; het geen wy achten voornaamentlijk door gebrek van de Betaaling, in de welke wy hoopten dat wy volkomen voorzien hadden, veroorzaakt te zyn.

2. Door het recruteeren van Uwer Majesteiten Troupen met Iersche Papisten, en zulke Perfoonen welke in openbare Rebely tegen U geweest zyn, tot een swaare pericliteering en mismoediging van Uwe Majesteits goede en gehoorzaame Protestantfche Onderdaanen in dat Koningryk.

3. Door het vergunnen van Protectien aan Iersche Papisten, waar door den Protestanten hunne Hulpmiddelen ontnomen werden, en de loop der Wet gestuit.

4. Door het vernietigen van Bannissementen over Hoeg Verraad tegen verscheide Rebellen in dat Koningryk (niet in d'Artykelen van Limnik) tot groot misnoegen van Uwe Majesteits Protestantfche Onderdaanen aldaar.

1693.
Maart.

5. Door het ver onder de Waarde verhuuren van de verbeurde Landeryen, enz. ter vermindering van Uwe Majesteits Inkomst.

6. Door de swaare Beroovingen van Uwer Majesteiten Ammunition in de Steden en Guarnisoenen van dat Koningryk, door den laatsten Koning James achtergelaaten; en door de groote vervreemdingen van de verbeurde Staaten en Goederen, welke tot vryheid van hunner Majesteiten voorsz. Koningryk gebruikt zouden hebben kunnen werden.

7. Wy bidden van gelijken verlos om aan Uwe Majesteiten voor te dragen, dat het Byvoegsel, aad' Artykelen van Lymrik gehecht, na dat zy volkomen aangenomen waren, getekend, en de Stad daar op overgelevert, een groote aanmoediging aan d'Iersche Papisten, en verswakking aan het Engelsch Interest toegebracht heeft.

Hebbende aldus, zeer genadige Souverain, uit onzen tegenwoordigen yver tot Uwe Majesteits Dienst met alle onderdaanige Onderwerping aan uwe groote Wysheid voor U deze Misslagen en Wanbestieringen in uw Koningryk van Ierland voorgesteld, moeten wy aan Uwe Majesteit onderdanig tot redres van dien verzoeken:

1. Dat aan de Soldaaten hunne Achterfallen, en aan het Land, 't geen men aan het zelve voor Quartieren schuldig is, betaalt mogen werden, en geen Iers Papist onder uwe Armée aldaar dienen.

2. En, aangezien het onderbrengen van Ierland tot groote Kosten van dit Koningrijk gestrekt heeft, verzoeken wy van gelijken Uwe Majesteit onderdanig, dat (volgens de verzekering, welke Uwe Majesteit ons heeft believen te geven) geene vergunning van verbeurde Landeryen in Ierland moge gelchieden, voor dat'er gelegenheid zy om die zaak in het Parlement op zulken manier, als het gevoeglijkst geoordeelt zal werden, schikken.

3. Dat een oprechte Reckening van de Confiscatien en verbeurde Goederen, beide Reëel en Personeel, en d'Ammunition, door den laatsten Koning Jacobus achtergelaaten, voor Uwe Gemeentens in het Parlement gelegd moge werden, ten einde dat na de voorsz. Confiscatien, Verbeuringen en Ammunition, en de Vervreemdingen van dien onderzocht werde.

4. Dat geen Bannissement van eenige Rebellen in Ierland vernietigt, of Vergiffenissen aan hen verleent mogen werden, als op den Raad van Uw Parlement; en dat geene Protectie aan eenig Iersch Papist tot het stuiten van de loop der Justitie vergunt werde.

5. En wy moeten, ten opzichte van het bygevoegde Artyskel, het geen aan d'Iersche Papisten zo wyden Passagie open, om over te komen, en zich weder in possessie van de Goederen, welken zy door hunne Rebellen verbeurt hebben, te stellen, Uwe Majesteit zeer onderdanig verzoeken, dat d'Artykelen van Lymrik met het voorsz. Byvoegsel voor Uwe Gemeentens in het Parlement open gelegd mogen werden, op dat na de

manier, van dezelve te verwerven, geinquireert werde; ten einde dat het blijke, door welke middelen de voorz. Artykelen zo uitgebreid zyn, en tot wat waardy de Goederen, daar by verzocht, belooopen.

1693.
Maart.

Dus leggen wy, Uwe getrouwe en gehoorzaame Onderdaanen, met believe van Uwe Majesteit, deze zaaken met alle onderwerpinge voor U; en, gelijk Uwe Majesteit ons van Uwe gereedheid, om zich met ons te voegen in alles het geen tot Vrede en Veiligheid van dit Koninkrijk kan strekken, zulke genadige verzekeringen hebt believe te geven, twyffelen wy niet aan Uwe Majesteits even diergelijke genade en gunste aan dat van Ierland; in de veiligheid en bewaaring van het welke dit Uwe Majesteits Koninkrijk zo grooten belang heeft.

De Koning gaf aan de geenen, welke hem dit Adres presenteerden, ten antwoord: Ik zal altyd groote aechting hebben voor 't geen van het Laager Huis komt, en ernstig zorg draagen, dat alles, wat kwalijk gedaan is, verholpen werd.

Ondertusschen was het aan haare Majesteiten ter ooren gekomen, dat verscheidene Persoonen, om correspondentie met de Vyanden te kunnen houden, en andere snoode aanslagen uit te voeren, de Hand en het Zegel des Graaven van Nottingham, voornaamsten Secretaris van Staat, nagebootst hadden; om het welk voor te komen, als zynde een zaak van zeer kwaad gevolg, op den 19^{den}. der Maand d'onderstaande Proclamatie wierd afgekondigd.

Proclamatie tegens het nagebootst van de Hand en het Zegel des Graaven van Nottingham afgekondigd.

Wegens den Koning en de Koningin.

WILLIAM R.

NAdemaal ter houding van Correspondentie met hunner Majesteiten Vyanden, en voortzetting van andere snoode en verraaderlijke Aanslagen, verscheide Passen, en van gelijken diversche Warranten tot saiscering van Persoonen vervalscht zyn, en de Hand en het Zegel van Daniel, Graave van Nottingham, hunner Majesteiten Principalen Secretaris van Staat, daar toe nagebootst, door welke middelen de Vrede van dit Koninkrijk niet alleen verstoort, maar ook grooter gevaar voor hunner Majesteiten Persoonen gebrouwen zoude kunnen werden, 't en ware eenige spoedige en openbaare Bekentmaking van de voorz. Vervalschingen gedaan wierd; hebben hunne Majesteiten derhalven, op het Advys van hunnen Geheimen Raad, noodig geoordeeld door deze hunne Koninklijke Proclamatie het bovenstaande aan alle hunne beminde Onderdaanen te notificereen: en op dat zy in het toekomende door zulke vervalschte Warranten ofte Passen niet misleid ofte bedroogen mogen werden,

1693.

Maart.

den, is het Afbeeldfel van het voorfz. geconterfijte Zegel aan de kant van deze hunner Majesteiten Proclamatie befchreven en gedrukt. En om in het toekomstende, en zekerder, voor te komen alle ongemakken, welke door de voorfz. Vervallingen veroorzaakt zouden konnen werden, en de welmeenende Perfoonen het minst te laaten misleiden door de gelijkenis tuffchen het voorfz. geconterfijte Zegel en het waare en Koninglijke Zegel, voorheen gebruikt, revoceeren en vernietigen huane Majesteiten (terwyl de voorfz. Principaale Secretaris van Staat op hun expres bevel bezorgt heeft, dat een Nieuw Zegel van een differente Impreffie, het welke in het toekomstende gebruikt zal werden, vervaardigt werd) by deze hunne Proclamatie, op het Advys van hunnen Geheimen Raad, alle Paffen, en alle Warranten, hoedanige, ter apprehendeering ofte faifeering van enigen Perfoon ofte Perfoonen, voorheen gezegelt met eenig Zegel, het welke naar het Afbeeldfel, op de kant van deze Proclamatie gemaakt, zal zweemen; hier door willende en begeerende op alle Vrede-Rechters, Majors, Sherifs, en Officiers, tot de Havens behoorende, en alle andere Officiers en Perfoonen, hoedanige, hier van kennis te nemen, en hun, en yder van hun, volgens hunne plicht en gehoorzaamheid beveelende, dat zy nimmermeer hier na aan eenige Warranten, ofte Paffen, hoedanige, die gezegelt zullen zyn met het voorfz. geconterfijte Zegel, ofte eenig Zegel 't welk na het Afbeeldfel op de kant van deze zal gelijken, gehoorzaamheid zullen hebben te bewyzen; als mede, dat zy en yder van hen hunne uiterfte betrachtingen zullen inspannen, om zodanige Perfoonen, welke eenige van de voorfz. geconterfijte Warranten ofte Paffen zullen gebruiken ofte produceeren, te apprehendeeren en te faifeeren, en bezorgen, dat zy in de naaste Gevankenis gebracht werden, om aldaar te blyven tot dat zy volgens de rechte loop der Wet verloft werden; en dat zy, zo dra zulke Perfoonen aangehaalt zullen zyn, daar van ten eerften aan hunne Majesteiten; ofte hunnen Geheimen Raad, ofte hunnen Principalen Secretaris van Staat, kennis zullen geven. En hunne Majesteiten behaagt het genadelijk, hier by te beloven en te verklaaren, dat, wie eenigen Perfoon, welke fchuldig geweest is aan het maaken ofte nabootfen van de voorfz. geconterfijte Warranten ofte Paffen, ofte het verspreiden ofte gebruiken van dien, zal ontdekken, zo dat zodanige Perfoon volgens den rechten loop der Wet overtuigt werd, tot vergelding van zo goeden dienst aanstonds naar de Convicie van eenigen zodanigen Misdadiger de fomma van 500 Ponden zal hebben en ontfangen. Gegeven in ons Hof te Withal den 19 Maart, in het vyfte Jaar van onze Regeering.

God behoeve Koning William en Koningin Maria.

Parlement
door den
Koning
bedenkt,
en gepre-
zageerd.

Midlerwyl begon de tyd te genaaken om op de Veldtocht te denken; weshalven de Koning, op den 24^{den}. der Maand met de gewoonlijke plechtigheden in het Parlement verscheenen, de volgende Aanspraak aan beide de Huizen deed.

Zyn Majesteits zeer genadige Aanspraak aan beide de Huizen van het Parlement.

1693.
Maart.

Mylords en Edellieden.

DE menigvaldige Subsidien, welken U L. My in deze Sessie gegeven hebt, zyn zo groote Bewyzen van uwe goede Toogenegenheden, dat ik met groote bereidwilligheid deze gelegenheid gebruyke, om myne hertige Dankzeggingen aan U L. te doen; en ik verzeekere U L., dat myne zorg besteed zal werden aan het bewerken, dat dat Geld, 't welk U L. gegeven hebt, kraehtdadig besteed zal werden aan sodaanige Diensten, als het meeste tot d'Eer en het Belang van Engeland kunnen strecken.

Ik moet de Vreede en Rust van de byzondere Graaffchappen, na de welken U L. nu te rug keert, aan uwe toeverzicht aanbevolen laten; en ik twyffele niet, of door uwe Voorzorg zal de Subsidie, welke U L. my zo vrywillig gegeven hebt, niet alleen in der daad, maar ook met de grootste gelijkheid onder en het minste ongemak van het Volk, als mogelijk is, gelicht werden.

Mylords en Edellieden,

DE gestalte van Zaaken vereischt noodzaakelyk myne Tegenwoordigheid buyten 's Lands: maar ik zal bezorgen, dat ik zulken getal van Troepen alhier laate, als ter Securiteit van het Koningryk tegens allerhande Onderneemingen van onze Vyanden genoeg kan zyn.

Ik zal niet meer hier byvoegen, dan dat, gelijk ik voort zal vaaren met myn Persoon in alle gelegentheden voor het Goede en het Voordeel van deze Koningryken bloot te stellen, ik U L. van gelijken verzeekere, dat myne hertige en oprechte betrachtingen in geene andere Voorvallen immer zullen mangelen, om deze een groote en bloeiende Natie te maken.

Hier op vervolgde de Spreeker, door den Koning daar toegelastigd.

Mylords en Edellieden,

Het is zyn Majesteits behaagen, dat dit Parlement tot den 12den dag van May naastkomende geprorogeed zal worden; en dit Parlement word, in gevolge van dien, tot den 12den May naastkomende geprorogeed.

DE Leergasten, niet zelden gewoon veele ongeregeldheden aan te rechten, raakten nu te Edenburg weder op de been, ter gelegentheid van een Bakkers Knecht, welke pre-

SCHOT-
LAND.
Oproer van
de Leergastens.

1693.
Maart.

tendeerde, dat men hem met geweld dienst had willen doen neemen. Hier over ontstond zulk een alarm, dat de Winkels in een oogenblik ledig wierden gelaaten; en hebbende deze Muitelingen zich met een goed getal van het Graauw vermengd, toogen ze recht na het Groote Wachthuis. Den Officier, die 'er het bevel voerde, had order gekreegen van geen vuur op hen te geeven. Straks wierd het bemerkt; en, hier op stout geworden, begonden ze zo sterk met steenen te gooijen, dat ze het Wachthuis vermeersterden, 't geen aanstonds onder de voet wierd gehaald. Thans stooven ze na de Poort; overweldigden de zelve; en vielen in de Voorstad, daar een Bataillon van het Regiment van Leslies in garnisoen lag: beledigende zich in, dat dezen geen meerder wederstand zouden bieden, als de geenen, welken zy uit het Wachthuis hadden verdreeven. Doch deze meening bedroog hen: want hebbende de Krygsknechten een versterking van ettelijke Granadiers gekreegen, en ziende dat de Muitelingen hunne baldaadigheid al te ver voortstuwden, gaven zy 'er vuur op; schooten 'er vier afonder de voet; en kwetsen 'er ettelijken. Straks vloogen ze gints en herwaarts, en bergden zich hol over bol in de Stad. Niettemin duurde het geweld noch de gantsche nacht: maar des anderendaags, wanneer de gemoederen wat begonden te bedaaren, en het gevaar van den oproer hen voor oogen wierd gesteld, geraakte alles weder in stilstand.

SPAAN-
SCHE NE-
DERLAN-
DEN.
Graaf van
Hoorn ver-
deedigt
zich we-
gens d'o-
vergaave
van Veurne
(a) Zie pag
66.

G E L Y K het verlies van Veurne, daar wy in de verhandeling der zaaken van de (a) Maand January af hebben gesproken, van zeer groot belang was, en derhalven vry swaar wierd opgenomen, trachtten de geenen, aan de welken met het zelve te last kon leggen, de schuld op malkander te smyten. De voornaamsten waren de Gouverneur van Nieupoort en de Graaf van Hoorn, d'Eerste, door den laatsten beschuldigd wegens dat hy hem door het openen van de Sluizen niet zo veel waters had laten roekomen als noodzaakelyk waar geweest om de nadering der Vyanden te beletten, deed aanstonds, om zyne onschuld te betoonen, een soort van een Manifest opstellen; behelzende, onder anderen, dat, indien hy geen meer-
der

anderen, wegens de groote schade die de Opgezetenen langs het-
 Canal, genaamt de Prooft-dyk, aan haare Landeryen en 't bezaayde qua-
 men te lyden, als zynde door het Hemel-water meest verdronken; ver-
 zoekende by Miffive, dat den Gouverneur van Nieupoort, met het ope-
 nen van zyne Zee-Sluizen, haar daar van mochte ontlaffen. Maar den
 Grave van Hornes heeft het zelve absolutelyk geweygert. Dit heeft
 haar bewogen, zich weder op het nieuw te adreffceeren aan den Collo-
 nel Rynhart, Capiteyn Vleugels, als meede aan den Collonel Sint
 Amand en anderen, haar zoekende met veele schoone woorden, belof-
 ten, en zelfs aanbiedinge van groote sommen gelds te perfuadeeren,
 ten einde op haar goed rapport en voorpraak den Grave van Hornes
 daar toe mochte werden gedifponeert; dan zulks niet konnende obti-
 neeren, zyn zy op den vyfden December, geadfifteert met den Gouver-
 neur van Nieupoort, en een Gedeputeerde van 't Brugfche Vrye, om
 haar te appuyceeren, wederom by den Grave van Hornes gekomen; hem
 infantelyk verzoekende, dat doch den Ramfkappelfchen Dam geop-
 pent, en de voorfz Wateren, tot voorkominge van de totale ruïne hun-
 ner Opgezetenen, hoe eer hoe liever, mochten afgetrokken wer-
 den; en dat zy, om te verhoeden, dat het Water van de Stadts Gracht
 van Veurne daar door niet en zoude komen te verminderen, zelfs op
 haare kosten tot Wulpen een Dam door 't Canal van Nieupoort zouden
 ftaan.

Hier is noch vooraanmerkinge by te voegen, dat, als de Conferentie
 was ge-eindigt, waar in den Overften Rhynhard en Capiteyn Vleugels
 met den Gouverneur van Nieupoort over 't leggen van de Separatie-
 Dam tot Wulpen zeer hadden gehacquetteert; en dat men altemaal in
 de Ret-Zaal, benevens veel ander Gezelschap, by een ftonde gemet-
 de Gouverneur van Nieupoort met den Overften Rhynhard over dat sub-
 ject wederom in discours geraakte; dat gemelden Overfte rond uit zei-
 de, liever alle zyne Charges te willen quiteeren, als daar toe zyn advys
 geven: hetgeen den Gouverneur voornoemt zo euvel opnam, dat hy
 zich met grammen moede omdraayde, en, zonder verders iets te sprec-
 ken, van hem affcheydde.

Het verzoek dan van de voornoemde Heeren ten eenemaal by den
 Grave van Hornes afgeslagen zynde, zo hebben die van de Magiftraat
 zich daar over niet gerebuteert, maar gecontinueert daaromme noch
 dagelijks fterk aan te houden, dat doch de Separatie-Dam tot Wulpen
 zoude mogen gelegd worden. En als den Perfonaris vander Kruyflen,
 den Landhonder Rnefcas, en Watergraaf Cardinaal, ftande in het
 Voorhuis vanden Grave van Hornes, ter prefentie van den Collonel
 Sint Amand, omtrent Capiteyn Vleugels fterk aanhielden tot het mo-
 gen leggen van de voorfz Separatie-Dam, om alsdan haar Water te kon-
 nen aftappen; zo vraagde den gemelden Capitein onder anderen aan
 haar, of zy wel verzekert waren, als den Dam al lag, dat den Gouverneur

1693. van Nieupoort t'haaren gevallen zyne inundatie drie voet zoude afstap-
 Maart. pen : en alle drie t'effens positivement daar op antwoordende van ja ,
 zo zeide hy Capitein voornoemt : wil den Gouverneur van Nieupoort,
 om U L. te helpen, zyn Stad hafardeeren, den Grave van Hornes niet ;
 want met het verlies van Nieupoort, zo was Veurne en Dixmuyden
 ook capot. Waar meede dat discours ophield, en na die tyd haare sol-
 licitation te niet liepen, en cindelyk geheel cesserden.

Dit inundeeren der Moeren alzo geen effect fortetrende, zo is men
 tot Nieupoort verder zo ombragieus en difficiël geweest om ons Water
 te geven, alleen tot vullinge der Grachten, dat men continueel daar
 over heeft moeten klaagen, schryven, en bezendinge doen, als blykt uit
 de Brieven, van tyd tot tyd door den Grave van Hornes aan den Gouver-
 neur aldaar geschreeven, en by de volgende Copyen.

Alle de volgende Brieven, daar een NB. by staat, zyn geschreeven
 in tyd van de Springvloed ; en derhalven blykt daar uyt, dat de Vloeden
 hoog genoeg geweest zyn, om sufficient Water, indien men gewild
 hadde, te laten toekomen.

Le 20 October 1692 de Dixmuyde, Fol. 27.

*Je vous supplie, Monsr. de lacher sous les eaux, que vous pouvez leur en donner, &
 à nous aussi.*

T R A N S L A A T.

Den 20. October 1692. uit Dixmuyden, fol. 27.

Ik bid u, myn Heer, alle de wateren los te laten, die ũE. haar, en ons, kunt
 geven.

Den 25. dito, Fol. 35.

De Heer Swaan, Major in 't Regiment van den Baron van Heckeren, naar
 Nieupoort gezonden, omme den Gouverneur aldaar te verzöcken, met alle
 Getyden engelegentheden zo veel Water na Veurne in te laten, als 't hem
 mogelijk zal zyn, dewyl den dienst van den Lande zulks hoognoedig requi-
 reerde.

Welk mondeling verzoek is ondersteunt geweest van den volgende(n)
 Brief.

*NB. Je vous prie, Monsr. de faire entrer à toutes les marées autant d'eau, qu'il est
 possible, surquoy le Major Swaan vous parlera plus specifiquement. Il est plus juste,
 que les Paysans patissent, que d'interesser la reputation des armes. Je suis persuadé,
 que vous serés de mon sentiment.*

T R A N S L A A T.

Ik bid u, myn Heer, ieder gety zo veel Water te laten inkomen, als 't mo-
 gelijk is : de Major Swaan zal ũE. daar breder van spreken. Het is billiker, dat
 de Boeren lyden, dan de reputatie van de Wapenen te quetsen. Ik ben verze-
 kert, dat ũE. van myn gevoelen zal wezen.

NB. Den 27. October, Fol. 39. verso.

Den Ingenieur Plante van Dixmuyden met den dag gezonden na Nieupoort,
 om te zien hoe het daar al stond, en principaal met het Water, gelijk meede of
 men

men aldaar door de Sluizen wel zo veel inliet als men konde; verderszich aan den Gouverneur te adressceeren, en aan den zelyven te remonstrceeren het gevaar, dat 'er te risqueeren zoude zyn, in gevalle den Vyand Veurne wilde атаquceeren; en men, als het te laat zoude zyn, zich van de Wateren dan niet zoude kunnen bedienen; en te verzoeken, dat doch geen geleegentheid voor by wilde laten gaan, om zo veel Water te doen geven, als 't mogelijk zoude zyn.

1693.
Mars.

Le 4. de Novembre 1692. Furnes, Fol. 42. verso.

Je vous supplie tres humblement, Monsr. de nous donner des eaux, sans perte de temps, par les deux Ecluses de Nieupoort, pour remplir seulement nos fosses; car je les trouve au secq. Je vous en donneray part, quand ils seront remplis.

T R A N S L A A T.

Den 4 November 1692. Veurne, Fol. 42. verso.

Ik bid U ootmoedelijk, Myn Heer, ons zonder uitsfel Water te geven, door beide de Sluizen van Nieupoort, om alleenlijk onze Grachten te vullen; want ik vind die heel droog. Als zy vol zullen wezen, zal ik het aan U adviseeren.

NB. *Le 8. de Novembre, Fol. 46.*

Je vous prie tres humblement, Monsr. de nous donner des eaux, aussitost qu'il sera possible. Je vous donneray avis, quand il sera assez.

T R A N S L A A T.

Den 8 November Fol. 46.

Ik bid u onderdaniglijk, myn Heer, ons Water te geven, zo haast het mogelijk zal wezen. Als het genoeg zal zyn, zal het UE. laten weten.

NB. *Le 12. Novembre, Fol. 52.*

Comme on manque de l'eau dans les fosses de cette Place, je vous supplie tres humblement, Monsr., de nous les honner. Je vous donneray avis, quand nous en aurons assez.

T R A N S L A A T.

Den 12. November. Fol. 52.

Alzo'er Water in de Grachten van deze Plaats ontbreekt, zo bid ik u onderdaniglijk, myn Heer, het onste geven: zal het UL. laten wecten, als wy genoeg zullen hebben.

Le 19. Novembre, Fol. 63. verso.

Comme ceux de Dunkerque tirent tous nos eaux, ce qui a diminué dans nos fosses plus que deux pieds, je vous supplie tres humblement, Monsr. de nous en donner autant d'eau, que nous en aurons besoin. Je ne manquerai pas de vous en faire scavoir par un Expres, quand nous en aurons assez.

T R A N S L A A T.

Den 19. November, fol: 63. verso.

Alzo die van Duynkerken al ons Water afrekken, zo is het in onze Grachten wel twee voeten geminderd. Ik bid u ootmoedelijk, myn Heer, ons zo veel Water te geven, als wy van noden zullen hebben. Ik zal niet nalaaten door een Expresien UE. te laten wecten, als wy genbeg zullen hebben.

NB. *Le 29. Novembre, Fol. 66. verso.*

J'avois esperé, que vous auriez eu la bonté de nous donner de l'eau; mais au con-

1693.

Maart.

traire elles diminuent toujours; & tout le Pais à l'entour d'ici est en tierement au secq; & nos fossés mêmes le sont aussi en plusieurs endroits. Je vous supplie donc encore tres-humblement, Monfr. de nous donner sans perdre un moment autant d'eau, que vous pourrés. Je vous ferais favoir quand cela suffira.

T R A N S L A A T.

Le 29 November 1692. Fol: 65. verso.

Ik had gehoopt, dat U E. de goedheid zoude gehad hebben van ons Water te geeven: maar in tegendeel mindert het alle dagen; en het omleggende Land is heel droog; en zelfs onze Grachten zyn het op veel plaatsen ook. Ik bid u dan ootmoedelijk, myn Heer, ons zo veel Water te geeven, als gy zult kunnen, zonder eenen oogenblik tyds te verzuymen. Ik zal het U E. laten weten als het genoeg zal zyn.

N.B.

Le 8 Decembre, Fol. 77. verso.

Comme les eaux depuis vostre depart se sont encore diminués beaucoup, & que nous ne l'avons pas suffisamment pour rompre les glaces, je vous supplie tres-humblement Monfr. d'avoir la bonté de nous en donner par vos deux Ecluses en tous les Marées, d'autant jusques que je me donne l'honneur de vous advertir, quand nous en aurons assez.

T R A N S L A A T.

Den 8 December, Fol. 77. verso.

Alzo het Water, sedert uw vertrek, veel verminderd is, en dat wy het niet genoeg hebben om het yste breeken, zo bid ik u onderdaniglijk, myn Heer, de goedheid te hebben van ons met alle de getyden te geeven door uwe twee Sluizen, zo lange tot dat ik my de eere zal geeven van U E. te waarfchouwen, als wy genoeg zullen hebben.

N.B. Dien zelven naarmiddag den Capitein Rademaker, ten overvloed; noch gezonden naar Nieupoort, omme met den Heere Gouverneur te spreken, en te verzoeken, dat doch door de Sluizen op 't spoedigste Water zoude gelieven te geeven, zo en gelijk by onze Missive, van den morgen de waarts geschikt, hadden verzocht.

Le 9. Decembre, Fol. 78. verso.

Je me suis donné l'honneur de vous écrire hier, pour vous prier de nous donner de l'eau, par vos deux Ecluses, & d'y vouloir continuer jusques que je vous manderois que nous en aurions assez; mais jusques à present il n'en est pas venu au contraire ils se sont encore diminués, de maniere que nous n'avons point de l'eau assez dans les fossés, pour pouvoir rompre les glaces. Ainsi je vous supplie, Monfr. de ne perdre aucun moment de vous en donner. J'ai fait visiter par les Ingenieurs Rintbard & Vleugels, & les Deputés du Magistrat, les eaux, dont nous avons parlé, quand vous estés dernièrement ici: mais ils ont trouvé, que l'affaire ne pressoit point.

T R A N S L A A T.

Den 9. December, Fol: 78. verso.

Ik heb my gisteren de eere gegeeven van U E. te schryven, om u te bidden ons Water te geeven, door beide uwe Sluizen, en daar in te volharden tot dat U E. geadviseert zoude hebben, dat wy genoeg hadden: maar tot noch toe en is er geen gekomen, In tegendeel is het verminderd, zulke dat wy in onze

Grach-

Grachten geen Water genoeg hebben om het yste konnen breeken: weshalven ik u bid, myn Heer, niet een oogenblik tyds te verzuimen met ons Water te geven. Ik heb de Wateren, daar wy van gesproken hebben, als U.E. laatst hier was, door de Ingenieurs Rhynhard, Vleugels, en de Gedeputeerden van de Magistraat doen vlitteeren; maar zy hebben bevonden, dat de zaake niet presteerde.

1693,
Maart.

N.B. Le 10. Decembre, au matin, Fol. 81. verso.

Vous verrés par la Memoire ci-jointe, que les Ennemis menacent également nos Places: c'est pourquoy je vous prie, Monfr. de nous donner, pùtant d'eau, qu'il vous sera possible, puis que nous en avons grandement besoin.

T R A N S L A A T.

Den 10. Decembre, 's ochtens, Fol: 81. verso.

U.E. kan door deze medegaande Memorie zien, dat de Vyanden onze Plaatzten egalijk dreigen: daarom bid ik u, myn Heer, ons zo veel Water te geven, als het U.E. mogelijk zal weezen, aangezien wy het grootelijks van nooden hebben.

N.B. Le 10. Decembre, apres midi, Fol. 83.

Vous verrés par la Memoire ci-jointe les confirmations des precedens avis; & comme les affaires pressent, je ne puis comprendre à quoy cela tient que nous ne recevons pas de l'eau.

Den 10. Decembre, des naarmiddags, Fol: 83.

U.E. zal door deze medegaande Memorie zien de confirmatien van de voorgaande advyfen; en dewyl de zaake presteert, kan ik niet begrypen, waar het aan schort, dat wy geen Water en krygen.

Le 13. Decembre, Fol. 86. verso.

Vous verrés par la Memoire ci-jointe l'advys, que j'ai recue de la continuation des grands preparatifs, que les Ennemis font à Dunkerque, qui sont connoistre, qu'ils ont la vùie sur Nieupoort, ou cette Place. Je vous supplie tres-humblement, Monfr. de continuer à nous donner de l'eau; car, au lieu d'augmenter, il diminue.

T R A N S L A A T.

Den 13. Decembre, Fol: 86. verso.

U.E. zal door deze medegaande Memorie konnen zien het advys, dat ik ontfangen heb, van de continuatie der groote bereidselen die de Vyanden tot Dúnkerken maaken; 't geen te kennen geeft, dat zy de oogen op Nieupoort, ofie op deze Plaatse geslagen hebben. Ik bid u onderdaaniglijk, myn Heer, te continueeren in ons Water te zenden; want, in plaatse van te vermeerderen, zo vermindert het.

Den zeventienden Décembre, 1692. is den Prince van Commercy, Hertog van Wirtemberg en Gràve van Hornes tot Nieupoort geweeft, en hebben over 't subjeet van 't Water wel ferienfelijk met den Gouverneur gesproken.

Le 19. Decembre, Fol. 91.

Je ne serois pas en mesure de vous dire à quoy il tient que nous ne recevons point de l'eau, & qu'elle diminue toujours. Un nous manque au de la des deux pieds dans nos fossés. Il

1693. *sans necessairement, que ceux, qui ont la direction de vos Ecluse, vous abusent & trament. Je vous prie, Monfr. d'y pourvoir.*
 Mars.

T R A N S L A A T.

Den 19 December, Fol: 92.

Ik kan niet begrypen, waar het aan schort, dat wy geen Water en krygen, en dat het altyd vermindert. Daar onbreekt ons over de twee voet Water in onze Grachten. Die de directie over uwe Sluizen hebben, moeten U E. noodzaakelyk abufeeren en bedriegen. Ik bid u, myn Heer, daar in te voorzien.

Staat te noteeren, dat, niettegenstaande dat den negentienden December de Springvloed begon, en tot den zesentwintigsten continneerden, men echter tot den vyfentwintigsten geen vermeerdering van Water heeft vernomen, maar wel van den vyfentwintigsten tot den zesentwintigsten, zynde den laaften dag van de Springvloed, wanneer het Water zo schielijk in de Gracht waste, dat men, vrezende dat de Dammen, die't Water in de Gracht hielden, zouden doorbreeken, genoodzaakt is geweest op den zesentwintigsten aan den Gouverneur van Nieupoort te schryven, dat men alsoo Water genoeg hadde; 't welk doet presumceeren, dat men de voorgaande dagen van de Springvloed heeft verwaarloost Water in te zetten, also men geobserveert heeft, dat gedurende den Springvloed door een, of uiterlijke twee Getyen, onze Grachten genoegzaam vol waren.

Den 28. December, Fol. 101. verso.

Van den morgen is den Capitein Rademaker naar Nieupoort gezonden, omme den Gouverneur van de mouvementen der Vyanden herwaarts aan te advertceeren, en hem te persuaदेereen zo veel Water, zonder tydverzuim, door alle zyne Sluizen in te laten, als eenigzints zoude kunnen doen.

Noch dien zelve morgen den Generaal Major Holle, en Collonel Beyma van Veurne over Nieupoort na Dixmuiden vertrekkende, gerecommandeerd aan den Gouverneur mondeling te zeggen, dat de Vyanden naar de Plaatsen van Veurne en Nieupoort in marsch waren, en den zelve te verzoeken door zyne Sluizen zo veel Water alomme te geven, als 't hem doenlyk zoud zyn, en dienswegens geek moment tyd te verzuimen; 't geen gemelde Heeren aannamen te zullen doen, gelijk mede om den Dyk tot Ramskappel door te steeken.

Après midi, au Gouverneur, Fol. 103. verso.

Vous verrez par les nouvelles, que je viens de recevoir à ce moment, que les Ennemis ne tarderont gueres à mettre leur desseins en execution; & en vérité; Monfr. je crois que cela regard de le plus votre Place. Cependant il conviend pour votre service, qu'on nous donne encor plus de l'eau, le nostre se diminuant à vue d'œil. Je crois de découvrir ce qui en est la cause, & la mauvaise intention des Auteurs. Je tâcheray à y donner les remedes necessaires.

T R A N S L A A T.

Na middag, aan den Gouverneur, Fol: 103. verso.

Door de tydingen, die ik zo aanstonds ontfangen heb, zal U E. kunnen zien, dat de Vyanden niet lang zullen wachten met haare ondernemingen tet executie te stellen; en in der waarheid, myn Heer, ik geloof, dat het meest op uwe
 Plaats-

Plaats zie. Ondertuschen dient het tot onze zekerheid, dat men meer Water gevee: het ons mindert oogmerkelyk; en ik geloof daar de oorzaak van ontdekt te hebben, en de kwade integriteit van de Auteurs. Ik zal trachten daar de noodwendige hulpmiddelen toe by te brengen.

1693.
Mars.

Le 30. Decembre, Fol. 105.

Les Ennemis se sont saisis de toutes les Advvenues; & les Prisonniers disent tous unanimement, qu'ils en veulent à cette Place. En tous cas il ne faut presentement perdre un moment de tems à inonder toute la Chastellenie. Il est necessaire de couper la Digue à Ramsappel, & les autres que vous trouverez convenable.

T R A N S L A A T.

Den 30. December, Fol: 105.

De Vyanden hebben alle de passagien bezet; en de Gevangenen zeggen eenpariglyk, dat zy van voornemen zyn deze Plaats aan te doen. In alle geval moeten wy tegenwoordig geen tyd verliezen om de geheele Casteleny onder te zetten; en het is nodig dat wy den Dyk te Rams-Kapel, en anderen die gy zult goedvinden, doorsteeken.

Le 31. Decembre, Fol. 106.

Depuis celle, que je vous ay écrit hier, les Ennemis continuent leurs mouvemens au reste, tous les Advvenues sont occupés par les Camps, qu'ils ont formés tout à l'entour de cette Vallée. J'espere, Monfr. que dans cette occasion vous vous souviendrez de ce que nous sommes convenues, pour nous donner par tout à l'entour de cette Place sans d'eau, qu'il sera possible. Je vous prie de ne perdre pas un moment de temps, pour mettre tout en œuvre, & d'inonder toute la Chastellenie.

T R A N S L A A T.

Den 31. December, Fol: 106.

Sedert den Brief, dien ik U-E. gisteren geschreven heb, continueeren de Vyanden in haare bewegingen: voorts zyn alle de Avenuen bezet door de Legerplaatsen, die zy rondom deze Stad geformeerd hebben. Ik hoop, myn Heer, dat gy by deze gelegentheid zult gedenken wat wy over een gekomen zyn, om ons rondom deze Plaats zo veel Water te geven, als het mogelijk zal weezen. Ik bid U-E. niet een ogenblik tyds te verliezen met alles in't werk te stellen: en de geheele Casteleny onder water te zetten.

Den eersten January, 1693. Fol. 106. verso.

Naar Dixmuyden aan den Generaal Major Holle geschreven, dat dog aan den Gouverneur van Nieupoort zoude verzoeken, zo veel Water met alle spoed te geven; als hem eenigzins doenlyk zoude zyn, om, indien het mogelijk was, het gantsche Veurner Ambacht te inundeeren.

En staat te noteeren, dat men zo ras geen Water genoeg in de Grachten hadde, of men zag hetzelfde den volgenden, en andere dagen, wederom merkelyk verminderd. Hoe nu, en door wiens directie tuelc is geschied, kan nader geexamineert werden.

De principaalften, die daar toe van wegen de Magistraat en het Ambacht van Veurne zyn gebruikt geweest, waren den Land-houder Kardi-naal, Revaart vander Kruyssen, en anderen.

Zo dat het stremmen van het deffcin, om de Moeren vol te zetten, d'oog-

1693.

Maart.

d'oorzaak is geweest van het verlies van Veurne; want by aldien de zelve hadden vol geweest, en op een peyl gestaan met de inundatie in 't Noorden, gelijk het concept was, zo hadde den Vyand aan die kant geen acces altoos tot de Stad gehad, en het waar hem ook onmogelijk geweest die inundatie af te trekken; het geene hy nu met gemak binnen den tyd van zes à zeven dagen heeft gedaan, en daar door gemelde Stad gewonnen.

Verders consteert hier uit, hoe frivol, captieus, en tegens zyn beter weten, den Gouverneur van Nieupoort, om zyn conduite te justificeeren, een Brief van den Grave van Hornes allegueert, gedateert den zesentwintigsten December: want die Brief alleen spreekt van het Water in de Gracht, die hy in een Getyde, of uiterlijk in twee, kon volzetten; en niet van de inundatie, om de Stad, en het volzetten van de Moeren; door weigeringe en manquement van het welk den Vyand bequaamheid heeft gevonden om de Stad te attaqueeren, en te emporteren: het welke anders niet hadde kunnen geschieden.

De waarheid hier van blykt klaarlijk by de voorverhaalde Brieven; namentlijk van den 8, 12, 19, en 22 November; item 8, 9, 10 13, en 19. December; in welke Brieven gespecificceert staat, dat men hem t'elkens zoude kennisse geven, als men Water genoeg in de Gracht had: het welk ook van tyd tot tyd, gelijk op den zesentwintigsten December, geschied is.

En is te noteeren, dat sedert dien dag het Water wederom, in plaats van te vermeerren, continueel verminderde.

Daar en boven heeft men ook geen effect gehad van die sterkinge en toezegginge, die den Gouverneur van Nieupoort t'elkens gegeven heeft gehad; namentlijk, in drie, of uiterlijk vier Tyden, een half uur rondom de Stad het Water te konnen setten, ja zo hoog, dat het op de Markt zoude staan: daar hy nochtans sedert den acht-en-twintigsten December wist, dat den Vyand niet alleen in marsch was, maar ook de Stad Veurne berent had, en hoe zeer men alsdoen om Water verlegen was, daar hy van acht-en-twintigsten December tot den zelden January, twintig Getyden, ja zelfs in de Springvloed, gehad heeft, met Westelijke en Noord-Westelijke winden.

VERBODENDE
NEDERLANDEN.

Vaart op
Groenland
verboden.

OP het eind der Maand vernieuwden de Staaten Generaal (verstaan hebbende, dat verscheidene hunner Onderzaaten zich inbeeldden, dat, als d'Oorlogsvloot in zee waar, de Vaart op Groenland vry zou weezen) hun Blakaat van den 25sten November des voorgaanden Jaars; gelijk hier nevens gezien kan worden.

DE Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, Allen den geenen die dezen zullen zien, ofte hooren lezen, Salut. Doen te weten, Alzo wy om goede redenen en inzichten, by onzen Plakaate van den vyf-en-twintigften November des voorleden Jaars 1692. goedgevonden hebben de Vaart en Visscherye op en ontrent Groenlandt, met den gevolge en aankleven van dien, voor het aanstaande Saytoen te verbieden; en wy tegenwoordig in ervaringe komen, dat eenige Ingezetenen zich verbeelden, en in gedachten komen, dat met het Voorjaar, en naar het uitloopen van 's Landts Vloot, de voorzf. Vaart wederom zal werden open gesteld, het welke nochtans onze meeninge noch intentie niet en is, maar ter contrarie, om by het voorfchreve Verbod te persisteren: ZO IST, dat wy de zelve hier van gewaarschout willende hebben; goedgevonden hebben, by renovatie van den gemelden Onzen voorigen Plakaate, op nieuws te interdicieren en verbieden, gelijk wy absolutelyk, expresselyk en wel scherpeelyk verbieden by dezen, de geheele Vaart en Visscherye ter Walvis-vangst op en ontrent Groenlandt, voor het naastkomende Saisoen, en zulks het geheele Jaar zeffthondert drie-en-negentig, op poene van confiscatie der Schepen en Goederen, albereids derwaarts gedestineert ofte noch te destineeren, of de waarde van dien, in cas de zelve van anderen ingehuart mochten wezen, mitsgaders van de behoesten die zy tot dien einde zouden trachten uit te voeren, of onder andere pretexten uitgevoert zouden mogen werden, of die hier te Landet'huis hoorende, albereids buyten 's Lands zynde, zich tot dien einde zouden mogen laten employeeren ofte bevrachten, als mede van straffe aan den Lyve, van alle Ingezetenen of Onderdaanen dezer Gennieerde Provincien, die zich persoonelyk tot zulken einde zouden mogen verhuuren, of ook zelfs by andere Natien daar toe laten gebruiken, en van bannissement tegens de geenen, die geciteert zynde, zich in rechten niet zullen sifeeren. En op dat niemand zich kome te bedriegen, op het vertrouwen van pardon, remissie of mitigatie, werd een ieder gewaarschouwt, dat in het toekomende aande Contraventeurs van dezen geen gratie, pardon of mitigatie geacordeerd of toegestaan zal werden. Ten anderen, zo interdicieren wy mede, dat geene Onderdaanen dezer Landen zullen vermogen te participeeren in eenige Schepen ofte Gereetschappen in deze Landen, of buyten het ressort van dezen Staat, in dezen Jaare alreede ter Walvis-vangst ge-equipeert, of noch uit te rusten, op de boete van zes duyzend guldens op ieder Schip, of gedeelte van dien, by die geenen te verbeuren, de welke bevonden zullen werden in de voorzf. Schepen, Gereetschappen of Visscherye te hebben geparticipeert. Ten derden, interdicieren en verbieden wy mede, geen Gereetschappen,

1693.
Maart.

tot de voorsz Viſſcherye dienſtig, 't zy Chaloupen, Vaten, Lynen, Harpoenen, of ander Vaartuyg, hoedanig het zelve genaamt mochte wezen, gereet te maaken, veel min de zelve uit deze Landen naar andere Nabuurige Plaatsen of Natien te mogen uitvoeren, onder eenigerhande pretexten, op poene van confiscatie der voorsz Gereetschappen, die bevonden zullen werden alzo gereet gemaakt, afgeschcept of geladen te wezen, om buyten 's Lands gevoert te werden, en daar en boven een ſomme van zes duizend guldens, te verbeuren by de geenen, die zulks contrarie deze onze goede meeninge en intentie zullen durven onderneemen. Ordonneeren van gelijken, indien eenige Schepen ofte Gereetschappen, voor de publicatie van dit ons Plakaat, buyten het ressort van dezen Staat mochten wezen vertrokken, en vervoerd, om tot de voorsz Viſſcherye te werden gebruykt, dat alle de zelve Schepen en Gereetschappen ilico zullen moeten werden gerevoceert, en wederom binnen deze Landen gebracht, op poene, indien de zelve Schepen of Gereetschappen ter voorsz. Viſſcherye werden gebruykt, of de waarde van dien, zy mede zullen werden geconfisqueert, en de Eygenaars of Participanten vervallen in de boeten in de bovenstaande Articulen begrepen; en dat de voorsz. poenen zullen werden geappliceert, een derde voor den Aanbrenger, wie de zelve ook zoude mogen wezen, een derde part voor den Officier die de calange doen zal, en het resterende derde part voor de gemeene zaake. Eindelijk hebben wy verklaart voor nul, egeen, en van onwaarde, alle zodanige Contracten en Verbonden, als eenige Matroozen of Zeevarende Luyden, met eenige Stuurluyden, Schippers ofte Reeders van eenige Schepen tot de voorsz. Viſſcherye ofte Walvis-vangst zouden mogen hebben gemaakt of aangegaan, hoedanig de zelve zouden mogen wezen, stellende alle de voorsz. Matroozen en varende Luyden, geene uitgezondert, op haare vrye voeten, om zich te begeven in den dienst van den Lande. Ordonneerende en statueerende, dat by de geenen, die zich in den voorschreven dienst zullen komen te begeven, geene der voorsz. uitgelooſde penningen aan iemand zullen werden uitgekeert; alzo wy verstaan, en onveranderlijk daar by zullen blyven, dat zelfs naar het uitloopen van 's Lands Vloot in dezen Jaare de voorsz. Vaart en Viſſcherye abſolutelyk, en zonder eenige verandering, 'tgeheele Jaar gedurende, zal zyn en blyven verboden. En op dat hier van niemand eenige ignorantie kome te pretendieren, ontbieden en verzoeken wy de Heeren Staten, Stadhouderen, Gecommitteerde Raden, en Gedeputeerde Staten van de respectieve Provincien, en alle andere Juſticiaren en Officiaren van den zelve Lande, dat zy dezen onzen Plakaats van ſtonden aan alomme doen verkondigen, publicieren en affgeeren in alle Plaatsen daar zulks van nooden wezen zal, en men gewoon is zodanige publicatie en affixie te doen. Lasten en bevelen voorts de Raden ter Admiraliteit, de Advocaten-Fiscaals, mits-

gaders Admirala, Vice-Admirala, Capiteinen, Officieren en Bevelhebberen, als mede de Commiffariffen en Commiffen ter Recherche, zo in de Zeegaten als elders, dezen onze Plakaate nate komen, en doen nakomen, procedeerende, en doende procedetren tegens de Contraventeurs van dien, zonder oogluikinge, faveur, diffimulatie ofte verdraag, want wy zulks alzo bevonden hebben ten dienft van den Lande noodig te zyn. Aldus gedaan en gearresteert ter Vergaderinge van de hoog-gemelde Heeren Staaten Generaal, in den Hage, den dertigften Maart zefstienhonderd drie-en-tnegentig. Was gearapheert, *J. vander Does*, vt. Onder stond, Ter Ordonnantie van de zelve. Geteekent, *F. Fagel*. Zynde op het spatium gedrukt het Cachet van de meer-hoog-gemelde Heeren Staaten Generaal op een rooden Ouwel, overdekt met een Papieren Ruite.

1693.

Maars.

A P R I L.

DE verrichtingen des Graaven van Etrées, sober genoeg, ITALIEN. en gantsch niet overeenkomende met de verwachting die men'er af had gehad, hebben ons (a) elders gelegentheid gegeven om iets ter neder te stellen: doch zynde naderhand beter onderrecht geworden, zullen wy de zaaken met meerder en netter omftandigheden verhaalen.

Men had al over lang vermoed, dat de Franschen van voornemen waren de Spaansche Vloot in de Havenen te verbranden; en den Onderkoning van Napels had zich ook al tegens zodanig een onderneeming voorzorgd, met aan verscheidene oorden op de Kusten, en voornaamentlijk in den mond der Havenen, Batteryen te doen opwerpen, om'er de Vyanden buiten te houden. De Graaf van Etrées, voorzichtig genoeg om zyne orders uit te voeren, kon zich echter zo verholten niet houden, te meer dewyl hy door verscheidene stormen onderwege wierd aangetast, of men was'er, eer hy op de kusten van Napels verscheen, af verwittigd. Den Onderkoning kreeg'er de tyding af door verscheidene Couriers, welke van deze en geene kanten aan hem gezonden wierden: en ettelijke doode ligchaamen, benevens de stukken en brokken der Schepen welke aan den oever gesmeeten wierden, lieten hem geen reden meer om te twyfelen of het vyandlijk Esquader moest daar

De Graaf
van Etrées
na de Mid-
delland-
sche Zee.

(a) Ziet
pag. 134.

1693.

April.

omtrent weezen. Maar den 18^{den}. Maart wierd men 'er ten vollen af verlicht, dewyl men des morgens het Fransche Esquadre in 't gezicht begon te krygen. De Generaalen Corbet en Papachin vervoegden zich aanstondts in de Haven van Bayes, om 'er de posten te bezichtigen, en de noodzaakelijke orders te stellen. Terwyl ze hier mee bezig waren, verscheen de vyandlijke Vloot, ten getale van twintig Obrlogschepen, acht Branders, eenige Tartaanen, en een Galjoot; zynde de rest door storm verstrooid. d'Engelsche en Holland'sche Vlaggen waaiden van de masten, om te doen gelooven, dat het de Vloot der Bondgenooten was, welke op de Middellandsche Zee stond t'ageeren. De Spanjaarden, heel wel verwittigd dat die zo gauw niet kon komen, lieten zich niet bedriegen; maar bedienden zich van den tyd, dien zy noch hadden, om zich ten vollen in staat van verweering te stellen. Ondertusschen vaardigde men een Felouk af, om de Vyanden t'erkennen: maar de Franschen, wel bemerkende wat het oogmerk was, onderschepten ze, en maakten 'er zich aanstondts meester af, met verlies van den Stuurman, die het ongeluk had van met een musketkogel getroffen te worden. Don Blasius Trehera, Spaansch Officier, die 'er op was, wierd by den Graaf van Etrées gebracht, en ondervraagd wegens den staat van de Spaansche Vloot, en de krachten van die Natie. 't Antwoord was, dat 'er zes duizend Spanjaarden en drie duizend Italiaanen te Napels in Garnisoen lagen, en dat de Vloot met negen duizend man voorzien was. Ondertusschen vergaderde d'Onderkoning den Krygsraad, en deed metter haast alle de posten versterken. Den Adel en het Volk, drangelings van alle kanten toegevlويد, aanboden hunne levens en goederen tot verdediging van den Staat. De gemeene Schatkist wierd voortachtig duizend dukaaten aangesproken; en men stelde de Hertogen van Matalone en Gravina, Don Antonio de Sangro, en verscheidene andere Heeren en Ridders, wegens eenige misdaden op de Kasteelen gevangen, in vryheid. Middelerwyl vertoonde zich het Fransche Esquadre aan deze zyde van Paufilipo, en naderde aan de Haven van Bayes, afwaar het opreene linie ging leggen, uitgezondert vier Schepen, welke de

de gantsche nacht gebruikt wierden tot de gronden langs de kusten te peilen. 't Kanon van Bayes speelde ondertusschen dapper op de Vyanden, die ook gantsch niet schuldig bleeven. 's Anderendaags kwamen ze noch nader, om de Spaansche Vloot t'erkennen: maar kennende het vuur, 't geen men van alle kanten op hen maakte, niet langer verdraagen, waren ze genoodzaakt af te wyken. Ondertusschen begon de zee vry hol te schieten; en de Graaf van Etrées vreezende door een storm belooopen te worden, te gevaarlijker dewyl hy heel dicht op de kusten was, oordeelde het raadzaam onder zeil te steeken. 't Gevolg betoonde, dat hy Zeemanschap gebruikt had: want daar ontstond zulk een swaar weer, dat 'er de Schepen niet weinig door te lyden hadden, en vry reddeloos weder binnen de Haven van Toulon kwamen. De Graaf, wel weetende dat d'ongelukkigen gemeenlijk ten Hove ongelijk krygen, en dat men hen dikwils rekenschap van de kwaade gevolgen afvordert, schreef terstond aan den Koning, om zich te verschoonen wegens dat hy de last, daar hy mee beladen was geweest, niet zodanig, als hy wel gaarne gezien had, had kunnen uitvoeren. Behalven de stormen, die hy had uitgestaan, een wettige verschooning, wierp hy ook noch de schuld op de geenen, die den Koning wysgemaakt hadden, dat men gemakkelijk in de Haven van Bayes en Pauzilipo kon komen; verklaarende dat, wat hem belangde, hy het niet ondernomen had, als om d'orders van het Hof, welken hy niet als in zee, op zodanig een hoogte, had mogen openen, en daar hy by gevolg zyne overdenkingen niet op had kunnen maaken, te gehoorzaamen; maar dat hy wel wist, dat Monfr. du Quéne eertydts verzekerd had, dat die onderneeming niet uitgevoerd kon worden: dat hy ook den mond van den Haven zo wel gesterkt had gevonden, dat het d'uiterste onvoorzichtigheid geweest zou zyn 'er in te loopen, en de Spaansche Vloot te willen aantasten, enz. Men ziet hier uit, dat men somtydts ongelijk heeft in zekere onderneemingen, ter oorzaak dat men ze wegens eenige hinderpaalen, die men niet en had voorzien, niet konde uitvoeren, te wraaken. Vrankryk, zo verlicht en voorzichtig als het ook mag wezen, vergift 'er zich zo wel

1693.
April.

1693.
April.

in, als andere Staaten. 't Gaat met den oorlog als met den dobbel: men waagt fomtydts, en 't valt wel uit: maar onder-tuffchen is 'er geen vaste staat op te maken.

T W R -
K I E N .Vrede ver-
achtz.

DE hoop van eindelijk' een vrede tuffchen de twee Keizer-ryken uitgewerkt te zien, waar mede men zich federt zo lan-gen tyd gevleid, en daar men zo veel moeite toe aangewend had, begon nu t'eenemaal te verdwynen. De beloften en ver-zekeringsen van den Franschen Minister, en d'andere Schep-selen van die Kroon, hadden in den Divan d'overhand behou-den op de krachtiige redenen der Ambassadeurs van Engeland en Holland; en was daar op het besluit genomen van ook noch dit Jaar het lot der Wapenen te beproeven, en te zien of de Fortuin niet eindelijk zou aflaaften de Musulmans te vervolgen. De Groote Vizir, willende beproeven of hy niet gelukkiger zou weezen als zyne Voorzaaten, gaf aanstondts de noodzaa-kelijke orders tot de krygsbereidselen; en zynde gesterkt met een menigte van Fransche Officiere, Ingenieurs, Bombar-diers, enz. scheen hy nergens meer na te verlangen, als om de Keizerlijke Troupen het hoofd te bieden. Doch de dingen vallen niet altyd zodanig uit, als men ze zich wel verbeeld: en de Turken hadden meer als eenmaal ondervonden, dat de Duitschers hen in krygskunde en dapperheid te boven gingen.

Verbond
tuffchen
Christene
Vorsten en
Turken ge-
eestloofd of
niet.

Men heeft eertydts deze questie in Vrankryk op 't tapyt ge-bracht, of het Verbond tuffchen Christene Vorsten en de Tur-ken een geoorloofde zaak was. De lieden van den degen ge-loofden het niet; brengende te berde, dat eertydts God aan de Jooden had verboden zich met de Canaaniters, en d'ande-re onbesneedene Volkeren, van de welken hy een grouwel had, ter oorzaak hunner godloosheden, te verbinden; en dat de zelve redenten opzichte der Mahometaanen, die zo groote vyanden van de Christenen zyn, als de Canaaniters van het Joodsche Volk waren, onder de nieuwe Wet behoorde te gelden. Maar de Geestelijken waren niet van dit gevoelen. Zy beweerden, dat de Christelijke oprechtheid door zodani-ge Verbonden niet beleedigd wierd: dat de noodzaakelijk-heid van den Staat met die tederheden van Religie niet over

een-

cenkwam: dat de lieden van den degen zich niet en moesten bemoeijen als met vechten: dat het aan hen niet en stond over gevallen van conscientie te schiften: en dat zy gedachtig moesten weezen aan die spreuk, (a) *Gedant arma toga*, enz. Dit geschiedde onder de Regeering van Francois den I^{ten}, in het Jaar 1535. Deze Vorst stelde zich aan het hoofd van alle de Vyanden der Kerk; verbond zich met d'Ongeloovigen; herriep Soliman in Hongaryen; en trok Barbarossa, zynen Admiraal, op de kusten van Italien, daar hy afsgrifolijke verwoestingen aanreichte. 't Waren de zelve Geestelijken die hem rieden zich met Soliman te verbinden, die zelve den Eed, welken hy aan zyne Hoogheid deed, om dit Verbond, 't geen noch bestaat, en door onsoffelijke banden onder de Regeering van Lodewyk den X.IV. te samen gesmeed schynt te weezen, te bekrachtigen. Nooit zag men iets heilighendiger, noch godloozzer. De Kancelier Duprat wraakte het opentlijk: maar de Geestelijkheid bekommerde zich 'er weinig mee. Ziet hier dezen Eed in 't Latyn en Nederduitsch, tot gemak van alle Leezers. Hy is zo curieus, als afschuwelijk.

1693.
April.

(a) *Das de
vrapenen
voor den
tabbaard
vuyken*

Eed gedaan door de François den I^{ten}. Koning van Frankryk, aan Sultan Soliman in den Jaare 1535, 1067. by zyn Verbond met dien Ongeloovigen Vorst opreichte.

PER DOMINUM MAGNUM & ALTUM, MISERICORDIUM & BENIGNUM, FORMIDIOREM CÆLI & TERRÆ, & OMNIUM QUÆ IN EIS SUNT; & PER SANCTA HÆC EVANGELIA; PER SANCTUM BAPTISMA; PER SANCTUM IOHANNEM BAPTISTAM; & PER FIDEM CHRISTIANORUM: PROMISSO & IURE, QUOD OMNIA, QUÆ NOSTRO, APERTA ERUNT ALTISSIMO DOMINO SULTANO SOLIMANO, CUJUS REGNUM DEUS FORTIFICET. *Ero Amicus suorum unicus, & Inimicus Inimicorum. Ero Redemptor Captivorum Turcarum ex Vinculis Hostium ejus. Nihil in meâ parte fraudulentum erit. Quod si hæc neglexerim, ero Apostata, & Mandatorum Sancti Evangelii Christianaque Fidei Pravaricator. Dicam Evangelium falsum esse: negabo Christum vivere, & Matrem ejus Virginem fuisse: super Fontem Baptismatis Porcum interficiam, & Altaria Præbiteros maledicam: super Altare fornicabor cum luxuriâ: & Sanctorum Patrum Maledictiones omnes in me recipiam: Ita me Deus respicias ex Alto.*

1693.
April.

IK zweer en beloof by den Grooten en Oppersten God, Barmhertig en Goedertieren, den Schepper des Hemels en der Aarde, en van alle de dingen die daar in begreepen zyn; en by deze Heilige Evangelien; by den Heiligen Doop; by St. Johannes den Dooper; en by het Christen Geloof: dat ik alle de zaaken, welke tot myne kennis zullen komen, aan den Oppersten Heer Sultan Soliman, wiens Regeering God wille versterken, zal openbaaren. Ik zal de eenige Vriend van zyne Vrienden, en de eenige Vyand van zyne Vyanden weezen. Ik zal de Verlosser zyn van de Turksche Slaaven uit de Boeiens zyner Vyanden. Van myne kant zal 'er goene bedriegery weezen. En indien ik niet en volbreng 't geen ik beloof, zal ik een Apostaat, en een Verkeerder der Geboden van het Heilig Evangelie en het Christen Geloof zyn. Ik zal zeggen, dat het Evangelie valsch is: ik zal ontkennen dat Christus leeft, en dat zyne Moeder Maagd is geweest: ik zal een Varken op de Doopvont slachten, en de Priesters van het Altaar vloeken: ik zal my in geilheid op het Altaar met Hoerery bezoedelen: en ik zal alle de Vloeken der Heilige Vaders op my neemen. Zo waarlijk aanschouwe my God uit zynen Hemel.

Ziet daar een Eed van een Allerchristelijken Koning, gedaan aan een Vervolger van den Christenen Naam.

D U I T S -
L A N D .
Stribbelin-
gen tegens
het Negen-
de Keurvor-
stendom.

DE Gedeputeerden der Vorsten, welke zich te Regensburg onthielden, hadden noch alle dagen conferentien over het werk van het Negende Keurvorstendom. Ondertusschen stonden de zaaken noch in den zelven staat, als over een maand, dat 's te zeggen, dat 'er Vorsten waren, die wel gewenscht hadden, dat den Hertog van Hanover niet tot de Keurvorstelijke Waardigheid verheven was geworden; anderen, die de belangen van den nieuwen Keurvorst ondersteunden; en eindelijk van een derde slag, die zich neutraal hielden, en noch geene zyde hadden gekoozen. Anderen zochten middelen om, indien het mogelijk was, den Keizer, den nieuwen Keurvorst, en d'opponeerende Vorsten te vrede te stellen; ten welken einde zy dan ook voorgeslagen hadden, dat zyne Keizerlijke Majesteit door een Constitutie, bekleed met alle de authentykste formaliteiten, zou verklaaren, dat hy, met de Keurvorstelijke Waardigheid aan den Hertog van Hanover te geeven, niet van meening was geweest de rechten der Vorsten in 't minste, noch directelijk noch indirectelijk, te benadeelen; dat

dat de zaaken echter in hun geheel zouden blyven, even of d'oprechting en d'investiture van het Negende Keurvorstendom niet geschied en waren: Dat deze Constitutie nochtans het Negende Keurvorstendom zou bekrachtigen; maar dat zyne Keizerlijke Majesteit ter zelve tyd zou belooven, dat 'er geen Tiende oppgerecht zou worden, als met den raad en d'eendrachtige toestemming van alle de Collegien. In der daad, het schein, dat dit ontwerp en den Keizer, en d'opponcerende Vorsten, behoorde te voldoen; den Keizer, dewyl hy hier door eindelijk verkreeg 't geen hy begeerde, te weeten, dat d'oprechting van het Negende Keurvorstendom in haar geheel zou blyven; en de Vorsten, om dat dien Monarch door dit middel eenigermaate de handen wierden gebonden: doch de tyd zal ons wegens den uitslag onderrechten.

Men moet, dewyl wy weder op de stoffe van het Negende Keurvorstendom zyn gevallen, hier iets aanmerken, 't geen in alles, 't welk over deze zaak aan den dag is gegeven, noch niet ter deeg verklaard is, te weeten, dat den Hertog van Hanover, dien zyne Keizerlijke Majesteit met de Keurvorstelijke Waardigheid bekleed heeft, de jongste is van de Vorsten des Huizen van Lunenburg; 't geen, gelijk wy (a) elders gezegt hebben, in drie Takken verdeeld is. 't Schynt derhalven, dat de twee oudste Takken zich door een byzondere beweegreden, also ze een tweede belang hadden afgezonderd van dat der opponeerende Vorsten, tegens d'oprechting van het Negende Keurvorstendom in faveur des Hertogs van Hanover hadden moeten stellen. Ondertusschen heeft 'er zich maar de Vorst van Brunswyk-Wolfenbuttel tegen gekant: en ziet hier de reden, waarom 'er den Hertog van Zell, hoewel oudste Broeder des Hertogs van Hanover, zyne bewilliging toe heeft gegeven.

De Princes van Tarante te Brussel zynde, en Mademoiselle d'Obereuse, van een zeer oud Huis van Poitou, met haar gebracht hebbende, wierd 'er den Hertog van Zell op verliefd: doch zynde de deugd van de Juffer zo krachtig, als de liefde van den Prins, aanbod hy haar te trouwen; maar met byvoeging, dat het niet en kon geschieden als met de linker hand.

1693.
April.

't Is een oud gebruik in Duitschland, als men een Juffer van haager staat trouwt, dat de Kinderen van een Vrouw, die zodanig getrouwd is, niet en succedeeren. Mademoiselle d'Oberseus antwoordde den Hertog van Zell, dat, als ze maar wettiglijk zyne Vrouw waar, het haar niet en scheelde, met wat hand hy haar trouwde. 't Huwelijk geschiedde: doch daar zyn geen manlijke Kinderen uit voortgesprooten. De Keizer had in de laatste Oorlogen den Hertog van Zell van doen; en zynde 'er zeer welafgediend, stond hy toe, dat de Hertogin, zyne Echtgenoot, de zelve voordeelen zou genieten, als of ze met de rechter hand getrouwd waar geweest: invoegen dat, zo de Hertogin van Zell Zoonen had, zy wettiglijk zouden kunnen succedeeren. De Princes, haare Dochter, is getrouwd aan den Zoon des Hertogs van Hanover; en derhalven door dit middel Keurvorstin konnende worden, heeft 'er den Hertog van Zell, die aldus in 't bezit is van alles wat hy kan begeeren, zich niet tegen gesteld. Doch het heeft zich zodanig niet met den Hertog van Wolfenbuttel, omde reden die al de wereld ziet: weshalven hy zich, als hebbende stem in het Collegie der Vorsten, en zynde van een ouder Tak als die des Hertogs van Hanover, by de Party der opponerende Vorsten heeft gevoegd. Ziet daar de reden van een geheim, daar buiten twyfel noch weinige menschen af onderrecht zyn.

Plakkaat tegen
het
Brandsticht-
ten afge-
hoedigd.

't Blaaken en branden, zels ook tegens gegeevne trouw, 't uitstuurten van Brandstichters, en meer andere diergelyke gruwelstukken, daar men al te veel edelmoedigheid toe gehad zou hebben om 'er zich in de voorgaande Oorlogen al te bedienen, was in dezen aan de zyde van Vrankryk zo gemeen geworden, dat men nergens meer af hoorde. Onder anderen was 'er tot verscheidene malen in de Stad Frankfoort brand ontstaan, zonder dat men 'er d'oorzaak af had kunnen ondedenken: en gelijk zich die onheilen ook aan eenige andere oorden van Duitschland hadden verstoemd; en dat men nichte bekwaam, dat de Vyanden verscheidene Brandstichters gints en herwaerts hadden uitgezonden, deed d'Overigheid van Frankfoort, ten einde in het toekomende voor zodanige ongelukken bevryd te weezen, het onderstaande Plakkaat afkondigen.

Wij

WY Burgemeesters en Raad dezer 's Heiligen Ryks Stad Frankfoort aan den Main, laten hier mede een iegelijk weten: Nademaal van hooger Oorden onlangs zeecker naricht ingekomen is, dat drie à vier hondert Man, meereendeels Duitschen, zo wel om alles te verspieden en te verkundschappen, als om daar benevens Moord en Brand aan te rechten, van de Franschen uitgestuurt zyn; gelijk eenige der zelve in blaauwe en roode, ook grauwe en roode Montceering, inzonderheid een in Trompetters Habyt met geelen swarte Livrey, anderen in Boosen Kleedren, op het Land rondom vageeren, en zich voor Stroosnyders uytgeven, en ten dien einde zulke Messen en Stroo-Banken met zich zonden voeren; en de hoogste nood vordert het swaar onheil, daar uit te vreezen, door alle mogelijke Voorzorg voor te komen en te verhinderen, en des te meer, dewyl niet alleen in korten tyd verscheidene Branden, van alle welken men tot nu ter tyd eigentsijk den Oorsprong niet ontdekken kan, in deze Stad ontstaan zyn, maar ook een Vuur, met Lonten, Swavel en andere diergelijke brandende Materialen, dicht by een groote Houchoop aangelegt, in de voorledene Nacht gevonden, en daar uit genoegzaam af te nemen is, dat het bovengenoemde ingekomene Naricht eilaas meer, als te wel, gegront is: bevellen wy derhalven aan alle onze Burgers, Poorters, en andere Inwoonders, inzonderheid de Gasthouders, Waarden en Herbergiers, ook aan de Officiers, aan de Poorten gesteld en commandeerende, nochtmaals ernstig hier mede, en willen, dat op diergelijke Persoonen nauwe achtzinge genomen zal worden; alle aankomende vreemde Persoonen aan de Poorten vlytig geëxamineert; en niemant, die eenigzints verdacht is, in de Stad ingelaten, ofte vergunt te passeeren, maar ten eersten aan de Heeren Burgemeesteren aangegeeven. En werd aan de geenen, welke van zulke suspekte Laiden eenige Kondschap hebben, ofte noch bekomen zullen, en ze behoorlijk bekend maaken, naar bevinden een goede Beloning by dezen beloofd: maar tegen anderen, die zulks nalaten, zal behoorlijke Animadversie en Straf gewisselijk volgen. En, aangezien by Nacht meeste het swaarste gevaar te bezorgen staat, ook den een uit den anderen zo licht niet te kennen en te onderscheiden is, werd een yder, inlandsch en Vreemd, te gelijk aanbevolen, dat niemand naar 's avonds ten negen uren zonder Lantaern ofte Fakkel de Straten zal hebben te betreden, ofte anderszints te verwachten, dat hy ten eersten in de Wacht en in Arrest gebracht zal werden.

Yder schikke zich hier na, en wachte zich voor schand en schade.

Resoloot in Senatu Scabinorum den 20 April, 1692.

Geconfirmeerden den Raad den 21 dito.

Endeljk: op den 10^{den} der Maand was na een ziekte van zes dagen te Reichstad in Bohemen komen t'overlyden de

1693.
April.Dood van
Prins Phi-
lips van
Nieuburg.

Prins Philips-Willem-Augustus van Nieuburg, geboren den 18^{den}. November 1668. (de jongste der Zoonen van den laatsten Keurvorst-Paltsgraaf, Hertog van Nieuburg) Broeder der tegenwoordig. regeerende Keizerin; weinig tydts getrouwd geweest met een Princes van Saxen-Lawenburg, jongste Zuster der Princes van Baden. Door deze dood zag zich het doorluchtig Huis van Nieuburg in korten tyd van een Prins en Princes beroofd, te weeten, de Princes Leopoldina, de laatste ongehuwde Dochter van den gemelden-Keurvorst, wiens dood wy, door kwaade berichten misleid, in de Maand (a) February hebben aangeroord, doch verkeerd, als gestorven zynde den 8^{den}. Maart, 's namiddags tentwee uren, na een ziekte van acht dagen.

(a) Zie pag.
24.VRANK-
RYK.Dood van
Mademoi-
selle d'Or-
leans.

DE dood, die Vrankryk sedert een tyd van veele doorluchtige Personagien beroofd had, rukte nu op den 2^{den}. der Maand uit deze wereld Mademoiselle d'Orleans, Dochter van wylen Gaston-Jean-Baptiste, Hertog van Orleans, en volle Nichts des Konings. Zy was geboren den 29 May 1627. en nooit getrouwd geweest: doch weinig seheelde het, of zy zou het geweest zyn met den laatsten Hertog van Lotharingen, en naderhand met den (a) Hertog van Lauzun, toenmaals noch maar Graaf, wanneer hy zich zo diep in de gunst bevond. De Koning had alreeds zyne bewilliging tot dit huwelyk gegeven: maar de Prins van Condé hem te gemoet gevoerd hebbonde, dat een Princes van den Koninglijken Bloede niet en kon trouwen met een blooten Edelman, zonder de Koninglijke Familie t'onteeren, herriep de Vorst zyn woord. Monsieur de Lauzun, door de spyt verwonnen, baarde en tierde, duurde zyne Majesteit vry wat oneerbiedige woorden toe; en brak ook zelts zynen degen in des Konings-tegenwoordigheid, om te kennen te geeven, dat hy, na dezen hoon, hem niet meer en wilde dienen: waar over hy ook op het Kasteel van Pignerol wierd verbannen. Hy geraakte eindelijk weder in vryheid; en naderhand ging de spraak, dat 'er een Huwelyk van consciëntie tusschen hem en Mademoiselle was, zonder dat men 'er echter andere bewyzen af had, als bloote giftingen. Dit is:

(a) Zie
hier over
*Amours des
Dames Illu-
stres de nôtre
Siècle, in
't Neder-
duitsch ge-
bracht on-
der den ty-
tel van
's Geheim-
van 't Fran-
sche Hof.*

zeker, dat men gezien heeft, dat sedert het verbreeken van het gemelde huwelijk geen van beiden ooit de minste neiging tot trouwen heeft getoond. Gaston-Jean-Baptiste van Vrankryk, (dien wy hier boventer loops hebben aangeroeerd) Hertog van Orleans, Chartres, Valois Alençon; Graaf van Blois, Pair van Vrankryk, Gouverneur van Languedocq, en jongste Zoon van Hendrik den IV. en Catharina de Medicis, trouwde in den Jaare 1626. met Maria van Bourbon, Hertogin van Monpensier, eenige Dochter van Hendrik van Bourbon, Hertog van Monpensier, en Dauphin van Auvergne. Uit dit Huwelijk sproot de Princes, daar wy af spreken, Anne-Marie-Louise d'Orleans, Vrouwe van Dombes, Princesse van la Roche-sur-Yon, Dauphine van Auvergne; van de welke het gerucht liep, dat ze over de dertig Millioenen naliet, hoewel ze, om zich in des Konings gunst te handhaaven, van een goed gedeelte haarer goederen in faveur zynes Majesteits natuurlijke Zoonen had gedisponceerd. Wat de schikking over de rest van haare goederen belangt, zal men uit het volgende Testament, waar at onsen Copy ter hand gekomen is, kennenzien.

1698
April

Testament van Mademoiselle d'Orleans.

IN den Naame des Vaders, des Zoons, en des Heiligen Geests. Wy Anne-Marie-Louise d'Orleans, door Godts genade Vrouwe van Dombes, Oudste Dochter van wylen Monsieur, Zoon van Vrankryk, Hertog van Orleans, begeerende order op myne tydelijke zaaken te stellen, om in 't toekomende niet als met die van myne zaligheid bezig te wezen, disponeer van myne-Goederen als volgt.

Ik geef aan de Karmelyten van St. Denis 10000 guldens; aan d'Augustyners van St. Fargeau 10000 guldens, welken zy zullen aanleggen in capitaal tot onderhoud van het Huis; 10000 guldens aan het Hospitaal van St. Fargeau, die tot het onderhoud der Zieken besteed, en tendien einde tot capitaal aangelegt zullen worden; ('t Gemelde Hospitaal word bestield door de Zusters van het (a) Zusterschap der Barmhertigheid, welker voornaamste Huis te Parys is, in de Parochie van St. Laurents) 10000 guldens aan het Hospitaal der Zieken van de Stad Et, die mer ook in capitaal zal aanleggen tot vermeerdering van de Bedfleden in een Zaal voor de Mannen, welke ik meen te doen bouwen, wel te verstaan zo ze by myn leven niet gebouwd is, mitsgaders een even dergelijke somme tot het Gebouw; 10000 guldens aan de Karmelyten van

(a) la Compagnie des
gregation des
de Charité.

1693. *April.* Trevoux, om hen in hunne behoefte by te staan; en even zo veel aan d'Ursulynen van de gemelde Plaats, om hun Huis te voltooijen; zo het by myn leven niet voltooid is. Ik geef aan het algemeen Hospitaal van Eu een somme, daar men 3000 guldens renten af kan maaken; en dat het voltooid mag worden, in geval ik het by myn leven niet voltooid hebbe. Ik geef aan het Huis der Zusters van het Zusterschap der Barmhertigheid, 't geen ik in de Stad Eu heb opgerecht, 4000 guldens renten; en dat men het Huis voltooije, zo het by myn leven niet voltooid en is. Ik wil, dat men aan myne Huisgenooten hunne Loonen en Kostpenningen voor het gantsche jaar in geld toetelle; mitsgaders de prys van hunne Ampten aan de geenen, die ze gekocht hebben; en ook zelfs de waarde aan de geenen, die ze niet en hebben gekocht: also ik niet en begoer, dat men de geenen, die my gediend zullen hebben, om aalmoessen zie bidden; gelijk men die van lieden, welke boven my zyn, dagelijks ziet doen. Aan myne Dochters ieder 20000 guldens; aan myne Vrouwen ieder 12000 guldens: mitsgaders dat men betaale het Pensioen van 1000 ryksdaalders, 't geen ik geef aan den Graaf van Charni, die in Spanje is, zo lang als hy mag leeven: dat men aan myne Paalen ieder 100 pistoolen geve; aan myne Lakeijen 600 ryksdaalders; aan mynen Koetsier 2000 guldens; 600 ryksdaalders aan d'anderen, en even zo veel aan de Voorryders; aan de Switsers, en de Scal-knechten, ieder 100 ryksdaalders, en even zo veel aan de Zilverbe-waarders en de Chafedraagders.

Deze somme zal genomen worden van de 40000 guldens, welke my toekomen op het Paleis van Luxemburg, gezegt van Orleans, (waar voor het Huis en alle de Goederen myner Zuster van Guise beladen en aanspraakelijk zyn, uit kracht van het Contract 't geen wy te samen gemaakt hebben) mitsgaders van myne Juweelen, en Meubelen, indien de gemelde somme niet genoeg is.

Ik geef myn Huis van Choisy aan Myn Heer den Dauphin. En van het overschot myner roerende en onroerende Goederen, Juweelen, enz. stel ik tot mynen algemeenen Erfgenaam Monfr. Philippe de France, Hertog van Orleans, waar af ik de eer heb van de volle Nicht te weezen, en die my de geene doet van my groote vriendschap te betuigen; in welke algemeene Erfenis begrepen zullen weezen de Parten en Deelen, daar ik af kan disponoeren, en alle d'overige Heerlijkheden en Landeryen, en andere onroerende Goederen die my toebehooren.

Ik herroep alle de Testamenten, welken ik hier voormaals gemaakt heb, nisttegenstaande de derogatoire Clausulen die ik daar in gesteld mag hebben; van de welken geen geheugenis meer hebbende, kan ik ze niet uitdrukkelijk herroepen; maar ik versta, dat ze door deze Clausule vernietigd zullen weezen; en dat alle de Testamenten, voor den tyd van het tegenwoordige gemaakt, van geene waarde en zonder werking

M E R C U R I U S. 183

king zullen blijven: wissende, dat dit alleen, 'geen ik heb gelezen en herlezen, en in allen zynen inhoud goedgekeurd, zyn effecte hebbe. Gedaan te Choiff. den 27^{den} February 1687.

1687.
April.

Anno Mariae Louise d'Orleans

En koutende niemand bekwaamer vinden om myn tegenwoordig Testament uit te voeren, als Monfr. de Harlay, Procureur Generaal van het Parlement van Parys, kennende zyne vroomheid, verdienste, en bekwaamheid, mitsgaders de genegenheid welke zyn Persoon en alle zyne Voorouders altyd voor het Koninglijk Huis, en voor my in 't byzonder, gehad hebben; bid ik hem zich met deze mocite te be-laden, en een Diamant van vier duizend ryksdaalders. dien ik hem tot myner gedachtenis nalaat, aan te neemen. Ik keur d'uitschrabbing goed.

Anno Mariae Louise d'Orleans.

d'Edicten, Arresten, en Declaratien, om de middelen tot bekoming van geld uit te vinden, gingen noch al gestadig hun-
nre gang; en zag men 'er (om van alle d'anderen niet te spre-
ken, gelijk wy ook sedert ettelijke Maanden niet gedaan heb-
ben) een onder de zelve, 't geen verdient geheel en al gelee-
zen te worden, en waar over een iegelijk zyne bedenkingen
kan laten gaan.

Uitsch-
ding van
Geldmidd-
delen.

*Edict des Konings, behebende dat niemand Ordinaris of Herberg zal
mogen houden, gestoffeerde Kamers verhuuren, enz. zonder
Verlofbrieven daar toe te neemen.*

LOUIS, door Gods genade Koning van Vrankryk en Navarre: Aant
alle tegenwoordigen en toekomstenden, *Sajas*. Gelijk 'er niets natter
is om de rust te handhaaven, en een volmaakt verstand onder onze On-
derzatten t'onderhouden, als de Wetten der Politie, en voornaamen-
lijk de goenen die de verzekerdheid der Particulieren betreffen, welke
om hante zaken of handel gehouden zynde hante heizen te verha-
ten, in Ordinarissen, gestoffeerde Kamers, Herbergen, of andere plaat-
sen gaan logteren; verordende de Koning Hendrik de III. willende be-
letten dat onbekende lieden, staande niet ter goeder naam en faam, en
van een kwaad leven, zich bemoeiden met Ordinaris of Herberg te
houden, door zyn Edict van de Maand Maart 1577 dat alle die Lieden
gehouden zouden wezen onze Verlofbrieven te neemen; waar op (na
aan onze gewoonlyke Officieren der plaatsen blyken van hun goet
leven en zeden gezeven, en met etde beloofd te hebben onze Ordon-
nantien wel en behoorlyk te zullen onderhouden) wy door de zelve tot
het

F. 1693.
April.

het genot van ons verlof geadmitteerd zouden worden, met verbod aan alle anderen van zich te bemoeijen met Ordinaris of Herberg te houden, zonder zodanige Verlofbrieven daar toe te hebben genomen. Niettemin zyn Wy bericht geworden, dat verscheidene Lieden zich ingedrongen hebben om Herberg, gestoffeerde Kamers, en Ordinaris te houden, tot een geringe prys te tracteeren en te eten te geeven, welke Huizen gemeenlijk Gaarkeukens worden genoemd, zo in onze goede Stad en de Voorsteden van Parys, als in onze andere Steden, Vlekken, en Plaatsen van ons Koningryk, zonder eenig verlof van Ons te nemen; 't geen voergeeft tot verscheidene misbruiken, en zelfs tot diefstallen, moorden, en andere merkelijke wanorders: vermits de gemelde Lieden, welke Ordinaris, gestoffeerde Kamers, Herberg, en Gaarkeuken houden, zulks niet en doen als om hunnen kwaaden handel te bedekken, en schuilplaats te verleenon aan Landloopers, Deugnieten, en Schurken, welken zy verbergen en huisvesten, tegens het verbod begreepen in onze Ordonnantien. 't Welk noodzaakelyk verholpen, en ten anderen ook voorzien moettende worden in de verzekerdheid, zo van onze Onderzaaten, als van de Vreemdelingen die gehouden zyn in Ordinarijken, Herbergen, en gestoffeerde Kamers te logeeren, en in de Gaarkeukens te gaan eten; hebben Wy geen beter noch zekerder middel gevonden, als te vernieuwen 't geen zo wyffeljk verordend is geweest door het Edict van de Maand Maart 1577. *Weshalven* Wy dan om deze, en andere goede inzichten; Ons daar toe moeuerende, en uit onze zekere wetenschap, volle macht, en Koningelyke autoriteit, door ons tegenwoordig eeuwigduurend en onherroepelyk Edict gezegt, gestatueerd, en geordonnoerd hebben, gelijk Wy zeggen, statueeren, en ordonneeren by dezen:

Dat niemand in 't toekomende in onze goede Stad, Voorsteden en Jurisdicte van Parys, noch ook in alle de Steden, Vlekken, Dorpen, en plaatsn van ons Koningryk, Landen en Heerlijkheden van onze gehoorzaamheid, Ordinaris of Herberg zal mogen houden, gestoffeerde Kamers verhuuren, gaare Spys ter tafel dischen, enz. zonder onze Verlofbrieven daar toe genomen te hebben, getekend door een van onze beminde en getrouwe Raaden-Secretarijken, en gezegeld met ons groot Zegel, welke hen gegeeven zullen worden op de Quitantien van den Tresorier onzer Casueele Inkomsten, wegens de sommen welken zy ten dien einde betaald zullen hebben, en daar zy op een maatige wys op getaxeed zullen worden.

Welke somme zy een maand na de publicatie van het tegenwoordig Edict gehouden zullen weezen te betaalen.

Zonder dat de geenen, die tegenwoordig Ordinaris, Herberg, gestoffeerde Kamers, of Gaarkeukens houden, zich, onder pretext van uit de neering te scheiden, zullen konnen ontslaan van onze tegenwoordige Verlofbrieven te nemen.

Aan

Aan alle de welken wy wel expresselijk beveelen hunne Huizen ten allen tyde van alle noodzaakelykheden voorzien te houden, om 'er onze Onderdaanen en Vreemdelingen, volgens d'Ordonnantien gemaakt over het stuk van de Politie, in te kunnen ontfangen, en naauwkeuriglyk t'onderhouden 't geen hen door de zelve, en zelfs ook door het gemelde Edict van den Jaare 1577. geboden is, op de straffen daar in begrepen.

1693.
April.

Wy willen en ordonneeren ook, dat zy op onze Verlofbrieven doot onze gewoonlyke Rechters, of anderen der Plaatsen, (na dat zy hen met genoegsaame attestatien blyken van hun goed leven en zeden gegeven, en met eede beloofd zullen hebben onze Ordonnantien wel en behoorlyk te zullen onderhouden) aangenomen zullen worden, zonder enige kosten of rechten van aanneming te betaalen.

Mitsgaders dat hunne Wedawen, Kinderen, en Ertgenooten, zelfs ook de geen ten welket voordeel zy daar af zullen kunnen disponeeren, het recht van de zelve ten vollen, vreedzaam, en erfelyk zullen kunnen genieten, zonder gehouden te weezen nieuwe Verlofbrieven van Ons te neemen; na insgelijks aan onze gewoonlyke, of andere Rechters der Plaatsen, genoegsaame getuigenissen van hun goed leven en zeden getoond, en den gemelden eed afgelegd te hebben.

d'Eigenaars van de Huizen, verordend om tot Ordinariissen, Herbergen, of het verhuuren van gestoffeerde Kamers te dienen, zullen ook onze Verlofbrieven kunnen lichten en verkrygen, om de zelve met hunne Huizen te verhuuren, of 'er zodanig af te disponeeren als het hen zal goed dunkt.

Wy vergunnen aan hen, tot het gemeen gemak, zodanige Borden uit te hangen, als zy zullen goed vinden, met een Opschrift behelzende de qualiteiten begrepen in hunne Verlofbrieven; zonder dat onze Wegkeurders hier over eenig recht kunnen pretendeeren, dan alleenlyk voor d'eerste maal.

Wy verbieden aan allen en een iegelyk, buiten de geen die onze Verlofbrieven zullen hebben, Ordinaris, Herberg, gestoffeerde Kamers, Gaarkeuken, enz. te houden, op de straffe van drie honderd ponden; waar af de helft zal toebehooren aan den Aanklaager, en d'andere helft aan den geen die door Ons beladen zal weezen met d'inning der penningen welke uit de gemelde Verlofbrieven zullen voorspruiten. Wyders *breven* Wy aan onze beminde en getrouwe Raadsheeren, de Liedon houdende ons Hof van 't Parlement en de Rekenkamer te Parys, dat zy deze Tegenwoordigen zullen hebben te doen registreeren, en den inhoud van dien stiptelyk te doen observeeren, met tegenstaande alle Edicten, Declaratien, en andere dingen hier tegen strydende, die wy door deze Tegenwoordigen vernietigd hebben, en vernietigen; aan welke Copyen, gecollationeerd door een van onze beminde en getrouwe Raadsheeren en Secretariissen, Wy willen en begeeren dat ge-

1693.
April.

loot zal werden gegeven zo wel als aan het Origineel : want zodanig is ons welbehagen. En op dat dit een vaste en bestendige zaak voor altyd mag weezen, hebben Wy 'er ons Zegel doen aanhangen. Gegeven te Versailles, in de Maand Maart van het Jaar der Genade duizend zes honderd drie-en-negentig, en van onze Regeering het vyftigste. Getekent LOUIS. En lager, Wegens den Koning, *Phelypeaux, Visa, Boncherat*. En gezegeld met het Zegel van groen was, en geregistreerd in het Parlement den 24sten. April.

Instelling
der Order
van St.
Louis.

Sedert eenigen tyd had 'er een gerucht gelooopen, dat de Koning, tot loon der dapperheid, een nieuwe Ridderorder, onder den tytel van St. Louis, wilde instellen. 't Ontwerp nam voortgang, gelijk uit het volgende Edict gezien kan worden.

Edict des Konings, bevelzende d'Oprechting en Instelling van een Ridderorder, onder den tytel van St. Louis, waar af zyne Majesteit zich Opperhoofd en Groot-Meester verklaart.

LOUIS, door Gods genade Koning van Vrankryk en Navarre: Aan alle tegenwoordigen en toekomenden, *Salut.* d'Officers van onze Troupen hebben zich in de Victorien en Conquesten, waar mede het God belieft heeft de rechtvaardigheid onzer Wapenen te zegenen, door zo veele considerabele daaden van dapperheid en couragie gesignaleerd, dat de gewoonlijke vergeldingen niet genoeg zynde voor de genegtheid en erkenenis, welke Wy wegens hunne diensten hebben, Wy het van onze plicht hebben geoordeeld nieuwe middelen te zoeken om hunnen yver en getrouwheid te vergelden. 't Is in dit oogmerk, dat Wy ons voorgesteld hebben een nieuwe enkelijk Krygsorder op te rechten; aan de welke Wy, behalven d'outerlijke Eertekenen, in faveur der geenen die daar in aangenomen zullen worden, Inkomsten en Pensioenen zullen toeëigenen, welke, na proportie dat zy zich door hun beleid de zelve waardig komen te maaken, zullen opklimmen. Wy hebben ook noch beslooten, dat niemand in deze Order aangenomen zal worden, als Officers van onze Troupen; en dat de deugd, de verdienste, en de diensten, met onderscheiding in onze Legers beweezen, d'oenige tytels zullen zyn om 'er in te treden. En zullen Wy ook zelfs in 't gevolg een byzonderen yver aanwenden om de voordeelen van deze Order te vermeerderen; zulks dat Wy de voldoening zullen hebben van altyd in staat te weezen om gunsten aan d'Officerste betoonen; en dat zy van hunne kant, ziende gewisse vergeldingen voor de dapperheid, zich van dag tot dag met een nieuwen yver zullen bevlitigen om te trachten de zelve door hunne daaden te verdienen. *Hieromme* hebben Wy, met advys van onzen Raad, en uit onze zekere wettenschap, volle macht,

macht, en Koninglijke autoriteit; door deze Tegenwoordigen gecreëerd, ingesteld, en opperecht, creëeren, stellen in, en' rechten op een Krygsorder, onder den naam van St. Louis, en onder de forme, Statuten, Ordonnantien, en Reglementen, welke hier volgen.

1693.

April.

Eerstelijk, verklaaren Wy ons Opperhoofd, Groot-Meester, en Fondateur van de gemelde Order; en willen, dat het gemelde Groot-Meesterchap vereenigd en geincorporeerd zy, gelijk wy het door deze Tegenwoordigen vereenigen en-incorporeeren, aan onze Kroon, zonder dat het'er ooit door Ons, noch door de Koningen onze Nazaaten, van afgezonderd zal kunnen worden, om wat reden of by welke gelegenheid het ook zou mogen weezen.

2. d'Order van St. Louis zal bestaan uit Ons, en onze Nazaaten, in qualiteit van Groot-Meesters, uit onzen zeer lieven en beminden Zoon den Dauphin; en onder de Koningen onze Nazaaten, uit den Dauphin, of den Prins die de presumptive Erfgenaam van de Kroon zal weezen, uit acht (a) Groot-Kruisheeren, vier-en-twintig Commandeurs, en zodanig een getal van Ridders als Wy raadzaam zullen oordeelen daar toe te admitteren, mitsgaders uit d'Officieren hier na gesteld.

(a) Grande-Croix.

3. Wy willen, dat alle de geenen, die de gemelde Order van St. Louis zullen uitmaaken, een goud Kruis zullen draagen, waar op zich het Beeld van St. Louis zal vertoonen; met dit onderscheid, dat de Groot-Kruisheeren het zullen draagen hangende aan een breed Lint, koleur *de fen*, 't geen hen sluyerswyze van den hals onder den arm door zal gaan; en zullen zy ook noch een goud geborduurd Kruis op de Rok en de Mantel voeren. De Commandeurs zullen het Lint met het Kruis maar op de zelve wys om den hals draagen, zonder het goud geborduurd Kruis op de Rok of de Mantel te mogen voeren. En de slechte Ridders zullen het Lint niet om den hals, maar alleenlijk het goude Kruis met een kleine strik van de zelve vaurkoleur op de borst vast gemaakt mogen draagen.

4. En dewyl onze meening is de gemelde Order, zo veel als't Ons immers mogelijk zal weezen, te vereeren; verklaaren Wy, dat Wy, onze zeer waarde en geliefde Zoon de Dauphin, de Koningen onze Nazaaten, en onder hen de Dauphins of presumptive Erfgenamen der Kroon, het Kruis der gemelde Order van St. Louis, gezamentlijk met dat van den Heiligen Geest, zullen draagen.

5. Wy meenen ook met de gemelde Order van St. Louis te vereieren de Maarschalken van Vrankryk, als de voornaamste Officieren onzer Legers; den Admiraal van Vrankryk, als den voornaamsten Zee-Officier; en den Generaal onzer Galeyen, als den voornaamsten Officier onzer Galeyen; mitsgaders de geenen, die in de gemelde Ampten op hen zullen volgen.

6. Wy verklaaren d'Orders van St. Michiel en van den Heiligen Geest, en die van St. Louis compatibel in een zelve Persoon, zonder

1698
April

dat d'eene tot uitsluiting van d'andere, noch de twee tot uitsluiting van de derde, zal kunnen dienen.

7. Wy behouden aan Ons alleen, en aan de Koningen onze Nazaaten, in de hoedanigheid van Hoofden en Groot-Meesters der gemelde Order van St. Louis, de verkiezing en noeming zo van d'eerste Groot-Kruisheeren, Commandeurs en Ridder, als van de geenen die in 't toekomende in ieder dezer rangen aangenomen zullen worden; in diervoege nochtans, dat de Groot-Kruisheeren niet als uit het getal der Commandeurs, en de Commandeurs niet als uit het getal der Ridder, genomen zullen mogen worden: alles by verkiezing, en zo als Wy en onze Nazaaten het raadzaam zullen oordeelen, zonder gehouden te wezen d'order van oudheid waar te nemen.

8. De Groot-Kruisheeren, de Commandeurs, en de Ridder, zullen altyd en in eeuwigheid genomen worden uit het getal der Officieren, dienende in onze Troupen te land en te water; in zulker voege echter, dat 'er altyd een der gemelde Groot-Kruisheeren, drie der gemelde Commandeurs, en den achtste van het getal der Ridder, genietende d'inkomsten en penioenen hier na gespecificeerd, uit het getal der Officieren van de Marine en Galcyen genomen zullen worden.

9. In de Ceremonien en Vergaderingen der Order van St. Louis zullen de voornaamste Officieren te land en te water, hier boven genoemd, d'eerste rang na Ons, onze Nazaaten, de Dauphins of presumptive Erfgenamen der Kroon, en de Prinsen van onzen Bloede welken wy daar toe geadmitteerd zullen hebben, bekleeden: en zullen de Groot-Kruisheeren voor de Commandeurs, en de Commandeurs voor de slechte Ridder gaan. En onder malkander zullen zy deze rang houden, te weten, d'ordre waar in wy hen zullen hebbengenoemd, volgens den staat die daar over by ons gearresteerd zal worden; en de geenen, welke naderhand met deze Ridderchap vereerd zullen werden, d'ordre van den datum hunner Provisien, of Brieven van aanstelling.

10. Doch echter zullen de geenen, die ook d'Order van den Heiligen Geest hebben, als zynde vereerd met de twee Orders, voor de Groot-Kruisheeren, de Commandeurs, en de Ridder, welke maar alleen met d'Order van St. Louis bekleed zullen wezen, gaan.

11. Wy willen, dat niemand met een Ridderplaats in d'Order van St. Louis voorzien zal mogen wezen, indien hy geen belydenis doet van de Christelike Roomsche Apostolische Religie, en tien jaaren in qualiteit van Officier te land of ter zee gediend heeft.

12. De belydenis van de Christelike Roomsche Apostolische Religie zal he wezen worden met een attestatie van den Aerts-Bischop of Bischop van het Bisdom; en de Diensten, met onze Brevetten, Commissien, of Provisien, en de Getuigenissen der Generaalen en Bevelhebbers van onze Troupen te Land en te Water.

13. De Brieven of Provisien, welken Wy zullen vergunnen aan de

gce

geenen; die door Ons verkozen zullen zyn om Ridders der gemelde Order van St. Louis te weezen, of tot de plaatsen van Commandeurs of Groot-Kruisheeren op de steigen, zullen getekend worden, te weeten, voor d'Officiers dienende in onze Troepen te land, door den Secretaris van Staat die het opzicht op de Krygszaaken heeft; en voor de Zee-Officieren, door den Secretaris van Staat aan wien het opzicht over de Zeezaaken en de Galeijen is bevolen: en zullen zy beiden gezegeld weezen met het Zegel der gemelde Order van St. Louis, 'tgeen beruften zal onder de handen van onzen beminnden en getrouwen den Kancelieren Zegelbewaarder van Frankryk. Wy willen, dat d'Attestatien, Copyen van Brevetten en Commiffien, en andere Bewysstukken van de vereifchte hoedanigheden, om in de gemelde Ridderorder te treden, gehegt zullen worden onder het Tegenzegel van de Provifien der Ridders.

1693.
April.

14. Denieuwe Ridder zal zich voor Ons vertoonen, om den Eed afte leggen; ten welken einde hy zal nederknien; sweeren; en belooven in de Christelijke Roomsche Apostolische Religie te zullen leeven en sterven, Ons getrouw te weezen; en nimmermoerfat te wyken van de gehoorzaamheid die hy aan Ons, mitsaders aan de geenen welke onder onze onders. commandeeren, schuldig is; onze eer, autoriteit, rechten, en die van onze Kroon tegens allen en een iegelijk uit alle zyne machte verdedigen en te handhaaven; onzen dienst nooit te verlaten, noch zonder onze schriftelijke bewilliging en goedkeuring in dien van eenigen vreemden Vorst over te gaan; Ons te openbaaren alles, 'tgeen tegens onze Persoon en onzen Staat tot zyne kennis zal komen; de Statuten en Reglementen van de gemelde Order naauwkeuriglyk t'onderhouden; en zich in alles te draagen, als een goed, wys, deugdzaam, en dapper Ridder behoort te doen: alles volgens het Formular, 'tgeen hem door den Secretaris van Staat, die zyne Provifien vervaardigd heeft, voorgelezen zal worden.

15. Nadat de nieuwe Ridder zynen Eed aldus afgelegd zal hebben, zullen Wy hem d'Omhelzing en het Kruis geeven; van welken Eed en Omhelzing door den zelve Secretaris van Staat op den omvouw der Provifien een Acte vervaardigd en getekend zal worden.

16. De geenen, die door Ons met Ridderplaatsen in de gemelde Order van St. Louis voorzien zullen weezen, zullen, na dat zy den Eed afgelegt, en d'Omhelzing ontfangen hebben, gehouden zyn in de Vergadering, die op den dag van St. Louis aangefteld zal worden, gelijk men hier na zal zeggen, hunne Provifien te vertoonen, of, in geval van afweezenheid voor onzen dienst, of andere wettige verhindering, te doen vertoonen, om aldaar geleezen te worden, benevens de Stukken 'cr aangehegt; waar na de zelve in de Registers der Order geregistreed, en vervolgens door den Griffier, die zonder eenige kosten op de Provifien zal stellen dat ze geleezen en geregistreed zyn, aan de Ridders weder gegeven zullen worden.

17. De

1693.

April.

17. De Ridder en Commandeurs, die onze Brieven, om tot de plaatsen van Commandeurs en Groot-Kruisheeren te steigen, verkregen zullen hebben, zullen de zelve insgelijks in de gemelde Vergadering presentereen, of doen presentereen, om 'er zonder eenige koste, en zonder dat zy gehouden zullen weezen een nieuwen Eed te doen, geleezen en geregistreerd te worden.

18. De Groot-Kruisheeren, Commandeurs, en Ridder, welke eenige der verbintenissen van hunnen Eed overtreden, hunne eer bezoeid, een daad hunner professie en plicht onwaardig, of een misdad medebrengeende lichaaemelijke en schandelijke straf, begaan zullen hebben, zullen van de gemelde Order ontbloot, en gedegradeerd worden, gelijk door Ons geordonneerd zal werden.

19. Daar zullen drie Officiers van de gemelde Order van St. Louis weezen, te weten, een Tresorier, een Griffier, en een Deurwaardder, welke insgelijks door Ons verkoozen, en voorzien zullen worden met d'eertytelen, gazien, en functien, hier nagespecificeerd, en welker Provisien door de Secretarissen van Staat, hebbende het bewind over de Krygszaaken, beurt om beurt, vervaardigd zullen worden.

20. d'Officiere, nieuwelijks verkoozen, zullen op den dag van St. Louis den Eed in de Vergadering afleggen in de handen van den geen, die daar in zal presideeren; de functie van huone Ampten wel en getrouwelijk waarneemen; en ieder de Statuten en Reglementen, welke hen betreffen, stiptelijk onderhouden: doch zullen zy d'Omhelzing niet ontfangen, maar alleenlijk het goude Kruis, gelijk de slechte Ridder, mogen draagen.

21. De Tresorier der Order van St. Louis zal gehouden weezen borg te stellen, welke aangenomen zal worden door den Secretaris van Staat, die zyne Provisien vervaardigd zal hebben, ter somme van 20000 ponden, tot de verzekerdheid van zyne handeling; en d'Acte, zo van de gemelde Borgtocht, als van d'aanneeming der zelve, aan den Griffier der Order ter hand te stellen, om in de Vergadering, immediaatelijk voor het afleggen van zynen Eed, geleezen te worden: waar na de gemelde Acten geregistreerd, en by d'Archiven der Order gelegd zullen werden.

22. Alle de Groot-Kruisheeren, Commandeurs, en Ridder der gemelde Order van St. Louis, welke niet door ziekte, afwezendheid voor onzen dienst, of andere wettige verhindering, wederhouden worden, zullen gehouden weezen zich alle jaaren op den dag van S. Louis by onze Persoon te vervoegen; Ons in 't heen en wedergaan na de Mis, welke dien zelve dag gedaan zal worden in de Kapel van het Paleis alwaar Wy zullen weezen, te verzellen; en de zelve Mis devotelijk aan te hooren, om God te bidden, dat het hem believe zyne zegeningen over Ons, over ons Koninglijk Huis, en over onzen Staat uit te storten.

23. Des

23. Des namiddags van den zelven dag van St. Louis zal 'er een Vergadering van de gemelde Order in een der Vertrekken van het Paleis, alwaar Wy zullen weezen, en 't geen Wy ten dien einde zullen doen bereiden, gehouden worden: en zullen de Groot-Kruisheeren, Commandeurs, en Ridders, welke des morgens de Misse zullen bygewoond hebben, mitsgaders d'Officieren, gehouden weezen zich in de gemelde Vergadering te vinden.

1693.
April.

24. Wy zullen de Vergadering van den dag van St. Louis, en d'andere Vergaderingen welken Wy raadzaam zullen oordelen extraordinarié te beroepen, zo veel als het onze andere bezigheden zullen toelaaten, persoonlijk bywoonen: en willen Wy, dat 'er, als Wy 'er niet tegenwoordig zullen weezen, onze zeer waarde en geliefde Zoon de Dauphin, en in zyn afweezen de Prinsen van onze Bloede welken wy Ridders der gemelde Order van St. Louis gemaakt zullen hebben, en de voornaamste Land-en Zee-Officieren, hier boven genoemd, volgens hunne rang, en, by gebrek van hen, d'oudste Groot-Kruisheer, Commandeur of Ridder van de geenen die 'er zich bevinden, zullen presideeren.

25. Alle jaaren zal in de zelve Vergadering op den dag van St. Louis by meerderheid van stemmen getreeden worden tot de verkiezing van twee Groot-Kruisheeren, vier Commandeurs, en zes Ridders der gemelde Order van St. Louis, om gedurende het Jaar 't geen op dien dag zal aanvangen het opzicht over de gemeene zaaken der Order te hebben: en zullen de geenen, welke zullen afgaan, gehouden weezen in de zelve Vergadering rapport te doen van 't geen zy gedurende de loop van het voorgaande Jaar in de zaaken der Order gedaan zullen hebben.

26. De Griffier zal twee Boeken hebben; het een, waar in hy zal registreren alle de Brieven en Provissen, welke door Ons aan de Groot-Kruisheeren, Commandeurs, Ridders, en Officieren vergund zullen weezen; en het ander, waar in hy zal schryven alles 't geen in de Vergaderingen, en de deliberationen die aldaar genomen zullen worden, zal omgaan: welke Boeken, na dat ze volgeschreeven zullen weezen, by d'Archivengelegt zullen werden.

27. Het Boek der deliberationen zal op elke pagina genummerd weezen, en ten einde van ieder Zitting getekend worden door den geen, die gepresideerd zal hebben, mitsgaders door de Groot-Kruisheeren, Commandeurs, en Ridders, genoemd tot het beleid van de zaaken der Order, op poene van nulliteit.

28. Wy hebben de gemelde Order gedoteerd, en doteeren ze met 300000 ponden renten jaarlyks, in tydelijke goederen en inkomsten welken Wy ten dien einde zullen verordenen: en zullen Wy ondertusschen alle jaaren van de Fonds, die door Ons daar toe gedefineerd zal worden, een gelijke somme van 300000 ponden in handen van den Tresorier der gemelde Order stellen, om door hem betaald en uitgesleed te

1693.

April.

werden volgens de twee Lysten welke door Ons in 't begin van ieder Jaar gearresteerd zullen weezen; d'eenen voor d'Officiers van onze Troupente land, welke getekend zal worden door den Secretaris van Staat die het bewind over de Krygszaaken heeft; en d'andere voor d'Officiers van de Marine en de Galeyen, die getekend zal werden door den Secretaris van Staat, hebbende het bewind over de Marine en de Galeyen; te weeten, 48000 ponden aan d'acht Groot-Kruisheeren, tegen zes duizend ponden ieder; 32000 ponden aan acht Commandeurs, tegen vier duizend ponden ieder; 48000 ponden aan de zekien andere Commandeurs, tegen drie duizend ponden ieder; een gelijke somme van 48000 ponden aan vier-en-twintig Ridders, tegen twee duizend ponden ieder; 36000 ponden aan vier-en-twintig andere Ridders, tegen vyftien honderd ponden ieder; 48000 ponden aan acht-en-veertig andere Ridders, tegen duizend ponden ieder; 25600 ponden aan twee-en-dartig andere Ridders, tegen acht honderd ponden ieder; 4000 ponden aan den Tresorier; 3000 ponden aan den Griffier; 1400 ponden aan den Deurwaarder, voor hunne gazien, onkosten, Boeken en anders: alles om 't jaar. En zal de betaaling daar af aan de gemelde Groot-Kruisheeren, Commandeurs, en Ridders, begreepen in de gezeide Lysten, van zestot zes maanden door den Tresorier gedaan worden: en de 6000 overige ponden blyven voor de Kruisen, en andere onvoorziene kosten, welke niet als op onze orders besteed zullen kunnen werden.

29. De sommen, door ons geordonneerd voor de Groot-Kruisheeren, Commandeurs en Ridders der gemelde Order van St. Louis, zullen om geenige zaak, hoedanig die ook zou mogen weezen, beslagen kunnen worden.

30. De Tresorier der Order van St. Louis zal alle jaaren van zyne handeling, van den eersten January af tot aan den laatsten December, rekenschap houden; en gehouden weezen ten langsten op den laatsten January van ieder jaar de Rekening van het voorgaande jaar, door hem bevestigd, over te leveren, op poene van viermaal zo veel uit te keeren, mitsgaders de copy van de gemelde Rekening, de Lysten door ons gearresteerd, en de Quitantien en Documenten door hem getekend. Andersins, en by gebrek van dien, zal de gemelde Tresorier, de bestemde tyd versfreen worden, daar toe gedwongen worden, en zyne Borgtocht, als voor onze penningen en zaaken, aanspraakelijk weezen.

31. De Rekening, door den Tresorier overgeleverd, zal, zo wogens ontfangst als uitgaave, door onzen beminden en getrouwen Kantelier en Zegelbewaarder van Vrankryk, de twee Secretarissen van Staat hebbende het bewind over de Krygszaaken en de Marine en Galeyen, mitsgader de Groot-Kruisheeren, Commandeurs, en Ridders, genoemd tot 't beleid van de zaaken der Order gedurende het alsdan loopende jaar, geëxamineerd en geverificeerd, geslooten en gearresteerd worden: en zullen d'Apostillen en Slotten zo op d'Brigineele, als op ds Copyen des

Re-

Rekeningen, door den Griffier der Order geschreeven, en vervolgens door alle de geenen, die 'er by geweest zullen zyn, getekend werden. 1693.
April.

32. Den Tresorier zullen geene kosten te last gelegd konnen worden, als die begrepen zyn in de Lytten door ons gearresteerd: en ingeval d'ontfangt d'uitgaave te boven gaat, zullen de penningen, die in de handen van den Tresorier overig zullen weezen, niet als op onze orders besteed konnen worden, welken hy gehouden zal weezen met de Quitantien te vertoonen aan de geenen die zyne Rekening geslooten zullen hebben, om 'er het Debet t'eenemaal af te doen ontlasten.

33. De Rekening, aldus geslooten, zal met de Quitantien en Documenten by d'Archiven der Order opgeslooten, en de Copy aan den Tresorier wedergegeeven worden.

34. De Tresorier der gemelde Order van St. Louis zal niet gehouden weezen eenige rekening in onze Rekenkamers, of elders, te doen; waar at Wy hem door deze Tegenwoordigen ontlast hebben en ontlasten.

35. d'Archiven der gemelde Order van St. Louis zullen gehouden worden in een der Kamers van ons Kasteel de Louvre te Parys, in een ofte meerder Kassen, sluitende met drie Sleutels, waar af 'er de twee Secretarissen van Staat, hebbende het bewind over de Krygszaaken en de Marine en Galeyen, ieder een zullen bewaaren; en de derde zal in de handen van den Griffier berusten.

36. Alle de Tytels en Papieren, betreffende de rechten en zaaken der Order, zullen by d'Archiven gelegd worden; en zal door den Griffier een Inventaris worden aangevangen, welke insgelijks by d'Archiven zal berusten, en waar in (na de maat dat 'er nieuwe Tytels, Papieren, of aanwyzingen aangebracht zullen werden) de Griffier gehouden zal weezen de zelve aan te tekenen, eer hy d'Archiven weder opsluit. *Wy gebieden* aan onze beminde en getrouwe Raadsheeren, de Lieden houdende ons Hof van 't Parlement te Parys, dat zy het tegenwoordig Edict zullen hebben te doen leezen, afkondigen, en registreeren, en den inhoud siptelyk te doen onderhouden en nakomen, zonder te dulden dat de zelve op eenigerley wyze overtreden werd: *Wants* zodanig is ons welbehaagen. En op dat het voor altyd vast en bestendig mag weezen, hebben Wy 'er ons Zegel doen aanhangen. *Gegeeven te Versailles, in de Maand April van het Jaar der Genade duizend zes honderd drie-en-negentig, en van onze Regeering het vyftigste. Getekend LOUIS, en laager, door den Koning, Phelypeaux, Visa, Boucherat. En gezegeld.*

Geregistreerd, gehoord, en aan den Procureur Generaal des Konings overgeleverd, om volgens de forme en inhoud ter uitvoering geseld te worden, volgens het Raadsbesluit van dezen dag. Te Parys, in 't Parlement, den 10den, April. Getekend, Dongois,

In gevolg van deze Instelling noemde de Koning den 10^{den} der Maand de Groot-Kruisheeren, Commandeurs, en Rid-
IV Stuk, I. Deel, B b ders

1693.
April.

ders der nieuwe Krygsorder van St. Louis; waaraf d'onderstaande Lyft de naamen aanwyft.

Lyft der Groot-Kruisbeeren, Commandeurs, en Ridder van de Krygsorder van St. Louis.

Groot-Kruisbeeren die ieder een Pensioen van 6000 ponden hebben.

Messrs. de Montchevreuil, Chateaurenand, la Rabliere, Rivarol, Vauban, la Feuillée, Rozen, en Polastron.

Commandeurs die ieder 4000 ponden hebben.

Vatreville, Saint-Silvestre, Davejan, Massot, la Grange, Laubanie, Pancier, Hoofd van een Esquadre, en Chamlay.

Commandeurs die ieder 3000 ponden hebben.

Castelas, Prétchacq, Darbon, la Bouchardiere, Casteja, la Caze, du Luc, Galeycapitein, Bellegarde, Guilleville, Fourille, Dalou, Laurmont, Desalleurs, des Bordes, Damblimont, en Bezons.

Ridders die ieder 2000 ponden hebben.

Cougoutin en de la Porte, alle beiden Hoofden van een Esquadre, Becourt, de Vienne, Chevilly, Harbouville, la Forest, Machel, Cadrioux, la Haye, Bellecroix, du Fort, Luffan, Valkier, Vitmondot, Rigouville, Romainville, Both, du Magnon, Hoofd van een Esquadre, Daugecourt, du Puy-Vauban, Crespy, du Bourg, Veldmaarschalk, en Refuge.

Ridders die ieder 1500 ponden hebben.

De Pontis en de Motheux, Scheepscapiteinen, Saint Alvere, Lamorezan, Marilly, Lieutenant onder de Gardes, Rozamel, Neuville Beauvais, la Faye, Mennevillette, Corpelins, Monroux, Boulogne, Marilly, de Ridder de Saujon, Scheepscapitein, la France, Cheviré, Chevalier, Bressy, la Troussé, Richeran, du Terrier, Ranies, Montbas, Salerne.

Ridders die ieder 1000 ponden hebben.

De Septeme en de Saugers, Scheepscapiteinen, Bony, de Louze, Nonan, Cantan, de Bains, Sapson, Saint Amadour, Lansac, la Fitte, Lurry, Rey, Sicart, Capitein van een Regat, Boivcau, des Regards, Dargouft, Montigny, d'Houy, Prusy, Ferrand, la Moue-Marlé, Pradelle, Ligny, Desieux, Desalleurs, Capitein onder het Regiment van Bourgogne, Sainte-Pere, Canau, de la Treille, Scheepscapitein, Beauffier-Felix, Scheepscapitein, la More, Duguels, Bourtonne, Molé, la Chauvigniere, Ricous, Garand, Valcroissant, Mouron, la Grand'Maison, la Neuville, du Bose, Lapara, de l'rance, Saint Amadour, Daligny, du Solier, en de Peruffis, Schepslicutenants.

it Kruys der Order van St Louis.

Ridders die ieder 300 ponden hebben.

1693.

April.

Cordes, Senneville, Guigeville, Borelly, Montenol, la Roche, Bondelot, l'Etoile, Danjou, Neuville, *Lieutenant onder de Cavallery*, de Dans, de Bar, Blin-Segnelay, Planque, du Hagnet, la Combe, Launay, *Lieutenant-Colonel van het Regiment van Blaisois*, du Gué, la Caille, Champly, la Pierre, Martillac, de Gourzoles, Befombes, Gregoire, de Grand-Fontaine en de la Beaudiere, *Scheepscapiteinen*, de l'Île, en de Fricambault.

De Koning begaf ook ter zelve tyd d'Ampten der Order, Monfr. du Fresnoy, Eerste Commis van wylen Monfr. du Louvois, en tegenwoordig van Monfr. de Barbeseux, wierd bekleed met dat van Tresorier; Monfr. le Fevre, Controlleur van des Konings Gebouwen, met dat van Griffier; en Monfr. de Lapré met dat van Deurwaardor, of Provoost.

Zo haast als de Groot-Kruisheeren, Commandeurs, en Ridders aangesteld waren, vereerde de Koning hen de Kruisen. Dat der Ridders is wat kleinder, als dat der Groot-Kruisheeren en Commandeurs, zonder eenig ander onderscheid. De Kruisen zyn van geëmailleerd goud, gecantonneerd met goude Lelien, beladen aan d'eene zyde met een St. Louis, in een goud Harnas, en omhangen met den Koninglijken Mantel, hebbende in de rechter hand een Laurierkroon, en in de linker de Doornekroon met de Nagelen, in een rood veld, omringd met een blauwe rand, en rondom de zelve deze goude letteren: (a) LUDOVICUS MAGNUS INSTITUIT 1693. en aan d'andere zyde tot Deysee een bloot vlamvend Swaard, steeken de met de punt door een Laurierkroon, te samen gebonden met een witte band, van gelijken in een rood veld, en omringd, even als d'andere zyde, met een blauws rand, en daar oprondom heen deze woorden: (b) BELLICÆ VIRTUTIS PRÆMIUM. Doch om den Leezer een beter begrip'er af te geeven, heeft men de koste wel willen doen van'er de nevensstaande Figuur af te doen snyden.

(a) Lode-
vryk de
Groot heest
ze inge, ald
1693.

(b) Bijbe-
ning der
Dapperheid.

HET vertrek des Konings, (van wiet's overtocht wy in de ENGR-
verhandeling van de zaaken der Nederlanden zullen spreken) LAND.
om het Fransche Leger in Vlaanderen het hoofd te gaan bie-

1693.
April. den, gaf nu weder voet tot het afkondigen van een Maandelijken Vastendag, waar af de Proclamatie aldus luidde.

Proclama-
tie tot het
houden van
een Maan-
delijken
Vastendag
afgekondigd.

M A R I A R.

HAare Majesteiten, in overweeging neemende de continuatie van den Oorlog, in den welken haare Majesteiten (nevens de meeste Vorsten en Staaten van Europa) tegens den Franschen Koning ingewikkelt zyn, en dat aan den goeden uitslag van den zelven naast God de algemeene behoudnisse van dit Koningryk gantschelijk ahangt; en vertrouwend, dat den Almagtigen God de rechtvaardige onderneemingen van haare Majesteiten met een particuliere Zegening zal verwaardigen, en de Verlossing van deze Natie voltrekken, met dezelve in een bestandige en duurzaam staat van Vrede, zeekerheid en voorspoed te stellen; Hebben goed gevonden te ordonneeren, gelijk zy (by en met Advys van haaren geheimen Raad) ordonneeren en bevelen een algemeene Vasting en Vernedering, door dit Koningryk van Engeland, 't Gebied van Wales en de Stad Berwik op de Tweede, op het aandagtigste en plegtigste te onderhouden, om den Almagtigen God Godsdienstelijk om vergeevinge van onze Zonden te bidden, en hem aan te roepen om zyne Zeegen en Beschuttinge, in het bewaaren van haarer Majesteiten Geheiligde Persoonen, en het voorspoedig maken van hunne Wapenen beide te Water en te Lande, op den tienden dag van May naastkomende, en verder ieder tweede Woensdag in de volgende Maanden, tot nader Ordre. En op dat deze gemelde Vastedagen te ordentelijker zouden mogen gefolemniseert werden, hebben haare Majesteiten aan de Regt-Eerwaardige Bisschoppen van dit Ryk bevoelen een Formulier van een Gebed, by die gelegentheid voegzaam, op te stellen, om in alle Kerken, Kapellen en andere publyke Godsdienstige Vergaderplaatsen gebruikt te werden, en het zelve door de verscheide Bissdommen van dit gantsche Koningryk te zenden. Belastende en gebiedende haare Majesteiten uitdrukkelijk, dat de gemelde Vastinge en Gebeden by haare goede Onderdanen zo soberlyk, eerbiedelyk, en geschiktelijk zullen volbracht werden, als zy denken te dienen om de Goddelijke gunste af te bidden, op pene dat allen den geenen, die zo Godtsdienstigen Werk verachten ofte verzuymen, zodanige straffe zal opgelegd worden, als haare Majesteiten rechtvaardiglyken kunnen doen. Gegeeven in ons Hof van Withal den 13 April 1693 (oude styl) in het vyfde Jaar van onze Regeering.

God bewaare Koning William en Koninginne Maria.

Bereidselen:
tot een lan-
ding in:
Frankryk:

Men was sedert een tyd met d' uiterste yver weder bezig geweest om alles tot een landing in Frankryk gereed te maaken, en voer daar gestadig in diervoege mee voort, dat 'er nauwelijks

lijks aan een goed gevolg getwyfeld kon worden. De Vergaderplaats der Transportschepen, alreeds ten getale van ontrent vyfhonderd, was, even als die der Engelsche en Hollandse Oorlogsvlooten, waar mede zy te gelijk in zee stonden te steeken, te Spithead: maar gelijk 'er van toekomende dingen, hoe groot en rechtmatig de verwachting ook mag wezen, niets te zeggen valt, zullen wy den uitslag van deze gewichtige onderneeming, tegens de welke Vrankryk zich op de gedreigde kusten met allen yver voorzorgde, aan den tyd bevolen moeten laten.

1693.
April.

DEN Hertog van Gourdon (berucht wegens zyne gehegtheid aan den dienst van den Koning Jacobus, voor wien hy 't Kasteel van Edenburg zo lang had verdedigd, 't geen hy echter eindelijk genoodzaakt wierd aan den Koning William over te geeven, in gevolg van het welk hy zich na Vrankryk had begeeven, en dien men, buiten order in Holland zynde gekomen, in de Kasteleny van den Haag gevangen had gezet) wierd nu op den 10^{den} der Maand door den Heer Thomas Levingston, Generaal der Schotsche Troupen, verzeld door een Escadron van des Konings Lyfgarde, hebbende hem op het Leithaanathaalen, op het zelve Kasteel van Edenburg gebracht, om aldaar tot nader order gevangen te blyven. Ziet daar de verandering der menschelijke zaaken. Den Hertog had dit Kasteel eertydts met alle zorgvuldigheid bewaard; en nu wierd hy 'er zelve zodanig bewaard, dat hy zich uit een zoenge kerkering niet veel goeds kon belooven.

SCHOTLAND.

Den Hertog van Gourdon op 't Kasteel van Edenburg gebracht.

DE Leezer zal noch wel indachtig weezen, dat in het laatste der Maand December 1691. een Tractaat of Conventie onder de Geallieerden wierd geslooten, behelzende een verbod op verbeurte van lyt en goederen in alle der zelve Staaten tegens den uitvoer van Paarden na Vrankryk; mitsgaders, dat zy beloofden alle de noodzaakelijke orders te stellen, op dat het zelve met alle strengheid uitgevoerd mocht werden. In der daad, indien men het zo stiptelyk had nagekomen, Vrankryk zou zich in groote bekommering gevonden hebben; dewyl het op

VEREENIGDE NEDERLANDEN.

Plakaat wegens den uitvoer der Paarden vernieuwd.

1693.

April.

ver na zo veel Paarden niet voort kan brengen, als 'er tot de menigvuldige Ruitery, welke de Koning geduurende den Oorlog had onderhouden, van nooden waren: maar, gelijk het in de meeste dingen gaat, de winzucht deed het verbod overtreden. De Jooden van Mets, ende gebuurige oorden, hadden zich voornaamentlijk met dezen handel bemoeid: en Vrankryk zal wel ondankbaar weezen, indien het na het sluiten van de vrede niet en gedenkt aan de dienften, welken het geduurende den gantschen Oorlog ten dien opzichte van hen genooten heeft. Haare Hoog-Mogenden dan, betrachtende hoe nadeelig dezen handel voor hun belang in 't byzonder, en voor dat der Geallieerden in 't algemeen was, vernieuwden het gemelde verbod op levensstraf tegens alle de geenen, die het zelve mochten komen t'overtreden; gelijk uit het onderstaande Plakaat, in 't begin der Maand afgekondigd, gezien kan worden.

P L A K A A T.

DE Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden: Allen den geenen die dezen tegenwoordigen zullen zien ofte hooren lezen, Salut. *Doen te weten:* Also tusschen de Prinzen en Staaten, in den tegenwoordigen Oorlog tegens Vrankryk geallieerd, op den seven-en-twintigsten December des Jaars 1691. een Tractaat ofte Conventie is aangegaan, om te beletten den uitvoer van Paarden naar Vrankryk, en naar de Plaatsen door den Vyand geoccupeert, welk Tractaat ofte Conventie by ons Plakaat en Waarschouwinge van den negentienden January 1692. is gepubliceert, met last aan een iegelijk, dien het aangaan mag, om zich daar na te reguleeren: En also tegenwoordig bevonden werd, dat het voorz Tractaat ofte Conventie in alles niet en is geweest van dat effect, dat daar van wierde verwacht, en vervolgens noodig geoordeeld is het voorz Tractaat, by den tegenwoordigen Oorlog, ten besten van de gemeene zaake te vermeerderen, en amplieeren met de volgende Artikulen.

I.

Dat het voorz Tractaat van den seven en twintigsten December 1691. en het geene waar over men by deze tegenwoordige vermeerderinge en byvoegsel is overcegekomen, in allen zynen deele exact en stricteijk zal moeten werden naar gekomen in de Landen en Staaten van alle de Geallieerden, die in het voorz Tractaat zyn ingetreden, of daar inne noch zouden mogen treden.

I I.

Dat niemand, die een Onderdaan of Vassaal is van de Geallieerde Prinzen ofte

Sat.

Staat, het zy Koopman, ofte geen Koopman, van wat qualiteit ofte conditie hy ook soude mogen wezen, nocht ook de Vreemdeelingen, woonende ofte haar onthoudende onder der zelve Gebied, zullen vermogen eenig Paard ofte Faarden te verkoopen aan de Franschen, ofte aan die geenen, die haar partye in dezen Oorlog houden, om na Frankryk te werden gebracht, nocht ook die uit te voeren na de Landen door den Vyand geoccupeert, nocht in den uitvoer van dien te assisteeren, ofte die te helpen geleiden, op poene dat alle de getruet, die bevonden zullen werden hier aan te hebben gecontravenieert, zullen werden verklaart Crimineelen vanden Staat, en te hebben verbeurt Lyf en Goed.

1697.
April

III.

Dat ook de zelve straffe van de Dood, en confiscatie van Goederen onderworpen zullen wezen de Onderdanen van de Prinsen en Staten, zo wel Geallieerden als geen Geallieerden, dewelke passerende door de Staten en Landen van de Geallieerden, op de daad bevonden zullen werden hier aan te hebben gecontravenieert.

IV.

Dat geen Paarde koper ofte Ros-kamers Stal zal mogen houden, ofte andersints eenige Paarden mogen houden in eenige onbeslote Stad, Burgh, Dorp, Gehuchte, ofte andere Plaatsen, staande onder Contributie van Frankryk, op poene van confiscatie, en een boete van twee hondert guldens voor yder Paart.

V.

En op dat door middel van Ry-tuig, Karossen, Wagens, Karren, ofte diergelijke, aan het tegenwoordig geconvenieerde niet werde gecontravenieert, zo zullen alle de Conducheurs, Voerlieden of anderen, gaande naar Vyand Land, alvooren sich op weg te begeeven, gehouden zyn haar te adresseeren aan het Comptoir van de Plaatsen haarder residentie, alwaar Register werd gehouden van de inkomende en uitgaande Paarden; en indien aldaar geen Comptoir is, op het Comptoir het naast daarby zynde, en aldaar op het Register doen aantekenen alle de Paarden van haar Gespan ofte Ry-tuig, met Hair, Jaar en Tyken, en aldaar cautie stellen, vande zelve op haare te rug-komste wederom te brengen, waar van zy gehouden zullen weezen een Certificat, in goede forme, en behoortlyk geteekent, op haare Reyze by haar te hebben, op poene van confiscatie van de gemelde Paarden, Karossen, Wagens, Karren, ofte ander Ry-tuig, en twee hondert guldens boeten voor yder Paart.

VI.

Welk bovenstaande ook indistinctelyk geobserveert zal moeten werden, ten aanzien van alle Ry-paarden, daar van zich iemand zal willen bedienen, om te gaan na de Steden of Plaatsen, door den Vyand geoccupeert.

VII.

Dat de Inwoonders van het platte Land, staande onder contributie van Frankryk, wanneer zy zullen willen gaan naar de Steden ofte Plaatsen, door den Vyand geoccupeert, gehouden zullen weezen gelijke cautie te stellen, voor de Schouten, Drossen, Meyers, ofte andere Officieren van de Plaatsen, en op weg by haar te hebben een gelijk Certificat, als hier vooren is gemeld, op poene van confiscatie der Paarden, en te verbeuren voor yder Paart een boete van twee hondert guldens.

VIII.

1693.
April.

Dat alle Burgermeesters, Magiftraten en Officieren, zo wel van Justitie als Militaire, en de Rechters gestelt over de observantie en naarkominge van het voor-gemelde Tractaat, gehouden zullen weezen, binnen den tyd van vyftien dagen, na publicatie dezes, bekent te maaken de fouten, die tegens het voor-gemelde Tractaat zyn gecommiteerd, door wie, en uit wat oorzaken die zyn begaan, om daar in voorzien te werden.

IX.

Dat alle Officieren van Justitie, zo de Ordinaris, als de Militaire, zullen moeten doen informeeren op de contraventien, tegens het meergemelde Tractaat, en tegens het Plakaat daar by gecmanceert, begaan, en de Schuldigen naar rigeur van de zelve doen straffen.

X.

Dat niemand, woonende in een beslooten of geen beslooten Stad, ofte op het platte Land, het zy dat hy Koopman is, ofte geen Koopman, van wat qualiteit hy ook zoude mogen weezen; gelijk ook niet de Vreemdelingen, gedurende dezen Oorlog, zullen mogen verkoopen eenig Paard, anders als op de ordinaris dagen, plaatsen en uren, van de publycque Markten in de besloote Steden, alwaar een Comptoir zal zyn, aan het welke den Verkoper, te gelijk met den Koper, gehouden zal weezen het verkochte Paard, met Hair, Jaar en Tyken, aan te geeven aande Commisen, de welke Register van de Paarden houden, en den Koper cautie te stellen, dat hy binnen vyftien dagen daar na een Certificat zal over-brengen van den Hoogsten Officier van zyn Woon-plaats, dat het gekochte Paard ofte Paarden aan hem toebehooren; en dat hy altyd aanwyzinge zal doen van de Paarden, door hem gekocht: alles op poene van confiscatie van de Paarden, en van twee hondert guldens boete voor yder van dien, ten zy dat de Kopers zyn Persoonen sufficient, en bekent aan de Officieren van de Comptoirs, de welke in dat gevalle de zelve zullen mogen excuseren van het stellen van cautie, gelijk ook de Boeren, die Labeur-Paarden van weinig prys zullen hebben gekocht.

XI.

Dat de Militairen, de welke eenige Paarden zullen koopen, om haare Compagnien te monteeren, of om by de Artillerie of andersints in het Leger te dienen, ook gehouden zullen weezen de hier vooren-gemelde aangevinge of declaratie op de Comptoirs te doen; maar zullen de zelve niet behoeven de voorz cautie te stellen, by aldien zy gemunieert zyn met een Biljet van den Generaal, of van den Officier commandeerende de Troupes in de Stad en de Plaatsen van haar Guarnison, inhoudende een verklaring van haar Naam, het getal en de qualiteit van de Paarden die zy zullen moeten inkoopen; welk Biljet zy ook zullen moeten doen teekenen van den Generaal, of van den Officier commandeerende de Troupes in de besloote Stad, alwaar zy de voorz. Paarden zullen koopen, en het zelve alzo geteekent laten op het Comptoir, wanneer zy de gekochte Paarden aldaar zullen aangeven, om by de Officieren van 't Comptoir bewaart te worden, en in plaats van cautie te dienen.

XII.

Dat de Koopluiden, haare Conducteurs en anderen, gehouden zullen weezen te volgen de route die haar by het eerste Asquit ofte Pascedal zal werden
aan-

aangewezen, en 't zelve te vertoonen op het eerste Comptoir dat zy op haaren weg zullen ontmoeten.

1693.
April.

XIII.

Dat de Commiffen van het tweede, en andere volgende Comptoiren, zullen moeten naarzien den inhoud van het eerste Acquit of Pas-cedul, en daar op aantekenende weg die de Condufteurs van de Paarden zullen moeten nemen, tot het laatste Comptoir toe.

XIV.

Dat de Acquiten of Pas-ceduls, om uit te gaan, zullen moeten weezen geconditioneert als die van het eerste Comptoir, met designatie van de route die gehouden zal moeten werden om te komen ter plaats waar na toe gezegt is dat de Paarden zullen werden gebracht.

XV.

Dat de Condufteurs gevonden werdende, zonder by haar te hebben de Acquiten of Pas-cedulshier boven vermeld, de Paarden altyd zullen weezen geconfisqueert.

XVI.

Dat de Paarde-koopers, of haare Condufteurs, gevonden werdende op een andere route of weg als die, dewelke haar is aangewezen by de voorfsz Acquiten ofte Pas-ceduls, gestraft zullen werden by openbaare geffelinghe, en de Paarden geconfisqueert, alhoewel het zelve zoude mogen weezen op plaatsen verze van den Vyand gelegen.

XVII.

En nademaal de Paarde-koopers, en haare Condufteurs, die zich bemogelijken om Paarden na den Vyand uit te voeren, om de zelve des te bedekter derwaarts te brengen, niet altyd volgen de groote Wegen, maar de beploegde Landen, Weyden en Velden traverieeren, en, om daar door te komen, de Heggen, Slag-boomen en andere Schuttingen, dikwils aan stukken breeken; dat derhalven d'Officieren van de Justitie, en andere Inwoonders van het platte Land, zullen aanhouden alle de geen die Paarden leiden buiten de groote Wegen, en dat de voorfsz. Inwoonders van 't platte Land, zo haast zy zullen gewaar worden, dat men Paarden over haar Land heeft geleyd, daar van kennisse zullen moeten geeven aan de Officieren van de Plaatsen, en zonder uitstel haare Heggen, Slag-boomen en andere Schuttingen reparereen, zo dat men daar niet meer zal kunnen door gaan, op verbeurte van 25 guldens; en indien zy zullen kunnen werden overtuygt van geconsenteert te hebben dat yemand Paarden over haar Land heeft gebracht, en dat zy ten dien einde haare Slag-boomen, Heggen ofte andere Schuttingen hebben opengemaakt, dat die geene, die hier aan schuldig zal weezen, zal gecor demneert werden in een boete van 50 guldens, en daar en boven arbitrale corticie, na bevind van zaaken.

XVIII.

Dat de Officieren van de onbesloote Steden Burgten en Dorpen, staande onder der Franschen contributie of niet, gehouden zullen weezen binnen den tyd van drie weeken na de publicatie dezes aan de Hoofd-Officieren van dat district, of andere daartoe te nomineeren, over te geeven een specificque Lyste, by haar en by den Griffier of Secretaris van de Plaatsse geteykent, van alle de Paarden die in de voorfsz. Plaatsse zullen weezen, op de verbeurte van 300 gulden.

1693.
April.

den: by yder van de gebreckige Officieren te betaalen.

XIX.

Dat de Ingezetenen van de voorgemelde Plaatsen by verkoop en koop, en andere acquistie van Paarden, daar van binne den tyd van acht dagen kennisse zullen moeten geeven aan den Officier van de Plaats, en de Officieren daar van aantekeninge doen op het dubbeld van de Lysten door haar aan de Hoofd-Officieren overgezonden, en de voorz. Hoofd-Officieren of andere, daar toe te nomineren, daar van te adverteeren van maand tot maand, op poene dat de voorz. Inwoonders, hier van in gebreke blyvende, yder reise zullen verbeuren de somme van 50 guldens, en de voorz. Officieren 300 guldens, als hier boven.

XX.

Dat alle de geenen, die eenige Paarden hebben, ofte in het toekomende zullen krygen, gehouden zullen wezen, zo menigmaal als zulks by den Officier van de Plaats, of die van de Comptoiren, zal werden begeert, aanstonds te doen blyken, dat zy de zelve Paarden noch hebben, of dat zy die op een publicque Markt hebben verkocht, en dat zy zo wel als de Koopers by de verkoop hebben geobserveert het geene in 't eerste Art. hier boven is ter neder gesteld, op poene van 200 guldens voor yder Paard te verbeuren.

XXI.

Nademaal het effect van de administratie van prompte justitie dikwils zonder con-
den werden betrouwert en veracht, zo waanser die geenen, die zich als Cautionarissen hebben verbonden in de gevallen hier vooren vermeld, en in het voorgaande Tractaat verrat, niet excusabel zouden wezen uit kracht van de Sententien tegen de Overtreders geweest; zo is goed gevonden en geaccordeert, dat de Caution, gestelt voor de Officieren van de Comptoiren, voor de Wet of elders, gehouden zullen werden als Caution in het Gerichte gesteld; en dat de Cautionarissen, uit hoofde van de Sententien tot laste van de Overtreders geweest, excusabel zullen wezen door de Rechters die de zelve Sententien zullen hebben geweest, zonder eenige andere formaliteit van Rechten, van wat qualiteit of professie de Cautionarissen ook zouden mogen wezen, zonden dat daar toe van noden zullen wezen eenige Lettoren sequistoriaal, Attache of andere formaliteit van Rechten.

XXII.

En dewyl het redelijk is, dat de Rechters, gestelt om te oordeelen over de aanhaalinge die de Partifans van de Overtreders komen te doen, dieswegens van haare vacatien werden voldaan, en dat zy weten waar zy haare betalinge zullen ontfangen, gelijk ook de andere nodige onkosten van de Proceduren, en van de executie van haare Sententien; zo is geaccordeert, dat van het poene van yder aanhaalinge, de welke door een Party Soldaten zal wezen gedaan, en werden verkocht, indien de pryze is beneden de valear van 200 guldens, dat als dan eerst en voor alles zal werden afgetrokken, en door die geene die de functie van Griffior zal waarnemen, ontfangen den tienden penning; en indien de pryze is van 200 tot 600 guldens, dat als dan zal werden ingehouden den achften penning; en indien de pryze bedraagt boven de 600 guldens, dat als dan zal worden afgetrokken den zaden penning; en dat yder van de voorz. Rechters voor yder uur vacatie zal mogen ontfangen twee guldens, zonden moer, en zonder het zelve tot andere zaaken in consequentie te trekken.

XXIII.

XXIII.

De voor-gemelde Rechters zullen haare Sententien ter dood, en tot corporele straffen vermogen ter executie te leggen, op de Plaatsen daar de ordinaris Rechters gewoon zyn de haare te executeeren, en daar toe mogen gebruyken der zelve Beuls, Galgen en andere necessiteiten: en alle Magistraten en andere Justicieren zullen aan de voor-gemelde Rechters tot executie van haare Sententie de hand moeten bieden, en alle hulp bewyzen die zy van haar zullen vorderen.

1693.
April.

XXIV.

Dat de Commandanten van de Partyen en Soldaten, die niet de geenen welke de Paarden leiden zullen, te samen gespannen, de zelve geholpen of geconniveert hebben, om die geenen, die des Paarden geleyden ofte helpen weg brengen, te laten ontkomen, gestraft zullen werden met de dood, gelijk by het 14 Art. van 't voorsz Tractaat van den 17 December 1691 is gestatueert, ten reguarde van die geenen die de Paarden, naar Vrankryk gaande, laten rantsoeneeren, en die geconniveert of gedissimuleert zullen hebben, om eenige Paarden na Vrankryk te laten passeeren.

XXV.

Dat geen gratie, pardon of remissie zal mogen werden gegeven aan die geenen die het voorgemelde Tractaat en deze nadere Articulen zullen hebben overtreden.

XXVI.

En op dat de voorgemelde Rechters haare jurisdictie niet te meer kracht en autoriteit mogen oefenen, werden de zelve gehouden onder de souveraine protectie van de Prinzen en Staaten die de zelve hebben gestelt.

XXVII.

Dat alle de Officiers van Justitie, zo de ordinaris als Militaire, en andere, op alle plaatsen by preventie zullen arresteeren en by den Lyve aanhouden alle Persoonen, van wat qualiteit zy ook zouden mogen weezen, die by waarschynlijke conjecturen suspect zullen weezen van Paarden na den Vyaad te brengen: en om de voorsz Officieren, en alle anderen op te wekken, om de Contraventeurs te achterhalen en te ontdekken, zullen twee derdeparten van de boeten en confiscatien gegeven worden aan den Denuntiateur, en een derdepart aan den Officier die de calange zal doen: en in 't reguarde van de pryzen dewelke door de Partisans en Soldaten werden achterhaald, de zelve zullen gedeelt worden, zo als by het Tractaat van den 17 December 1691 is gereguleert.

XXVIII.

En alzo by het voorsz Tractaat vanden 17 December des Jaars 1691 goedgevonden is, dat by yder van de Hooge Machten, in het zelve begreepen, een Plakaat zoude worden gemaakt, om het zelve te beter te doen observeeren; zo is ook by dezen geaccordeert, dat yder van de hooggemelde Machten binnenden tyd van vyftien dagen na de onderteykening dezes aan d'andere Geallieerden zal doen blyken van het Plakaat by hem in zyn Staaten gecmanceert, om den inhoud van 't voor-gemelde Tractaat, en van deze additioneële Articulen strictelyk te doen observeeren, met ordre aan alle Rechtbanken, aan de Officieren van de ordinaris en van de Militaire Justitie, als meede aan de Rechters, gestelt of noch te stellen tot judicature van de pryzen door de Partisans en Soldaten.

1693.
April.

daten aangehaald, van de zelve na te komen en te doen naarkomen.

ZO IST: Dat Wy allen en een ygelijk dien het zoude mogen aangaan, mits dezen lasten en ordonneeren, het voorz. Traaëtaat van den zeven en twintigsten December 1691. en de boven staande additioneele Articulen precifelyk te achtervolgen en naar te komen, op de poene en boeten daar inne vermeld: Lastende en bevelende alle Rechteren, Justicieren en Officieren, dien het zoude mogen aangaan, deze onze Ordonnantie naar behooren te executeeren, en te doen executeeren. En op dat hier van niemand eenige ignorantie moge pretendceeren, lasten en begeeren Wy, dat dezen alomme in het Reffort van de Generaliteit zal werden gepubliceert en geaffigeert, ter plaatsen daar men gewoon is zodanige publicatie en affixie te doen, want Wy het zelve bevonden hebben ten dienste van den Lande also te behooren.

Aldus gedaan en gearresteert ter Vergaderinge van de hoog-gemelde Heeren Staaten Generaal, in den Haag op den dertigsten Maart 1693. Was gearapheert, *J. vander Does, vt.* Onder'stond, Ter Ordonnantie van de zelve. Geteekent, *F. Fagel.* Zynde op 't spatium gedrukt het Carichet vande meer-hoog-gemelde Heeren Staaten Generaal op een rooden Ouwel, overdekt met een Papieren Ruite.

Kedus in
de Munt-
zaaken
(a) Zie 9.
Stuk, 4
Dool, pag.
83. 225. en
227.

Het redres van de (a) Muntzaaken, waar tegen men sedert een tyd zeer groote misbruiken had zien ontstaan, ging den Staaten van Holland en West-Vriesland zodanig ter herte, dat zy (ziende dat d'Ingezetenen zich vleiden met een nieuwe verlanging van drie maanden ten opzichte der Schellingen, beneden den voet geslagen, of mogelyk ook wel met een gantsche vernietiging van de Plakaaten, ten dien einde gecemaneerd) op den 8ten der Maand de volgende Waarichouwing dedden afkondigen.

W A A R S C H O U W I N G E.

DE Staaten van Holland en West-Vriesland; Allen den geenen die dezen zullen zien ofte hooren lezen, Salut. *Doen'te witen*, dat Wy, tot narichting en informatie van onze goede Ingezetenen en Onderdanen, goedgevonden hebben, alle de zelve by dezen te waarschouwen, en bekent te maaken, dat Wy, aangezien den tyd by Ons Plakaat van den 25 December laatsleden, tot het ingaan ofte afgang neemen van de reductie van de Schellingen, beneden den voet geslagen, op vyf tuivers en acht penningen, met den eersten dezer loopende Maand is komen te expireeren, de voorschreve Schellingen van-dien tyd af houden voor gereduceert; en dat Wy volstandig geresolveert zyn, tot het redres van het verval in de Munten dezer Landen, en tot voorkominge

Van verdere desordres daar ontrent, het voorschreve Plakaat strictelijk te doen observeren, en nakomen, en de straffen en poenen, daar inne vermeld, rigoureuselijk te doen executeren, ten einde alle en een yegelijk, die 't zelve zonde mogen aangaan, zich daar na moge reguleeren, en van schade verhoeden. Begeerende, dat dezen gepubliceert en geaffigeert zal werden, daar het behoort, en te geschieden gebruikelijk is. Gedaan in den Haage, onder het kleine Zegel van den Lande, den 8^{den}. April 1693.

1693.
April.

Onder stond,

Ter Ordonnantie van de Staaten.

Was geteekent, *Simon van Beaumont.*

De Staaten Generaal volgden hier voorbeeld van de byzonderen Staten der Provincien omtrent de reductie der Munt, en deden derhalven op den 10^{den}. der Maand het onderstaande Plakaat afkondigen.

P L A K A A T.

DE Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden: Allen den geenen die dezen zullen zien ofte hooren lezen, Salut. *Doen te weten:* Also zedert eenige Jaren herwaarts op de meeste Munten dezer Landen, zo Provinciale als Ryks-Munten, zyn geslagen, en onder de goede Ingezetenen werden gedebiteert en uitgegeeven verscheide soorten van Payementen, en specialijk Schellingen, in haaren alloye en gehalte veel afwykende van de voet, waar op die by de Plakaten van den Lande zyn gesteld en geconstitueert; en genoegsaam in alle der respectie Provincien goedgevonden is, om te redresseeren de onregeltheid hier door in het werk van de Munten ingekropen, en voor te komen het verder verval, mitsgaders de schade en het nadeel dat meerder zonde werden veroorzaakt, in gevalle zodanige onder den gestelden voer geslage Payementen voor goede, en als in alloye en gehalte, conform de constitutie geslagen zynde, in betalinge langer werden uitgegeeven, de voorsz Payementen, en specialijd de Schellingen te reduceeren op vyf en een halve stuiver; en het vervolgens ten hoogsten nodig is, dat in dezen een gemeenen en eenparigen voet werd gehouden, om weg te nemen de ongemakken en incongruiteiten, die zouden moeten volgen uit den verscheiden cours van de Payementen, en Schellingen binnen deze Landen: *ZO IST:* Dat wy goedgevonden hebben te ordonneeren en te statuereen, zo als wy ordonneeren, en statuereen mits dezen, dat de Schellingen, die in Gelderland geslagen zyn, in den Jaare 1691; in Zeeland, in den Jaare 1685; tot Utrecht, in den Jaare 1691; in Vriesland, in den Jaare 1682; in Over-Yssel, in de Jaaren 1689, 1690 en 1691; in de Munte van Groningen en Ommelanden, in de Jaaren 1684, 1685 en 1691; tot Zutphen, in de Jaaren 1690

1693.
April.

en 1691; tot Nymegen, in de Jaaren 1685, 1686, 1688, 1689, 1690 en 1691; tot Deventer, in de Jaaren 1684, 1685, 1688, 1689, 1690 en 1691; tot Kampen, in de Jaaren 1686, 1689, 1690 en 1691; tot Zwol, inde Jaaren 1689, 1690 en 1691; inde Stads Munte van Groningen, inden Jaare 1691; mitsgaders alle de Schellingen die na de voorz. respectie Jaaren geslagen zyn, als meede de Schellingen zonder Datum ofte Designatie van het jaar wanneer die gemunt zyn, hebbende de zelve Figuur ofte Beeldenisse, als de voorgemelde Schellingen beneden den voet geslagen, en voorts alle de Schellingen die by ons nader, met byvoeginge van een Beeldenaar, zullen werden gedefigneert, zullen werden gereduceert, zo als de zelve gereduceert werden mits dezen op vyf stuivers acht penningen, in te gaan met de publicatiedezes, op de verbeurte van alle de voorz. Schellingen die hooger zullen werden uitgegeeven ofte ontfangen, en zo het zelve ter verscherdaad niet werd ontdekt de waarde van dien, en boven dien noch viermaal zo veel als de waarde van de uitgegeeven ofte ontfangen somme zal belopen, en zo de zelve geen zes guldens zal komen te bedraagen, in plaatse van het viervoud op de verbeurte van vier-en-twintig guldens voor de eerstemaal, en voor de tweedemaal op een dubbelde boete, en arbitrale straffe daar en boven.

Dat de goede en gangbaare Schellingen, in zakjens ofte anderzints door den anderen met quade vermengt, meede niet hooger als tegen vyf stuivers en acht penningen zullen mogen werden uitgegeeven en ontfangen, op penne als vooren; maar dat de zelve gesepareert van den anderen, en zulks volkomen kenbaar haar ouden cours zullen hebben.

Dat ook de Kleeffche, en alle andere Vreemde ofte Uitheemsche Stuivers, geslagen op de Munten buiten deze Landen; als meede de Stuivers tot Deventer geslagen, in den Jaare 1691; en tot Groningen, in de Jaaren 1690, 1691 en 1692, en daar naar; mitsgaders alle andere Stuivers, die op gelijken voet mochten werden geslagen, zullen werden gereduceert, zo als de zelve gereduceert werden mits dezen, op een halve stuiver ofte acht penningen; en dat insgelijks alle Vreemde en Uitheemsche Duiten, die voor dezen zyn gebillioeneert, zullen werden gereduceert, zo als die gereduceert werden by dezen, op de helft ofte een penning; en dat niemand de zelve Stuivers of Duiten hooger, als hier vooren is vermeld, zal mogen uitgegeeven ofte ontfangen, op de verbeurte van de ontfangene en uitgegeevene Duiten en Stuivers, en daar en boven tien stuivers op yder stuk van de voorz. Duiten, die boven de voorz. waarde zullen werden uitgegeeven ofte ontfangen, en het viervoud van de waarde der voorz. Stuivers; en indien de somme van de uitgegeevene Stuivers geen zes guldens komt te belopen, in plaatse van het viervoud een boete van vier-en-twintig guldens, alles voor de eerste reize, en voor de tweede reize op de verbeurte van de dub.

dubbelde boete, en op posne van boven dien arbitralijk te zullen werden gestraft. 1697.
April.

Wydere verbieden en interdicoeren Wy, dat niemand zich zal hebben te vervorderen eenige van de voorsz. Stuiwers ofte Duiten in de respective Provincien, ofte uit de eene Provincie in de andere te brengen, op de verbeurte van de zelve Stuiwers en Duiten, de eene helft voor den Aanbrenger, en de andere helft voor den Officier die de calange zal doen, mitsgaders een boete van zes honderd guldens, boven en behalven de verbeurte van de Schuiten, Wagens, Karren en Paarden, waar meede zodanige Stuiwers ofte Duiten, met kennisse van de Schippers ofte Voerluiden ingebracht zullen zyn, in welken gevalle zodanige Schippers ofte Voerluiden noch met openbaare geoffelinge zullen werden gestraft; doch indien buiten haare kennisse eenige van de voorsz. Stuiwers ofte Duiten met haare Schepen, Wagens, ofte Karren mochten werden ingebracht, en zy zich met Rede komende expurgeren, dat het zelve buiten haare weten is geschied, zullen de zelve van de confiscatie van hunne Vaar-tuigen en Ry-tuigen, en verdere straffen weezen bevryd.

Voorts interdicoeren en verbieden Wy wel expresselijk by dezen aan alle Ontfangers, Rentmeesters, en haare Commissen, Pachters en Collecteurs, mitsgaders allen anderen, die eenige publieke penningen ontfangen ofte administroyeren, geen groot geld voor klein te verwisselen, nochte enig op-geld te geveuen ofte te ontfangen, ofte daar over enig beding te maeken, op poene dat contrarie het zelve komende te doen, verklaart zullen worden insaam en inhabil, vervallen van haare Functien en Bedieningen, endaar en boven gemulctert met een boete van het triplum van het verwisselde, de helft te appliceuen ten behoeve van den Officier die de calange zal doen, en de wederhelft ten behoeve vanden Denunciator, wiens naam, des begaernde, zal worden ge-secreteert.

En op dat ons ongemerk hier omtrent te beter mag werden bereikt, zullen de Ontfangers, zo generaal als particuliere, mitsgaders de Rentmeesters, haare Commissen, Gaarders van de Verpondingen, Pachters, Collecteurs, en alle anderen die eenige publieke penningen ontfangen, hier op speciaalijk werden boetedigt, en aan haer den Eed afgenomen by de respective Overheden en Magistraten, onder welker Jurisdicte zy woonachtig zyn.

Dat ook de Solliciteurs van de Militie aan de voorsz ordres en penaliteiten, zo wel als de voorgemelde Ontfangers en Rentmeesters, subjeet zullen weezen; en dat de voorschreeve Solliciteurs aan de Militie, die zy bedienen, eenige betaalinge doende, de boven-gemelde Paymenten en Schellingen niet hooger zullen mogen aanrekenen, als teegen de waarde, waar op die by dezen zyn gestelt, al waar het dat de voorsz Militie buiten het Ressort van dezen Staat mochte weezen, op poene, daar tegen hier vooren gestatueert. Ver-

1693.

April.

Verbiedende ook wel expresselijk aan alle Cassiers, Joden, en alle anderen, het gaan opzoeken aan de Huizen, ofte op eenige publieke plaatsen ofte Straten, en 't venten van eenige penningen aan de Muntmeesters, op verbeurte van drie maal zo veel als het verwisselde zal importeeren, en een boete van zes honderd guldens voor de eerste, en arbitrale straffe voor de tweede reize, dat daar van zullen werden geconwinceert.

En zullen die geenen, die de voorst. boeten niet zullen kunnen voldoen, daar over by openbaare geesselinge werden gestraft; en zal in dat geval den Officier, die de calange zal hebben gedaan, en op wiens poursuite aan zodanige Contraventeurs een corporele straffe opgelegd is, van wegen het gemeene Land, tot encouragement en remuneratie, werden betaald een somme van zes honderd guldens.

En ten einde dezen onzen Plakate te beter moge werden onderhouden, zo ordonneeren Wy by dezen onzen Ontfanger Generaal, als mede alle Ontfangers van de respectie Provincien, mitsgaders der zelve Commisen en Clerquen, nevens alle Collecteurs, Pachters en comptabele Persoonen van den Lande, zich na den inhoud van dezen onzen Plakate strictelijk te reguleeren, op de poenen daar inne vermeld: Lastende onze Officiere van de Justitie, mitsgaders de Raden en Generaalmeesters van de Munte, op de Overtreders van dien scherp regard te nemen, en de zelve zonder dilay, dissimulatie ofte conniventie te calangeeren. En op dat niemand hier van eenige ignorantie en hebbe te pretendeeren, zo ontbieden en verzoeken wy de Heeren Staaten, Stadhouderen, Gecommitteerde Raden en Gedeputeerde Staaten van de respectie Provincien, en alle anderen Justiciere en Officiere van den zelve Lande, dezen onzen Plakate alomme, daar zulks gewoon is gedaan te worden, te doen publicceeren, afkondigen en aanplakken; want wy bevonden hebben zulks ten dienste van den Lande, en van de goede Ingezeten van dien te behooren. Aldus gedaan en gearresteert in de Vergaderinge van de hoog-gemelde Heeren Staaten Generaal, in den Hage den tienden April 1693. Was gearapheert, *J. vander Does, wt.* Onder stond, Ter Ordonnantie van de zelve. Geteekent, *F. Fagel.* Zynde op het spatium gedrukt het Cachet van de meer hoog-gemelde Heeren Staaten Generaal op een rooden Ouwel, overdekt met een Papiesen Ruit.

Deze Plakaaten, betreffende het redres van de Munt, wierden gevolgd door een wegens d'acht-en-twintig stuivers Penningen, welke mede de behoorlijke valeur niet konden houden. Ziet hier het zelve.

DE Staaten van Holland en West-Vriesland, Allen den geenen die dezen zullen zien, ofte hooren lezen, Salut. *Doen te wosten, dat by*

by Ons ondervonden zynde, dat de Acht-en-twintig stuivers Penningen wel meest van den ouden voet komen te devieeren, daaromme goedgevonden hebben den Ingezetenen dezer Landen by dezen wel expresse-lyk te gelasten en te ordonneeren binnen den tyd van zes Wecken alle haare Acht-en-twintig stuivers Penningen te brengen ten Comptoire van de gemeene Middelen, onder dewelke dezelve resorteeren, en woonachtig zyn; en alhier in den Haage en Haag-Ambacht, aan Ons Comptoir Generaal, het bewind van den Ontfanger Generaal *Mr. Cornelis van Aarssen* aanbevoelen, om aldaar daar vooren andere Penningen, otte wel gepoinsonneerde Acht-en-twintig stuivers-Penningen te ontfangen, mits dat voor het recht van het voorsz. poinsonneeren en stempelen eene stuiver van de hondert stuks daar van afgehouden en gekort zal werden. Voorts allen en een iegelyk te verbieden, na de publicatie dezès eenige Acht-en-twintig stuivers Penningen, buiten deze Provincie geslagen, binnen dezelve in te brengen, op den voet, wyze en straffen, in Ons Plakaat der reductie van de Schellingen, van den vyf en twintigsten December laastleeden, geëxpresseert: Voorts te statuereen, dat niemand eenige Acht-en-twintig stuivers-Penningen, na dato van de gemelde publicatie dezès met zyn kennisse en weeten ingebracht, zal vermogen te doen poinsonneeren, op poene, als tegens het inbrengen van de voorschreeve Acht-en-twintig stuivers Penningen hier vooren ter neder gesfeld is; en dat, in cas van eenige suspicie, de geenen, die de voorsz. Acht-en-twintig stuivers Penningen zullen willen doen poinsonneeren, gehouden zullen weezen zich daar van, des gerequireert werdende, met Eede te expargereen. En op dat niemand hier van ignorantie zoude konnen pretendeeren, zo hegeeren Wy, dat dezen alomme verkondigt en geaffigeert zal werden daar het behoort, en te geschieden gebruikelijk is. Gedaan in den Haage, onder het kleine Zegel van den Lande, dezen achtiensten April zessten hondert drie-en-negentig. Onder stond, Ter Ordonnantie van de Staaten. En was geteckent,

1693.
April.

Simon van Beaumont.

Den uitvoer van Graanen na de Vyanden, door een (a) Plakaat van den 7^{den} February verboden, en echter, gelijk 'er ten allen tyde baatzuchtige menschen gevonden worden, niet nagelaaten, wierd nu door het onderstaande Plakaat op nieuw geinterdicteerd.

Plakaat
wegens
den uit-
voer der
Graanen
ver-
nieuwd.
(a) Ziet
pag. 113.

P L A K A A T.

DE Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden: Allen den geenen die dezen zullen zien ofte hooren leezen, Salut. *Doen te vooren*: *Al-IV. Stuk. I. Deel.*

D d

1693.

April.

zo wy by onzen Plakate van den zeyvenden February-dezes Jaars den uitvoer van Granen naar den Vyand hebben verboden, en noodig geoordeeld hebben het zelve ons Plakaat nader te ampliceren; **ZO IS'T.** Dat wy by dezen nochmaals intordioeren en verbieden, dat niemand, wie het ook zoude mogen weezen, zich zal vervorderen te verbrenghen ofte te vervoeren zoffs, of door anderen te doen brengen ofte vervoeren eenige Granen, hocdanig het ook zoude mogen weezen, naar eenige Havens, Steden ofte Plaatsen van Vrankryk, ofte andere behoorende onder het gebied van den Koning van Vrankryk, op poene dat alle de geenen, die eenige Granen uit de respectieve Provincien, het ressort van de Generaliteit, ofte ook uit eenige andere Landen, naar den Vyand zullen komen te vervoeren, verzenden, doen vervoeren, ofte verzenden, het zy directelyk in persoon ofte door anderen, mitsgaders alle de geenen die daar toe eenigen last zullen hebben gegeven, ofte eenig part of deel hebben in de Granen, die met haar weten naar den Vyand zullen werden vervoert, ofte die, het zy in 't verkoopen ofte andersints, met den Vyand dies aangaande zullen hebben gecolludeert, niet alleen zullen incurreeren en subjeet zyn de straffen in den voorst onzen voorigen Plakate ge-exprimeert, maar dat ook die geenen, die zodanige Overtreders zullen ontdekken, zodanig dat die in handen van de Justitie komen te geraaken, boven het aandeel van den Aanbrenger, noch zullen werden vereert met een proemie van drie duizend Caroli-guldens.

Ordonnieren en statuieren wyders, dat in het Distrikt van de Generaliteit geene Granen zullen mogen werden opgeslagen, als in de beslootene Steden, en dat alle 't geene meer als noodig is ter consumptie ten platten Lande werd gevonden, in de zelve Steden zal moeten werden gebracht, en dat ten platten Lande van tyd tot tyd uit de Steden de nodige toevoer, en meerder niet, gedaan zal mogen werden: dat mede geene Granen van het eene Dorp naar 't ander zullen mogen werden vervoert, om aldaar gelofste werden, maar alleen uit de Steden naar de Dorpen tot nooddrufft, en vice versa van de Dorpen na de Steden, om opgelegd te werden, alles op de verbeurte van de Granen en arbitrale correctie.

Dat wyders alle de geenen, die eenige Granen uit de respectieve Provincien, en het ressort van de Generaliteit zullen willen vervoeren, gehouden zullen weezen, aan het Collegie ter Admiraliteit, onder welkers distrikt zy zullen weezen ingelaaden, de zelve aan te geeven, met designatie van de quantiteit, mitsgaders de Plaats waar na toe, en de Naam van de Persoon, aan de welke de zelve zullen weezen gedefiniereert: en aldaar te stellen suffizante cautie voor tweemaal de waarde van de uit te voerene Granen, dat die in de zelve quantiteit ter gedefiniereerde Plaats, en aan de Persoon, aan de welke de zelve zullen weezen geadresseert, zullen werden gelofst en overgelevert; en dat binnen

zeekeren tyd, na de gelegenheid en distinctie van de Plaatsen, te exprimeeren in het Paspoort, daar toe by de Collegien ter Admiraliteit te verleenen, behoorlijk en den Rechten genoeg zynde, by over te leveren Certificaten of andere genoegsame Bewyzen zal moeten blyken, dat de voorsz Granen in de zelve quantiteit ter Plaatsen, daar na toe diegedestineert waren, en aan de Persoon aan de welke die waren geaddressseert, ofte zyn ordre, zullen weezen gelost en overgelevert, of dat by gebreke van dien, den voorsz ge-expressseerden tyd overstreeken zynde, de Cautionaris voor de dubbelde waarde van de voorsz Granen zal werden geexecuteert. Dat ook geene Paspoorten, om eenige Granen uit te voeren, zullen werden veleent, als na beslootene Steden; en voor zo veel de Spaansche Nederlanden aangaat, niet over Zee en buiten om, maar alleen binnen door, en over de Stromen en Rivieren, alles op poene die contrarie de voorsz Paspoorten komen te doen, van confiscatie van de Granen en Schepen in de welke de zelve zullen weezorgeladen. En op dat hier van niemand eenige ignorantie kome te pretendeeren, ontbieden en verzoeken wy de Heeren Staaten, Stadhouderen, Gecommitteerde Raden en Gedeputeerde Staaten van de respectieve Provincien, en alle andere Justicieren en Officieren van den zelve Lande, dezen onzen Plakate van stonden aan al omme te doen verkondigen, publicceeren en affigceeren in alle Plaatsen daar zulks nodig weezen zal, en men gewoon is zodaanige publikatie en affixie te doen: lasten en beveelen voorts de Raden ter Admiraliteit, de Advocaten Fiscaal en Procureurs-Generaal, en alle andere Officieren, Rechters en Justicieren van deze Vereenigde Nederlanden, dezen onzen Plakate te achtervolgen, procedeeende en doende procedeeeren tegens de Overtreders van dien, zonder eenige gratie, faveur, dissimulatie ofte verdraag, dewyle wy het zelve also tot dienst van den Lande bevonden hebben te behooren. Aldus gedaan en gearresteert ter Vergaderinge van de hoog-gemelde Heeren Staaten Generaal, in den Hage op den 13 April 1693. Was gearaphceert, *Gisb: Cuper. etc.* Onder stond, Ter Ordonnantie van de zelve. Geteekent, *F: Eggel.* Zynde op 't spatium gedrukt het Cachet van de meer-hoog-gemelde Heeren Staaten Generaal op een rooden Onwel, overdekt met een Papieren Ruite.

1693.
April.

De Britanische Majesteit, eenige dagen na het scheiden van het Parlement uit Londen getoogen, kwam nu den 12^{den} der Maand, 's namiddags ten drie uren, in d'Oranje-Polder, en noch dien zelve dag in den Haag, verzeld door den Hertog van Ormond, den Graaf van Essek, den Heer van Zullestein, den Heer Straatman, Extraordinaris Afgezant van zyne Keizerlyke Majesteit, den Hertog van Schomberg, en verschei-

Koning
van Eng-
land komt
weder in
Holland.

1693.
April.

dene andere Heeren: en zynde vervolgens in de Vergadering van de Staaten Generaal verscheenen, droeg hy aan haare Hoog-Mogende met tedere expressien voor, dat hy, zo haast als de zaaken in zyn Koningryk veressend waren geweest, zich over zee herwaarts had begeeven, om, zo veel als 't doenlijk waar, het gemeen best te bevoorderen: dat hy niet kon nalaten aan haare Hoog-Mogenden te betuigen d'erkenenis voor de goede zorg, hy henten dienste en tot welvaren van de gemeene zaak gedraagen; animeerende d'andere Hooge Geallieerde Vorsten door een goed en loffelijk exempel om huane voetstappen na te volgen; met belofte, dat hy altyd na zyn uiterste devoir met haare Hoog-Mogenden zou concurreeren; de machten, waar mede zy en de Geallieerden aangetast wierden, trachten af te keeren; en den Vyand zo veel afbreuk te doen, als het immers mogelijk zou weezen: alzo den uitkomst des Oorlogs van d'aanstaande Veldtocht, welke hy hoopte dat God ten besten van alle de Geallieerde Wapenen zou zegenen, stond af te hangen; verzekerende wyders, dat het aan zynen yver en naarstigheid niet en zou ontbreken; en dat hy niet alleen overgekomen was om zyn interest en Ampt waar te nemen, maar ook om zyne trouw voor het gemeen best, en wel voornaamentlijk voor den Staat in 't byzonder, te betoonen, enz. Haare Hoog-Mogenden bedankten zyne Majesteit voor de eer, welke het hem beliefde door het verschyuen in hunne Vergadering aan hen te betoonen; als mede voor de bewyzen van zynen oprechten yver tot het gemeen best, en voornaamentlijk tot dat van dezen Staat, met het weder overkomen ter handhaving van alle de Geallieerden, en stuiting der verderfelijke desseinen van den gemeenen Vyand; belovende wyders aan zyne Majesteit, ten allen tyde tekenen van hunne dankbaarheid te zullen geeven; en wenschende, dat den Almachtigen God de geheiligde Persoon van zyne Majesteit lange jaaren in gezondheid geliefde te spaaren, tot welvaart van zyne Onderdaanen, van dezen Staat, en van alle der zelve Geallieerden, enz.

Kroon-
 prijs van
 Deenmar-
 ken komt
 in Hol-
 land. (a) Ziet 3 Stab. 4 D:el. pag. 137.

De Kroonprins van Deenmarken, (van wien wy de laatste maal in de (a) verhandeling der zaaken van Vrankryk hebben ge-

gefproken) in den aanvang der Maand Maart in de Spaansche
 Nederlanden gekomen, alwaar hem de Keurvorst van Beyeren
 met alle eertekenen had doen ontfangen, en den 15^{den} der ge-
 melde Maand van Brussel vertrokken, kwam, begeerig om zyne
 Reis met het bezichtigen van Holland te voltrekken, den 19^{den}
 's avondts ten zes uuren, in den Haag. De Baron van Wasse-
 naar, met vier karossen, ieder met zes paarden bespannen,
 uitgereeden, was hem gaan ontfangen. Gelijk zyne Koning-
 lijke Hoogheid *incognito* reisde, wilde hy by den Heer Lenthe,
 Extraordinaris Afgezant zyner Deensche Majesteit, gaan lo-
 geeren, en begeerde niet, dat men iets ongemeens tot zyne
 intrede aanrechtte. De Heeren Staaten lieten hem des ande-
 rendaags complimenteeren door de Heeren, den Baron van
 Wassenaar, Alewyn, Witsen, en Nicuburg: en d'eerste de-
 zer Heeren verzelde hem des anderendaags van zyne komst,
 wanneer hy de Vertrekken des Konings van Engeland, de Ka-
 mer van de Heeren Staaten, en alles 't geen 'er curicus aan het
 Hof is, ging bezichtigen; gelijk ook vervolgens meest overal,
 daar de Prins zich vertoonde. Den 30sten vertrok hy uit den
 Haag met een Jagt van zyne Majesteit, om zich te Amsterdam
 te vervoegen. Hy voer door Leiden zonder voet aan land te
 zetten, om dat hy 'er zich op zyne wederkomst meende stil te
 houden; kwam des avondts ten zeven uuren te Amsterdam; en
 ging huisvesting neemen by den Heer Abo, Consul van Deen-
 marken, alwaar hy een quartier uurs na zyne komst uit den
 naam van de Magistraat gecomplimenteerd wierd door den
 Heer Burgemeester Boreel, die hem vervolgens met verschei-
 dene karossen overal verzelde. 's Anderendaags ging hy de Stad
 bezichtigen, en wierd des namiddags in het Admiraliteits Ma-
 gazyn gebracht, daar men hem een treffelijke Collation voor-
 zette. Van daar begaf hy zich na het Spinhuis, een curicus-
 heid van Amsterdam. Den 1sten April besteedde hy de morgen-
 stond met het Rasphuis te bezien, en wierd van daar in het
 Oost-Indisch Magazyn, en vervolgens in het Huis van de zelve
 Compagnie geleid, alwaar hy uit den naam van de Heeren Be-
 windhebbers met een prachtig Ontbyt geregaleerd wierd.
 Thans keerde hy weder na het huis van den Heer Abo; ging na

 1693.
 April.

1693.
April.

het middagmaal een gevecht van Honden tegens Beeren bezichtigen; en wierd vervolgens gebracht op het Stadhuis, om d'oogen met het aanschouwen van dit Koninglijk Gebouw te verlustigen. Den 2^{den}. der Maand vertrok hy met een Jagt van de Heeren Burgemeesteren van Amsterdam; kwam tegen den avond te Leiden; logeerde in een van de beste Herbergen der Stad; bezichtigde des anderendaags d'Academie, de Tuin, d'Anatomie, enz. vertrok tentwee uren met het zelve Jagt der Heeren van Amsterdam na den Haag; trad by Voorburg uit, om de schoone Tuin van den Heer Timmerman te zien; kwam des avonds ten zeven uren in den Haag; wierd 'er aanstonds bezocht door alle de Prinsen en Heeren, die zich aldaar bevonden; en vervolgens gebracht in het gezelschap van de voornaamste Dames, welke byna alle dagen van de week, beurt om beurt, by malkander vergaderen. Hy vond zich ook op het Concert, 't geen alle Saturdageu op het Huis van Prins Maurits word gehouden. Den 4^{den}. der Maand bezag hy het Huis in 't Bosch, en de Tuin des Heeren van St. Annelant. Zondags, den 5^{den}. 's namiddags, reed hy na Honsholredyk, om het Huis van den Koning te bezichtigen. Kort om, hy genoot 'er al het vermaak, 't geen aan een Persoon van Koninglijken Bloede bewezen kon worden; ging de Britannische Majesteit, op den (a) 12^{den}. der Maand in d'Oranje-Polder aangekomen, begrœeten, doch, op zyn verzoek, *incognito*, en zonder dat het Garnisoen zich in de wapenen stelde; vertrok den 14^{den}. 's avonds, weder na Amsterdam; en des anderendaags, zonder zich eens uit te rusten, alzo hy het Verjaarseest van den Koning, zynen Vader, wilde bywoonen, na Deenmarken: verzeld door den Heer Alefelt, Groot-Kamerling; den Heer Ham, Kroons Maarfschalk; de Heeren Holst, Walter, en Handorf, Edellieden van de Kamer; verscheidene andere Heeren; twee Paziën; en twaalf Lakeyen; in 't geheel omtrent veertig Persoonen, altemaal welgemaakt, en treffelijk uitgedost.

(a) Zie
Pag. 211.

Dood van
den Kei-
zerlijken
Afgezant
Cramp-
richs.

Kort voor het vertrek van den Deenschen Kroonpriss, te weeten, den 12^{den}. der Maand, was in den Haag komen t'overlyden de Baron van Cramprecht, Extraordinaris Afgezant zyner Keizerlijke Majesteit in Holland, alwaar hy den tyd van vyf-en-
twin-

twintig jaaren in qualiteit van Resident, en naderhand zes jaaren in die van Extraordinaris Afgezant geresideerd had : een zeer eerlijk Heer, vol van vroomheid, en voorbeeldelijke godvruchtigheid, die twaalf Armen op eigene kosten onderhield. 't Lyk wierd na Coblents, zyne geboorteplaats, gebracht, om aldaar begraven te worden.

Eindelijk : de Vaart op Groenland, tot (a) twee maalen verboden, wierd nu weder toegestaan ; doch op voorwaarde, dat ieder Schip den vierden man aan den Staat zou geeven, om tot den dienst der Republyk gebruikt te worden.

Vaart op
Groenland
toegehaam.
(a) Zint 3
Stuk, 4 Deel,
pag. 155. en
4 Stuk, 1
Deel, p. 168

M A T.

DE swaarigheden, die de verzoening der Bisschoppen van Vrankryk (van welke zaak wy elderstot verscheidene maalen hebben gesproken) vertraagd hadden, waren noch niet weggenomen, en scheenen het ook noch in langen tyd niet te zullen wezen. Den 18^{den} der Maand hield men een heimelijke Conistorie, in het welk verscheidene Kerken geproponceerd en gepræconiseerd wierden : doch men sprak 'er niet een enkel woord van die van Vrankryk, welker accommodementathing van het antwoord, 't geen men van Parys verwachtte, over een nieuw ontwerp te Romen opgesteld door den Jesuyt Segneri. De Paus (dit was het eigentlijk daar het op draaide) begeerde, dat de Fransche Bisschoppen uitdrukkelyk zouden verklaaren, dat zy herriepen *alles 't geen 'er tegens het Gezag van den Heiligen Stoel gedaan was* : en de Bisschoppen pretendeerden, dat men zich behoorde te vernoegeu met deze Clausule, *indien 'er iets tegens het Gezag van den Heiligen Stoel gedaan is*. Dit was geen chimerische onderscheiding ; dewyl de laatste Clausul onderstelde, dat de Bisschoppen van Vrankryk niet engeloofden ietwes tegens hier gemelde Gezag gedaan te hebben : zulks dat, vermits het aan d'andere kant onweder-spreekelyk was, dat ze op de klaarste en minst dubbelzinge manier der wereld propositien, directelyk strydende tegens het Gezag, 't geen de Heilige Stoel pretendeert te hebben, be-

ITALIEN.
Staat der
gekhillen-
tuschen
het Room-
sche en
Fransche-
Hof.

hand!

1693.
 May.

raamd hadden, daar natuurlijker wyze uit zou moeten volgen, dat dit Gezag zo groot niet en was, als men het wel meende te maaken. De Vader Segneri, trachtende een middenweg uit te vinden, waar mede beide de Partyen vernoegd mochten weezen, stelde het gemelde ontwerp op, zynde een Formulier van den Brief, die door de Prelaaten, welke de Deliberatien der Vergadering van den Jaare 1682. bygewoond, en in de vier Propositien, mitsgaders in alles 't geen 'er noopende de Regalien beslooten wierd, toegeftemd hadden, aan den Heiligen Vader geschreeven moest worden. Men eischte door dit Formulier van hen, dat zy zouden verklaren en bevestigen, dat zy nooit van meening waren geweest iets het minste tot nadeel van den Heiligen Stoel, en tegens het recht der Kerken, uit te wyzen; en dat zy ook derhalven *alles, 't geen in tegendeel uitgewezen of gedelibereerd geacht konde worden, bisden als of het niet gedaan was geweest.* Maar gelijk in materie van vergelijking ieder syllabe op een goudschaal gewoogen word, en dat alles afhangt van de kracht der termen, en zelfs ook van de samenschikking der woorden, welke maar een weinig veranderd of verdraaid zynde, de gantsche zin verkeeren, zullen wy het ontwerp van den Vader Segneri in d'eigene taal ter neder stellen. *Sanctissimi Vestra, &c. pro certo asserimus, alienum semper à mente nostrâ fuisse aliquid, vel quod in prajudicium Sedis Apostolica decernere, vel contra Ecclesiarum jura deliberare. Quidquid tamen in iisdem Comitibus in prajudicium ejusdem Apostolica Sedis decretum censei potuit, pro non decreto habemus; & quidquid contra jura aarundem Ecclesiarum, pro non deliberato pariter habemus, & habendum esse declaramus.*

VENETIEN.
 Doge
 trouwt de
 Zee.

DEN Adel, de Raad, en de Gemeente vonden zich in volle vreugde wegens dat de Doge of Hertog, volgens de jaarlijkse gewoonte, op den 3^oden April de Zee nu weder op een plechtige manier als Bruid aan de Republyk had toegevoegd. 't Is de grootste Plechtigheid, welke men te Venetien kan zien; geschied op Hemelvaartsdag; en in dezer voege. Den Hertog, verzeld van den Raad, den Pauselijken Nuncius, en d'andere Ministers, treed in groote staatse uit het Paleis, om zich op den Bucentaurus te vervoegen, dien men ten dezen einde by de

de Kolommen van St. Marcus brengt. 't Is een prachtig Ge-
 vaarte. 't geen dien naam voert, langer als een Galey, en zo hoog
 als een Schip; wyders zonder matten en zeilen, De Roeijers
 zitten onder een Overloop, daar een houtte Gewelfsel, van bin-
 nen met vergulde beeldfnyery verciert, op staat, strekkende
 zich van het eene eind tot aan het ander, en rondom onder-
 steund door een menigte van beelden, waar af een darde ry,
 die het zelve Gewelfsel langs heen in het midden ondersteunt,
 een dubbelde Galdery maakt, gantsch verguld, en aan alle kan-
 ten met banken afgedeeld, daar de Raadtsheeren, welke de
 Plechtigheid bywoonen, zich op nederzetten. Het uiterst van
 het Achterkasteel is half rond, met een Zoldering van omtrent
 een halve voet hoog. Hier zit de Doge in 't midden, hebbende
 den Nuncius, d'Ambassadeurs, en de Raadtsheeren der Repu-
 blyk rondom hem. Niet minder heerlijk vertoont zich de Bu-
 cantaurus van buiten als van binnen, zynde verguld tot aan het
 water, en overdekt met karmozyn damast met goude franje,
 en gordynen van de zelve stof rondom heen. Hy vertrekt van
 de Plaats van St. Marcus op het gedonder van 't kanon, en het
 geluid der trompetten, schalmeyen, en verscheidene andere in-
 strumenten, verzeld van de Galeyen die zich te Venetien be-
 vinden, mitszaders verscheidene Galjooten, veele andere ko-
 stelijke Barken, en vier of vyfduizend Gondels. Aldus steekte
 men een myl of twee in zee, na dat het weér zich toedraagt.
 Thans zingen de Musikanten eenige vaerzen. De Patriarch,
 die in een groote Bark achter na volgt, zegent de Zee; en de
 Bucentaurus hem het Achterkasteel toekeerende, laat men het
 ruggestuk van des Hertogs Stoel neder, welke van den Cere-
 moniemeeſter een effene goude Ring ontfangende, dezelve
 over het Roer heen in de Zee werpt, met byvoeging van deze
 woorden: *Wy vrouwen u, onze Zee, tot teken van de waarachtige en
 eeuwigduurende heerschappy welke wy over u hebben.* Hier na werpt
 men bloemen en ruikende kruiden over boord, om de Bruid te
 kroonen. De Ceremonie geëindigd zynde, gaat men de Mis in
 de Kerk van St. Niklaas van 't Lido, gecelebreerd door den Pa-
 triarch, hooren; van waar men weder na het Paleis keert, daar
 de Doge de Raadtsheeren en d'andere Grooten met alle be-

1693:
May

1693.

May.

denkelijke pracht ter tafel onthaalt.

Men zegt, dat de Paus Alexander de III. deze Plechtigheid instelde, om aan de Republyk, die hem tegens den Keizer Frederik Barbarossa beschermde had, zyne erkenenis te betuigen; en dat zulks geschiedde in gevolg van een overwinning ter Zee, op Otho, Zoon van den genoemden Keizer, behaald. De Heilige Vader, ten witerke verblyd wegens deze nederlaag, in de welke Otho zelve gevangen wierd genomen, ging den Doge, die persoonlijk het gebied had gevoerd, omhelzen, en, gevende hem den Ring dien hy droeg, zei hem, *dat een Zee, daar de Venetiaan en zo machtig op waren, hem, even als een Vrouw baarem Man, onderdaanig moest wezen.* Doch, gelijk men hier geen genoegsaame bewyzen in de Historien af heeft, durven wy den Leezer niet ten vollen verzekeren, dat de Venetiaan en op deze wys de heerschappy over d'Adriatische Zee hebben verkregen.

Vertrek
van den
Doge na de
Levant.
(a) Zie
F. g. 16.

Ondertuffchen begon de tyd te naderen om de wapenen der Republyk weder tegens d'Ottomannische machten aan te voeren; en het vertrek van den Doge, (a) sedert eenige maanden weder tot Capitein Generaal aangesteld, ten dien einde tegen den 24^{den} der Maand beraamd zynde, vergaderde, na dat hy daags te vooren de complimenten van alle de Ligchaamen ontfangen had, de Raad in de Voorzaal van het Collegie van St. Marcus, benevens den Nuncius van den Paus, eenige andere Ambassadeurs, en een groote menigte van Adel, Bloedverwanten van den Doge. Thans verwoegde hy zich, in het gewaad van Capitein Generaal, met de Hertoglijke Muts op hea hoofd, in de Kerk, en hoorde daar de Mis, gecelebreerd door den Patriarch; waar na het *te Deum* gezongen, en de Koninglijke Standaard, volgens de gewoonte, gezegend wierd. Vervolgens ving de Marsch aan. De Trompetters van den Doge, gekleed in 't karmozynfluweel, gingen voor aan, gevolgd door zyne Staffiers en die van verscheidene Amptenaaren, en wyders door den Standaard, de Pypers, en de Keteltrommen. De Geestelijkheid der twee Kerken, de Patriarchale en de Hertoglijke, ging voor den Patriarch. Hier na zag men een Compagnie van Capelets, een van Karabyners, en een van Hel-

baar-

baardiers, altemaal gekleed in 't karmozyn fluweel met goude paffementen, en het wapen van den Hertog op hunne rokken. Thans volgde de Kancelier met de Secretariffen, mitsgaders het Swaard en de Muts, door Alexander den VIII. aan de Republyk gezonden, wyders ettelijke Krygsofficieren, de Paziën, en d'Edellieden van den Doge. Hy zelve (een Heer van vyf-en-seventig jaaren, en nu voor de vierdemaal tot Capitein Generaal verklaard) wierd gedraagen in een prachtige Stoel, gevolgd door d'Edelen Sagredo en Benzoni, hem tot Raaden toegevoegd. De Senaat nam ter gewoonlyke plaats afscheid. Den Hertog ging middigmaal houden, en zich uitrusten in het Paleis, om vervolgens t'scheep te treden: doch hy kon niet, ter oorzaak van de tegenwind. Den 25^{den} geleidden de geenen, die hem moesten verzellen, hebbende zich in het Paleis vervoegd, hem na het Lido, alwaar hy zich inscheepte op den Bucentaurus, onder het gedonder van 't kanon, gevolgd van zyne Galey, met zeven anderen, en een menigte van Felouquen, gewapende Barken, Peotton, Gondels, en andere Vaartuigen. Hy trad uit aan de Kerk van St. Niklaas, voor de welke een Triumfboog opgerecht was, en deed 'er zyne gebeden, maar na hy beneden aan de valreep van de Galey de complimenten van den Raad, den Pauselijken Nuncius, en verscheidene andere Ministers ontving. Thans klom hy na boven, en zette zich neder in den Stoel, dien men voor hem bereid had. Ter zelve tyd wierd 'er ook de Koninglijke Standaard geplant: en de Senaat, op nieuws afscheid van hem hebbende genomen, keerde op den Bucentaurus weder na Venetien.

1693.
May.

DE Regeering was hier sedert weinig tydts byna t'eene- maal veranderd geworden. De Grootte Vizir, die deze Waardigheid maar omtrent een (a) jaar had bezeten, en ook noch d'aanstaande (b) Veldtocht het lot van den Oorlog meende te beproeven, wierd, in plaats van groote dingen uit te rechten, van zyn Ampt ontbloomt, en in ballingschap gezonden. De Tefterdar, of Groot-Treforier, had het zelve lot, als mede verscheidene andere subalterne Officieren, welke Schepselen van den Grootten Vizir zynde, ook aan zyn ongeluk deelachtig

TUR-
KIEN.
Grootte Vi-
zir afgezet,
en verders
verande-
ring in de
Regeering.
(a) Zie 1
Sinh., 1. Deel,
p. 3. 111.
(b) Zie
pag. 174.

1693. waren, gelijk zulks gemeenlijk gebeurt. De Kaïmakan van
 May. (a) Adrianopolen, Mustapha-Bassa geheeten, Schoonbroeder

(a) Anderen
 zeggen van
 Konstanti-
 nopolen.

van den Grooten Heer, wierd tot de Waardigheid van Primo Vizir; Candion Osman, die maar Kiaïa was, tot die van Kaïmakan; en Wmaël Effendi toe die van Groot-Treforier verheven. Men sprak zoer verscheidentlijk wegens dereden van deze veranderingen. Eenigen zeiden, dat de Vizir de geen was, die den Grooten Heer geraaden had zich met vergift van Mahomet, zynen Broeder, den afgezetten Sultan, t'ontflaan: dat hy ook noch naderhand den auteur was geweest van de dood van den Prins Mustapha, Mahomets Zoon, die zynen Vader maar weinig tydts overleefde: dat de Sultan, die het vergeeven van deze twee Vorstelijke Persoonen in't begin had toegestaan, naderhand 'er berouw af had gehad; en dat hy den geen, die de voornaamste auteur van die misdaad was, de straf 'er af had willen doen draagen: dat hy hem ook zelfs zou hebben doen wurgen, indien de Kaïmakan 'er hem niet van had afgewend; doende hem begrypen, dat hy hem streng genoeg strafte met hem zyne Ampten te beneemen, en hem in ballingschap te sturen.

Anderen vertelden de zaak anders, en op een manier, die vry wat Romanachtig schynt, te weeten, dat de tegenwoordige Grooten Heer, ten uitersten een liehebber van de gerechtigheid, en die niet begeert, dat iemand zyner Onderzaaten, 't zy Turk of Christen, onrecht aangedaan zal worden, zich dikwils verkleed, en aldus in de Gezelschappen dringt, om te hooren wat men 'er zegt, en te zien wat 'er omgaat: dat hy door dit middel te weeten zynde gekomen, dat 'er geweldig geklaagd wierd over d'onrechtvaardigheden en knevelingen van den Grooten Treforier, aan den Vizir beval daar order in te stellen: maar dat deze Eerste Minister zulks verwaarloofd, en zyne Hoogheid gezien hebbende, dat de klachten, in plaats van te verminderen, vermeerderden, hy den zelven (b) voor hem deed verschynen; hem zyne slapheid verweet; met bittere woorden toefnaauwde, dat hy het Ampt, 't geen hy bekleedde, onwaardig was; en dat hy derhalven nooit meer onder zyne oogen zou komen. Men zegt 'er ook zelfs-by, dat hy wel heeft
 order

(b) Omtrent
 het midden
 van Maart.

order meende te geeven om hem te doen stranguleeren; maar dat den Kaïmakan ontbooden, en hem met het Ampt van den ongelukkigigen Ali-Bassa bekleed hebbende, hy zich door dezen, die om het leven van zynen afgezetten Voorzaat aanbied, eindelijk had laten overreeden, en vernoeogen met hem in ballingschap te stuuren.

1693.
May.

Voegt hier ook noch by eenige byzonderheden, getrokken uit een Brief, geschreeven uit Adrianopolen den 15^{den} Maart 1693. en luidende als volgt . . . . d'afzetting van den Grooten Vizir, om dat hy het voorneemen van den Grooten Heer, noopende den ondergang van den Tetterdar, of Grooten Treforier des Ryks, ter oorzaak zynér knevelingen, al te oponentlijk wederstreefd had. De Kaïmakan van den Grooten Heer is Primo Vizir gemaakt. Hy is zyn Hoogheids Schoonbroeder, van wien hy genade voor zynen afgezetten Voorzaat, dien de Keizer wilde doen sterven, verworven heeft. 't Is d'eenigste vrucht, die deze ongelukkige Minister zal trekken uit het verbond, 't geen hy onlangs met den geen, die op hem gevolgd is, had ingegaan. De manier, op de welke de Kaïmakan den Grooten Vizir verdreeven heeft, is hier te lande zonderling. Zy gingen beiden van den Grooten Heer af, als of ze nergens van wisten, en niet alleenlijk te samen het avondmaal houden, maar slapen ook in het zelve huis, 't geen dat van den afgezetten Vizir is. Zy hebben 'er van dezen middag te samen gegeten, terwyl men de Meubelen van den ouden Minister opkraamde, om ze ten huize van den nieuwen te brengen. Deze is getrouwd aan de Zuster van den Grooten Heer: doch dit verwantschap belette den Vorst niet een zeer ongemeen compliment aan den nieuwen Minister te maaken, wanneer hy de genade van zynen Voorzaat verzocht: *En wie zal doch, voerde hy hem te gemoet, my genade voor u verzoeken, als ik u zal willen doen sneuvelen, indien gy uwe plicht niet waarneemt?* De Groote Vizir is SeliStar van Sultan Mahomet geweest, en heeft alle de voornaamste Ampten bekleed. Hy was Capitan-Bassa ten tyde dat Monfr. du Quesne Scio bombardeerde, en had alstoen den zelveu Kiaia, dien hy tegenwoordig heeft, enz.

1693.
May.

De Janitfar-Aga had ook het zelve lot als de Groote Vizir; en zyn Ampt wierd gegeven aan een der oudste Officieren van dat Ligchaam, die 'er over de veertig jaaren onder gediend had. Kortom, men zag een vreedde omkeering in de Regeering; en zo de nieuwe Ministers en Krygshoofden de besten zyn, stond 'er het Turksche Keizerrijk voordeel by te doen.

Ondertusschen wierden alle de zaaken geschikt om zich vroeg in 't veld te vertoonen: en gelijk men groote staat maakte op de verwydering, welke Vrankryk, daar het Ottomannische Hof geduurende den loop van dezen Oorlog zo menigmaal door misleid was, aan de Rynkant beloofd had te maaken, meenden de Turken hun voordeel 'er by te doen; willende een zo schoone gelegenheid om een gedeelte der Plaatsen, welken zy sedert het begin van den Oorlog verlooren hadden, weder te winnen, niet verwaarloozen. De groote Standaard wierd dan al den 17^{den}. April te Adrianopolen opgerecht; en de Troupen begaven zich van alle kanten derwaarts, om wyders na Belgrado, d'algemeene Vergadorplaats, te marcheeren.

DUIJSCH-
LAND,
enz.

Jena door
de Keizer-
schen vero-
verd.

MAAR de Keizerschen waren beter in staat om de Turken aan te tasten, als de Turken de Keizerschen: en zonder de gestadige regenen, die de wegen byna ongebruikelijk hadden gemaakt, zou het Leger, 't geen de Generaal Heusler in het afweezen des Hertogs van Croy, die sedert een tyd gevaarlijk ziek lag, commandeerde, al met het begin van de Maand de Stad Jena belegerd hebben. 't Geschiedde echter, doch laater. Deze Stad, die men ook Jeno en Geno noemt, en die eenigen in Zevenbergen plaats, om dat ze niet ver van de grenzen dezer Provincie afgelegen is, is gelegen tusschen Groot-Waradyn en Gyula, en byna even ver van beide die Plaatsen; wyders omvangen met een goede Wal, daar eenige Toorns op staan, en een braave Graft. In het midden ziet men een Kasteel met vier Toorns, 't geen ook een Graft heeft, en van een tamelijke verweering is. De Generaal Heusler, na dat hy 'er zich formeel had voor nedergeflagen, niet veel tyds met dit beleg willende verliezen, liet 'er een storm op doen, die, hoewel met alle hevigheid aangevoerd, door d'Ongeloovigen rustig wierd

wierd afgeslagen : doch ziende, dat de Christenen zich tot een tweede gereed maakten, en dat men die niet zo wel zou kunnen verduuren, ter oorzaak dat men in d'eerste al te veel volks had verlooren, verzocht men te capituleeren. De Gouverneur, Omer geheeten, schreef den 27^{den}. aan den Generaal Heusler, en betekende hem met eenen de voorwaarden, welken hy pretendeerde. De Generaal, hebbende hier over den Krygsraad doen vergaderen, stuurde hem des anderendaags het onderstaande Antwoord.

1693.
May.

Den 28 May, 1693.

Tot antwoord aan den Omer-Bassa, op zyn aanbiedinge van gisteren wegens de inruiming van de Fortres Jena, zal dienen, dat, al schoon het vry laat geschied is, en hy niet anders verdiend heeft, als sevensde zynen myne Gevangens te blyven, hun echter uit een byzondere en goedertierene goedheid d'uittocht vergund werd; doch met beding, dat hy de Fortres met de Artillery, Munition, Arsenaal en Proviand-Magafijn, alles onbeschadigd, overlevere: dat niemand, als waare Turken en oude Coruzzen, uittrekke: dat de Overloopers, Kinderen der Christenen en Prebekken in handen der onzen gelaten werden: dat de voorsz. Turken al het geen yder zelfs, ofte op hunne eigene Paarden en Karren, kanden dragen, zullen medenemen, en met de Wapenen, maar zonder Vaandels en Trommels, uittrekken: dat zy zonder tydverzuim de Plaats inruimen, en zich begeeven in de twee Mokqucën in de Burgt, van waar zy verder tot twee mylen aan geene zyde Lippa, op de weg naar Temiswar, uitgeleid zullen werden, en zich wyders alloen, daar het hun lust, kunnen begeeven. De verzochte Karren zullen geensins vergund werden; aangezien Ik, wegens haar convoyeering, myne Operatien niet en kan vertragen. Eindelijk, wil Ik geen langer uitstel: want had Ik sedert gisteren avond de Attaque voortgezet, zoude Ik de Plaats reedts door storm bemachtigt hebben. Dit alles beloove Ik op myn Woord,

Kamerling van zyn Keiserlyke Majesteit, Luitenant-Veld-Marschalk, Colonel van een Regiment Voetknechten, en tegenwoordig Commandant Generaal van 't Corps d'Armede, dat aan deze zyde den Theys operceert.

De Gouverneur, ziende dat hy geen voordeeliger conditien kon verkrygen; dat hy gebrek aan leevensmiddelen had; en stormenderhand overweldigd kon worden, besloot wel haast d'aanbidingen, welken men hem deed, en die in de sobere gesteldheid der zaaken redelyk genoeg waren, aan te neemen, en gaf zich dien zelven dag, op de gemelde voorwaarden over.

Die

1693.
May.

Dit beleg kwam den Keizerschen op drie honderd en vyftig man te staan, meestendeel in de gemelde storm gefneuveld. Het Garnisoen, toen het uit de Plaats trok, was noch acht honderd man sterk. Men vond 'er acht-en-dartig stukken metaal Kannon, verscheidene yzere, twintig duizend pond Kruid, en een groote menigte van Bomben, Carcassen, Granaaden, Geweer, en allerhande noodzaakelijkheden om zich te verdedigen.

Heidelberg
door de
Franschen
veroverd.

Maar niet zo voorspoedig gingen de zaaken voor de Keizerschen aan den Rynkant. De geruchten, welken men al over zes maanden had doen lopen, wegens een swaaren slag dien Vrankryk in Duitschland meende te doen, wierden nu al te waar bevonden: en mogelijk zou men 'er krachtiger hulpmiddelen toe bygebracht hebben, indien men 'er wat meerder geloof aan had gegeven. De Fransche Armée had haare vergaderplaats aan d'overzyde van den Ryn, aan een oord Klein Holland geheeten, en vond 'er zich den 12^{den}. of 14^{den}. May ten getale van omtrent 50000 man, bestaande in 44 Bataillons, en 112 Esquadrans, zo Dragonders als Cavallery; benevens een swaare Artillery, Bomben, Carcassen, en alles wat tot een gewichtige belegering van nooden is. Naauwelijks was het Leger vergaderd, of men twyfelde niet meer aan het beleg van Heidelberg: maar het was wat laat om 'er in te voorzien, voornaamentlijk dewyl de Franschen een ongemeene naarstigheit aanwendden. Den 16^{den}. en 17^{den}. der Maand toogen hunne Troupen over den Ryn, over twee Bruggen die te Philipsburg gemaakt waren. Zo haast als men 'er bericht af kreeg, wierd de Generaal van Thungen, die te Ments commandeerde, afgevaardigd, om het Garnisoen aan te maanen, in geval de Stad geattaqueerd mocht komen te worden, tot zich wel te verdedigen, en hen met eenen te verzekeren, dat 'er wel haast secours van den Prins van Baden tot hunne versterking, en ontzet in geval van beleg, te verwachten stond. De Generaal kwam des nachts tusschen den 16^{den}. en 17^{den}. in de Plaats; en zynde 'er binnen getreden zonder dat de Schildwacht het gewaar wierd, vervoegde hy zich by den Commandant, klaagende over de weinige zorg, die men droeg voor de bewaaring van een Plaats, welke door de Franschen gedreigd wierd, en op het punt stond van 'er door
aan-

aangetast te worden. Den Officier, die de wacht had, en derhalven omzichtiger had behooren te weezen, wierd in arrest gezet. Den zelve[n] dag kreeg men bericht, dat de Franschen met hunne gantsche Armée al over den Ryn, en van voorneemen waren recht na Heilbron te marcheeren, om den Prins van Baden, (van wiens heldachtige krygsdaaden tegens de Turken, toen hy het gebied over de Keizerlijke Troupen in Hongaryen voerde, wy elders hebben gesproken, en aan wien zyne Keizerlijke Majesteit nu het commando over het Leger aan den Ryn had gegeven) dien zy wisten niet in staat te weezen om hen te wederstaan, aan te taffen: dat zy wyders Heidelberg meenden te attaqueeren, 't geen zy stormenderhand hoopten te veroveren; en vervolgens recht op Ments aan te trekken, om het te belegeren. Maar kort daar na kreeg men bericht, dat deze tyding valsch was; dat de Franschen recht na Heidelberg marcheerden; en dat men het hoofdquartier te Rhorbach gesteld had. In der daad, den 18^{den}. campeerde de Fransche Armée te Root, van waar ze den 19^{den}. verdeeld in twee Ligchaamen, weder oprak. De Maarschalken de Lorges en de Choiseul toogen met 30000 man over d'eerste Bergen, om den Prins van Baden, die zich by Heilbron had nedergeslagen, in geval hy mocht willen onderneemen Heidelberg te secoureeren, het hoofd te bieden. De Marquis de Chamilly toog ondertusschen met 20000 man derwaarts, en berende de Stad; hebbende zyn hoofdquartier te Rhorbach, drie quartier van daar, genomen; en strekkende de Troupen aan d'overzyde van de Nekker zich uit van Wolfsbran af tot aan Wiblingen. Den 20^{den}. kwam de Maarschalk de Lorges in het Campement; en den 21^{den}. wierd de Brug van Communicatie boven de Stad voltooid. De Lieut. Generaal Melac besloeg de Hoogtens aan deze zyde van de Nekker met 12 Bataillons en 500 Dragonders; en hebbende zich boven het Kasteel geposteed, vermeersterde hy een Reduit, waar uit men de Werken der Vesting in de schuimte kon beschieten. Men wierp terstond aan d'andere zyde van de Nekker een Battery op van zes stukken Kanon; en de Marquis de Chamilly opende des avondts met de Brigade van Picardyen de Loopgraaven, aan de kant van het front der aarde Werken

1693.
May.

1693.

May.

van de Voorstad. Doch eer wy verder gaan.

Sedert den 18^{den}. hadden de wanorder en verwarring in de Stad geheerscht. De voornaamste Burgers, vrezende de woede der Franschen, paken metter haast hunne beste goederen, en bergden zich daar ze best konden. Dien zelven dag wierd'er een Expreffe afgevaardigd, om de Troupen van Darmstad te doen voorttrekken, ten einde de Plaats te dekken. De Colonel Schonbek kwam 'er den 19^{den}. en berichtte, dat zyn Regiment tot aan Nekargen geavanceerd was. Men gaf terstond order om het te laten binnen komen : maar de Burgers, met de Soldaaten, ter oorzaak der verboodene Munt die men weér op den ouden voet wilde brengen, over hoop geraakt, stelden 'er zich tegen. Ondertusschen kwamen de Vyanden vast aantrekken; weshalven de bekommring hoe langer hoe meer aangroeiende, te meer dewyl Monfr. de Melac de Reduit, daar wy zo even af hebben gesproken, alreeds (a) vermeesterd had, deed de vrees doen 't geen de reden niet had kunnen verwerpen : en het Regiment van Schonbek wierd binnen gelaaten.

(a) den
toffen.

Midlerwyl vertoonde zich het gantsche Leger voor de Vesting; weshalven men den Commandant den 21sten. de dag wanneer des avondts de Loopgraaven wierden geopend, tot d'overgaave sommeerde : maar het antwoord wat fier zynde, begon men het kanon te laten speelen, 't geen tot des andereendaags al laat in den morgenstond duurde, wanneer de Belegerden, konnende het vuur niet langer verdraagen, het hoofd van de Burgt of Voorstad verlieten. De Franschen, ziende de kans ten naastenby gewonnen, vielen 'er op in, en dreeven hen voort tot aan de Poort van de Stad, die ze toefmeeten : maar de Granadiers der Brigade van Picardyen hakten ze met hunne bylen in een oogenblik onder de voet, en vervolgden de Belegerden tot aan de Poort van het Kasteel, die met zulk een verhaastig werd geslooten, dat ze omtrent zes honderd en vyftig van hunne Soldaaten achter lieten, waar af de meesten over de kling sprongen. De Franschen verlooren in deze gelegenheid maar twintig man, onder de welken een Capitein was.

Terwyl zich de zaaken hier aldus toedroegen, vielen eenige andere Benden, welke aan een valsche attaque waren, in de
Stad,

Stad; en Monfr. de Melac zich meester gemaakt hebbende van een Schans, de Starreschans geheeten, stooften de Troupen, ten getale van over de 3000 man, aan drie kanten na binnen, daar alles, wat men in de wapenen vond, onder de voet gehakt, al wat draagbaar was geplonderd, en de brand in verscheidene huizen wierd gesteecken. De Gouverneur van het Kasteel, vreeszende het zelve lot als de Stad te hebben, vaardigde een Kapucyn af, om aan den Maarschalk de Lorges te verzoeken, dat men aan den Prins van Baden mocht schryven, hoedanig de zaaken geschapen stonden; maar de Monnik kon niets verwerken. Men liet nieuwe voorstellen doen, daar even zo veel, als na d'eersten, wierd geluisterd. Integendeel liet den Hertog de Lorges alles tot d'aantasting gereed maaken; weshalven de Gouverneur, ziende zich in gevaar van stormenderhand overweldigd te worden, de Capitulatie, zodanig als ze hem door de Franschen voorgesteld wierd, aannam, uitgezondert het inruimen van een Poort, 't geen hy niet voor des anderendaags wilde doen. d'Artykelen waren de volgende.

1693.
May.

1. Dat het Garnisoen, bestaande in drie Regimenten te voet, (te weten, van Bolheim, Bannier, en Schonbek) volgens Krygsgebruik, met Opper- en Ondergeweer zou uittrekken.
2. Dat 'er twaalf Wagens, ieder met vier paarden bespannen, bezorgd, en zodanig, als de Bezetting goed vond, gelaaden zouden worden.
3. En dat men de twee grootste stukken Kanon zou medeneemen, en alles tot aan Wimpfen, vier à vyf uren van Heilbron, geconvoyeerd worden.

De Capitulatie getekend zynde, toog de Generaal Heidersdorp, die het gebied in de Vesting gevoerd had, den 23sten ^{Heidelberg} 'er ^{verwoest.} uit, met het gantsche Garnisoen, bestaande uit omtrent duizend man, en vervolgde zich by het Leger, 't geen onder den Prins Louis van Baden, den Markgraaf van Bareith, en andere Generaalsperfoonen, noch onder het geschut van Heilbron stond.

Het Garnisoen was niet zo haast uitgetrokken, of de Franschen begonden de Stad te verwoesten, en te voleinden 't geen zy in den laatsten inval in de Palts hadden aangevangen; invoegen dat zich Heidelberg nu niet anders dan als een omvang van puinhoopen vertoonde. Zy dreeven alle d'Inwoonders, na hen tot op 't hembd toe uitgeschud te hebben, ter poorten uit,

1893.
217.

zonder jaaren of geslacht t'ontzien; lichtten uit twee Magazynen, van de woedende vlammen verschoond, al het Meel, 't geen zy na Philipsburg deeden voeren; en belaadden zes honderd, Zoetelaarswagens met de beste goederen, welken zy by de rijkste Burgers vonden, na dat zy den brand hadden gesteecken in alles 't geen zy niet konden medeneemen. Men vond in de Plaats 40000 pond Kruid, een menigte van Granaaden en Bomben, 12 stukken metaal en 10 yzer Kanon, een kopere Brug, 10000 pond Lood, en zeer veel Wyn. De Kapucynen hadden zich ingebeeld, dat de Troupen van den Allerchristelyksten Koning hun Klooster en Kerk zouden spaaren: maar, hoe zeer deze goede Vaders 'er ook om mochten aanhouden, hunne Kerk had het zelve lot, als die der Lutheranen en Calvinisten, of, om beter te zeggen, als de gantsche Stad, welke op eenige huizen na t'eenemaal in d'asche gelegd wierd. Kort om, de wreedheden en gruwelen, die de Franschen in deze Stad, daar zy d'eene steen niet op d'andere wilden laten, even als te Mannheim, bedreeven, zyn onbeschryfelijk. d'Allerheiligste dingen konden hunne godloosheid niet ontgaan. Zelfs schonden zy de graven der dooden, niet in hunne eerste woede, maar eenige dagen na dat ze de Stad hadden geplonderd, en, om zo te zeggen, in koelen bloede. De waardigheid der Paltsvorsten, Voorouderen der Hertogin van Orleans, daar zy eenige eerbiedigheid voor hadden behooren te hebben, kon hen niet stutten. Zy wroetten in hunne grafsteden; en na hunne gierigheid, met het lood, en d'andere metaalen die zy 'er vonden, te plonderen, veruoegd te hebben, verzaadden zy hunne beeftachtigheid en woede met duizend beschimpingen aan de dierbaare overblyfselen van die doorluchtige Dooden te doen. In der daad, deze omstandigheden, welken de Maarschalk de Lorges wel had kunnen voorkomen, beswalken op een lelijke wys de glorie, die hy door zyne verovering had verkreegen; zonder dat d'orders, door den Koning van Vrankryk gegeeuen, om de doode ligchaamen weder in de graven te leggen, de eeuwige schande, welke de Fransche Officieren en Soldaaten zich in deze gelegenheid op den hals hebben gehaald, kunnen vergoeden.

Eindelyk: de Stad Heidelberg is zo bekend, dat wy niet en

zui-

1693
May

ns ver-
de dec-
e maar
laaren-
e Stad,
er de
er oor-
Dorlog,
en van
er kon-
roverd
het een
. Alle
wy in
nood-

den ten
net het
vy hier

Stad

n Thun-
ldwacht
den Ge-
nishagen
erhalven
, een ge-
dat den
Zondag
het over
gelijk zy-
ven deta-
beerden,
een ge-

T A F

A. t. Kistool
B. den Visky
C. Duijche To
D. Steite van de
E. de Stad.
F. de Beneden
Over Stad
G. het Hoofst
H. Franche To
I. Franche Po
K. Frankenda
L. Frankfort
M. Port van d
Schale van d

1893. zonder
 1897. nen, va
 zy na l
 Zoetel
 rijkste
 in alle
 Plaats
 ben,
 1000
 zich in
 Konin
 deze g
 Kerk
 of, on
 huize
 wree
 zy d'e
 heim,
 kondi
 grave
 dage
 gen, i
 ouden
 heid
 Zy w
 het le
 vernt
 woec
 felen
 omst
 konr
 die h
 ders
 li

Stad Heidelberg is zo bekend, dat wy niet en
 zul-

zullen onderneemen een beschryving 'er af te maaken; ons ver-
noegen met 'er den Leezer het Grondbewerp af mede te deelen; en alleenlijk zeggen, dat ze niet sterk en was, zynde maar omvangen met een bloote wal en een lompe graft, en daarenboven belemmerd met een Voorstad half zo groot als de Stad, die 'er de verovering veel lichter af maakte. 't Is waar, dat 'er de Duitschers, kennende het gewicht van deze Vesting ter oorzak van haare gelegenheid, sedert het begin van den Oorlog, eenige Werken hadden laten opwerpen: maar ze waren van zo weinig belang, dat ze, ten besten genomen, niet meer konden dienen, als om te beletten dat ze stormenderhand veroverd wierd. En gelijk 'er groote Magazynen waren, had ze met een veel sterker Garnisoen voorzien behooren te worden. Alle welke dingen by malkander gevoegd, en noch iets daar wy in de toekomende Maand af zullen spreken, het deerlijk noodlot van de Stad Heidelberg veroorzaakten.

Doch om de zaaken met noch meerder omstandigheden ten toon te stellen, en op dat uit de vergelyking van het een met het ander de nette waarheid gekend mag worden, zullen wy hier ook noch inlyven het onderstaande

Dag-Register van het Alarm binnen, en het Verlies van de Stad Heidelberg.

IN de nacht tusschen den 16^{den}. en 17^{den}. is den Generaal van Thuringen te water tot Heidelberg aangekomen; zonder dat de Schildwacht hem'gewaar wierd, aan land getreden; en aan het Logement van den Generaal en Commandant voortgegaan; doch niet zonder groot mishagen wegens zo slechten voorzorg te toonen. Ten eersten, wierden derhalven d'Officiers van de Wacht in arrest genomen. Hy bracht ordre, een generale tegenweer in geval van nood te bieden, en belofte, dat den Prinse Louis van Baden Volk genoeg in de Stad zoude werpen. Zondag den 17^{den}. volgde de Bagazie van den Generaal derwaarts, en het overhals en kop vluchten van de Boeren, die onderrecht waren, gelijk zy rapporteerden, dat de Vyanden den Ryn passeerden. Derhalven detacheerde men 250 Ruiters, welke tot by Philipsburg recognosceerden; doch niets het minste ontmoetten. Ten 4. uuren quam weder een gerucht, dat de Franschen over den Ryn togen. Den Generaal liet het Gebout uit het Kasteel in de Voorstad voeren, visiteerde alle Posten, en maakte overal goeden toefel. Yder begon zyne beste Goederen te pak-

1699
Mey

1693.
May.

ken. 's Avonds verlieten de Voornaamsten de Stad. Het vlieden in de Schepen, en het nabeneden varen duurde tot diep in de nacht, en, dewyl elk het eerst geholpen wilde wezen, met die die onordentelijkheid, dat zommige Goederen en Menschen in het water stortten. De verbaastheid was te grooter, om dat men van verscheide kanten informatien kreeg, dat de Geallicerde Armée by Groot Gartach, welke men al 17 of 18 Regimenten sterk genoemd had, op dien tyd alleen maer uit een klein Corps en 7 a 8 Regimenten bestond, en d'overige noch uit de Bezettingen verwacht moesten werden. Maandag den 18den. verscheenen alle de Soldaaten en Burgers vroeg in de Wapenen. Den Schout van Ketsch kwam voorgeeven, dat de Fransche Cavallery daags te voren, d'Artillery 's nachts, en de Infantery dien dag over den Ryn getogen waaren, na den gemeenen roep, 50000 Man sterk; aan 't voorttrekken, en van intentie recht na Heilbron af te zakken; den Prins Louis van Baden, dewyl hy noch in geen staat was, t'overvallen; in de teringgetocht Heidelberg te overrompelen; verder met hunne Schepen, waar in zy Bomben en Krygs-Munitien geladen hebben, na Mentz af te zakken; het zelve in de verslagenheid met alle geweld te bemaauwen; en alzoo den Keizer tot een Vrede te dwingen. Dit oordeelde men ten eersten een los zeggen en opgeven zonder grond; maar deed echter by de Heidelbergers, die hunne zwakheid kenden, de kommer aan wasschen, en het vluchten met Vrouw en Kinderen toenemen. Het gros der Burgery toonde nochtans, op de hoop van tydig gered te zullen werden, klokke moed. Na den middag kreeg men zekere kondschap, dat alleen 2000 Fransche Ruiters tot Rhorbach, drie vierendeel uurs van de Stad, overnacht hadden, de Vruchten bedorven, en zig na Bruckfall te rug begeben. 's Avonds ontving den Generaal naricht, dat de Vyanden, 14000. Koppen sterk, by den Ryn stonden, en zekerlijk in het zin gehad hadden den Prins Louis van Baden op het lyfte storten; maar zulks, dewyl zy verstaan hadden, dat hy tot in de 20000. Man geaccresceert zoude zyn, gestaakt; dat zy tot Philipsburg 30 groote Stukken Geschut op de Markt hadden laten voeren; doch dat zy voorgaven, veel meerder op dezelve gebracht te hebben. Deze tyding zond den Generaal door een Ordonnatie-Ruiter aan den Prins Louis van Baden, welke hem te rug stuurde, met bescheid, dat men alle de Spions, die de Franschen 50000 Man sterk noemden, had op te hangen. Tusschen den 18den. en 19den. in de nacht wierd de Landschryver gedepecheert, om de Darmstadtse Secours-Volkeren af te haalen, en by de Stad te verleggen. Den 19den. arriveerde den Oversten Schonbek; doch de Burgers opponeerden zich tegen het intrekken van deszelfs Regiment, dat al by Neckargemund geavanceert was. Men ontving kondschap, dat de Vyanden by Schwetzingen de Vruchten verwoest hadden. Men publiceerde, het verboden Geld weder aan te nemen: doch immmediaat daar op wierden alle de Winkels gesloten, en aan verscheide kanten ongemakken tusschen de Burgers.

en Soldaten vernomen. Den 20sten. beval Monfr. de Melac, welke met eenige vooruitgetoge Troupen in 't gezicht van de Stad sworf, een Kogel na binnen te schieten Het geschiedde; en de Franschen, zorgende met het Geschut van het Slot beantwoord te zullen werden, weeken af: dan, wanneer niets dergelijks volgde, zeide Melac: De Duitsers slapen, of vreezen voor niets kwaads. Men wierd geïnformeerd, dat 10000 Man by Ketsch de Vruchten afmaeiden; en 't Schonbeckische Regiment bin- nen gelaten. De Vyandlijke Voor-Troupen kwamen voor de Spierse Poort, en wierden 's nachts door het Gros gevolgt. Den 21sten. lsten zy vragen, of de Stad zich wilde overgeeven, of verweeren? en den Com- mandant kort antwoorden, dat hy, gelijk het een eerlijk Officier betaamt, zoude doen. De Franschen voerden eenige Mortiers en Geschut op drie Keetels en even veel Batteryen, en schooten en bombardeerden tot 's anderendaags voor den middag, tusschen welken tyd zy scheenen te mer- ken, dat de Stad (waar binnen niet wel drie Regimenten gelegen zouden hebben) niet behoorlijk bezet was; voerden derhalven aan de Roden- poort, den Marstal en de Brug drie stormen te gelijk aan; en drongen, terwyl men aan d'eene kant wakkere tegenweer bood, aan d'andere, daar de minste Manschap was, even na den middag, door; massacreerden al de Militie, die zy in de wapenen vonden, en zich niet op het Slot konden falveeren; en beginnen nu tegens het zelve, zynde op een rots gelegen, te mineeren, enz.

1693.
May

Voegt hier ook, om een volkomen verhaal wegens de verö- vering van Heidelberg te hebben, noch by den volgende Brief.

Excerpt van een Brief, geschreeven door een Burger van Heidelberg.

DEn 17den. May kreeg men bericht, dat de Franschen over den Rijn waren getoogen, om ons te belegeren; waar op de gantsche Stad aanstonds in alarm geraakte: maar dewyl de zelve des anderendaags niet en verscheenen, wierd het tumult gestild. Doch Dingsdags, den 19den. zag men hunne Troupen te Wiblingen en te Rhorbach te voor- schyn komen; welke zich tegen den avond voor de (a) Spierse Poort, achter de Wynbergen, en buiten het bereik van 't Kanon, gingen pos- tleeren. Zy deden een Schipbrug over de Nekker slaan, dien zy in eenen dag voltooiden. Des nachts tusschen den 19den. en 20sten, ging Monfr. de Melac met een gedeelte der Armée op den Berg, die achter het Kasteel legt, Konigsthal geheeten, post vatten; zulks dat wy ons berend zagen. Geduurende deze twee dagen bleeven ze stil leggen, zonder d'Aarde te roeren, of Batteryen op te werpen, gelijk men gewoon is in een Belegering te doen. Den 21sten. 's avonds ten 5 uuren, toogen de Vyanden uit hun Campement, en kwamen zich in slagorder voor de Spierse Poort vertooren; 't geen veelen deed gelooven, dat de Prins

(a) 's Is de
Poort van
de Voorstade

1693. van Baden tot ons secours aankwam; en anderen, dat men zich gereed maakte om storm te loopen. Maar het was noch het een, noch het ander; en het laatste niet noodzaaklijk, dewyl den Commandant omtrent middernacht het Kanon op de Wallen, ten getale van twintig stukken deed vernagelen; zeggende, dat men moest bezorgen, dat'er de Vyanden zich niet afbedienden. Hy gaf ook order om de Proviandmagazynen des Keurvorfts van Saxon te verwoesten, en deed alle de Soldaaten, welke de posten bewaarden, aftrekken. De Vyanden vervolgens genaderd zynde, konden zy de Wallen, die niet meer bewaard wierden, lichtelijk vermeesteren. Zy dreeven alle de Krygsknechten en Burgers, welke in de Voorstad waren, in de Stad; en hebbende de middenste Poort open gevonden, slooven ze binnenwaarts, terwyl onze Soldaaten en Burgers hol over bol met Vrouwen en Kinderen in't Kasteel vluchtten. De Commandant, met d'andere Officieren, had de voortocht genomen: en gelijk het gedrang zeer groot was, wierden'er veele verslikt en verpletterd; anderen door de Vyandengedood, welke zelfs de geenen, die zich in de Kerken en Kloosters geborgen hadden, niet en spaarden, hebbende ook die plaatsen, zo wel als alle d'anderen, geplonderd; en de geenen, welken zy de moeite niet wilden nemen van om 't leven te brengen, maakt uitgeschud. Hunne godloosheid ging zelfs zo ver, dat ze de Vrouwen in de Kerken verkrachten, de geheiligde Vaten wegnamen, de Grasteden der Keurvorsten openden, de gebalsemde Ligchaamen van alle hunne cierraaden ontblootten, de Beenderen gints en herwaerts smecten, en het Lood uit de Doodkisten namen. Men zegt, dat ze het ligchaam van den (a) Keurvorst Karel-Lodewyk het hoofd afhieuwen, en, eer ze het verder in stukken hakten, langs de straat sleepten. Kort om, men kan alle de wreedheden, welken zy begaan hebben, niet zonder tranen verbaalen, noch zonder gruwel aanhooren. Ik wierd, benevens anderen, door een byzondere genade van God, en de gunst van een Officier die ons voorheen gekend had, bewaard. Des avonds ten vyf uuren de Stad aan alle kanten in den brand staande, deed hy ons na het Kasteel brengen, daar wy een nieuw onderwerp van vrees hadden: want de Commandant zich niet willende overgeeven, indien men hem geen eerlijke conditien vergunde, lieten de Franschen hem aanzeggen, dat, zo hy zich binnen den tyd van zes uren niet overgaf, zy het Kasteel zouden gaan bombardieren; 't geen de meeste Inwoouders, welke op het plein van het zelve als gepakt stonden, in d'aarde gedolven zou hebben. Eindelijk, den 22sten. capituleerde men; en den 23sten. toog het Garnisoen uit met volle wapenen, doch zonder trommel. Men bracht het te Sintzheim, en de Burgers te Necker-Els en te Eberbach. Gelijk het in de nacht was, waren'er verscheidene onder deze menigte van omtrent 15000 zielen, welke, moettende langs de Nekker door slijk en drek heen marcheeren, zonder eenige levensmiddelen, onderwege kwamen te sterven. Anderen bleeven ziek leggen in de Steden en Dorpen, alwaar ze dagelijks door kom-

(a) De Vader der Hertogin van Orlean.

kommer en elende uit de wereld gehaald worden. Niemand heeft het minste kunnen bergen. 't Was deerlijk het gefchrey en gekerm te hooren; geloovende de Man zyne Vrouw, de Vrouw haaren Man, d'Ouders hunne Kinderen, en de Kinderen hunne Ouders verlooren te hebben. Verſcheidene ſwangere Vrouwen bevielden onderwege; en hunne Kinderen, die daar leggen bleeven, wierden door de Honden opgegeten, enz.

1693.
May.

De verovering van Heidelberg bracht de gantſche gebuurſchap in d'uiteerſte verbaafdheid. Darmſtad, gelegen op den weg van Frankfoort, en niet in ſtaat om een lange wederſtand te bieden; Frankfoort zelve, hoe wel het ook gefortificeerd mocht weezen; Ments, hoe ſterk van Garniſoen; Heilbron, ſchoon de Prins van Baden zyn Leger daar omtrent verzamelde; en verſcheidene andere Plaatsen, dachten niet meer als op de middelen om d'attaque, daar ze mee gedreigd wierden, af te weeren. Doch deze vrees begon allengskens te verdwynen: want gelijk de Franſchen, na dat ze Heidelberg vermeeſterd hadden, langer in hun Campement bleeven leggen, als men gemeend had, gaven ze aan de Steden, welke het meeſt voor hunne onderneemingen bloot lagen, gelegenheid om met alle ernſt op hunne verzekerdheid bedacht te weezen. De Troupen des Landgraafs van Heſſen poſteerden zich tuſſchen Frankfoort en Ments, om zich te werpen in de geene dezer twee Plaatsen die het eerſt aangetaſt wierd. Men vaardigde verſcheidene Couriers af aan den Keurvorſt van Saxen, ten einde den optocht zyner Troupen te doen verhaaſten, enz.

Voorzorgen tegens de verdere progreſſen der Franſchen.

De Koning van Vrankrijk, voor een wyl na de Nederlanden getrokken, (van welke tocht wy in de verhandeling der zaaken van Vrankrijk zullen ſpreken) en gewoon wegens alle zyne Veroveringen, in de Brieven aan den Aertsbiſſchop van Parys om het *te Deum* te doen zingen, ten breedſten op te geeven, volgde ook nu zyne oude gewoonte, en liet 'er den onderſtaanden aan den gemelden Prelaat over aſgaan.

Order om het *te Deum* wegens de verovering van Heidelberg te zingen.

M Y N N E E F,

T'Er zelve tyd als ik my in optocht heb begeeven, om my aan het hoofd myner Legers in Vlaanderen te ſtellen, heb ik aan mynen Neef, den Maarichalk en Hertog van Lorges, die myne Troupen in Duiſchland commandeert, order geeven om zich meeſter van Heidelberg te maaken.

17. Stuk. I. Deel.

G g

ken.

1693.
May.

ken. Hy heeft myne orders volvoerd. De Loopgraaven zyn geopend den 21sten. dezer Maand; de Stad wierd veroverd den 22sten. en het Kasteel gaf zich over den 23sten. Deze Verovering, welke de Veldtocht zo glorieuslyk opent, geeft my ter zelve tyd en een vryer ingang in het hert van 't Keizerrijk, en een bynagewis voorteken van een noch gelukkiger gevolg voor het toekomende. Dit verplicht my God te danken voor de bescherming, welke hy my verleent, en de geene die hy my doet verhoopen; en hem te bidden, dat het hem believe, om zyne gunsten ten toppunt te voeren, een vaste en bondige Vrede aan myne Volkeren te geeven, welke ik aanmerk als de glorieuze prys van myne moeijelijkste onderneemingen. Ik schryf ten dezen einde aan u, om u te zeggen, dat myne meening is, dat gy het *te Deum* in de Domkerk van myne goede Stad Parys zult doen zingen, ten dage en uure als de Groot-Meester, of de Ceremoniemeester u van mynen wege zal zeggen; en ik geef order aan de Hoven, dat zy het zelve op de gewoonlyke manier zullen bywoonen. Hier over bid ik God, dat hy u, myn Neef, in zyne heilige en waardige bescherming neeme. Geschreeven te Quesnoy, den 27sten. May 1693. Getekend LOUIS, en laager PHELYPEAUX.

Briefven van
twee Keur-
vorsten
over het
werk van
het Negen-
de Keur-
vorsten-
komp.

Over het werk van het Negende Keurvorstendom, 't geen sedert een tyd zo veel stribbelings veroorzaakte, als wy elders verhaald hebben, zag men nu ook den volgenden Brief, geschreeven door den Keurvorst van Keulen aan dien van Beyeren.

Copy van den Brief van zyne Keurvorstelyke Doorluchtigheid tot Keulen aan Keur-Beyeren, aangaande het Negende Keurvorstendom.

Doorluchtigste, &c.

UW Liefdens Vriend-broederlyk schryven van den 23sten. February laatstleden heb ik te recht ontfangen, en deszelfs hoogwys sentiment aangaande het Negende Keurvorstendom breeder verstaan. En also ik aan dezelve voor zodanige vertrouwde opening hier mede behoortlike dank bewyze, zo kan dezelve wel verzekert zyn, dat ik verlange het gemelde Keur-werk, hoe eerder hoe liever, tot allerzyds vergenoegelyke einde gebracht te zien: doch wat aangaat de conditien, *sine quibus non*, zo heb ik (gelijk Uwe Liefde bewust is) dezelve op een Geestelyk Keurvorstendom, 't welk tegenwoordig te gelijk met het Hanoverse ingevoert zoude werden, aangedragen; ten deele op dat het getal der Geestelyke Keurvorsten, volgens behooren, daar mede ook vermeerdert zoude werden; en ten deele op dat de Geestelyke Keurvorstendommen nimmermeer zouden manqueeren, en met eenen zo veel te minder onrust en tweespalt in 't Roomse Rijk, ook omtrent de Religie zo veel te minder gevaarlykheid zoude ontstaan,

Doeh

Doch also deze myne intentie in 't Keurvorstelijk Collegie niet bekend is gemaakt, zo ben ik tegenwoordig geresolveert my met Uwer Liedens stem en deszelfs bygevoegde intentie. zodanig te vergelijken, dat, in gevalle van manquement van 't een of 't ander tegenwoordig Katholijk Keur-huis (t welk den Alderhoogsten langduurig gelieve te verhoeden) een ander Katholijk Vorstelijk Huis *per Sanctionem Pragmaticam* gefurrogeert, en wyders op deszelfs afgang, en also successivè *in infinitum*, door een ander Katholijk Keur-huis de vacante Keur uit kracht van de zelve *Sanctio Pragmatica*, vervult werde; niet twyfelende of Uwe Liefde zal, volgens deszelfs pryswaardige Religions yver, geen bedenken dragen van my in deze zaak by te stemmen.

Wat nu wyders het temperament aangaat, het welk tot myn en der Heeren Keurvorsten van Trier en Paltz L. L. fatistactie onlangs tot Regensburg in voorflag gebracht is, heb ik doenmaals van Hooggedachte haare L. L. niet konnen vernemen, of dezelve het gemelde Temperament agreëeren en voor goed zouden keuren; doch wat my aangaat, ik bevind dit byzonder swaar te zyn, dat op de Keur-Mentzische propositie in de stemmen van al het geen te vooren voorgevallen was, gebstraheert zoude werden, daar ik doch niet zo wel zie hoe het met myne Navolgers in 't Aerts-Stift Keulen te verantwoorden zoude zyn, zo wanneer in deze hoogwichtige en myne Keurvorstelijke gerechtigheden, mitgaders Vorstelijke rechtmatige zornakende zaak, het my toegevoegde swaar nadeel silfswygende voorby gegaan zoude werden; het welk (volgens onze hoop) Uwe L. zo veel te minder zal verlangen, dat zo dezelve, als ons Keur-huis daar aan gelegen is, dat my diergelyk een lak niet na ga.

Wyders kan Uwe L. vastelijk vertrouwen, dat ik verlang deszelfs lofselijke intentien tot d'algemeene Ryks welvaart, rust en veiligheid der Katholijke Religie, zo veel als in myne macht is, volgens myn beste vly, te secondeeren; hebbende ondertusschen aan dezelve niet willen verbergen, dat den Keizerlijken Rijks Hof-Raad, Baron van Ek, deze voorleede dagen alhier aangekomen is; en tendeert deszelfs negotiatie voornamentlijk daar heenen, dat ik niet alleen myn stem tot het Negende Keurvorstendom zoude verleenen, maar ook de Heeren Keurvorsten tot Trier en Paltz L. L. daar toe zoude trachten te disponeeren; ook zyn Keizerlijke Majesteit my daar nevens genadigst laten infinueeren, dat hy zich voor d'introductie. noch nader over 't een en 't ander met my genadigst wilde beraden: Onderlaate overzulks niet met Uwe L. over gemelde Rijks Hof-Raads verder aanbrengen Vriend-broederlijk te correspondeeren; vastelijk op dezelve vertrouwende, datze van haar zyde zal helpen te weeg brengen, dat de aangerechte introductie zo lang te rug gestelt blyve tot dat de zaak zich in een betere vouw zal hebben gelegd. Doch wat voor een Tractaat meer Hooggedachte Heeren Keurvorsten met Hessen-Kassel aangegaan hebben, hebbe ik Uwe L. hier

1693. medo afschrittelyk willen communicceeren, en daar nevens willen ver
May. zoeken, dat het dezelve gelieve deszelfs hoogvernuftige gemoedsmee-
 ning daar over onbeschroomdelyk te openbaaren, die ik &c. *Freyfingen*
den 12 Maart 1693.

Op dezen Brief liet de Keurvorft van Beyeren het onder-
 staande Antwoord afgaan.

Copy van het Antwoord van zyn Keurvorftelyke Doorluchtigheid van
Beyeren op den voorgaanden Brief.

Hoogwaardigfte en Doorluchtigfte Keurvorft,

Uit Uwer Liefde aan my afgelaaten Vriend-broederlyk fchryven van
 den 12den. dezer heb ik gezien, op wat wyze en conditie dezelve
 aangaande, het Negende Electoraats werk van meening is zich by de
 meeste stemmen in 't Keurvorftelyk Collegie te voegen. En alzo dit
 in der daad het zelve is wat ik by myn stem (dewelke, gelijk bekend is,
 Keur-Ments als doen nagevolgt heeft) voor goed bevonden heb ten beste
 van de Katholijke Religie te reserveeren, zo ben ik over zodanige Uwer
 L. verklaring zo veel te meer vergenoegt; niet twyffelende of de Heeren
 Keurvorften, en dienvolgende ook zyn Keizerlyke Majesteit zelf, zullen
 gefamentlyk betuigen, aangaande het temperament tot facilitateering der
 overige Heeren Keurvorften laatst tot Regensburg ontworpen, zo kan ik
 by my als noch niet bevinden waarom Hooggedachte Heeren Keurvor-
 sten oorzaak zouden hebben om het zelve, als een gantsch onschadelijk
 project, te verwerpen, en daar tegen het geen in 't Keurvorftelyk Colle-
 gie in dit Electoraats werk, mitsgaders tegen d' Investituere zelf, met zulk
 een scherpe protestatie en censuur voorgevallen is, te procedceeren; en
 Uwer L. (gelijk my laatst van Regensburg gecommuniceert is) een ander
 wat gelimiteerder Project in voorflag hebben laten brengen, zo zyn ech-
 ter zulke harde en nadenkelyke uitdrukkingen daar inne begreepen, die
 de *pro Majoribus* staande Heeren Keurvorften, als ook zyn Keizerlyke
 Majesteit zelf, hoogst bevindelyk aangrypen, en niet anders als verbitte-
 ring der gemoederen konden veroorzaken: gelijk dan, nevens hoogst-
 gemelde zyn Keizerlyke Majesteit de meergenoemde Heeren Keurvor-
 sten nimmermeer zullen willen wecten, dat zy dit werk geprecipiteert,
 d' andere gepretericeert, of anders ietwes gedaan hebben, wat tegen de
 Goude Bulle, en de tot noch toe gehoudene observantie in 't Keurvorste-
 lyke Collegie, gelijk in de reftceerende Actens en Protocollen, (en in spe-
 cie dezen aangaande) klaarlyk te zien is, zoude mogen ftryden: gelijk
 zyn Keiz. Maj. het meergemelde Negende Electoraats werk eerftelyk aan
 alle Heeren Keurvorften in 't byzonder, en vervolgens aan 't Keurvorftel.
 Collegie tot Regensburg (met voorweeten van welgemelde Heeren
 Keurvorften) heeft laten voorstellen, hoe dikwils het Keurvorftel. Di-
 rectorium naderhand aangemaant was, dat, in gevalle tyd daar toe gelaat-
 ten,

ten, en actueele propositie te gelijk te rug gehouden wierd, men die zaak zoude laten steeken, tot dat men eindelijk gezien hadde werwaarts d'intentien ten deele strekken, waar van het doenmaals raadfamer was zich te onthouden, als oorzaak tot meerder verwydering en verbittering te geeven; weshalven ik dan Uwe L. in oprechte Vriend-broederlijke welmeeninge, op nieuw verzoekte, dat het dezelve believe de daar tegens aanlopende, en op een volkomene collisie doelende Conflicten, gehoor noch bescherming te verleenen, maar zich veel meer aan het grootste gedeelte ('t welk. voor zo veel de Katholijke Religie aangaat, haar conscientie hier in ook zekerlijk quyt) te houden, indien dezelve noch den verdienden dank kan hebben. *Brussel den 27 Maart 1693.*

1693.
May.

De Generaal van Asprenont, dien men over het verlies van de Stad Belgrado, daar hy Gouverneur af was geweest, (a) arrest in zyn huis had betekend, alzo men hem verdacht van niet ter goeder trouwe gegaan te hebben, had eindelijk gelegenheid gevonden om de wereld van het tegendeel t'overtuigen. De Prins Louis van Baden, door den gemelden Generaal, dien het hertgrondig smertte zyne achtbaarheid zodanig verscheurd te zien, aangesproken, liet de zaken met alle nauwkeurigheid ondervorschen, en, hebbende hem onschuldig gevonden, gaf hem, voor zyn vertrek na den Ryn tot het commandeeren van het Keizerlijk Leger, de volgende Attestatie.

Generaal
van Asprenont in
zyne eer
hersteld.
(a) Zie 4
Deel van het
Jaar 1690.
Pag. 135.

DE Vesting Belgrado, ongelukkiglijk weggenomen door de Turken in den Jaare 1690. en daar by de groote confusie ontstaan zynde, ter oorzaak van het springen van het Buskruid-Magazyn; zo hebben vele menschen, t'onrechte geïnformeert wezende, daar van de schuld willen toeschryven ten voornaamsten aan den Heer Graave d'Asprenont, Lieutenant van den Marechal de Camp Generaal, hoewel dezelve doenmaals aldaar niet meer en Chef commandeerde; het welk de reputatie, by hem albereids door de wereld verkreegen, geweldig verkleint heeft gehad; te meer, alzo zyn Persoon daar benevens ook in verzekering wierd genomen, zo als zyn Keizerlijke Majesteit in gelijke toevallen pleegt te doen. Maar alzo ik ben geïnformeerd van den Heer Hertog van Croy, en van Generaals en Officieren, die alsdoen in de gemelde Vesting Belgrado commandeerden, hoedanig de voornoemde Grave van Asprenont daar allesints zyne schuldige plicht heeft gequeeten gehad, en zynen wakkeren yver getoont, in alles wat den dienst van zyn Keizerlijke Majesteit mochte betreffen; zo heb ik niet kunnen onderlaaten aan hem te verleenen deze tegenwoordige Getuig-brief; eensdeels tot zyne vertroosting, en dat een ygelijk mochte overtuigt werden van het contrarie van die lasteringen, met de welken men hem daar over heeft beklad;

1693.
May.

en anderdeels om hem te strekken tot een Recommendation-brief aan onzen Hoogstgedagten Doorlugtigsten Heere en Meester, mitsgaders tot alzulke andere inzichten, als hem nodig mochten zyn tot zyn avancement : niet twyfelende, of alle de lasteringen, by hem ter zaake van dien verdragen, zullen geweest zyn tegens de intentie van zyn Keizerlijke Majesteit. Tot bekrachtiging van het welk ik dezen onderteekend en verzegeld hebbe. Weenen den 10 February 1693. Louis, Markgraaf van Baden, en van zyn Keizerlijke Majesteit Licutenant Generaal, Veldmaarschalk, Colonel en Gouverneur van Raab.

Dood des
Prinzen van
Hessen-
Rheinfeld.

Eindelijk : des nachts van den 11^{den}. der Maand stierf te Keulen de Prins Ernest van Hessen-Rheinfeld, ter ouderdom van negen-en-seftig jaaren, en wierd begraven in de Kerk der Kapucynen van Bornhoven, omtrent acht mylen van St. Goar gelegen. Hy was Zoon van Maurits, Landgraaf van Hessen-Kassel, en van Juliane, Dochter van den Graaf Johan van Nassou-Dillemburg; in de gemelde Plaats geweeken, toen zyne Residentiestad, in de Maand December des voorgaanden Jaars, door de Franschen aangetast wierd, en van zyne Religie afgevallen in den Jaare 1652. gezamentlijk met Maria-Eleonora, Dochter van den Graaf Philips-Renard van Solms, zyne Gemalin. Hy liet twee Zoonen na : Willem, geboren in het Jaar 1648. getrouwd aan Maria-Anna, Dochter van Ferdinand-Karel, Graaf van Lowenstein-Wertheim : en Karel, geboren in het Jaar 1649. getrouwd voor d'eerstemaal met Sophia-Magdalena, Dochter van Erik-Adolf, Graaf van Solms; en voor de tweede maal met Alexandrina-Juliana, Graavin van Linange, Weduwe van Joris, Landgraaf van Hessen-Darmstad in Veel.

SWITSER-
LAND.
Cantons
antwoor-
den op de
Memorie
van den
Keizerlij-
ken Afge-
zant.
(a) Zier
Pag. 116.

DE Cantons hadden nu in de (a) Vergadering te Bremgarten alle de geschillen, die'er onder eenigen van hen waren, gelukkiglijk beslecht, en vervolgens mondelijk en schriftelijk geantwoord op de Memorie van den Baron de Neveu, bestaande daar in, dat de gezamentlijke Cantons, en voornaamentlijk de Protestantsehe, de Neutraliteit met alle mogelijke naauwkeurigheid zouden onderhouden, en alle de Transgressien, daar men voorheen over geklaagd had, zorgvuldigly vermyden, enz.

De hoop, welke men, niertegenstaande alle de stribbelingen, sedert

federt een tyd had gehad, dat de Switfers noch wel iets ter gunfte der Geallieerden zouden doen, was niet t'eenemaal ydel geweest. Het Canton van Zurich vergunde eindelijk op den 25^{den}. der Maand wervingen voor Holland, die met openbaare trommeslag wierden aangesteld. Monfr. Amelot, die, onaan gezien alle zyne behendigheid, niet ten netten en wist, op wat voet d'onderhandelingen met den Hollandfchen Minister stonden, doch echter een kwaad vermoeden 'er af had, stuurde den 26^{den}. den Capitein Viguier na Zurich, met brieven aan de Regeering over dit ontwerp. Men confereerde met hem; en was het flor, dat deze wervingen niet aangesteld wierden om de Troupen tegens Vrankrijk te gebruiken, maar alleenlijk tot de verdediging van eigene Landen.

1693.
May.Zurich ver-
guat we-
vingen
voor Hol-
land.

HET gebrek van (a) Koorn, waar af zich het Koningrijk sedert een tyd byna t'eenemaal ontbloot had gezien, deed de Gemeentens op verscheidene plaatsen aan 't muiten slaan; daar men een voorbeeld af kan zien uit den onderstaanden Brief, geschreeven te Lyon den 20^{den}. der Maand.

FRANK-
RYK.
Gebrek
van Koorn.
(a) Ziet
Pag. 183.

HET Koorn is zo schaars; en de Politie word zodanig verwaarloofd, dat de Bakkers, om het Brood te swaarder te maaken, verzind hebben Zemel en Asch 'er onder te vermengen. Dit Brood is zo slecht, en zo duur, en heeft zo veele ziekten veroorzaakt, dat het Volk op Zondag, den 17^{den}. aan 't muiten sloeg. De Vrouwen, meer als vier honderd sterk, liepen na het huis van Monfr. de Berulle, onzen Intendant, om recht te eiffchen; waar onder eenigen, door den honger tot wanhoop aangedreeven, dul genoeg waren om hem te dreigen, dat ze hem den hals zouden breeken, en zyn huis in koolen leggen, zo hy het Brood niet goed, en goed koop, deed maaken. Anderen, noch raazender, rukten hem de Paruk van 't hoofd. Den Intendant, om zich uit deze belemmering te redden, beloofde hen alles tegen des anderendaags: maar hebbende het niet gedaan, verspaderde het Graauw weder in grooter getal, en plonderde het Brood van eenige Bakkers. Monfr. de Berulle, in tydts 'er af bericht, en zelfs dat men ook op zyn huis meende aan te vallen, deed het Volk van het Maarschalkschap, en de Soldaaten van de wacht, in de wapenen komen, welke het Graauw op den hals gingen storten, verscheidenen kweeften, en eenigen gevangen namen. De verwarring was groot: de straaten krielden van gewapende lieden: en den oproer duurde drie achterevolgende dagen. Den Aertsbisschop, den vierden dag van zyne Hoffede gekomen, herstelde de rust door zyne tegenwoordigheid eeni-
ger-

1693.
May.

germaate. De Presidial weigerde de Gevangenen ter dood te veroordeelen. Monfr. de Berulle heeft met een Expresse aan het Hof bericht gegeven van alles wat 'er gepasseerd is : en men verwacht met verlangen, wat hier over verordend zal worden.

Deze schaarsheid van Koorn, waar af (gelijk uit een groote elende dikwils een groot voordeel getrokken word) eenigen zich tot hun byzonder belang wisten te bedienen, gaf ook voet tot het volgende Arrest.

DE Koning onderrecht zynde, dat verscheidene Particulieren tegens d'Ordonnantien van zyne Majesteit, de nieuwelijks gegeevene Arresten, en de byzondere Ordonnantien van d'Officers der Politie in icder Jurisdicctie des Koninkrijks, voortvaaren met Koornmagazynen te maaken; 'tgeen medehelpt tot de verhooging der prys, en belet dat de gemeene Markten overvloedig voorzien zyn, op dat d'Onderzaaten van zyne Majesteit het zelve voor een redelijke prys tot hun onderhoud kunnen koopen : waar in willende voorzien, gehoord het raport van den Heer Phelypeaux de Pontchartrain, Ordinaris Raadsheer in den Koninklijken Raad, Controlleur Generaal der Finantien, heeft *zyne Majesteit, zynde in zynen Raad*, geordonneerd, en ordonneert, dat door de Heeren Intendanten en Commissarissen, verdeeld in de Provincien en Generaliteiten, aanstonds zullen opgesteld worden Lysten van het Koorn, 'tgeen in de particuliere Magazynen of op de Zolders in de Steden en plaatsen van hun gebied gevonden zal werden, om vervolgens aan zyne Majesteit gezonden en vertoond te worden, op dat hy 'er over ordonneere zodanig als hy het raadzaam zal oordeelen. Gedaan in des Konings Raad van Staat, zynde zyne Majesteit daar tegenwoordig, gehouden te Versailles, den 16^{den}. May 1693. Getkend,

PHELYPEAUX.

Gelijk het al voor een wyl aan de Particulieren verboden was Koornmagazynen te maaken, om aan de Munitionarissen gelegenheid te geeven van des Konings Magazynen te voorzien, meende men, dat het oogmerk van dit Arrest was, door de provisien, welken men had, ten naauwsten onderrecht te weezen van d'armoede des Koninkrijks, om 'er de verdrietige gevolgen afvoor te komen. Ondertusschen moest 'er, om ze te krachtiger voor te komen, het gezag van het Parlement van Parys toe aangewend worden; gelijk men uit het Extract van dit volgende Arrest kan zien.

Ex.

*Extract uit de Registers van het Parlement.*1695.
May.

OP huiden het Hof, de Grootte Kamer, en de Tournelle vergaderd zynde, (na, in de tegenwoordigheid van de Liedens des Konings, den Lieutenant Generaal van de Politie, en den Substituit van den Procureur Generaal des Konings in het Châtelet, mitsgaders de Provoosten der Kooplieden, Schepenen, en den Substituit van den Procureur Generaal des Konings voor de Bank van het Stadhuis dezer Stad Parys, gelijk ook de Liedens des Konings in hunne Conclusien gehoord te hebben) heeft men geordonneerd, en ordonneert, dat d'Ordonnantien en Arresten roopende de Politie van het Koorn, en voornaamentlijk dat van den achtsten January laastleden, uitgevoerd zullen worden: in gevolg van het welk iterative verboden zyn gedaan aan alle anderen als de geenen die met d'uitvoering van des Konings orders belaa'den zyn, van eenig Koorn te verzamelen, meer als het geen tot onderhoud van hun Huisgezin noodzaakelijk is; en aan de Kooplieden in Koorn en Meel, het zelve in grooter quantiteit te hebben, als 't geen zy van nooden hebben om hunnen gewoonlijken handel t'onderhouden: gebiedende aan alle de geenen, die meerder Koorn als de gemelde quantiteit hebben, en voornaamentlijk aan de geenen die 'er geen gewoonlijken handel mee doen, alle weeken daar af te sturen op de Markten van de Plaatsen daar hunne Koornschuuren gelegen zyn, en, zo 'er geene Markten in de gemelde Plaatsen zyn, op de naaste, in zodanige quantiteit dat de gemelde Markten genoegzaam voorzien zyn, en dat deze Stad Parys, en d'Inwoonders der gemelde Plaatsen, en inzonderheid d'Armen, de quantiteit, welke zy van nooden hebben, tot een redelijke prys kunnen bekomen. En by gebrek van zulks aanslondts na d'afkondiging van het tegenwoordig Arrest te doen, zal 'er volgens de strengheid der Ordonnantien en Reglementen van de Politie in voorzien worden. Van gelijken word aan allen en een iegelijk verboden eenig Koorn voor den Oogst te koopen, of te verkopen; verklaarende alle zodanige koopen, welke gedaan zyn, of gedaan zullen worden, nul en van geene waarde; en gebiedende aan d'Officers en Bailjuwschappen, Seneschaalschappen, Schouten en Schepenen, en aan alle andere Officiere van het Resfort de hand aan d'uitvoering van het tegenwoordig Arrest te houden: verbiedende wel expreffelijk aan allerhande personen oproeriger wyze op de Markten en Wegen te samen te rotten, om wat oorzaak en onder wat voorwending het ook zou mogen weezen; en te belletten het koopen en vervoeren van Graanen, en voornaamentlijk van de geenen die voor deze Stad Parys verordend zyn, behoudens dat zy zich zullen mogen richten aan de Rechters der plaatsen, om op hunne klachten gehoord te worden, gelijk het gevoegelijk zal weezen. Ordonneerende, dat het tegenwoordig Arrest aan de Bailjuwschappen, Seneschaalschappen, en andere Rechtbanken van het Resfort geskurd, geleezen, afgekondigd, en, overal daar het van nooden is, aangeplakt

1693.
Maj.

plakt zal worden : gebiedende aan de Substituten van den Procureur
 Generaal des Konings de hand 'er aan te houden, en 'er het Hof aanstonds
 af te verwittigen. Gedaan in het Parlement den 22sten May 1693.

Getekend, D O N G O I S.

Dit waren onbetwistelijke bewyzen van d'algemeene elende, en de gevaarlijke gevolgen die men 'er af vreesde. Ook zag men ze in het Mandement des Aertbisschops van Parys, waar in, verordenende gebeden voor den Koning, hy het ongeluk zyner Volkeren niet en kon verswygen.

Mandement van den Aertsbisschop van Parys, noopende de Gebeden van Veertig Uuren, aangesteld gedurende de Veldtocht tot de behoudenis van de Gekeiligde Persoon des Konings, den Dauphin, en de gantsche Koninglijke Familie.

FRANCOES, door de genade van God en den Heiligen Apostolischen Stoel, Aertsbisschop van Parys, Hertog en Pair van Frankryk, Commandeur van des Konings Orders, Proviseur van het Huis der Sorbonne, en Overste van dat van Navarre, aan d'Aertspriesters van S. Maria Magdalena en S. Severyn, mitsgaders aan de Dorpdekens van ons Bisdrom, heil en zegen. De vreeze Godts, en het vertrouwen op zyne barmhertigheid, zyn de vaste toudementen van de hoop der Christenen. *Dat de gantsche Aarde den Heere vreeze*, roept de Koninglijke Proteet. *Dat alle de menschen, die op den Aardbodem woenen, voor hem beeven* : want hy heeft gesproken, en alles is gedaan : hy heeft gebooden, en alles is geschaapen. *Gelukkig is dan het Volk, 't geen hy heeft willen verkiezen om 'er zyn erfdeel af te maaken.* De Koningen worden niet behouden door het groot getal hunner Krygsbenden ; en de sterksten reddden zich niet uit het gevaar door de grootheid hunner krachten : maar de Heere bond zyne oogen op de grooten en kleinen die hem vreezen, en wydert zich nooit af van de geenen die zyne barmhertigheid aanroepen. *d'Engelen des Heeren*, voegt hy 'er by, *waaken rondom de geenen, welke zich aan zyne bescherming overgeeven* : en die zyne hulp in eenige ongelentheid zoeken, zullen niets gebrek hebben. 't Is op deze Christelijke grondregelen dat wy in de tegenwoordige gesteldheid der zaaken beslooten hebben openbaare Gebeden te verordenen, en de zelve met alle bedenkelijke yver en vuurigheid in den Hemel te doen hooren. Waar zou men een bekwaamer sifsoen hiertoe kunnen verkiezen, als het geen, 't welk ons zo klaarlijk ontdekt en de rampen die ons dreigen, en de hulpmiddelen die wy het meest van nooden hebben om 'er ons voor te behoeden. De Koning stelt zich bloot voor duizend gevaaren om het heil van zyn Volk : hy gaat met den eersten zich plaatsen in het hoofd zyner talrijke Legers, en onze schrik verdubbelen. d'Ongeftadigheid des tydts vertoont zich ieder oogenblik aan onze oogen, om de goederen des Aardrijks

rijks te beschadigen; en zyne ongelijkheden maaken onze hoop onzeker. Eindelijk, de menigte onzer zonden doet dat hunne maat vol is, en hitft de gramfchap en wraak van den Hemel op ons aan. 't Is dan billyk, dat wy 'er door de werken van onze boete de toon af bevreedigen; den overvloed van de vruchten des Aardrijks, met door onze vernederingen de zegeningen des Heeren te bewerken, over het Koningrijk haalen; en het geluk van den Staat bestendigen, met door onze gebeden de behoudenis der Geheilgde Perfoon van onzen Monarch, en het gevolg van zyne deffinen, te verwerven. *Hierommo*, na 'er over geraadpleegd te hebben met onze Eerwaardige Broeders den Deken, de Kanonniken, en het Capittel van onze Hoofdkerk, zullen wy op Zondag, den vier-en-twintigften dag van de tegenwoordige Maand, de Gebeden van Veertig Uren, benevens ten toon stelling van het Allerheiligste Sacrament, met een Pontificaale Mis in de gemelde onze Kerk aanvangen; alwaar men vervolgens alle dagen, gedurende deze Veldtocht, de Collecte, geintituleerd in het Misfaal (a) *pro Rege & ejus Exercitibus*, in alle de Missen zal leezen; en daar men op de Zon- en Vierdagen na de Vespers Proceffien zal doen: 't geen wy ook onderhouden willen hebben in alle d'andere Kerken van dit Bifdom, en voornaamentlijk van deze Stad, daar men Gebeden van Veertig Uren zal doen; met ten toon stelling van het Heilig Sacrament, volgens d'order die wy hen voorschryven, en daar men de gemelde Gebeden op den gezeiden Zondag zal aanvangen, op welken dag en de twee volgenden men het Heilig Sacrament des Altaars in alle de Kerken der Stad en Voorsteden van Parys ten toon zal stellen, gelijk ook in d'anderen van ons Bifdom 's anderendaags na dat 'er ons Mandement gebracht zal weezen. Wy gebieden u derhalven, dat gy deze Tegenwoordigen zult hebben te doen aankondigen aan alle Abten, Dekens, Priooren, Priesters, Oversten en Overstinnen der Wereldlijke en Geestelijke Broeder- en Zusterschappen; op dat zy de gemelde Gebeden op de betekende dagen aanvangen en vervolgen; en dat de geenen, welke aan hen onderworpen zyn, of die in hunne Kerken komen, in de Sermoenen en Predikation, die aldaar gedaan zullen worden, verwittigd en vermaand werden tot te bidden, gelijk zy om zulke dringende en gewichtige redenen, en voornaamentlijk om de behoudenis der Geheilgde Perfoon van den Koning, Myn Heer den Dauphin, en degantsche Koninglijke Familie, moeten doen. En op dat niemand van onze meeningen onweetend mag weezen, beveelen wy, dat ons tegenwoordig Mandement op Donderdag aanstaande, zynde H. Sacramentsdag, door de Predikers geleezen en afgekondigd, en in de Sacriltien, en overal daar het van nooden is, aangeplakt zal worden. Gegeeven te Parys, in ons Aertsbifschoplijk Paleis, dezen achtiensten dag van May, in het Jaar duizend zes honderd drie-en-negentig. Gêtekend. FRANÇOIS, Aertsbifschop van Parys: en laager, door Myn Heer WILBAULT.

1699.

May.

(a) Voor den
Koning en
zynes Heir-
fchaaren.

1593.

May.

Vertrek des
Konings na
de Neder-
landen.

De Koning, begeerig om te zien hoe zich de zaken in de Nederlanden toedroegen, (van welke tocht men sedert een tyd geweldig groot had opgegeeven) vertrok ten dien einde den 15^{den}. der Maand van Versailles; hield het middagmaal te Escouan; en sliep te Chantilly, daar hy den 16^{den}. het vermaak van de Jagt nam. Den 20^{den}. kwam hy te Compiègne, alwaar hy insgelijks een dag stil bleef, en des morgens, zo als hy opgestaan was, verklaarde, dat hy aan den Maarschalk de Lorges order had gegeven om Heidelberg te vermeesteren; dat, de Stad Roses in Catalonien door den Maarschalk de Noailles berend was; en dat men wel haast zou weten, wat dessein hem na Vlaanderen voerde. Den 22^{den}. vertrok hy van Compiègne, en nam nachtrust te Rooye. Den 23^{den}. sliep hy te Peronne, daar den Hertog van Chartres, te post van Parys vertrokken, zich by hem voegde; den 24^{den}. te Kamerik; en den 25^{den}. te Quesnoy. Hier kreeg hy de tyding wegens de verovering van Heidelberg, door een Officier dien de Maarschalk de Lorges aan hem afgevaardigd had: waar op men aanstonds een Courier na Marseille stuurde, om zich van daar na Adrianopolen te vervoegen, en deze tyding, even als of'er de verovering van den gantschen Ryn had aangehangen, aan den Grooten Heer bekend te maaken. Doch het vervolg van deze tocht des Konings, welke de Hofjuffers, volgens de gewoonte, weder moesten bywoonen, in de aanstaande Maand.

Wenog van
Orleans na
de Kusten.

Den Hertog van Orleans, door den Koning, zynen Broeder, tot Generalissimus over alle de Troupen des Ryks verklaard, en voor deze Veldtocht tot de bewaaring der Kusten verordend, vertrok den 28^{den}. der Maand van Parys; sliep des nachts te Bresfoles; den 29^{den}. te Allencçon; den 30^{den}. te Mayenne; en kwam den 31^{den}. te Vitré in Bretagne, alwaar hy zyn verblyf stond te houden, ten einde dicht by te weezen, om zyne orders langs de gantsche Kust te kunnen geeven. In der daad, men was zo beducht dat d'Engelschen en Hollanders een landing zouden onderneemen, dat'er alle mogelijke voorzorgen tegen aangewend wierden. Men liet, uit vrees van overrompeld te worden, eenige Barken in de Havens van Dieppe en St. Valery zinken, en wierp'er verscheidene Batteryen op: de Landzaaten kreegen
order

order om op te trekken : la Hogue wierd met Reduiten en Forten versterkt, enz. 1693.
May.

Ziet daar, hoe men zich te land tegens de vyandlijke onderneemingen in postuur stelde. Ter zee wierd geen minder vlyt aangewend. 't Esquadre van Rochefort, gecommandeerd door Monfr. de Gabaret, vervoegde zich den 15^{den}. der Maand te Brest, sterk vyf-en-twintig Zeilen, waar onder zestien Schepen van linie, de rest Branders en Fregatten. De *Eolus* van Havre, en de *Prompt* van Duinkerken, waren 'er twee dagen te vooren gekomen, gelijk ook Capitein Jan Bart met d'*Ysvogel*. Den 21sten. was de gantsche Vloot gereed om te vertrekken. Men gaf ook dien zelve dag de gewoonlijke seinen om klaar te maaken; maar de wind eenslags omgelopen zynde, moest men tot den 24sten. blyven leggen : wanneer men in zee stak. Monfr. de Chateaufort commandeerde de Voorhoede; de Maarschalk de Tourville, als Admiraal Generaal, de Bataille; en Monfr. de Gabaret d'Achterhoede. De gantsche Vloot bestond uit drie Divisien, gecommandeerd door d'Admiraalen; ieder Divisie uit drie Esquadres, gecommandeerd door de Vice-Admiraalen; en ieder Esquadre uit acht Schepen : maakende in 't geheel twee-en-seventig Oorlogschepen. Voegt hier by voor ieder Esquadre drie Branders, en twintig Lastschepen, welke tot Hospitaalen en Magazynen moesten dienen.

Behalven deze Vloot, was ook noch de Graaf van Etrées op den 14^{den}. der Maand van Toulon in zee geloopt, met twee-en-twintig Schepen van linie; daar zich noch eenige anderen, en vyf-en-dartig Galeyen moesten byvoegen : van wiens verichtingen d'aanstaande Maand ons bericht zal geeven. Graaf van
Etrées in
zee.

HET Parlement van Engeland, door den Koning, voor zyne overtocht na de Nederlanden, tot den 12^{den}. May geprorogeed, vergaderde op den bestemden dag, en wierd (na dat men verklaard had, dat het gevolg van der Geallieerden wapenen van hunne eenigheid ahangt, en dat men derhalven krachtige resolutien tot behoudenis van de zelve had genomen) nu weder tot den 24sten. September aanstaande geprorogeed. ENGE-
LAND.
Parlement
geproro-
geerd.

1693.

May.

SCHOT.
LAND.
Parlement
vergaderd.

IN Schotland daarentegen hadden, na verscheidene prorogatiën, de Zittingen op den 28sten April aanvang genomen; en werd in d'eerste de Brief, door den Koning aan deze Vergadering geschreeven, en van den volgenden inhoud, gelezen.

WILLIAM REX.

My Lords en Edellieden.

VAN dien tyd af dat Wy eerst tot de Kroon van dit Ons oude Koninkrijk kwamen, zyn Wy steeds vastelijk geresolveerd geweest derwaarts te gaan, en 'er zelfs in persoon een Parlement te houden, op dat Wy tegenwoordig zynde, over alles dat uwe gelukzaligheid en voorspoed betreft, volkomenlijk mochten hooren redeneeren, en alzo te bekwaamer zyn om te oordeelen van de Wetten die gevoegelyk zouden mogen gemaakt, en de mesures die door Ons in de administratie behoorden genomen te worden. Doch tot noch toe hebben de noodwendigheden Onzer affaires, 't zy omtrent Onze tegenwoordigheid buiten 's Lands gedurende de Veldtocht, of ter oorzaak van Onze tegenwoordigheid in dit Ryk gedurende de zittinge van Ons Parlement alhier, Ons verhinderd by u lieden te wezen. Niettemin blyven Wy noch in de zelfde resolutiën, en zullen daar van niet afstaan, op hoope van eens een bekwaame gelegenheid aan te treffen om die na te komen; dewyl Wy 't zelve tot een volkomene vaststelling van dit ons oude Koninkrijk gantschelyk noodig achten. Maar ondertusschen hebben Wy, op dat de affaires van Ons Volk door 't langer uitsstellen van uwe byeenkomst geen nadeel zouden lyden, geraaden gevonden u t'zamen te beroepen, schoon Wy van Britanniën afwezend zyn: zo volkomen is Ons betrouwen op uwe affectie tot Ons en Onze Regeering, waar van Wy in de voorige Zittingen genoegzaame blyken hebben gehad. Wy hebben derhalven tot Onzen Commissaris genoemd en aangesteld Onzen zeer getrouwen en welbeminden Cousijn William, Hertog van Hamilton, den President van Onzen Raad; wiens bekwaamheden en ervarenheid, om zich in zulk een Ampt te kwyten, u wel bekend zyn, en van welke Wy niet minder als van zyne getrouwghed en yver tot Onzen dienst en welstand van het Koninkrijk goede reden hebben om voldaan te wezen. Waarom Wy hem ook volkomene instructie hebben gegeven tot alles dat Ons by deze conjuncture, tot onderstand der Regeeringe en de veiligheid Onzes Volks, noodig schynt gedaan te worden; reserveerende 'tgeene hier niet gemeld is, en 't welk uitsel lyden kan, tot dat Wy zelf onder u lieden tegenwoordig zyn. Wy twyfelē niet, of gy zult van herten met Onzen Commissaris tot het betrachten van zyne instructiën aanspannen, om de Natie tegen de aanslagen van booze menschen binnens, en van de Vyanden buitens Lands in zekerheid te stellen; en hem voorts behulpzaam zyn in alle het andere dat Hy u in Onzen Naame ten gemeenen voordeele van Ons en Ons Volk zal voorstellen. Overzulkis recomman-

dee-

deeren Wy U lieden dan in 't byzonder bescheidenheid en eendracht; op dat zo wel door uw exempel, als de achtbaarheid der Wetten, alle Factien en Partyschappen mogen gedempt worden. En nademaal de Kerkelijke zaaken voor een groot gedeelte het onderwerp der twist zyn, zo en twyelen Wy niet aan uwe zorgdragendheid om behoorlijke Geneesmiddelen, tegens de disordres die daar uit zyn ontstaan, uit te vinden. Wy recommandeeren u ook een spoedige afvaardiging, en dat gy den tyd, dien gy redelijker wyze verwachten kunt te zullen zitten, besteeden moogt in 't verrichten der zaaken die noodigt zyn, en in 't vermyden van zulke Materien van Debat welke Onze Raadpleeginge vereischen; dewyl de afstand, waar in Wy zullen zyn, geen tyd daar toe zal verleenen. Aldus dan niet twyfelende, of Gy zult, door uwe vlyt en bezadigheid in uwe handelingen, aan de Wereld uwen yver en eendragt, in alles dat Ons en Onze Regeering betreft, doen blyken, en also deze Zitting gelukkig een einde doen neemen; zo wenschen Wy U hertelijk wel te vaaren. Gegeven in Ons Hof tot Kensington den 2 April 1693. In 't Vyfde Jaar Onzer Regeering, door zyn Majesteits bevel

1693
May.

J. JOHNSTOUN.

Nadat des Konings Brief gelezen was, deed den Hertog van Hamilton, als Hooge Commissaris, om de meeningen van zyne Majesteit byzonderlijk te verklaaren, d'onderstaande Aanspraak aan de Vergadering.

Mylords en Edellieden,

Gy lieden hebt zyn Majesteits Brief, waar in Hy veel goedheid tegens ons uitdrukt, gehoord: en dat hy u te dezer tyd vergunt in een Parlement te vergaderen, toont byzonderlijk zyn volkomen vertrouwen op uwe genegenheid tot hem en zyne Regeeringe, die nu in de Kerk en Staat is vast gesteld, van welke zyn Majt. my belast heeft u te verzekeren, dat hy vastelijk geresolveerd is die te ondersteunen. Ik acht, dat ik niet heel wydloopig behoeft te weezen om u het perykel en de vreeze, waar ingy omtrent een Jaar geleden voor een Invasie en de Aanslagen van Vyanden binnen 's landts waart, indachtig te maken. Immers ik ben wel verzekerd, dat een iegelijk, die de Regeering een goed hert toedroeg, toen genoegzaam overtuigd was van den slechten staat onzer defensie, waar in wy waren: en blyde zouden wy geweest zyn over zulk een gelegenheid, als deze, om ons in een beter staat tegen de eerste voorvallen gesteld te hebben. Laat ons dan, *Mylords en Edellieden*, voor eerst zyn Majesteit van herten bedanken voor 't vergunnen van deze zitting des Parlements; en laat ons alle hevigheden, partyschappen, en alles dat het beantwoorden van zyn Majesteits verwachtingen zou mogen verhinderen, ter zyde leggen: also gy daar door niet alleen aan de Wereld den mislag der geneer, die uw t'zamen komen wederstreefden, zult toonen; maar

ook

1693.
May.

ook uwe Vyanden, die uwe poogingen onvoorspoedig wilden maken, te leur stellen. Eu aangezien gy niet verwachten kunt, dat deze zitting des Parlements lang zal duuren, dewyl zyn Majesteit u een spoedige afvaardiging recommandeert; zo bid ik u, *Mylords en Edellieden*, met die dingen te beginnen, welke noodigst zyn tot des Konings dienst, en uw eigene veiligheid: 't welk ik oordeel te bestaan in het geven van Onderstandgelden, en 't stellen van 't Koningryk in een staat van defensie. De gevoeligste wyze van hier in voort te vaaren zal de Kancelier u voorstellen.

En deed daar op de Graaf van Twedale, met het gemelde Ampt bekleed, deze nadere Aanspraak.

Mylords en Edellieden.

DEs Konings Majesteit heeft zyne zorg voor de welvaart, gelukzaligheid, en veiligheid van dit Koningryk doen blyken, door U t'zamen te beroepen, wanneer Hy zelf zo nodig over Zee absent moet wezen; op dat Gy Uwe eigene behoudenis en voorspoed zoud bezorgen: en Hy heeft Zynen Commissaris volkomen geïnstrueerd, om u in alles, wat daar toe zou kunnen helpen, de hand te bieden. Ik zal u lieden derhalven mer alle nederigheid en onderwerpinge indachtig maken, dat Gy alle Partyschappen en Misverstanden vermydende, u zelve eendragtlyk en met blymoedigheid tot uw werk en besoignes mogt begeeven; 't welk ik eerstelyk acht te zyn, het Koningryk in staat van Defensie tegen een buitenlandschen Inval, en in zekerheid tegen een binnenlandsche Beroerte te stellen: vervolgens zodanige goede Wetten te maken, welke mogen strekken tot vaststellinge van vrede en eenigheid in de Kerk, tot versterkinge van de autoriteit der Regeeringe, en tot herstellinge en voortzettinge van den Koophandel der Natie, die gantsch vervallen en by nageruineerd is, op dat ze weer in een bloeienden staat mag gebracht worden. Belangende de Kerkelijke zaaken, een bedaarde en bezadigde gesteltenis des gemoeds, met liefddadigheid en ootmoed verzeeld, is daar toe nodig. Aangaande uwe veiligheid en zekerheid, daar toe word vereischt een behoorlyke vergrootinge van de Krygsmagt, die gy reeds hebt, beneffens een Fonds naar proportie om de zelve te maintainereen; en by aldien men 't geraden zoude achten de Land-militie weder op de been te brengen, dan zou men op middelen moeten bedacht zyn, om die met minder kosten en moeite, dan voorheen, in trein te brengen. En ten opzichte van 't herstellen van den Koophandel, en 't ondersteunen van den zelve in een ty van Oorlog. 't is uw naauwkeurigste en ernstigste raadpleeginge wel waardig, om de gereedste middelen tot uitvoeringe daar van ter hand te slaan, als namelyk hoe eenige Oorlogschepen, die bestand zyn om onze Kust voor Kaapers te bevrijden, en onze Koopvaarders te convoyeeren, nu zouden kunnen uitgerust, en na dezen meer aangebouwd worden, welke niet alleen tot dat gebruik in

den

den tyd van Oorlog zouden mogen dienen, maar ook tot den Koophandel in Vredens tyd gebruikt werden. By aldien gy u wakker en cordiaal tot deze dingen begeeft, zal zyn Majesteit uwen handel rechtmatig waardeeren als een dankbare erkentenis van 't gene hy voor ons gedaan heeft, en een behoorlijke vergeldinge zyner zorgdragendheid over ons; en door Gods zegen zal dit Parlement blijken te zyn een herstellend en gelukkig Parlement.

1693.
May.

Den 1sten May het Parlement weder vergaderd zynde, bracht men een Brief te voorschyn, opgesteld om tot antwoord op dien van den Koning te dienen, en van inhoud als volgt.

Antwoord des Parlements op den Brief des Konings.

Met Uwe Majesteits believen.

WY, Uwe Majesteits getrouwste en dienstwilligste Onderdanen, de Lords en Gecommitteerden der Graafschappen en Burgten in 't Parlement vergaderd, zeggen Uwe Majesteit zeer hertelijk en ootmoediglijk dank, voor de Vaderlijke zorgdragendheid die 't U beliest heeft in Uwen genadigen Brief, wegens de belangen van dit Uw Aaloud Koninkryk, uite te drukken; gevende ons in 't particulier hoope, ('t welk wy met alle dienstwilligheid aanvaarden) dat wy de eere zullen hebben van Uwe Majesteits Persoon, zo dra het mogelijk is, onder ons te zien. Wy zyn volkomen geperstuadeert, dat, gelijkerwys wy den gelukzaligen staat, waar in wy ons bevinden, aan uwe Majesteits overkomst in Britannien schuldig zyn, wy ook aan Uwe Majesteit alleen, wanneer de zelve in persoon onder ons is, de eindelijke en volkomene vaststelling zullen hebben dank te weeten.

Inmiddels erkennen wy ootmoediglijk Uwe Majesteits goedheid, in ons zo ter rechter tyd t'zamen te beroepen, en zulk een gunstig vertrouwen op ons te stellen, zelfs in uw afwezen uit Britannien, wanneer deze Natie in een goede staat van defensie te stellen zo noodig is voor de securiteit der zelve, en tot gerustheid van alle Uwe Majesteits goede Onderdanen, die noch niet zonder zich t'ontstellen kunnen denken aan de gesteltenis waar in de Natie voorleden Voorjaar was, geduurende de vreeze voor een Invasie. Dies verhoopen wy, S I R E, dat de zaaken zelfs zullen toonen, dat niets meerder tot Uwe Majesteits dienst, het beste Uws Volks, en aangenamer voor alle vroomme luiden zou kunnen uitvallen, dan het t'zamen komen van Uw Parlement te dezer tyd.

Wy zyn wel voldaan in de goede keur, die Uw Majesteit gedaan heeft, door den Hertog van Hamilton tot Uwen Commissaris te verordineeren, wiens bekwaamheid, getrouwheid en yver in 't bewind der algemeene belangen van Uwe Majesteit en Uw volk, op diergelijke voorvallen, door menigvuldige en goede ervaarenheid aan beide wel bekend

1693.
May.

zyn. Weshalven wy geresolveerd zyn hem behulpzaam te weezen in alles, dat te dezer tyd noodig zal bevonden worden tot verzeekeringe van de vrede en ruste van dit Ryk, en tot beslechtinge of weeringe der geschillen in Kerkelijke zaaken, die hevigheden en partyfchappen onder ons verwekken en onderhouden. Wy twyfelden niet, of de Methoden, die wy staan te gebruiken, zullen tot Vrede en Eendracht leiden, en de ydele hoope en practyken van kwade menschen, zo binnen als buitens Lands, doen verstuiven. En wy zullen trachten tot een besluit te komen met zodanig een bedaardheid en spoed, als Uwe Majesteit vereischt; en hoopen ook door onze handelingen by deze en andere gelegentheden aan de Wereld te toonen, gelijk wy tot hier toe reeds gedaan hebben, hoe zeer Wy, Uwe Majesteits zeer getrouw Parlement, geperstuadeert zyn, dat de veiligheid en gelukzaligheid van dit Ryk, naast de gunste van God Almagtig, gantschelijk van de bestendigheid der tegenwoordige vaststellinge dependeert; en alle menschen te overtuigen, hoe zeer gevoelig wy zyn van de groote onderdanigheid, die wy aan Uwe Majesteit, als onzen Verlosser en ontzaglijken Souverain, schuldig zyn.

S I R E, ons blyft dan alleen overig, dat wy hier byvoegen onze gebeden tot God Almagtig, om Uwe Majesteit en de Koninginne met een lange en gelukkige Regeeringe te zegenen, en inzonderheid Uwe Majesteits Persoon voor de toevallen des Oorlogs, en de laaghen Uwer Vyanden te bewaren, en gestadig Uwe poogingen om deze Natie, en andere Gewesten van Europa, welken Gy van 't verderf bevryd hebt, te doen prospereeren.

Getekend door ordre en uit den Naam der Staaten des Parlements.

Met Uw Majesteits believen.

Edenburg den 1
May 1693.

*Door Uwe Majesteits Onderdanighen, Getrouwsten;
en Geboorzaamsen Onderdaan en Dienaar*

T W E D A L E J. P. D. E.

Verlichtin-
gen van 't
Padement.

Alle deze verzekeringen wierden van groote en spoedige werkingen gevolgd. Men besloot een bekwaame fonds tot het onderhoud van 6300 man, te weeten, 2 Regimenten Cavallery en vier Infantery, tot aan St. Marten van het Jaar 1694. te lichten. Deze wierd voor eerst beraamd op 114000 ponden sterl. in 't jaar, doch vervolgens, om eenige Fregatten tot de veiligheid van de Kusten en den Koophandel te kunnen onderhouden, vermeerderd tot 156000 ponden: welke somme gevonden zou worden door het middel van 45000 ponden verhooging van impost op het Bier, Ael, en andere Dranken, 63000 p. op de tax der Landeryen, en 48000 p. wegens een Hoofdgeld. Ook nam men het besluit van te voorzien in het gebrek der

der Bootsgezellen, en verordende ten dien einde, dat 'er in alle de Steden, Vlekken, en Dorpen des Ryks Lyften zouden opgesteld worden van alle de Visschers en Zeelieden, die daar waren, van den ouderdom van zestien jaaren af tot sestig toe; en dat vervolgens de Magistraaten by looting den vierden man tot den dienst van haare Majesteiten en het Koningryk zouden geeven; doch de Plaatsen, die 'er tot noch toe af bevryd waren geweest, alleenlijk den achtsten, enz.

Terwyl het Parlement nu aldus bezig was met in den welstand des Ryks te voorzien, ontving den Hertog van Hamilton op den Brief, door het Parlement aan den Koning gezonden, het volgende Antwoord.

1693.
May.

Koning
antwoord
op den
Brief van
het Parle-
ment.

WILLIAM R.

Zeer getrouw en oprechtbeminde Gouyn en Raadsheer.

WY hebben van ons Parlement onzes ouden Koningryks van Schotland een Brief, den eersten May laatstleden gedagteekent, ontfangen, en zyn zeer voldaan over de Expressien van Getrouwheid en Gehoorzaamheid in den zelve; het welke wy op U begeeren aan haar bekend te maken, nevens ons genadig aannemen van dien. En, gelijk wy van uwe Getrouwheid voorgaande bewyzen hebben, en wy van uwe uiterste Posing ende Naarstigheit voor onzen Dienst en het algemeen Beste wel verzekert zyn, niet alleen als onzen Commissaris by ons Parlement, maar ook te gelijk in uwe andere Capaciteit en Employen gedurende ons afwezen uit Britannien, zyn wy van gelijken verheugt, dat ons Parlement niet minder, als wy, van uwen yver en bekwaamheid tot het uitvoeren van het betrouwen, op U gesteld, overtuigt is; en wy twyffelen niet, of het zal, gelijk het begonnen heeft, met U voortgaan in het betrachten van het geene, dat in deze Conjuncture zo ver, als het de tyd kan toelaten, noodzakelyk bevonden zal werden, tot verzeekeringe van de Vrede en de Rust van dat Koningryk, niet alleen in des zelfs Burgerlyke, maar ook in des zelfs Kerkelyke Belangen, te geschieden. Wy begeeren van gelijken, dat ons Parlement van onze Vergenoeging over haar dankbaar gevoelen jegens onze tedere Zorg en Opzicht voor dat ons oude Koningryk onderrecht werd; ende wy verzeekeren het door U, dat zy altoos zo geweest is en zal zyn, dat, gelijk wy niets, het geen kon helpen, om het gelukigte maaken, verzuimt hebben, wy nimmer in zo goeden Werk zullen verflaauwen, En eindelyk wenschen wy, dat alles, gelijk wy niet twyffelen of het is tot nu toe geschied, met die Rust en Moderatie, als wenschelyk is, moge gebeuren (het geen tot haar eigen voordeel en achting zal strekken,

1693.

May.

en in der daad een krachtig middel wezen tot het frustreeren van de ydele hoop zo wel, als de pernicieule practyken van snoode Menschen, onze en hunne Vyanden) en dat het gantsche bestier zodanig zy, dat wy geen reden van berouw, van het ter dezer tyd beroepen te hebben, mogen vinden, maar yder stap van haare Proceduren tot het maken van deze Sessie gelukkig weezen; en zo wenschen wy u wel te vaaren. Gegeeven in ons Hofte Breda den 22 May. 1693. En het vyfde Jaar van onze Regeering.

't Opschrift was :

Aan onzen zeer getrouwen en zeer oprechtelyk beminden Cousijn en Raadsheer, William, Hertog van Hamilton, Commissaris in ons Parlement van ons oude Koningryk van Schotland, tot Edenburg verzameld.

Conspiracie
ontdekt.

d'Aanhangers van den Koning Jacobus konden zich noch niet gerust houden; gelijk men bevond uit het onderscheppen van verscheidene Brieven: waar uit men ontdekte, dat 'er tusschen de Vyanden van buiten en de Kwalijkmeenenden van binnen een dessoen geformeerd was om het Koningryk van Schotland t'overweldigen. De Secretaris Johnson bracht 'er vyf af in het Parlement, en onder de zelve een van eenen zekeren Nevil Payn, (van wien wy (a) elders gelegenheid gehad hebben om te spreken) die aanstonds op het Kasteel van Edenburg wierd gebracht. Hier uit verstond men, dat de Samenweerders beslooten hadden den eersten Zondag der Drievuldigheid de wapenen op te vatten, en zich voor de herstelling van den Koning Jacobus te verklaaren: dat zy in d'uitvoering van hun ontwerp geholpen zouden worden door verscheidene Persoonen, die in Schotland waren, en aan diverse oorden beroerten verwekt zouden hebben: dat de Colonel Canon het Hoofd dezer onderneeming zou weezen, en zich ten dien einde van een goed getal Schotten en Ieren bedienen: dat Nevil Payn eenige Plaatsen op de Kusten, daar hy verstand had, zou vermeerteren, enz. 't Ontwerp was zo ver voortgezet, dat 'eral Proclamatien gereed lagen om afgekondigd te worden, ten einde het Volk op te wekken, en, als men 'er d'onderneeming af in 't werk wilde stellen, Aanhangers te krygen. Doch het zonderlingste van allen was, dat 'er onder anderen een Brief wierd gevonden, geschreeven kort voor dat de Stad Edenburg haare Gedeputeerden tot het Parlement noemde-

(a) Ziet 3
Deel van
het Jaar
1690. pag.
35.

de; waar in men den Koning Jacobus verzocht, zyn gezag by zyne Schepfelen aan te wenden, om te maaken, dat de verkiezing op eenige Perfoonen, die hem getrouw waren, kwam te vallen. 1693.
May.

't Parlement gat aanfondts de noodzaakelijke orders om alle de byzonderheden van deze groote zaak t'ontdekken, de schuldigden by de kop te vatten, en 'er de werking af te voorkomen: en het Comité, door het zelve tot de veiligheid des Ryks aangesteld, ontwierp een Acte om alle kwalijkmeenende Perfoonen t'ontwapenen, en den geenen, die den volgenden Eed niet wilden afleggen, hunne Paarden t'ontneemen.

I K N N. beloof oprechtelijk, en sweer, dat ik haare Majesteiten, Koning William en Koningin Maria, houw en getrouw zal weezen, erkennende hen voor de eenige, wettige, en ontwyfelbaare Souverainen van dit Ryk, naamentlijk zo wel Koning en Koningin *de jure* als *de facto*; en derhalven beloof ik met een oprecht gemoed, en verbind my, haare Majesteiten, en hunne Rechten en Regeering, tegens den gewezenen Koning Jacobus en zyne Aanhangers, en alle andere Vyanden en Pretendenten, wie die ook zouden mogen weezen, voor te staan en te beschermen.

Zo waarlijk helpe my God.

Sedert de verovering van Namen hadden 'er zeer kwaade geruchten gelooopen van den Prins van Barbançon, die 'er, ten tyde dat de Franschen deze Stad belegerden, het gebied voerde, als of hy zyne plicht niet had waargenomen, en die gewichtige Vesting met de vereischte moedigheid verdedigd. De zaak wierd ook in den Krygsraad van Spanjen met alle naauwkeurigheid geëxamineerd, en aan den genoemden Prins, die nu gereed stond om weder na Spanjen te keeren, dewyl men geen schuld in hem vond, het volgende Getuigenis toegezonden.

SPAAN-
SCHE NE-
DERLAN-
DEN.
Prins van
Barbançon
in zyne eer-
herheid.

U It krachte van dezen; ben ik van advys, dat men den Prince van Barbançon behoort te verklaaren zich wel, en als een Man van zyne Qualiteit, mitsgaders zyne plicht gekweeten te hebben, in 't verdigden van de Stad Namen; dat hy de grootste Eer-Ampten, die onder de Militie zyn, waardig is; en dat zyn Majesteit na Rechten en gemoe- de verbonden is hem de zelve te geeven, in vergelding van de diensten

1693.

May.

door den zelve gedaan, en vergoeding van het geen zyn Eer geleden heeft, door de kwade gevoelens van zodanige Menschen die van de ware oorzaak onkundig zyn. En nademaal de zelve in 't openbaar is gelasterd geweest, zo moet de herstelling van zyne Eer insgelijks publijk zyn; dewyl de Justitie andersints niet volkomen zoude geadministreert weezen.

Gedaan te Madrid den 1 May 1693.

VEER-
NIGDE
NEER-
LANDEN.
Bede-
dag
aangesteld.

OM den Godlijken zegen over de wapenen van den Staat, en des zelfs Geallieerden, af te bidden, dewyl de Legers nu te veld begonden te trekken, en het geschaapen stond dat men eerlang handgemeen zou raaken, wierd nu weder door order der Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland een Bededag aangesteld; gelijk uit d'onderstaande Uitschryving gezien kan worden.

De Staaten van Holland en West Vriesland.

ERentfeste, Wyze, Voorzienige, Discrete, Lieve, Getrouwe. Alzo by de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden geconfidereerd zyn geworden de groote weldaden, die den Staat van het lieve Vaderland van des Heeren hand en goedertierenheid van tyd tot tyd, en in het byzonder noch gedurende den tegenwoordigen swaren Oorlog, heeft ontvangen, waar door dezen Staat tot noch toe by de ware Gereformeerde Religie en Vryheid geconserveerd is, en den Stoel des Oorlogs, terwyl andere Landen jammerlijk zyn verwoest geworden, van den Bodem van dezen gemelden Staat is afgekeert gebleven; en alzo daar by in achtting genomen is, hoe zeer Godes Zegen en Bystand vorder van nooden is, omme den zelve Staat uit het gevaar van den voorsz. tegenwoordigen Oorlog met eer en zekerheid te redden, en om daar toe een goeden uitslag te hebben van de Campagne, die nu wederom op handen is: Zo hebben haar Hoog Mogenden, in overweging van dien, geoordeeld, niet ledig te konnen nochte mogen staan, en derhalven, met Onze bewilliging, goedgevonden, over alle de Geunieerde Provincien, Geassocieerde Landtschappen, Steden en Leden van dien, uit te schryven een Algemeinen Dank-Vast-en Bede-dag, tegens Woensdag en veertien dagen, die weezen zal den derden van de aanstaande Maand Juny, nieuwen styl, om God Almachtig ten zelve dage in alle de Kerken dezer Landen van herten te loven en te danken voor zyne groote genade, tot hier toe aan het lieve Vaderland bewezen, waar door het zelve menigmaal, en specialijk in dezen voorsz. Oorlog, uit veele en groote gevaaren is verlost geworden; en te gelijk met een vernedert herte, en oprechte belydenisse van alle des Landts hoog-gaande, en steeds meer en meer aan wassende Zonden en Ongerechtigheden, vieriglijk te bidden

en

en te smecken om de continuatie van zyne Goddelijke genade en goedertierentheid over deze Landen, en om zynen goeden Zegen over de Wapenen van den hoog-gemelden Staat, en die van haare Geallieerden, in de voorsz. aanstaande Veldtocht, en altoos, ten einde de zelve voorspoedig wezen, en met Victorie en Overwinninge gekroond mogen werden; dat God de dierbare Perfoon van zyne Majesteit, den Koning van Groot Brittanien, nu wederom uittrekkende, in zyne krachtige bescherminge wil nemen, goedertierentlijk bewaren, alle kwaad verre van hem afwenden, en zyne raadslagen gelukkig en voorspoedig laten uitvallen, en daarentegen het kwaad voornemen van den Vyand verydelen, en haare pernicieuse desseinen door zyne Almacht te schande maken; alles tot grootmakinge van Godes Alderheiligsten Naam, maintien en behoudenisse van de voorsz. Ware Christelijke Gereformeerde Religie, conservatie van onze zo diergekochte Vryheid, en onzer aller Zielen Zaligheid. Wy begeeren derhalven, dat U L. den voorsz. Dank-Vast- en Bede-dag tegens den voorsz. derden Juny aankomende tydelijk zullen doen publiceeren, &c.

1694.
Mey.

J U N Y.

DE N Vader Segneri gelukte het (a) ontwerp van ver- ITALIEN.
gelijking, 't geen hy voor de Bisschoppen van Vrank- Staat der
ryk had opgesteld, niet beter als den geenen, die zich zaaken tusschen
voor hem met het beslechten van deze zaak bemoeid hadden. Roomsche
De Bisschoppen beeldden zich in, dat men hen al te veel deed en Franche
zeggen; dewyl zy 'er scheenen te bekennen, dat zy waarlijk iets Hof.
tegens het gezag en belang van den Heiligen Stoel hadden uit- (a) Zie
geweezen. En aan d'andere kant beweerden de geenen, die pag. 216
zich dit gezag en belang ter herte lieten gaan, dat de herroeping niet formeel genoeg was, en dat ze uitdrukkende en positive moest weezen, om de eer der Kerk te behouden. 't Geschil bleef derhalven in den zelve staat; daar het sedert langen tyd ingeweest had: en het stond geschapen, dat men 'er noch niet haaft een eind af zou zien.

Gelijk 'er te Romen over zaaken van weinig belang dikwils
grootte ongelegentheden ontstaan, viel 'er nu weder een voor
van een schrikkelijk gerucht, veroorzaakt door een geschil
tusschen de Sbirris en de Heidukken, welke in den dienst van
den Keizerlijken Ambassadeur waren. Een der Huisgenooten
Geschil
tusschen de
Sbirris en
de Keizer-
lijke Hei-
dukken.

1693. van dien Minister, of, gelijk anderen zeggen, van den Heer Chaf-
Juny. finet, zynen Secretaris, wierd, zo als hy met een Snaphaan van
 de Jagt kwam, door de Sbirris aangetast, en, dewyl zulks ver-
 booden is aan de geenen die niet geprivilegeerd zyn, in de ge-
 vangenis gebracht; doch, alzo men naderhand verstond wie hy
 was, weder in vryheid gesteld. De Kardinaal de Goes, hier
 mede niet vernoeigd, klaagde 'er over aan den Gouverneur van
 Romén, als over een belediging gedaan aan den Keizer, zynen
 Meester. De zaak bleef 'er ook zo niet by. Vier Heidukken
 vervoegden zich den 26ten. May, omtrent den middag, op de
 Plaats der Jooden, van verre gevolgd door een tamelijke me-
 nigte van onbekende lieden, uitgezonden, voor zo veel men be-
 zeffen kon, om hen in geval van nood de helpende hand te bie-
 den. Vier Sbirris, die aldaar waren, wierden aanstonds door
 de zelve aangerast, en met strydhamers en sabels zo deerlijk
 gehandeld, dat 'er een dood ter aarde bleef leggen, en de drie
 anderen zeer jammerlijk gesteld waren. De Heidukken, niet-
 tegenstaande deze manslag, verscheenen noch ettelijke dagen
 in het gevolg van den Ambassadeur. Gelijk dit een groot
 gerucht maakte, deed den Gouverneur van Romén een (a) Mo-
 nitorium tegens hen atkondigen, waar by hen gebooden wierd
 zich binnen drie dagen persoonlijk te vertoonen, of dat men
 anders hun proces zou maaken. De Heilige Vador, trachtende
 dusdanige ongelegentheden te voorkomen, stuurde ondertuf-
 schen een Expresse aan den Keizer, om hem van alle te verwit-
 tigen, en recht over de baldaadigheid der Heidukken te verzoeken;
 verklaarende, dat sedert zyn Regeering, niet meer als ge-
 duurende die van de Pausen zyne Voorzaaten, men nooit ge-
 klaagd had, dat men te Romén niet de behoorlijke eerbiedig-
 heid aan d'Ambassadeurs van zyne Keizerlijke Majesteit had
 betoond; dat by gevolg, indien de tegenwoordige Gezant eeni-
 ge reden had om te klaagen, hy zich aan hem moest richten, lie-
 ver als dat hy zich zelve recht deed; en dat men hem alle de vol-
 doening, welke hy redelijkerwys zou hebben kunnen preten-
 deeren, gegeven zou hebben. Den Ambassadeur, wel bevroeden-
 dende dat dit werk zo effen niet zou affloopen, schreef ook aan-
 stonds aan den Keizer, om zyn beleid te verdedigen, en te
 be-

(a) Waarschouwing.

beletten dat men'er zyne Majesteit kwaade indrukken over gave; latende ook ter zelve tyd een Geschrift uitgaan, waar in hy rond uit zei, dat, na in de Persoonen zyner Huisgenooten meer als veertig maalen gehoond te zyn, hy eindelijk het geduld had verlooren, en genoodzaakt was geweest aan zyne lieden, wanneer men in hunne persoonen gebrekg bleef omtrent d'eerbiedigheid, welke men aan zyn karakter verschuldigd was, toe te laten zich zelve recht te doen. Hy wilde ook sedert de Pauselijke Audientien niet bywoonen, hoewel men hem tot verscheidene maalen kwam aanzeggen, dat hy'er zich kon, en zelfs ook moest vinden; vertrok met zyne Vrouw na Frascati, en stuurde den beleedigden Huisgenoot, benevens de vier Heidukken, na Napels, om den Heiligen Vader, door toe te laten dat ze na een zo stoute daad de straaten van Rome noch langer bewandelden, niet meer te verbitteren.

Men had zich sedert een tyd ingebeeld, dat de zaaken van Napels over het werk der (a) Inquisitie (na dat de zaak des (b) Graaven van Tassis, byna zo als 't de Koning van Spanjen begeerd had, beslecht was geworden) insgelijks gemakkelijk te beslechten zouden weezen: maar men verstond wel haast het tegendeel. Twee Gedeputeerden, van daar herwaarts gezonden, verzochten aanstonds gehoor by den Heiligen Vader, en klaagden geweldig over de hardheid van den Kardinaal Cantelmi, hunnen Aertsbischop, die de belangen van het Roomsche Hof uit al zyn vermogen ondersteunende, niets achterweglief om den Rechtbank der Inquisitie te bevestigen, vervolgende ten dien einde alle dingen met d'uiterste strengheid, zonder van het minste punt, ten besten der vrede, te willen afstaan. In der daad, den Aertsbischop had de lyn zo sterk getrokken, dat'er zekerlijk een beroerte uit ontstaan zou hebben, zonder de voorzichtigheid van den Kardinaal Caraffa, die de gemoederen door zyne minzaamheid bevreedigde, en binnen de paalen van hunne plicht deed blyven. Zy vertoonden ook noch aan zyne Heiligheid, dat, dewyl de gemelde Prelaat, uit hoofde der Koningin, Bloedverwant van den Koning Jacobus was, hy zekerlijk in de tegenwoordige gesteldheid der zaaken een heimelijke vyand van zyne Katholijke Majesteit moest weezen; en

IV. Stuk, I. Deel.

K k

dat

1693.
Jany.

Klachten
der Napolitanen over
hunnen
Aertsbischop en
den Rechtbank der
Inquisitie.
(a) Ziet 3
Stuk, 3 Deel,
pag. 134.
(b) Ziet 3
Stuk, 4 Deel,
pag. 157.

1693.

Juny.

dat hy te Napels, en elders, niet duisterlijk verdacht wierd van dien afgezetzten Vorst, en door middel van den zelven het Fransche Hof, van alle gewichtige voorvallen te verwittigen : om alle welke redenen zy verzochten, dat hy opontbouden mocht worden. En terzaake der Inquisitie 1. Dat, eer men iemand verwees, menden naam van den Beschuldiger zou melden. 2. Dat men de valsche Getuigen met alle nauwkeurigheid zou examineeren, en door allerhande middelen de zelve trachten t'ontdekken. 3. Dat de Stad Napels de macht zou hebben van Advokaaten te noemen, om de Beschuldigten te verdedigen. En eindelijk 4. dat twee Edellieden d'instelling en het vonnis der Processen zouden bywoonen. De Heilige Vader, konnende de gerechtigheid dezer verzoeken niet wraaken, gaf hen tot antwoord, dat men'er een Conferentie over zou aanstellen, en zien, of men op een redelijke wys, zonder het gezag van den Heiligen Stoel te kwetsen, voldoening aan de Napolitaanen konde geeven.

NAPELS.
Geschil
tusschen de
Soldaaten
en de La-
keijen.

GROOTER beroerte als te Romen, daar wy zo even af hebben gesproken, kwam nu in de Stad Napels voor te vallen, en zou byna zeer doodelijke gevolgen gehad hebben. Een Lakey, die met een zekere Dochter stond te praatzen, wierd op den 7^{den}. der Maand door eenige Soldaaten van de Vloot aangetast. Hy (hebbende, hoewel alleen, moedts genoeg om zich tegens hen te verdedigen) trok den degen; kwetste'er een ter dood toe; en vluchtte in het Huis van den Marquis van St. Elmo, Stalmeeester des Konings van Spanjen, alwaar hem omtrent drie honderd Spanjaarden vervolgden, tot in de Kamer van den gemelden Marquis, die, in plaats van hen te voldoen, den Lakey, dien zy den hals meenden te breeken, gelegenheid gaf om t'ontkomen; trachtende hen ondertusschen, hoewel te vergeefs, te bevreedigen, met hen voor te houden, dat ze meerder eerbiedigheid voor een Officier van den Koning behoorden te hebben. De Generaal Corbet en den Admiraal Papachin, van de wanorder verwittigd, schooten terstond derwaarts; en hebbende aan de Krygsknechten bevolen te vertrekken, ontschuldigten zy zich omtrent den Marquis wegens't geen'er gedaan

was.

was. Men meende, dat 'er geen verder gevolg af zou komen: maar des anderendaags vielen eenige Soldaaten, in der haast by malkander gerot, op een troep Lakeyen; stieten 'er zeven af onder de voet; en kwetsten verscheidene anderen. De Lakeijen, willende hun hair wederhaalen, vielen daags daar aan op de Soldaaten; doodden 'er zeven; en kwetsten 'er wat meer. Twaalf Soldaaten, door dezen hoon verbitterd, stooven na de Markt, daar den Adel gemeenlijk versadert, en vielen op de Lakeijen, en andere Huisgenooten der Edellieden, welken zy daar vonden. De Meesters, die 'er tegenwoordig waren, stelden zich in staat om hun Volk te verdedigen; dreeven de Soldaaten met den degen in de vuist te rug tot aan de straat, *Palonetta* geheeten; en stieten 'er vier, die de traagsten in 't vluchten waren, onder de voet. De beroerte ondertusschen aangroeiende, en alle de geenen, die iets te verliezen hadden, voor een plondering beducht zynde, wierden de winkels en huizen geslooten, en tegen alle overval bebolwerkt. Ondertusschen riep men in de gantsche Stad ter wapen; en in een oogenblik was 'er by de dattig duizend man op de been: zonder dat het gezag van iemand den oproer kon stutten, vermits den Onderkoning na Soriento was getoogen. Men stuurde, kort op malkander, drie Felouken na hem toe; waar op dan eindelijk te Napels zynde gekomen, beraamde hy met d'Overigheid, dat men de Burgery in de wapenen zou doen verschynen, om eenige voldoening aan het Graauw te geeven. Ondertusschen lieten den Admiraal Pappachin en de Generaal Corbet alle de Soldaaten, welke in de Stad gevonden wierden, by de kop vatten: en den Adel (om te betuigen, dat ze niet als in het uiterste, en tegens hunnen dank, de wapenen hadden opgenomen) keerde vreedzaam weder na huis. Den Onderkoning inmiddels, om de gevolgen, welken een diergelijke beroerte kon hebben, te voorkomen, beval aan alle d'Officieren der Troupen, welke op de Schepen waren, hunne Soldaaten aan boord te houden; te monstren; en alle de geenen, die schuldig gevonden wierden, of in het gevolg hunne Schepen kwamen te verlaaten, om door de Stad te loopen swieren, zonder genade te straffen.

1693.
Juniy.

[1693.

Juny.

SICILIEN.
Swaare
Aardbee-
ving
(a) Ziet pag.
20.

SICILIEN, onlangs door een zo schrikkelijke Aardbee-
ving ten meerendeele verwoest, gevoelde by wylen noch he-
vige schuddingen, en kortelings zeer geweldige in dat gedeel-
te van het Eiland 't geen *Val di Noto* geheeten word. Ver-
scheidene Huizen wierden 'er door ter aarde gesmeeten, en
meer als duizend Perfoonen onder der zelve puinhoopen be-
graaven. De meeste Inwoonders vlooden met doodelijke ver-
baasdheid veldewaart, daar ze zich onder tenten onthielden,
half dood van kommer en honger; also ze, overrompeld, geen
gelegentheid hadden gehad om zich van levensmiddelen te
verzorgen.

DUITSCH-
LAND.
Generaal
Heidersdorf
wegens het
overgeeven
van Heidel-
berg ge-
straf.
(a) Ziet pag.
224.

HET verlies van (a) Heidelberg wierd zo gemakkelijk niet
opgenomen, als de Generaal Heidersdorf, die 'er Gouver-
neur af was geweest, zich wel had ingebeeld. Men kon ge-
noegzaam bezeffen, dat deze rampzalige Stad niet overgege-
ven was als door verraad, of ten minsten door de lafhertigheid
van den geen die 'er het gebied had gevoerd. Hy kreeg ook de
rechtvaardige straf van zyne trouwloosheid. De Prins van Ba-
den, die met zyn Leger by Heilbron lag, alwaar de gemelde
Generaal zich met d' uiterste onbeschaamdheid, eer als een over-
winnaar dan als een misdaader, had durven vervoegen, wel
bespeurende uit d' orders die 'er gegeven waren, dat men de
Stad op een eerlijke manier niet zo haast had kunnen verliezen,
en ten anderen verftendig wegens het kwaad beleid van den
Generaal Heidersdorf, liet hem aanstonds by de kop vatten,
en noemde straks daar na Commissarissen om hem zyn proces te
maaken. De Beschuldigde wierd ettelijke maalen gehoord, doch
wilde nooit iets bekennen; vernoegende zich met tot zyne ver-
dediging in te brengen, dat hy de Plaats om geene andere re-
den had overgegeven, als om dat hy gezien had, dat de Vyand-
den al te sterk waren: maar gelijk men ten vollen van het tegen-
deel verzekerd was, wierd hy eindelijk verweezen tot onthoofd
te worden, na dat men hem alvorens uit de Duitse Order,
daar hy Ridder af was, verftooten zou hebben. De spraak ging,
dat hy 200000 ponden na Switserland had overgemaakt, om 'er
op interest gezet te worden, en dat het van het geld was 't geen
hy

hy van Vrankryk had getrokken: doch't waren losse geruchten. 1693.
 Maar dit is zeker, dat het uit een Brief des Prinsen van Baden, Juny.
 met den druk gemeen gemaakt, bleek, dat hy uitdrukkelijke
 orders had om zich tot den laatsten man te verdedigen, en alle
 d'Officieren, welke maar eenigfins repten van overgeeven, of
 hunne plicht niet behoorlijk waarnamen, met de dood te straf-
 fen, enz.

Het vonnis geveld zynde, wierd hy te Heilbron in het Huis
 der Order gebracht; alwaar men hem het gewoonlijk Habyt
 der Ridderfchap omhing; voor oogen hield, hoe hy zich die dig-
 niteit onwaardig had gemaakt; hem vervolgens het Kruis van
 den hals rukte; en 'er hem twee maal mee in 't aanzicht floeg.
 Thans nam de jongfte Ridder hem by den arm; fleurde hem uit
 het Duitsche Huis; en gaf hem voor de poort een voet in 't gat:
 waar op hy weder in de gevangenis wierd gebracht. Den 20^{den}.
 der Maand voerde de Scherprechter hem op een Vuilniskar na
 het Leger; vertoonde hem van d'eene Vleugel tot d'andere; en
 zette hem eindelijk neder voor het Regiment, 't geen hy wel
 eer had gecommandeerd. Hier wierd hem zyn vonnis voorge-
 leezen; maar, als de Scherprechter het ter uitvoering zou stel-
 len, op voorbede der Duitsche Order de straf des doodts ge-
 maatigd; en, in plaats van die, hem zyn Degen door den zel-
 ven eerst aangehangen, toen weder afgenomen, in stukken ge-
 broken, hem driemaal in het aanzicht geflagen, en voor de
 voeten geworpen. Na deze fmaad, bande men hem voor eeu-
 wig uit d'Oostenryksche Landen, mitsgaders de Swabische,
 Frankifche, en Opper-Rynfe Kreitsen: waar na de Scherprech-
 ter hem weder op de Kar gezet, tot aan de Nekkar gevoerd,
 en de geboeide handen aldaar los gemaakt hebbende, vergunde
 hy hem te gaan werwaarts het hem luffte, en geoorlofd was.

Ziet hier nu den Brief des Prinsen van Baden, daar wy zo even
 af hebben gefproken.

Werd den Heer Generaal en Lieut. Veld-Maarschalk van Heiders-
 dorf, Commandant tot Heidelberg, mitsgaders het aldaar zynde
 Garnifoen, door dezen aangezegt, dat zy lieden (ingevalle die Post aan-
 gegreepen wierd, gelijk de gerugten willen dat de Vyanden zouden voor-
 hebben te doen, doch noch te verwachten is) zonder wederspraak en ex-
 ceptie

1693.
Juniy.

ceptie, als braave Lieden en Soldaaten, hunne plicht getrouwelijk zullen hebben waar te neemen, en de Plaats tot den laaften Man te verdedigen. Wordende den Hr. Generaal hier mede volmagt gegeven om de onwilligen, zo wel Officieren als Soldaaten, in verzekering te nemen, en ten spoedigsten hun Proces te maken; en in tegendeel den Heer Lieut. Veld-Maarschalk verzekert, dat ik den zelve, ten spoedigste doenlijk, zal secoureeren, hebbende ten dezen einde reets ordre aan den Markgraave van Bareith laten afgaan wegens een Regiment na by Heidelberg te postteeren, om zich op 't eerste bevel van den Heer Lieut. Veld-Maarschalk in de Vesting te werpen, gelijk dat van Hessen-Darmstadt met diergelijken oogmerk in aantocht is, en kan gebruikt werden. Sluitelijk: den Hr. Lt. Veld-Maarschalk, en opgemaelde Garnisoen, werd de handhaving van alle de Posten op het ernstigste gecommandeerd; en bevolen, of schoon haar geen verdere Regimenten tot onderstand mochten bykomen, zich evenwel tot den laaften Man te verdedigen, en zich in geen verdrag, hoe schoon het mochte aangeboden werden, in te laten.

Voegt hier eindelijk noch by, dat, eer de Generaal Heidersdorf na het Leger gevoerd wierd, men hem voorhield, dat hy de eenige oorzaak had geweest waarom de Vrede tusschen den Keizer en de Porte niet en was gevolgd: en dat de Koning van Vrankryk wel geweeten moest hebben, dat hy Heidelberg zou vermeesteren; want dat hy anders geen twee Turksche Chiaufen, om ooggetuigen te zyn, zou hebben ontbooden.

Krygver-
richtingen
tusschen de
Duitsche
en Fransche
Legers.

Maar om nu ook weder tot den Maarschalk de Lorges te keeren. Na dat hy de Stad Heidelberg had veroverd, en zyn Leger eenige dagen laten uitrusten, nam hy het besluit van den Prins van Baden te gaan zoeken; 't zy om hem in zyn Campement, zo hy hem aldaar verwachtte, t'overweldigen; of om zich, indien hy hem by die Plaats niet en dorst afwachten, meester van Heilbron te maaken. Hy brak dan op den 30^{den}. May, en toog voort tot aan een Stederje, Wilsloch geheeten. Den 1sten. Juny ging hy te Sintzheim campeeren, en den 2^{den}, te Reichen en Eppingen, alwaar hy twee dagen bleef leggen. Van hier detacheerde hy Monsr. de Mazel, om den Prins van Baden, die te Groot-Gartach, aan deze zyde van de Nekker en Heilbron, campeerde, te gaan erkennen. Men berichtte hem, dat de gemelde Prins weder over de Nekker was getoogen. De Maarschalk trok echter voort tot aan Groot-Gartach, daar zyn Campement was, een myl van Heilbron, en kwam 'er den 5^{den}. 's morgens ten tien uren. Hy ging de

Duit-

Duitschers aanstonds recognosceeren; en ziende, dat hy van een hoogte, dicht by de Nekker gelegen, in huone Legerplaats kon schieten, deed hy 'er dartig stukken kanon heen voeren. De Duitschers, na dat zy 'er een wyl het vuur af uitgestaan, en eenig volk verlooren hadden, oordeelden 't raadzaam zich wat verder af te wyderen; 't geen zy dien zelve dag deden: besteedende wyders de nacht tusschen den 5^{den}. en 6^{den}. met zich in een Dorp, boven hun Campement, op den oever der Rivier, te beschanffen. 't Kanon ging echter zyn gang, en beschoot de nieuwe werken, alwaar de Duitschers vier à vyf duizend man geplaatst hadden, om die Post, die hen zeer voordelig was, te behouden. Den 7^{den}. deed de Maarschalk een Detachement van vyf Esquadrans Dragonders, acht Esquadrans lichte Paarden, en tien Bataillons, om de Nekker, by Klingenberg, t'erkennen; 't geen door het gemelde Detachement gedaan zynde, ondernam het twee bruggen 'er over te slaan: maar de Regimenten van Erffa, Schonbek, Saxen-Gotha, en Bibera, die op een voordeelige wys aan dezen oord geposteed lagen, ontvingen hen zo wakker, dat zy hen noodzaakten met groot verlies af te wyken, verlatende de vaartuigen en andere materialen, welken zy tot het vervaardigen van hunne bruggen hadden doen aanvoeren. De Maarschalk de Lorges, ziende dat hy aan deze kant niets en kon uitrechten, stuurde den 9^{den}. een Detachement van zes à zeven honderd man, meestendeel vrywilligen, om de Brug van Heilbron te recognosceeren, en te zien, of men niet van die kant tot in het Campement der Vyanden konde doordringen. Maar dit Detachement had geen beter lot als het ander, en wierd kloekmoedig te rug gedreeven door de Dragonders en Hussaaren van het Duitse Leger, die 'er des te meer af nederhakten, dewyl de Franschen byna t'eenemaal buiten order waren, ten einde hunne gewoonlijke verwoestingen omtrent de Brug aan te rechten. Alle deze tegenspoeden konden den Maarschalk echter niet afschrikken; dewyl hy wel zag, dat, zo hy den Prins van Baden in zyn Campement kon overweldigen, de victorie aan hem was; en dat 'er niets meer zou weezen; 't geen hem gedurende al het overige van de Veldtocht zou kunnen wederstaan. Hy ondernam dan

noch-

1693.
Juniy.

nochmaals de Nekker, by Wimpfen, te passeeren, en wendde, om het uit te voeren, veel grooter moeite aan, als hy in de voorgaande beproevingen had gedaan. De schok was hard, en het gevecht zeer hardnekkig : maar eindelijk wierden de Franschen weder te rug gedreeven, na by de vyftien honderd man op de plaats gelaaten te hebben, behalven de gekwetsten, waar af zy eittelijke wagens na Philipsburg en Landau deden voeren. De Duitschers verlooren 'er vyf honderd man. Zy veroverden een menigte van Bagazie en Muilezels, en de schoonste Paarden van den Maarschalk de Lorges. Hy wilde ze lossen: maar men gaf hem ten antwoord, dat men zyn geld niet van nooden had; en dat men 'er noch meer anderen hoopte te krygen, zonder een duit'er voor te betaalen. De Maarschalk, ziende dat het hem onmogelijk was het Campement des Prinsfen van Baden t'overweldigen, of hem in een gevecht te wikkelen, besloot af te wyken, en den tyd beter te besteeden met het Land van Wirtemberg, en vervolgens de Bergstraat, te verwoesten. De Bagazie begon den 9^{den}. na Eppingen op te trekken, en kwam den 10 te Bretten. d'Armée ging vervolgens te Bruchsal campeeren; van waar de Maarschalk de Lorges verscheidene Detachementen in het Hertogdom van Wirtemberg stuurde, om contributien van het gantsche Land, tot op drie mylen na aan Stutgard, te vorderen, en alle de oorden, die niet betaalen wilden, te vuur en te swaard te stellen : invoegen dat een goed gedeelte van dit Hertogdom, 't geen alreeds de voorgaande Veldtocht de rampen van den oorlog op een erbarmelijke manier had moeten gevoelen, in het begin van deze ook deerlijk gehandeld wierd. Vervolgens toogen de Franschen over de Nekker, en vielen in de Bergstraat, dat 's te zeggen, in het Land 't geen tusschen Heidelberg en Frankfoort gelegen is, daar ze schrikkelijke verwoestingen aanrechten, en aan alle de gebuurige Stedetjes, zonder ook zelfs Darmstadt uit te zonderen, order stuurden om de contributien te betaalen, en hunne wallen te slechten; met belofte, van hen alsdan geen leed meer te zullen doen; doch, by mangel van dien, dat ze op de zelve wys als Heidelberg gehandeld zouden worden.

De Prins van Baden ondertusschen, die in een zeer groote be-
kom-

kommering voor het Hertogdom van Wirtemberg was, ziende de Franſchen afgewyderd, brak op van by Heilbron, en floeg zich neder te Sontheim, hebbende goftadig de Nekker tuſſchen hem en de Vyanden. Vervolgens toog hy voort tot aan Flainham, tuſſchen de Nekker en de Rivier de Murtz; naderde de volgende dagen noch dichter aan Stutgard; vertoonde zich omtrent het begin van July by Marbach, enz.

1693.
Juny.

Terwyl zich de zaaken hier aldus toedroegen, vervolgde de Dauphin, door de Franſche Majesteit verordend om aan de Rynkant te commandeeren, zynen optocht met het Leger, daar hy het gebied over voerde, en kwam, na alle mogelijke naarſtigheid aangewend te hebben, den 30sten der Maand te Heilbron; beſtaande deze Krygsmacht uit 58 Eſquadrans en 28 Bataillons, gelijk uit de volgende Lyſt gezien kan worden.

Lyſte van de Generaalsperſoonen en Troupen der Armée van den Dauphin.

De Maarchalk de Boufflers.

Lieutenants Generaal.

Den Hertog van Maine, Monfr. de Bertillac, de Graaf van Tallard, de Graaf van Gaſſé, en de Graaf van Montrevel.

Veldmaarchalken.

Meſſrs de Lanion, la Mothe, de Vaudouil, en de Mailly.

Infantry.

Van het Regim. van Champagne,	Van de Fufeliers	2
Bataillons	3	2
Van den Dauphin	3	1
Van la Reine	3	2
Van du Maine	2	1
Van Poitou	2	1
Van Languedocq	2	1
Van la Chaftré	2	1

Cavallery.

Van de Gardes du Corps,	Van Ballivieres	4
Eſquadrans	2	4
Van de Mouſquetaires	2	4
Van de Gendarmerie	8	4
Van Anjou	2	4
Van du Maine	2	4
Van Langalerie	4	4
Van Courcelles	2	4
Van Boufflers	4	

IV. Stuk. 1. Deel.

L I

Ein.

1693.
Juny.Kryghoofden aange-
feld.

Eindelijk : de Keizer stelde omtrent dezen tyd tot Veldmaarschalken aan de Generaalen Veterani en Palfi, mitsgaders den Prins Eugenius van Savoyen, die hier op aanstonds na Piemont vertrok; en den Prins van Montecuculi tot Generaal van de Cavallery.

POLEN.
Geboorte
van een
Princes.

HET Poolfche Ryk bevond zich nu in een algemeene blydschap, wegens dat de Gemalin van den Prins Jacobus, oudste Zoon zyner Poolfche Majesteit, op den 30^{den}. der voorgaande Maand gelukkiglyk van een Princes verloft was, welke op den 27^{den}. van deze gedoopt, en Maria-Leopoldina-Johanna-Charlotta-Petronella geheeten wierd. Haare Keizerlijke Majesteiten stonden over den doop.

SPANJEN.
Roses doot
de Fran-
schen vero-
verd.(a) Zie
pag. 245.

HET zelve geluk, als in Duitschland, hadden ook nu de Fransche Wapenen in Catalonien. De Maarschalk de Noailles zyn Leger aldaar verzameld; en in de krygs- en mondmunition hebbende doen verzorgen, begon zich in optocht te begeeven, om het beleg voor de Stad Roses te slaan. Hy trok over het Gebergte van Are, en campeerde te Pras-de-Molo; van daar te Arles; en eindelijk te St. Locaye, maar twee mylen van Roses gelegen. De Graaf van Etrées, (a) den 11^{den}. May van Toulon in zee geloopen, kwam den 27^{den}. met het Esquadre, 't geen hy commandeerde, voor de Plaats. 's Anderendaags wierd ze te land beslooten door Monfr. de St. Sylvestre, Lieutenant Generaal, en den Marquis de Genlis, Veldmaarschalk, met drie duizend Voetknechten en twee duizend Paarden. De Maarschalk de Noailles, vervolgens met het gantsche Leger darwaarts gerykt, ging ze persoonelyk den 29^{den}. recognolceeren. De Gouverneur, Don Pedro de Robles, liet verscheidene kanonschooten doen, doch met weinig werking. Den zelve dag namen de Troupen hunne Quartieren; zynde dat des Konings ter linker hand, aan de zyde van het Gebergte, even buiten 't bereik van 't geschut. De regenen waren oorzaak, dat de Loopgraven niet eer, als des nachts tusschen den 1sten. en 2^{den}. Juny, geopend wierden; zynde de zelve aangevangen door vier Bataillons, een halve musketschoot van de Plaats. Daar waren 'er

twee:

de voor- 1693.
De Mar- Juny.
Monclaus

de Lon-

er rechter

izend Ar-

kind wegs

le Plaats,

en en vier

ooten had

twee At-

ten echter

het vuur

en arbeid

gelegent-

, en wat

omtrent

en, die'er

wierden

ifr. de St.

Bataillons

Marquis

even hon-

tur; waar

gedood of

rtuffchen

e stukken

den ar-

ierden de

Graaf van

, Briga-

Prechac,

comman-

dag; vol-

ron twee

idus

re

B

Platte G
van
R O S
in
ATALO

TAFEL

1. de Bataillon de Linn.
2. de Bataillon de Marie.
3. de Bataillon de Linn.
4. de Bataillon de Linn.
5. de Bataillon de Linn.
6. de Bataillon de Linn.
7. de Bataillon de Linn.
8. de Bataillon de Linn.
9. de Bataillon de Linn.
10. de Bataillon de Linn.
11. de Bataillon de Linn.
12. de Bataillon de Linn.
13. de Bataillon de Linn.
14. de Bataillon de Linn.
15. de Bataillon de Linn.
16. de Bataillon de Linn.
17. de Bataillon de Linn.
18. de Bataillon de Linn.
19. de Bataillon de Linn.
20. de Bataillon de Linn.

1693.
Juni.
Kryghhoof-
den aange-
feld.

Einde
maarsche
den Prin
mont ver
de Cava

POLEN. HET
Geboorte
van een
Princes.

HET
blydsche
ste Zoon
de Maan
den 27sten
Charlott
jesteiten.

SPANJEN.
Refes doos
de Fran-
schen vero-
verd.

HET
Fransche
zyn Legt
hebbend
om het b
Gebergte
te Arles,
gelegen.
in zec gel
command
land best
raal, en di
zend Voet
de Noail
rukt, ging
verneur,
ten doen,
de Troup
ker hand,
van 't gese
ven niet e
pend
lons

(a) Ziet
pag. 245.

twee ter linker hand, aan de kant van de zee, 't geen de voornaamste Attaque was, met dertien honderd Arbeiders. De Marquis de Chazeron, Lieutenant Generaal, en Monfr. de Monclas Brigadier, commandeerden aan die kant. De Marquis de Longueval, Veldmaarschalk, commandeerde d'Attaque ter rechter hand, daar de twee andere Bataillons waren, met duizend Arbeiders; en men zette die nacht den arbeid een groot eind wegs voort. Ondertusschen berichtte een Overlooper uit de Plaats, dat het Garnisoen uit twee duizend Voetknechten en vier honderd Ruiters bestond; en dat de Gouverneur beslooten had zich tot het uiterst te verdedigen. Hoewel nu deze twee Attaques byna de helft van de Plaats omvingen, had men echter noch een looze Attaque gemaakt, om een diversie van het vuur der Belegerden te maaken: doch zy bemerkten den arbeid aan geene kant, als omtrent middernacht. By deze gelegentheid kreegen de Franschen maar acht of negen dooden, en wat meer gekwetsten, daar onder een Officier. Den 2^{den}. omtrent den middag, begon men bomben in de Plaats te werpen, die'er een groote verslagendheid veroorzaakten. 's Avonds wierden de Loopgraaven ter linker hand afgeloft door Monfr. de St. Sylvestre, en Monfr. de Juigné, Brigadier, met twee Bataillons en duizend Arbeiders; en ter rechter hand door den Marquis de Genlis, Veldmaarschalk, met twee Bataillons en zeven honderd Arbeiders. De Belegerden maakten een groot vuur; waar door vyf of zes Officieren, en by de vyftig Soldaten, gedood of gekwetst wierden. De swaare regenen, die'er ondertusschen vielen, verachterden d'aannadering van eenige grove stukken kanon, welken men van Perpignan deed komen: doch den arbeid werd echter even zeer voortgezet. Den 3^{den}. wierden de Loopgraaven ter linker hand afgeloft door den Graaf van Quinson, Lieutenant Generaal, en Monfr. de Wacop, Brigadier, met twee Bataillons; en ter rechter door Mr. de Prechac, Veldmaarschalk, insgelijks met twee Bataillons. Men commandeerde twee duizend Arbeiders voor de nacht en den dag; voltooide de communicatie der twee Attaques; en begon twee Sappes na den hoek van de Contrescarp voort te zetten. Aldus deed men in drie dagen 't geen men niet geloofd had in zes te

1693.
Jany.

1693.
Jany.

zullen kunnen doen; hoewel het wêr zo kwaad was, dat het water in de Loopgraaven stroomde, even of het een beek waar geweest, en het gantsche omleggende land zich als een moeras vertoonde. De Belegerden voeren ondertusschen voort met dapper uit hunne Muskettery vuur te geeven; waar door dartig à veertig Soldaaten zo gedood als gekwetst wierden. De Ridder des Adrets, Aide de Camp van den Maarschalk de Noailles, sneuvelde aan het hoofd der Arbeiders; en wierden daar ook tien oft twaalf andere Officiëren gedood of gekwetst. Den 4^{den}. gingen de Graaf van Coignies, Lieutenant Generaal, en Monfr. de Bauduman, Brigadier, in de Loopgraaven ter linker hand, met twee Bataillons en vyf honderd Arbeiders; en Monfr. de Reignac, Veldmaarschalk, in die ter rechter hand, met twee Bataillons en vier honderd Arbeiders. Men strekte de laatste parallele uit tot aan den oever van de zee, alwaar men logement ging neemen op den hoek van de Contrescarp der Contregarde. By deze gelegenheid kreeg men twintig zo dooden als gekwetsten. d'Attaques wierden insgelijks tot aan den achtsten voortgezet. Ondertusschen vertoonden de Galeyen, gecommandeerd door den Bailluw van Noailles, Broeder van den Maarschalk des zelve naams, welke door de strydige winden tegengehouden waren geweest, den 6^{den}. zich voor de Plaats. Straks zette men twee duizend vyf honderd man van de Troupen der Schepen en Galeyen, zynde hunne Officiëren aan het hoofd, te land; en wierden de Loopgraaven door dezen en de Landbenden afgeloft. Daar lagen achtien stukken kanon op de Batteryen, en onder anderen vyf vierentwintig ponders, welke honderd à honderd en vyftig schooten daags deden. De bomben veroorzaakten groote verwoestingen, en belommerden de Belegerden zodanig, dat ze niet langer wisten, waar ze zich bergen zouden. Den Hertog van Noailles, ziende wat ze leeden, deed den Gouverneur den 8ten. tot d'overgaave sommeeren: doch deze antwoordde trotselijk, dat het 'er noch geen tyd toe was, en dat het 'er eerst al vry wat beter op aan moest komen. 't Was een Officier van hert en ervarenheid, die zich ongetwyfeld langer verdedigd zou hebben, dewyl het kanon noch nergens bres had gemaakt, indien hy niet door een stuk van een bombe

bombe aan den arm gekwetst was geworden, waarom men hem den zelve moest afzetten, en waar aan hy ook naderhand kwam te sterven. Dit ongeluk dan deed, dat men den 9^{den}. verzocht te capituleeren : en Don Pedro de Robles ter oorzaak zyner kwetsuur niet bekwaam zynde, wierden d' Artykelen door Don Gabriel de Quinones, die onder hem commandeerde, voorgesteld, en daar op van wederzyde de volgende Condition be- raamd.

1693.

Juny.

Artykelen wegens d' Overgaave van de Stad Roses.

1. Dat de Gouverneur den 10^{den}. met het Garnisoen zou uittrekken, met volle Geweer, Bagazie, slaande Trom, brandende Lont, en twee stukken Kanon.

2. Dat men de noodzaakelijke Voertuigen zou beschikken, om de Zieken en Gekwetsten te Palamos te brengen.

3. Dat het Garnisoen met de noodzaakelijke Escorte na Gironne geleid zou worden; tot welkers verzekerdheid de Gouverneur Oflagiers zou geeven.

4. Dat d' Inwoonders, en anderen, welke zich in de Plaats bevonden, aldaar zouden mogen blyven, of met hunne Goederen vertrekken werwaarts het hen beliefte.

5. Dat den zelve dag, den 9^{den}. een der Poorten aan de Troupen des Konings van Vrankryk ingeruimd, en alle de Krygs- en Mondmunitien in handen der Fransche Commissarissen gesteld zouden worden,

Volgens deze Capitulatie trokken de Spanjaarden den 10^{den}. uit de Plaats, ten getale van 1400 Voetknechten, 300 Dragon- ders van het Regiment van Bossut, 100 Ruiters, en 150 Ge- kwetsten. De Gouverneur wierd voor aan in een rosbaar ge- draagen, ter oorzaak zyner kwetsuur. De Belegerden hadden omtrent vier honderd zo dooden als gekwetsten, onder anderen drie Officieren, en twee Commissarissen van d' Artillery; doch de Franschen 'er veel meer verlooren : gelijk gemeenlijk de meesten aan de kant der Belegeraars komen te sneuvelen.

Door deze verovering vond het gantsche Lampourdan, 't geen een goed Land is, zich onder de macht des Konings van Vrankryk, de geswooren vyand der Spaansche Monarchie, ge- bracht.

De Maarschalk de Noailles gaf vervolgens order om het Ka- steel van Ampurias aan te tasten; 't geen, dewyl het na het ver- lies

Kasteel van
Ampurias
veroverd.

1693.
Juny.

lies van Roscs geen lange wederstand kon bieden, genoodzaakt was zich op den 12^{den}. over te geeven.

Monsr. de la Para, die de voornaamste diensten van Ingenieur in het beleg van Roscs had waargenomen, had zich onder tuschen na Parys verwoegd, en wierd 'er met d' uiterste vreugde verwelkomd wegens de verovering van de gemelde Plaats; waar op aanstonds een Courier na den Koning zynde afgevaardigd, kreeg d'Aertsbischop van Parys eenige dagen daar na den onderstaanden Brief, om 'er het *Te Deum* over te doen zingen.

Brief des Konings van Frankryk, geschreeven aan den Aertsbischop van Parys.

MYN COUSYN.

Het getal Myner Vyanden, dat My noodzaakt Myne Legers te verdeelen, geeft My met een, allerwegen daar ik die zende, nieuwe aanleidinge tot Conquesten. De inneeming van Heidelberg werd van die van Roscs gevolgd. Myn Neef de Maarschalk Hertog van Noailles heeft het zelve te Lande, en den Graave van Estrées te Water belegerd gehad, en de Plaats den 9 dezes, na dat de Trenchen acht dagen waren geopend geweest, onder Myne gehoorzaamheid gebracht. Ik had 'er My alreeds in het begin van (•) Myne Regeering Meester van gemaakt; en Ik hebbe het wel willen afdaan, om de Pireneische Vrede te sluiten. De zelfte begeerte tot de rust van Myne Onderdaanen heeft My verbonden het te herneemen, gepsuadeert dat de Vrede eeniglijk van Myne Conquesten afhangt. 't Is met dit inzicht alleen, dat Ik over Myne voorspoeden gevoelig ben; en 't geen My verplicht heeft tot een krachtiger erkentnisse omtrent Hem, aan wien Ik alles verschuldigd ben. Ik begeere overzulks, dat gy het *te Deum* doet zingen in de Hoofdkerk van Myne Stad Parys, ten dage en uure die de Grootmeester, of Meester der Ceremonien, U van Mynen wege noemen zal; met ordre, om tot deze Plechtigheid Myne Hoven, en de geenen die gewoon zyn daar in te assisteren, te nodigen. Waar mede Ik God bidde, dat Hy U, Myn Couzyn, neeme in zyne Heilige en waarde hoede. *Geschreeven te Rocroy, den 16^{den}. Juny. 1693.*

Getekend, LOUIS:

en laager,

PHELYPEAUX.

FRANK-
RYK.

TER WYL men nu in de verwachting was, dat de Koning door zyne tegenwoordigheid wonderen in de Nederlanden zou
uit-

nitrechten, en dat mogelijk deze Veldtocht de laatste van den Oorlog zou weezen, verstond men met verbaasdheid, dat hy op weg was geslagen, om weder te rug na Versailles te keeren. Doch om deze zaak met order te verhaalen, zullen wy den draad weêr aanhegten ter plaatse daar wy ze in de voorgaande Maand hebben afgebroken, en den gemelden Vorst langs zynen gant- schen weg volgen.

1693.
Jany.
Koning
Louis keert
uit de Ne-
derlanden.
Weder na-
zyn Ryk.

Het Leger, in welkers hoofd hy zich moest stellen, had or- der om op twee plaatsen te verzamelen; op d'eene onder het ge- bied van den Maarschalk de Luxemburg; en op d'andere onder dat van den Maarschalk de Boufflers. Eer de Troupen, daar de Dauphin mee na Duitschland was getoogen, van het zelve af- gezonderd waren, bevonden de twee Armeeën zich in den vol- genden staat, en aldus in hunne Campementen geposteerd.

Lyfse der Armée van den Maarschalk de Luxemburg.

EERSTE LINIE.

De Maarschalk de Villeroy.
Lieutenants Generaal.
Feuquieres en Rohan.
Veldmaarschalks.
Roquelaure.
Brigadiers. *Esquadrans.*
Grammont. } Colonel Generaal. 4
Dragonders. } M. de Grammont. 4
Rouffi. (Gendarmerie. 8
Dalon. { Van den Koning. 4
Cavallery. { Bourgogne. 4
                  { Bourbon. 4
                  { Villeroy. 4
                  { Châlons. 4
S. Simon. { Gournay. 2
Cavallery. { St. Simon. 4
                  { Orleans. 2
                  { Krawaat. van den Ko. 4
                  { Geheel 48.

Lieutenants Generaal.
De Prins van Conti en den Hertog
van Berwik.
Veldmaarschalk.
De Graaf van Mailly.
Brigadiers. *Bataillons.*
La Roche. { Navarré. 3
                  { Humieres. 2
d'Alincour. { Lionnois. 2
                  { Maulevrier. 2
Cossilenyc. { Bourbonnois. 2
                  { Provence. 2
                  { Crussol. 1
Greder. { Greder, Duitseher. 2
                  { Lauzonois. 1
Albergotti. { Guiche. 2
                  { Royal Italien. 1
                  { Beauvoisois. 1
Chian-

272 E U R O P I S C H E

1693. Juny.	Thiange. } la Couronne. } Thiange.	2 2	Bailloufe. } Orleans. } la Sarre. } Foix.	2 1 1	3
	Charat. } Rouffillon. } Vermandois. } Hainaut.	2 2 1	Rebe. } Chartres. } Piemont.	1 3	3
				't Geheel 38	
De Maarschalk de Joyeuse. <i>Lieutenants Generaal.</i>				(Karabyners. 3	
Den Hertog van Villeroy en Monfr. de la Valette. <i>Veldmaarschalk.</i>				Phelipeaux. } Celenvillien. 2 } Prâlin. 2 } Dauphin Etranger. 4 } M. de Camp Gener. 4	
De Graaf van Marfia. <i>Brigadiers. Esquadrans.</i>				Precontal. } Bretoncelle. 4 <i>Dragonders.</i> } Fimarçon. 4	
Montfort. } Kurathiers. 4 } Rouffillon. 4 } Chartres. 2 } Furstmburg. 2				't Geheel 40	

T W E D E L I N I E.

<i>Lieutenants Generaal.</i>		<i>Brigadiers. Bataillons.</i>	
Vatteville. <i>Veldmaarschalk.</i>		Hautefort. } Anjou. 2 } Royal Danois. 2	2 2
Montmorenci. <i>Brigadiers. Esquadrans.</i>		St. Laurens. } Nice. 1 } Pugey. 1 } Perigoux. 1 } Moulin. 2	1 1 1 2
Maffot. } Maffot. 4 <i>Dragonders.</i> } Lomaria. 4	4 4		
Rotambourg. } la Valliere. 4 <i>Cavallery.</i> } Rotambourg. 3 } Fienne. 4 } Levi. 4	4 3 4 4	Pomponc. } Artois. 1 } Solre. 1 } Berri. 1 } Blaisois. 1 } Montenay. 1	1 1 1 1 1
Preslé. } Nassau. 4 <i>Cavallery.</i> } Preslé. 4	4 4	Harbauville. } la Marche. 1 } Charolois. 1 } Harbauville. 1 } Gardes van Ko. Ja. 2	1 1 1 2
't Geheel 31			
<i>Lieutenants Generaal.</i>		<i>Brigadiers. Bataillons.</i>	
Rubantel. <i>Veldmaarschalken.</i>		Reynauld. } Reynauld. 4 } Scheilberg. 4	4 4
Solre en Lucam.			

Sa-

M E R C U R I U S 273

Salis.	Greder, Switser.	4	CORPS DE RESERVE.	1693.
	Salis.	4	<i>Dragonders.</i>	<i>Esquadrons.</i>
	Limoge.	1	Beitgarde.	4
la Chatre.	Launois.	1	d'Asfeld.	4
	la Marche.	1	S. Fremond.	4
	la Chatre.	2	S. Hermine.	4
	't Geheel	37	Koninglijke Artillery,	3 Bataillons.

Bestaande aldus het gantsche Leger uit 155 Esquadrons en 75 Bataillons.

Lyste der Armée van den Maarschalk de Bouffers.

EERSTE LINIE.

<i>Lieutenant Generaal.</i>				
Den Hertog van Maine.			Chavaux } la Reine.	3
	<i>Veldmaarschalken.</i>		Perigord.	1
Lanion en Lignery.			Furville. (de Koning.	4
<i>Brigadiers.</i>	<i>Esquadrons.</i>			
Cailus.	Koningl. Regim.	4		't Geheel 28
<i>Dragonders.</i>	Cailus.	4		
	Chantreau.	4		
<i>Lieutenant Generaal.</i>				
			<i>Veldmaarschalk.</i>	
Renoville.	Granadiers.	1	De Graaf van la Motte.	
	Gardes du Corps.	12		
	Gendarmes.	2		
	Lichte Paarden.	2		
Blainville. (Karabyners.		5		
		't Geheel 34		
<i>Lieutenant Generaal.</i>				
Monfr. de Montchrevreuil.			Bolc. } Royal Allemand.	3
	<i>Veldmaarschalk.</i>		Berry.	2
Monfr. de Crèqui.			Condé.	2
	<i>Brigadiers Bataillons.</i>		Roguefpine.	4
Blainville.	Champagne.	3	Villequiers.	2
	Bouffers.	2		
Cadricus.	Dauphin.	3	Conat. } Rohan.	2
	Toulouse.	2	du Maine.	2
			Comm. Generaal.	4
Charaney.	Franche Gardes.	6	d'Asfeld. } d'Asfeld.	4
	Switserfche Gardes.	4	<i>Dragonders.</i> } Dauphin.	4
			't Geheel 34	
			Mm	TWE-

TWEDE LINIE.

Jany.
1693.

<i>Lieutenant General.</i>			
Tallard.		Theroy.	{ Dupas. 1
<i>Veldmaarschalk,</i>			{ Theroy. 1
Vaudeville.			{ du Maine. 2
			<hr/>
			't Geheel 22
<i>Brigadiers.</i>	<i>Esquadrans.</i>		
Blanchefort.	{ Anjou. 2	<i>Lieutenant General.</i>	
	{ Bouffers. 4	Busca.	
	{ Bezons. 4	<i>Veldmaarschalk,</i>	
		Nassau.	
Courtebonne.	{ Clermont. 4	<i>Brigadiers.</i>	<i>Esquadrans.</i>
	{ Glisy. 4		{ Langallerie. 4
	{ Courtebonne. 4	Langallerie.	{ Immeecourt. 4
			{ Courcelle. 2
			<hr/>
			't Geheel 22
	<i>Infantry.</i>		
<i>Brigadiers.</i>	<i>Bataillons.</i>	Rozel.	{ Vallay. 4
Cavois.	{ Poitou. 2		{ Melac. 4
	{ Cavois. 1		{ Rozel. 4
			<hr/>
			't Geheel 22
Dantin.	{ Languedoc. 2	CORPS DE RESERVE.	
	{ Montrouy. 1		<i>Bataillons.</i>
	{ Fontenay. 1	1. Mousquetaires.	2
Sorbek.	{ Stoppa. 4	2. Mousquetaires.	4
	{ Sorbek. 4		<hr/>
			't Geheel 6
Surlaube.	{ Surlaube. 1	Een Bataillon Bombardiers.	
	{ Lignery. 1		
	{ Santerre. 1		

Bestaande aldus het gantsche Leger uit 112 Esquadrans en 51 Bataillons.

De Koning van Vrankryk, dien wy de voorgaande Maand te Quesnoy lieten, zyne reis gestadig voortzettende, vond zich den 2^{den}. van deze te Oboure, den 5^{den}. te Hairlemont-Capelle, enden 7^{den}. te Gemblours, alwaar zich de twee Legers, daar wy hier boven de Lysten af hebben gegeven, by mal-kander hadden gevoegd. Men wachtte nu maar te zien, op welke Plaats de storm zich zou ontlasten, en wat het eerste voorwerp

werp van die groote krygsbereidselen zou weezen. Voorna-
 mentlijk was men te Huy en te Luik op zyne hoede, om zich,
 zo goedals men immers kon, te verdedigen; dewyl men niet
 en twyfelde, of de Vyanden hadden 't op deze twee Plaat-
 sen gemunt. Maar zo als men nu meende te hooren, dat men
 ze had begonnen aan te tasten, verstond men met groote ves-
 wondering, dat de Koning van Vrankryk beslooten had weder
 na Versailles te keeren, en dat d'orders wegens den weg al ge-
 geeven waren. Men was zo gewoon den gemelden Vorst niets
 te zien onderneemen, zonder van den uitflag verzekerd te wee-
 zen, dat weinigelieden aan d'eerste tydingen wegens zyne te
 rugtocht geloof wilden slaan: doch eindelijk moest men alle
 twyfeling laten vaaren, wanneer men met volkomene zeker-
 heid verstond, dat de Koning zyn Leger verlaaten had, om
 zich te Namen te verwoegen. Van hier vertrok hy den 12^{den}.
 na de fortificatiën bezichtigd te hebben, en ging zyne nachtrufst
 te Dinant neemen. Den 13^{den}. vervoegde hy zich te Givet; den
 14^{den}. te Marienburg; den 15^{den}. te Rocroy; den 16^{den}. te Me-
 zieres; den 18^{den}. te Retel; den 20sten. te Rheims; den 22sten.
 te Fismes; den 24sten. te Soissons; en den 26sten. bevond hy zich
 weder te Versailles, na een Veldtocht van noch geen anderhal-
 ve maand, zonder ander gevolg als die van eenige ongemakken
 voor den Vorst en zyn Hofgezin.

1693.
 Juny.

De Koning
 wederte
 Versailles.

Men hond het voor gewis, dat de Koning te Quesnoy al
 voorzag, dat de Geallieerden onverwinnelijke hinderpaalen
 wegens d'uitvoering zynere desseinen gesteld hadden. Byna ter
 zelve tyd kreeg hy bericht, dat de Maarschalk de Loges zich
 meester van Heidelberg had gemaakt. Hier op wierd aanstonds
 een groote Krygsraad gehouden, waar in verscheidene tot de
 te rugtocht van den Koning beslooten; dewyl d'uitvoering der
 desseinen, welken hy geformeerd had, als onmogelijk scheen.
 Zy vertoonden, dat men 'er geen beter dekmantel toe kon heb-
 ben: dat men met groote schyn kon laten verluiden, dat de
 verovering van Heidelberg het middel beschikte om een groo-
 te menigte van andere conquisten in Duitschland te maaken, en
 by gevolg het Ryk te dwingen tot in een byzondere vrede te
 treden: dat men ten dien einde den Dauphin aanstonds met

Redenen
 van zyne
 wederke-
 ring.

1693.
Juni.

een Detachement van dertig duizend man moest doen vertrekken; 't geen zich voegende by de Troupen, welken de Maarschalk de Loges commandeerde, een Leger zou uitmaaken, waar af de Duitschers met alle hunne krachten de veroveringen niet zouden kunnen stutten: en eindelijk, dat, dewyl de Koning noch niet ver voortgetoogen was, men zou kunnen zeggen, dat hy de reis niet en had ondernomen als om een revuë over zyne Troupen te doen. Maar de Vorst wilde hier niet toe verstaan. Hy liet zich dunken, dat de zaaken al te ver waren gekomen om weder te rug te keeren zonder iets te verrichten; en dat de hinderpaalen, welken de Vyanden tegens zyne onderneemingen stelden, zo groot niet en waren, of hy zou ze kunnen te bovenkomen. Hy toog dan voort: doch te Gemblours gekomen zynde, opende hy d'oogen, en erkende, dat d'uitvoering zyner ootwerpen t'eenemaal onmogelijk was. Ziet daar, immers voor zoveel de rechtzinnige Staatkundigen konden doorgronden, de redenen van de terugtocht des Konings.

Doch de Franschen gaven 'er een gantsch andere koleur aan. De tegenwoordigen Oorlog, zegt een hunner Schryvers, moet op een andere wys aangezien worden, als veele andere oorlogen. Gelyk d'Allerchristelykste Koning de wapenen niet en voert, als om de rust van Europa te herstellen, heeft by geene conquesten in 't oog, als die de Vrede konnen bevorderen, en niet de geenen daar by de meeste glorie door kan verkrygen, en zyne Staaten vergrooten; 't heeft hem dorbaltven voordeeliger gedocht, zyne poogingen dit Jaar na de kans van den Ryn te wenden: waar door by den Keizer zal beletten Troupen aan den Hertog van Savoyen te geeven; verscheidene Duitsche Vorsten, die 'er aan den Koning van Spanjen in Vlaanderen beschikken, buiten staat stellen van 'er hem toe te stuurén; de Kreitsen en Steden van Duitschland, welke Krygsbenden aan den Keizer leverden, de neutralitit doen aanneemen; zich nieuwe doortochten in het Ryk openen; en den Duitschers de passagien in Frankryk sluiten. Dit zal zekerlyk de Vrede moeten voortbrengen. De Duitschers konnen den slag, dien de Dauphin gaat doen, niet langer afweeren. Om een zo groot dessein te bereiden, moest de Koning al die boehaas in Vlaanderen maaken; vermits 'er, indien men de listen ontsdekte had; twee zaaken uit stonden voort te spruiten, welke zyne schikkingen verbroomden zouden hebben. De Keizer zou minder Trou-

pen na Hongaryen hebben doen trekken, en de Geallieerden 'er minder uit 1693.
 Duitschland in de Nederlanden hebben laten komen. De Koning heeft Jany.
 derhalven gedaan alles 's geen by begeerd heeft, en gewisse wegen tot een
 spoedige Vredes bereid: Toen men de tocht van Monseigneur openbaar
 maakte, was de zaak al lang vast gesteld, enz.

Die maar eenige kennis van de wereldsche zaken heeft,
 ziet wel, wat dit zeggen wil, te weeten, dat de Koning meer-
 der kans zag om iets in Duitschland, als in de Nederlanden, t'on-
 derneemen, etc.

De volgende Brief, over het zelve onderwerp door Monfr. de
 Barbecieux aan Mademoiselle de Louvois geschreeven, behelst
 ook noch eenige byzonderheden.

Gemblours den 9 Juny, 's avonds ten acht uuren.

WY genooten voor vyftien dagen het vermaak van U te zien. De
 Koning heeft geloofd, dat het met het welwezen van zyne zaken
 over een kwam, deze verandering te maken.

Na de verovering van Heidelberg, welke de Koning tot Quesnoy ver-
 nam, was hy gered den Dauphyn met een considerabele Armée na
 Duitschland te zenden, om nevens de geene, welke de Marechal de Lor-
 ges commandeert, aldaar zo grooten effort te doen, dat de Prinzen van
 Duitschland, en mogelijk ook de Keizer, genoodzaakt zouden weezen
 zich te accommoderen: maar de hoop van in Vlaanderen uit te voeren
 eenige zaak van belang, welke de groote insicht, die hy verzamelt, en de
 preparatien die men aldaar vervaardigt had, zoudé beantwoorden, dee-
 den hem de aanradingen en redenen, welke men hem voordroeg, van
 de hand wyzen. Doch te Gemblours heeft hy zich aan de remonstran-
 tien overgegeeven, en met vermaak zyn keur, en het geen hem konde
 vleijen, aan 't welwezen van den Staat, om te lichter de Vrede te kunnen
 uitwerken, gesacrificeert, enz.

Drie dagen voor de wederkomst van den Koning te Versail-
 les, te weeten, den 23 ten. der Maand, St. Jansavond, maak-
 te men, volgens de gewoonte, een Vreugdevuur voor het
 Stadhuis van Parys: Gelijk de Franschen ten allen tyde de daa-
 den van hunnen Monarch, hoedanig die ook mogen weezen,
 gewoon zyn te verheffen, vertoonde men 'er op een heerlijke
 manier de verovering van Heidelberg, die van Roses, de Pro-
 motie der Maarschalken van Frankryk, en d'Instelling der Or-
 der van St. Louis. De Koning zelve was 'er verbeeld onder de

Ontfer-
 king van
 Vreugde-
 vuur.

1693.
Jany.

gedaante van een Heidenschen God , gelijk men hier kan zien.

Beschryving van het Vreugdevuur, opgerecht voor het Stadhuis, op St. Jansavond 1693. door order van de Heeren, den Provoest der Kooplieden en de Schepenen van de Stad Parys.

DE dapperheid is de luisterrykste deugd der Helden. Maar indien de zelve niet verzeld is van de Godvruchtigheid, Gerechtigheid, Voorzichtigheid, en Goedheid, dient ze maar om de Volkeren elendig, en de Vorsten gehaat te maaken. 't Is de verzameling van alle die zo zeldsaame hoedanigheden geweest, die d'Ouden aangedreeven heeft om Janus in het getal hunner Godheden te stellen, en hem byzonderlijk ten tyde van Oorlog, wanneer zyn Tempel altyd open stond, te eeren.

Dezen Held, die een der oudste Koningen van Italiën was, wist de Volkeren, die hem onderdaanig waren, door zynen moed te handhaaven in de glorie, welke zy, niettegenstaande de jaloufy van huane Gebouren, onder zyne Regeering genooten. Hy was de eerste, die Tempels ter eere van de Godheid wyde, en Offerhanden instelde: en het was ook daarom dat hy zelve in den rang der Goden wierd gesteld; en dat de Romeinen nooit aan eenige andere Godheid offerden, zonder hem altoorens aangeropen te hebben. Zyne liefde tot de Gerechtigheid verplichtte hem een eerlijke schuilplaats aan Saturnus, door zynen Zoon Jupiter uit zyne Staaten verdreeven, te vergunnen. Zyne zonderlinge Voorzichtigheid, die hem met zulk een vaste kennis in de toekomende gevallen deed doordringen, als ze hem aandachtig maakte om zich van het voorgaande te bedieden, heeft aan d'Ouden voer gegeven om hem met twee Aanzichten te verbeelden. Eindelijk: zyne goedheid was zodanig, dat de Poëten de gelukzaligheid zynere Volkeren niet beter hebben konnen uitdrukken, als met de Goude Eeuw onder zyne Regeering te plaatsen.

Van de twee Aanzichten, welken de Poëten aan Janus gceven, is het een van een jong, en het ander van een oud Man; om te bytekenen, dat een Vorst, zo hy volmaakt zal weezen, de wakkerheid en de vaardigheid van de jeugd met d'omzichtigheid van den ouderdom te samen moet voegen.

Men behoeft niet op te klimmen tot d'eerste jaaren der Regeering van **LODEWYK DEN GROOTEN**, om 'er die twee hoedanigheden vereenigd te vinden. In der daad, wat vaardigheid kan in gelijkheid gesteld worden met de geene, waar mede de Koning ter zelve tyd in de verst afgewyde oorden zyne ontsagchelike Macht aan zyne Vyanden doet gevoelen? De verovering van Heidelberg in Duitschland, en die van Roses in Spanjen, verstrommen twee der gevreesdste Mogendheden van het

het Verbond : en dezertwee Conquesten, welke den Geallieerden d'oo-
gen moeten openen, en de bekwaamsten zyn om hen gevoelens van
Vrede in te boezemen, zyn niet minder de vruchten van des Konings
wysheid, als van d'ongemeene dapperheid waar mede zyne Troupen, na
zyn voorbeeld, bezielde zyn.

1693.
Juny.

Maar 't is niet alleen in de verkiezing der Kuygstochten dat deze vol-
maakte voorzichtigheid uitblinkt : 't is byzonderlijk in d'onderscheiding
der Persoonen, waar aan hy de voornaamste Ampten zyner Staaten ver-
trouwt, dat zyne Wysheid verwonderlijk is. Men slaa de oogen maar op
zyne Ministers, op de Hoofden der Compagnien, op de geenen welken
hy tot zynen Raad roept, op de Generaalspersonen daar hy het beleid
zyner Legers aan vertrouwt : men zal zien, dat nooit Vorst de Mensch en
zo wel tot d'Ampten wist te verkiezen, en d'Ampten beter uit te deelen
aan de geenen die 'er bekwaam toe zyn.

De Stad is al te gevoelig wegens het voordeel, 't geen haar spruit uit de
verkiezing, welke Zyne Majesteit heeft gedaan, van den Heer Provoost
der Kooplieden, om andere blyken van de wysheid, met de welke de Kon-
ing zyne Overigheden verkieft, te zoeken. 't Is hierom dat men op de
Zyde, welke tegen 't Stadhuis aanziet, den Heer Provoost der Kooplie-
den verbeeld heft, doende den eed in de handen van Zyne Majesteit.

De vergeldingen, waar mede hy noch onlangs de waardigste Hoofd-
mannen zyner Legers vereerd heeft, zyn ook noch al te varsche bewyzen
vande gerechtigheid en d'onderscheiding, waar mede hy zyne gunsten uit-
deelt, om 'er niet op te letten : en 't is om deze reden, dat men op een
andere Zyde Zyne Majest : verbeeld ziet, geevende den Maarshalkslok
van Vrankryk, en d'Order van St. Louis, aan de waardigste Officiere
zyner Troupen.

De Fries van elke Zyde behelst Cicraaden, overeenkomende met het
onderwerp 't geen 'er verhandeld word : en aan ieder zyde van het Pe-
destal ziet men een Inscriptie, die het onderwerp verklaart.

De Zyde, tegen 't Stadhuis gekeerd, is verciert met zyne Wapenen,
Vredestaften en Spiegels, Zinnebeelden der Voorzichtigheid : en op het
Pedestal leest men de volgende Inscriptie.

LUDOVICO MAGNO,
QUOD URBEM PIO ET SAPIENTI MAGISTRATU,
PLUS IPSE ET SAPIENS, DECORAVIT.

't Geen in het Nederduitsch betekent

*Ter eere van Lodewyk den Grooten, wegens dat hy door zyne Godvruchtig-
heid en Wysheid de Stad met een godvruchtige en wyze Overigheid heeft ver-
ciert.*

De Zyde, die op de *Rue du Mouton* ziet, en de verovering van Heidel-
berg behelst, is verciert met Zegerakenen van Wapenen : en pronkt het
Pedestal met dit Opschrift.

QUOD

1693.
Juny.

QUOD HEIDELBERGA CAPTA
SUIS EXERCITIBUS IN GERMANIAM ADITUM APERUIT.

Wegens dat hy door het veroveren van Heidelberg d'instrede in Duitschland voor zyne Krygsbenden geopend heeft.

De zyde, die na de Rivier ziet, en de verovering van Rosas behelst, is verciend met Zetropheën, en andere Cieraaden welke een Zeehaven passen; en het Opschrift in deze termen vervangen.

QUOD SUBACTA ROSA
HISPANOS LEGITIMO TERRORI COMPLEVIT.

Wegens dat hy door de verovering van Rosas de Spanjaarden met een rechtmaantige schrik vervuld heeft.

Eindelijk, de vierde Zyde, die na de *Ruë de la Fanterie* ziet, en de Promouie der Maarschalken van Vrankryk en der Ridders van St. Louis behelst, is verzeld met Cieraaden overeen komende met het onderwerp: en op het Pedestal leest men deze Inscriptie:

QUOD FORTISSIMOS DUCES
AMPLISSIMIS PRÆMIIS AD MAJORA EXGITAVIT.

Wegens dat hy de dapperste Krygshefden door treffelyke vergeldingen het grooter dingen aangemoedigd heeft.

Tyding uit
d'Oorlogs-
vloot.
(a) Ziet pag.
245.

Uit d'Oorlogsvloot, de (a) voorgaande Maand onder Monfr. de Tourville in zee geloopt, waar af men tot noch toe niets het minste had ghehoord, zag men nu den volgenden Brief.

Uit de Vloot van Monfr. de Tourville, op de boogte van Kaap St. Vincent, den 9 Juny.

NA dat wy 15 dagen hadden gezeild, gedurende de welken wy nu en dan wat stormachtig weer hebben ontmoet, waar door twee van onze Schepen zyn achter gebleven, die ons hier wederom moeten komen vinden, hebben wy gisteren de Spaanse Kusten ontdekt, alwaar de Maarschalk de Tourville het Dieplood hebbende laten werpen om Ankergrond, 18 en 24 vadem waters vond. Die Commandant heeft twee Fre-gatten uitgezonden, om, met zo weinig opschudding als 't mogelijk was, zich t'informeeren van den toestand van zaaken omtrent Cadix. Een van dezelve heeft een kleine Spaansche Bark, daags te vooren van daar gekomen, genomen. De Capitein, dien men aan boord van den Admiraal heeft gebracht, na dat hy was ondervraagt wat Effecten in die Baay waren, heeft geantwoord, dat aldaar een considerabel getal Koopvaardyschepen van verscheide Natien lagen, waar van sommige na de Levant, andere na Portugal, en de rest na 't Noorden, als Vrankryk, Engeland en Holland, gedestineerd waren; zo dat wy met ongeduld na de komste van den Graave d'Etrécs wachten, waar na wy haar gesamentlijk zullen gaan

bezoeken: hoewel men bekommerd is, op wat wyze men de Goederen, toebehoorende aan d'Onderdaanen van de neutraale Kroonen, van andere zoude onderscheiden, om haar niet t'onderwerpen het zelve lot als d'andere. De tyd laat my niet toe meer te schryven, als alleen dat zo stond een Advysacht aan komt, met tyding, dat de Graave d'Estree kort op hem volgde, om met ons te conjungereen, zo dat wy op het point staan van een groote expeditie te zien. Twee vyandlijke Koopvaardyschepen hebben zich na eenige Kauon-schooten overgegeven.

1693.
Juns

Aldus kwam men dan te weten, wat cours de Vloot had gezet; en verwachtte wel haast van haare verrichtingen te hooren.

De Geestelijkheid van de Stad Parys had sedert een tyd klachtig gevallen, dat haar, ter oorzaak dat de Wereldlijken zich al te zeer door de begeerlijkheid lieten inneemen, de middelen van op een eerlijke wys te bestaan benomen wierden: weshalven den Aertsbisschop, trachtende hier in te voorzien, het onderstaande Reglement in alle de Kerken van zyn Aertsbisdome deed afkondigen emaanplakken.

Loongel-
den der
Priesters
geregeld:

Reglement van den Aertsbisschop van Parys, wegens het Salaris der Priesters en Geestelijken van de Stad en de Voorsteden van Parys.

FRançois, door de genade van God en den Heiligen Apostolischen Stoel Aertsbisschop van Parys, Hertog en Pair van Vrankryk, Commandeur van des Konings Orders, Proviseur van het Huis der Sorbonne, en Overste van dat van Navarre: Aan alle de geenen, die deze Tegenwoordigen zullen zien, Salut in onzen Heere. Het waar te wenschen, dat wy by onze dagen konden zien d'ontbinding van d'aardsche goederen, welke in d'Eerlike Kerk de glorie der Christenen, en de verbaardheid der Afgodendienaars maakte. De Geloovigen, zich ontblootende van de goederen welken zy bezaten, stelden de zelve in de handen der Apostelen; en d'Apostelen, zelfs ook in 't beweeren van hunne rechten, eigheden zich niets toe van alles, 't geen hen aangeboden wierd; zoekende niet als de stichting en de zaligheid der Geloovigen. Daar was onder hen een geest van onbaatzuchtigheid, welke den eenen inboezemende alles te geeven, d'anderen verplichtte niets aan te neemen. Maar de begeerlijkheid, die de wortel van alle kwaad is, in het hert der menschen zynde gesloopen, zyn eenige Geloovigen zo onrechtvaardig geweest, dat ze het eerlijk onderhoud, 't geen de Jooden aan de Priesters van d'oude Wet niet en weigerden, aan de Priesters van de nieuwe Wet geweigerd hebben; en sommige Priesters, aan d'andere kant, zyn zo baatzuchtig geweest, dat men hen heeft moeten verwyten, dat ze de Geestelijke Waardigheden,

1693.
Jany.

welken zy verkreegen hadden, om een vrekgerig gewin, en door een handeling van de duisternis, gelijk St. Bernardus zegt, oeffenden. Men kan de gierigheid der Volkeren in deze gelegentheden niet genoeg laaken: want eindelijk, is het niet rechtmatig, dat de geenen, die den Altaar dienen, van den Altaar leven, gelijk den Apostel Paulus zegt? Zyn de Volkeren niet gehouden de Dienaars van Jesus Christus, welke zonder ophouden arbeiden om hen de geestelijke goederen te bezorgen, van hunne tydelijke goederen deelachtig te maaken? Kounen zy aan hunne Harders weigeren het voedsel, 't geen tot het onderhoud van hun leven noodzaakelyk is, terwyl zy verwachten, gelijk St. Augustinus zegt, dat zy de vergelding van den arbeid, dien zy in het waarneemen van hunnen Dienst besteeden, van God ontvangen? Men kan zich ook niet beletten te laaken de begeerlykheid der Harders, welke, stellende hunne eigene belangen boven de geenen der Volkeren die God aan hunne zorgen toevertrouwd heeft, hunne diensten niet verrichten, als in het oogmerk van de vergelding die zy verhoopen, en die de Gaaven van den Heiligen Geest, welken Jesus Christus ten koste van zyn aanbiddelyk Bloed voor alle de Geloovigen verkreegen heeft, als op geld willende stellen, bedroeft zyn wanneer zy hen de zelve uit liefde moeten mededeelen. De Priesters dezer Stad zyn zo jalours van door hunne onbaatzuchtigheid de Godvruchtigheid en de liefde der Volkeren te beantwoorden, dat, verstaan hebbende dat 'er eenige twisteryen over hun Salaris ontstaan waren, zy zich (volgens de heilige Canons der algemeene Concilien, de Statuten van dit Bisdom, d'Arresten van het Parlement, en voornaamentlyk de geenen die gegeeven zyn den 28ten. April 1673. en den 16^{den}. January des tegenwoordigen Jaars) aan Ons gericht hebben, om geregeld te werden wegens het Salaris, 't geen zy gewoon zyn van de Huwelyken en Begraafenisfen te neemen. En gelijk het van onze Harderlyke wakkerheid is; alle deze twisteryen (die de Volkeren maar zouden argeren, en hen voetgeeven tot d'achting en d'eerbiedigheid welke zy aan den heiligen dienst der heilige Altaaren verschuldigd zyn, te verminderen) te voorkomen; hebben wy het gemelde Salaris, 't geen de Priesters en andere Geestelijken van de gezeide Stad wettiglyk zullen mogen neemen, volgens de hier bygevoegde Memorie, door deze Tegenwoordigen geregeld: zonder echter de mildheid der Ryken te willen beletten, aan welke bescheidenheid, of die van hunne Erfgenaamen, de Priesters zich zullen gedraagen; noch ook de behoefte der Armen geweld aan te doen, welken wy meer als ooit begeeren dat door de Priesters op een liefddadige manier gehandeld zullen worden.

Taxe wegens het Salaris der Priesters en Geestelijken van de Stad en de Voorbeden van Parys.

1693
Jany.

H U W E L Y K E N.

	P. St.
Van het afleezen van de Geboden - - - -	1-10
Voor d'Ondertrouw - - - -	2
Voor het Trouwen - - - -	6
Voor het Getuigenis wegens het afleezen van de Geboden, en het verlos, 't geen men aan den Bruidegom geeft, van in de Parochie der Bruid te gaan trouwen - - - -	5
Voor de Huwelijksmis - - - -	1-10
Voor den Vicaris - - - -	1-10
Voor den Klerk der Sacramenten - - - -	1
Voor de zegening van 't Bed, zo voor den geen die ze doet, als voor den Klerk die ze bywoont - - - -	1-10

B E G R A A F F E N I S S E N.

De Begraaffnissen der kleine Lyken onder de zeven jaaren, als de Geestelykheid niet mee gaat.

	P. St.
Voor den Parochie-priester - - - -	1-10
Voor ieder Priester - - - -	10

Als de Geestelykheid mee gaat.

	P. St.
Voor het Priesterrecht - - - -	4
Voor de tegenwoordigheid van den Parochie-priester - - - -	2
Voor ieder Priester - - - -	10
Voor den Vicaris - - - -	1
Voor ieder Koorjongen, als ze het Lyk draagen - - - -	8
En als ze het Lyk niet draagen - - - -	5

Voor de Lyken boven de zeven jaaren tot twaalf toe zal even veel betaald worden als voor de Kinderen onder de zeven jaaren, als de begraaving met de Geestelykheid geschied.

Voor de Begraaffenis van een groot Lyk boven den gemelden onderdom.

	P. St.
Voor het Priesterrecht - - - -	6
Voor het bywoonen van den Parochiepriester - - - -	4
Voor den Vicaris - - - -	2
Voor ieder Priester - - - -	1
Voor ieder Koorjongen - - - -	10
Voor de Priesters, die des nachts het Lyk bewaaken, ieder - - - -	3
Voor de geenien, die het des daags bewaaken, ieder - - - -	2

4 E U R O P I S C H E

Voor de celebratie der Misse	1
Voor den buitengewoonlijken Dienst, Volle Dienst geheeten, dat's te zeggen, de Vigilien, en de twee Missen van den Heiligen Geest en van de Heilige Maagd	4-10
Voor de Priesters, die het Lyk draagen, ieder	1
Voor het draagen van het hooge Kruis	10
Voor het draagen van het Wywatersvat	5
Voor het draagen van het kleine Kruis	5
Voor den Klerk der Begraafnissen	1
Voor d'overvoeringen der Lyken van d'ecne Kerk in d'andere, met de Koorjongens en de Geestelijkheid, zal van de gemelde rechten de helft meer betaald worden.	

Voor het ontfangen der overgevoerde Lyken.

Aan den Parochiepriester	6
Aan den Vicaris	1-10
Aan ieder Priester	15
Voor d'opening der aarde in de Kerken, daar de Parochiepriesters deel in hebben, zal men de plaatselijke Gewoonten, of de Reglementen hier over gemaakt, door Ons goedgekeurd en geauthoriseerd, volgen.	

Wy willen, dat het tegenwoordig Reglement in ons Kerkelijk Hof geregistreerd zal worden, om 'er volgens de forme en den inhoud ter uitvoering gesteld te werden. Gegeeven te Parys, in ons Aertsbisschoppelijk Paleis, den 30sten May 1693. Getekend, FRANCOIS, Aertsbisschop van Parys. En laager, WILBAULT.

ENGE-
LAND.
Koning Ja-
cobus laat
een Decla-
ratie uit-
stroomjen.

DE Koning Jacobus, noch altyd hoop hebbende van t'eeniger tyd weder op den Troon te zullen klimmen, en trachtende ten dien einde zyne verlaatene Onderdaanen weêr op de hand te krygen, hoewel het hem meer als een maal mislukt was, vond nu, gelijk hier te lande nooit roervinken ontbreken, weder gelegenheid om een groote menigte copyen van de volgende Declaratie onder de Gemeentens te doen uitstroomjen.

Declaratie van den Koning Jacobus.

GEELYK wy volkomentlyk verzekerd zyn, dat niets zo zeer geholpen heeft tot onze ongelukken en d'elenden van ons Volk, als de valsche en boosaardige lasteringen onzer Vyanden, zyn wy altyd gereed geweest, gelijk wy ook noch zyn, om te be-

bewilligen in alles, 't geen wy na een rijpe overweeging het bekwaaft geoordeeld hebben om de zelve te doen ophouden; aan onze Volkeren een gebeele voldoening te geeven; en hen op de klaarfte wys een zeer groose verzekering voor alle onze Onderzaaten, van wat rang en qualiteit zy ook mogen weezen, te gemoet te doen zien. En vermits wy onze herstelling liever aan hunne genegenheid, als aan eenig ander middel, verschuldigd willen weezen; hebben wy het raadzaam geoordeeld hen voor af d'oprechtheid onzer meeningen bekend te maaken: en wanneer de vereenigde begeerten onzer Volkeren, en d'omftandigheden onzer zaaken, ons gelegenheid zullen geeven om persoonlijk ons recht te gaan handhaaven, en te doen gelden, zullen wy met de volgende Declaratie wederkeeren.

1693.
Jany.

J A M E S R.

ALS wy overdenken d'elenden onzer Koningryken, willen wy gaarne alles in 't werk stellen, 't geen dienen kan om onze Onderzaaten weder tot hunne plicht te brengen. En hoewel wy niet en kunnen treden in een omftandig verhaal van alle de gunften, en tekenen van goedheid, welken wy van voornemen zyn aan hente betoonen; hebben wy het raadzaam geoordeeld hen te verzekeren, gelijk wy door deze Tegenwoordigen doen, dat wy zullen bewilligen in alles, 't welk alle de geenen, die hen in het Parlement verbeelden, ons tot het gelukkig maaken van onze Koningryken zullen voorstellen. Want wy hebben ons voor oogen gesteld, als het edelste oogmerk 't geen wy ons voorstellen kunnen, noch meer tot de behoudenis van hunne Constituten te doen, als de beruchtste Vorsten onder onze Voorzaaten gedaan hebben; doende ons voornaamste belang bestaan in niet de minste reden van argwaan of jalousy (ten opzichte van hunne Religie, vryheid, en eigendommen) aan ons Volk te laaten.

Om dan alle onze getrouwe Onderzaaten, van wat rang en qualiteit zy ook mogen weezen, aan te moedigen tot niet alleen hunne wenschen ten vervulling van een zo goed werk aan te wenden, maar ook daadelyk 'er toe te arbeiden, en zich alkemaal te vereenigen om te geraaken tot het eenige en eenigste middel van de vrede en voorspoed dezer Koningryken in het toekomende te bevelfigen; hebben wy het raadzaam geoordeeld te verklaaren, dat wy van onze zyde gewilliglyk bereid zyn om alle gedachte van haat en wrok wegens het voorgaande af te leggen: dewyl wy niets zo zeer begeeren, als het zelve in een eeuwige vergetelheid te begraven. Weshalven wy dan ook door deze tegenwoordige Declaratie,

1693.
Juniy.

gegeeven onder ons groot Zegel, plechtiglijk een algemeene amnistie en pardon belooven aan alle onze Onderzaaten, van wat conditie en qualiteit zy ook mogen weezen, welke zich te water noch te land tegen ons, of tegens de geenen die wy noodzaakelyk zullen oordeelen om onze Persoon in deze rechtvaardige onderneeming van de wederkryging onzer Koningryken te verzellen, stellen zullen; mitsgaders aan alle de geenen, die binnen een zeker getal van dagen, na onze landing, geene wederstand zullen bieden aan de geenen, welke, aan wat oord van de Landen onzer gehoorzaamheid het ook mag weezen, de gerechtigheid van onze zaak volgens de plicht van hunne conscientie zullen handhaaven en ondersteunen: biddende God, dat hy de herten van ons Volk zodanig wil keeren, dat men alle storting van bloed mag vermyden, en dat de billijkheid en barmhertigheid plaats mogen hebben. Om deze zelve reden belooven wy ook noch aan alle de geenen, die zich by ons zullen voegen, en ons bystaan, de belooning, welke een iegelyk na zyne qualiteit en verdienste moet verwachten.

Wy verklaaren ook noch, dat wy aanstonds het Parlement, 't geen het representeerend Ligchaam van onze Koningryken is, zullen beroepen; in het welk wy ons zullen informeeren wegens de geneigheden en het gemeen belang van ons Volk: en wy zullen gereed weezen om gezamennerhand met hen te arbeiden tot hen over alle hunne grieven te voldoen, en hen alle de zekerheden, welken zy van nooden gelooven te hebben, te vergunnen.

Vangelijken verklaaren wy ook op ons Koninglijk woord, dat wy d'Engelsche Kerk, zodanig als ze tegenwoordig door de Wetten vastgesteld is, zullen beschermen en verdedigen; en dat wy alle de geenen, die de zelve uitmaaken, alle hunne Kerken, Universiteiten, Collegien, Schoolen, met der zelve immuniteiten, rechten, en privilegien, zullen laten behouden, en hen, in geval de zelve geschonden mochten komen te worden, de sterke hand bieden.

Wy verklaaren ook noch, dat wy niet en zullen raaken aan de Test, en 'er niemand af dispensseeren. En noopende de dispensseerende macht in andere materien, wy zullen aan ons Parlement laten zich daar over te verklaaren, en de zaaken te bepalen.

Wy verklaaren ook, dat wy ouze Koninglijke toestemming zullen geeven tot alle d'Acten, welke noodzaakelyk geoordeeld zullen worden om de menigvuldige beroepingen der Parlemerten, mitsgaders de vrye en wettige verkiezingen der Gedeputeerden welke de zelve zullen moeten bywoonen, te verzekeren: dat wy ook zullen bezorgen, dat de gerechtigheid in de crimineele zaaken zonder zydigheid gehandhaafd werde: dat wy alle de Wetten, gemaakt geduurende de tegenwoordige usurpatie, welke door het zelve Parlement aan ons gepresenteerd zullen worden, zullen goedkeuren en bekrachtigen: gelyk ook, dat wy zullen bewilligen in alles, 't geen men noodzaakelyk zal oordeelen om de
laat-

laatste Acte, of het Generaal Reglement wegens Ierland, de *Settlement* geheeten, gemaakt onder de Regeering van wylen den Koning, onzen zeer geliefden Broeder, te herstellen; en dat wy, met advys van ons Parlement, de middelen zullen zoeken om de geenen van d'lerfche Natie, welke onze belangen tot aan het uiterst gevolgd hebben, en door de herstelling der gemelde Acte eenige schade zouden kunnen lyden, te vergelden, na proportie van 't geen zy in gevolg van de zelve Acte verloren zullen hebben, in zulker voege echter dat ze altyd in haar geheel zal kunnen bestaan.

1693.
June.

En indien de schatting op de Schoorsteen, of eenig ander gedeelte der inkomsten van de Kroon, onzen Onderzaaten lastig is geweest, zullen wy gereed zyn om de zelve te veranderen in eenige andere schatting, welke gemakkelijker geoordeeld zal worden.

Hebbende aldus onze Koninglijke meeningen oprechtelijk verklaard in termen, welken wy noodzaakelyk achten om de gemoederen onzer Onderdaanen te bevreedigen, en volgens het advys 't geen wy van een groote menigte onzer getrouwe Onderzaaten van allerhande rang en qualiteit hebben gekreegen, welke met ons de manier van onze wederkomst in onze Koningryken, om ons in de bezitting van onze rechten te herstellen, en ons Volk van de verdrukking en slaaverny te bevryden, be-raamd hebben; onderstellen wy, dat het niet noodzaakelyk zal wezen zo veele tirannische proceduuren, waar door de Wetten gevioleerd, en onze Koningryken verdrukt zyn geweest, gelijk ze ook noch tegenwoordig zyn, en byna bloot gesteld voor een gheele ruïne, stuk voor stuk op te noemen.

En gelijk onze Vyanden onze Onderzaaten trachten af te schrikken door de vrees der groote sommen, welken men aan Vrankryk weder zou moeten uitkeeren; verzekeren wy hen positivelijk, dat onze zeer geliefde Broeder, den Allerchristelyksten Koning, geene andere vergelding wegens alles, 't welk hy voor ons gedaan heeft, pretendeert, als alleen de glorie van een Vorst, die op een onwaardige manier gehandeld wierd, de helpende hand te hebben geboden.

Wy zullen hier noch maar byvoegen; dat wy komen om ons recht te handhaaven, en de vryheid van ons Volk te bevestigen. Weshalven wy God bidden, dat hy ons een gelukkig gevolg wegens het eene geeve, gelijk wy een oprechte meening hebben om het ander te bekrachtigen. Gegeeven te St. Germain en Laye, den 17den. April, nieuwe styl, in het Jaar 1693. en van onze Regeering het negende.

JAMES R.

In der daad, de taal, die de Koning Jacobus tegenwoordig voerde, verscheelde zeer veel van de geene, welke hy voerde toen hy in Engeland was. Men doet alles, om op den Troon te klim-

1693. klimmen, gelijk Tacitus zegt. *Omnia ferviliter pro dominatione.*
 Juny. Maar fomtydts doet men alles te vergeefs.

SCHOT-
 LAND.
 Vervolg
 van de ver-
 richtingen
 des Parle-
 ments.

HET Parlement van Schotland vervolgde ondertuffchen zy-
 ne Zittingen, met zodanig een eenigheid als men kon begeeren.
 Onder d'andere verrichtingen, welke aldaar kwamen voort te
 vallen, presenteerden d'Episcopale Ministers een Request;
 verzoekende, dat zy, volgens de recommandatie door den Kon-
 ning aan de Presbyteriaanen gedaan, tot den dienst der Kerken-
 mochten toegelaaten worden. 't Parlement apointeerde hun
 Request, en verklaarde, dat ze zonder onderscheid met de Pres-
 byteriaanen tot den Kerkelijken dienst gebruikt moesten wer-
 den; mits dat ze den Eed van Allegiance affeiden; dat ze d'Ac-
 te, opgesteld door de Presbyteriaanen tot de behoudenis van
 de zuiverheid des Geloofs, tekenden; en dat ze verzochten in
 de naastaanstaande Kerkelijke Vergadering, waar af het Parle-
 ment de beroeping tegen de maand Augustus aan den Koning
 moest verzoeken, toegelaaten te worden; belovende ter zel-
 ve tyd met eede, dat zy nooit eenige trée zouden dóen, om te
 trachten de Kerkelijke Regeering te veranderen. Waartegen
 het Parlement, zoekende de zaaken in de beste vouw te slaan,
 toezegging deed, dat, indien de Vergadering hen met alle de-
 ze voorwaarden weigerde aan te neemen, haare Majesteiten
 en het Parlement hen in hunne bescherming zouden ontfangen.

Parlement
 geproro-
 geerd.
 (a) Zie pag.
 252.
 (b) Zie pag.
 197.

Den 29ten der Maand vergaderde het Parlement voor de laat-
 ste maal; en wierd alstoen beslooten, dat men het proces van
 (a) Nevil Payn, den (b) Hertog van Gourdon, en Seafort, tot
 de naastkomende Zittingen zou uitstellen, of'er het oordeel af
 laten aan het Hof van het Gerecht, na dat de Koning het ge-
 voegelijkt achtte: waar na deze Ryksvergadering tot aan den
 22sten van de Maand September aanstaande geprorogeerd wierd.

S P A A N-
 SCHE Ne-
 DERLAN-
 DEN.
 Staat van
 het Leger:
 der Geal-
 lieerden.
 (c) Zie pag.
 273.

Tot beter verstand der zaaken, welke in het gevolg verhan-
 deld zullen worden, hadden wy het raadzaam geoordeeld de
 Lysten der wederzydsche Legers hier in te voegen: en hebben-
 de alreeds die der (c) Armée van Frankryk ter neder gesteld, de-
 len wy den Leezer nu die van het Leger der Geallieerden mede.

Lyfse.

Lijste van het Leger der Geallieerden, gecampeerd by d' Abdy van Park, onder den Koning van Engelanden den Keurvorst van Beyeren.

1673.
Juni.

EERSTE LINIE.

<i>Spaansche Esquadrons.</i>		Ncutod al. Angus.	1
Valence	2	<i>Deensche Bataillons.</i>	
<i>Dragonders.</i>		Deensche Garde.	1
Fourna.	2	Prins Frederik.	1
Gardes van Beyeren.	2	Prins George.	1
Gardes van Vaudemont.	1	Jutland.	1
Gardes van du Puis.	1	<i>Hollandsche Bataillons.</i>	
Banchatho.	1	Nassau,	1
Spinosa.	1	Swein.	1
D. Louis.	1	Ryngraaf.	1
Prins van Chimay.	1	Noyelles.	1
Couriere.	1	Wynbergen.	1
Hartman.	1	Torté.	1
<i>Karaffiers.</i>		Nassau van Vriesland.	1
Gouwar.	3		
Weyten.	3		
		't Geheel	36

't Geheel 20

<i>Hanoversche Bataillons.</i>		<i>Hollandfche Cavalery.</i>	
Dulo.	2	<i>Esquadrons.</i>	
Evenhart.	2	Lip Zell.	2
du Mont.	1	Warfusé.	2
St. Paul.	1	Saxen-Gotha.	2
Hanoversche Garde.	1	Darmstad.	2
Montigni.	1	Ryswyk.	2
Prins van Hanover.	2	Athlone.	2
Hanoversche Garde.	1	<i>Engelsche Cavalery.</i>	
<i>Engelsche en Schotsche Bataillons.</i>		la Reine.	3
Engelsche Garde.	2	Linton.	2
Hollandsche Garde.	1	Woldom.	2
Schotsche Garde.	1	Leinster.	2
Hamilton.	1	Galloway.	3
Prins George.	1	Barclay.	2
Fitz Patrik.	1	<i>Esquadrons Dragonders.</i>	
Collingsfort.	1	Hessen.	3
Danley.	1	Marrewits.	1
Erles.	1	Schothe.	2
Offerel.	1	Eppinger.	5
Makay.	1		
IV. Suk. 1. Deel.		't Geheel	27

00

TWE-

1693:
Jany.

TWEDE LINIE.

<i>Spaansche Esquadrons.</i>		Zeeland.	-	-	F
Steenhuizen.	-	2	Funen.	-	F
Vaudemont.	-	F	<i>Hollandsche Bataillons:</i>		
du Puis.	-	I	1	Pakmoer.	I
Moneado.	-	I	1	Büwer.	I
Bertencourt.	-	I	1	Swerin.	I
Don Augustyn.	-	I	1	Anhalt.	I
Guienne.	-	I	1	Aylua.	I
Gourdien.	-	I	1	l'Écluse.	I
Prins Charles.	-	I	1	Bcerensdorf.	I
Pignotel.	-	I	1	Fagel.	I
<i>Kurassiers</i>		2	la Motte.	-	I
Gouwar.	-	2	Nassau-Groeningen.	-	I
Weyten.	-	2	<hr/>		
			t'Geheel 15		
			t'Geheel 35		

<i>Hanoversche Bataillons.</i>		<i>Hollandsche Cavallery.</i>			
Budenbach.	-	2	<i>Esquadrons.</i>		
Turkenhect.	-	2	1	Nassau-Vriesland	3
Gidon.	-	I	1	Brendecq.	2
Koningsmark.	-	I	1	Domprée.	2
Bremer.	-	I	1	Wolfenbittel.	2
Ohr.	-	I	1	Lip, Hollanders.	2
Vo.	-	I	1	Obdam.	2
<i>Engelsche en Schotsche Bataillons.</i>		1	1	Homburg.	1
Engelsche Garde.	-	I	<i>Engelsche Cavallery.</i>		
Hollandsche Garde.	-	I	1	Montpouillan.	2
Schotsche Garde.	-	I	1	Suylestein.	2
Hamilton.	-	I	1	Schack.	2
Seelrin.	-	I	1	Wittinghof.	2
Garde der Koningin.	-	I	1	Boucourt.	2
Catho.	-	I	<i>Deensche Esquadrons.</i>		
Titcom.	-	I	1	Wirttemberg.	2
Grim.	-	I	1	Zeeland.	2
Mylord Leems.	-	I	1	la Forest.	2
Louder.	-	I	<hr/>		
Etgil.	-	I	t'Geheel 30		
<i>Deensche Bataillons.</i>		1			
Deensche Koningin.	-	I			
Prins Christiaan.	-	I			

Lyste

Lijste van de kleine Armée, afzonderlijk gecampeerd onder den Graaf van Athlone. 1693.
Jany.

EERSTE LINIE.		TWEDE LINIE.	
<i>Esquadrans.</i>		<i>Esquadrans.</i>	
Dorffing.	2	Hessen.	2
Nassau-Weilburg.	3	Dewits.	2
Graaf van Oost-Vriessland.	1	Flodort.	2
Wolffenbittel.	1	Hubert.	2
Wesel, of het Regim. van Chauvet.	2	Wirtemberg.	2
Erbach.	2	Saxen-Heilberg.	2
Prins Philips van Brandenburg.	2	Heiden.	2
Tilly.	2	Srein.	2
		Nassau-Sarbruk.	2
Esquadrans 15		Esquadrans 18	

Bestaande aldus het groote Leger in d'eerste Linie uit zes-en-dartig Bataillons in het midden, en zeven-en-vyftig Esquadrans in de twee Vleugels; en in de tweede uit vyf-en-dartig Bataillons van binnen, en vyf-en-veertig Esquadrans aan beide de zyden; en dat onder den Graaf van Athlone uit drie-en-dartig Esquadrans: ieder Bataillon gerekend op 500 Man, en ieder Esquadrans op 300 Paarden.

T E N zelven einde als in de voorgaande Maand de Bededag uitgeschreeven was, te weeten, om den Godlijken zegen over de wapenen van den Staat, en des zelfs Geallieerden, af te bieden, wierden nu door order der Staaten van Holland en West-Vriessland wekelijke Bedestonden aangesteld, waar af d'Uitschryving aldus luidde.

VEREENIGDE NEDERLANDEN. Bedestonden aangesteld.

BY ons in opmerkinge genomen zynde, dat den Koning van Vrankryk een formidabel Leger in de Spaansche Nederlanden by een gebracht heeft, en volgens d'ingenomene Advysen van meininge geweest is een uiterste Effort te doen tegens den Staat en haare Geallieerden; dat alle het zelve zodanig effect niet heeft geforteert, als de Vyanden van den Staat zich wel verbeeld en beloofd hadden; dat evenwel, de Legers van de Geallieerden en de Vyanden van de zelve te Velde zynde, en de respective Vlooten mede in Zee weezende, dagelijks veele bloedige Ren-

1693.
Juny.

contres zouden kunnen voorvallen, en daarom zo hier in den Hage, als in andere Steden en Plaatsen, wel eenige particuliere orders waren gesfeld, om God Almachtig te loven en danken over de onverdiende Genade en Zegen, die dagelijks aan dezen Staat en haare Geallieerden door God Almachtig wierden bewezen; en voorts om at te bidden zyne onverdiende Genade en Zegen over de Wapenen van den Staat en des zelfs Geallieerden; zo te Water als te Lande, om daar door eenmaal te kunnen geraken tot een vaste, verzekerde en duurzaam Vrede; maar dat die Orders niet en waren univereeel, noch op een en de zelve voet; dat het echter best wezen zoude; daar op te beramen en arreteeren een univereele en eenparige Ordre, om alomme in den Lande van Holland en West-Vrieslaand geobserveert te werden: Hebben wy, na deliberatie, goedgevonden en verstaan, dat alomme, waar men gewoon is d'Uitschryvingen van de Bededagen te doen, en zulks onder de zelve U L. by dezen aan te schryven; ten einde U L. zodanige ordre zal stellen, dat Weekelijke Dankzeggingen en Gebeden op zodanigen tyd mogen werden gedaam, als nade constitutie en gelegenheid van de Stad . . . . . bevonden zal werden te behooren; zo om God Almachtig te loven en te danken voor zyne voorschreeve Weldaden, en om af te bidden zyne Genade en Zegen over de Wapenen van den Staat en de Geallieerden; als om de dierbaare en geheiligde Persoon van zyne Majesteit van Groot Brittanniente nemen in zyne geheiligde bescherminge, en voor alle kwade toevallen goedertierentlijk te bewaren: waar toe ons verlaarnde, beveelen wy U L. de bescherminge Godes. *Geschreeven in den Hageden 24. Juny 1693.*

E I N D E.

BLAD

B L A D W Y Z E R

A	Aardbeeying in Calabriën, Siciliën, en op t Eiland Malta.	20
	Adres der Staaten van het Eiland Jersey.	107
	— van het Parlement.	145
	— noopen de de zaaken vanlerland.	145, 147
	Amiot, Franche Ambassadeur, klaagt over de wervingen der Geallieerden.	125
	Ampurias door de Franschen veroverd.	269
	Artien af van Venetien met Cicraaden opgepronkt.	19
	Aspremont (Generaal van) gewezen Gouverneur van Belgrado, in zyn eeer hersteld.	237
	B	
	Baden (Prins van) tot Ridder van het Gulde Vlies aangesteld.	85
	— Kon van Croatiën sterft.	84
	Burbançon (Prins van) gewezen Gouverneur van Namen, in zyne eeer hersteld.	253
	Bededag aangesteld.	254
	Bedellonden aangesteld.	251
	Bek (Baron van) sterft.	39
	Brief des Konings van Sweden wegens het Negende Keurvorstendom.	38
	— wegens de reis en het verblyf des Hertogs van Württemberg in Frankryk.	39
	— van den Keurvorst van Beyerën wegens Veurne.	67
	— van den Graaf van Hoorn wegens het overgeeven van Veurne.	71
	— van Schipper Hodorp wegens een gevecht met drie Turkische Roovers.	73
	— des Konings van Sweden aan den Keurvorst van Hannover.	129
	— wegens d'armoede der Volkeren in Frankryk.	133
	— des Konings van Frankryk om het Te Deum wegens de verovering van Heidelberg te zingen.	233
	— van den Keurvorst van Keulen over het werk van het Negende Keurvorstendom.	234
	— van den Keurvorst van Beyerën over het zelve onderwerp.	236
	— wegens het gebrek van Koorn in Frankryk.	239
	— des Konings van Frankryk om het Te Deum wegens de verovering van Rosas te zingen.	270
	— uit de Franche Oorlogsvloot.	280
	C	
	Catassa, Keizerlijke Generaal, sterft.	132
	Conspiratie der Mondoversers ontdekt.	26, 77
	— der Negers in de Barbados.	109
	— in Schotland ontdekt.	252
	Crampricht, Keizerlijke Afgezant in Holland, sterft.	214
	D	
	Declaratie van Koning Jacobus.	284
	D E E N M A R K E N	
	Bezachte Kroonprins in Holland.	212

D U I T S C H L A N D .	35, 83, 129, 176, 222, 266
E	
Edict wegens het houden van herberg, enz.	183
E N G E L A N D .	45, 106, 144, 150, 245
— (Koning van) komt weder in Holland.	212
— t'rees (Graaf van) na de Middell. Zee.	134, 171
— weder derwaarts.	225
— helpt de Stad Rosas veroveren.	266
E	
Henry (Marquis van) sterft.	84
G	
Geschil tusschen de Sbirris en de Keizerlijke Heidukken.	255
— tusschen de Soldaaten en Lokyeen te Napels.	258
Gourdon (Hertog van) op het Kasteel van Emdenburg gebracht.	258
H	
Hanover, byzonderheden wegens dit Huis	38, 177
Heidelberg door de Franschen veroverd en verwoest.	224
Heidersdorf (Generaal) wegens het overgeeven van Heidelberg gestraft.	260
Hessen-Rheinfeld (Prins van) sterft.	238
Holland in t'ruislen aan den Koning van Sweden afgestaan.	90
Horn, Sweedsche Veldmaarschalk, sterft.	132
Hoorn (Graaf van) verdedigt zich wegens d'overgaave van Veurne.	152
Jacobus, gewezen Koning van Engeland, laat een Declaratie uitstroomen.	284
Jena door de Keizerlichen veroverd.	222
I E R L A N D .	64
ierche Papijsten meenen eenige Zeeplaatzen aan den Koning van Frankryk te leveren.	64
Innocentius de X protesteert tegens het Achtste Keurvorstendom.	10
Jochem Willemsz, bergt het Volk van het Schip Hoogergeest.	121
I T A L I E N .	8, 75, 171, 215, 257
K E U L S L A N D .	110
Keurvorstendom (Negende) swaarigheden tegenstelt zelve.	8, 35, 131, 176
Koophandel met Frankryk verboden.	111
L	
Leopoldina, Zusser van de Keur-Palts, sterft.	24, 180
lyst der Engelsche Zeemachten.	58
— Landkrachten.	59
— der Franche Generaalpersoonen.	137
— der Generaalpersoonen en Troupen der Armée van den Dauphin.	265
— der Aemte van den Maarschalk de Luxemburg.	271
— der Armée van der Maarschalk de Busiers.	273
— van het Leger der Geallieerden.	280
— van het Leger onder den Graaf van Lond.	282

B L A D W Y Z E R

M

M Aarschalken van Frankryk aangesteld. 135
 — byzonderheden wegens de zelve. 140
 Mahomet, Turkische Keizer, sterft. 31
Mandement des Aertsbischof van Parys wegens
 d'aanstelling van Veertigjarige Gebeden. 242
Mauroy (Pater) tot een eeuwige gevangenis ge-
 doemd. 41
 Memorie wegens den staat van Switserland. 27. 93
 Molinos Leven in 't kort. 14
Mondoversers conspireeren tegens den Hertog
 van Savoyen. 26. 77
Mozofini, Doge van Venetien, tot Capitein-
 Generaal aangesteld. 18
 — trouwt de Zee. 216
 — vertrekt na de Levant. 218
 Muntzaaken geredresseerd. 204
 Mustapha-Balla tot Primo Vizir aangesteld. 210

N

NAPELS. 258
 Napolitaanen klaagen over hunnen Aerts-
 bischof, en den Rechtbank der Inquisitie. 257
NEDERLANDEN (Spanische) 166. 110. 152. 253
NEDERLANDEN (Ver.) 72. 113. 168. 197. 254
 Neveu (Baron de) Keizerlijke Afgezant by de
 Switsers, klaagt over de Transgressien. 126
 Neill-Paya op 't Kasteel van Edemb. gebracht. 252
 Niederheimbach door de Franschen vermoet-
 sterf, en verlaaten. 83
 Nieuwburg (Prins Philips van) sterft. 180

O

Oost-Indische Engelsche Compagnie, ont-
 werp wegens d'oprechting van een nieu-
 we. 62
 Orders van het Gulde Vlies 'en de Kousband,
 bijzonderheden wegens de zelve. 87
 Order van St. Louis ingesteld. 186
 Orleans (Mademoiselle de) sterft 180
 — haar Testament. 181

P

Pager, Ambassadeur van Engeland, komt
 te Adriano 'en 79
 Parlementse verrichtingen in Engel. 45. 144
 — geprorogeed. 150
 Parlement in Schotland vergaderd. 246
 — verrichtingen van het zelve. 250. 288
 — word geprorogeed. *ibid.*
Paus misnoegd over het oprichten van het Ne-
 gende Keurvorstendom. 8
 — zyne slechte Tombe geeft gelegenheid
 tot een Latynsch Gedicht. 12
 — voorziet in eenige misbruiken. 76
 Plakaat tegens den uitvoer van Graanen na den
 Vyand. 113
 — van den Honderdsten Penning. 115
 — tegens het opbrengen van Fryzen, 132
 — tegens de Vaart op Groenland. 169

— tegens het brandstichten. 178
 — tegens den uitvoer van Paarden. 198
 — wegens de Muntzaaken. 205. 208
 — tegens den uitvoer van Graanen. 209

PO L E N. 90. 265
 Poolse Princes gebooren. 266
 Proclamatie tegens d'abuisen der Presmeest. 107
 — tegens het nabootsen van de Hand en het
 Zegel des Graaven van Nottingham. 149
 — tot het houden van een Maandelijkse Va-
 stendag. 196

Protestatie van Innocentius den X tegens het
 Achste Keurvorstendom. 10

R

REglement des Aertsbischofs van Parys we-
 gens het salaris der Priesters enz. 282
 Request van een zekere Fransche Dochter, wel-
 ke men voor een Manspersoon wilde doen
 gaan. 149
 Richemont (Hertog van) trouwt met de Dochter
 des Graaven van Cardigan. 64
 Rosas door de Franschen veroverd. 256
 Russel, Engelsche Admiral, legt den dienst
 neder. 63
 Ryksdag in Polen aangesteld. 90

S

SAVOYEN. 26. 77
SA X E N. 85
 Saxon (Prins van) trouwt de Princes van Bareith. 39
SC H O T L A N D. 151. 197. 246. 288
SP A N J E N. 266
 Sweedsche Koning schryft over het Negende
 Keurvorstendom. 38
SW I T S E R L A N D. 26. 93. 125

T

TAllard (Graaf van) sterft. 41
 Tarante (Princes van) sterft. 83
TU R K Y E N. 79. 174. 219

V

VENETIEN. 18. 216
 Verbond tusschen de Christene Vorsten en
 de Turken geoorloofd. 174
 Veurne door de Franschen veroverd. 66
 Vizir (Groot) afgezet. 219
VR A N K R Y K. 39. 133. 186. 239. 270
 — (Koning van) trekt na de Nederlanden.
 — keert weder na Versailles. 270
 Vreugdfeest op S. Jans avond te Parys ontsteek-
 ken. 277
 Vyandlijkheden der Engelschen en Franschen
 in America. 42

W

Wittemberg (Hertog-Administrateur van)
 door den Koning van Frankryk in vry-
 heid gesteld. 39
 — (Hertog van) meerdertjaartig verklaard. 89

EUROPISCHE MERCURIUS,

Behelzende

Al het voornaamste 't geen, zo omtrent de zaaken van Staat als Oorlog, in alle de Koningryken en Landen van Europa, en ook zelfs in verscheidene Gewesten van d'andere Deelen der Wereld, is voorgevallen.

Op een onverwarde en klare Historische manier beschreeven, en met alle de daar toenodige Authentyke Stukken en Bewyzen voorzien.

Door E. V. Philologo - Polit.

VIERDE STUK, TWEEDE DEEL.

Begrypende de zes laatste Maanden van het Jaar 1693.

Versierd met kopere Plaat en.

A M S T E R D A M.

Gedrukt voor den Auteur; en zyn te bekomen by *Timotheus van Hoorn*, Bockverkooper in de Nes, in 't Zinnebeeld, 1693.

EUROPISCHE MERCURIUS,

Behekzende

Al het voornaamste 't geen, zo omtrent de zaaken van Staat als Oorlog, in alle de Koningryken en Landen van Europa, en ook zelfs in verscheidene Gewesten van d'andere Deelen der Wereld, is voorgevallen.

VIERDE STUK, TWEEDE DEEL.

J U L Y.

DE krijgsverrichtingen begonden sich nu ook in Italiën, daar men tot noch toe byna geene bewegingen had gemaakt, te doen gevoelen. De Troupen van het Milanes; sedert een tijd voorgenomen hebbende het Kasteel St. Georgio, dicht by Casal gelegen, te veroveren, rukten omtrent het eind van Juny derwaarts. Den 28ten deed de Marquis de Legants het berennen; en wierden dien zelven dag zes honderd mannen gecommandeerd om eenige Boerenhuizen by Casal in den brand te steeken; 't geen ze kloekmoedig volbrachten; niet tegenstaande het kanon van de Plaats, 't welk onophoudelijk vuur op hen gaf, en ook eenigen onder de voet schoot. De drie volgende dagen speelde het geschut met goed gevolg op het Kasteel. Den 1sten July bracht men vier stukken kanon en twee mortieren op een hoogte, welke zich des

17 A.
LIE N.
t Kasteel
St. Georgio door
de Troupen van
Savoyen
veroverd.

1693.

July.

anderendaags morgens ten zes uren begonden te laten hooren; en den gantichen dag hunnegang gingen; terwijl Monfr. de Voye, die het gebied in het Kasteel voerde, een gestadig vuur op de Belegeraars maakte. Den 2^{den} smect het kanon een Toorn over hoop; en men ondernam twee honderd man met den degen in de vuist door de Paardestallen in de Plaats te doen treden: maar ze wierden zo wel ontfangen, en zo dapper met granaaden begroet, dat ze zich genoodzaakt vonden met eenig verlies af te wijken. Doch des nachts tusschen den 3^{den} en 4^{den} moest de Commandant zich overgeeven; eenigen zeggen, op genade en ongenade; anderen, op voorwaarde dat hy met zijn Garnisoen na Turin, en van daar na Pignerol, of Susa, gebracht zou worden. De Spanjaarden verlooren in deze gelegentheid omtrent veertig man, behalven een vijftig à seftig gekwetsten. De verovering was te gewichtiger, dewijl hier door, en door het middel van drie andere Forten, welken men aan verscheidene oorden opgeworpen had; Casal zich zeer eng geblokeerd bevond, en het Garnisoen zich zodanig beslooten, dat het geene uitloopen kon doen, zonder de Spanjaarden wel haast op den halst hebben.

Franschen
neemen
de Va-
lyen van
Barcelo-
nette in.

In vergelding maakten de Franschen zich meester van de Valey van Barcelonette, daar ze achteen Bataillons van hunne Troupen, en het Regiment Dragonders van Seneterre, in leidden. De Marquis de Larray en den Hertog van Vendôme commandeerden 'er drie mijlen van malkander, van St. Paul af tot aan Laufet, 't geen de gantsche uitgestrektheid der Valey begrijpt; meenende aldus den Hertog van Savoyen de doortocht na Frankrijk te sluiten.

Hertog
van Savo-
yen te
veld.

Kort na deze verrichtingen begaf zijne Koninglijke Hoogheid zich met zijn Leger, 't geen talrijk en schoon was, te veld. De Spaansche Troupen, ten getale van zeffien duizend man, toogen den 14^{den} der Maand door Turin, en kwamen den 18^{den} te S. Second, by Pignerol, daar hunne vergaderplaats was. Den Hertog van Savoyen, en d'andere Generaalspersoonen vertrokken den zelve dag van Turin na Orbassano, en van daar na Buriasco, alwaar de Piemontooische en Hoogduit- sche Benden stonden. Hier deed hy de revuë over zijne Trou-

pen

pen , en gaf aan ieder de noodzaakelijke orders , en de posten die ze moesten inneemen. Den 22^{den} vervoegde hy zich te Veilano. De Veldmaarschalk Caprara en den Hertog van Schomberg, met het meeste deel der Keizerschen , mitsgaders de Troupen die in de soldy des Konings van Engeland waren , gelijk ook d'Infantry en de Dragonders van Piemont , waren ondertusschen door Villars en Chiavene getoogen ; de Prinsen Eugenius van Savoyen en van Commerci door Cumiano; en de Marquis en de Parella en de Leganes door Perosa en Pragelas. d'Eerste van deze twee had order om de voortocht te neemen , en eenige Posten , welken de Vyanden inhadden , en die den optocht der Troupen konden stutten , te vermeesteren.

In gevolg dan van deze order tastte hy den 13^{den} der Maand de Reduit van Mirandola aan , met vier duizend Voetknechten , twee duizend Ruiters , en zes stukken Kanon. De Bezetting toonde eenige wederstand , doch van weinig belang , en wierd krijgsgevangen gemaakt. Tegen den avond liet hy de Brug van Mirandola verbranden , en sloeg des anderendaags op weg om de Reduit van Turine , aan d'andere zijde van de Chiffon gelegen , aan te tasten. Den Officier , die 'er het gebied voerde , verduurde het vuur van de Bomben en het Kanon omtrent viereen-twintig uren : doch vrezende voor een storm , liet hy des morgens ten vier uren een Mijnspringen , en begaf zich met zijn Garnisoen na Pignerol. 't Kostte het leven aan eenigen van zijne Koninklijke Hoogheids Soldaaten. Na het veroveren van deze Reduit , tastte men een andere , een uur van daar , by d'Abdy van Pign-rol , aan ; welke zich terstond , na de tweede kanonschoot , op genade en ongenade overgaf. Thans kreeg de Marquis de Parella order om na Frosasco te trekken , ten einde zich van die post te verzekeren , en aldus allengskens in de Valleyen te dringen , en de Vyanden uit de beschanfingen , welken zy aldaar van plaats tot plaats opgeworpen hadden , en die bekwam waren om den optocht van een Leger te vertragen , doch echter niet t'eenemaal te stutten , te verdrijven.

De Maarschalk de Catinat , van alle deze bewegingen verwittigd , en oordeelende dat het , met de kleine Armée die hy sommandeerde , onmogelijk was zich 'er tegen te stellen , week

1693.
July.

Savoyische
Krijgswet-
richtin-
gen.

1793.
July.

na de kant van Col de Fenestrelle, daar hy niet lang verbleef, vreezende door den Marquis de Parella afgesneeden te worden. Hy brak dan op den 23sten. toog na S. Clement en Queiras, alwaar hy het voorgaande jaar gecampeerd was geweest, om de Geallieerden gade te slaan; versterkte ter zelve tyd de Garnisoenen van Guillestre en Briançon; stuurde orders aan d'Officieren, welke in de Valey van Barcelonette commandeerden, om die van Colmar en Senez met eenige manschap te stijven, enz.

SWIT-
SER-
LAND,
Vergade-
ring der
Cantons
te Baden.

DE Stad Baden zag d'Afgevaardigden der Loffelijke Cantons, volgens hunne gewoonte, op het eind der Maand Juny nu weder vergaderd. De Ministers der strijdende Mogendheden bleeven in geen gebreke van zich aldaar te vervoegen, om 'er de belangen hunner Meesters te handhaaven. Monfr. Amelot, altijd de voorbaarigste, leverde de volgende Memorie in.

Voortreffelyke Heeren,

DE genegtheid van den Koning, mijn Meester, om een vaste eenigheid te onderhouden tusschen zijne Kroon en de Loffelyke Cantons, zijne sentimenten omtrent al'tgeene vereischt word tot de rust en het voordeel van 't gemeene best van Switserland, misgaders zijne attentie om dit voor haar te bezorgen, zijn U. L. bekend. d'Uitwerkingen hier van zullen U. L. meer overtuigen als myne woorden. Derhalven kome ik niet hier om U. L. te verwittigen 'tgeene U. L. zoo wel als my reeds bekend is: maer wat ik by 't openen van deze Vergaderinge daar van zegge, dient maar om te herhaalen een discours, 't welk U. L. niet kan onaangenaam zyn, tot erinnering der denkbeelden welke niet te diep konnen zyn ingeprent in de gemoederen van Laiden die recht wijs ende yverig zyn voor de welstand van haar Vaderland; alsook om U. L. te verzeekeren, dat ik byt Koninklijke ordre niet min gelaast ben om door mijne zorg af te wenden alles wat uwe Unie eenighints zoude mogen troubleeren, als met al mijn vermogen t'arbeiden tot het voortzetten van zijne belangen. Ik houde het ook daar voor, Voortreffelyke Heeren, dat het niet ondienstig zal zijn U. L. by deze gelegenheid te zeggen, dat de krachtige poogingen, die mijn Koning allerwegen in het werk doet stellen, nergens anders toe dienen als om de rust en Vrede in Europate herstellen, waar na U. L. dikwils hebt getoond te verlangen. De verscheidene proffessen, door zyne Victorieuze Wapenen in Spanjen en het Rijk by 't openen dezer Campagne verkregen; de voorzigtige mesares, die hem, zondet te zien op zijne eigene satisfactie, doen uitkiezen plaatsen daer zijne Vyanden het meest gevoelig zyn; en het succes, 't welk men op nieuws wederom

om te verwachten heeft van de Troupen aan den Rijn, welke dagelijks talrijker werden, en van den Grootmachtigsten Prins die dezelve commandeert: Alle deze, zeg ik, zijn niet als middelen om de hardnekkigheid van zoo veele Mogendheden, onrechtmatig tegens zijne Kroon te samen geswooren, te dwingen tot een billijke en rechtmatige Vrede. Dit is het, Voortreffelijke Heeren, wat ik goed gedacht hebbe U L. voor te draagen, alvorens te herhaalen de verzeekeringsen van een oprecht verlangen, om my zelve nuttiglijk te laten employeeren tot de ruste en het welwezen van uwe Republijk.

1693.
July.

Den 6 July 1693.

Amstel.

Deze Memorie wierd wel haast gevolgd van d'onderstaande, door den Baron de Neveu, Keizerlijken Gezant, ter Vergadering ingeleverd.

Hooggeachte Heeren,

○ P de laatste Bremgartische Vergadering heb ik mijn verzoek daar heen gericht, dat een iegelijk Loffelijk Canton zig in 't byzonder mogte verklaren, of zy de Transgressien werkelijk wilden afschaffen, en de Erfvereeniging oprechtelijk, en naar den waren zin deszelfs, in acht neemen; op dat mijn aldergenadigste Keizer zijn richtshoer daar na mogt aanleggen, en goed met goed vergelden laten.

Eenige Loffelyke Oorden, hoewel maar weynige, hebben kort daar na hunne genomene resolutie my schriftelyk gecommunicceerd. Wat de rest aangaat, en 't stilswygen der meesten, legge ik alzoo uit, dat zy hunne verklaring tot op den tegenwoordigen Dagvaart hebben verschoovent; dewijl ik alleen dat geene voor heb, 't welk hun eigen nut vereischt, de reputatie eener veelvuldige toezegginge erinnert, de zoo dier beswoorene en den gantschen Eedgenootschappe t'elkens tot grooten voordeel gestrekte Erfvereenigde verbintenis toe verplicht, en een ware Neutraliteit medebrengt; met een woord, het geene een yder schuldig is te doen die in vriendschap begeert te leven, nabuurlijke voordeelen genegen is te genieten, en by de wereld den naam wil hebben, dat hyzelve, of door de zijnen geene vyandlijkheden gepleegd heeft.

Ik acht het onnodig my wyders te explicceeren, veel minder mijn tot hier toe gedaan verzoek verder te verdedigen; dewijl ik zulks reeds tot genoegen gedaan, en verscheidene na malkanderen gehouden Dagvaarten 't zelve billijk geacht, en na rijp overleg beslooren hebben, dat de Transgressien voor al zouden afgeschafft worden. Dies zal ik alleen in verwachtinge zijn de bewerkstelling daar van te vernemen, te meer vermits zijne Keizer; Majt. mijn aldergenadigste Keizer en Heer, tot

op

1693.
July.

op deze ure zonder ophouden zoo veel duizend Malder Koorn heeft laten volgen.

Men heeft wel gezegt, dat de Vyand by 't een en 't ander Canton zoude onderstaan hebben de nuttelijke en wederzijds verbindende gedraging tegen deeze herhaalde Erfvereenigde betuiging te vrydelen; maar den Impost, laast in de Swabischen Kreits opgesteld, weet ik niet hoe voor te dragen, en daar uyt een nog duurende contraventie te en de Erfvereeniging te trekken, om met het zelve de Transgressien van de andere kant te justificeeren.

Daer en tegen moet men weten, dat deeze Erfvereeniging alleen op de Erflanden van 't Allendoorlichtigste Aertshuys Oostenrijk opzigt heeft, en die Impost niet daar, maar op den Ryksbodem, en dat nog maar voor een korten tijd, en gevolglijk zonder nadeel voor 't toekomstende, opgesteld is, en daar beneven de Inlandsche zoo wel als Utlandsche Commerncie betreft, wordende de onkosten van de zelve Kreits ten deele zoo aengelegt, dat daar door een Armée niet alleen Swabenland voor een Vyandlijken inval bevryden, maar ook het Eedgenootschap dekken kan. Want indien de Grenzen weg waren, Vrankrijk zou van zyne tot hier toe gepleegde liefkoozing haast afstaan, en tegen het gezamenlijk Switserland, met achterstelling van alle Verbondmatige en voor deezen genootene bystand, dat geene betoonen, 't welk aan vele Geallieerde Moogendheden en Republyken wedervaren is, wanneer deeze Kroon hen niet meer noodig, of langer voor hen te vreezen had, waer van zoo veel versche exempelen voor handen zyn, dat ik 't onnodig acht my langer daar mede op te houden, en het Loffelyk Eedgenootschap over zulks tegen zo een voornaame Ryks Kreits, wegens zulk een rechtmatige en billyke gesteltenis, geen misnoegen op te vatten heeft.

Dog 't is veel meer te verwonderen, dat d'AertsVyand des Lieven Duitschen Vaderlands zoo een gerechtige, en tot algemeenen voordeele strekkende onderneming bedillen, en by de Switserche Natie vitieus maken wil; daer dog aan de Fransche zyde, ongeacht de tot hier toe genootene bedenkelijke wilvaardigheid, waar door de beste Eedgenootsche Jongemanfchap aan de Fransche Wereld-begeerige Ambitie steeds word opgeofferd, de Tol driemaal hooger en nog meer beswaard word. Ja wanneer het Loffelyk Eedgenootschap elders maar alleen defensivé eenig volk vergunt, volgen 'er aansonds dreigementen, dat men hunne Commerncie zal beletten, en daarenboven hunne Eigendommelyke Inkomsten niet meer laten volgen. Waar en tegen men van deze zyde, schoon de Erflanden door zoo veel duizend Switserche Troupen Vyandlyk overvallen, en importante Plaatsen ingenomen worden, echter alle Vrindelyke Gebuurschap betoont, en in weinige Jaren herwaarts wel vier honderd duizend Malder Graan goed-

wil.

willing heeft laten volgen ; zulks dat Vrankrijk goed met quaad heeft vergolden ; en van deze kant tegen de gemelde Vyandlijkheden alle nabuurlyke Yrindfchap tot hier toe is bewezen. 't Welk echter gefchied op hoope dat door deze ongemeene betuiging men van zelf de billijkheid zal erkennen , en aan zijne Keizerlyke Majesteit , door verbetering van het tot hier toe gepleegde , en nauwer onderhouding der Eervereenioge , oorzaak gaven om met die nabuurlyke betuigingen te continueeren , en 't Koorn , dat 'er zoude mogen ontbrecken , en van Vrankryk noch nooit is geleverd geweest , te laten toekomen. Waar van ik myne Hooggeëerdste Heeren Eeregezanten in zulk een geval verzekere , en my gelukkig zal achten , wanneer ik volgens alerzys begeeten daar tot met voordeel zal kunnen coöpreeren.

Den 8 July 1693.

Fr. M. Neveu.

Den 11^{den} der Maand presenteerde de Baron de Neveu een tweede Memorie aan de Vergadering , waar in hy beloofde , dat men de noodzaakelyke Graanen zou vergunnen aan alle de Cantons , die de Tractaaten wilden handhaaven , ende Transgressien , ter zaake der Troupen welken zy in den dienst van Vrankryk hadden , en der nieuwe Reeruten die men aan hen zou kunnen verzoeken , beletten. De Vergadering vaardigde hier op een bezending afaan den Baron de Neveu , om hem te zeggen , dat de Cantons zich hier over hielden aan 't geen men hem alreeds verscheidene maalen geantwoord had , zonder dat zy 'er iets hadden by te voegen : 't geen eigentlyk betekende , dat eenige Cantons betuigden geneigd te weezen om alle de Transgressien , gedaan tegens het Tractaat van Neutraliteit , te beletten ; en dat anderen beweerden , dat het gebruik van hunne Troupen in Vrankryk niet en streed tegens het Tractaat.

Maar de Cantons vernoegden zich niet met over de zaaken , welken zy met d'nittheemsche Mogendheden te beslechten hadden , verdeeld te weezen : zy waren het ook niet weinig wegens byzondere belangen. Onder anderen maakte 'er een een groot gerucht , en hield de Vergadering langen tyd bezig , zonder dat men over een kon komen. Om dit geschil te begrypen , moet men weeten , dat het Graaffchap van Turgau een van die Landen is , welke aan verscheidene Cantons toebehooren , waar af d'eenen Gereformeerd , en d'anderen Roomsche-Katho-

Geschil
onder de
Cantons.

1693.
July.

lyk zyn. Deze laatsten pretendeerden , dat een zeker Recht; 't geen zy *Alixug* noemen, zo wel in dit Graaffchap van Turgau, als aan verscheidene andere oorden, onderhouden moeff worden: in welk een geval dan het twintigste gedeelte der goederen van alle Predikanten, die aldaar komen te sterven, gesteld moet worden in handen van den Bailluw, alsdan in bediening, die 'er rekenschap af doet aan het Canton, waar af hy gestuurd is. Deze Landen nu, die aan verscheidene Cantons toebehooren, krygen beurt om beurt van de zelve huanne Gouverneurs, welken zy Bailluwen noemen. De Protestanten, en voornaamentlyk die van Zurich, die een groot getal van Predikanten in het gemelde Graaffchap hebben, pretendeerden, dat het een nieuwigheid was, daar men nooit af gehoord had, die een groot nadeel aan hunne Onderzaaten zou toebrengen, en daar ze derhalven gantschelyk niet toe wilden verstaan. De meeste swaarigheid bestond hier in, dat, dewyl ieder even hardnekkig by zyn stuk bleef, men niet veel kans zag om 'er een redding in te maaken; vermits men geen onzydige Scheidsmannen wist te vinden, die dit werk door de regelen van billykheid konden beslechten. De Katholyke Cantons beweerden, dat het by meerderheid van stemmen in een algemeene Vergadering gedecideerd moest worden; daar zy hun belang in beoogden: want dewyl het getal der Katholyke Cantons grooter is, als dat der Gereformeerde, stond de zaak volgens alle schijnbaarheden tot hun voordeel uit te vallen. De Gereformeerde Cantons in tegendeel beweerden, dat men van wederzyde even veel Scheidsmannen zou noemen, daar men d'uitspraak van het geschil aan zou laten, en brachten hier over verscheidene voorbeelden van ontstaane disputen, welke aldus beslecht waren, te berde. De Katholyken ondertusschen bleeven halstarrig by hunne pretentien, en verdeelden uit dien hoofde onder zich het twintigste gedeelte der goederen van een Predikant, die over eenige jaaren in het Graaffchap van Turgau gestorven was. De Protestantische Cantons, ziende dat men niet na hen wilde luisteren, noch de zaaken in der minne byleggen, deden dreigementen van *represailles* op hunne beurt te gebruiken. Midlerwyl begon men zich hoe langer hoe meer

te verhetten; weshalven de Vergadering, also 'er geen kans tot een vergelyking beoogd kon worden, op den 26^{den} der Maand kwam te scheiden. 1593.
July.

DE hoop van vrede tusschen de twee Keizerrijken; dan gewakkerd dan verflaauwd, roonde zich noch al in een gantsch onzekeren staat, niettegenstaande; dat de Lord Paget, om een zo gewenscht oogmerk te bereiken, de volgende Propositie ten dien einde had gedaan.

TUR-
KYEN en
DUITS-
LAND.
Voorslag
van Vre-
de.

*Propositie wegens de Vredens-Mediatie, door den Engelschen Ambassadeur, den Lord Paget, op den 28 February aan den Grooten Sulaan, en den 8 Maart aan den Grooten Vicer tot Adriano-
polen gedaan.*

Zyne Majesteit van Groot Britannien, William de III. mijn aller-
genadigste Koning en Heer, heeft my aanbevolen Uwe Hoog-
heid van zynen wege bekend te maaken, dat, ingevalle dezelve zou-
degenegen zijn om de Vredens-Tractaaten tusschen de Hooge Porte
en den Duitschen Keizer en des zelfs Geallieerden in te gaan, vol-
gens de Propositie die van den gemelden Keizer en de Republiik van
Venetien is gedaan, naemlyk het herwonnene te behouden, en aan
Polen, behalven 't getne de gemelde Kroon tegenwoordig in heeft,
Kamniek te restituereen, of te demoliceeren; zoo belooft gemelde
zijne Brittannische Majesteit, en des zelfs Geallieerden, dat de
Duitsche Keizer preparatie zal doen maaken om zich in de Negotiatie
effectueeljk in te laten, en dat men daar toe Commissarissen zal no-
mineeren; en de reguleering der Grenzen aanwyzien, op hoope dat
zulk een felle en swaare Oorlog in een gelukkige Vrede mogt termi-
nereen.

't Leed een geruime wyl ter men hier over raadpleegde;
want het was al in het midden van de Maand May dat de Di-
van eerst vergaderde; om te beraamen, of men na de voor-
slagen der Ambassadeurs van Engeland en Holland zou luiste-
ren, of den oorlog nochmaals met alle wakkerheid voortzet-
ten, om te trachten de gelsedene verliezen te vergoeden, met
zich te bedienen van de krachtige verwydering welke de Ko-
ning van Frankryk aan de Rynkant beloofde te maaken.
Na lang oyer en weder getwist te hebben, wierd 'er besloo-
ten,

1699.
July.

ten, dat men tyd zou trachten te winnen, en d'Ambassadeurs op tuil houden, met hunne proposition niet t'eenemaal te verwerpen, en hen ook geen positief antwoord te geeven, eer men met den Tartarischen Cham hier over had geconfereerd: dat het een zaak van weinig belang was, of men een Plaats meer of minder aan de Christene Vorsten affstond: maar dat het hier voornaamentlyk te doen was om het tegenwoordig Gouvernement te handhaaven, en de persoonen, daar het zelve uit bestond, te behouden, enz. 't Besluit was, dat 'er moeder goed als kwaad kon voortspruiten uit voor alsnoch geen positief antwoord aan d'Ambassadeurs te geeven, en ondertusschen met hunne krygsbereidselen voort te vaaren.

Krygsver-
richtingen
der Tur-
ken en
Christe-
nen.

't Bloek ook wel haast, dat de Hoofden der Ottomaanische Regeering noch niet zeer geneigd waren om na eenige voor-
slagen van vrede te luisteren: want hoewel hunne Troupen zich in Hongaryen niet sterk bevonden, hadden zy echter de stoutheid van een gewichtige onderneming ter hand te slaan, welke zy zich inbeeldten te zullen kunnen uitwerken eer het Keizerlyk Leger in 't veld waar. Hun voornemen was alle de Vestingen en Posten, welken de Keizerlichen aan de Rivier de Sava inhadden, tot aan Brod toe, te mineeren of te vernestieren; zich door dit middel oon gemakkelyke intrade in gantsch Slavonien te openen; zich meester van de gemelde laatste Plaats te maaken; het gantsche Land te verwoeften, op dat de Christenen geen middelen vindende om aldaar te bestaan, niet tot aan Belgrado, daar d'Ongeloovigen altyd even zeer voor bekommerd waren, konden naderen; en alle d'Inwoonders te noodzaaken zich aan d'andere zyde van de Rivier te gaan wederstaan. De Seraskier van Belgrado gaf het gebied van deze onderneming aan zynen Chiaia, en deed ten dien einde acht honderd uitgelezene Janitsers op vier Barken, bekwaam om te zeilen en te roeijen, inschoepen, daar hy noch twaalf mindere, en honderd twintig kleine Vaartuigen byvoegde. De vier eersten voerden vier en zes stukken Kanon, en d'anderen Mortieren, Bomben, en allerhande Krygs- en Mondartu-
tten. By dit Detachement voegde men den Bey van Sirmisch en den Bey van Titul, met hunne Militien; Torfan, Agr,
Com-

Commandant van Berska , met zyne Troupen ; den Bey van Zwornich met 600 Spahis en 400 Neforhams ; mitsgaders verscheidene andere Detachementen , welke in 't geheel een Lichaam van vyf à zes duizend man uitmaakten. Een gedeelte dezer Troupen nam den weg te land , en het ander te water , na Babinagreda , en berende deze (a) Vesting , gelegen op een foort van een Eiland , in 't midden van de Sau. By geluk had 'er de Capitein Kiba , Commandant van Brod , kort te vooren eenige kleine reparatien laten maaken , en 'er ettelyke Duitfche Soldaaten heen gezonden , om aan de Heidukken , daar de bewaaring van deze Post aan toevertrouwd was , moed te geeven , in geval ze door de Vyanden mocht komen aangetast te worden. Zo haast als d'Ongeloovigen omtrent de Plaats waren gekomen , plantten zy 'er , volgens gewoonte , hunne Standaarden met groote vreugdegalmen , en begonden ze des namiddags ten vier of vyf uuren te beschieten ; hebbende ondertusschen eenige Cavallery afgezonderd , om het Land en de gebuurige Dorpen te verwoesten , van waar zy echter niet meer als vier Persoonen en eenig Vee konden wegneemen , zynde al de rest tydts genoeg verwittigd om zich in veiligheid te stellen. De Capitein Kiba had des avondts te vooren eenige berichten wegens den optocht der Turken gekreegen , hoewel genoegzaam onzeker : doch om echter alles te doen 't geen de voorzichtigheid van een Krygsoverste vereischt , rukte hy omtrent vyf honderd man by een , en toog met een stille trom na Babinagreda , daar hy zich een half uur van daan geposteerd had , om 'er , eer hy den Vyand aantastte , een grooter getal van Troupen te verwachten : maar ziende dat de Vesting met het uiterste geweld geperst wierd , en vreezende datze verlooren mocht gaan , besloot hy alles te waagen om ze t'ontzetten. Hy moedigde zyn Volk aan zo veel als hy kon , en viel den Ongeloovigen zo schielijk op het lys , dat hy hen t'eenemaal in verwarring bracht , en noodzaakte hunne behoudenis in de Barken , die ze meegebracht hadden , te zoeken. In der daad , zo haast als de geenen , die de zelven bewaarden , bemerkten hoe 't 'er geschapen stond , naderden zy aan den oever , om hunne Spitsbroeders in te neemen : maar de vrees deed 'er hen

1693.
July.

(a) den 7
July.
Babinagreda
belegd.

1693.
July.

met zulk een gedrang in vallen , dat verscheidene Barken te grond gingen , met verlies van allen die 'er in waren. De geenen, die zich in het Land verspreid hadden , om te plonderen, de nederlaag hunner Makkers verstaande , kwamen van gelyken toeschieten; en werpende zich met de zelve onvoorzichtigheid in d'andere Barken, die hen verwachtten , hadden ze geen beter lot. De Christenen maakten by deze gelegenheid vyftien honderd Gevangenen , en wonnen tien zo Vaandels als Standaarden. Torson Aga, Commandant van Berska, was van het getal der verdrinkenen. Aan de zyde der Keizerfchen telde men maar vier dooden , en achtien à twintig gekwetsten. Ziet daar den ongelukkigen uitslag van deze onderneeming, die den Turken ook zulk een lafhertigheid nboezemde, dat men in lang van geene bewegingen meer en hoorde.

Grazinina
veroverd.

De Commandant Kiba , niet vernoegd met dit voordeel, rukte vervolgens met zeshonderd man, Nationaale Troupen, na de Vesting Grazinina, in Bosnien; vermeersterde de zelve; en keerde, na het grootste gedeelte van het Turksche Garnisoen door de kling gejaagd te hebben, met sestig Gevangenen, mitsgaders een menigte van Vee en andere buit, weder te rug.

Krygsver-
richingen
tusschen
de Fran-
sche en
Duitsche
Legen.

Maar om nu ook weder tot het Leger van den Maarfchalk de Lorges te keeren. Het toog den 1sten der Maand over de Nekker, en ging achter Lademburg campeeren, met het voornemen van in de Bergstraat te vallen; om het welk te zekerder te doen, detacheerde hy den 7^{den} Monfr. de Mazel met zeven honderd Ruiters en drie honderd Dragonders, ten einde het Land t'erkennen, en de contributien aan verscheidene oorden omtrent Darmstad uit te schryven. By het Kasteel van Heppenheim zynde gekomen, loste het Garnisoen eenige kanonschooten, om de gebuurige Plaatsen, en de Troupen die aldaar mochten wezen, van den optocht der Vyanden, volgens het onder malkander beraamde sein, te verwittigen. Ondertusschen marcheerden de Franschen tusschen Eppenheim en Bensheim: maar komende uit een laan van Nooteboomen, daar een Defilé was, stonden ze niet weinig verzet wegens de Duitschers, ten getale van zes à zeven honderd Paarden, in een

een voort van een diepen weg te zien. Monfr. de Mazel, die sterker was, maakte terstond het besluit van hen aan te tasten. De Duitschers, steunende op hunne dapperheid, verwachtten hem met een sarrend veldgeschrey. De Fransche Bevelhebber verdeelde het Ligchaam, daar hy het gebied over voerde, in dertien Troupen, waar af hy 'er aanstonds drie deed voortrukken; een van Karabyners, een van het Colonels Regiment, en een van Dragonders. De Duitschers, meestendeel Saxische Kurassiers, ziende de Vyanden op hen aankomen, haastten zich wat te veel met te lossen; wanneer de Franschen noch te ver waren; weshalven hun geweer een zeer sobere werking deed. Dezen, ziende dat ze in een wyl tyds geen vuur meer te verduuren hadden, rukten metter haast voort; en neemende de Duitschers met wisse schooten, velden zy 'er een menigte af onder de voet. Dit verlies bracht een voort van verwarring in hunne ryen. De Vyanden bedienden 'er zich af, en vielen, zonder een oogenblik te verliezen, met den degen in de vuist op hen aan; waar door zy gescheurd, en in wanorder gebracht wierden. Twee honderd Duitsche Soldaaten, welke zich by Beinsheim in de heggen verschoolen hadden, ziende de hunnen hol overbolkomen aanzetten, meenden, dat het geheele Fransche Leger hen op den hals kwam vallen, en, in plaats van hunne Spitsbroeders by te staan, weeken in de Stad. De Franschen volgden hen dicht op de hielen; en gelyk zy 'er maar langzaam in konden komen, ter oorzaak van een sluitboom daar maar vier Ruiters te gelyk door konden, wierden 'er verscheidene nedergehakt, of gevangen genomen. Achter de Stad lagen twaalf honderd Ruiters, welke deze laatste Troup moesten ondersteunen: maar de toren was zo kort, dat zy 'er den tyd niet toe hadden. Zy weeken van gelyken in de Stad; en de Franschen vervoegden zich aan geene zyde van de Defilé. Alle dese Duitsche Troupen maakten een gedeelte van een vliegend Leger, 't geen gecommandeerd wierd door den Generaal Bron, die tot daar toe geavanceerd was, om het Fransche Leger te erkennen. De Duitschers verlooren in deze gelegenheid omtrent honderd vyftig man, behalven vyftig gevangenen: de Franschen in tegendeel, zo men hun eigen getuigenis mag

1693.
July.

mag gelooven, maar acht Ruiters, zonder de gekwetsten, bestaande in vier Officieren.

Den 9^{den} gaf de Maarschalk de Lorges order, dat men zich gereed zou houden om des anderendaags met het kriecken van den dag te paard te stygen, en niet af te treden 't en zy men 'er toe gecommandeerd wierd. Men marcheerde zonder equipage, en zonder Corps de reserve. Voor uit gingen zeven honderd Dragoners te voet, ter oorzaak der defilés en gebergten. De Graaf van Estrade was tot Colonel, en de Graaf du Bourg tot Veldmaarschalk aangesteld. De Dragoners te voet wierden ondersteund door de rest der Dragoners van de rechter hand, hebbende in hun hoofd Monfr. de la Lande, die hen altemaal commandeerde. Hier achter volgde het Colonels Regiment. d'Artillery, en het overige der Cavallery en Infantry, marcheerden op de linker hand. Men toog beneden voorby het Kastoot van Heppenheim, alwaar de Duitschers garnisoen hadden, en hield halte tusschen Beinsheim en Zwingenberg, daar de Duitschers zich van een zeer goede Post hadden voorzien, doch slechts bewaard door een Bezetting van vyftig man. Maar ziende dat het 'er op aan zou komen, smooten zy 'er metter haast drie honderd man in, mitsgaders eenige Cavallery om hen t'ondersteunen. De geheele Fransche Armée bleef in slagorder, tot des avonds omtrent negen uuren; wanneer men zich gereed maakte om de gemelde Post te vermeersteren: ten welken einde 'er twee Detachementen gemaakt worden; het een van de Granadiers der Brigade van Normandyen, gecommandeerd door hunne Capiteinen, en Monfr. de la Bourgie tot Colonel; en het ander van de Brigade van Picardyen, hebbende tot Colonel den Prins van Espinoy. Monfr. de Chantilly, in qualiteit van Lieutenaant Generaal, nam dat ter rechter hand, zynde het Detachement van Normandyen, en trok na de kant van het Gebergte: Monfr. de Vaubecourt, Veldmaarschalk, dat van Picardyen, en toog langs den grooten weg, latende het Maras ter linker hand. De Granadiers, Picardyen, Auvergne, en Moncaffel tastten de Voorstad met d'uitterste wakkerheid aan, doch konden ze niet eer als met den darden aanval veroveren, 's avonds ten half elfen. De Dragons
der

ders vielen beneden aan het Gebergte aan; en Normandyen, la Marine, en le Royal Comtois, raakten'er hol over bol binnen. Gelyk deze attaque by nacht geschiedde, vochten de Franschen een geruimen tyd tegens malkander, zonder zich t'onderkennen. De (a) Stad wierd ten half een ingenomen, na drie hevige stormen van een wereld van Vyanden verduurd, en hen met d'uiteerste dapperheid afgeslagen te hebben. Maar de Franschen, die de menschen niet meer ontzien als het buskruid, bekreunden zich weinig met hun verlies, als ze maar hun oogmerk bereikten. 't Getal der dooden steeg tot over de drie honderd, en dat der gekwetsten ruim zo hoog. Onder d'eersten bevonden zich drie Capteinen van de Granadiers; en onder d'anderen de Prins van Espinoy, met een musketkogel in de dy gekwetst, Monfr. de Vaubecourt aan den enklaauw, nverscheidene andere Bevelhebbers. Hoewel deze Post met den degen in de vuist veroverd wierd, verlooren'er de Duitschers echter maar omtrent twee honderd man; vermits de nacht hunne vlucht begunstigde. De Franschen, na de Stad geplonderd te hebben, staken'er den brand in. Heppenheim wierd op de zelve wys gehandeld, onder voorwending dat het Garnisoen op hun Volk had geschooten, tegens d'orders die'er aan gegeven waren. Verscheidene andere Vlekken en Dorpen hadden het zelve lot: doch zy vernoegden zich met Weinheim, en eenige andere Plaatsen, te demolieeren.

De Pas van Swingenberg veroverd zynde, kon den Hertog van Lorges lichtelyk de Hessen of Saxonen in hunne legerplaats gaan aantasten; welke op ver na zo sterk niet zynde als de gemelden Hertog, hem, hoe wel zy ook begraven mochten leggen, niet zouden hebben kunnen wederstaan. De Keurvorst van Saxonen, de Landgraaf van Hessen, en d'andere Generaalspersoonen hielden dankrygsraad; waar in beslooten wierd, dat men voor het geweld moest wyken, de bagazie die zelve nacht doen vertrekken, en 's anderendaags volgen: terwyl men aanschonds een Expresse aan den Prins van Baden zou stuurden, om heto te verwittigen van 't geen'er omging, en eenige versterking van Ruitery en Dragonders te verzoeken. De Saxonen retirerden zich dan te Langen, aan geenezyde van Darmstadt;

1698
July.

(a) Swingenberg.

1693
July
en de Hefsen noch nader aan Frankfoort, op een plaats Spremlingen gebeten. De Stad Darmftad aldus verlaaten zynde, vlooden de meeste Inwoonders 'er uit; en de Huffaaren zich van de gelegenheid bedienende, voerden uit verfcheidene huizen weg, alles 't geen zy 'er vonden. De Franfchen kwamen 'er een wyl daar na, en vernoegden zich met 'er fwaare contributien af te vorderen, en 'er een Sauvegarde te leggen, om de Stad voor het vuur, en d'overige Inwoonders voor het plonderen, te behoeden.

De Prins van Baden den eerften der Maand verftaan hebbende, dat den Hertog van Lorges, gelyk wy hier voor hebben gezegt, achter Lademburg gecampeerd lag, deed zyn Leger na de kant van Wimpfen trekken; en des anderendaags toog zyne Infantery langs de bruggen over de Nekker; blyvende de Cavallery aan d'andere kant. Den 3^{den} trok ze mede, benevens alle de bagazie, over de Rivier. Den 4^{den} brak het gantfche Leger op, om aan de Vyanden te naderen; en men ftuurde ter zelve tyd twee Couriers, aan den Keurvorft van Saxon en den Landgraaf van Hefsen, om hen van dien optocht te verwittigen. De Marquis van Bareith wierd ondertuffchen met eenige Regimenten afgezonderd, om kondfchap van de Vyanden te verneemen. Hy verftond, dat de Maarfchalk de Lorges zyn Leger in twee Ligchaamen verdeeld had, waar af het een te Feidenheim, dicht by de Nekker, een weinigje boven Mannheim, en het ander by Weinheim campeerde; zalks dat ze malkander in geval van nood konden byspringen, en te gelyk de Troupen van Saxon en Hefsen gade slaan. 't Geen het meest te vreezen stond, was, dat, gelyk het een der gemelde Ligchaamen dicht by de Nekker lag, en dat het in een nacht bruggen over die Rivier kon slaan, en 'er weder over trekken, het de voertocht na Wintzenberg, of Heilbron, mocht komen te neemmen, en den Prins van Baden daar door de communicatie affnyden, en die Plaats belageren, zonder dat hy ze konde ontzetten. Hy veranderde derhalven van voornemen; geloovende, dat hy de Nekker niet en moest verlaten, noch zich van Heilbron afwyderen; en vernoegde zich mede een brug over de genoemde Rivier te slaan, om, wanneer hie de nood eens mocht

mocht komen te vereiffchen , tot den optocht gereed te wezen. Kort daar na verftond hy 't geen 'er te Zwingenberg voorgevallen was ; weshalven hy den Marquis van Barseich aanhondts met een groot Detachement op weg deed slaan , om het Leger van Saxen en Hessen te versterken. Hy gaf ook ter zelve tyd order om over de Nekker te trekken , latende een Ligchaam by Heilbron tot de bewaaring van die Plaats en de brug ; en varendigde een Courier af , om den optocht van eenige Troupen , welke uit Beyeren kwamen , en van eenige Regimenten die in het Swarte Woud lagen , te doen verhaasten.

Terwyl deze zaken zich hier aldus toedroegen , vervolgde de (a) Dauphin zyne marsch , om zich by den Maarschalk de Lorges te voegen. Den 4^{den} passeerde hy Kirn met het Leger 't geen hy commandeerde. Den 5^{den} campeerde hy te Soberrheim , alwaar hy de twee volgende dagen bleef leggen. Den 6^{den} kwam hy te Kreutznach ; daar zich de Marquis van Montrevel en Monfr. de Bertillac , die 'er zich van afgezonderd hadden , weder by hem voegden. Den 9^{den} kwamen d' Artillery en de swaare Equipagien in het Leger. Den 10^{den} deed de Dauphin de revuë over de Troupen , welken hy in zo goeden staat vond , als ze na een zo langduurigen en moeilijken optocht konden weezen. Den 11^{den} maakte hy een Detachement van alle de Granadiers en Karabyners , benevens drie honderd Dragoners , om de voortocht te neemen. De twee volgende dagen campeerde men te Alzey en te Heppenheim. Den 13^{den} toogen de Troupen door Frankendaal , en gingen zich neder slaan te Ogersheim , een myl van Manheim. 't Was hier daar de Maarschalk de Lorges en de Marquis d'Uxelles dien zelve dag den Dauphin gingen vinden. Midlerwyl wierd 'er order gestuurd , om een Schipbrug , die een vierendeel myls boven Manheim aangevangen was , hooger langs den Ryn te doen opvoeren. De Maarschalk de Lorges bleef dien dag in het Leger van den Dauphin ; maar de Marquis d'Uxelles toog weder voort ; om zich in d' andere Armée te verwoegen. Den 16^{den} trok die van den Dauphin over de brug van Philipsburg , en sloeg zich neder te Graben. Den 18^{den} bevond ze zich te Kretzingen , by Dourlach , alwaar ze des anderendaags bleef leggen.

1693.
Zijn

(a) Zie 4
Stuk, 1
Deel, pag.
265.

1693.
July.

Ondertuffchen toog het Leger van den Maarschalk de Lorges, 't geen onder het gebied van den Maarschalk de Choiseul was gebleeven, op den 15^{den} der Maand weder over de Nekker, en floeg zich neder te Willoch. Den 17^{den} trok het na Steffelt, en den 18^{den} na Montzeim, alwaar het den 19^{den} bleef leggen; marcheerende gestadig op de hoogte der Armée van den Dauphin, ten einde zich op het eerste gebod by de zelve te kunnen voegen. Den 23sten en 24sten campeerde men te Ober-Rixingen, aan de Rivier de Entz. Den 23sten toog de Marquis d'Uxelles met een Detachement over de Entz, en vermeesterde het Kasteel Asperg, 't geen zyne gelegenheid redelyk sterk maakt. Hier liet hy vier honderd man. Den 25sten marcheerden de twee Legers, hebbende zich by malkander gevoegd, na de kant van Besighaim, een keine Vesting niet ver van de Nekker. Dien dag wierd de Lord Moncaffel, met vyf duizend man en acht stukken kanon, afgevaardigd, om het gemelde Stedetje Besighaim, gelegen aan de Entz, omtrent de Plaats daar deze Rivier zich in de Nekker ontlafst, te vermeesteren. Daar lag een Garnisoen in van vyf honderd man, gecommandeerd door den Colonel Horn; maar gelyk de Plaats niet wel gesterkt was, ging het geduurende de nacht stillerjes voort; en de Franschen maakten 'er zich zonder wederstand meester af. Den 26sten begon men een brug over de Nekker te slaan, en plantte, om de zelve wel te verzekeren, een menigte van kanon op den oeyer. Vervolgens kreegen de Troepen order om na de kant van Stutgard, de Hoofdstad van Wirtemberg, te trekken; van welke onderneeming de toekomstende Maand ons het gevolg zal toonen.

DEEN-
MAR-
KEN.
Wapen-
singen
tegen
Ratzen-
burg.

MEN was sedert een tyd in groote bekommring geweest, dat zich door de practyken van Vrankryk ('t geen hertgrondig begeerde, dat eenige Vorsten des Ryks aan een andere kant bezig mochten weezen, op dat het Duitschland te lichter in de boeijens konde smyten) een nieuwen Oorlog in het Noorden zou ontfteeken. De Koning van Deenmarken had, behalven d'uitrusting van een considerabele Vloot bekwaam om zee te kiezen, een Leger van vyftien à zestien duizend man op

op de been , ongetwyfeld niet verzameld als om eenig groot deffcin uit te werken. Gelyk de pretentien van dien Vorft op de Stad Hamburg aan al de wereld bekend zyn , en dat hy noch maar voor weinige (a) jaaren ondernam de zelve te doen gelden , was de Regeering aldaar over de Deenfche krygsruftingen geweldig ongeruft , en begon te denken om in haare zekerheid te voorzien ; doende ten dien einde een Ordonnantie afkondigen , behelzende , dat alle Vreemdelingen , welke niet in dienst waren , en geen goede redenen van hun verblyf in de Stad wiften te geeven , binnen vier-en-twintig uren 'er uit zouden vertrekken. De Burgers moesten ook alle dagen de naamen van de geenen , welke by hen kwamen huisveften , aan hunne Capiteinen overleveren. Men bezichtigde de Magazynen : en die genoemd was om in de Stad te commandeeren , kreeg order , dat hy 'erzich aanftonds zou hebben te verwoegen. Het Garnifoen wierd met vyf honderd man verfterkt ; men maakte bereidfelen om ook noch nieuwe wervingen aan te ftellen ; en ontbood ettelyke Busschieters van Staden.

Ondertuffchen was het op de Stad Hamburg niet gemunt , volgens de verzekeringen welke de Koning van Deenmarcken hier over aan de Ryksvergadering te Regensburg liet geeven. Zyn Ambaffadeur klaagde aldaar wegens de nadeelige geruchten , welke men ten zynen opzichte deed loopen ; protefterende , dat de Koning , zyn Meester , geen deffcin op Hamburg had , noch ook eenige luft om de rust des Ryks , waat af hem de behoudenis zo zeer ter herte ging als wat Vorft het ook mocht weezen , te ftooren : dat hy in tegendeel wenschte , dat men den oorlog met alle wakkerheid tegens Vrankryk mocht voortzetten , om een vaste en voordeelige vrede te kunnen maaken , &c. En tot meerder bekrachtiging van dit alles , verklaarde de Deenfche Majesteit aan den Keizerlyken Ambaffadeur tot Koppenhagen , dat het op Ratzenburg aangezien was , waat af hy de veltingwerken wilde doen flechten : doch dat hy niets en zou ondernemen voor den 10den van de Maand Augustus ; willende dien tyd aan het Huis van Brunswyk geeven om zelve tot deeze flechting te befluiten : dat hy wel in

1693.
July.(1) Aa.
1686.

1693.
July.

der daad geenige pretentie noch recht op de gemelde Plaats had ; maar dat hy niet kon dulden , dat men een zo gewichtige Fortres zo dicht by zyne Staaten had opgeworpen: 't geen hy pretendeerde tegens de Tractaaten te weesen, enz.

VRANK-
RYK.
Vrede met
de Tripo-
leezen be-
slooten.

VAN zo veele Vyanden , als Vrankryk door bevochten wierd , kwam hy 'er nu van een verloft te worden , te weesen , het Roofnest Tripoli. Deze Vrede wierd geslooten door de bemiddeling van een Chiaoux van de Porte , en een Afgwaardigde van Algiers : gelyk het ook in der daad niet anders kon weezen ; zynde de Koning van Vrankryk vyand van alle de Christene Vorsten , en in tegendeel door zeer enge verbonden met d' Ongeloofigen vereenigd. De voornaamste condition waren : Dat men de Slaaven van wederzyde zou uitwisselen ; en dat de geenen , die 'er van d'eene of d'andere kant meeder waren , ieder voor honderd en vyftigh Piasters geloft zouden worden : Dat de Schepen , van wederzyde genomen , niet en zouden wedergegeeven werden ; maar dat de Tripolitanen drie van hunne Schepen , behoorlyk toegerust , en met Koorn geladen , en zes-en-dartig vande schoonste Barbaarysche Paarden , aan den Koning van Vrankryk zouden geeven : Dat de Koning een Consul te Tripoli zou moeten houden ; doch zonder dat hy 'er eenigen koophandel zou mogen dryven ; tot verzekering van het welk hy uit de Geestelykheid gekoozen zou worden : Dat alle Persoenen , genomen op Schepen die de Fransche Vlag voerden , voor het minste ransoen , wegens het welk men men over een konde komen , geloft zouden worden : En eindelyk , dat die van Tripoli zouden toestaan , dat de Koning alle d'oude marmere Kolommen , die 'er te Villeas , en in d'andere plaatsen van hunne gehoorzaamheid , te vinden waren , zonder eenige beraaling zou doen wegvoeren.

Schrikke-
lyke Brand
te Bour-
ges.

Het vuur , 't geen , niet wel bewaard zynde ; by zeer menigvuldige gelegentheden zo veele rampen en onheilen veroorzaakt heeft , verteerde nu ook op den 29sten der Maand byn de gantsche Stad Bourges. De brand ving aan in het huis van een Bakker , en vloog terstond voort in de geuurige huizen , waar af 'er eenigen onder de voet gesmeeten wierden , om de loop

loop van de woedende vlammen te stutten; gelyk ook aan die kant geschiedde. Maarterwylmen nu meende, dat alles gedempt was, maakte de wind des nachts eenige vonken gaande, en voerde de zelve in de Kloktoorn van de Heilige Kapel, de schoonste en rykste van de vyf die 'er in het Koningryk zyn. Deze vonken brachten den brand in eenige Vogelneesten, daar stroo in lag, en wyders in het houtwerk van dit prachtig Gebouw, waar af de kap, die met lood gedeekt was, te gelyk met dit gesmolten metaal nederstortende, de gantsche Kapel in de volle vlam zette, die de zelve, alzo men geen kans zag om ze te blusschen, wel haast t'eenemaal vernielde. It Palais der oude Hertogen van Berry, daar men het gerecht handhaafde, had het zelve lot; en meer als drie honderd huizen wierden t'eenemaal in koolen gelegd. De brand duurde zes-en-dartig uren; en de wind, die zeer hevig was, de vonken meer als een half myl ver landewaart in voerende, wierden 'er eenige Windmolens door aangesteeken, en in d'asch gelegd. Dit ongeluk bracht over de tweehonderd Huisgezinnen tot d'uiterste elende. Montr. de Serancourt, Intendant van Berry, gaf 'er bericht af aan den Koning, met byvoeging, dat dit toeval de Stad buiten staat stelde van in lang hare quora tot de behoefigheden vanden Staat te kunnen opbrengen: weshalven zyne Majesteit, nooit gewoon iets te verliezen, order gaf, dat men de meeste Imposten, welke van deze Hoofstad gevorderd moesten worden, over de gheede Provincie zou verdeden.

1693.
July.

EINDELYK stak d'Engelsche en Hollandsche Oorlogsvloot, den 14^{den} May uit Duins vertrokken, den 9^{den} der Maand Jupy van St. Helcens in zee, benevens alle de Koopvaardyschepen die gints en hertwaarts verdrdend waren. Zy bestond uit 75 groote Schepen van linie, waar onder 30 Hollanders, 41 Fregatten en Branders, 33566 Matroozen, en 5575 stukken Kanon; waar by noch niet gerekend wierd het Esquadre, gecommandeerd door den Ridder Rooke, die, sterk zeventien Oorlogschepen, gezamenethand met de groote Vloot vertrok. Deze ontsagchelyke Zeemacht zette de streck na de kusten van

ENGE-
LAND:
Oorlogs-
en-Koop-
vaardy-
vloot in
zee.

1693. van Vrankryk, om kondſchap van de Vyandlyke Vloot te
July. verneemen: maar die had zich alreeds na de kusten van Span-
 jen vervoegd, met wat oogmerk zullen wy in de verhandeling
 der zaaken van dat Koningryk zien. Den 10^{den} Juny zonder-
 de het Esquadre van den Ridder Rooke, versterkt met tien
 andere Oorlogſchepen, zich van d'Engelsche en Hollandsche
 Oorlogsvloot af, om de Koopvaarders te geleiden: doch op
 hoe jammerlyke wys veele van deze kostelyke Schepen in de
 handen der Franschen kwamen te vallen, zal den Lezer ter ge-
 melde plaats bekend gemaakt worden.

IER-
 LAND.
 Parlement
 gedissol-
 veerd.

[a] Ziet
 3 Stuk, 4
 Deel, pag.
 58 en 138.

IN Ierland wierd ondertuffchen door d'onderstaande Pro-
 clamatie het Parlement, waar af wy (a) elders gesproken heb-
 ben, gedissolveerd.

Sidney.

Angezien de Koningin om verscheidene groote en wichtige rede-
 nen nodig geacht heeft, ons te laten weten haar begeeren en be-
 lieven, om het Parlement van dit Koningryk, 't geen den 15 October
 laatstleden hare Vergadering begon, en na verscheidene Prorogation
 noch den 16 der laatste Maand Juny tot den 15 van d'aanstaande Maand
 September geprorogeed is, gedissolveerd en gecasseerd zoude wer-
 den, en haar Majesteit op ons begeert, en ons authorizeert, by
 Proclamatie 't voorsz. Parlement te casseeren; verklaren en publicieren
 wy derhalven door de tegenwoordige, dat het Parlement van dit Ko-
 ningryk, het geen den 15 der Maand October laatstleden begon, en
 tot den 15 der Maand September naastkomende geprorogeed is, ge-
 lyk boven gezegt is, door de tegenwoordige Proclamatie gedissolveerd
 en gecasseerd zy en werd: en wy casseeren het door de tegenwoordige.
 Wy ontlasten ook de Geestelyke en Wereldlyke Lords en de Ede-
 len, Burgers en Stedelingen van het voorsz. Parlement, op den voorsz.
 15 van de Maand September naastkomende te verzamelen; en wy la-
 ten het hun door dese publyke Proclamatie weten, opdat zy zig niet
 verplicht achten zig op de Plaats van de Vergadering den voorsz.
 15 der Maand September te laten vinden. Gegeven op het Kasteel
 van Dublin den 6 July, 1693.

WEST-
 INDIEN.
 Landing
 der Engel-
 schen op
 Martini-
 que.

EUROPA was niet alleen het toneel van den Oorlog:
 America had 'er ook het gevoel af, alwaar d'Engelschen op
 het Eiland Martinique nu een wakkere neep aan de Franschen
 kwa-

kwamen te geeven: en het stoad geschapen, dat zy het t'emaal vermeersterd, en verdere progressen gedaan zouden hebben, indien niet de ziekten, welke zich onder het Volk begonden te vertoonen; en kwaade gevolgen deden vreezen, zulks belet hadden. 't Volgende Verhaal, opgesteld door den Ridder Francis Wheeler, zal den Leezer hier af overtuigen.

1693.
July.

Verhaal, getrokken uit de Brieven van den Ridder Francis Wheeler, Commandant en Chef van d'Engelsche Troepen in West-Indien, gedateerd den 15 July op de hoogte van 34 graden.

DE Vloot vertrok den 9 April van de Barbados met de Regimenten van Foulkes en Goodwin, 200 Man Recruten van 't Regiment van Floyd, en de Regimenten van de Barbados van Salter en Butler; arriveerde den 11 te Martenique; en ankerde in 't Col van Sac Marine, 't Zuid-Ooster gedeelte, omtrent anderhalf Myl van Land. De Ridder Wheeler, de Colonel Foulke (welke de Troepen ter debarquering en Chef commandeerde) en de Colonel Floyd, gingen in een Sloep een bequame plaats tot het landen van het Volk zoeken. De Vyanden hadden verscheidene kleine Wachten langs de Kust; en een Musquetkogel, mit een der zelven geschoten; stiet den Ridder Wheeler zodanig onder de linker borst, dat zy voos zyne voeten ter aarde viel, en hem alleen een sware confusie toebreacht. 's Avonts gaf men ordre tot 't ontschepen van het Volk; maar moest het, wyl 't te hard koelde, tot 's anderendaags 's ochtens uitsstellen. De Colonel Foulkes volbracht het toen met 1500 Man, zonder eenige oppositie; zond de Sloepen ten eersten te rug; en de rest van het Volk quam 's avonts aan Land. De Troepen verbrandden en ruineerden den 13 alle de Huizen en Plantagien (meest goede Zuiker-Plantagien) rontom 't Col van Sac Marine; doch de Bewoonders en Negers waren in de Boschen geweken. Den 14den keerde de Militie 't Schoep. De Ridder Wheeler debarqueerde den 15 noehmaals in de Baay van de Diamant met 500 Man; zette verscheidene Huizen en Plantagien in de vlam; en quam 's avonts weder aan boort. Een Lieutenant van een der Regimenten van de Barbados, den zelven dag zonder ordre aan land getreden, en met 6 a 7 Soldaten boven de Bootsgezellen van de Sloep na een Plantagie gegaan, wierd door de Vyanden betrapt, twee der zijnen gedood, en de rest gevangen. De Lt. Colonel Lulliston verwoefte den 16 met een sterke Party 't Land by de Baay van de Diamant. Den 17 verflond men door 't Schip d'Experience, dat de Colonel Codrington met de Machten der Eilanden van onder de wind in zee was. Hy

1693.
July.

conjungeerde den 19 ende 20 met ons, en had by zich 't Regiment van Colonel Floyd. Den 22. lichte de gantsche Vloot, volgens 't besluit van den Krijgsraad, 't Anker, en zelde na 't Fort Royal en de Haven van St. Pieter, alwaar wy den 25 aankwamen. Den 26 was men tot d'ontschieping gereed; en rangeerde ons een Musquetschoot van land. Den 27. volgde de Debarquering; en 300 Man van onze vobste Partijen schermutselden omtrent twee uren met de Vyanden, en verlorren de Capiteinen Thaul en Brawen, en den Major Nott. De Colonel Foulke beval aan een Party, een Hoogte te bemachtigen; en aan vercheidene andere, landwaart in te trekken. Dezen drongen vry diep voort, zagen geen Vyanden, en ruimeerden alles, waerby ontmoeten. Den 28 posteerde ons Volk zich op den Berg, een Kanonschoot van de Stad St. Pieter. Men bracht zes Veldstukjes en twee Mortieren aan Land, en beschoot uit dezelve den Vyanden, welke zich achter hunne Verchanfingen geretireert hadden. De Franchen deden den 29. een Oltval op onze geavanceerde Wacht; maar wierden door een gedeelte van 't Regiment van Foulkes, onder den Capitein Spradon, verdoeven, en tot in 't kunnit Trenchée, alwaar d'Officier, welke hen commandeerde, dood bleef, verdoeg; en dit Detachement door den Colonel Blakston aan 't hooft van zyn Regiment ondersteunt; waer na de Vyanden niets meer besindeerden. Onze Troepen bleven tot den 2. May aan land, vernielden een groot gedeelte van 't Elland, en begonden Ziektens te krygen: welsalven man in een Krijgsraad besloot, wyl wy geen Manschap genog hadden op 't Fort, dat regulier en vry sterk is, niet te attaquieren, maar liever 't Volk en Geschut te rebarquieren, en wegens de Ziekte d'Entreprise op Guadeloupe en andere Bylandsen van 't Jaar te laten van 't Volk van de Barbados onder de Tyger en Diamant te rug te zenden; den Coll. Courington en zyne Macht door de Oeher na Antego te laten zekiden; en zels om 't Hoof en Water naar St. Christoffel te zekiden. d'ontschieping geschiedde om achtent. Wy hadden in 't geheel 120 Man verloren; en 160 gequelt, nevens eenige Officiers. Den 3. quam de Vloot te Domingo, en den 14. St. Christoffel; van waar zy na 't onnemen van Water den 24 weder t'rell gog. De Coll. Goodwin stierf te St. Christoffel; en de Coll. Foulke op zee; als mede Mr. Pegg, Secrearis van den Ridder, Wheelier, de Major Abraham, en vier Rheldische Officiers; nevens een famelyk getal Bootsgezellen; doch op het vertrek der Brieven hoed de Ziekte meest opnyen bevinden zich de Soldaaten en Bootsgezellen veel beter; en

Maar de Franchen, gewoon hunne verliezen te verblomen, lieren 'er het onderstaande met den druk af geynter maken.

Nauw-

Naaauwkeurig Verhaal van d'onderneeming der Engelschen op het Eiland Martinique, geschreeven uit Parys den 4^{den} July 1693,

1693.
July

DEN 12^{den} April verscheen een Engelsche Vloot van zes-en-veertig Zeilen, Galjooten en andere Schepen, met het krieken van den dag in 't gezicht van Martinique, en wierp twee uren daar na het anker in de Cul-de-Sac Marin. 's Anderendaags traden zestien honderd man aan land, en leidden hier en daar eenige Hùizen en Plantagiën in kooten. Twee dagen daar na voegden noch veertien Barken, van d'Engelsche Eilanden gekomen, en gelaaden met Militie van de Barbados, Mewis, en andere Plaatsen, zich by de gemelde Vloot. De Vyanden bleeven 'er elf dagen; waar na Monfr. Augier, hier voormaals Gouverneur van Marie-Galante, met omtrent tachtig Inwoonders hen noodzaakte te vertrekken, na omtrent honderd man, 20 dood, gekwetst als gevangen, waar onder zich ook bevond een Licutenant van de Barbados, verlooren te hebben. Den 22sten lichtten zy het anker, en blokeerden het Fort-Royal van l'Isle-à-Ramier tot aan de punt der Negers. Monfr. Augier volgde hen met zyne Troup, alleenlyk met omtrent seventig koppen versterkt, gestadig langs de kust: en vier dagen daar na, te weten des nachts tusschen den 26sten en 27sten gingen ze voort. De Graaf van Bleuacq, op het bericht 't geen hy met zes zo Barken als Brigantynen, een Caique, een Galjoot, en meer als seventig Sloepen vol Soldaaten, na St. Pieter bracht, stuurde vyf honderd man Militie over zee, en vertrok ter zelve tyd, om hen te land te volgen. Zy maakten een beweging, ten einde te doen gelooven, dat zé aan een Vlek, een myl van St. Pieter gelegen, te land wilden treden, om de Franschen derwaarts te lokken: en zynde hen dit gelukt, gingen ze met een smalle kooke vier à vyf duizend man beneden Cananville, een myl van St. Pieter, onder de rook van het Kanon en de Steenstukken aan land smyten, welke aanscondts door de hoogtens en heuvelen na de Plaats marcheerden. Monfr. de Gabaret, Gouverneur van het Eiland, toog hen met omtrent duizend man te gemoet. De Vyanden, sterker zynde als de Franschen, die ook noch ten anderen vermoed waren door een' marich van meer als twee myl, deden hen na een lang gevecht buigen: maar zynde de Franschen versterkt geworden door den Graaf van Bleuacq met zyne Krygsbenden, vielen ze weder op d'Engelschen aan, en gaven zo wakker vuur, dat 'er by de twee honderd sneuvelden, en meer als vyftig gekwetst wierden. Een Licutenant van Antigon, benevens verscheidene anderen, wierd gevangen genomen; en men veroverde een Vaandel en een Trom. Aan onze zyde hadden wy maar zes dood, en twee gekwetsten. Den 28sten 's morgens, kwam Monfr. Augier

1693.
July.

met hondetd dartig man aantrekken; hebbende de rest van zyn Volk gelsaten in twee Wachthuizen van l'Isle-à-Ramier, om de Cul-de-Sac à Vache te dekken. Hy wierd terstond met twee honderd man gecommandeerd, om zes honderd Engelschen van een hoogte te verdryven, welke zy genoodzaakt waren met verlies van vyftig Soldaaten, zo dood als gekweest, behalven eenige gevangenen, te verlaten. Sedert vielen 'er verscheidene andere actien voor, in de welken de Vyanden altyd kwalijk gehandeld wierden. Den 1sten May kwamen twaalf Overloopers berichten, dat ze vier of vyf duizend sterf aan lând waren, gecommandeerd door den Colonel Foulkes: dat deze wapenrusting gemaakt was door de West-Indische Compagnie: en dat 'er d'Engelschen de negen grootste Schepen van de Vloot, waar af den Admiraal twee-en-seventig stukken kanon voerde, toehadden gegeven. Men verstond ook, dat ze veel volk verlossen, en gebrek aan water en leeftocht hadden, zyndé geransoeneerd op vier oncen brood en een weinige kaas daags. De volgende nacht gingen ze weder t'isloop; 't geen men echter niet voor het krieken van den dag gewaar wierd. Men vond in hunne legerplaats honderd vaten buskruid en kogels, benevens een menigte van wapenen en equipagie van d'Artillery. Daar kwamen noch achttien of twintig Overloopers, welke berichten, dat ze tusschen Guardeloupe en Antigoa heen zeilden. Zy lagen maar vyf dagen voor St. Pieter. Een-en-twintig hadden zy 'er op het Eiland geweest; en ondertusschen by de vyf honderd dooden, waar onder verscheidene Officieren, en over de twee honderd gekwetsten gekreegen, behalven noch een getal van omtrent honderd gevangenen. De Franschen daarentegen hadden maar tien dooden, en acht-en-dartig gekwetsten; en twee waren 'er door d'Engelschen gevangen genomen.

Na deze twee Relaazen lieten de Franschen noch een derde uitgaan, waar in de gepretendeerde nadeelen der Engelschen geweldig breed uitgemeeten wierden: doch het had het ongeluk van veele andere Fransche Stukken, dat 's te zeggen, dat 'er zeer weinig geloof aan wierd gegeven; weshalven wy 'er den Leezer ook niet mee lastig willen vallen. Dit alleen zullen wy hier noch byvoegen, dat Martinique een der Caribische Eilanden is, gelegen op veertien graden en dertig minuten Noorder breedte. Men geeft 'er gemeenlyk zestien mylen langte; en vyf-en-veertig in den omvang aan. De Franschen hebben 'er zich tot neder gezet in den Jaare 1635.

Gelegenheid van Martinique.

SPANJEN

HET verlies van de Stad (a) Roses veroorzaakte een groot verbaasheid, voornaamentlyk om dat men meende, dat ze zich

zich veel langer verdedigd zou hebben. De Raad vergaderde tot verscheidene maalen, om in dit onheil te voorzien, en d'andere rampen, die daar uit zouden konnen volgen, te voorkomen. Gelyk het geld de zenuw van den Oorlog is, wierden verscheidene perſoonen, op dat men genoegſaame ſommen zou bekomen, op een ongemeene manier geſchat. Leder Raadsheer van Staat moest duizend piſtoolen opbrengen; de Raaden van den Oorlog, ende Secretariffen, vyf honderd; en d'anderen na proportie. De President en de Raad van Caſtilien beſchikten dartien honderd piſtoolen. Den Hertog van Offone aanbode alle de graanen, die hy te Malaga had. De Marquis de los Balbaſes betaalde vrywillig een dubbelde ſchatting. Alle de Grandes verbonden zich om ieder tien Ruiters te beſchikken, en t'onderhouden; en d'andere getytelde Heeren ieder drie. De Stad Madrid beloofde duizend Voetknechten op haare koſten te werven; Toledo drie honderd; Segovia twee honderd; en Barcelone zes honderd. Men ſtuurde honderd duizend ſtukken van achten na Arragon, en vyftig duizend na Valence, om Krygsbenden te werven, enz.

Het onweer dreigde de Spaanſche Monarchie ook aan een andere kant, doch zonder gevolg: De Mooren hadden, op het verzoek der Franſchen, het beleg voor Oran in Africa geſlagen; bedienende zich ten dien einde van den tyd, dat de (b) Franſche Vloot op de Kuſt van Spanjan, en het derhalven onmogelyk was zonder het uiterſte gevaar eenige byſtand in de gemelde Veſting te werpen. Twintig duizend Ruiters en vyf duizend Voetknechten wierden tot het beleg gebruikt. Na dat zy hunne Batteryen hadden opgeworpen, en een wakker bres in de Plaats geſchooten, begonden ze ſtorm te loopen; doch wierden kloekmoedig te rug gedroeven, en genoodzaakt met ſchande af te wyken, en het beleg te ſtaaken, na 'er by de vyf duizend man gelasten te hebben; welke kwaade uitſlag hen zodanig den moed benam, dat men van geene beweegingen meer en hoorde.

Maar ter zee vielen de zaaken zo gelukkig niet uit. d'Engelſche en Hollandſche Koopvaardyvloot, begeleid door den Vice-Admiraal Rooke, had het geluk niet van Franſche Zee-

1693.

July.

Voorzorgen tot de behoudenis van den Staat.
[a] Sit 4
Stat, 1
Deel, pag. 266.

Oran door de Mooren belegerd, en verlaaten.

[b] Sit 4
Deel, pag. 280.

1693.
Juli.Engelfche
en Hol-
landfche
Koopvaar-
dyvloot
valt in de
handen
der Fran-
fchen.

macht mis te loopen. Men had 'er al federt haar vertrek in d' uiterfte bekommering voor geweest ; doch zynde 'er een maand verloopen zonder dat men 'er eenige kwaade tyding af hoorde , begon men zich geruft te ftellen : maar d'eerfte , die men kreeg , was zo arg als ze diende , en veroorzaakte een uitfteekende verbaasdheid. Gelyk d'eerfte tydingen de zaaken gemeenlyk vergrooten , meende men , dat alles verlooren was : doch hoewel het verlies maar al te groot bevonden wierd voor de geenen , die 'er in belangd waren , was het echter op verna zo groot niet , als men het zich in 't begin wel had voorbeeld , en de Franfche Relaazen het uitkreeten ; gelyk men hier onder kan zien.

Omftandig Verhaal wegens 't geen zich toegedraagen heeft tuffchen de Franfche Oorlogsvloot, onder het gebied van Monfr. de Tourville, en het Convoy van d'Engelfche en Hollandfche Koopvaardyfchepen, onder het commando van den Vice-Admiraal Rooke.

Den 26^{den} Juny wierd de Maarschalk de Tourville door twee Oorlogfchepen verwittigd , dat zich een Vyandyke Vloot omtrent Caap St. Vincent opdeed. Op dit bericht verliet hy de Reef van Lagos , daar des Konings Zeemacht ten anker lag ; en ftak onder zeil , omde gemelde Vloot , indien ze van Oorlog was , te bevechten , of , zo ze van Koopvaart was , te neemen. Hy ftuurde eenige Vaartuygen op kondfchap ; doch ne konden 'er niet omtrent komen. Ondertuffchen wierd hy verlicht door de nadering van de Vloot , en oordeelde uit de feinen der voorfte Schepen , dat het de Vloot was gedeflineerd na Cadix , de Kusten van Italien , en Smirna. Den 27^{ften} 's morgens omtrent negen uren , deed hy een fein aan Monfr. de Gabaret , aan wien hy ten dien einde twee-en-twintig van de befte Zeilfiers had gegeven , om alles by te zetten wat goed kon doen z. noemen aar daar na gaf men het fein om met de gantfche Vloot jagt te maaken. De Vyanden hadden tot daar toe hunne ftreck vervolgd , en kwamen voor wind afzetten : maar hebbende een grooter getal van Schepen , als zy hier omtrent gemeend hadden te zullen aantreffen , in 't oog gekreegen , hield hun Admiraal , die een linie van dertig Schepen geformeerd had , welke voor de Vloot heen zettten , de wind : en hunne Schepen zetteden alle zeilen by , om t'antvluchten d' *Armee* , gecommandeerd

deerd doot Monfr. d'Evry, die 'er 't dichtst aan genaderd was, begon hen 's avonds omtrent ten vyf uuren aan te tasten, en bevocht het Schip *Zeeland*, een Hollandsch Oorlogschip van vier-en-estig stukken, een uur lang, 't geen vervolgens verviel onder de *Dauphin Royal*, gecommandeerd door Monfr. Panetie, die het liet onder het vuur van de *Victorieux*, daar Monfr. Gabaret het gebied op voerde. Het gemelde Schip meende het na land te zetten; doch wierd welhaast genoodzaakt zich over te geeven. De *Stad Medemblik*, een Oorlogschip, van de zelve calibre, aangetast door de *Dauphin Royal*, wierd insgelyks veroverd: d'Aandere Schepen van de Vloot, welke by de Vyanden konden komen, zich onder hen vermengd hebbende, dwongen 'er verscheidene de kust te kiezen, alwaar ze kwamen te stranden, en verbrand wierden, of zich zelve in den brand staken. Jan Bart verbrande 'er zes op de kust van Faro, twee van de welken veertig en zes-en-veertig stukken voerden, en het minste vier-en-twintig. Gedurende de nacht, en den 28^{den}. 's morgens, bevond men, dat 'er negen-en-dartig verbrand waren. De Schepen, de *St. Esprit* en de *Conquerant*, gecommandeerd door de Messrs. Bellisle-Érard en du Chalart, die van de Vyanden, welke het ruim fop hadden gekoozen, gedurende de nacht vervolgd hebbende, maakten des anderendaags drie considerabele Pryzen. De *Henry*, gevoerd door Monfr. de Rochelard, na een Schip van vyftig stukken, 't geen hem de nacht onduisterd had, langen tyd te hebben bevochten, nam des morgens een groote Hollandsche Pinas van vier-en-veertig stukken; en deed vier andere Schepen stranden, welke verbrand wierden. Men maakte ook noch eenige andere Pryzen, die den 28^{den} en 29^{den} na de Vloot wierden gevoerd; en bevond 'er altoen zeven-en-twintig, daar onder begrepen de twee Oorlogschepen. De Maarschalk de Tourville kreeg den 28^{den} 's avonds, bericht, dat d'Engelsche Schepen boven wind waren geraakt; en 'er geen meet omtrent Caap St. Vincent gezien wierden. Hy het derhalven het sein geeven van zich weder by meikander te voegen; en besloot met alle teilen na Cadix te zetten, om 'er ter zelve tyd als de Vyanden, welke deze coers genomen hadden, te komen. Den 29^{den} maakten eenige Schepen, welken hy afgezonderd had, met alle geweld jage op twee Koopvaarders, die in de slaven-meenden te loopen, en noodtaakten hen onder het Fort St. Sebastiaan te stranden, alwaar ze verbrand wierden. Den een, die een Engelschman was, ongeslaaden voor Smirna; wierd geschat op 180000 Fransche ponden; en den ander, een Hollandsche Pinas, geslaaden met maaiten voor de Spanische Schepen, op 120000 ponden. De Maarschalk de Tourville stuurde de Pryzen na Toulon, onder het geleide van d'Émoussy, en detacherde ter zelve tyd de *Vainqueur*, gecommandeerd door den Ridder de Coëtlogon, met acht Sche-

1693.
July.

1693.
July.

pen en twee Galjooten, om 'er twaalf, die in Oud Gibraltar waren geloopt, te gaan verbranden. De Capiteinen der genoemde Schepen begrooten de schade, welke de Vyanden by deze gelegenheid geleeden hebben, ten minsten op twintig Millioenen; zonder de twee Oorlogschepen 'er by te rekenen, noch ook twee anderen, welken zy verzekeren van het getal der verbranden, en van een overmaatige waardy te zyn. Hun verlies zou geheel zyn geweest, indien de nacht des Konings Schepen niet belet had hen met zulk een wakkerheid te vervolgen, als ze anders wel zouden hebben kunnen doen. Men heeft by deze gelegenheid niet eenen Officier van aanzien verloor. Een Onderlieutenant wierd zyn been afgeschooten. De voornaamste genoemde Koopvaarders zyn *Amsterdam, Holland, de Wynberg, de St. Margriet, 't Stadhuys van Amsterdam, de St. Niklaas, de Roodde Leeuw, de Margriet, Nôtre Dame de la Regle, d'Agatha, de Fortuin, en de St. Spiridon.*

Ziet hier ook noch een ander Fransch verhaal, waar in de zaaken niet minder breed voorgedragen worden.

DE Maarschalk de Tourville had het anker te Lagos, onder het gebied van Portugaal, uitgeworpen, en twee Schepen afgevaardigd om te kruiffen, en kondfchap van de Vyanden te vernemen, welken zy ten getale van honderd en vyftig Zeilen gewaar wierden. Een der gemelde twee Schepen hebbende meenen te nadren, om de Vloot van dichter by te beschouwen, raakte ondertuffchen handgemeen met een van de Vyanden, insgelyks op kondfchap uitgestuud. 't Konings Schip, 't geen de Vloot maar wilde befpeiden, en niet en zocht zich te wikkelen in een gevecht waar door het belet konde worden tyding van de Vyanden te brengen, maakte alle zeilen by, om zich weder by den Maarschalk de Tourville te voegen: en gelyk 'ertot fein gegeven was, dat hy gefladig zou fchieten, om te berichten, dat hy de Vyandyke Vloot in 't gezicht had, wierd Monfr. de Tourville wei haast gewaar, dat het tyd was om zich tot den ftryd gereed te maaken. 't Was omtrent 's avonds ten zeven uren, den 27sten der voorgaande Maand, dat de Vyandyke Vloot ontdekt wierd. Gelyk 'er ter plaatfe, daar ze lagen, gedurende deze Maanden gemeenlyk van middernacht af tot des anderendaags morgens ten elf uren een fulte regeert, gaf hy het fein van alle dingen klaar te maaken, en ftak onder zeil, om zich in 't ruime fop te vervoegen. Ter zelve tyd vaardigde hy twee of drie van de befbeziide Schepen af, om te zien of het de Koopvaardyvloot was; en gaf fein, dat de beste Zeilders onder d'orders van Monfr. de Gabaret voor d'anderen heen zouden uithaalen. Dit wierd volbracht, en terftond daar fein gegeven, dat de gantfche Vloot

alle

1693.
July.

alle zeilen zou byzetten, om op de Vyanden los te gaan. Monfr. de Gabaret, die veertien of vyftien van de bestbezeilde Schepen commandeerde, vyf- of zes-en-twintig Vyandyke Oorlogfchepen (waar af den een een Engelsche, den ander een Hollandsche Admiraalsvlag, en de derde een Engelsche Schout-by-nachts-vlag voerde) in 't gezicht gekreegen hebbende, liet zich voorstaan, hoewel de Vloot met alle zeilen afkwam, dat hy ſcin behoorde te geeven om zich weder by malkander te voegen. Twee Schepen ondertuffchen, die twee Hollanders aangetaft hadden, wilden, niettegenftaande deze order, hun voordeel niet verlooren laaten gaan, en namen de gemelde twee Vyandyke Schepen, welke van vier-en-ſestig ſtukken kanon zyn. d'Overigen ſalveerden zich onder de gunſt van de miſt en de nacht. Daar waren maar twee Oorlogfchepen, die zich te Cadix retireerden, alwaar Monfr. de Tourville hen heeft laaten verbranden. 's Konings Vloot geraakte ondertuffchen in het midden der gantsche Koopvaardyvloot; en, ter oorzaak van de nacht, niet weetende of het Oorlogs- of Koopvaardyſchepen waren, was men genoodzaakt den dag te verwachten. Midlerwyl ſtrandden 'er veele op de kusten van Spanjeu, hoopende hunne Koopmanſchappen met de Sloepen te bergen: maar ziende, dat het niet en kon geſchieden, wilden zy hunne Schepen liever in den brand ſteeken, als in de handen der Vyanden vallen; 't geen gezien en geteld is door de gantsche Vloot, dat 's te zeggen, dat 'er, 't zy door 's Konings Schepen, of door 't eigen Volk, die liever alles aan de vlammen wilden opofferen, vyf-en-veertig Koopvaarders en twee Oorlogfchepen verbrand zyn, en zeven-en-twintig Koopvaarders en twee Oorlogfchepen genomen. Men begroot de ſchade, die zy geleeden hebben, op twintig à vyf-en-twintig Millioenen: en, volgens het bericht der gevangene Officieren, wierden de twee, die by Cadix verbrand zyn, op by de zes maal honderd duizend ryksdaalders geſchat.

Monfr. de Tourville vaardigde terſtond Monfr. de Chateaurenaud af, om d'Engte of Straat van Gibraltar te bewaaren; en ſtuurde ter zelve tyd een Eſquadre van tien Schepen, om de Vyanden te beletten in de Rivier van Lisbon te troeden. De Ridder de St. Pierre, die met het Convoy tot op de hoogte van Roſes is gekomen, alwaar hy zyn Volk aan land heeft gezet, heeft den Koning verzekerd, dat men noch in de Straat, noch in de Rivier van Lisbon, eenige tyding van de Vyanden had vernomen: en ettelyken van de lichtſte Schepen, die hen, zo ver als ze konden, gevolgd hebben, brachten bericht, dat ze het ruime ſop hadden gekoozen, om eenige wind te zoeken die hen weder na de kant van het Canaal konde voeren, gezamenhand met de Koopvaarders die zich geſalveerd hebben; waar door hunne Commertie t'eenemaal geſtoord word, behalven de ruïne die deze ſchade daar aan bybrengt.

1693.
July.

Behalven deze twee Relaazen, lieten de Franschen ook noch een darde te Toulon drukken, voerende tot tytel: *Verhaalwegens de volkomen nederlaag van het Convoy der Vyanden, geschat op meer als sestig Millioenen, door de Zeemacht des Konings, gecommandeerd door den Maarschalk de Tourville.*

Het blykt uit dit Verhaal „ Dat Monfr. de Tourville den
 „ 27sten. 's morgens, eenigen van de best bezeeilde Schepen afvaardigde, om de Vloot van het Convoy (bestaande uit omtrent
 „ honderd en vier Schepen, begeleid door twee-en-twintig
 „ Oorlogschepen en eenige Fregatten) te gaan erkennen:
 „ Dat men hier op alle zeilen byzette, om handgemeen te
 „ raaken; en dat de Messrs. Gabaret, Panctier, en d'Evry d'eersten
 „ aanvielen: maar dat de Vyanden, bemerkte hebbende dat
 „ de gantsche Vloot van Monfr. de Tourville volgde, de loef
 „ begonden te houden, en het ruime sop te kiezen, uitgezondert
 „ seventig, die zich van de voorsten vonden, welke door het
 „ Detachement heen meenden te booren, en zich omtrent Cadix en de
 „ kust van Africa te salveeren: Dar men 's avondts omtrent ten
 „ negen uren twee Hollandsche Oorlogschepen, het een van vier-en-
 „ sestig en het ander van seventig stukken kanon, veroverde, mitsgaders
 „ eenige Koopvaarders, welken men de gantsche nacht bewaarde, uitgezondert
 „ ettelyken die zo ryk niet gelaaden waren, welke, na dat men 'er het
 „ Volk af had geborgen, verbrand of in de grond wierden geboord:
 „ Dat men 'er den 28sten vyf-en-twintig of dartig op de kust van
 „ Portugaal aan strand jaagde, alwaar men ze moest verbranden,
 „ om d'anderen te kunnen vervolgen: Maar dat het Detachement, in plaats van
 „ altyd de wind te houden, of ten minsten te laten verwittigen,
 „ dat d'overigen der Vyanden de cours na het ruime sop hielden,
 „ ongelukkiglyk al te schielyk op de voorsten van hunne Vloot
 „ was aangelooopen, zonder dat men eens de Schepen, die in 't
 „ hoofd waren, had omcingeld, behalven de twee hier voor gemeld:
 „ Dat Monfr. de Tourville den 29sten drie mylen van Cadix ten anker
 „ ging leggen, daar hy twee andere gestrande Koopvaarders in den
 „ brand liet steeken: Dat, ziende dat men van de gemelde seventig
 „ maar veertien Sche-

„ Schepen behouden had , hy het besluit nam van de zelve na
 „ Toulon te sturen ; terwyl Monfr. de Chateaurenaud met 1693.
 „ twintig Schepen na de Caap Sparteel was gaan kruiffen , en July.
 „ Monfr. de Coëtlegon met twaalf Schepen en twee Galeyen
 „ de steven na Gibraltar had gezet , om het te bombardeeren :
 „ Dat men van den 1sten tot den 4^{den} July de twee Holland-
 „ sche Oorlogschepen toegerust had : Dat men wyders de ge-
 „ melde veertien Pryzen na Toulon had gezonden , alwaar ze
 „ den 22sten waren aangekomen , onder het geleide van twee
 „ Oorlogschepen en een Fregat , gecommandeerd door Monfr.
 „ de Bellair , die den 9^{den} den Graaf van Etrées was ontmoet ,
 „ omtrent twintig mylen van de Straat , doende zyn best om
 „ zich by Monfr. de Tourville te voegen , die hem te Cadix
 „ verwachtte , enz.

Maar na de Franschen (gewoon , gelyk door een oneindig
 getal van voorbeelden aan al de wereld genoegzaam bekend is ,
 hunne voordeelen ten breedsten uit te meeten) gehoord te heb-
 ben , moeten wy ook die van d'andere kant hooren : en ver-
 gelykende de Relaazen met malkander , zal de Leezer zich
 lichtelyk een denkbeeld van de waare geschapenheid der zaak
 kunnen maaken. Ziet hier dan voor eerst een

*Verklaaring , gedaan door den Capitein LITTLETON van het Engels Oor-
 logs-Fregat de Factor van Smirna , aan Boord van zyn Fregat
 tot Cadix den 29 Juny.*

DEN 9 Juny , 1693. vertrokken uyt de Haven van Portsmouth
 de Engellsche , Hollandsche en Hamburgsche Koopvaardyschepen ,
 ten getale van 400 Zeylen , na alle Gewesten , door 13 Engellsche , 8
 Hollandsche en twee Hamburger Oorlogschepen geconvoyeerd , en alle
 tot 30 mylen buyt 't Canaal door d'Engellsche en Hollandsche Vlooten ,
 ten getale van 90 Schepen van Linie , gecscortteerd. Na dat zy van
 dat Convoy afgescheiden waren , hebben zy de Reys na deze Gewesten
 vervolgt , en lieten onderwegen de Schepen , na andere Havens ge-
 schilkt. Op den 23 scheidden de Schepen , welke na Lisabon en St.
 Hubes gingen , van haar , omtrent 20 mijlen distantie van de Kust
 van Portugaal in zee ; medeneemende 2 Hollandsche Oorlogschepen
 tot haar Convoy. Als nu deze Vloot 130 à 140 van de uit Engeland
 vertrokke Schepen , daar onder die van Oorlog gerekent , vermin-
 dert was , om dat veele zig onderwegen na andere kanten gewent
E 2
had-

1693.
July.

hadden , zagen zy het Land by Caap St. Vincent den 26 Juny des morgens ten 9 om 's achtermiddags ten 2 uuren. Den eigensten dag ontdekte de Brandwacht van het Convoy de Fransche Brandwacht; ende zy loschten 's achtermiddags ten 4 uuren eenige schooten na elkander: ende op 't gedruis van d'Artillery naderden meerder Schepen van den Vyand in 't gesicht; weshalven de Wacht van het Convoy zig retireerde, om aan zyn Hoofd rapport te doen. Het Convoy vervolgende zyn Reis langs de Caap St. Vincent; en Saterdag, den 27. in de Morgenstond, was men by Lagos; alwaar men een Fransche Brander overweldigde. Deze zeide, dat in Lagos 18 Oorlogschepen, 2 Branders, en eenige Koopvaarders lagen. In den ochtend, ten 4 uuren, van den zelve 27. zag men 2 Schepen opvliegen; en dezelve schepen in brand gestoken als door het Geschut van het Convoy. Vervolgens stak het Hoofd van 't Convoy zyn Signaal op, op dat een ieder zig in een Linie van Bataille zou rangeeren; want hy had tot die tyd toe maar 28 Zeylen gezien. 't Was stil en kalm tot ten 10 uuren op den dag, wanneer, de wind wakkerende, men meerder Schepen vernam. Het Convoy wendde het na 't Zuiden, en ontdekte 18 Schepen in Linie met 3 Vlaggen; en onder wind van dezelve meer, als 40. Zeilen, en boven wind een ander Esquadre, het geen haar den weg na land zocht af te snyden. Wanneer het Hoofd dit gezien had, zond hy een Fregat, om aan alle de Koopvaardyschepen bekend te maken, dat zy alle vlyt zouden aanwenden, om, terwyl d'Oorlogschepen den Vyand onderhielden, naar Cadix te vluchten; doch, als dit door de Franschen gemerkt was, bestedden zy alle naarstigheit, om haar de passagie te bezetten: maar die van het Convoy, hebbende de loef, hielden ze gaande tot 't vallen van de nacht; wanneer de gecenen, die konden, herwaarts kwamen. 's Avonds ten 5 uuren raakten de 18 Schepen met de drie Vlaggen in actie met de Oorlogschepen van het Convoy; en 't Gevecht duurde tot de donkere nacht, zonder dat dien avond meerder Fransche Schepen konden aftakken: maar den 28^{uen}. in 't krieken van de Morgenstond, wierd de Bataille met groot geweld op nieuw hervat; ende 's ochtends ten 7 uuren zag men 4 Schepen branden, zonder dat men wist, van welke Natie zy waren. De Schepen, die ingevallen zyn, hoorden tot gister ochtend ten 9 uuren het geschut; doch den uitflag weet men noch niet; maar vreesst, dat eenige Oorlogschepen en verscheide Koopvaarders verongelukt zyn. Dit Gevecht is 5 Myl ten Zuyd-Westen van de Caap Ste. Maria voorgevallen.

*Copij van een Brief van Schipper Paulus Dwyen, voerende's Schip
de St. Paulo, gefchreeven tot Cadix den 29 July.* 1693.
July.

NA dat wy den 26^{den} dezer van Spithead vertrokken waren, zyn wy den 26sten mer een Noord-Westen Wind in 't gezicht van de Caap St. Vincent, die Zuyd-Oosten Zuiden van ons was, gekomen. Naar de middag wierden wy door onze Voorloopers met grof kanon ge-
waarschouwd, dat vreemde Schepen voor uyt waren. Tegen den avond kwamen wy haar te ontdekken. Doe liet het de Vloot omtrent 4 Glazen dryven. Ondertusschen wierd een Passaering onder de geconjungeerde Oorlogschepen gehouden, als wanneer de Vloot afbraste, haar cours dicht onder de wal stelde, en het 's nachts met een styve koelte liet doorstaan; alle Glazen van de Schepen, die voor uit waren, gestadig hoorende schieten. Den 27, Saturdag, bevonden wy ons met 't lumieren van den dag by Lagos Baay, daar wy door stilte lagen te dryven. Ik wierd, also ik een van de voorsten der Vloot was, eenige vreemde Schepen, onder onze Vloot verwart, gewaar; en wy kendenze ten eersten Franschen te zyn: zo dat ik aanstonds bylcide, en zulksaan de Capiteins van der Poel en Cornelis de Pon, die mogelyk afbraste, te kennen gaf. De Franschen waren 9 in 't geheel. Zy sleepten 2 Hamburgers, d'ene een Pinasje en d'andre een Fuytje, uyt onze Vloot, alzo zy de voorsten van allen waren. Zy hebben 2 van hunne Schepen, die men vertrouwdet dat Branders waren, onder onze Vloot door stilte bekalmt, en geen kans ziende om dezelve uyt onze Vloot te slepen, in brand gestoken, en weinig later van gelyken met de 2 Hamburgers gedaan. Daar na kregen wy een labbere koelte uyt den Noordwesten, waar mede de resteerende Franschen voor uyt zeyden, en zich met het Corps van hun Vloot conjungeerden. Wy volgdenze voot de wind, in een Linie van Battallie gerangeert, en wierden 's middags nog omtrent 70 Zeylen beweften van ons gewaar, tusschen ons en de Caap Ste. Maria, zig by de wind na ons zettende; zoo dat Sr. Rooke en de Schout-by-Nacht van der Goes, hun Macht wel bespeurende, by de wind over zeyden. De Franschen dedden van gelyken; zeylende met ons omtrent 5 Glazen, en de loef zoekende te knypen: zulks dat Capiteyn Schryver en eenige Koopvaardyschepen, die aan ly waren, door eenige Lagen Kanonschooten van de Franschen gesalveert wierden. Sr. George Rooke, de Schout-by-Nacht van der Goes, de Engelse Schout-by-Nacht Hobson, en de resteerende Engelse zoo wel Oorlog-als Koopvaardyschepen, zeyden by de wind, alle zeylen by makende. Yder, dit ziende, en dat de Rang gebroken was, zocht een goed heenkomen; waar op ik, en eenige andere Schepen, die by my waren, wendde. De Franschen dedden wederom van gelyken; achterhaalden de Capiteyns van der

1693.
July.

Poel en Schryver; en schoten met hun 5 a 6 op hen beiden : waar-om ik vertrouwe , dat zy se genomen zullen hebben. Niettemin hielden zy de Franschen , tot dat het donker was , geoccupeert ; als wanneer ik d'occafie waar nam om het voor de wind te zetten , en een uitkomst door d'Arrierguarde van de Vyanden te zoeken. Son- dag , in de morgenstond , zagen wy veel rook ; weshalven ik vertrou- we , dat de Franschen eenigen van onze Schepen , die onder het land waren , verbrand zullen hebben. Na de middag kwamen diverse Hol- landers by ons. Maandag , den 29^{den}. belandde ik bezaiden Cadix , en wierd , alzo de wind Noord-West was , genoodzaakt differente mar- ken te wenden , om boven St. Sebastiaans-Hoek te zeilen. Omtrent 10 uureu vernamen wy de Fransche Vloot voor de wal , op ons aan ko- mende ; zoo dat a van hunne Voorloopers met een styve koude , en alle zeilen by , op ons aftakten , en meenden de wal en de mond van de Baay van ons af te snyden : maar , God zy geloofd , het was hun mislukt , vermits wy St. Sebastiaans-Hoek en de Puercos effen te bo- ven konden zeilen , en alzo gelukkig in de Baay geraakten.

Doch meerder licht wegens deze ongelukkige ontmoeting zal de Leezer kunnen haalen uit het onderstaande

Pertinent Verhaal van het voorgevallene tusschen de Fransche Vloot onder den Blaasbalk de Tourville en de Engelsche en Holland- sche Convooyen by Lagos , geschreeven uit Cadix den 4 July.

DEn 9^{den} Juny vertrok de Vice-Admiraal Rooke met d'Engelsche en Hollandse Oorlog- en Koopvaardy-schepen uyt Portsmuyden , en wierd een stukweegs buyten het Canaal door de gecombineerde grootte Vloot geconvoeyert. Kort daar na scheidten de Schepen , die het na Biscanjen gemunt hadden , te weeten den 23^{den} omtrent 40 à 50 myl van de Portugeesche Kust op de hoogte van de Rivier van Lissabon , of , na 't zeggen van anderen , op de hoogte van de Caap Finis-Terræ ; zynde de Koopvaarders , die na Portugaal moesten , nevens 2 Hollandse Oorlogschepen en een Hamburger. De rest vervolgde de Rejs herwaarts. Den 26ten byjegenden de Voorloopers niet wyd van de hoogte van de Caap St. Vincent de Brandwacht van de Fransche Vloot ; 't geen zy uyt hun Geschut aan het Gros bekend maakten. De gantsche nacht liet de Vloot het met een styve koelte doorstaan. Door een Frans Vaartuyg , 't geen zy bemachtigde , wierd zy , gelyk ook al te vooren door de Portugeesse Visschers , geïnformeert , dat maar 15 à 18 Fransche Oorlogschepen , nevens eenige Koopvaarders , te Lagos vertoefden. Den 27^{den}. in het kricken van de morgenstond , ontdek-
ten

1693.
July

tén de voorſte Schepen een kloeker getal Vjanden, die ongetwyffelt 's nachts van d'aannadering onderrecht waren: want zy hadden zig al onder zeil begeeven, en wierden door de geheele Franſche Vloot gevolgt. d'Engelſſe Oorlogſchepen en Koopvaarders zagen zig boven wind van de Vyanden; en zyn, d'ongelykheid van de Macht merkende, naar het Zuyd-Weſten gewend. De Schout-by-Nacht van der Goes, en d'overige Hollandſche Oorlogſchepen, (van de welken hier na geen gewag gemaakt zal werden) hadden mede, nevens eenige Hollandſche Koopvaarders, 't voordeel van de wind, en zullen apparent d'Engelſſe hebben moeten volgen: doch de Capiteynen *Schryvet* en *van der Poel* lagen lywaarts; wierden eerst door 11 Franſche Oorlogſchepen omringt; sloegen zig na 5 uren vechtens door de zelve; maar kreegen weder 7 verſſe tegen hen; en Capitein Schryver wel ſpeciaal den Mareſchal de Tourville, en de twee andere Vlag-Officiers, of ten minſten Tourvilles kloeke twee Secondes. 't Gevecht was, niéttegenſtaande d'inegaliteit, hevig, hartnekkig, en langdúrig; maar ten laaſten Schryver, zoo wel als van der Poel, genoodzaakt zig over te geeven. Zy wierden na 't Admiralaals Schip overgebracht. Tourville kwam zelfs Schryver aan de Valreep ontfangen; omheide hem; vroeg, of hy een Dayvel of een Menſch was, alzoó hy nimmer diergelyk vechten gezien of gehoort had; en tracteerde hem en Capitein van der Poel beleefd en wel. De wakkerheid van deeze Capiteinen hield een gedeelte der Franſſen den meéſten dag belemmert. Ondertuſſchen gold het echter ook de Koopvaarders; aan hy vervallen waren. Van de meéſten kan men de naaſte particulariteiten noch niet zeggen: maar den 28ten, ten vier uren na de middag, kwamen in 't gezicht dezer Stad veertien Schepen, die men, onkundig van alles, vreesde Franſſen te zyn, en door de gantſche Vloot gevolgt te werden. Doch als zy 's avonds binnen vielen, vernam men het Engelſchen van 't Convoy te wezen. Deren wendden voor, dar zy de Convoyers, en een groot getal Koopvaarders (te ſamen in de vijftig) tegen de Franſch ſlaags gelaten hadden. Den 29^ssmorgens, arriveerden noch twintig Engeliſche en Hollandſche Koopvaarders, welke het contrarie rapporteerden. Wat laater volgden met een brave koelte voor de wind meerder Schepen; doch, als zy dichter kwamen, zag men, dat de gantſche Franſche Vloot haar najaagde. Het Schip van Paulus Dwyn, dat wat laag vervallen was, wierd door een Franſch Oorlogſchip zoo dicht onder de wal nagezet, dat men van het land kon bekennen, dat het Paulus Dwyn was, en vreesde dat hem de paſſagie afgesneden zoude werden: maar Paulus Dwyn kneep het zoo dicht langs de Klippen, dat het onmogelyk ſcheen daar van te blyven; dan geraakte echter miraculeuſelyk in de Baay. De Franſchman, zien-
de dat hy het ontkomen was, ſmeet het over ſlaag, en wendde het pa-
den

1693.
July.

den Engelschman , die te laag lag , en het onder de wal zette. De *Groote St. Paulus* , Gerrit van Leeuwen , met Ammunition van Oorlog voor het Hollands Esquadre geladen , wierd ter zelve tyd door een Fransman vervolgt ; zette het , terwijl hy onze Baay onmogelyk kon bezeilen , na het Naauw van de Straat ; zag zich de passagie derwaarts door drie Fransche Oorlogschepen affnyden ; diep , wyl hy het niet konde ontkomen , drie mylen van de Stad onder de wal ; wierd 's namiddags door drie Vyanden sterk beschoten ; stak het Schip , geen apparentie ziende van het langer te kunnen defendeeren , en bemerkende dat de Franschen het poogden te verbranden , 's avonds zelf in den brand ; en ontkwam het met zijn Volk aan land. Ten 10 uren sprong het Schip met een swaare slag , alzoo het veel Kruid in had. Het *Engelsch Schip* , 't geen hier voor de Stad lag , wierd 's achtermiddags door de Fransche Sloepen aangesteecken , en consumeerde. De *Koopvaarders van Adriaan Gouwenaar* en *Pieter Brand* zyn na een treffelyke defensie genomen. Van Beveren , die de *St. Rochus* voert , willen eenigen dat verbrand ; anderen , dat veroverd , en sommigen , dat ontvlucht is. Van de verdere genome , verbrande , en aangekome Schepen , volgt hier achter de *Lyst*. Van d'Engelsche *Smirnaasvaarders* , en overige considerable Schepen , weet men niet een eenig bemachtigt te zyn. Jan Starlings is met zyn Boot aan land gekomen , en zegt dat de Franschen den 29sten gepassiaart hebben , om te weten , hoe veele Schepen zy genomen ende verbrand hadden , en dat zy 't getal der eersten op twee-entertig , en der laatsten op zeven-en-twintig begrootten. Echter kunnen , naar de calculatie , welke de Schippers , die hier leggen , maken , niet boven de dertig zo veroverd , als geruineert , wezen. De Franschen bestonden , na men zegt , uit honderd en twintig Zeilen , daar onder vier-en-veertig zeer swaare Oorlogschepen , achteen Drie-deks , van tachtig tot honderd Stukken. 't Verlies zoude noch veel considerabelder zyn , hadden de Vyanden tydig vyf-en-twintig Oorlogschepen zich voor de Baay laten postteeren , ende alle de Vluchtelingen opscheppen. Een Deensche Fluit , die mede genomen was , en vry gegeven is (hoedanig met andere Deensche en Sweedsche Schepen , onder de Franschen vervalten , mogelyk ook gehandelt zal werden) heeft den eersten dezer de Capiteinen Schryver ende van der Poel , nevens der zelve Volk , voor deze Stad aan land gebracht. De schrik was in den aanvang zo hevig , dat yder zyn Huis sloot ; de Winkels toeklaptén ; de Vrouwen en Kinderen vlooden ; en de beste Goederen gepakt , en in zo groten quantiteit na 't vaste land gezonden wierden , dat voor een Bark tusschen deze Plaats en Port *St^e Maria* , niet boven twee uren ver ; sestig Stukken van Achten betaalt is. De gearriveerde Schepen hebben zich achter de Puntaalen geplaatst , op dat zy voor de Vyanden veilig mogen leggen. De Puntaalen werden uit de ingevalle Schepen van alles voorzien. De Baay

is rondom met Engelfche en Hollandfche Matrozen bezet. Batterijen werden opgeworpen, en met Gefchut beplant. Ondertuffchen werd geduwlgcoert, dat de Marefchal de Tourville aan onzen Gouverneur bekend heeft laten maken, dat hy niet gekomen is, om de Stad eenig leed te doen. Ook loopt het gerucht, dat de Franfche Vloot met den eerften na Lagos flaat te keeren; enige manqueerende Behoefkens in te nemen; en nog een beflote Commiffie, die op een geftelde dag alleen geopent mag werden, by zig heeft.

1693.
July.

Wat de Lyft, daar hier boven gewag af gemaakt word, belangt, dewyl de naamen der Koopvaardyſchepen en Schippers niet aan een iegelyk bekend zyn, laaten wy den Leezer de vryheid, indien hy 'er zich aan gelegen laat weezen, van ze elders in de (a) Couranten na te zoeken.

Weinige dagen te vooren, te weeten den 1^{ften} July, was 'er door order van den Vice-Admiraal Rooke de volgende Brief over aan het Hof van Engeland afgegaan.

(a) Harde
lemfche
van den
28^{den} Ju-
ly.

DEN 25ten Juny beval de Ridder Rooke, vindende zich ongevaar feftig mylen van de Caap St. Vincent, aan het Fregat, de *Lark* gheeten, voor d'Advysjagten heen te fluiten, en zich na Lagos te vervoegen, om kondſchap van de Vyanden te verneemen: maar zynde des nachts te laag op de kuſt vervallen, wierd het door een ſtilte bevangen. Den 26ten 's morgens, ontdekten d'Advysjagten twee Vyandyke Schepen; en 's namiddags ontmoette de *Chatham* 'er een van 70 ſtukken kanon, daar hy tegen floeg: maar hebbende 'er acht of tien anderen in 't oog gekreegen, keerde hy weder te rug, om 'er bericht af te geeven. Men hield Krygsraad; en gelyk de wind na het Weſten liep, befloot men 'er zich af te bedienen, en het na Cadix te zetten. De gantſche nacht zeilde men met een friſſche koelte langs de kuſt, en noodzaakte verſcheidene Vyandyke Schepen in de Baay van Lagos hunne ankers te kappen, om te wken. Den 27ten beving ons een groote ſtilte op de hoogte van Villanova: en wy zagen tien Schepen, en eenige andere Vaartuigen der Vyanden, waar af d'eerſten zich door hunne Chalopen lieten ſleepen; ſommigen van hunne Vaartuigen in den brand ſtaken; en anderen verlieten, die wy aanſtonds vernederden, doch op een der welken een loop van buskruid twintig man van ons Volk deed sneuvejen. Men veroverde ook een Brander; onder ons vervallen, waar af het Volk ons berichtte, dat het Vyandyk *Eſquadre* maar vyftien Schepen ſterk was, benevens drie Vlagmannen, gevoerd door de *Meffrs. de Tourville, de Villette, en Nesmond, mitsgaders meer als veertig Schepen, geladen met Provifien en Koopmanschap-*

1693.
Julij.

pen: Dat hem op de boogte van de Casp een stielte had bezongen; en dit zo in de Baay van Lagos water hadden ingenomen. Tegen den middag liep de wind Oost-Noord-Oost; en nadrende aan de Vyanden, ontdekten men tot tachtig van hunne Schepen. De Linie, waar mede zy op ons alkwamen, was maar van festig Schepen, benevens den Admiraal en den Vice-Admiraal van het Blaauw, en den Schout-by-Nacht van het Wit Esquadre. De Vice-Admiraal van het laatst genoemde stak met vyf Schepen zeewaart in, om de loef van ons te krygen, en op de Koopvaarders aan te vallen. d'Andere Schepen van hunne Vloot waren zo ver van malkander gespreid, als ons gezicht zich kon strekken. Ten drie uren vond men zich vier mylen van de Vyanden: en gelyk men kon ontdekken, dat het hun gantsche Vloot was, maakte de Ridder Rooke klein zeil, en weck af, ten einde aan de Schepen, die zo wel niet bezield waren, gelegenheid te geeven om de loef te krygen. Hy liet ook met eenen aan de kleine Vaartuigen, welken hy geloofde de Vloot niet te konnen volgen, z'ggen, dat ze gedurende de nacht te Faro, St. Lucar, of Cadix zouden trachten binnen te loopen. Gelyk wy door tien à twaalf Vyandyke Schepen dicht op de hielen wierden gevolgd, waren wy genoodzaakt alle onze zeilen by te zetten. 's Avonds omtrent ten zes uren kwamen de Vyanden, hebbende de loef, op de staart van onze Vloot afzakken, alwaar twee of drie Hollandische Oorlogs- en eenigen van hunne Koopvaardyschepen waren, welke het gevecht niet zo haast hadden aangebonden, of ze smeeten 't over staag, en wendden 't na hand, wordende door de Vyanden vervolgd; 't geen aan de Koopvaardyschepen den tyd gaf van de loef te krygen, en voort te gaan. Wy hielden de gantsche nacht de zee met een frissche Noord-Noord-Ooste wind. Den 28^{den} 's morgens, zagen wy vier-en-vystig Zeilen, rondom ons, zo Koopvaarders als Oorlogschepen. Daar waren ook vyf Oorlogschepen, vyf anderen achter, en twee voor ons; welke, ziende dat zy hunne Vloot uit het gezicht hadden verhooren, ons verlieten, doch op den 29sten weder by ons kwamen, en ons dien gantschen dag volgden. De Ridder Rooke deed alle d'Officers der Oorlogs- en Koopvaardyschepen aan zyn boord komen, en, na hen ondervraagd te hebben wegens 't geen zy van het overig der Vloot wisten, en gezamenlykhand geraadpleegd wat 'er best te doen stond, besloot op het verzoek van de Bevelhebbers der Koopvaardyschepen de coura na Ierland te zenden. De *Facton van Aleppo* kwam gisteren morgen weder by ons, en berichtte, dat hy den 28^{den} niet meer van onze Vloot achter hem had gezien, als de *Jacob*; en een Hollander, *Smits*, was geheten, daar eenigen van de Vyanden op af kwamen zetten, en tegen sloegen. Hy zag 'er een springen; doch kon niet onderscheiden, of het een van de Vyanden of van d'onzen was. Indien de Franzen zich hadden bediend van het voorloek, 't geen zy op ons hadden

Men, zouden 'er weinige van onze Schepen ontkomen hebben: want den Admiraal en de Vice-Admiraal van de Blaauwe Vlag lieten binnen schoots van onzen Admiraal, toen zy 't over slaag lieten om de Hollanders te vervolgen; en het was deze beweeging, die het overige der Vloot salverde. Den 1sten July waren by den Ridder Rooke 14 Engelsche Oorlogschepen, 2 Branders, 1 Lastschip, 1 Schip met bomben, de Hollandsche Capitein Generaal van 84 stukken, Gelderland van 72, en 16 Engelsche Koopvaarders. Men miste maar vier-en-twintig Engelsche Schepen, welke byna altemaal te Cadix, St. Lucar, of te Gibraltar binnen zyn gelooopen.

1693.
July.

Voegt by dit alles ook noch eindelijk het onderstaande Verhaal, door een der Scheepsbevelhebberen uit Cadix overgezonden.

Copie van een Brief, behelzende een pertinent Relas noopende het aantasten van het Convoy der Engelsche en Hollandsche Koopvaardyschepen, na Cadix, Smirna, en elders gedestineerd, door den Maarschalk de Tourville, voerende het gebied over de Fransche Oorlogsvloot.

WANNEER de Schepen na Portugaal en St. Ubes op den 23 der voorledene Maand omtrent 40 mylen van de Portugaalsche Kust van 't groot Convoy waren afgescheiden, en onder 't geleide van twee Oorlogschepen derwaars geteylt, hebben d'overige Schepen, die herwaarts en na de Straat gedestineerd waren, met d'Oorlogschepen omtrent 137 sterk, hare reyze voort gezet. Den 26's morgens ten 9 uuren, waren zy geavanceert tot op de hoogte van Caap St. Vincent, alwaar de Brandwacht des namiddags de Fransche Brandwacht, en, na eenige Kanonschooten met dezelve te hebben gewisselt, meer andere Vyandyke Schepen ontdekte; weshalven retireerde, om aan den commandeerenden Officier rapport te doen: 't welk dien avond nog geschiedde. 't Convoy vervolgde echter noch zyn reys. Den 27's morgens, bevond men zig dicht by Lagos; en wiert aldaar genomen een Fransche Brander, die rapporteerde, dat 'er 18 Oorlogschepen en eenige Branders tot Lagos lagen. Dien zelve morgen, ten 4 uuren, zag men twee Schepen, welken de Franschen zelfs hadden in brand gesteecken, omtrent een Kanonschoot van het Convoy springen; weshalven de Commandeur, toenmaals noch maar 28 Zeylen gezien hebbende, het teken deed om zig in de Linie te rangeren: dog ten 10 uuren vertoonden zig nog 18 swaare Schepen van d'eenre, en wel 40

1693.
July.

Zeiln van d'andere zyde, mitsgaders een Esquadre te loefwaarts, 't welk de pas na 't Land zocht af te snyden; 'tgeen de Commandeur ziende, gebood aan een van zyne Fregatten de Koopvaarders aan te zeggen, dat een ieder zig op de beste wyze zoude salveeren, terwyl hy met d'Oorlogfchepen den Vyand, zo veel doenlyk, zoude onderhouden. 's Avonds ten 5 uren raakte men met de 18 Fransche Oorlogfchepen in actie. Des nachts en de volgende morgen zyn verfcheidene der Schepen door de Vyanden heen gezeild, en den 28, 29, en 30sten Juny hier binnen gekomen, alle die gemelt zyn in d'onderstaande Lijst. Engelschen. *De Factor van Smirna*, Capitein Littleton; *de Susanna*, John Taylor; *de Prosperous African*, William Lambert; *Merekaars Goodwil*, Benjamin Morly; *de Johanna en Anna*, Jeremias Dibel; *de Succes*, Isaak Stoncham; *de Ruby*, Alexander Renton; *de Gold Fregat*, Nath Gold; *de Three Brothers*, Daniel Hudson; *de Luneseen*, Walter Bevin; *de Oxendon*, Edward Swain; *de Johnen Samuel*, Thomas Hewet; *de Sara en Elisabeth*, George Bar; *de Sara*, Marmaduké Ruydon; *de Owners Goodwill*, Henry Bradshaw; *de Sara*, Lawfon; *de John*, John Ware; *de Tetuan Merchant*, John Child; en *de Friendsbip*, John Wallis. Deze volgende Hollanders: *Het Wapen van Nimegen*, Capitein van Laar; *Schiedam*, Capiteyn van Rechtoeren; *de St. Paulus*, Paulus Dwyn; *de Koopman van Cadix*, Pieter Mulder; *de Elisabeth*, Cornelis du Pon; *de Koning David*, Jan Hartman; *het Wapen van Seville*, Jan Laurenz; *de Vogel Fenix*, Jan Spanjaard; *den Admiraal Tromp*, Cornelis Admiraal; *d'Eendracht*, Klaas Bruin; *de Koning David*, Eldert Stoffels; *de Fortuin*, Pieter Reyersz. Mey; en *de Anna Maria*, Hidde Pietersz. Deze volgende Deenen: *St. Domingo*, H. Boekelman; *de Koning Salomon*, Pieter Foeldrik; en *de Isabella*. Deze Hamburgers, *de Samson*, Jan Cornelisz; *de St. Anna*, Hendrik Wind; *de St. Simon*, Frans Booy, Swced; *de Keurvorft van Beyeren*, Laurens Masz, Ostendenaar; *de St. Francisco Sucanubi*; Venetiaan. De volgende zyn tot St. Lucar aangekomen: *de Factor van Malaga*, William Newland; *de John en Thomas*, William Broeks; *de Richard*, Charles Cooper; Engelschen: *d'Isabella*, Pieter Freze; *de Gekroonde Fortuin*, Christiaan Schipnam, beide Sweeden; en *de Sara*, Jan Eschot, Hollander. Tot Gibraltar zyn ingelooopen *de Asia*, John Hallewood; *de Getrouwheid*, Robert Betton; *d'Italiaansche Koopman*, George Pheny; en *de Chandois*, John Bonnel, alle Engelschen. Tot Ayamonte was *de Hoop*, A. Pausen, Hamburger, ingekomen. *De Josef*, William Morris, Engelsman, is dicht by Cadix verbrand. Het geschut was gehoord tot den 28 's morgens ten 9 uren; maar door der Vyanden veelheid waren d'Oorlogfchepen van 't Convooy ook genoodzaakt te vluchten. Den 30 Juny kwam Jan Starling, wiens Schip genomen is, met zyn Boot hier aan land uit de Fransche Vloot, waar van een gedeelte dicht voor deze Plaats ten anker legt; zeggende,

de, dat de Franschen daags te vooren gepesjaard hadden, om te weeten, hoe veel Schepen door haar waren genomen en verbrand; en naar men verstaat, begrooten zy de genomene op 32, en de verbrande op 27: doch andere verkleinen dit getal op minder als de helft. De ingekomene Schepen zyn achter de Puntaalen gevlucht, alwaar de Fransche Vloot niet komen kan; en voor hare Branders en Sloepen is men niet beducht, om dat alhier veele capitale Schepen leggen, en men allerwege, daar 't de nood vereischt, Batteryen heeft opgeworpen. Op den eersten dezer is een Esquadre van 25 Fransche Oorlog-schepen na 't Naauw van de Straat gepasseert, zonder dat men alsnog weet of zy 't hebben door gezet. Welke de Schepen zyn, die de Franschen genomen en verbrand hebben, weet men noch niet alle; doch van deze volgende heeft men de Namen. Capitein *Schryver*, die zig treffelyk heeft gekweten; Capitein *van der Poel*; de *Stad Amsterdam*, Adriaan Gouwenaar; de *Generale Vrede*, Christiaan Vlies; de *Hollander*, Pieter Brand; de *Koning van Polen*, Frans Vos; voorts *Jan Roch*, *Jan Starling*, *Jan Stokvisch*, *Jan Tinnegieter*, en de *Margareta*, Capitein Bergeboot, alle Hollanders, genomen: *Jurgen Jansz.* en *Cornelis van Beveren* verbrand; de *Groote St. Paulus*, Christiaan van Leeuwen, was door twee Franschen hier aan strand gejaagd, waar op zig zelven in de brand stak, en met 16000 pond kruid is gesprongen. *d'Eenigheid*, Christoffel Dirkz., Hamburger; de *Margareta*, Basilius Mollet, Deen; en de *Rode Leeuw*, Jan Pieterz. zyn genomen. De *St. Jan*, Pieter Pieterz. is gesprongen, enz.

De Franschen met het voordeel, 't geen zy alreeds behaald hadden, niet vernoegd, en trachtende hunnen Vyanden nog een svaarder neep toe te voegen, bleeven omtrent Cadix ten anker leggen, met de Brandwacht gestadig uit, en nu en dan een Esquadre af-en aanzeilende. 't Oogmerk was de Schepen, welke aldaar in de haven gelooopen waren, in den brand te doen steeken: doch zy bespeurden wel haast, dat d'onderneeming niet uitgevoerd kon worden, ter oorzaak der schikkingen die men had genomen om zich tegens zodanig een voorneemen te stellen. Den 6den der Maand stuurde Monfr. de Tourville een Esquadre van omtrent twintig Oorlogs-en twee Bombardeerschepen, onder het gebied van Monfr. Gabaret, na de Straat. Den 7den kwam een Esquadre van drie-en-twintig Schepen, gevoerd door Monfr. de Châteaurenaud, die omtrent Lagos had gekruist, by den gemelden Maarschalk de Tourville. Tusschen den 7den en 8sten stak de Fransche Vloot onder zeil, om we-

1693.
July.

der na Lagos te keeren. Den 8ten vertoonde zich het Esquadre, door Monfr. de Tourville twee dagen te vooren afgezonden, voor Gibraltar; waar op die van de Stad en de Moulje aanstonds hevig begon den te kanonneeren. Daar lagen zeven zo Deensche als Sweedsche, en twee Genueesche Schepen; mitsgaders vier Engelschen, kostelyk geladen, die zich achter het Kasteel geretireerd hadden; en een Hollander, *de Gonde Leona* geheeten, gevoerd door Capt. Pieter Fontein: welke vyf laarsten het kanon op de Moulje brachten. 's Namiddags ten zes uuren kwamen de Franschen nader, en riepen de daar leggende Sweedsche, Deensche, en Genueesche Schepen, die van Livorno kwamen, toe, dat ze zouden uitkomen; gelyk ze deden, groetende de Franschen, en gaande omtrent Oud Gibraltar leggen. Thans stuurden de Franschen hunne Sloepen na de voornoemde vier Engelsche Schepen en den Hollander: doch dezen verdedigden zich zo wel, dat een der Sloepen in de grond wierd geschooten, en d'anderen genoodzaakt af te wyken. Den 9^{den} naderden de Franschen weder, en begon den op nieuws te schieten; daar d'Engelschen en Hollanders uit de Stad en van de Moulje hen niet op schuldig bleeven. De Franschen, ziende dat ze met kanonneeren niets konden uitrechten, maakten hunne twee Bombardeerscheepen klaar, welke drie bombenschooten, die in de lucht kwamen te barsten; vallende twee daar van omtrent de nieuwe Moulje, alwaar d'Engelschen lagen: waar op het volk van de Moulje retireerde, en het schieten van daar also ophield. d'Engelsche Capiteinen, dit ziende, en bemerkende dat de bomben in hunne Schepen konden vallen, lieten de zelve op achtien voeten waters zinken, zulks dat ze tot het tweede dek onder stonden. Hier op weeken de Franschen af, en zetteden 't na buiten, Westwaart aan, om uit de Straat in den Oceaen te geraaken; doch zulks op den 10^{den} door contrarie wind niet konnende geschieden, beslootten zy op nieuws een generaale attaque te doen; gelyk op den 11^{den} en 12^{den}. in 't werk wierd gesteld, met vervaarlyk kanonneeren, en het schieten van bomben. Het Schip *de Gonde Leona* verdedigde zich treffelyk; doch zynde te swak tegens de menigte, kreegen de Franschen gelegentheid om het, na dat het

echter

echter alvorens eenigen van de beste waaren had doen bergen, met hunne Sloepen in den brand te steeken, mitsgaders de vier Engelsche Schepen zo verre zy boven water stonden.

1693:
July.

Het ongeluk, den Geallieerden beschooren, bleef hier noch niet by. De Maarschalk de Tourville, van Lagos weder te rug gekeerd, vertoonde zich den 19^{den} met 140 à 150 Zeilen, zo kleinejals groote, omtrent Malaga. 's Anderendaags wierpen zy het anker voor de Stad; en tien à twaalf Schepen, in een linie geschaard, naderden tot onder het geschut. Aanfondts wierd een Sloep na land gezonden, en met groote beleefdheid uit den naam van den Maarschalk de Tourville aan den Gouverneur verzocht, dat hy d'Engelsche en Hollandsche Schepen, welke aldaar in de Haven lagen, aan hem geliefde over te leveren; met dreigementen, dat hy ze anders geweldiger hand zou verbranden. De Gouverneur antwoordde, dat hy zonder des Konings order de begeerte van den Maarschalk de Tourville niet en kon voldoen. By dit verzoek had de gemelde Maarschalk ook noch aan den Gouverneur laten zeggen, dat hy geen last had om eenig Spaansch Vaartuig te beschadigen, nog ook de Stad, ingeval zy haar kanon niet eerst op de Franschen kwam te lossen. Den zelve dag kwamen alle de Spaansche Vaartuigen, omtrent twintig sterk, buiten de Moulje op de Play, en onder die drie Engelsche Scheepjes, waar af 'er twee in de grond geboord wierden, en het dardelleggen bleef. Tusschen de gemelde Vaartuigen en de Mouljeschikten zich vier Zeeuwische Schepen en een Engelsch Fregat. 's Nachts zakten sommige Fransche Sloepen af, om de Schepen te verbranden; maar moesten na eenig gevecht vruchteloos weder te rug keeren. Den 21sten 's morgens ten vier uuren, zag men etelyke andere Sloepen met het zelve oogmerk naderen; doch ook vervolgens, na even zo weinig uitgerecht te hebben, weder afwyken. Ten vyf uuren kwamen vier- en twintig Sloepen met een Brander, benevens acht à negen hunderd klokste Schepen, na het land. Dezen begonden niet alleen op de Schepen van de Moulje, maar ook op de Bolwerken, waar uit zy begroet wierden, te schieten, Vyf geheele uren duurde d'actie, in welken tyd de Franschen vyf à zes dui-

1693.
July.

duizend kogels en granaaden, (de meesten 40, en de minsten 12, 18, 24, en 30 ponders) na binnen schooten; doch zonder kwaad te doen, als dat ze vier Inwoonders doodden, even veel kwetsten, en ettelijke huizen en daken beschadigden, doch in geen groot getal, alzo de meeste kogels over de Stad heen vloogen. Ondertusschen zagen de Zeeuwen, na dat ze zich manhaftig verdedigd, en den Vyanden merkelyke schade toegebracht hadden, zich genoodzaakt hunne Schepen te verlaten; weshalven zy de zelve in brand staken, en na land weeken. Het Engelsch Fregat van zes-entwintig stukken, en met over de drie honderd pypen Olie, sleepten de Franschen met zich; verbrandden het ander, leggende by de Play, mitsgaders een Catalonische Saïke, die op hen schoot; en visiteerden een Biscaays Scheepje, 't geen aan de Play vertoefde, doch lieten het, dewyl het van Spaansche Vlaggen voorzien was, benevens al het Spaansch Vaartuig leggen. Des anderendaags vertoonde eenig Volk, met een Sloop aan land gevaaren, met veele complimenten, dat de Vloot om geen andere oorzaak op de Stad had geschooten, als om dat zulks door haar eerst was aangevangen; verzoekende wyders voor geld een verving van honderd vyftig Koeijen, vyf honderd Schaapen, en eenig Fruit. Na de zaak in beraad te hebben gelegd, liet men hen vyftig Koeijen, twee honderd Schaapen, en twee à drie Barken met Ys, Druiven, Pruimen, Peeren, Appelen, enz. toekomen: doch Monfr. de Tourville, oordeelende het niet genoeg, liet tegen den Gouverneur zeggen, dat hy wenschte, dat men hem ten minsten honderd Koeijen en vyf honderd Schaapen bezorgde; benevens een hooffche betuiging, dat hy ze niet en eischte om dat hy met zulk een machtige Armade voor handen was, maar uit nood en voor zyn geld. Men bracht dit nader verzoek weder in overleg, en schikte aan hem noch vyftig Koeijen en drie honderd Schaapen, welken hy ernstig aan de Bengers, die aan boord kwamen, wilde betaalen; maar zy dorften het geld, dewyl zy contrarie order hadden, niet aaneemen: zulks dat hem alles vereerd wierd. Aan den Graave d'Etrées, die zich den 18^{den} der Maand met zyne onderhebbende Schepen mede daar ont-

trent

trent vertoond had, wierd insgelyks een vervarfing van Ys, Fruiten, enz. toegeschikt; en door den zelve tot een vergelding aan den Gouverneur een paar Pistoolen, een Degen met een schoon zilver lint, en twaalf flessen met Water der Koningin van Hongaryen, te rug gezonden. Den 26^{den} verliet de Fransche Vloot de Spaansche kust, en stak onder zeil na de Levant.

1699.
July.

SEDERT d'opening van de Veldtocht had het Garnizoen van Charleroy veel van zich doen spreken. Twee van de voornaamste actien zullen 'er den Leezer af kunnen overtuigen. d'Eerste, voorgevallen omtrent het eind der voorgaande Maand, droeg zich aldus toe. — De Colonel de Bay, met een considerabel Ligchaam van Cavallery en Infantery uitgetoogen om den Vyanden een voordeel af te zien, rukte voort tot aan Givri; overweldigde de linien, welken de Franschen, om hun land te dekken, aldaar gemaakt hadden; verwoestte zeven Reduiten; stelde alles, tot aan Maubeuge toe, onder contributie; nam voor de betaaling Gyzelaars mede; maakte twee honderd Gevangenen; en voerde een groote menigte van Hoornbeesten weg.

SPAAN-
SCHE
NEDER-
LAN-
DEN.
Krygsver-
richtingen
tusschen
de Fran-
schen en
de Geal-
liceerde.

Doch de tweede was zo voordeelig niet. Men had bericht gekreegen, dat de Franschen een groot Convoy te Beaumont verzamelden; weshalven de Lieutenant Generaal du Puis, by zich hebbende een Detachement van acht honderd Ruiters, (geconjungeerd met zes honderd Paarden onder den Colonel de Bay, mitsgaders vyf Bataillons; zynde aldus te samen sterk veertien honderd Ruiters en vyftien honderd Voetknechten) op den 4^{den} der Maand, 's morgens omtrent ten negen uren, op weg sloeg, ten einde het gemelde Convoy (dien zelve morgen van Beaumont vertrokken, en bestaande uit zes honderd wagens met Meel, Brood, Wyn, en andere noodzaakelyke vivres en provisien tot onderhoud van d'Armée onder den Maarschalk van Luxemburg, mitsgaders twee millioenen in Geld, en eenige honderd Ossen en Schaapen) t'onderscheppen. In 't Dorp Bossu wierd d'Arriergarde van het Convoy, door zestien à achtien honderd zo Ruiters als Dragonders, benevens eenige Infantery, die tusschen beiden marcheerde, ondersteund,

1693
Jul.

dersteund, ontdekt. Monfr. du Puis voegde aanstonds zyne Cavallery in order. De Franschen, ziende dat het hen zou gelden, deden, terwyl het Convoy voortrukte, van gelyken; doch met zulk een verhaasting, dat men vermoedde, dat ze de vlucht maar zochten te kiezen: weshalven de Geallieerde Ruitery begon te roepen, dat men haar, zonder na d'Infantry, welke maar een half quartier uurs achter was, en met alle haast avanceerde, te washten, aan de Vyanden zou voeren, en hen niet laten ontvluchten. De Dragonders stooven vooruit, gevolgd door de Ruitery; doch vielen gezamentlyk in een hinderlaag van het Fransche Voetvolk, 't geen swaar vuur gaf. De Cavallery van de gemelde Natie, ziende dat de Geallieerde Infantry niet toeschoot, kwam met den Jegen in de vuist af. De Dragonders van Steenhuizen wierpen echter twee Esquadrons onder de voet, en brachten veele Franschen om 't leven: doch eenigen der Geallieerde Esquadrons konden den swaaren indruk der Vyanden niet wederstaan, moesten deinken, vielen hol over bol op de volgenden, en brachten hen in wanorder. De Dragonders, aldus van bystand ontbloot, weeten schermutsende, doch eindelyk mede wat snelder. De Franschen vervolgden hen tot dat ze de Geallieerde Infantry in 't oogh kreegen; wanneer ze te rug keerden, en liever hun Convoy behouden wilden overbrengen, als een onzekere overwinning waagen. By deze gelegenheid sneuvekten aan de kant der Geallieerden drie Capiteinen; en vyftien wagens met gekwetsten wieden na Charleroy gevoerd. 't Verlies aan de kant der Franschen was niet veel minder.

VEREENIGDE
NEDERLANDEN.
Tweede
Honderdste
Penning
gegr.
Noord.

GEËYK het geld de zenuw van den oorlog is, en dat de zelve zonder zulke middelen niet gevoerd kan worden; wierd nu omtrent het midden der Maand een tweede reële Honderdste Penning gearresteerd, waar af het Plakaat aldus luidde.

Plakaat van een tweeden veëlen Honderdften Penning, gearresteerd den vyftienden July, 1693. Te betalen in twee termynen, namentlyk de eene befti voor den vyftienden September toekomende, en de wederheft voor den vyftienden November daar aan volgende. 1693. July.

DE Staten van Holland ende West-Vriesland, Allen den geenem die dezen zullen zien ofte horen lezen, Salut. *Doen te weten,* Dat Wy in de jongstledene Winter-tyd een overslag makende van de Middelen en Lasten, die tot het voeren van den Oorlog in het lopende jaar geheven ende gedragen zouden mochten werden, klaarlyk ondervonden hebben, dat daar toe, boven den Honderdften Penning reedts gecontenteerd, ten minsten noch een gelyken Honderdften Penning werd gerequireert; ende dethalven niet konnen af zyn van daar inne toen ter tyd al te bewilligen, en daar nevens te ordonneeren, dat als nu daar over dit ons tegenwoordig Plakaat zoude werden geëmanect; zulks wy dan daar by beveelen ende ordonneeren, dat den voorschreven tweeden Honderdften Penning betaald zal werden van alle Obligatien, Los-ende Lyf-rente-brieven, loopende tot laste van het gemeene Land, ofte van eenige publycque Comptoiren binnen deze Provincie, mitsgaders ten laste van zyne Majesteit van Groot Brittanien, eenige Steden, Collegien, Heemraad-of Waterschappen, Dorpen, Societeiten, ofte eenigerhande andere Corpora of Gemeenschappen, geene uitgezonderd, wie de zelve ook zouden mogen zyn; ende dat de waardye van de voorschreve Lyf-rente-brieven, indiflyctelyk op een of meer lyven, genomen of gereckent zullen werden naar advenant van tien ten hondert, van het geen ter zake der voorschreve Lyfrenten jaarlyks moet werden betaald, dat is dat eene gulde jaarlyksche Lyfrente, ten aanzien van den voorsz. Honderdften Penning, gehouden zal werden in Capitaal waardig te wezen tien guldens.

Dat des zelve Honderdften Penning ingelyks zal werden geheven van de Actien in de Oost-ende West-Indische Compagnien, de zelve Actien in de voorschreve Oost-Indische Compagnie gerekent in Capitaal ter somme van vier honderd guldens ieder honderd guldens opd Capitaal, ende in de West-Indische Compagnie ter waarde van sestig guldens.

Dat voorts den voorsz. Honderdften Penning mede zal moeten werden geheven van alle Huizen in de Provincie van Holland ende West-Vriesland, niet alleen ten aanzien van die Huizen welker veertienjarige vrydom alreëlyks is geëxpireert, ende daar van dienvolgens de Verpondingen effektivelyk betaalt werden; maar ook ten laste van die Huizen welker veertienjarige vrydom noch niet is geëxpireert, ende daar van dienvolgende als nog geen Verpondingen betaalt worden; als

1693.
July.

mede ten laste van die Huizen, die tegenwoordig op de Quohieren van de Verpondingen noch niet zyn bekend: ende dat mitsdien van de zelve Huizen door de Magistraten van de respectie Steden ende Dorpen een Quohier gemaakt zal moeten werden, met expressie, tot wat prys de zelve, haars oordeels, in de Verpondingen behoorden gestelt te werden, om daar van naar advenaant van dien, op den voet hier na gemelt, den Honderdsten Penning geheven te werden.

Dat insgelyks den voorz. Honderdsten Penning zal werden geheven van alle Heerlykheden, Landen, Tienden, Visscheryen, ende andere inde Verpondinge gequotiseerde of contribueerende Goederen; niet alleen ten aanzien van de zelve Heerlykheden, Landen, Tienden, Visscheryen, ende andere inde Verpondinge gequotiseerde of contribueerende Goederen; maar ook van die genen, die door speciale Octroyen daar van zouden mogen zyn geëximeert; mitsgaders van alle afgezande Landen; ende andere, die voor alsnoch met de voorz. Verpondinge niet zouden mogen wezen belast.

Ende dat mede door de respectie Schouten ende Gerechten van de Dorpen daar van een Quohier zal moeten werden gemaakt, met expressie, tot wat prys de zelve, haars oordeels, in de Verpondinge behoorden gestelt te werden, omme daar van mede den voorschreven Honderdsten Penning geheven te werden.

Dat wy voorts goedgevonden hebben, dat de Heeren Onze Ge-committeerde Raden in de respectie Quartieren zullen werden gelast ende geauthoriseert, zoo als de zelve gelast ende geauthoriseert werden mits dezen, omme te bezorgen, dat de voorz. Lysten effective geformeert ende overgezonden, mitsgaders den Honderdsten Penning dien conform ingevordert, ende ten Comptoire Generaal overgebracht werde, ende by gebreke van dien daar toe zodanige ordres te stellen, als de zelve tot nakominge van Onze goede meininge diensaangaande bevinden zullen te behooren.

Dat, nademaal de begrootinge van de waarde der voorz. Huizen ende Landen van groote difficulteit en onkosten is, derhalven, om voor te komen de moeijelikheden die daar uit zouden komen te ontstaan, den voorz. Honderdsten Penning zal werden gerekent te importeeren een heele Verpondinge, waar op de voorz. Huizen ende Landen zyn gequotiseert; ende dat mitsdien iemand de voorz. heele Verpondinge betaalt hebbende, verstaan zal werden daar mede den voorz. Honderdsten Penning te hebben betaalt.

Dat vande betalinge van den gemelden Honderdsten Penning van de voorz. Obligatien, Rentebrieyen, Lyfsenfioenen, Aften in de Oost-ende West-Indische Compagnien, Huizen, Heerlykheden, Landen, Tienden, Visscheryen, ende andere inde Verpondinge contribueerende Goederen, die, als hier naar zal werden gemeld, in twee termynen zal moeten werden gedaan, in 't geheel, ende zulks voor bey-

beide de termynen, vry en exempt zullen zyn die geenen, die aan zyne Majesteit van Groot Britannien, ofte eenige Descendenten van den Heere Prince Willem van Nassau, Hoogloffel. Memorie, zouden mogen competere; ende voor de helft, te weten voor den tweeden termyn, die aan de Ordre van de Heeren van de Ridderfchap, ende Edelen dezer Landen, de respectie Steden, de Ecclesiastycque ofte Kerkelyke Comptoiren of Kerken, ende de respectie publycque Godshuizen zullen toebehooren.

Dat wyders alle die geenen, die tegenwoordig in de Quohieren van den Tweehonderdften Penning zyn gequotiseert, zoo wel ten opzichte van hare Middelen als Tractementen, ende Ampten, zullen moeten betalen een Honderdften Penning; met dien verstande, dat alle die geenen, de welke zullen kunnen bewyzen, dat zy ter zake van de Obligatiën, Actiën, Huizen, Landen, ende andere in de Verpondinge contribuërende Goederen, hier vooren geroert, zo veel, ofte meerder in den Honderdften Penning betalen, dan het gunt waar op zy ten respecte van hare Middelen in het voorsz. Quohier zyn gequotiseert, daar mede zullen mogen volstaan, ende bevryd ende geexempt zyn van de voorsz. personeele Quotificatiën haarer voorsz. Middelen; behoudelyk, dat de Recepissen van de betalinge van den Honderdften Penning van de voorsz. Obligatiën, Actiën, Huizen, Landen, ende andere in de Verpondinge contribuërende Goederen, zullen moeten wezen gellagen op de Namen van die geenen, die hare personeele Quotificatiën daar mede zullen willen verrekennen; ende dat de Recepissen van de voorsz. betalingen op opene, ofte andere vreemde Namen gellagen, op de voorsz. personeele Quotificatiën geen aflag zullen strekken; ende dat die geenen, die niet zullen kunnen betonen zo veel in den Honderdften Penning, ter zake van de voorsz. Obligatiën, Actiën, Huizen ende Landen, te betalen, als het gunt, waar op zy in het voorsz. Quohier zyn gequotiseert, komt te belooopen, zullen moeten betalen dat geene, daar op zy in het voorsz. Quohier, ten respecte van hare Middelen, zyn gellagt, voor zoo veel 't zelve theederd komt te bedragen dan het gunt de voorsz. Gequotiseerden ten aanzien van hare Obligatiën, Actiën, Huizen ende Landen konnen te contribuëeren; ende daar en boven noch het gunt waar op zy ten aanzien van hare Ampten zyn gequotiseert, mis kortende aan de quotificatiën 't haren laste van de voorsz. Ampten gedaan, dat geene, dat zy over de Verpondinge, daar mede de voorsz. Ampten specelyk zyn gellagt, betaald zouden mogen hebben, en anders niet; ende dat die geenen, de welke ter zake van de voorsz. hare Obligatiën, Actiën, Huizen ende Landen meerder zouden moeten betalen, als komt te monteeren het gunt waar op zy in het voorsz. Quohier zyn gequotiseert, niet zullen mogen volstaan met de quotificatiën van het voorsz. Quohier te voldoen, maar effectivelyk zullen moeten opbrengen den

1693.
July.

1693.
July.

Honderdften Penning van de voorz. Obligatien, Aſien, Haizen en Landen.

Ende dat alle die geenen, die zullen willen aanwyzyn, dat zy de voorz. perſoonele Quotiſatie hebben voldaan, met het betalen van de Aſien in de Ooſt-ende Weſt-Indiſche Compagnien, of Obligatien ten laſte van het gemeene Land, meerhoogſtedachte zyne Majeſteit, eenige Steden, Collegien, Heemraad-of Waterſchappen, Dorpen, Societeiten, of eenigerhande Corpora ofte Gemeenſchappen loopende, met Eede ſolemneel, of ten reguarde van de Mennogezinden met ware woorden in plaatſe van Eede, die nochtans van het zelve effect als een corporeelen Eed zullen werden gehouden, zullen moeten verklaaren, dat de voorz. Aſien ende Obligatien haar, ende niemand anders, waarlyk ende met 'er daad zyn toebehoorende, ende dat zy opentlyk ende ter goeder trouwe de zelve Aſien ofte Obligatien hebben geacquireert, ende namentlyk mede dat zy de voorz. acquiſitie niet hebben gedaan om daar door haar zelve van de perſoonele Quotiſatie te eximeeren.

Dat den voorz. Eed generalyk ende overal, zonder exceptie van iemand, gepreſteert ende afgeleid zal moeten werden, ende dat daar van door niemand zal mogen werden gedifpenſeert.

Ende voor zoo veel eenige van de zelve Aſien ofte Obligatien eenige Perſoonen in gemeenſchap of compagnie zouden mogen aangaan, dat alſdan de voorz. Aſien ofte Obligatien aan de voorz. compagnie gezamentlyk aflag zal ſtrekken op de Quotiſatie, daar mede zy perſooneelyk angeſlagen zyn.

Ende dat die geenen, die bevonden zouden mogen werden dezen aangaande een valſche ende onwaarachtige verklaringe te hebben gedaan, niet alleen zullen incurreeren de de ſtraffe van inſamie ende meinedigheid, maar noch daar en boven zoo veel uit hare Middelen komen te verbeuren, als komen te monteeren de Aſien of Obligatien, met dewelken zy zich alzo valſchelyk ofte onwaarachtiglyk zouden mogen hebben beholpen.

Dat den voorz. tweeden Honderdſten Penning, zal werden betaalt in twee termynen; namentlyk de eene helft van den voorz. Honderdſten Penning voor den 15 *Septemb.* toekomende, ende de wederhelft voor den 15 *Novemb.* daar aan volgende; met dien verſtande nochtans; dat het aan de Betaalders van den voorz. Honderdſten Penning zal vry ſtaan beyde de termynen te gelyk te voldoen, ende dat de Ontfangers ofte Collecteurs gehouden zullen wezen beyde de voorz. termynen te gelyk te ontfangen; ende dat die geenen, die den voorz. Honderdſten Penning van hare Huizen, Heerlykheden, Landen, Tjeden, Viſſcheryen; ende andere in de Verpondinge contribueerende Goederen, de eene helft voor den voorz. 15 *September*, ende de wederhelft voor den voorz. 15 *November*, ofte wel beyde de helften, ende

ende zulks het geheel voor den voorsz. 15 September komen te voldoen, van yder termyn ofte helft, ofte wel van 't geheel, zoo dat voor den voorsz. 15 September betaalt werd, zullen korten een prœmie van zes ten honderd; behoudelyk, dat die prœmie niet zal werde genoten dan by die geenen, die de voorgaande reële Honderdste ende Tweehonderdste Penningen van de zelve Goederen effectivelyk zullen hebben betaalt.

1693.
July.

Dat geene Ontfangers of Rëntmeesters, hoedanig de zelve zouden mogen wezen, eenige Renten ofte Interessen, die na de publicatie dezes zullen verschynen, zullen mogen betalen aan de Houders van de voorsz. Obligatien, Los-ende Lyf-rente-Brieven, den voorsz. Honderdsten Penning subject, ten zy dat alvorens den voorsz. Honderdsten Penning daar van zullen hebben afgehouden.

Dat die geenen, die den voorsz. Honderdsten Penning, voor zoo veel de personeele Quotifatie aangaat, zullen komen te betalen of liquideeren voor den *vyf-en-twintigsten December* toekomende, daaren boven tot een prœmie zullen genieten twee ten honderd, zoo van 't geene met behooryke Recepissen verrekent, als in Gelde zal werden betaalt; ter concurrentie, namentlyk, van de personeele Quotifatie, ende verders nochte anders niet, welke prœmie de Ontfangers van den voorsz. Honderdsten Penning gehouden zullen wezen aan die geenen, die hare personeele Quotifation zullen liquideeren, te laten korten in minderinge van het geene de zelve op de voorsz. personeele Quotifatie zullen betalen, of anderszuts hare personeele Quotifatie met Recepissen liquideerende, ende de voorsz. prœmie in 't geheel ofte deel niet konnende laten korten, de zelve in baren Gelde te betalen; behoudens, dat de voorsz. prœmie van twee ten honderd mede niet zal werden genooten; dan by die geenen, die zullen kunnen bewyzen de voorgaande Honderdste en Tweehonderdste Penningen, voor zoo veel de personeele Quotifatie belangt; het zy by liquidatie ofte in Gelde, ofte ten deele by liquidatie, ende ten deele in Gelde, voldaan te hebben: Dat de Ontfangers ofte Collecteurs van den voorsz. reëlen Honderdsten Penning gehouden zullen wezen die geenen, die zulks begeeren zullen, te geven Duplicaten van de Recepissen ofte Quitantien van hare gedane betaalingen, des dat met de origineele Recepissen, ende niet met de Duplicaten, zal moeten werden geliquideert; ende dat op het geene den Betaalder van den voorsz. Honderdsten Penning onder zich zal behouden; zal moeten werden gesteld het woort *verrekent*.

Dat Burgemeesteren en Regeerders van de respectie Steden; mitsgaders Schouten ende Gerechten van de Dorpen, zullen bezorgen, dat de penningen, die op den voorsz. Honderdsten Penning, onder beneficie van de voorsz. prœmie, zullen werden betaalt, van tyd tot tyd, na advenant die ontfangen worden, zullen werden gebracht ten Comp-
toire.

1693.
July.

toire van den Ontfanger Generaal, ende de laaste Penningen uiterlyk acht dagen naar de expiratie van de respectie termynen, ofte dat by gebreke van dien, de voorsz. præmien niet zullen werden goed gedaan, ofte in rekeninge gevalideert: Ende dat dien onvermindert gemelde Burgemeesteren ende Regeerders van de Steden, mitsgaders Schouten en Gerechten van de Dorpen, ofte de Ontfangers en Collecteurs, dien den ontfang ofte den collecte van den voorsz. Honderdsten Penning zal wezen aanbevolen, voor de ontfangene penningen zullen werden ge-executeert.

Dat die geenen, die in gebreke zouden mogen blyven van den voorsz. Honderdsten Penning van de voorsz. Goederen, Ampten en Tractementen voor den voorsz. *vyftienden September*, ende *vyftienden November*, respectie te voldoen, ofte de voorsz. personeele Quotifation voor den voorsz. *vyf-en-twintigsten December* te liquideeren, of te betalen, daar over paratelyk zullen werden ge-executeert: Ende dat dien onvermindert den voorsz. tweeden Honderdsten Penning van de Obligatien, Rente-brieven, Lyf-pensioenen, Actien in de Oost-ende West-Indische Compagnien, mitsgaders van de Tractementen en Ampten, door de respectie Ontfangers, Rentmeesters, Boekhouders ende anderen, die de Renten ende Interessen, Lyf-pensioenen, Uitgiften ende Tractementen zullen betalen, ingehouden, ende aan den Lande betaalt, en verantwoord zullen moeten werden.

Dat aan de Eigenaars van de voorsz. Huizen, Heerlykheden, Landen, Tienden, Visscheryen, ende andere in de Verpondingen contribuërende Goederen, betalende wegens den voorsz. eersten termyn een halve Verpondinge van de voorsz. Goederen, de zelve halve Verpondinge voor twee derden van een geheele Verpondinge zal werden gevalideert, tot verminderinge van hare personeele Quotifation; als by exempel, dat iemand over de voorsz. halve Verpondinge betaald hebbende drie guldens, die betalinge tot verminderinge van zyne personeele Quotifatie, wegens den voorsz. eersten termyn, zal valideeren tegens vier guldens, ende zoo naar advenant; ende dat de betalinge van de halve Verpondinge over den tweeden termyn, niet anders ofte verder tot verminderinge van de voorsz. Quotifatie zal strekken, als de zelve halve Verpondinge zal komen te bedragen.

Ende dat het geene door de voorsz. verhooginge op de personeele Quotifatie van den voorsz. eersten termyn ofte helste zal komen over te schieten, niet zal mogen valideeren ofte strekken tot verminderinge van de personeele Quotifatie op den voorsz. tweeden termyn, ofte andere helft van den voorsz. tweeden Honderdsten Penning.

Dat de dolentien, ter zake van den voorsz. Honderdsten Penning te doen, zullen werden gedaan op den voet ende maniere als laatst is ter neder gesteld.

Ende op dat niemand hier van iguorantie zoude kunnen pretendee-
ren,

ren, zoo begeeren Wy, dat dezen alomme gepublicceert ende geaffigeert zal werden daar zulks behoort, ende te geschieden gebruyklyk is.

1693.
July.

Gedaan in den Hage onder 't Kleine Zegel van den Lande, den vyftienden July zeshien honderd drie-en-negentig, Onderfond,

Ter Ordonnantie van de Staten.

Was getekent,

SIMON VAN BEAUMONT.

Op den laaften dag der Maand wierd in 's Graavenhaage den Heer Halewyn, Oud-Burgemeester van Dordrecht, sedert een tyd gedetineerd, mitsgaders Robert de Pille du Pleffis, Secretaris van den Franschen Ambassadeur Monsr. d'Ameiot in Switserland, door den Droft van het Hof met zyne Dienaars, doch gaande liber en vry, van de Gevangen-Poort op de Rolle van den Hove van Holland, tot het aanhooren van hunne Sententien, gebracht; welke aldaar gepronuncieerd wierden, en in substantie behelsden, dat de gemelde Burgemeester over het houden van correspondentie buiten kennis van de Regeering met dien Ambassadeur en den genoemden Robert de Pille du Pleffis in een eeuwig gevangenis wierd verweezen; met confiscatie van zyne goederen; en Robert de Pille du Pleffis, gedurende den Oorlog gedetineerd te blijven, den tyd van zyne detentie uit zyne goederen onderhouden, en alsdan uit den Lande gebannen te worden: gelyk met meerder omstandigheden uit hunne Sententien, welken wy tot beter verstand van zaaken alhier zullen inlyven, gezien kan werden.

Burgemeester Halewyn over beimeelyke correspondentie gesentencieerd.

Sententie van den Hove van Holland, Zeeland ende Vriesland, tegens Mr. Simon van Halewyn, gepronuncieerd den 31. July, 1693.

A Lzo Mr. Simon van Halewyn, geboortig van Dordrecht, ende Oud-Burgemeester aldaar, jegenwoordig Gevangen op de Voorpoorte van den Hove van Hollant, den zelve Hove buiten pyne en banden van yzere bekennt heeft, dat hy Gevangen in den voorleden

H

jare,

1692.
July.

jare, omtrent drie dagen naar 't Gevecht van Steenkerken, uit deze Landen naar Duitschlant en Switserlant is gereist; eensdeels (zoo hy zegt) om aan zyne eurichheit te voldoen, omtrent den exterieuren staat van de Frontieren van Duitschlant tegens Vrankryk; ten anderen, om zich te informeeren, zoo 't doenlyk was, by Monfr. d'Amelot, Ambassadeur van Vrankryk in Switserlant, wat van des Konings, desselvs Meesters, intentie was, omtrent het point van de Generale Vrede in Europa: Dat beide deze zyne inzichten (zoo hy mede zegt) hadden getendeert omme met meêr informatien ende kennisse zyne conduite in de Regeeringe, tot beste van het gemeen, ende quytinge van zyne plicht, te konnen reguleeren: Dat hy Gevangen tot Solothurne in Switserlant gekomen zynde, zich aldaar heeft geadresseert aan den voornoemden Amelot, ende den zelven gevraagt, of hy hem Gevangen zoude konnen informeeren wegens d'intentie van den Koning, zyn Meester, omtrent de Generale Vrede? Ten anderen, of de zelve aan de Spaansche Nederlanden wel genegen zoude zyn, tot securiteit van de zelve, ende van dezen Staat, te cedereen goede Frontieren? Dat den zelven Ambassadeur daar op in 't generaal hebbende geantwoort van ja, doch dat hy geen detail daar van en konde, ofte vermochte te zeggen: Dat dat een werk van Negotiatie was; maar by aldiên hy Gevangen eenigen tyd aldaar wilde vertoeven, dat hy Ambassadeur naar het Hof zoude schryven, ende hem zekerlyk positif antwoord kunnen geven; hy Gevangen daar op hadde gerepliceert, dat hy om veele redenen zich aldaar niet langer konde ophouden: Dat den voornoemden Amelot hem Gevangen hebbende gevraagt wie hy was, en of hy eenige Bloed-vrienden of Vrienden in de Regeeringe hadde, hy Gevangen daar op geantwoort hadde, dat hy was *Simon van Halewyn*, Oud-Burgermeester der Stad Dordrecht, ende dat hy een Broeder en meerder Maagschap in de Regeeringe hadde: Dat den zelven Amelot hem Gevangen in hare conversatie verder hebbende gevraagt, wat dat zyn Gevangens gedachten waren, omtrent het succes dat Koning Jacob met een Descente zoude hebben gehad, indien de Franschen ter zee niet waren geslagen geweest; hy Gevangen aan hem geantwoort hadde, dat de entrepris in zyne gedachten eenemaal impossibel was geweest, om de generale vervreemdinge van de gemoederen der Engelschen van Koning Jacob. Dat hy Gevangen in de zelve conversatie, noch onder anderen, by forme van solutie; op een reden die hy Amelot aan hem Gevangen hadde gevanceerd, waaromme dezen Staat behoorde Vrede te desiderereen, hadde geantwoort; dat wel waar was, dat de fatsoenlykste Familien van ons Land wel veel hadden te lyden door de sware Schattingen, als bezittende veele re-ele Effecten, waar op wel de meeste lasten waren; maar dat den Koopman zeer zacht gehandelt wierd, om de Commercie te favorisceren; ende dat uit de belastingen van de re-ele

Effe-

Effecten , ten kwaadsten komende , niet anders konde resulteeren , als dat die van hand zouden veranderen : Dat het zelve de magt van den Staat in't generaal , en n abstracto geconsidereert , weinig concerneerde ; voegende hy Gevangen daar verders by , om noch meer te appuyceeren het sentiment dat door den Oorlog de Macht van den Staat niet wierde vermindert ; dat , schoon de Commercie aan d'eene kant wat verloor , zulks door 't considerabel debit van Manufacturen wel wierde gcrepareert : Dat ook door de verliezen , die ter zee wierden gedaan , effectivelyk niet wel zoo veel verlooren wierd , want dat de meeste Schepen en Goederen wierden gresseureert ; en dat men zich ook niet moette inbeelden , dat het evenveel was of den Assurateur , of den Eigenaar 't verlies deede ; want dat den Assurateur zyne verliezen aan de eene kant goed maakte door Promien , die hy van elders zonder schade kwam te trekken , en zulks uit die verliezen niet anders resulteerde als een verhooginge van de Prynzen der Waaren , tot laste van de geenen die dezelve van doen hadden ; Endé dat den aanbouw van Schepen veel grooter was als voor dezen ; zeggende hy Gevangen , dat hy zich in alle occassien van diergelyke raisonnemeten heeft bedient , om de Macht van den Staat te exagtereeren .

1693.
July.

Dat den voornoemden Amelot hem Gevangen mede hebbende gevraagt , of van de kant van dezen Staat , met relatie tot de sentimenten van de Regenten , daar apparentie zoude zyn , dat die tot Vreede zouden inclinieren , hy Gevangen geantwoord heeft , dat hy geloofde , dat het zelve van de conditien zoude dependeeren , waar op de Vreede zoude konnen werden gemaakt ; ende dat , zonder aan de Spaansche Nederlanden goede en suffisante Frontieren te cedeeren , geen goed Hollander om Vreede zoude willen denken , ende liever zyn laatste stuyver daar aan zoude sacrificeeren : Dat hy Gevangen met den meergemelden Amelot , naar eenige verdere wisselinge van woorden , geconvenieert was , dat hy hem Gevangen de antwoord op zyne twee voorschreve vragen door iemand by monde zoude laten weten ; en dat tot een teken dat den Koning in zyne inclinatie tot de Generale Vreede continueerde , en dat iemand zoude werden afgezonden , om hem op zyne vragen te informeeren , aan hem Gevangen een gedrukt Boekje zoude werden toegezonden : Dat hy Gevangen noch met den voornoemden Amelot hadde geconcerteert , dat , tot een teken dat hy 't Boekje hadde ontfangen , hy Gevangen aan eenen Handecourt , Koopman , woonende tot Parys , *aux Armes d'Angleterre* , *Rue St. Honoré* , een Koopmans Brief , als over Actien , zoude toezenden ; ende dat het zelve ook tot een teken zoude dienen ; dat hy Gevangen in 't Land zoude zyn , alzoohy Gevangen aan den zelve Amelot mede hadde gezegt , dat hy wel licht den reis naar Engeland zoude doen , ende dat het daaromme mede noodzakelyk was , dat hy Gevangen

1693.
July

geinformeert wierde van den tyd , wanneer iemand aan hem zoude werden gezonden , op dat die Persoon niet te vergeefs zoude komen ; ende dat , tot een teken dat den Brief voor Monfr. d'Amelot was , zeker merk boven aan den Brief zoude werden gestelt : Dat hy Gevangen , in gevolge van de voorsz. afsprake , 't gemelde Boekje in 't voorleden najaar ook hadde ontfangen , met twee Brieven van verscheide datums daar by ; waas van d'eene hem Gevangen advertentie gaf , dat hem een Boekje zoude werden toegezonden ; ende d'andere de Bylage van het Boekje zelfs was ; dat dezelve Brieven waren getekent *Finberlas.* , 't geen Gevangen byoordeelt een gefingeerde naam te zyn , en dat hy Gevangen die Brieven aan niemant heeft gecommuniceert , ende ook naderhand de zelve heeft gescheurt : Dat hy Gevangen aan den voornoemden Handecourt insgelyks zoodanigen Brief heeft afgezonden , daar van de Minute onder zyne Papieren gevonden , en by hem voor de zyne erkent , is luidende als volgt : (a) *Jay bien recuevos deux Lettres, datées de Roussième Et quinsième de ce mois. Je tacherai à faire vendre vos Actions de Novembre, selon les ordres que vous m'y donnés. Je voudrois, que vous me pouvâtes envoyer au plusost mon conte: car il faut que j'ajuste ici mes affaires, avant que je puisse faire mon voyage d'Angleterre, qui presse d'autant plus, queles Bleds montent ici à un prix excessif. Et si on y veut faire le Negoce, que nous avons projette, il faut, qu'on le fasse au plusost: car pour faire un achapt considerable en detail, il faut du temps pour prendre ses mesures; Et si on ne le fait pas en detail, il n'y a rien à gagner.*

Dat hy dien zelve Brief heeft geschreven met een gedeguiserde hand , ende met zyn Naam niet ondertekent ; om dat hy Gevangen niet gaarne hadde dat van het zelve iets ontdekt wierde , om de offensie te ontgaan van die geenen , dien hy Gevangen vermeinde dat het zelve niet aangenaam zoude zyn ; zeggende hy Gevangen , dat hy met de woorden , in den zelve Brief geinscreert , *je voudrois que vous me pourriez envoyer au plusost mon Comte* heeft gemeent , dat die

Per-

(a) Ik heb uwe twee Brieven , godateerd den elfden en vyftienden van deze Maand , wel ontfangen. 'k Zal trachten uwe Actien van November , volgens d'orders die gy my in de zelve geeft , te doen verkoopen. 'k Wenschte , dat gy my met den eersten myne rekening kondet sturen ; want ik moet myne zaaken hier effenen , eer ik myne reis na Engeland kan onderneemen ; daar ik te meerder haast mee heb , dewyl de Graanen hier tot een zeer hooge prys ryzen. En zoo men 'er de Negotie wil doen , welke wy ontworpen hebben , moet het hoe eer hoe liever geschieden : want om een considerabelen inkoop in 't klein te doen , is tyd van nooden om zyne schikkingen te neemmen ; en zoo men het niet in 't klein doet , is 'er niets te winnen.

Persoon, hem toegezeid, met den eersten zoude werden afgezonden; ende dat hy met de verdere woorden van dien Brief niet verstaan heeft het werk van de Vrede, het winnen van de Vrienden, ende het doorzetten van de zelve Vrede: Dat mede, in gevolge van de voorz. afspraak met Monsieur d'Amelot, in January laatsleden zeker Franschman, genaamt *Roberti de Pille du Plessis*, zynde overgekomen, hem Gevangen in het Logemens van de Heeren van Dordrecht alhier is wezen vinden, ende hem Gevangen heeft gevraagd, of hy de Man was die by Monsieur d'Amelot in Switserland hadde geweest, ende of hy het voorz. Boekje tot een teken ontfangen hadde? daar op hy Gevangen geantwoort hadde van ja: Dat ook de voornoemde *Roberti* hem heeft gezegt wie hy was, en wat de reden van zyn komste was: Dat hy Gevangen verders aan den voornoemden *Roberti* hebbende gevraagd naar Conditien van Vrede, by den zelve *Roberti* daar op is geantwoort, dat hy geen last hadde hem daar van openinge te geven: Dat hy *Roberti* aan hem Gevangen geen esclaireissement altoos heeft gegeven, op het gene hy Gevangen aan *Amelot* hadde gevraagd; maar dat in tegendeel de voornoemde *Roberti* aan hem Gevangen hebbende gevraagd, of hy Gevangen aan hem eenige zaaken, nopende de te makene Vrede tusschen dezen Staat met des zelfs Geallieerden hadde voor te slaan, hy Gevangen daar op heeft geantwoort van neen; en dat het zelve was contrarie de afspraak met Monfr. d'Amelot, die hem Gevangen hadde beloofd te informeeren, wat het sentiment van het Hof van Vrankryk was, rakende het point van de Generale Vrede: Dat hy Gevangen daar op den voornoemden *Roberti* hadde verzocht, nochmaals zich in staat te zien stellen om hem Gevangen op het voorz. esclaireissement te kunnen geven; het welke den gemelden *Roberti* aangenomen hadde te zullen doen: Dat hy Gevangen den voornoemden *Roberti* na verloop van eenigen tyd heeft gevraagd, dewyle hy *Roberti* aangenomen hadde naar Vrankryk te schrijven, om te weten wat Conditien Vrankryk wel nageven zoude, of hy ook al antwoord ontfangen hadde? Dat den zelve *Roberti* hem Gevangen (zoo hy zegt) daar op heeft geantwoort, dat hy daar over geschreven, ende antwoord bekomen hadde; dat men zich van de kant van zyn Hof op het zelve niet konde explicieeren, voor en al eer het zelve Hof wiste van wat succes de negotiatie van Monsieur d'Avaux, aan het Hof van Sweden, zoude zyn, omde Kroon van Sweden te bewegen tot het presentieeren van hare Mediatie aan dezen Staat, des zelfs Geallieerden, ende aan Vrankryk; ende dat hy Gevangen sedert dien tyd met den voornoemden *Roberti* in die termen is gebleven: Dat hy Gevangen met den voornoemden *Roberti* naar zyn Huis tot Abbenbroek is gegaan, ende die aldaar voor een dag of twee by hem Gevangen is gelogeert geweest: Dat, gedurende dien tyd, den voorz. *Roberti* hem Gevangen by forme van discours heb-

1697.
July.

1693.
July.

bende voorgehouden , dat hy niet konde begrypen de forme van de Regeeringe alhier in het gemein, hy daar van aan den zelven openinge heeft gedaan, ende aan hem gezegt, dat hy noch veel minder zoude konnen begrypen de forme van de Regeeringe der Stad Dordrecht: Dat hy Gevangen aan den voornoemden *Roberti* mede de forme van de Regeeringe der Stad Dordrecht heeft ge-expliceert; ende dat die aan hem Gevangen ook heeft gezegt gehad, waar inne de Departementen van de Regeeringe van Vrankryk bestonden; voorgevende hy Gevangen met den voornoemden *Roberti* naar Abbenbroek te zyn gegaan, ten einde hy met den zelven over zyne Timmeragie aldaar zoude spreken: Dat hy Gevangen nooit eenlg geld van den voornoemden *Roberti* heeft gevordert; maar dat den zelven *Roberti*, als hy Gevangen met hem weg-reed van Abbenbroek, voor de Sluis zynde, hem Gevangen zelfs daar van iets gesproken heeft, met relatie tot zyns Gevangens voorz. Timmeragie: Dat hy Gevangen daar op (zoo hy zegt) goantwoort heeft, (b) *que ses petites affaires n'avoient pas besoin de ce secours*: Dat *Roberti* verders daar op vervolgde, (c) *que, si ce n'estoit pas pour le Batiment que ce fut donc pour la petite oye*. Zeggende hy Gevangen mede, dat, ten tyde als gemelde *Roberti* aan hem geld heeft gepresenteert, hy Gevangen aan den voornoemden *Roberti* zoude hebben betaigt, het nemen van geld een groote lacheteit te zyn; ende dat hy Gevangen by die occasie zich zoude hebben verwondert, hoe dat in voorige Oorlogen zommige zich zouden hebben laten corrumpeeren, om het gemeene Interest van Europa te abandonneeren: Ende dat hy in de zelve Conversatie voor af hadde gezegt, dat hy geen Vyand was van eertyke recompensen te ontfangen van die geenene, daar hy het af vermochte te genieten: Dat hy Gevangen met den voornoemden *Roberti* noch verscheide malen heeft gesproken; zeggende verders, dat het Hof wel konde denken, dat hy Gevangen *Roberti* niet hadde doen hier komen om indifferenten zaken, maar om op eertyke Conditien een goede Vrede uitte werken: Dat, als wanneer hy uit *Roberti* zoude hebben gehoord de inclinatie van den Koning van Vrankryk tot een Vrede, hy van intentie zoude zyn geweest daar van openinge te geven aan de Regeeringe der Stad Dordrecht, om van haren wege daar van een Propositie ter Vergaderinge van Holland te doen, op dat 'er ter bekwaamer tyd deliberatien over zouden mogen gehouden werden; (hoewel hy Gevangen heeft bekent, de Tractaten van den Smaat met de Hooge Geallieerden te hebben gelezen ende geweten, als die geresumeert zyn geweest; by de welken

(b) Dat zyne geringe zaaken dien onderstand niet van nooden hadden.

(c) Dat, zoo het niet tot het Gebouw was, het dan tot de kleine vodderytjes mocht weezen.

welken werd gereguleerd; op wat voet de Vrede zal werden gemaakt; ende dat wegens het maken van Vrede of Treves niet afzonderlyk of buiten gemeene bewilliging, zal mogen worden gehandeld, ende dat den eenen den anderen gehouden zal wezen communicatie te geven, ingevalle haar ietwes zoude mogen voorkomen daar toe tendeerende) Allegeerende hy Gevangen tot zyne defensie; dat de Publicatie van den Oorlog niets verbied, als ongeoorloofde Correspondentie tot nadeel van den Staat; ende dat 't gunt gedaan werd tot het bekomen van een goede Vrede, niet en is tot nadeel van den Staat; ende dat veel eer aan die geenen, de welke zulks door eerlyke middelen zouden komen uit te werken, een *Statut* behoorde te werden opgerecht, als tot een Crimen geimputeert; dat hy Gevangen zulks wel wilde doen tot pericul van zyn leven: Hebbende hy Gevangen verzocht met vrymoedigheid te mogen spreken. Dat hy was voor de Hooge Justitie van het Land, alwaar hy zich zelfs gaarne wilde disculpeeren; dat men de Menschen alhier Goed ende Bloed deede geven; ende dat hy Gevangen liever, als te zien dat zulks continueerde, om dobbel-dobbel-dob en fansare voor den Koning van Engeland te speelen, dood was. Waar op hem Gevangen geordonneerd zynde buiten te staan, ende het voorz. door den Griffier zynde aangetekent, ende hem Gevangen, kort daar aan weder binnen gekomen, voorgelezen, ende gevraagd of zulks niet en was het geene hy hadde gezegt; heeft daar op geantwoort, dat hy de specifieke woorden van het geene hy in de chateur van zyne defensie gezegt hadde, niet repetceeren konde; maar dat zyne intentie was geweest, dat het verre van daar is, dat hy zoude oordeelen, dat het Crimineel zoude wezen de intentie te hebben van door eerlyke middelen de Vrede te promoveeren, hy vermeinde dat het een prysselyk sentiment zoude wezen; dat hy liever, als de zaken in die extremitet te zien, dat zulks Crimineel zoude zyn, ainstonds wilde sterven: Dat hy Gevangen die ridicule presumptie van zyne habilitet, en ook de wille niet en heeft gehad, van tegens het gemeene sentiment en reden een Vrede, dat zoo groot een werk is, te kunnen uitwerken; maar dat hy meinde, dat, als de zelve opbillyke en verzerkede Conditiën zoude werden voorgestelt, die zaak zoo noodzakelyk en salutair voor dezen Staat zynde, zonder eenige andere perswasien by alle Regenten, die haer Vaderland lief hebben, zonder hesitatie zoude werden geamplesteert: Zeggende hy Gevangen, dat de demarches, die by hem zyn gedaan, niet anders zyn geschied als met een sincere intentie, om de waarachtige interessen van den Staat te behertigen: Dat mede hy Gevangen aan den voornoemden *Roberti*, tot Amsterdam zynde, (ten tyde als eenige Luiden alhier in den Hage, ten Huize daar den Koning van Spaignen uithangt, van wegen de Heeren Gecommitteerden wierden gearresteert) een Brief heeft geschreven met een gedeguiserde hand, zonder eenige datum ofte

1693.
July.

1693.
July.

ofte ondertekeninge ; luidende de zelve Brief als volgt : (d) *On vient de me dire, que l'Hofte au Roy d'Espagne, & quelques Espions, font arrestés. C'est à vous à prendre vos mesures.* Dat hy met den zelve Brief aan *Roberti* heeft willen kennisse geven, dat het konde zyn, dat na hem wird gezocht ; dat hy zulks hadde gedaan om te eviteeren dat de commercie, die hy met *Roberti* hadde, zoude publycq werden.

Bekennende hy Gevangen alle de voorsz. zaaken te hebben geentrepreneert, zonder aan iemand daar van kennisse te hebben gegeven, of ooit van eenig Potentaat, met dezen Staat in Alliantie zynde, te zyn gequalificeert om ouvertures te doen, ofte te ontfangen, tot een Generale Vrede.

Alle het welke contrarieerende het devoir van een goed Onderdaan, ende specialyk dat van een Regent, en directelyk strydende tegens de beschrevene Rechten, mitsgaders Wetten en Plakaten dezzer Landen, (verbiedende expreffelyk aan een iegelyk, uit deze Landen te houden eenige correspondentie, ende gemeenschap met de Inwoonderen van Vrankryk, ofte hare Onderhoorigen, door Brieven of andersints, strekkende tot nadeel van dezen Staat, in eeniger manieren, op poene van daar over als Vyanden van den Staat, zonder eenige conniventie, te werden gestraft) ende zynde zaken van zeer gevaarlyken inzichte en kwaden gevolge, en anders ten exemple ten hoogften strafbaar ; *ZOO IST*, Dat het voorsz Hof met ripe deliberatie van Rade deurgezien en overwogen hebbende alle 't geene ter Materie dienende is, Doende Recht, inden name, en van wegen de hooge Overigheid ende Graaffelykheid van Holland, Zeeland ende Vrielland, heeft den voorschreven Gevangen gecondemneert, ende condemneert hem mits dezen, gebracht te werden in een verzeekerde Plaats, daar toe te ordonneeren, omme aldaar, zyn leven lang gedurende, geconfineert en bewaart te werden ; ende verklaart alle zyne Goedren ten profyte van de Hooge Overigheid geconfisqueert ; en condemneert den zelve Gevangen in de kosten en misen van Justitie, tot taxatie en moderatie van den voorsz. Hove. Gedaan in den Hage, by de Heeren ende Meesters *Matthens Gool, Benjamin Fagel, Heere van Ter Weer, Johan Munter, Francois Keeslaar, Paulus Andreas van der Meulen, Charles Philips van Dorp, Iman Can, Anthonis Slicher*, ende *Frederik Roozenboom*, Raadslieden van Holland ; ende geprouncieert den een-en-dertigsten July, zeffien honderd drie-en-negentig.

In kennisse van my,

ANTONT van KINSCHOT.

(d) Men heeft my zo even gezegt, dat den Hospes in den Koning van Spanjen, en eenige Spions, by de kop zyn gegreepen. 't Staat aan u, uwe schikkingen te neemmen.

See

Sententie van den Hove van Hollandt Zeeland ende Vrieland jegens Robbert de Pille du Plessis, gepronunciëerd den 31. July 1693.

1693.
July.

ALzoo *Robbert de Pille du Plessis*, oud zeven-en-veftig jaren, geboortig van *Clamfy* in *Bourgogne*, tegenwoordig Gevangen op de Voor-poorte van den Hove van Holland, den zelve Hove, buiten pyn en banden van yzere, bekent heeft: Dat hy Gevangen door den Koning van Vrankryk herwaarts is gezonden, om in het voorleden voor-jaar te spreken van een generale Vrede: Dat hy Gevangen daar toe instructie van den Koning van Vrankryk heeft ontfangen; edoch dat hy de zelve gelezen, en herlezen hebbende, en vervolgens het contentu van de zelve wel wetende, tot Mons in Henegouwen gekomen zynde heeft gefcheurt, om dat hy Gevangen moettende paffeeren door Vyands Land, niet dienftig hadde geoordeelt de zelve te bewaren, volgens de ordre die hy dien aangaande hadde ontfangen, als wanneer hy van het Hof was vertrokken: Dat hy tot Mons een Paffepoort van den Keurvorft van Beyeren by den Gouverneur aldaar heeft gevonden, welk Paffepoort hy hadde geobtimeerd voor den tyd van veertien dagen op den naam van *Robbert du Plessis*, Schilder: Dat hy Gevangen mede voorzien was van een Paffepoort van *Monfr de Neufville*, Envoyé van den Koning van Polen aan het Hof van Vrankryk, inhoudende onder anderen, dat hy was een Koopman in Schilderyen, de welke naar Polen zoude gaan, ende aldaar aan den Koning overbrengen eenige Schildcryen, welken de Koning van Polen hem Gevangen geordonneert hadde voor hem te koopen: Dat hy met de zelve Paffepoorten is gekomen in de Spaansche Nederlanden; van waar hy, zonder eenig Paffepoort van dezen Staat te hebben gehad, in het begin van January laastleden zich alhier na den Haag heeft begeven: Dat hy Gevangen, in gevolge van de ordre van het Hof van Vrankryk, zich heeft geadresseerd aan den Oud-Burgermeester *Simon van Halewyn*, ende hem gevraagt, of hy die geen niet en was, dewelke *Monfieur Amelot* in Switserland hadde gesproken; ende dat hy Gevangen aan den voornoemden *Halewyn* daar op hebbende gezegt wie hy was, en de redenen van zyne komfte, hy Gevangen aan den voornoemden *Halewyn* heeft gevraagt, of hy niet een klein Bockje hadde ontfangen, tot een teken dat iemand uit Vrankryk aan hem zoude werden gezonden: Dat by den voornoemden *Halewyn* daar op geantwoord zynde van ja, hy Gevangen verder aan den zelve *Halewyn* heeft gevraagt, of hy hem ietwes hadde voor te slaan nopende de voorfz Vrede? Dat by den voornoemden *Halewyn* daar op is geantwoord, zoo hy Gevangen voorgeeft, dat het noch geen tyd en was; dat de zaaken veranderd waren; en dat hy Gevangen eenigen tyd moefte wachten, om nieuwe mesures te nemen: Dat den Gevangen aldoen aan den voornoemden *Halewyn* heeft gevraagt, zoo hy Ge-

1693.
July.

vangen zegt, of de zaken dan buiten hope waren, en of hy dan zoude moeten vertrekken; ende dat by *Halewyn* daar op was geantwoord van neen, maar dat hy moeste wachten, om te zien wat den tyd zoude kunnen geven, en wat dispositie in den Staat zoude kunnen voorvallen. Dat hy Gevangen met den voornoemden *Simon van Halewyn* op verscheide tyden en plaatsen nopende de voorsz. zake heeft gesproken ende geconcerteert: Dat hy Gevangen, omtrent een maand geleden, naar dat hy de eerste maal met den zelve *Halewyn* hadde gesproken, in het Voorhout, alwaar hy zegt door den voornoemden *Halewyn* geappointeert te zyn geweest, 's avonds ten zeven uren, gelyk ook te meermalen is geschied, de voornoemde *Halewyn* hem zoude gezegt hebben, dat hy een geschreven Project by zich hadde, maar dat hy hadde gerefuseert 't zelve aan hem Gevangen over te geven, om dat het met zyn eigen hand was geschreven, en dat hy het daar om aan niemand wilde betrouwen: Dat den voornoemden *Halewyn* hem Gevangen heeft gebracht in den Ouden Doele, en hem aljaar het voorsz. Project heeft gediecteert: Dat hy *Halewyn* aan hem Gevangen ten dien einde hadde gegeven Papier, en aldaar geen Inct zynde, hy Gevangen 't zelve heeft geschreven met een Crayon: Dat den gemelden *Halewyn* het voorsz. Project aan hem Gevangen gediecteert hebbende, het zelve zoude hebben gescheurd ofte verbrand: Dat hy Gevangen vervolgens tegen den voornoemden *Halewyn* hadde gezegt; *myn Heer, wy om hebben geen Wyn gedronken, de Menschen zullen merken dat wy hier niet gekomen en zyn om Wyn te drinken*; ende dat den voornoemden *Halewyn* daar op eenige Wyn op de Vloer en in het Vuur heeft gegoten. Welk voorsz. Project hy Gevangen bekent met een Missive op den negentienden February laatstleden naar het Hof van Vrankryk overgezonden te hebben; houdende 't voorsz. Project in substantie, dat, om de zaken te prepareren tot een Vreede, men den Koning van Sweeden moeste disponeeren om de mediatie aan te bieden aan Zyne Koninglyke Majesteit van Engeland en dezen Staat: Dat men daar van geen Propositive moeste doen, voor en al eer de humeuren in deze Province waren gedisponeert om de zelve te accepteren: Dat de middelen, om daar toe te geraken; waren, datmen onder de hand moest doen zien aan die geenen, de welke 't meeste gezag onder de Leden van den Staat hadden, de quade gevolgen van de continuatie van den Oorlog, voor alle de Staten in 't generaal, en voor ieder in het particulier, onderhoudende ieder van de zelve daar over volgens zyn humeur en inclinatie: Dat zulks niet alleen genoeg was, hoewel de ongemakken van den Oorlog de zelve daar toe genoegsaam dedden seigen; maar dat men boven dien moeste hebben Luiden die de anderen animeerden, door het exempel van een (a) *dansche bardie*:

Dat

(a) een stotte trêe.

Dat daar toe geen bekwaamer en waren als de twee Gebroeders *Halewyn*, als zynde Luiden geaccrediteert, en de welke goede kennisse van zaken hadden: Dat daarenboven de Stad van Dordrecht, hebbende de eerste Stem onder de Steden, des zelfs Advys en maniere van doen konde dienen, om Luyden, die meer timide waren, te bevryden tegens de haat van die geenen, dien het zelve niet aangenaam zoude mogen zyn: Dat, als men die twee Gebroeders zoude hebben gewonnen, en den Koning van Sweeden gedisponeert tot het aanbieden van de Mediatie, alsdan de Memorie, die daar over ter Generaliteit zoude werden gepresenteert, met de zelve Persoonen moeste werden beraamt, op dat die mochte zyn naar de zindelykheid van de Regenten: Dat, als die Memorie ter Generaliteit zoude zyn gepresenteert, en by de Provincien overgenomen, ende alzo gebracht in Holland, alsdan de respectieve Leden de zelve mede zouden overnemen, uitgenomen de Gedeputeerden der Stad Dordrecht, de welke aanschonds haar zelve zouden verklaren, op dat de respectieve andere Leden aan hare Principalen mochten rapporteeren, dat de voorsz. Stad Dordrecht de gemelde Mediatie reeds aangenomen hadde: Dat men ten dien einde den oudsten van de voorsz. Gebroeders door een Interest van Familie moeste winnen, ende haar Meester maken in de gemelde Stad van Dordrecht, de welke geregeert werdende door de Gemeente, met woorden alleen lichtelyk was te vreden te stellen; alhoewel de voorgenoemde *Simon van Halewyn* 't gemelde Project en den gantschen inhoud van dien wel expresselyk heeft ontken, ende hy Gevangen advouert, dat *Simon van Halewyn* hem altoos gezegt heeft, dat zyn voornoemde Broeder daar van nooit kennisse hadde gehad, en dat hy Gevangen nooit met den oudsten *Halewyn*, ofte iemand anders, heeft gesproken. Dat hy Gevangen den Hove verders bekent heeft, dat hy noch verscheide Brieven, de voorsz. materie concerneerende, naar het Hof van Vrankryk heeft geschreven, en onder anderen een op den dertienden February 1693. by de welke hy adviseert, dat *Simon van Halewyn* hem hadde gezegt, dat de gecombineerde Vlooten met een Esquadre van dertig Schepen zouden werden vermeerderd: Dat hy Gevangen wel heeft gezegt, noit eenig Geld aan den voorsz. *Simon van Halewyn* te hebben gepresenteert; maar dat hy Gevangen echter bekent, dat hy tot Abbenbroek wandelende, en sprekende over de Timmeragie, aan den zelve *Halewyn* heeft gezegt uit zyn zelve, ende by maniere van compliment, dat den Koning, zyn Meester, ryk genoeg was om hem een klein Præsent te doen tot vordering van zyn Timmeragie; en dat het schen dat den voornoemden *Halewyn* daar op geen reflectie maakte: Dat hy Gevangen echter naar Vrankryk om Geld heeft geschreven, en in gevolge van eene Missive; in dato den vierden Maart laatstleden (welke Brief gedurende zyns Gevangens detentie is geintercipieert) per-

1693.
July.

1693.
July

miffie van den Koning van Vrankryk heeft gekregen, om aan *Simon van Halewyn* twintig duizend Ryxdaalders te mogen beloven, in gevallehy doorzyn credit, endat van zyne Vrienden, de Stad van Dordrecht konde bewegen omme aan de andere Steden van de Provincie van Holland een Exempel te geven daar de Vrede op zoude volgen. Alle 't welke zynde zaken, die in een Land van Justitie niet en behooren te werden geleden, als strekkende om de ruste en tranquilliteit van den Lande te perturbeeren, mitsgaders diffidentie en oneenigheid (waar 't doenlyk) tusschen de Hooge Geallieerden, en dezen Staat te verwekken, en die vervolgens anderen ten exemple behorende werden gestraft: *SOO IST*, Dat het voorsz. Hof met ripe deliberatie van Raade deurgezien, en overwogen hebbende alle 't geene ter materie dienende is; doende Recht in den name, ende van wegen de Hooge Overigheid, ende Graaffelykheid van Holland, Zeeland, ende Vrieland, heeft den voorsz. Gevangen gecondemneert ende condemneert hem mitsdezen, gebracht te werden in een verzekerde Plaats, daar toe te ordonneeren, omme aldaar gedurende dezen Oorlog geconfineert en bewaart te werden t'zynen kosteband hem voorts uit den Lande van Holland, Zeeland, Vrieland, ende Utrecht, zonder daar ooit weder inne te komen, op poene van swaarder straffe; ende verklaart alle zyne Goederen ten profyte van de Hooge Overigheid geconfisqueert; ende condemneert den zelven Gevangen in de kosten en misfen van Justitie, tot tauxatie ende moderatie van den voorsz. Hove. Gedaan in den Hage, by de Heeren en Meesters *Matthews Gool, Benjamin Fagel, Heere van Ter-Weer: Johan Munter, Francois Keetlaar, Paulus Andreas van der Meulen, Charles Philips van Dorp, Yman Cau, Antonis Slicher*, ende *Frederik Rosenboom*, Raads-luiden van Holland, ende gepronunciert den 31. July 1693.

In kennisse van my,

ANTHONY van KINSCHOT.

Verlof tot
het aan-
stellen van
een Colo-
nie in Ier-
land ge-
geeven.

Eindelyk : dewyl den Oorlog het Koningryk van Ierland voor een goed gedeelte ontvolkt, en aan verscheidene oorden als een halve wildernis had gemaakt; en dat hare Britannische Majesteiten het gemelde Ryk gaarne weder in een bloeyenden staat zochten te brengen: was omtrent dezen tyd door de genoemde Majesteit, gezamennerhand met het Parlement, aan zekeren Baron, geboortig uit Duitschland, verlof gegeeven, om 'er een Duitfche Colonie te mogen oprichten, waar af de volgende Notificatie, behelzende de conditien en 't geen daar verder van afhing, in 't licht wierd gegeeven.

NO-

N O T I F I C A T I E.

1693.1
July.

Aan alle de geenen, die genegen zyn zich met hunne Familien ná Ierland te begeeven, om zich aldaar ter vaste wooning neder te slaan, tot het oprichten van een Duitsche Colonie, door haare Majesteiten van Groot Brittanniën, benevens het Parlement, aldaar genadigst vergund en toegestaan: de zelve zullen deze nabeschreevene Privilegien, Vryheden en Voorrechten genieten, en op de volgende conditien aangenomen worden.

I. Zullen dezelve met hunne Haven en Goederen in het Koninkryk van Ierland vry mogen inkomen, zonder eenige de minste belasting van Accyfen, Licenten, ofte Imposten dien aangaande te betaalen.

II. Zullen de zelve ook, aldaar zynde, van alle Landschattingen, omslagen, en beswaarenissen, gedurende den tyd van zeven achter een volgende jaaren exempt en bevrýd zyn, en na dien tyd ook niet meer als d'eigene Inboorlingen betalen.

III. Zal aan een ieder voor zyne Familie zodanig een plaats, en zo veel landts, aangewezen en toegevoegd worden, als een iegelyk na zyn beroep en gelegentheid begeeret; ofte van nooden hebben, en zelve gebruiken zal kunnen, mits daar voor niet meer dan de Landtgewoone Grondrenten, te weeten, zes schellingen Iersch geld voor ieder Akker landts jaarlyks, met en benevens de huur, van hunne Woningen betaalende.

IV. Zal het een iegelyk vry staan alle soorten van Ambachten, Handteeringen, en Neeringen te oeffenen, en by der hand te neemen, als hy zal goed vinden, zonder het minste beletsel, ofte eenigins gehouden te zyn aan de Gilden en hunne Meesters.

V. Voor de Kooplieden, en alle de geenen die negotieeren zouden willen, zullen alle Steden en Zeehavenen, zo wel in Ierland als d'omleggende Koninkryken en Provincien, als mede d'Engelsche West-Indien, vry en open staan, om in allerhande Commerchien daar heenen te handelen: en tot dien einde zullen alle de geenen, die onder dit geide in 't Land komen, door het eerste Parlement buiten hunne kosten genaturaliseerd worden.

VI. Zal op d'allergenadigste permissie van haare Majesteiten een Duitsche Kerk opgerecht, en met twee Leeraars, als een in 't Hoogden ander in 't Nederduitsch, tot den dienst voorzien en aangesield, en met een Schoolmeester tot onderwyzing der Jeugd, na Landtgewoonte, onderhouden worden.

VII. Zal, om de transport te faciliteeren, alles gedaan en verzorgd.

1693.
July.

worden, wat tot menage en voorpoed van de zelve is strekkende; en zullen tot dien einde twee Schepen, als een tot Amsterdam en het ander tot Rotterdam, aangelegt werden, om d'eerstkommende maand Maart A. 1694. met Godts hulpe derwaarts te vertrekken.

WYDERS zy aan ieder kennelyk, dat dit Koningryk Ierland, en voornaamentlyk het Zuider Gedeelte, alwaar de Colonie aangelegt word, een zeer gezegende en vruchtbare Landstreek is, overvloeiende van Vee en Veld gewassen, en inzonderheid zeer Wild- en Visceryk bevonden word, onder een zeer getemperd en gezond klimaat, waar door alles zeer weelderig en voorspoedig voortkomt; en daarenboven zeer bekwaam tot alle Negotie legt, zulks dat iemand, die 'er maar honderd guldens brengt, aldaar zeer gemakkelijk subsistereen, en onder Godtszegen in 't korte tot grooten aanwas kan komen, daar exempelen genoeg af in 't Land te vinden zyn. Die nu in andere Landen niet wel konnen voortkomen, en maar sobere middelen hebben, en genegen zyn de goedheid dezès Landts, en de voorz. Immunitèiten, Vryheden, en Voorrechten in rust en vrede te genieten, ook goedkoop, ja haast voor niet te leeven, en hun Vee dag en nacht, zomer en winter, in de groene weiden te laten gaan, en resolveeren willen op den bestemden tyd derwaarts te vertrekken, konnen zich, om tot bezorging van de transport met hunne Goederen aangetekend te worden, in tyds tot . . . . aangeeven, alwaar zy ook meerder narichting en contentement vinden en bekomen konnen.

A U G U S T U S.

IT A-
LIEN.
Staat der
geschillen
tusschen
het
Room-
sche en
Fransche
Hof.

DE Kardinaalen Lauria en Carpegna, trachtende de geschillen tusschen het Roomsche en Fransche Hof, die zo veel jaaren geduurd hadden, door hunne zorgen beslecht te zien, hadden nu ten dien einde een nieuw ontwerp van vergelyking tusschen de gemelde twee Hoven opgesteld; behelzende, dat men de Fransche Bisschoppen, die noch geen Bullen hadden, niet en zou noodzaaken een openbaare en gemeene Acte van herroeping, wegens alles 't geen zy strydende tegens de belangen en de pretentien van den Heiligen Stoel hadden beslooten, op te stellen; maar dat ieder Bisschop zijne herroeping in 't byzonder zou doen, en zodanige voldoening aan den Paus geeven, dat hy 'er mee vernoegd konde weezen. En wat de Regalien betrefte, een ander punt van geen minder gewicht als het voorgaande, en waar omtrent zich noch meerder swaarigheden op-
dec

72

*Nauwkeurig
afbeelding van
Sterke Stad*
FIGNERON

*Afbeelding
van de Sterke Stad*
CHARLE-ROY

*Schaal
van 100 Toeden*

hier de beschryf
74

100
100
100

100
100
100

100

deeden, men vond raadzaam, dat de Koning van Vrankryk het zelve, in alle de Kerken daar dit recht betwisting onderworpen is, aan den Heiligen Vader zou afftaan; maar dat deze door een laater Brevet het genot 'er af gedurende den tyd van vyf jaaren aan den Koning zou laten: waar na de Heilige Vader, of zyne Navolgers, gehouden zouden wezen dezen afftand alle vyf jaaren te vernieuwen. Dat 's te zeggen, dat men daar door zou erkennen, dat de Regalien der gemelde Kerken met recht aanden Paus behooren; maar dat d'inkomsten altyd ten voordeele van den Allerchristelyksten Koning zouden weezen. Veele lieden geloofden, dat dit ontwerp van wederzyde even zeer goed gekeurd zou worden: maar toen men het op papier zou stellen, vond men zo veele swaarigheden, en alle de woorden, daar men zich af moest bedienen, wierden zo oneigen en dubbelzinnig geoordeeld, dat de gantsche onderhandeling in een oogenblik te niet liep; en de geesten zich meer verwyderd toonden als ooit. 't Geen eenigen deed zeggen, dat het met deze geschillen byna even eens was als met de Maan, welke zo lang wast tot dat ze vol is, en naderhand weder afneemt, en nieuw word.

Gunstiger roonde zich nu de Heilige Vader omtrent den Koning van Spanjen, aan wien hy, op het menigvuldig verzoek van des zelfs Ambassadeur, toestond, dat hy gedurende den tyd van drie jaaren een Millioen Ryksdaalders jaarlyks op de Geestelykheid van America zou mogen heffen.

1693.
Augustus

Onder-
stand aan
den Ko-
ning van
Spanjen
vergun-
d.

HET Leger der Geallieerden in Piemont, 't geen de (a) voorgaande Maand te veld was getoogen, en een goed begin van de Campagne had gemaakt, wendde het omtrent het eind van de zelve, na de Franschen lang in twyfel te hebben gelaaten waar het op gemunt mocht weezen, na de kant van Pignerol. Den Hertog van Savoyen, op dat hem zyn voorneemen te beter mocht gelukken; geliet zich, dat het Suza zou gelden, en mareheerde zelfs met een gedeelte van zyn Leger derwaarts. De Maarschalk de Catinat, hier door misleid, ontblootte ten deele de Posten, welken hy omtrent Pignerol besloeg, ten einde de geenen, die by Suza gelegen zyn, te versterken: en vinden-
de zich te swak om het Leger der Geallieerden het hoofd te

S A V O-
J E N.
Pignerol
door de
Geallieer-
den bele-
gerd.
[a] Zie
Pag. 4.

bie-

1693.
Augustus

bieden, trok hy, met omtrent veertig onvolle Bataillons en een zeer klein getal van Cavallery, nade kant van Col de Fenestrelle. Hier beschanste hy zich zo wel, dat men'er hem zeer beswaarlyk zou hebben kunnen overweldigen, en schreef ter zelve tyd na 't Hof, om versterking te verzoeken. Ondertusschen wendde't den Hertog van Savoyen, die den weg van Suza niet genomen had als om den Vyand te misleiden, eenslags na Pignerol. 't Leger wierd verdeeld in verscheidene Ligchaamen, ieder van de welken order had om zich meester van eenige post te maaken: en de gemelde Stad, benevens het Fort St. Brigide, vonden zich den 26ten July t'eenemaal omcingseld. De Marquis de Leganes overweldigde tien of twaalf Reduiten in de Valey van Perosa, en vond de Plaats van dien naam verlaaten, benevens drie stukken Kanon met het Wapen van Savoyen, welken de Vyanden niet tydts genoeg hadden kunnen meeneemen. Hy lei'er garnisoen in, gelyk mede in alle de gebuurige Posten, welken hy ook noch deed versterken, ten einde aan de Vyanden alle middelen te beneemen van omtrent Pignerol te komen, en 'er het ontzet af te beproeven.

Byzonder-
heden van
Pignerol.

Deze Vesting (een der beste Plaatsen welken Vrankryk heeft, en die, 't zy in tyd van oorlog of vrede, voor deze Kroon de noodzaakelykste van allen is, als zynde ten haaren opzichte de poort om in Italiën, en ten opzichte des Hertogs van Savoyen om in Vrankryk te treden) is gelegen op de Grenzen van Dauphiné, in het Alpische Gebergte, aan de Rivier de Clufone of Chison, twaalf mylen van Turin, negentien van Suza, en maar tien van Saluzzo. De Stad is niet zeer sterk: maar men ziet'er een goede Citadelle, door de natuur en de konst sterk gemaakt, als zynde gelegen op een rots, en waar aan de Franschen, sedert dat zy deze Vesting in hunne macht gehad hebben, byna altyd hebben gearbeid. Zy wierd veroverd op den Hertog van Savoyen door den Kardinaal de Richelieu in den Jaare 1630. en vervolgens door een Tractaat, geslooten in het Jaar 1632. in de Maand April, aan den Koning van Vrankryk, vermiddels een somme van omtrent vyf honderd duizend Ryksdaalders, afgestaan. Pignerol diende eertydts tot eigendom aan d'oudste Zoonen van het Huis van Savoyen: en men mag zeggen, dat dit Huis;

Huis, met deze Vesting af te staan, zich van de beste krul zyner Kroon heeft beroofd; zich t'eenemaal van Vrankryk afhangelende gemaakt; Turin, zyne Hoofdstad, in zodanig een onderwerping gesteld, dat ze, op de minste voorwending van onmin, welke het aan die Mogendheid komt te geeven, alles te vreezen heeft; en een sleutel aan de zelve heeft beschikt, om, t'elkens als het haar goed dunkt, in Italiën te treden. Doch men moet hier tegen stellen, dat den Hertog van Savoyen niet anders kon doen; dewyl hy deze Plaats niet afstond, als na dat 'er de Franschen zich meester af hadden gemaakt.

St. Brigide is een Berg, die de Citadelle van Pignerol commandeert, hoewel eenigzins van verre, en daar de Franschen in het voorgaande Jaar met groote naarstigheid en swaare kosten een Fort op gebouwd hebben; als zynde noodzaakelyk tot de verdediging van Pignerol. Dit Fort is van vier Bastions, en begreep, gezamentlyk met de Stad en de Citadelle, voor zo veel men uit eenige Overloopers onderrecht wierd, een Garnisoen van omtrent vyf-en-vyftig honderd man, geregeerde Benden. De Graaf van Thessé commandeerde in de Citadelle van Pignerol, en de Ridder de Thessé in St. Brigide. 't Geen de verovering van het Fort, aldus gheeten, te moeilijker maakte, is dat 'er een bedekte weg van communicatie van daar tot aan de Citadelle was, treffelyk gesterkt, en by gevolg zeer beswaarlyk te vermeesteren. Door dit middel kon het Garnisoen van het Fort gestadig door dat van de Citadelle afgeloft en versterkt worden, en men nette en wel beraamde schikkingen nemen, om op zijn pas wakkere uitvallen te doen, en de werken der Beleggers van tyd tot tyd over hoop te smyten.

Alle deze hinderpaalen waren echter niet bekwaam om de Geallieerden slaauwhertig te maaken. De Plaats, zo als wy gezegt hebben, berend zynde, wierd de Lieut. Generaal de las Torres gecommandeerd om de Vyanden uit een Reduit, welke men moest vermeesteren eer men de Loopgraaven opende, te verdryven. De Franschen verdedigden ze met groote hardnekkigheid. Vyf of zes Officieren, en omtrent vyftig Soldaaten, lieten 'er het leven. Maar eindelijk wierd men 'er meester af, en versterkte 'er zich zo wel, dat de Vyanden niet

1693.
Augustus

meer en dorsten denken om de post te herneemen.

Den 30sten. July wierden de Loopgraaven door twee duizend man van de Keizerlyke Troupen , gecommandeerd door den Graaf de las Torres , mitsgaders acht honderd Arbeiders , ontrent twee duizend schreeden van de Plaats , geopend , en drie à vier honderd schreeden voortgezet. Men meende , dat de Franschen uit de Retrenchementen , die zy buiten het Fort hadden opgeworpen , een groot vuur zouden maaken : maar de gantsche nacht verliep , zonder dat ze meer als met hun Kanon schooten , 't geen zeer weinig kwaad deed.

Den 31sten. July wierden de gemelde Keizerschen , 's namiddags tusschen vier en vyf uren , afgeloft door zeventien honderd man van de Troupen des Konings van Engeland , gecommandeerd door den Hertog van Schomberg ; en de Loopgraaven dapper voortgezet : maar dewyl het een schoons dag was geweest , en de Zon noch wel twee uren voor het ondergaan was , schooten de Franschen gruwelyk uit hun Kanon ; 't geen wyf à zes van der Geallieerden Soldaaten het leven kostte. Kort te vooren hadden zy ook drie Detachementen uit het Fort laten gaan , welke eenige Boerenhuizen innamen. De Muskettery ging de gantsche nacht ; doch bracht weinige hinder toe : maar zoo haast als de dag doorbrak , wierd 'er vier uren lang een schrikkelyk vuur uit hun Kanon gemaakt ; waar door de Belegeraars ongevaar veertig , zo dooden als gekwetsten , kwamen. Die zelve nacht begon men een Battery op te werpen.

Den 1sten. Augustus maakte de Graaf van Mazel met een Detachment Dragonders zich meester van een der gemelde Boerenhuizen , 't geen verdedigd wierd door een Officier en dertig Soldaaten , welken men gevangen nam , zonder meer als drie man verlooren te hebben. Ondertusschen warden de werken nu zo ver voortgezet , dat zyne Koninglyke Hoogheid , daar over verwonderd , zelve in de Loopgraaven trad , en , om zyn genoeg te betuigen , aan d'Arbeiders twintig Pistoolen voor hunne vlyt deed toetellen. De Franschen schooten , van dat de dag begon door te breeken , zonder ophouden uit hun Kanon ; deden op verscheidene plaatsen de Bontweering van de

Loop-

Loopgraaven verftuiven ; en eenigen van de Belogeraars , ter-
wyl men die weder opmaakte, sneuvelen.

1693.
Augustus

Den 2^{den}. was 'er , 's morgens ten zes uren , een Battery
van vier Stukken klaar ; van waar men aanstonds met zulk een
gevolg vuur begon te geeven , dat de Franschen , die de Loop-
graaven geweldig hinderden , genoodzaakt waren te rug te wy-
ken , om zich in veiligheid te itellen. De Marquis de Bernex
vermeesterde een ander Boerenhuis , waar uit d'Arbeiders ge-
stadig beschooten wierden : doch hy had het ongeluk van 'er te
sneuvelen. De Spanjaarden ruineerden ondertusschen de Forti-
ficatiën van Perola , en eenige andere Posten , en verbraken de
wegen , om den Franschen alle doortocht aan die kant te be-
neemen. 's Avonds losten de Duitschers , gecommandeerd
door den Generaal Majoor Schweim , de Troupen in de Loop-
graaven af : maar gelyk de Vyanden heviger schooten , als
na gewoonte , wierd het werk niet zeer voortgezet , hoewel
men 'er weinig volks verloor. Men vermeesterde nu ook de
Battery met vier stukken Kanon ; waar door de Borstweering
van het Fort en de punt van het Bastion dapper beschadigd wier-
den.

Den 3^{den}. losten de Spanjaarden de Loopgraaven af , en zette-
den hunne werken wakker voort. Thans begon men Bomben
in de Plaats te werpen ; dreef de Vyanden uit een ander Boe-
renhuis , 't geen hen voor een Reduit verstrekte ; en ontnam
hen vier stukken Kanon.

Den 4^{den}. wierd 'er door duizend Franschen een wakkeren
uitval gedaan : doch de Duitschers dreeven hen te rug , sloegen
hen ongeveer twee honderd man af , en verlooren 'er ook niet
veel minder. Deswaare regenen , die 'er nu vielen , verhinder-
den de werken zeer veel.

Den 5^{den}. schoot het Kanon der Belegerden in de Loopgra-
ven , dicht by den Hertog van Savoych , en kwetste eenige
Officers. Men vermeesterde nu een andere Reduit , kort
onder het Fort gelegen ; en nam sestig Granadiers , die ze ver-
deedigden , gevangen. 's Avonds wierden de Troupen uit de
Loopgraaven afgeloft door de Beriden des Konings van Eng-
land , ondersteund door drie Bataillons van de Troupen des

1698.
Augustus

Hertogs van Savoyen. Deze nacht wierd 'er maar een Battery van vyf Mortieren opgeworpen, vermits d'Ingenieurs hunne werken niet zeer voort konden zetten, zo ter oorzaak van de regen die de gantsche nacht aanhield, als om dat men niet fascynen en wozakken genoeg had. De Belegerden schooten nu niet sterk; en men kreeg maar twee of drie gekwetsten.

's Nachts tusschen den 6^{den}. en 7^{den}. maakte men zich meester van de Communicatie tusschen het Fort St. Brigide en de Citadelle, na dat men twee maalen was afgeslagen. De Belegerden deden een svaaren uitval; maar wierden zo wakker té rug gedreeven, dat de minsten weder in het Fort geraakten.

's Nachts tusschen den 7^{den}. en 8sten. naderden de Geallieerden tot op twintig schreden aan de Bedekte Weg. De Franschen deden die nacht noch een uitval, en wierpen eenige werken over hoop, welke wel haast hersteld wierden. Men liet 'er veel volks van wederzyde. De Marquis de Leganes had het ongeluk van 'er gekwetst te worden, doch buiten alle gevaar.

Den 8sten. maakte men, na een hevige storm, doch die den Franschen echter veel méer volks kostte als den Geallieerden, zich meester van de Bedekte Weg.

Den 9^{den}. kwam men over een wegens een wapenschorffing, om de dooden van wederzyde te begraven; en duurde de zelve tot aan den avond. De Belegerden spraken ook van zich over te geeven, doch op voorwaarde dat men hen toe zou staan met alle certekenen, mitsgaders alle d' Artillery en Munitien, in Pignerol te wyken; 't geen men hen niet en wilde vergunnen.

Des nachts tusschen den 10^{den}. en 11^{den}. wierd 'er een grooten uitval uit de Stad en de Citadelle gedaan, om te trachten de Bedekte Weg, en d'andere Posten 't naast aan het Fort gelegen, te herneemen: maar de Franschen vonden zo veel wederstand, dat zy, na een merkelyk verlies, genoodzaakt waren te rug te wyken, echter met deze troost, dat 'er de Geallieerden ook volks genoeg lieten.

Den 12^{den}. en 13^{den}. voer men voort met het Fort, zo hevig als ooit, te beschieten, en begte den Mineur 'er aan, om de

de laatste storm te leveren : 't geen de Belegerden bemerkende, begonden ze in ernst op hunne veiligheid te denken. d'Oorzaak, waarom zy d'aangebodene conditien, welke redelyk genoeg waren, hadden geweigerd, was, dat ze verzekerd waren, dat ze door middel van een wakkeren uitval, zo uit de Citadelle als uit het Fort, hunne Linie van communicatie zouden wederwinnen, en ze lang genoeg konnen bewaaren, om in alle zekerheid de wyk te neemen.

Dit deden zy ook des nachts tusschen den 14^{den} en 15^{den} voerende hun meeste Kanon, Mortieren, en Krygs- en Mondmunitien weg; waar na zy een Myn lieten springen, om de werken te ruineeren; en die zelve nacht door hunne Linie van communicatie, welke men niet als met groot gevaar kon bewaaren, ter oorzaak dat 'er de Franschen gestadig vuur op gaven, in de Citadelle weeken: zulks dat, toen de Geallieerden in de Plaats kwamen, zy de zelve t'eenemaal ledig vonden. Men haalde de lont uit een andere Myn, eer ze haare werking had gedaan; en gaf aanstonds order tot het herstellen van de Vestingwerken, op veele plaatsen door het Kanon merkelyk beschadigd.

1693.
Augustus

St. Brigide
verlaaten.

DE zaaken stonden zodanig tusschen de Fransche en Duitse Legers geschapen, als wy in de (a) voorgaande Maand gezegt hebben; wanneer de Prins van Baden, verwittigd wegens de nadering der Armée van den Dauphin, en des zelfs samenvoeging met die van den Maarschalk de Lorges, zich versterkte in het besluit van de Nekker niet te verlaaten; over welke Rivier hy dan weder te rug toog, om den Vyand onder d'oogen te trekken; slaande zich neder by Kochendorf, tusschen drie Rivieren, de Nekker voor hem, en aan d'eene zyde de Kocher, en aan d'andere de Jak. Ter zelve tyd liet hy een Brug over deze Rivier slaan, en ze van wederzyde met goede Reduiten versterken, ten einde, wanneer hy het raadzaam oordeelde, daar over te konnen trekken. Ook vaardigde hy een Courier afaan den Keurvorst van Saxen en den Landgraaf van Hessen, om hen van den staat der zaaken te verwittigen, en hen te verzoeken hunnen optocht te verhaasten. Ondertusschen verstond hy, dat den eerste der gemelde Vorsten beslooten had noch

DUITSLAND.
Vervolg
der Krygs-
verrichtin-
gen tus-
schen de
Fransche
en Duit-
sche Le-
gers.
[2] Zie
Pag. 14.

1693.
Augustus

twee duizend man van zyne Saxifche Troupen te doen kossen; en dat'er vier duizend van Hanover in marfch waren, om zich by hem te voegen, welke van naby door drie duizend Sweeden gevolgd wierden. Hier op deed hy alle de passagen langs de Nekker inncemen, en detacheerde acht Regimenten, om de doortocht van Berg en de Stad Heilbron te dekken. Den 19^{den} July kwam den Adjudant, dien hy aan den Keurvorst van Saxon en den Landgraaf van Hessen had afgevaardigd, weder in het Campement, en berichtte, dat de gemelde Vorftanden Brief des Prinzen van Baden ontfaagen hebbende, beslooten hadden aanstonds te marcheeren, en ook waarlyk des anderen daags op weg waren geslagen. Hier op wierden dan terstond de noodzaakelyke orders tot het onderhoud dezzer groote versterking van Troupen gegeven. Men verstond ook ter zelve tijd, dat de Dauphin syn Leger in tweeën had verdeeld, en het langs twee verſcheidene oorden deed marcheeren. De Graaf van Leiningen kwam nu met twee Regimenten, te weeten het zyne en dat van Palfi, in het Campement. Men kreeg ook eenige recruten voor het Regiment Hussaaren. Den 20sten kwamen derecruten voor het Regiment van Palfi aan. Den 21sten verstond men, dat de Vyanden tot aan Illingen genaderd waren; en dat de Cavallery van Saxon en Hessen maar eenige mylen van het Campement was. Den 22sten kwam ze in 't gezicht van het Leger: ende de Prins van Baden conferceerde dien zeiven dag met den Keurvorst en den Landgraaf. Gelyk men nu hoorde, dat de Vyanden voor by Vahingen getoogen, en dieper in Wintenberg getreeden waren; dat hunne Partyen rechts en links alles te vuuren te swaard stelden, plonderende alle de plaatsen daar ze door trokken; dat ze ook zelfs niet ver van Stutgard waren: stuurde de Prins van Baden een Expreſſe aan de Princes, zyne Gemalin, om haar te verwittigen, dat ze zich, hoe eer hoe liever, met d'andere Dames die by haar waren, na Hall zou begeeven. Den 24sten kwam de Cavallery van Saxon en Hessen in het Campement; waer op beslooten wierd langs de Nekker weder op te trekken, en dichter aan Heilbron te naderen. Men sloeg zich neder te Sontheim, hebbende aan d'een zyde het Riviertje de Dinebach, aan d'andere Heilbron, en voor en
ter

ter zyde de Nekker. Hier wierp men goede Retrenchementen op, en voorzag de zelve met een groote menigte van kanon; en vaardigde eenige voornaame Officieren af na Wirtemberg, om d'Inwoonders van 't Land aan te maanen tot de wapenen op te vatten; ten einde zich tegens de Bloedhonden en Brandflichters der Vyanden te verdedigen, en hunne Partyen op den hals te vallen; berichtende hen, dat hunne Armée duizend Wagens in haar gevolg had, welke door het ongemak van het kwaad wêr geplaagd wierden, en dat zy 'er gemakkelyk een goed getal af konden wegneemen. Ondertuffchen kwamen drie Overloopers verwittigen, dat de Franschen het Stedetje Morbach verbrand hadden: en men kon ook met gemak uit het Campement het vuur zien, 't geen de Vyanden aan verscheidene andere oorden hadden ontsteeken. Den 30^{den} kwam d'Infantry van Saxon in het Leger. De Lieut. Generaal. die ze commandeerde, moest 'er zich des anderendaags met die van Hessen vervoegen; en vervolgens de Troupen van Brandenburg, Nieuburg, enz. Dien zelve dag deden de Vyanden een revue over hunne Armée: en eenige Overloopers verzekerden, dat ze van voorneemen was na Ulm te trekken, om zich meester van die gewichtige Plaats te maaken, zich daar door van den loop der Rivier de Donau te verzekeren, en tot in het hart des Keizerryks door te dringen. Alle deze geruchten maakten echter geen grooten indruk op het gemoed der Vorsten. Men wist, dat den Heer Mollendorf, Beyerfch Officier van verdienste en ervarenheid, met twee duizend man in of omtrant de Plaats lag; dat hy beloofd had de zelve tot den laaststen man te verdedigen, en op zyn leven aangenomen nooit na eenige Capitulatie te zullen luisteren, maar onder de puinhoopen van de Stad te sterven. Echter maakte men overslag om, in geval het noodzaakelyk mocht wezen, tot haar ontzet te trekken; en besloot eendrachtig, dat men alles zou waagen om ze te redden. De Cavallery en Infantry van Saxon en Hessen was nu in het Campement gekomen; en moest menderhalven aan ieder zyne post uitdeelen, op zodanig en wys als men 't met malkander eens was geworden. De Keurvorst van Saxon nam het gebied over de rechter Vleugel, hebbende onder zich den

1693.
Augustus

1693.
Augustus

den Veldmaarschalk Chauvet, en den Graaf van Stirum, Generaal van de Cavallery: de Landgraaf van Hessen de linker, en had onder zich den Veldmaarschalk Flemming, den Hertog Frederik-Karel van Wirtemberg, en den Graaf van der Lippe: en de Prins van Baden het Corps de Bataille, hebbende onder zich den Generaal Steinau, en den Markgraaf van Baden-Dourlach. Het Corps de Reserve was voor den Markgraaf van Bareith. Daar waren ook nog vier-en-dartig andere Generaalsperfoonen in het Leger, zynde verdeeld in drie Ligchaamen. Den laatsten July verscheen de Voorhoede der Vyanden op het gebergte in 't gezicht van het Campement; wshalven aanstonds het kanon op de Schansen, welken men opgeworpen had; gevoerd, en alles tot een veldslag geschikt wierd. De Prins van Baden gaf ter zelve tyd order, dat men by Lauffen vier bruggen over de Nekker zou slaan; op dat, zo de Vyand ondernam het Campement t'overweldigen, men hem in de flank konde aantasten. Den 1sten Augustus was 'er een hevige schermutseling tusschen een gedeelte van de linker Vleugel der Geallieerden en de Vyanden; alwaar de Troupen van Hessen, Nieuburg, en Swaben alle de dapperheid en voorzichtigheid, welke men van hen kon vorderen, betoonden. De Franschen hadden een groot Detachement gemaakt, om het Campement te bezichtigen; 't geen 'er zoo dicht aan naderde, dat men 'er het kanon op loste, en eenige Officieren en Soldaaten onder de voet schoot. De twee uiterste Wachten, met eenige Vrywilligers, schermutselden dien dag ook een tyd lang; by welke gelegenheid de Franschen eenige Officieren van aanzien, en de Geallieerden een Lieutenant Colonel, een Ritmeester, en ettelyke Soldaaten verlooren. Den 2^{den} der Maand viel 'er niets van belang voor. Den 3^{den} verstond men, dat de Ritmeester Hakkenberg, die met eenige Troupen by het Riviertje de Kachier geposteerd was, twee honderd Franschen by Nieu stad ontmoet, en meestendeel in de pan gehakt had: en den 4^{den} dat de Dauphin (voor de behoudenis van welkers persoon, alzo de Franschen zich vastelyk inbeeldde dat 'er een veldslag tusschen de twee Legers zou voorvallen, openbaare gebeden in alle de Kerken van Straatsburg, en andere gebuurige Plaats-

Plaatsen , verordend waren) gezien hebbende dat het hem onmogelyk was de Geallieerden in hun Campement aan te tasten, gelyk hy 'er van den Koning, zynen Vader, order toe had gekreegen, liet raadzaam had geoordeeld af te wyken, en ook zelfs weder over de Nekker te trekken: maar dit gesehiedde echter zo haast niet, als men wel gemeend had. Het Fransche Leger vernoegde zich met zich een weinig van dat der Geallieerden af te wyderen, doch blyvende altyd aan d'overzyde van de gemelde Rivier; ging zich nederslaan by Jesfeld; en toog van daar na de kant van Otmarshaim, hooger op na den oorspronk van de Nekker gelegen, alwaar men een Campement had afgesteeken. De Geallieerden vaardigden hier op eenige Detachementen af, om de Vyanden gade te slaan; en bemerkende, dat ze zich in optocht meenden te begeeven, deed men alle de Granadiers en Snaphaanen, benevens de beste Cavallery, uit de Reiterementen trekken, om op hunne Achterhoede aan te vallen. De Franschen, van deze beweeging verwittigd, vonden goed weder te rug te keeren, en een gunstiger gelegenheid te verwachten om op te breeken. Dien zelfen avond losten ze al hun geschut, tot teken van verheuging wegens de victorie behaald in de (a) Nederlanden. Den 6^{den}. brak hunne Armée op, om zich na Bleidsheim, de Nekker opwaarts, te begeeven. Den 9^{den} wierd Monfr. de Mazel met vyftien honderd Paarden, en eenige Infantery, afgevaardigd, om Esslingen, gelegen aan de Nekker boven Stutgard, te vernestieren; welke Plaats ook, dewyl ze niet sterk was, op hunne aannadering door vyf honderd man, die 'er in garnisoen lagen, verlaaten wierd. Den 12^{den}. beval de Dauphin, dat men d'Equipagen van het Leger langs drie bruggen van kopere schuiten over de Nekker zou voeren; en den 13^{den}. toogen alle de Troupen weder over de gemelde Rivier. De Dauphin bleef met de Gendarmerie, en de Brigade van den Colonel Generaal, (bestaande uit het Regiment van den Colonel Generaal, mitsgaders die van den Dauphin, Duras, Vivans, en Talmont) in d'Achterhoede. 't Quartier Generaal was te Heitingsheim, alwaar de rechter Vleugel van d'Armée lag, gestyfd door de Nekker; en de linker strekte zich langs de Rivier de Entz,

1692.
Augustus

(a) De
Slag van
Londen.

1693.
Augustus

tuffchen Befigheim en Tamin, hebbende achter zich de Vefting Hohen-Asperg, en voor zich de famenvloeying van de Nekker en de Entz. Dien zelve dag kwam de Prefident van Wifmar, Sweedfche Afgezant, in het Campement, om een vergelyking tuffchen den Dauphin en den Hertog van Wirtemberg, ter zaake der contributien welken den eerfte van des laaftens Hertogdom vorderde, te bemiddelen. Men kwam overeen op vier honderd duizend ryksdaalders, wegens de vier voorgaande jaaren; en honderd duizend ryksdaalders jaarlyks, zo lang als den oorlog duurde; op voorwaarde dat, zo de Franschen brandden, plonderden, of eenige andere merkelyke verwoefing in het Hertogdom van Wirtemberg aanrechten, de geleedene fchade door onverdachte Commiffariffen gefchat, en van de contributien afgetrokken zou worden: doch de betaaling zo haaft niet volgende, als de Franschen wel gaarne gezien hadden, dewyl d'Inwoonders weigerden de gemelde fomme op te brengen, wierd Monfr. de Mazel met drie duizend Paarden afgevaardigd, om in het genoemde Hertogdom alles te vuur en te fwaard te gaan fteilen. Deze berende terftond het Stedetje Tubingen; daar een Lutheraanfche Univerfiteit is, en de Duitschers een goed gedeelte der goederen van Stutgard gebergd hadden: maar het Leger des Prinzen van Baden ondertuffchen uit zyn Campement getrokken, en in optocht zynde om het Land te dekken, zagen de gemelde drie duizend Ruiters zich genoodzaakt met d'uitterfte verhaafting weder te rug te keeren. Dit was de laaftte onderneeming der Franschen omtrent deze oorden; en de Dauphin geen gelegenheid ziende om iets met zyn Leger uit te rechten, detacheerde een Ligchaam van twaalf duizend man, de kleine Gendarmerie daar onder begreepen, ten einde na Piemont te trekken, en d'Armée van den Maarschalk de Catinat te verfterken; mitfgaders een ander van tien duizend man, om onder het gebied van den Maarschalk de Boufflers weder na de Nederlanden te marcheeren.

Ziet jaar, waar de groote Conqueften, welken de Franschen in Duitschland zouden maaken, op uitdraiden. Men beloofde zich niet minder van een Leger van by de tachtig duizend man, als dat men de Duitschers, die maar omtrent festig duizend fterk

waren , in een veldslag zou wikkelen , d'overwinning op hen behaalen , tot in het hert van Duitschland doorbooren , eenige gewichtige Plaats over den Ryn vermeesteren , en 'er zich door dit middel goede winterquartieren verzekeren : en van dat alles ging men maar eenige contributien in het Hertogdom van Wirtemberg vorderen , het Land hier en daar verwoesten , en d'arme Inwoonders te vuur en te swaard uit hunne eigendommen verjaagen .

Maar terwyl het Fransche Leger een gedeelte van Duitschland ruïneerde , en tot in het hert van het Keizerryk trachtte door te dringen , om 'er eenwigduurende merktekenen van zyne woede te laten , liet die Kroon van een andere kant voorstellen van vrede doen aan de Vorsten , welker Landen zy zo jammerlyk deed verwoesten ; geloovende , dat zy , den oorlog door zo veele onheilen wars geworden , conditien zouden aanneemen , welke voordeelig scheenen , maar in den grond niet anders strekten als om de Geallieerden te verdeelen , ten einde hen vervolgens d'eenen na d'anderen onder haare heerschappy te brengen . 't Was met dit oogmerk , dat de Graaf van Rebenacq en Monsr. de Pomponne in het Leger van den Dauphin waren gekomen ; en het was ook ten zelve einde , dat men een Manifest langs den Ryn , en voornamentlyk te Keulen , alwaar het Vrankryk aan geen Aanhangers ontbrak , had verbreid , en 'er Copyen af aan alle de Hoven der Vorsten , welke Leden des Ryks waren , gezonden . De Koning deed hier groote beloften in , en stelde de zaaken op het smaakelykst voor ; gelyk uit het onderstaande Affchrift te zien is .

1693.
Augustus

Vrankryk
tracht vrede
te met
den Kei-
zer en de
Duitsche
Vorsten te
maaken.

Manifest van zyne Allerchristelykste Majesteit

Behelzende de

Propositien van Vrede met den Keizer , door de gemelde Majesteit voorgesteld.

Gelyk verscheidene Vorsten des Ryks zeer yverig verzoeken , dat d'Allerchristelykste Koning zich wille openbaaren wegens billyke en redelyke conditien , op de welken hy in de Vrede zou kunnen bewilligen ,

1693.
Augustus

en de vergieting van het Christen bloed spoediglyk doen ophouden; heeft zyne Allerchristelykste Majestit geloofd, dat hy het niet langer behoort uit te stellen aan hen te kennen te geeven (zo door het middel des Konings van Sweden die d'eerste is geweest om d'interpositie van zyne diensten aan de bieden, als door d'andere Vorsten die zich het best tot de gemeene rust geintentioneerd hebben getoond) de conditien welke de zelve konuen herstellen, met alle de zekerheden die men reciproque-lyk kan begeeren, om ze van een eeuwige geduurzaamheid te maaken, en te beletten dat 'er ooit iets kan voorvallen 't geen haar zou kunnen stooren. Ten dien einde begeert den Allerchristelyksten Koning, dat de Westfaalsche en Nimweegsche Tractaaten in hunne kracht en vigeur blyven: dat het geen, 't welk in de maand Augustus 1684. onder den naam van de Twintigjarige Treves te Regensburg geslooten is, veranderd zal werden in een defensyf Vredestractaat, met de veranderingen welke hier na zullen verklaard worden, en tot een overtuigend bewys aan het gantsche Keizerryk moeten dienen, dat zyne Majestit niet de minste gedachte heeft om 'er Conquesten te maaken, maar alleenlyk om, zo voor zich zelve als voor zyne Nazaaten, een goede en volmaakte correspondentie, zo met het Ryk als met de Staaten en Vorsten van Duijtschland, te herstellen en te bevestigen. En in dit oogmerk wil den Allerchristelyksten Koning, tot de vergoeding van de Stad en de Vestingen van Straatsburg, waar af hy in het bezit is, en die hy onverwiffelyk, zo voor zich als voor zyne Nazaaten, wil behouden, wet toestaan; eerstelyk dat Montroyal en Traarbach geslecht, en aan den Vorst, dien ze toebehooren, wedergegeeven werden, zonder dat men ooit een van beide de gemelde Plaatsen zal mogen fortificeeren; en ten anderen, dat alle de Werken van Fort-Louis en Hunningen, welke over der Ryn leggen, insge-lyks gedemoliceerd werden.

Den Allerchristeyksten Koning aanbied ook Philipsburg, gesterkt met zyn Kasteel, en Fryburg; in den staat daar het in is, weder te geeven.

Zyne Majestit is verzekerd, dat alle de Vorsten en Staaten des Ryks, welke de Vrede begeeren, overtuigd zullen weezen, dat zulke voor gantsch Duijtschland zo voordeelige aanbiedingen niet alleenlyk genoeg zyn voor de vergelding van de Stad en de Vestingen van Straatsburg, maar ook om hen te dienen tot een onderpand en verzekering van de getrouwheid, waar mede zyne Majestit een volmaakte correspondentie met hen wil onderhouden, en hen in 't toekomende alle oorzaak van ongerustheid en wantrouwen bencemen.

Zy konnen 'er in der daad geen grooter blykteken af begeeren, als de verlaating van de gewichtige Vesting Montroyal, welke zyne Majestit byna onwinnelyk gemaakt heeft, door de fortificatien die hy 'er heeft doen opwerpen; opofferende ten inzichte van de Vrede d'o-
ver-

vermaatige kosten, die ze hem gehoft heeft; en verlossende daar door alle de geboorige Staaten van de rechtmaatige ongerustheid, welke deze Plaats hen by gelegentheid zou konnen baaren.

De Stad Philipsburg, welke zyne Majesteit uit kracht van het Munsterfche Tractaat by de twintig jaaren bezeten heeft, is van geen minder gevoig: en gelyk 'er zyne Majesteit sedert de laatste verovering zeer schoone fortificatien heeft doen byvoegen, zou hy 'er; nu ze door het recht van den Oorlog weder aan hem gekomen is, groote voordeelen af konnen trekken, indien hy niet wel verzekerd was, dat de Vrede, welke hy aanbied te maaken, nooit van eenige kant gestoord zal worden. 't Is ook om deze reden, dat den Allerchristelyksten-Koning, gelyk hier voor gezegt is, de Werken, welke over den Ryn zyn, zo aan Fort-Louis als aan Hunningen, wel wil doen slechten, en de Vesting Fryburg, waar af de fortificatien zo sterk zyn dat ze de zelve byna onwinnelyk maaken, aan den Keizer wedergeeven.

De Koning wil by alle deze conditien noch wel die voegen van den Keurvorst-Paltsgraaf weder in de bezitting van Heidelberg, en van alle de dependencien van de Palts, te stellen; verklaarende zelfs van zyne kant, dat, hoewel men getoond heeft, dat de rechten zyners Schoonvader; ter oorzaak der Successie van de twee laatste Keurvorsten, haar Vader en Broeder, op verscheidene Landen en Leenen van de gemelde Palts rechtmatig zyn, hy zich echter wel wil belaaen met haar schadeloos te houden, zulks dat de gemelde Keurvorst vreedsaame bezitter van al het gezide Land blyve.

En hoewel, na de weigering welke de laatste Hertog van Lotharingen heeft gedaan van het geen door het Nimweegsche Tractaat in zyne faueur gestipuleerd was; het Ryk geen recht meer en heeft om zich te bemoeijen met de zaaken die hem betreffen; wil den Allerchristelyksten Koning echter noch wel aan zynen oudsten Zoon de zelve voordeelen vergunnen, welken de Keizer en het Ryk in het Nimweegsche Tractaat hebben doen infereren; uitgezondert Saar-Louis, Biehe, en Homburg; over de welken zyne Majesteit evenwel wegens een equivalent van gelyke jakomst wil orderen.

Den Allerchristelyksten Koning bewilligt ook, dat 'er, in geval 'er eenige van de hier voor gemaakte reunien zyn; welke niet met de Tractaaten overeenkomen, Commissarissen van wederzyde genoemd zullen worden, om de redanen der eenen, welke klachtig zullen vallen, op nieuw te examineeten. En ingeval de gemelde Commissarissen niet overeen konnen komen, zal zyne Majesteit zich gedraagen aan d'uitspraak der Republyk van Venetien. En gelyk de Koning de vrede wil maaken met alle de Mogendheden, die in oorlog zyn, zal hy gemakkelyk over een komen wegens de redelyke Propositien, die 'er gedaan zullen worden, om de geschillen der andere Geallieerde Vorsten en Staaten te beslechten, zulks dat alle de contestatien een eind mogen nesmen.

1693.
Augustus

Ziet daar de conditien, waar op men de gerustheid des Ryks, en in gevolg die van geheel Europa, spoediglyk kan herstellen; welken den Ambassadeur van Vrankryk te Stokholm order heeft gekreegen om aan den Koning van Sweden te communicereen, met last van wel te doen verstaan, dat men deze conditien moest aanmerken als het *Ultimatum*, waar over zyne Allerchristelykste Majesteit sich wel aan den Koning van Sweden heeft willen verklaaren; op dat, indien hy het goed vond, hy ze aan den Keizer, en aan alle de Vorsten en Staaten des Ryks, te kennen konde geven, ten einde zy hoe eer hoe liever verwittigd mochten weezen, dat zy de Vrede in de spoedige aanneeming van deze conditien konden vinden; en dat, zo zy ze weigeren, zy de vergieting van het Christen bloed, en alle d'onheilen van den Oorlog, die zich door de groote krachten, welke onder het commandement van den Dauphin zyn, noch meer in het Ryk gaat ontflecken, aan niemand als zich zelve kunnen wyten.

Menigte
van Sprinkhaanen.

Op het eind der Maand vertoonde zich omtrent de Stad Jena zulk een afgryfselyke menigte van Sprinkhaanen, dat men by menschen gedenken nooit diergelyke heeft gezien, en niet anders als een swaare straf daar uit afgenomen kon worden. Een Brief, hier over aan ons ter hand gekomen, zal 'er getuigenis af geven.

Copie van een Brief, geschreeven uit Jena den 11 Augustus 1693.

Gisteren hebben wy hier de Jaarlyksche Dankdag over de Munstersche Vrede, na de dertigjarige Duitsche Kryg, gehouden; als wanneer na den middag de historie van de verstooring Jerusalems voorgelezen en verklaard wierd. Maar God weet, wat ons hier naakende is; also ons juist op dien dag zulk een ongehoorde zaak is wedervaaren: naamentlyk, voorleeden Donderdag, na den middag, omtrent half vier, na dat het eenige dagen zeer heet was geweest, ontfond hier schielyk een Zuid-Weste wind, die van drie à vier donderslagen, met een weinig regen, gevolgd wierd; en in 't kort was 't weer helder en droog weder. Thans vernam men, inzonderheid Vrydags morgens, een groote menigte van Sprinkhaanen in de lucht, zulks dat men den hemel naauwelyks kon beschouwen. Zy zetteden zich op 't land, een myl of twee in 't rond, rondom de Stad, zo dicht en vol by malkander, dat, als wy buitengingen, wy 'er tien à twaalf in een trée dood traden, en men 'er met een samengerolde mantel wel een honderd in een slag kon dood slaan. Zy hebben zich in de Wynbergen en op den Akker gezet, en eeten alles af. Zelfs de daken van de huizen in de Stad zyn 'er vol van; en de gantsche lucht kriekt 'er noch alle dagen zodanig af, dat men 'er naauw-

welyks door kan zien. Zy zyn van langte omtrent als een mans vinger; sommigen swart, anderen groen, anderen geelachtig. Gisteren, na den middag ten vyf uren, als ook heden den gantschen voormiddag, was 'er het geheele Aardryk mee bedekt, en de lucht 'er zo dik af, dat men de Bergen niet kon zien, schoon men 'er dicht by was, enz.

1693.
Augustus

Eenige dagen te vooren, te weetē den 13^{den}. der Maand, tegen den avond, had men 'er ook rondom Weenen zulk een menigte af gezien, mede veel grooter als de gemeene Sprinkhaanen; waar af een school, zo talryk dat 'er de lucht door verduisterd wierd, over de Stad heen vloog, en zich aan de kant van den Donau zettede.

Eindelyk: den 28sten. der Maand stierf te Berlyn Johan-Joris van Anhalt, ter ouderdom van drie-en-seventig jaaren. Hy was Zoon van Johan-Casimir van Nassau, en van Agnes, Dochter van Maurits, Landgraaf van Hessen; trad in den echt met Henriette-Catherine, Dochter van Frederik-Hendrik, Prins van Oranje; en teelde uit dit huwelyk vyf Princesen, waar af d'eene getrouwd is aan den Prins van Nassau, Gouverneur van Vriesland. Men moet deze lof aan de geheugenis des Vorsten van Anhalt geeven, dat hy zeer veele treffelyke hoedanigheden bezat; zynde eerlyk, wys, zedig, en een liefhebber van de letteren, en van de geenen die 'er professie af maaken; wyders Gouverneur van het Land van der Mark, Maarschalk Generaal der Legers van den Keurvorst van Brandenburg, en de starde in den Geheimen Raad van dien Vorst.

Dood van den Vorst van Anhalt.

Twee dagen te vooren was te Bentheim komen t'overlyden de Graaf Ernest-Willem van Bentheim, ter ouderdom van seventig jaaren.

Dood des Graaven van Bentheim.

DE Franfchen Ambassadeur, Monfr. Amelot, bleef nu in geen gebreke van (a) d'aanbiedingen van Vrede, door den Koning, zynen Meester, aan den Keizer en het Ryk gedaan, mitsgaders de conditien waar op de zelve geslooten zou konnen worden, aan de Cantons bekend te maaken; ten einde te vrachten hen te overtuigen, dat, zo den Allerchristelyksten Koning voortging met den oorlog te voeren, het tegens zyn hert was, en dat men 'er alle de rampzalige gevolgen af moest

SWITSERLAND. Amelot maakt aan de Cantons bekend, op wat conditien zyn Koning de vrede met den Keizer en het Ryk wil sluiten.

1693
Augustus

wyten aan de gepretendeerde hardnekkigheid der Geallieerden^s verzellende wyders deze aanbiedingen van Vrede, waar af hy Copyen aan de Cantons had gestuurd, met een Brief of Memorie, houdende aan het Canton van Zurich, om aan alle d'anderen medegedeeld te worden. Ziet hier den inhoud.

Voortreffelyke Heeren,

Gyliden zult moeten overtuigd zyn, door al 't geene ik U. dikwils; van wegen den Koning, sedert het begin van dezen Oorlog hebbe te verstaan gegeven, dat d'intentien van zyne Majesteit altyd zyn geweest om te verstaan tot een regtvaardige en billyke Vrede, en dat, indien de noodzakelykheid van den oorlog verre van de Frontieren van zyn Ryk, en op des Vyands bodem, te voeren, hem heeft gedwigged, om conquesten te maken op de Mogendheden, tegens zyne Kroon te samen gespannen, zulks maar is geschied om haar te dwingen, en de rust van Europa niet meer te verstooren. Indien daar omtrent by zommigen, die minst verligt en meest gepassioneerd zyn, eenige twyfel overig was, zal de kennisse van de conditien, volgens de welken hy gereed is om met het Ryk de Vrede te maken, den allerblindsten zekerlyk de schellen van de oogen lichten, en de schuld van den Oorlog langer te doen duren voor altoos blyven leggen op den Keizer en de Prinzen en Staten van 't Ryk, indien zy weigeren aan te nemen de conditien, die haar zoo voordeelig zyn, in een tyd wanneer de Wapenen van zyne Majesteit allerwegen, te Water en te Land, zoo roemruchtige en importante successen verkrygen. Dit is 't geene de Koning my bevolen heeft van zynen wege aan alle de Leden van 't Loffelyk Switserfche Ligchaam, als aan zyne oprechte Vrienden en Geallieerden, te verstaan te geven, door haar te communicereen de conditien. Ik zende tot dien einde den Hr. Baron, Secretaris en Tolk, om het mede te deelen aan de Heereu van Zurich, en door haar, volgens gewoonte, aan alle de Loffelyke Cantons, welken ik alle soorten van geluk en welstand toewensche Loffelyke Heeren.

*Tot Solothurn den
12 Augusti 1693.*

UW Toegenegene om U. te dienen,
AMELOT.

DEEN-
M A R-
K E N.

De Kon-
ning trekt
met zyne
Troupen
na Ratzen-
burg.
[a] Ziet
pag. 20.

NA dat de Koning van Deenmarken gezien had, dat het Huis van Brunswijk zich niet in staat stelde om de (a) Vestingwerken van Ratzenburg te slechten, begonden zyne Troupen op den 29sten July 'scheep te gaan, om na Holstein over te steeken. Zyne Majesteit zelve volgde den 1sten. Augustus, ten einde de bom-
bars

bardeering van de gemelde Plaats, het krachtigste middel om tot zyn oogmerk te geraaken, door zyne tegenwoordigheid te wakkerder te doen voortzetten. De Vorsten van het gemelde Huis, zijnde de storm vast naderen, en konnende echter tot de slechting, die van hen gevorderd wierd, niet verstaan, bereidden zich tot tegenweer; versterkende ten dien einde het Garnisoen van de Stad Lunenburg tot vijf-en-twintig hondert man, gekoozen uit hunne beste Troupen. Verscheidene stukken Kanon, mitsgaders een menigte van Krygs- en Mondmunitien, wierden derwaarts gevoerd. Men stuurde ook in der yl drie duizend man na Ratzenburg, welke nacht en dag arbeidden om de Plaats in staat van teegenweer te brengen. Alle de Troupen, die in het Land van Lunenburg waren gebleeven, toogen na de kant van d'Elve; en de particuliere Militien van deze en geene Steeden kreegen order om zich tot den optocht gereed te houden. Onder tussehen had men echter noch hoop, dat de zaaken in der minne bygelegd zouden worden; ten welke einde den Heer Hop, Pensionaris van de Stad Amsterdam, tot extraordinaris Afgezant van haar Hoog-Mogenden by den Koning van Deenmarken genoemd, benevens Milord Lexington, mede door zyne Britanische Majesteit tot extraordinaris Afgezant by den zelve Vorst aangesteld, op den 13^{den} der Maand zich na Hamburg begaven, om, gezamennerhand met de Ministers van eenige Vorsten die zich aldaar stonden te vervoegen, de mediatie van hunne Meesters over de sweevende geschillen aan te bieden. Zy hadden den 21sten. audientie by de Deensche Majesteit te Pinnenberg, twee uren van Hamburg, daar ze twee dagen te vooren waren aangekomen; doch vonden vooreerst de gemoederen niet gesteld om na een vergelyking te willen hooren. En in der daad, het werk had meerder moeite in, als men zich in den aanvang wel had voorgesteld; gelyk het gevolg zal toonen.

GELYK de dood noodzaakelyk, 't zy vroeg of laat, op de geboorte moet volgen, en dat de Grooten daar niet meer af bevryd zyn als het gemeen slag van menschen, kwam dit lot nu ook te vallen op de Koningin, een Vorstin van groote deugden, en wiens treffelyke hoedanigheden haar niet minder van anderen

1693.

AugustusSWE-
DEN.
Deod der
Koningin.

1693. Augustus onderfcheidden, als haare hooge geboorte, en de rang dien zy in de wereld bekleedde. Zy ftierf den 5^{den}. der Maand, 's avonds omerent ten acht uren, te Karelsberg, een Koninglyk Lusthuis, een myl van Stokholm, naar ze heen gegaan was in de hoop dat de verandering van lucht iets wes tot de herftelling van haare gezondheid zou mogen bybrengen. Zy had al een tyd lang ziek geweest, en gaf, hoewel fwak en deerlyk uitgeteerd, nu en dan tekenen waar uit men iets goeds verwachtte: maar voelende eindelyk de dood naderen, verzocht ze, dat men haar zonder pfacht wilde begraven; en beval, dat het geld, 't geen men tot een heerlyke lykftaatsie mocht willen aanwenden, aan d'armen uitgedeeld zou worden. Zy heette Ulrica Eleonora; was Dochter van Frederik den III. Koning van Deenmarken, gestorven in het Jaar 1670. en van Sophia-Amelia, Dochter van Jotis, Hertog van Brunswijk-Lunenborg; by gevolg Zusters van den tegenwoordig regeerenden Koning Christiaan den V. van Deenmarken; geboren in den Jaere 1656. den 11^{den}. September; en in den echt getreden met den Koning van Sweden op den 16^{den}. May des Jaars 1680.

POLEN.
Tartari-
sche Cham
laet zyne
bemiddel-
ling tot de
vrede tuf-
sehen de
Porte en
Polen aan-
bieden.

[a] 28
Jany.

OM den oorlog tusschen de Porte en de Republyk van Polen by te leggen, waar toe de Tartarische Cham alreeds meermaalen zyne gediensstigheden had doen aanbieden, was nu weder door den zelve Vorst een nieuwen Ambassadeur aan de Poolse Majesteit afgevaardigd; welke, na zyne Geloofsbrieven (a) overgeleverd, en de gewoonlyke hoffykheden uit den naam van den Cham afgelegd te hebben, des zelfs bemiddeling tot de vrede met de Porte aanbod, benevens betuiging van te zullen bezorgen, dat ze op zeer voordeelige conditien geslooten zou konnen worden. Deze aanbiedingen, en andere gewichtige zaaken, deden den Koning besluiten tot een grooten Raad in zyne tegenwoordigheid te laten houden; waar in, onder anderen, de voorlagen van den Cham op het tapyt werden gebracht, en aan zyne Majesteit de zorg gelaten van 'er op te antwoorden, zodanig als hy het raadzaam oordeelde, en, indien hy het noodzaaklyk achtte, een Ambassadeur aan den Cham te sturen: Op het aanhoudend verzoek van alle de Provincien, dat

dat men doch, hoe eer hoe liever, een Ryksdag mocht houden, om in de dringende noodwendigheden der Republyk te voorzien, beslooten, dat de particuliere Ryksdagen niet en zouden mogen vergaderen voor de Maand October, noch de generaale voor die van December: Op de voorflag wegens de middelen om de noodzaakelyke penningen tot het in staat brengen van d'Artillery uit te vinden; goed gevonden, dat men zou zien geld op te neemen, alzo de Schatkamer lodig was: Ter zaake van den Vorst Lubomirski, Starost van Casimir, die tot dus lang twee duizend vyf honderd Kozakken op zyne kosten had onderhouden, en nu aan den Raad vertoonde, dat zyne schoudererr te swak begonden te worden om zodanigen last langer te draagen, billyk geoordeeld, dat men dien Vorst daar af behoort te ontlasten, en 'er de Republyk mee te behouden: Op het verzoek van den Vader Vota, die, gelyk wy elders gezegt hebben, na Rome gezonden was geweest, en geld verzocht om weder te rug te kunnen keeren, toegestaan, dat men hem drie honderd dukaten zou overmaaken, enz.

1693.
Augustus.

Ondertusschen, niettegenstaande het besluit noopende de Ryksdagen, was 'er een kleine te Warsaw gehouden, ten einde te raadpleegen over de middelen om een fonds tot de betaaling van 't geen men aan de Krygsbenden schuldig was, en om gedurende de Veldtocht in hun onderhoud te voorzien, uit te vinden. De Vergadering scheidde den 30sten July, na dat men in de heffing van eenige contributien had bewilligd. 't Kon echter zo gemakkelyk niet doorgedrongen worden; en 't getwift was zo hoog, dat ettelyke Afgevaardigden den fabel trokken, eenige op de plaats dood bleeven, en verscheidene gekwetst wierden.

Ryksdag
gehouden.

DEN Oogst was nu door het gansche Koningryk, indien men 'er drie of vier Provincien, welke noch van d'aanzienlyksten noch van d'overvloedigsten zyn, af uitzondert, zeer slecht geweest; en de Druif scheen niet veel beter te belooven: weshalven dit gebrek van Koorn en Wijn voor een algemeenen hongersnood deed vreezen, zynde het Brood alreeds tot over de vyf stuivers het pond, een onbetaalbare somme voor de nooddruffige lieden, gecreezen. Ook was men in d'uiterste be-

VRANK-
RYK.
Slecht
Oogst.

1693.
Augustus

kommering voor het muiten van de verhongerde Gemeentens; waar tegens allerwege zodanige orders gesteld wierden, als men in die geschapenheid van zaaken dienstig oordeelde. En tot overmaat van ongeluk, was deze algemeene elende ook noch aan verscheidene oorden verzeld met heere Koortsen, en andere besmettelyke Ziektens, de gewoonlyke gevolgen van den Oorlog, en voornaamentlyk van het kwaad voedsel.

Niettemin, gelyk men noch door het gantsche Koningryk brood voor geld kon bekomen, zouden veele welgestelde lieden niet zo zeer te lyden gehad hebben, indien ze niet genoodzaakt waren geweest het weinige, dat ze noch overig konden behouden, te besteeden, niet om'er brood voor te koopen, maar om'er d'overmaatige imposten, daar al de wereld mee beladen was, en die noch dagelyks aangroeyden, mee te betaalen. In dorddaad, de Koning, die'er het uiterst aan wilde waagen, en alles, 't geen hy onrechtvaardiglyk van zyne Gebuuren genomen had, behouden, hield niet op van Edict op Edict te doen afkondigen, om geld te verzamelen, ten einde d'onmeetelyke kosten, daar den Oorlog hem in wikkelde, te konnen verduuren. En met wat strengheid de gemelde Edicten ter uitvoering wierden gesteld, zal men uit het volgende voorbeeld konnen afmeetten. Eenen Jean Baptiste Piedechien, Burger van Rouaan, die, al te zuinig om de lasten van den Staat te helpen draagen, zyn geld liever had willen verbergen, als het in de Munt brengen; om'er het oppgeld der stempeling af te betaalen, wierd door de gierigheid en het verraad van eenigen verklikker, die by geval achter dit geheim gekomen was, hier over na zyne dood aangeklaagd, en by die gelegentheid het volgende vonnis geveld: *dat, dewyl men niet alleenlyk Zilverwerk, maar ook zelfs verscheidene zakken met oude goude en zilvere ongestempelde Specien, waar af een gedeelte in een gat vande muur verborgen was geweest, bedraagen- de gezamentlyk de somme van over de 200 goude Louisen en 2100 Ecus, ten zynen huize had gevonden, de gemelde Specien ten profyte van den Koning geconfisqueerd zouden blijven; misgaders dat het Zilverwerk, en d'andere goude en zilvere stoffen, mede ten voordeele van zyne Majesteit verbeurd verklaard, in de Munt van Rouaan gebracht, en'er aldaar nieuwe Specien af geslagen zouden*

Streng-
heid om-
trent het
onderhou-
den der
Edicten.

wor-

den ; en eindelyk , dat de Depositariffen en Erfgenaamen van den Overleedenen wegens de boete , door den zelven verbeurd , by dwang aan den lijve zonden vervolgd , de waarde van het Zilverwerk in de Munt gehouden , en het overige van de breuke uit d'andere roerende goederen van de Successie gevonden werden. En volgens het Arrest van den 24ten. February mocht deze boete op niet minder , als het dubbeld der waarde van de geconfisqueerde Specien , gesteld worden. Men kan hier uit afmeetten , of men dit exempel niet voor het toekomende hoognoodig oordeelde.

1693.
Augustus

HET Parlement , tot den 29ten. September geprorogeed , werd nu weder door d'onderstaande Proclamatie tot den 13^{den}. October naastkomende opgeschort.

ENGE
LAND
Parlement
geproro-
geerd.

By den Koning en de Koningin.

Proclamatie , verklaarende , dat het Parlement tot den 13^{en} October naastkomende geprorogeed zal werden.

M A R I A R.

A Angezien het tegenwoordige Parlement tot den negen en-twintigsten September aanstaande geprorogeed is , publiceeren ende verklaren wy , op het Advys van onzen geheimen Raad , omgewichtige Redenen , ons byzonder bewegende , hier mede onze Koninglyke Begeerte , dat het eigenste Parlement van den voorsz. negen-en-twintigsten September verder tot den dertienden van October naastkomende geprorogeed zal werden ; waar van de Geestelyke ende Wereldlyke Lords en de Ridders , Burgers en Stedelingen van het Huis der Gemeentens , ende alle anderen , die het mag aangaan , hier by kennis kunnen nemen : latende wy hen weten , dat wy op den voorsz. negen-en-twintigsten September aanstaande geen Opwachting van iemand , als de geenen welke in en omtrent onze Steden van Londen ende Westminster kunnen verschynen , tot het maken van de voorsz. Prorogatie , op zulken manier als hier vooren in diergelyke gelegenheden gebruikelyk is geweest , zullen te gemoet zien. Ende wy verklaren hier by verder , dat van den tyd , wanneer ons Parlement tot het afdoen van Zaaken zal verzamelen ende zitten , by Proclamatie de behoorelyke kennis gegeven zal werden , op dat de Leden van beide de Huizen haane Affaires daar na mogen schikken.

Gegeven in ons Hof te Withal den 10 Augusti , 1693. In het vyfde Jaar van onze Regeering.

God beware Koning William en Koningin Maria.

1693.
*Augustus*Wederver-
ring van
de Engel-
sche en
Holland-
sche Oor-
logsvloot.
[a] Ziet
Pag. 23.

d'Engelsche en Hollandsche Oorlogsvloot, de voorgaande (a) Maand in zee gesteecken, en door storm en onweerganoodzaak weder na de havens van Engeland te loopen, zette het den 21sten July wêer onder zeil; doch zag zich, ter oorzaak der stry- dige winden, genoodzaak nochmaals in Torbay in te loopen: van waar ze, de wind veranderd zynde, den 27sten der zelve Maand weder in zee stak, en tot op de hoogte van de Kaap Finisterre in Gallicien voortzeilde, zonder eenige tyding van de Fransche Vloot te verneemen. Verscheidene Schepen, met leeftocht gelaaden, welke door zeven à acht Oorlogschepen begeleid stonden te worden, hadden order om haar te volgen. Zy staken ook in der daad, kort na het vertrek der groote Vloot, in zee: maar 't zy dat d'orders of kwalyk gegeven, of kwalyk begrepen waren, of dat zich de winden niet gunstig toonden, of om eenige andere reden die ons onbekend is; de gemelde Proviandschepen konden de Vloot niet op steven loopen. De Bevelhebbers, die hen verwachtten, en ze ondertuschen niet zagen opdaagen, hielden krijgsraad: en gelyk men noch maar voor weinige dagen levensmiddelen had; wierd'er met gemeene toestemming beslooten, dat men het wêer na de kusten van Engeland zou zetten; 't geen gedaan zynde, liep de Vloot den 26sten der Maand Augustus in Torbay: waar op aanstondts order gegeven wierd, dat de Schepen van d'eerste en tweede rang opgelegd, en de Transportschepen, tot de landing in Vrankryk verordend, leggende te Portsmouth en in andere havenen des Ryks, ontladen zouden worden.

Admiraal
Rooke met
eenige
Oorlog-
schepen en
Koopvaar-
ders in
Torbay.
(b) Ziet
Pag 30.

De Vice-Admiraal Rooke, voor wien men sedert de (b) rampzalige ontmoeting met de Fransche Vloot zeer bekommerd was geweest, kwam nu eindelyk den 8sten der Maand te King- sal in Ierland, benevens elf Engelsche en twee Hollandsche Oorlogschepen, twee Branders, een Bombardsergaljoet, en twee Brigantynen; mitsgaders vyftien Engelsche Koopvaar- ders, onder welke getal'er vier waren, voor Sanina veror- dend; en twintig Hollanders. Deze Vloot had in hare we- derkomst veele Noordelyke winden gehad, die haar zeer veel hadden verachterd. Na de gemelde ongelukkige ontmoeting met de Fransche Vloot, had het den Admiraal Rooke na het Eiland

Eiland Madera gezet; alwaar hy den 3^{den}. July aankwam. Hy bleef 'er drie dagen, om 'er water in te neemē; vertoonde zich den 19^{den}. op de hoogte van het Eiland S. Michiel; en liep den 8sten. Augustus in de haven van Kingfal. Naauwelyks was hy hier gekomen, of hy kreeg order om zich te Torbay te ver-voegen; alwaar hy op den zelven dag, als de groote Vloot, het anker uitwierp; hebbende by zich de Proviandſchepen, daar wy zo even af hebben gesproken, die hem onderwege waren ontmoet, benevens de zeven Oorlogſchepen welke de zelven begeleidden.

Ondertuffchen hadden de Kooplieden, geïntereſſeerd in de Simirnaſche Vloot, den 6^{den}. der Maand Memorien aan de Koningin en den Raad gepreſenteerd; waar in zy vertoonden de ſchaden, welken zy by gebrek van genoegſaame Convoyen hadden geleeden, en hoe noodzaakelyk het was dat men voor het toekomstende in de zekerheid hunner Commercie verzorgde. De Lord Zegelbewaarder antwoordde uit den naam der Koningin, dat haare Majesteit zich zeer gevoelig toonde wegens het ongeluk, 't geen hen was overgekomen; en dat men zodanige voorzorgen zou aanwenden, dat de Kooplieden voor diergelyke ongelukken niet meer bloot geſteld zouden wezen.

Eenige dagen daar na, naamentlyk wanneer men de tyding van den Slag van Neerwinden, daar wy in de verhandeling van de zaaken der Spaanſche Nederlanden af zullen ſpreken, had gekregen, liet de Koningin aan de Regeering der Stad Londen weeten, dat ze een conſiderabele ſomme van nooden had, welke zy wenschte dat men haar wilde leenen. De Lord Major en d'Aldermans hier op vergaderd zynde, wierd 'er beſlooten; niet alleenlyk dat men aan haare Majesteit de gemelde ſomme zou leenen, maar haar ook ter zelve tyd betuigen de blydſchap, die men had, over de behoudenis van de dierbaare perſoon des Konings, mitſgaders hunne erkentenis wegens dat hy, zonder zyn leven t'ontzien, voor hun intereſt en behoudenis zich voor duizend gevaaren had bloot geſteld. Men vond dan gered, dat men een Addres hier over aan de Koningin zou preſenteeren, en haar met eenen bedanken voor de zorg, welke zy beloofd had voor het belang der Kooplieden te zullen draagen, mitſgaders.

1693.
Augustus

Kooplieden kleden over hunne verliezen.

Koningin verzoekt onderhand van de Stad Londen.

1693.
Augustu

ders dat voor het toekomende in de handhaaving van hunne Negotie voorzien zou worden. Het Addres wierd op den 27ten der Maand te Whithal door den Lord Major en d'Aldermans gepresenteerd, en was van den volgende inhoud.

Addres van den Lord Major, d'Aldermans, en Gemeentens van de Stad Londen, in den Gemeenen Raad verzameld.

Aan des Koningins Voortreffelykste Majesteit.

WY Uwe Majesteits allergehoorzaamste en getrouwste Onderdanen, de Lord Major, Aldermans, en Raaden der Stad Londen, in den Gemeenen Raad vergaderd, getroffen zynde met een diep gevoel van Gods oneindelyke goedheid jegens deze Natic, door zyngeheiligde Majesteit zeer merkelyk te verlossen uit die perykelen, waar in hy zoonlangs, om onzen wille, zyn Koninglyke Persoon, zelfs tot verwonderinge zyner Vyanden, heeft geëxponceerd; geven daar voor van harten en ongeveinsdelyk voor eerst onze ootmoedige dankzegen aan den Almachtigen God; en vervolgens congratuleeren wy met alle nederigheid Uwe Majesteit over de zonderlinge Godlyke voorzienigheid in 't bewaren vanden Vorst; in wiens leven niet alleen onze Wetten en Religie, maar ook de vryheid van gantsch Europa ten eenemaal ingewikkeld is.

En nademaal het Uwe Majesteit gunstlyk beliefd heeft, door den Lord Zegelbewaarder te kennen te geven het diep gevoel dat Uwe Majesteit gehad heeft van 't groot verlies ter Zee, 't welk den Kooplieden vandeze Stad en dit Ryk is overgekomen, en dat Uwe Majesteit ordre had gegeven tot een Committée uit Leden van Uwe Majesteits honorabelen geheimen Raad, zo wel om de oorzaken van die ongelukken te onderzoeken, als om effequele zorg te draagen, dat diergelyk in 't toekomende mocht voorgekomen worden, door Uwe Majesteits Onderdanen aan te moedigen om zich aan het gemelde Committée te adresseeren: zo geeven wy met alle blymoedigheid onze hartelyke dankzegging aan Uwe genadigste Majesteit voor zulk een groot gunstbewys: twyfelende geensins, of Uwe Majesteit zal continuëren met het verleenen van zulke goede en naar tyds gelegentheid gevoegelyke orders, op datde Koophandel van dit Uw Koningryk, welkers voorspoed daar in voor 't meerendeel bestaat, beter in het toekomende mag gchandhaaft worden.

En gelyk wy tot hier toe, uit een gevoelen onzer plicht, aan de gantsche Wersld onzen grooten yver voor Uwe Majesteits dienst betoond heb-

hebben, en ons nu een nieuwe gelegenheid gegeven word om het zelve te doen zien, door een blymoedig en eendrachtig verschoot van Gelden, ten behoeve van Uwe Majesteits affaires; zo bidden wy ootmoediglyk, dat het ons geoorloofd zy Uwe Majesteit te verzekeren van onze vaste resolutie, om op alle voorvallen in onze yverige poogingen, tot handhaavinge van Uwe Majesteits Koninglyke Authoriteit en Regeeringe tegens alle perfoonen naar ons uiterste vermogen te continueren.

1693
Augustus

Dit Addres wierd zeer minnelyk van de Koningin ontfangen: en na het overleeveren van het zelve geleidde de Vice-Kamerling van haare Majesteit den Lord Major en zyn Gevolg na des Konings Wynkelder, volgens ouder gewoonte; alwaar op de gezondheid van haare Majesteiten, en de welstand der Regeering, omgedronken; de zaak wyders weder in overleg gebracht; en beslooten wierd, dat men een somme van drie honderd duizend ponden sterlings aan de Koningin zou leenen.

Eenige dagen te vooren, naamentlyk den 20sten der Maand, had men een Proclamatie afgekondigd, ten einde het steelen en vervreemden van haarer Majesteiten Oorlogsamunitien, en andere noodwendigheden tot d'uitrusting der Vlooten, uit der zelve Magazynen te voorkomen. Den inhoud luidde als volgt,

Proclamatie tegens het steelen en vervreemden van Oorlogsamunitien

M A R I A R .

Al zoo haare Majesteiten, niettegenstaande verscheidene goede Wetten, gemaakt om het steelen, vervreemden, ofte verminderen van haarer Majesteiten Amunitien van Oorlog voor te komen; ervaren, dat dezelve, 't zy door de onachtzaamheid en trouwloosheid van haare Officieren, of wel dat zalks beswaarlyk is voor te komen, blijven duuren, en niet ophouden, als zy wel verwacht hadden, maar dagelyks noch gepleegt werden, en zalks wel voortaan zigtlyk om trent zoodanige behoefens die de Vloot van noden heeft, niet alleen tot groot nadeel van haarer Majesteiten dienst, maar ook van zoodanige Perfoonen die daar in handelen, en gewoon zyn dezelve aan de Koopvaarders te verkopen, al zoo de Reeders van die, door deze gestolene Goederen te koopen, gelegenheid bekommende om hunne Schepen met minder kosten als anders uit te rusten; zich by de gewettigde Verkopers van zoodanige Schepen behoefens niet verwoegen; hebben haare Majesteiten, om deze en diergelyke mislagen voor het toekomstende te prevenieeren, by dezen striktelyk aan alle hunne Officieren, en wel in 't byzonder die van de Licentien, als daer toe geauthori-

1693.
Augustus

seert, willen beveelen, niet alleen hun uiterste best te doen, om de voorgemelde Abuizen te ontdekken, maar ook de geenen, die zich daar omtrent mochten vergrypen, na strengheid van de Wetten, daar tegens gemaakt, te vervolgen. Hebbende haare Majesteiten daar en boven raadzaam gevonden, by dezen de Tekenen, waar mede hunne Scheepsbehoefstens gemerkt zyn, bekend te maken: zynde dat van het Touwerk, drie duim en daar boven dik, een enkeld witte draad, tegen de bogt; en 't geen dunder als drie duimen is, een diergelyke getwynde: van het Zeildoek, 't zy tot Zeilen gemaakt of niet, een blaauwe streep in 't midden: en van alle andere, een breede Pyl, 't zy gestempeld of gebrand. Verbiëdende haare Majesteiten by dezen aan alle Handwerks lieden eenige de minste Scheepsbehoefstens te maken, van Goederen die gedachte Merken mogen hebben, ten ware zulks voor haarer Majesteitken Vloot of Astillery mocht wezen. Beveelende haare Majesteiten wyders aan alle hunne beminde Onderdanen, het kopen of ontfangen van zoodanige gemerkte Goederen, van wie het zoude mogen zyn (zonder uitdrukkelijke Ordre en Permissie van de voornaamste Officiers en Commissarissen van haarer Majesteiten Vloot) te vermijden, op poene dat, andersdoende, tegens haar als Aannemers van gestolen Goed, en Ontvreemders van haarer Majesteitken Amunition zal geprocedeed werden. Verklaarende haare Majesteiten, tot beter ontdekking der zoodanigen, die niettoegenlaande deze Proclamatie, echter eenige van de bovengemelde haarer Majesteite Goederen mochten verduistren, dat een ieder, die aan een der voornaamste Officiers, of Commissarissen van haarer Majesteiten Vloot, eenige Ankers, Kabels, Touwen, Zeilen, Rollen, Yzerwerk, ofte andere behoeftens van de Timmerwerven, of wel uit de Magazynen verduistert, aanwysst en levert, daar voor een derde van de waarde tot een Premie zal genieten, zins dat hy met eenen dan geen dierze verveemd of aangenomen heeft, bekend make. Gegeven in ons Klot van Wihal, den 20 Augusty 1693. in het xydc Jaar van onzer Begoeving.

Lord Sidney
Groor-
Meester
der Artillery
aangesteld.
[a] Ziet
pag. 24.

De Lord Sidney, Onderkoning van Ierland, eenige dagen na de dissolutie des (a) Parlements van daar vertrokken, om zich te Londen te vervoegen, en rekenfchap wegens den staat van het Koningryk, mitgaders alles 't geen er gedurende den tyd van zyne behiering gepasseerd was, aan de Koningin te doen, wierd nu door de zelve, tot vergelding van zynoge trouwe diensten, met het Ampt van Groor-Meester der Artillery, vacant sedert de dood des Hertogs van Schombert, en een der aanzienlyksten van geheel Engeland, vercoerd na, ucc

Ter zelve tyd hadden zich ook te Londen vervoegd de Lord Bellamont en andere voornaame Heeren uit Ierland, welke op het eind der Maand het volgende Request aan de Koningin presenteerden.

1693.
Augustus
Request
door eenige
Iersche
Heeren
aan de Koningin
gepresenteerd.

Met believen van Uwe Majesteit.

HEt gaat ons teer tot herten, te bevinden dat ons eerste Request aan Uwe Majesteit zodanig bewoord was, dat hetzelve hoel anders is ingelagt dan onze gedachten waren: want wy oordeelen, dat onze rechte meening daar in uitgedrukt was, en dat wy zulks genoegsaam aan den Graaf van Nottingham hadden verklaard. Indien ons voornemen was geweest hier in den Raad te verschynen, wy zouden het te kennen gegeven hebben. Maar de redenen, in ons Request bygebracht, wegens de proceduren des Parlements, en ons verzoek dat het Uwe Majesteit mocht gelieven 't passeren van 't Pardon van Sir Charles Porter en den Lord Coningsby, laast Lords Justices van Ierland, uit te stellen, tot dat wy en verscheidene anderen van Uwe Majesteits beswaarde Onderdanen in 't Parlement zouden gehoord zyn, was geensins door ons gesteld, om te toonen als of wy van gevoelen waren, dat de zaak nergens anders kon geëxamineerd worden.

Doch Uwe Majesteit gelieve te weten, dat wy de vryheid niet nemen om de bewoording van ons Request te defendeeren; maar dat wy zulks met nederigheid excuseren, indien wy in onze Expressien ergens in te kort geschooten zyn: verhoopende, dat Uwe Majesteit het niet redelyk zal achten, dat men door een interpretatie onzer woorden, die zoo verre van onze meening is, onsiets zoude opdichten, dat wy nooit voorged had hebben, en 't welk wy oordeelen na-deelig te zyn tot dat oogmerk 't geen wy ons altyd, tot Uwe Majesteits dienst en de weldand van 't gemeen, hebben voor gesteld.

Echter gegengen zynde ons te voegen naar alles dat Uwe Majesteit van ons schynt te begeeren, zo hopen wy, dat het geene wy hier offereeren, Uwe Majesteits verwachtinge zal voldoen; en dat wy zullen doen blyken, dat het Request, 't welk wy met nederigheid hebben gepresenteerd, niet zonder grond was: Wy zullen, derhalven aan Uwe Majesteit voordragen eenigen van de Pointen van beswaarnisse, door beide de Huizen des Parlements aan den Koning gepresenteerd; waar in Sir Charles Porter en den Lord Coningsby, als Oper-Gouverneurs van Ierland, instrumenteel moeten geweest zyn: en volgens Uwe Majesteits ordre bieden wy 't zelve aan als een beswaardiging, die wy aannemen in het Parlement te zullen bewyzen; hoopende, wanneer dezelve by Uwe Majesteit geconfidereerd zyn, dat het het voorgenomene Pardon zal smitten, en ons ootmoedig verzoek, tot dien einde gedaan, rechtvaardigen.

1693.
Augustus

Benevens dit Request wierden ook noch verscheidene Art-tykelen van beswaarenis, zo van het Hooger als Laager Huis des Parlements van Ierland, overgeleverd; doch de zaak aan het naastzittende Parlement gewezen.

SPAN-
JEN.
On-
derstand
door den
Paus aan
den Kon-
ing ver-
gund.
[a] Zie
2de 71.

MEN verstond nu met groote blydschap aan het Hof, dat de (a) Paus aan den Koning verlof had vergund om geduurende den tyd van drie jaaren een Millioen Ryksdaalders jaarlyks op de Geestelykheid van America te heffen; op voorwaarde, dat zyne Majesteit zes Oorlogschepen tot de verzekerdheid der kusten by Oranin Africa zou onderhouden: 't geen in 't algemeen voor de gantsche Christenheid voordeelig zynde, het ook noch op een geheel byzondere manier voor zyne Katholyke Majesteit bevonden wierd. De Ministers van Vrankryk hadden alles, 't geen ze bedenken konden, in 't werk gesteld, om die onderhandeling te doen verydelen, en den Heiligen Vader ten dien einde willen doen gelooven, dat Spanjen het verlof van de gemelde somme toemogen heffen niet en verzocht, als om ze tot den tegenwoordigen Oorlog te gebruiken, van den welken zyne Heiligheid zulk een afkeer betuigde: maar, niettegenstaande alle deze swaarigheden, eindigde d'onderhandeling ten laaststen t'eenemaal tot de voldoening van zyne Katholyke Majesteit, die zich hier door in staat zag van de zaaken met meerder wakkerheid voort te zetten.

SPAN-
SCHE
NEDER-
LAN-
DEN.
Krygsver-
zichtiging
tusschen
de Fran-
schen en
de Gal-
licerden.

DE wederzydsche Legers hadden nu een tyd lang te veld gelegen, zonder iets van belang uitgevoerd te hebben: maar den Hertog van Luxemburg, gewoon op zyn voordeel te wachten, ondernam, zo haast als hem de gelegentheid gunstig was, een zaak, die, indien 'er zich de dapperheid der Geallieerden niet met een al te groot geweld had tegengezet, bekwaam waar geweest om de de gantsche Veldtocht goed te maaken. 't Werk moet van wat hooger opgehaald, en met eenige omstandigheden verzeld worden.

Graaf van
Tilly ge-
logen.

Den 16^{den} der voorgaande Meand wierd de gemelde Generaal door den Ridder de Nefse, dien hy op party had gezonden, verwittigd, dat de Graaf van Tilly met vyf Regimenten

Cavallery en drie Dragonders onder Tongeren campeerde. Terstond wierd het besluit genomen van hem op te slaan, en, om het dessein te beter te verbergen, de linker Vleugel der Armée den 17^{den}. op vocrazie gestuurd, mitsgaders tegen den middag acht Esquadrans van des Konings Huis, twee der Gendarmes en der Lichte Paarden, dat van des Konings Granadiers, en drie van de Lichte Cavallery der rechter Vleugel gecommandeerd, met order van in stilte tusschen zes en zeven uren des avonds op weg te slaan, om zich in het Dorp Houterné, alwaar hy hen met ettelijke andere Troupen, zo Cavallery als Infantry, verwachtte, ten sinde te samen en Ligchaam van omtrent tien duizend man te maaken, by hem te volgen. Deze Troupen kwamen dien zelve avond ten acht uren tot op anderhalve myl na aan het Campement van Heylezem, daar de Maarschalk na het vourageren gebleeven was. d'Infantry was voor uit getoogen; dewyl men niet en wist, dat de Graaf van Tilly 'er geen en had: en men had haar ordergegeeven om een passagie over de Jar, anderhalve myl van Tongeren, te bewaaren. Een uur voor de nacht marcheerde de Maarschalk de Luxemburg met de Cavallery op twee kolommen, aan het hoofd van welke eene de Maarschalk de Villeroy was. Men vervolgde den optocht de gantsche nacht met groote schreden, en kwam des morgens ten drie uren tot op drie vierendeel myls na aan de plaats welke men zich beraamd had. Thans verdubbelde men de tred, om op een hoogte te geraaken, van waar men op een quartier myls den Graaf van Tilly ontdekte, die aan 't marcheeren was, zynde omtrent middernacht gewaarschouwd, en hebbende terstond de bagazie doen oppakken, welke echter niet tydts genoeg had om de Franschen te vermyden. Den Hertog van Luxemburg, ziende dat hem zyn slag gemist was, belastte aan ettelijken van de beste Esquadrans de Geallieerden, zo ze maar best konden, na te zetten, terwyl d'overrige Troupen op een groote draf zouden volgen. De Prinsfen, die voor uit reeden, kwamen hen, na eenige beeken gepasseerd te hebben, dicht op de hielen: maar zo als men nu handgemeen dacht te geraaken, vond men tusschen hen en de Franschen noch een andere beek, daar geen Esquadrans over

1693
Augustus

1693.
Augustus

konden. Daar raakten alleenlyk omtrent eeh hondert Ruiters over, die met de Geallieerden aan 't Schermutsfeeren vielen; welke ten getale van zes à zeven Eskadröns, zeer dicht in malkander gedrongen, op de hoogte stonden, en een uitdrukkelijke order hebbende om zich in geen gevecht in te laten, niet en streeften dan af vkrachtende, terwyl het Gros in 'eest Dorp deskeerde, ont over de Jar te trekken, en zich te retrereeren. Onderusschen zochten de Prinsen een plaats aan de rechter hand; om hen van ter zyde in te vallen: maät als ze op de hogte waren gekomen, vonden zy 'er maar eenige weinigen der Geallieerden, vliedende d'anderen zo solielyk als ze konden. De Franschen zaten 'er by de twee mylen achter her, tot op twee uuten na aan Maastricht, alwaar de Graaf van Tilly zich moest bergen, alzoö hy verstaan had, dat de passagie van Luik voor hem gestopt was. Hy verloor by deze gelegenheid omtrent hondert en vyftig Ruiters. Een Colonel, een Lieut. Colonel, een Major, en twee Lieutenants wierden 'er gevangen genomen; en byna de gantsche Brigazie bleef in de loop: gelukkig dat hy zulk een groot getal van Vyanden, en die hutt dessea zo wet hadden weten te verbergen, had kunnen ontkomen. De Franschen verlooren 'er Monf. Sanguinet, Exempt van de Gardes du Corps. Den Hertog van Monfort, oudste Zoon des Hertogs van Chevreuse, wierd gevaarlyk gekwetst; mitgaders de Marquis de Thiangé, in het ligchaam, door een Franschen Officier, die hem voor vyand aanzag: en by de vyftig zo Gardes als Karabymruiters kwamen 'er te sneuvelen; of gewond te worden.

Huy door
 de Fran-
 schen ver-
 overd.

Kort na deze actie besloot den Hertog van Luxemburg het beleg voor Huy te staan; weshalven hy met zyn gantsche Le-gier opbrak, om derwaerts te trekken. De Koning van Engeland, zyn dessea bezessende, volgde hem; hoewel het als onmogelyk was de Plaats, swak door zichzelve, en, volgens de manier op de welke de Vyanden zich geposteerd hadden, ongenaakelyk voor de Geallieerden, te behouden. Hy brak dan op van Park, stuurde de groote bagazie na Diest, en ging den 26sten der Maand July te Tienen campeeren; van waar hy den 1sten voort toog tot aan Waagen, daar hy des a nderen daag-

daags bleef leggen, met order van zich geroepd te houden om te marcheeren.

1693.
Augustus.

Midlerwyl berenden de Franschen Huy onder d'orders van den Maarfbalk de Villaroy, aan wien men het bestier over dit beleg had toevertrouwd; en hoewel men, volgens alle schynbaarheden, wel voorzag, dat het niet lang zou duuren, wierden'er echter, tot een grooter verzekerdheid, lijnen van circumvallatie gemaakt, vermits'er drie posten te veroveren waren, de Stad, het Kasteel Picard, en het Oude Kasteel.

Den 19^{den}. kwam men voor de Plaats, alwaar men mag zeggen dat het Garnisoen de Franschen niet en verwachtte, dewyl ook zelfs de Gouverneur te Luik was, en moete genoeg had om'er een quartier uurs eorze bereed wierd binnen te geraaken. Gelyk men de Stad verloor en achtte, brak men de Brug, die over de Maas lag, af, en dempte de Rivier, om de Schepen en Vaartuigen te beletten tot aan Luik af te zakken. Men sommeerde den Gouverneur tot d'overgaave, die daar op ten antwoord paste, dat hy zich kloekmoedig meende te verdedigen. Des nachts van den zelve dag arbeidde men aan zeven Battaryen, en den 20^{den}. capituleerde de Stad, hebbende de Gouverneur en het Garnisoen verlost gekroegen om zich op het Kasteel te retireeren. Vervolgens wierd ook het Fort Picard tot d'overgaave gesommeerd. Het is gelegen op de punt van een Rots; en men had het begonnen sterk te maaken: doch de werken waren noch niet voltooid. De Commandant wou zich niet overgeeven, als op voorwaarde dat hy zich insgelyks met zyn Garnisoen op het Kasteel zou retireeren: doch, gelyk men hem zulks niet wilde toestaan, verdedigde hy zich tot den 22^{den}. wanneer hy, zicnde geen kans om een langer tegenweer te bieden, zich met alle zyne Troupen als krygsgevangenen overgaf. Dien selfen dag maakten de bomben en het kanon een groote wanonder in het Kasteel: en de Grandiers van Orleans, welker Regiment de wacht in de loopgraven had, veroverden een Toorn, om trent hondert treden van daar gelegen, en daat men voor by moest om in de bres, die alreeds aangevallen was, te gaan. Het Kasteel, hebbende aldus geen uitkomst te verhoopen, capituleerde den zelve dag, en het Garnisoen troog'er uit den 24^{den}.

om

1693. om na Luik geleid te worden: maar de Franſchen, welgewoön
 Augustus de zaaken in de war te ſmyten, wilden d'artykelen van de Ca-
 pitulatie niet onderhouden; pretendeerende, dat de Troupen,
 welke Huy verceedigd hadden, voor het geld des Kardinaals
 van Furſtenberg geworven waren, en dat ze derhalven hem toe-
 behoorden.

Kort daar na liet den Hertog van Luxemburg propositien aan
 den Prins van Luik doen, om de Neutraliteit aan te neemen:
 maar ze hadden geen andere werking, als dat ze het gevangen
 neemen van eenige Kanonniken en andere Perſoonen, welke
 wat te veel geneigdheid voor de belangen van Vrankryk betuig-
 den, veroorzaakten.

Hertog
 van Wier-
 temberg
 overwel-
 digt de
 Linien der
 Franſchen

De Koning van Groot Britanje ondertuffchen verſtaan heb-
 bendè, dat de Linien, welken de Vyanden in Vlaanderen had-
 den gemaakt, om het veroverde Land voor de contributien te
 behoeden, maar door een klein getal van Troupen bewaard wier-
 den, oordeelde het raadſaam een Detachement van zyn Leger
 te maaken, om de zelve te gaan overweldigen; hoopende,
 dat deze beweging den Hertog van Luxemburg zou noodza-
 ken andere ſchikkingen te neemen, daar men zich af konde be-
 dienen, oft en minſten dat men het vyandyk Land onder con-
 tributie zou ſtellen, en 'er conſiderabele ſommen af trekken.
 Den Hertog van Wirtemberg wierd dan ten dien einde den
 11^{den} July gederacheerd met elf Regimenten Cavallery, en
 even veel Infantery, daar zich in den optocht eenige andere
 Troupen van de Garniſoenen der Plaatsen; die ze voorby moe-
 ſten trekken, zouden byvoegen. Het weer was vuil; 't geen
 de wegen byna t'eenemaal onbruikbaar maakte: hoewel men
 achtergeſtadig voort marcheerde. Den 16^{den} liet men de Ba-
 gaziè, die wakker beſchadigd was, onder goede wacht tot Au-
 denaarden; alwaar zich het Regiment van den Graaf van Hoord,
 benevens een train van Artillery, by d'overige Troupen voeg-
 de. 't Regende midlerwyl dag en nacht; weshalven d'attaque
 tot den 18^{den} uitgeſteld moeft worden: hoewel den Hertog
 alle bedenkelijke moeite aanwendde om werk te beginnen. On-
 dertuffchen wierd d'uitvoering by veelen voor onmogelyk ge-
 houden; zo om dat de Cavallery, voer uit getoogen, al niet
 da-

dagen in 't gezicht van de Vyanden had gestaan, als om dat de Linien met tien duizend gereguleerde Soldaaten, (behalven de Boeren) en onder de zelve vier-en-twintig Esquadrans Ruiters en Dragonders, bezet waren; mitsgaders dat men op ieder afstand van honderd en vyftig schreden een wel geslootene en gepalissadeerde Reduit te overweldigen; een Graft van achtien à twintig voeten wyd, en zeven à acht diep; en door de veelvuldige regen, vyftien schreden achter de zelve, noch een Beek van gelyke wydte en diepte te passeeren had, eer men verder in de Linien kon indringen; en dat ieder Reduit, wel verdedigd zynde, bekwaam was om de Geallieerde Troupen zes uuren lang op te houden. Niettemin, onaangetoef alle deze swaarigheden, verordende men den 18^{den}. zynde Saturdag, drie attaques, en begon den aanval met het losbranden van d' Artillery op der Vyanden Ruitery, genaderd om hun Voetvolk t'ondersteunen. Alle de Granadiers van des Hertogs Leger, ondeschraagd van de Muskettiers, vielen op de Reduiten aan; swommen of waadden op fascynen over de Graft, en drongen met gedoken hoofde voort: 't geen de Vyanden in minder als een half uur deed beswyken; Nooit zag men slapper wederstand bieden, hoewel men meer als drie uuren werk had eer men, wanneer men de Linien gepasseerd was, zich in slagorder konde stellen; zynde de hardste stoot, en waar in de Franschen zich met behoorlyke manhaftigheid kweeten; alleen in 't passeeren van d' eerste Graft en de Beek geweest. De gantsche actiestond den Geallieerden op omtrent twee hondert zo dooden als gekwetsten. Den Hertog liet aanstonds een goed getal van Pionniers commandeeren; om de Linien te slechten, latende een genoegsame menigte van Troupen om hem t'ondersteunen, en rukte met d'overigen landwaart in. Den 2^{den}. diel by de Brug van Treffin, tusschen Doornik en Ryssel; mitsgaders een Kasteel 't geen 'er tegen over legt, al waar de Franschen zich versterkt hadden, aantasten. Na een wederstand van omtrent een uur verlieten zy het; hebbende by deze gelegenheid ongevaar vier hondert man verloren, en den Hertog van Wirtemberg, hondert twintig dooden en hondert vyftig gekwetsten bekommen. Hy bezichtigde des anderendaags deze Post, en, na 'er

1693.
Augustus

een goede Wacht te hebben gelaaten, stuurde een Detachement na de kant van Douay, ten einde het gansche Land van Artois onder contributie te zetten. Men veroverde ook noch eenige andere Kasteelen en Posten, en maakte zich zo volkomen meester van al het platte land, dat men wel haast Gedeputeerden van alle kanten zag aankomen, om wegens de brandfchatting t'accordeeren. Meer als zes Millioenen wierden 'er verzameld, zo wegens dit als wegens de voorgaande jaaren; invoegen dat al de moete, welke de Franfchen hadden genomen, en de kosten die zy federt het begin van den Oorlog hadden gedaan, om dit Land te behoeden, hier door t'eenemaal vruchteloos wierden gemaakt: dewyl d'Inwoonders de contributien van dien tyd af moesten betaalen. Maar laat ons den Hertog van Wirtemberg bezig laten met de zelve in te vorderen, om den Leezer mede te deelen 't geen zich ondertuffchen tuffchen de Legers van den Maarschalk de Luxemburg en den Koning van Englands toedroeg.

Veldftag
tuffchen
den Ko-
ning
van Enge-
land en
den Her-
zog van
Luxemburg.

Deze Vorst te Tongeren het verlies van Huy verftaan hebben, en vreezende dat den Hertog van Luxemburg de voortocht mocht neemen, en te Park gaan campeeren, 't geen van een groot nadeel voor het Leger der Geallieerden geweest zou zyn, keerde den 25^{den} weder na Neden-Hefpen aan de Geete, en bleef daar leggen tot den 28^{den}. met het oogmerk van zich de volgende dagen in het Campement van Park te vervoegen. Maar de Maarschalk de Luxemburg, wetende dat de Koning een groot Detachement na Vlaanderen had gestuurd, mitfgaders een ander na het Land van Luik, en dat zyn Leger maar veertig à vyf-en-veertig duizend man sterk was, besloot hem aan te tasten eer hy zyne oude post hernomen had, en rukte ten dien einde alle zyne Benden by oen, hebbende 'er zelfs ook eenigen uit de gebuurige Garnifoenen gelicht, zulks dat zyne Armée zich over de leventig duizend man sterk bevond. De Slag geschiedde op den 29^{den} der Maand July; gelyk de Leezer, benevens alle d'aanmerkelykfte omftandigheden, uit de volgende Brieven en Relaazen kan zien.

Missive van den Heere van Dykveld , geschreven in het Leger tot Diest den 30. July 1693. omtrent den middag.

1693.
Augustine

Hoog-Mogende Heeren,

Ergisteren, den acht-en-twintigsten dezer, den Koning bekomen hebbende advyzen, dat den Hertog van Luxemburg met zyn Armée op ons Leger, staande alstoen by Neer-hespen, aanmarcheerde, om, zo voorgegeeven wierd, of ons aan te tasten, of een marche op ons naar de kant van Leuven te winnen, steeg datelyk te paard, om alles te recognosceeren; en vindende, dat den Vyand waarlyk met alle zyne macht ons aannaderde, vond goed; de gantsche Armée te trekken uit de Linien; ende zodanig te posteeren, dat hy den Vyand zoude kunnen afwachten, en haar vigoureuselyk resistceeren; ondertusschen de Bagagie, die noch in 't Leger was, doende defileren naar de kant van Leeuw.

Van tyd tot tyd kwam den Vyand zeer sterk op ons af; maar en ondernam dien avond niet met al.

Den Koning inmiddels continueerende in 't neemen van alle mogelyke precautien, deed door d'Infanterye occupceeren alle de Heuggen, en voorts, daar 't van den dienst kónde wezen, verscheide Retrenchementen opwerpen.

's Morgens met den dag, zynde gisteren, de geheele Armée vanden Vyand in 't gezicht gekomen zynde, begon men ten weder-zyde sterk te kanonneeren. Onze Artillerie, dewelke de hoogte hadde, en heel wel was geposteert, deed zeer veel schade; en die van den Vyand daar tegens aan ons zeer geringe: behalven dat den Heere Grave van Solms, Generaal van de Infanterye, door een kanon-kogel zyn rechter been, kort onder de knie, is afgeschooten.

Omtrent ten tien uren, de Franschen noch al zynde genadert, begonden dezelve te attaqueeren aan de rechter Vleugel, en hadden in den aanvang op eene plaats wat avantages: maar wierden terstond daar gereponsteert, gelyk als ook op alle de andere posten daar zy aankwamen, ende dat alles met ongelooffelyk groot verlies.

Om elf uren vielen zy ook aan op verscheide posten van het Corps de Bataille, en de linker Vleugel, en wierden, schoon onvergeelykelyk veel sterker als de onzen, zo vigoureuselyk ontfangen, dat zy, hoewel meermalen met versich volk wederom aankomende, t'elkens te rug zyn gedreeven, met ongemeen verlies.

Hoog-Mogende Heeren, eindelyk als men uit hare bewegingen, zo aan 't Corps de Bataille, als de linker Vleugel, niet anders konde

1693.
Augustus

de oordeelen, of den Vyand begon te retireeren, zo hebben zy hare meeste macht achter om aan de rechter zyde t'laaten getrokken, en daar mede onze rechter Vleugel met een zeer groote furie op verscheide plaatsen aangetast: en vermits hare Armée verre superieur is geweest aan d'onze, en 't getal van de Esquadrons en Bataillons, met dewelken zy ons kwamen aan te tasten, verre overwoog die genen dewelke moesten defendeeren, zo hebben zy door de menigte d'onzen op een plaats of twee geforceert en zo tot in 't Camp de Bataille doorgedrongen. Verscheide Esquadrons van 't Corps de Bataille, en de linker Vleugel, tegens den Vyand aangewend, hebben den zelven een of twee maal doen retireeren; maar zyn eindelyk genoodzaakt geweest te wyken.

Den Koning gaf daar op ordre, dat de Infanterie, dewelke was in 't Corps de Bataille, en de linker Vleugel zoude afmarcheeren, en deed te gelyk de rechter Vleugel de weg na Tienen retireeren; welk laatste noch is geschied met redelyk goede ordre: en heeft zyn Majesteit zich ook derwaarts voor zyn Persoon begeven.

Hoog-Mogende Heeren, aan onze zyde zyn de posten zo wel gekozen geweest, en door 't opwerpen van eenige aarde, en het postceeren van de Bataillons en Esquadrons, zo wel versterkt, als genigints de gelegenheid van de plaats konde lyden: ende is ook den Vyand t'elken en alomme zodanig gesluit en gerepousteert, en voorts het gevecht van den beginne tot den eynde gevoert, zonder eenige de minste confusie of disordre, tot dat zy op de laatste groote attaque aan de rechter Vleugel zyn doorgebrooken; zo dat het wel zeker is, dat zy gedurende 't gantsche Gevecht ongelyk meer volks hebben verlooren als wy: maar in de retraite hebben wy, voornamentlyk onder de Cavallerie, vermits het nadeelige Terrain, schade geleden.

Den Koning is geduurig van 't een na 't ander gereeden, en alomme present en in 't vuur geweest; heeft ook verscheide Bataillons en Esquadrons, met het rapier in de hand, zelfs aangevoert: zo dat God niet genoeg kan werden gedankt, dat, als by miracul, zyne Geheyligde Persoon behouden, daar van is afgekomen, geen ander ongeval hebbende gehad, als alleen dat een kogel hem een kleine contusie in zyne zyde heeft geslagen.

Hoog-Mogende Heeren, vermits de kortheid des tyds, heb ik de occasie noch niet kunnen hebben om alle particulariteiten, in de Bataille voorgevallen, als mede wie dood of gevangen mogen zyn, te vermelden.

De Infanterie heeft voor het meerendeel hare retraite genomen langs Leeuw herwaarts, gelyk ook een gedeelte van de Cavallerie; en de zelven werden hier verzamelt, om met hare respectieve Regimenten en Bataillons te marcheeren naar de kant van Mechelen: werwaarts ook werden gelcid de Ruiterye, en verdere Infanterie,

die

die de route van Tienen hebben genomen; en zal aldaar de Armée weder werden geformeert, die in 't korten wederom zeer confidabel zal wezen, alzo men, behalven de vyf en twintig Bataillons en veertig Esquadrons met de welken den Heer Hertog van Wirtemberg de Linien in Vlaanderen heeft geforceert, en de Contributien ingevoert, noch dertig Bataillons in Luik heeft.

1693.
Augustus

Waar mede,
Hoog Moog. Heeren, &c.

Getekent,

E. VAN WEEDE.

Diest den 30. July, 1693.

Op dezen Brief volgde des anderendaags het onderstaande Relas.

Relas wegens de Bataille, voorgevallen by Landen tusschen het Leger des Konings van Vrankryk, gecommandeerd door den Hertog van Luxemburg, en dat der Geallieerden onder het gebied des Konings van Engeland.

DEN 28ten. deezer is den Hertog van Luxemburg 's morgens ten 2 uuren van omtrent Luik opgebroken, en marcheerde dien dag ongeveer 8 uuren; komende 's avonds omtrent Landen, alwaar onze Armée tusschen de Geete en de Beek gecampeerd was, daar zy zich den gantschen nacht retrencheerden, en al het Kanon op de Avenüs planteden. De Vyanden ondertusschen zich wel 3000 man sterker bevindende dan de Geallieerde Armée, zyn den 29ten. deezer, 's morgens ten 4 uuren, met hunne Cavallery op onze Rechter Vleugel, gecommandeerd door den Keurvorst van Beyeren, aangevallen: doch wierden tot verscheidene malen afgeslagen. Ondertusschen hadden de onzen het Kanon zoo voordeelich op den Berg geposteerd, dat daar door zeer veel schade onder de Franschen wierd gedaan. Daarenboven hadden wy dat voordeel, dat ons Leger op de top van den Berg staande, en na achteren afgaande, daar door bedekt wierd. Het Kanonheeren begon eerst van onze kant, 's morgens al heel vroeg: doch 't was wel 6 uuren eer 't Kanon des Vyands zich liet hooren; hebbende zy ondertusschen hun Leger geposteerd, en langs den voornoemden Berg tot over onze Slinker Vleugel gemarcheerd: 't welk haar veel volks heeft gekost: dewyl men zien kon, dat zy als met geheel straatens doorschooten wierden. En dewyl zy op onse Rechter Vleugel de

1693
Augustus

meeste force wilden doen, zoo hadden zy hanne Slinker Vleugel veel swaarder als de Rechter gemaakt, doch echter zo, dat zy voor ons Corps de Bataille en Slinker Vleugel genoegsame Manschap hadden; 't welk de oorzaak was, dat wy onze Rechter Vleugel uit de Slinker, of het Corps de Bataille niet konden secondeeren. 't Was omtrent 9 uren eer des Vyands Infantery op onze Rechter Vleugel aanviel; en toen begon het gevecht op zyn hevigt. Men zegt ook, dat de Franschen eenige duizend Ruiters van achter Tienen deden omtrekken, welke in ons Corps de Bataille meenden gevallen te hebben; doch wierden door de onzen in confusie gebracht. 't Gevecht continueerde zeer hevig tot 's middags ten 3 uren, zynde de Vyand tot zes-maal toe met groot verlies te rug gedreven; doch de zevende reis met een zeer groote macht op nieuws versterkt zynde, deden zy de Rechter Vleugel wyken: 't welk eenige confusie baarende, begon het Corps de Bataille en de Slinker Vleugel mede achterwaarts te deinzen, retireerende de Cavallery zich door het Riviertje en de Moerassen, en de Infantery al vechtende in sedelyke goede orde na Lecuw. Het gevecht in de Slinker Vleugel duurde noch al tot omtrent 5 uren. Omtrent 500 Paarden en 1000 Voetknechten zyn met de kleine Bagagie na Dieft geweeken. In 't begin van 't gevecht is den Graaf van Solms zyn been afgeschooten; en word van zommigen gezegt, dat dezelve kort na zyne quetsure zoude overleden zyn. De Prins van Barbançon, de Graaf van Athlone, en den Heer Fagel, beneffens den Heer van 's Graavenmoor, worden vermist; en geloofd, dat zy gevangen zullen zyn. Den Hertog van Berwick, Natuurlyke Zoon van den gewezen Koning van Engeland, zegt men dat by de onzen gevangen is. Men verzekert, dat 'er van beide zyden wel 36000 man, doch verre het grootte gedeelte van de Vyanden, zouden gebleeven zyn. Het Regiment Gardes van den Koning van Groot Britanniën zoude 3 Standaarden van den Vyand bekomen hebben. De Franschen slaan tegenwoordig noch tot Landen, enz.

Meerder byzonderheden, voornaamentlyk noopende het beleid en de persoon des Konings van Groot Britanje, behelst het volgende

Extract van een Brief van den Adjudant van het Regiment van de Gardes Dragonders des Konings van Engeland, geschreeven uit het Campement te Carnos, by Vilvoorden, den eersten Augusty 1693.

Ziet hier het recht verhaal van 't geen 'er zich heeft toegedraagen, daggende in het Campement by Sautles, kwam den Hertog van Luxemb.

Luxemburg (wel onderrecht wegens de Detachementen welke ons Leger na Vlaanderen, Luik, en Marftricht had laaten afgaan) zich den 28ten. July voor ons Campement poftceeren, neemende aldaar poft, met het voornemen van ons des anderendaags aan te taften. Wy fielden ons in flagorder, en bleeven de gantsche nacht in dien ftat. En gelyk de Koning wel wift, dat onze Armée byna de helft fwaker was als die der Vyanden, verzuimde hy niets om die attaque te wederftaan. Hy beval aan d'Infantry, dat ze zich zou retrenchee- ren; gelyk ze ook waarlyk deed: maar het retrenchement was echter geen groote zaak, ter oorzaak van den korten tyd dien men 'er toe had. 's Morgens, omtrent ten vyf uuren, begon den ze onze rechter Vlengel aan te taften, die door onze Infantry zeer wel onderftond wierd. Nooit heeft men een zo verwoede en geweldige attaque gezien, als die zich zes uuren lang vertoonde. Ons kanon, 't geen met fchroot gelaaden was, en onze Infantry lieten de Vyanden geftadig binnenschoots komen, en weerden hen aldus af tot omtrent elf uuren, wanneer hen eindelyk t'eenemaal de moed ontviel. Zy namen dan het befluit van ons aan de linker zyde der Armée aan te taften; doch zy wierden 'er niet beter onthaald als aan de rechter. Echter duurde deze actie zo lang niet als d'andere; en zy wierden eindelyk verdreeven. Men kan wel oordeelen, of zulke geweldige attacks gefchied zyn zonder dat wy 'er enig volk verlooren hebben. Nochtans is het gewis, dat wy niet half zo veel hebben verlooren als de Vyanden. In een woord, hunne Infantry wierd t'eenemaal geruineerd; en men verzekert, dat ze in geen ftat zyn om een belegering t'ondernemen. Men zag in deze actien onzen grooten Koning ieder oogenblik aan het hoofd der Bataillons, met den degen in de hand, ftortende op de Vyanden als de minfte Soldaat. 't Is zeker, dat men hem eensonder anderen aan het hoofd van twee Engelfche Regimenten heeft gezien, en dat hy 'er met deze twee, in 't gezicht van het gantsche Leger, zeven heeft geflagen, hebbende hen meer als een quartier uurs voor hem heen doen vluchten. Ik geef u eens te denken, in wat vrees toenmaals de gantsche Armée voor zyne Koninglyke Perfoon was; doch echter door een zo treffelyk voorbeeld aangemoedigd, om de treden van zulk een grooten Capitein te volgen: Een musketschoot heeft hem de helft van zyne charp weggenomen, en de kogel hem het vel een weinigje gefchrimpeld: doch God zy gedankt, die hem bewaard heeft. Twee zynere Handpaarden zyn dicht by zyn lyf met kanonkogels doodgefchooten. Men moet echter van alles de waarheid zeggen, en zelfstot lof der Vyanden. Gy moerdan weeten, dat 'er na dien geweldigen aanval een kleine ftatand van wederzyde gezien wierd: en in dien tyd verzamelde den Hertog van Luxemburg alle zyne Cavallery, welke men verzekert eens zo fterk geweest te zyn als d'onze. Hy kwam op d'onze aanvallen; en daar gefchiedde van wederzyde een groote flichting: maar by ongeluk

1693.
Augustus

1693.
Augustus

hoog de onze, zulks dat wy genoodzaakt wierden te wyken; en wy verloren ook zelfs een gedeelte van onze Artillery. Niettemin, geloofst vryelyk, dat de Franschen geen reden hebben om zich over deze zaak te beroemen, als dat ze meester van het Slagveld zyn gebleeven. Wy hoopen, dat wy binnen acht dagen tydts een grooter Leger zullen formeeren, als 't geen wy hadden; en dat wy de Vyanden zullen kunnen opzoeken, of een belegering onderneemen. Men zegt, dat het des Konings dessieu is. Ik vergat u te zeggen, dat wy een groot getal Standaarden, en zelfs eenigen van de Gardes du Corps, van de Vyanden hebben veroverd. Ziet daarde zuivere waarheid; daar ik te meer af verzekerd ben, dewylik verscheidene maalen door den Brigadier d'Épingle gecommandeerd ben geweest, om geduurende den stryd van het eene eind der Armée na het ander te gaan, enz.

Voegt hier by het onderstaande Verhaal, daar de zaaken met nauwkeurige omstandigheden in ten toon gesteld worden.

Relaas van den Slag, geleverd tusschen St. Truyen en Tienen, den 29sten. July 1693. geschreeven door een Officier van het Geallieerde Leger aan een zyner Vrienden.

GY hebt verstaan, Myn Heer, dat wy na het verlies van Huy weder in het Campement van Neer-Helpen zyn gekomen, een Dorp gelegen aan de Rivier de Geete, daar het Quartier van den Koning was, en van waar wy den 24sten. dezer Maand waren opgebroken. Ik heb u geschreeven, dat de rechter Vleugel van ons Leger zich uitsprekte tot aan het Dorp Winden, en de linker voorby Dormal, een halve myl van Leuven. 't Campement had het voordeel van van achteren gedekt te zyn door de gemelde Rivier, en de Beek de Beche voor een gedeelte van het Corps de Bataille en de linker Vleugel van de Cavallery te hebben: maar aan d'andere kant had het het na deel van aan de rechter zyde 'teenemaal van sterkte van gelegenheid ontbloot te wezen. Want van de Rivier de Jeurre of Jekker af, alwaar het Leger des Hertogs van Luxemburg zich na de verovering van Huy had neergeslagen, was het veld wydloftig en onbelemmerd genoeg om met een groot front van gerangeerde Troupen met gemak op ons te kunnen aantrekken. In dit Campement waren wy in rust van den 26sten. tot den 28sten. der Maand, wanneer een Party, door den Graaf van Athlone na het Vyandyk Leger uitgezonden, 's namiddags ten een uur twee Fransche Deserteurs medebracht, waar uit men verstond, dat het opgebroken was, en met het krieken van den

den dag had begouwen te marcheeren. De Koning had 'er ook eenige oogenblikken voor dat de Vyandlyke Troupen, en zelfs in een considerabel getal, aan de kant van Avernas te voorschyn kwamen, bericht af gekreegen. Straks wierd aan onze zyde order gegeven om te paard te stygen. Men detacheerde van de groote Wacht een menigte van Parteyen op ontdekking, welke ons altemaal van de tegenwoordigheid der Vyandlyke Armée verzekerden. d'Onze wierd dan in slagorder gesteld; het Dorp Neerlanden, aan de Vliet de Beche gelegen, door het Regiment van den Brigadier Churchil ingenomen; en andere Posten voorzien, om niet overrompeld te worden. Dien dag ondernam de Vyand echter niets, mogelyk om dat hy een uitsteekend groote marsch had gedaan, dat zyne Infantery moeite had om te volgen, en om zich te beter te bereiden tot ons des anderendaags aan te taffen. Van onze kant wierd alles gedaan, 'tgeen mogelyk was, om de verwoede attaque, daar een Leger, meer als veertig Bataillons en een groote menigte van Esquadrons sterker als het onze, ons mee dreigde, te wederstaan. Men maakte des nachts een Retrenchement van het Dorp ter rechter hand af tot aan de Vliet de Beche, na de kant van Neerlanden. De Graaf van Ashlone liet eenige boomen op den oever van de Vliet, alwaar waadbaare plaatsen waaren, om verhakken; en de wegen, welke zich derwaarts strekten, wierden, zo goed als het kon geschieden, met traversen of barricaden afgesneden. 's Anderendaags, zo haast als het dag was, bemerkte men op nieuws de beweging der Vyandlyke Troupen: en die daags te vooren niet konden gelooven, dat ze 't op ons gemunt hadden, begonden 'er zich nu af te verzekeren; hoewel anderen by het gevoelen bleefven, dat de gantsche beweging, welke de Maarschalk de Luxemburg voor ons liet maaken, niet en geschiedde als om ons te misleiden, terwijl hy eenigelyke Troupen na de kant van Leuven zou sturen, om 'er ons den weg van af te snyden. 'k Wil niet disputeeren, of deze redeneering op goede gronden steunde; maar ik geloof wel, dat de Koning beter als iemand voorzag, wat 'er stond te geschieden: want zyne Majesteit liet alles tot den stryd gereed maaken, en de noodzaakelyke schikkingen tot een wakkere wederstand verordenden. De Generaalsperfoonen, ieder aan zyne kant, beyverden zich om d'orders van zyne Majesteit te volvoeren. Het Dorp, 'tgeen onze rechter zyde dekte, wierd ingenomen door eenige Engelsche Bataillons, gecommandeerd door den Lieutenant Generaal Talmash, mitsgaders door die van Brandenburg en Hanover, geleid door hunnen Keurprins en andere Generaalsperfoonen. Men rangeerde een gedeelte van het Corps de Bataille langs het Retrenchement; wordende aan de rest order gegeven om het Dorp Neerlanden en de Vliet de Beche te verdedigen. De Dragonders van den Koning, gecommandeerd door den Brigadier Eppinger, en die van Hessen, wierden

1693.
Augustus

1691.
Augustus

den ter linker hand van d'Infantery geposteerd. Die van Firsharding bewaarden het Dorp Dormal, 't geen onze linker zyde dekte. Eindelijk, de Cavallery schaarde zich in twee linien, van de rechter Vleugel af tot aan de linker, achter de gantsche Infantery. Zodanig was onze slagorder, terwyl de Vyanden zich in de vlakte voor ons uitbreidden, om onze rechter Vleugel t'omringen, doende eenige Infantery derwaarts marcheeren, en eenige Cavallery op twee linien daar achter rangeren. Men had malkander alreeds van de batteryen geplaatst op de hoogtens, begonnen te beschietsen. Een der onzen trachtte de Vyanden te verdryven uit de heggen en huizen, welken zy niet ver van ons Campement, byna voor het midden, ingenomen hadden. Anderen gaven vuur op de Troupen, en, na de maat dat ze naderden, incommodeerden hen zo veel als 't immers mogelyk was. Dit gelukte ons redelyk wel. Maar een gedeelte van onze Cavallery had ook dapper van een hunner batteryen te lyden, waar af het kanon reannen en paarden over hoop schoot: d'Infantery had het ongeluk, dat haar Generaal, de Graaf van Solms, buiten het gevecht gesteld wierd, door een rampzalige kanonkogel die hem een been wegruam. Dit verlies was zo veel te doodelyker voor ons, dewyl het voor den slyd geschiedde, en ons beroofde van de zorgen en goede orders van een Generaal, op wien zyne Majesteit een des te byzonderer vertrouwen stelt, dewyl zyne verdiensten aan al de wereld bekend zyn. Kort na dit ongeluk begon de schok ter rechter hand, omtrent het Doep 't geen ons Leger aan die kant dekte. 't Was na negen uren. Den aanval was verwoed, en de verwoering hardnekkig. Nooit kwact zich Infantery beter van haare plicht; en de standhaftigheid van beide de Partyen hield het lang in twyffel, wie een post, die de winst of het verlies van den Slag moest uitzeyzen, zou winnen of verliezen. De Vyandyke Cavallery bleef ondertusschen niet t'eenemaal ledig: Eenige Esquadrans vielen ter rechtes hand van het Dorp aan; doch wierden omringd en gestagen: en wanneer wy 't noch het minst verwachtten, zagen wy een Esquadron, aangevoerd door den Franschen Brigadier Monsr. de Maurevers, hol over bol in onze linien vallen, dringende gestadig voort, tot dat eenige Ruiters van onze Esquadrans toe kwamen schieten, en hen altermaal onder de voet hakten; uitgezondert eenige weinige die gevangen wierden genomen. De Commandant was van het getal der dooden. Ondertusschen begon het vuur der Infantery allengskens te minderen; en na drie verscheidene aanvallen hield het t'eenemaal op: want de Vyanden weeken af; en d'onzen behielden de post met grooter glorie, hebbende een ongelooftelyke menigte van Franschen doen sneuvelen, en de heggen en wegen met dooden en gewonden vervuld. Maar een oogenblik daar na wierd men gewaar, dat de Vyand niet aangepaasden had om zo haast te eindigen; beginnende hun kanon zich ter linker hand te Neerha-

den.

den te laten hooren. 't Vuur was niet minder verwoed als het eerste, en duurde ook niet veel korter: maar het lot toonde zich niet gunstiger voor d'Aantasters. Met welke dapperheid, en in hoe grooten getal, de Vyanden van die kant ook aanvielen, 't was altemaal vruchteloos. Hunne Generaalen brachten d'Officieren en Soldaaten maar op de slachtbank, en wonden niets op de hardnekkige dapperheid der Bataillons van den Staat, aangemoedigd door de tegenwoordigheid van onzen onverzagden Veldmaarschalk Generaal, den Prins van Nassau, Stadhouder van Vriesland, en van onze Lieutenants en Majoors Generaal der Infantery. Ondertuschen had de Maarschalk de Luxemburg zyne Cavallery in de vlakke voor ons Retrenchement in slagorder doen stellen. Gelyk ze t'eenemaal bloot stond, kon het niet anders wezen, of ze moest dapper van ons kanon te lyden hebben, 'tgeen haar van drie à vier kanten beschoot. Maar na dat deze laatste attaque zo kwalyk was uitgevallen, retireerde ze een weinig achterwaarts, en posteerde zich wat meer op de rechter hand. Thans begon men een vierde, aan de zyde daar de drie anderen geleverd waren. Zy wierd ook met geen minder wakkerheid aangevoerd: maar de wederstand was 'er swakker. d'Infantery, welke aan die kant gevochten had, begon te voetslanken, en kon niet spoedig genoeg ondersteund worden; vermits 'er ten dien einde nieuwe Bataillons van de linker Vleugel moesten komen: en zy begonden ook zelfs te beswyken, aangezien d'ongelykheid van onze Troepen met die der Vyanden, en dat d'andere posten niet t'eenemaal ontbloot konden worden van de Ligchaamen, die hen moesten verdeedigen. Eindelyk dan kreegen de Franschen het Dorp Winden in, mitsgaders een gedeelte van het Retrenchement 't geen zich derwaarts strekte, en begonden eenige Cavallery door d'openingen te doen binnentreden, en zich onder het faueur van de Muskettery, welke langs het Retrenchement en de gewonnene Heggen stond, in order te stellen, en onze rechter Vleugel van drie kanten t'omringen. Hier deden onze twee Lieutenants Generaal der Cavallery van den Staat, de Heeren van 's Gravemoer en Obdam, met alle mogelyke naastigheid hunne Esquadrans rangeeren, en aan alle kanten, daar die der Vyanden zich formeerden, het hoofd bieden, en persten de geveekene Bataillons moed te scheppen, en weder tot den sryd te keeren. Ondertuschen kwam Mylord Athlone, onze dappere Generaal van de Cavallery, by de linker Vleugel, alwaar zyne Excellentie de bewegingen der Vyanden geobserveerd had, en gaf order om 'er op in te branden. Dit geschiedde met groote wakkerheid, terwyl de rechter Vleugel van de Cavallery der Geallieerden het zelfde deed: en de Franschen daar benevens veel te lyden hebbende van het vuur der Vyandyke Infantery, 'tgeen zy ter zelve tyd moesten verdueren als de d'Esquadrans voor zich hadden, wierden ze over hoop gesmetten,

1693.
Augustus

1693.
Augustus

en in route geslagen. Veele herzamelden zich, en keerden weder ten stryd, na anderen die het zelve lot met hen hadden gehad: en eindelijk wierd het gevecht van de Cavallery algemeen, immers voor zo veel de grond toeliet. Die van den Staat na een loffelyke wederstand geslagen zynde, nam d'Engelsche, aangevoerd door den Prins van Nassau-Sarbruk, onzen eersten Veldmaarschalk Generaal, mitsgaders den Heer van Ouwerkerk, en Mylord Portland Lieutenants Generaal, haare plaats, en viel stoutmoedig aan: maar de Vyanden, zich hoe langer hoe meer versterkt hebbende, verdrukten hen door hun getal, en herstelden den kwaaden uitslag der eerste attaques van hunne Infantery door de geheele nederlaag onzer Cavallery. Toen was het geen tyd meer voor onze Bataillons om wegens den angstocht te balauceeren. Zy weeken dan in goede order, door de zorgen der Generaalen die hen zo dapper hadden doen vechten, en wierden gevolgd van de Dragonders des Konings, en d'anderen die ik genoemd heb. De Spaansche en Beyersche Cavallery, na alles gedaan te hebben 't geen men 'er tot den dienst van den Koning, kunnen Meesters, en van zyne Keuryorsfelyke Doerluchtigheid, wiens gezicht alleen de dappersten als desperaat kan doen ageeren, en de vreesachtigsten dapper maakt, af kon. verwachten, week na de kant van Tienen, zo goed als ze kon. d'Engelsche en die van den Staat wierp zich hol over bol in de Rivier de Geete, tot daar toe vervolgd, en salveerde zich door Leuven na Diest. De weinige passagie, die 'er in de Rivier was, daar geen bruggen over lagen, heet 'er veelen doen verdrinken, en mogelyk zo veel als 'er op het Slagveld zyn gesneuveld, 't geen wy door onze fataliteit genoodzaakt zyn geweest ten drie uren na den middag, benevens een gedeelte van ons Kanon, 't week aan de rechter Vleugel al te haast verlaaten wierd van de geenen die het commandeerden, aan de Vyanden te laten. De Franschen schootten 'er een generaale charge mee wegens hunne victorie, eer wy ver genoeg waren om het niet te kunnen hooren. Ziet daar, Myn Heer, hoe zich de Slag heeft toegedraagen, die voor ons maar al te ongelukkig is geweest, hoewel de wakkerheid van onze wederstand de Vyanden hunne overwinnig duur genoeg heeft doen koopen; gelyk de Lyften van het wederzydsche verlies, die wy zekerlyk metter tyd zullen krygen, wel zullen uitwyzen. Een troost in het onze is, dat het God beliefd heeft de geheilige Persoon van zyne Brittanische Majesteit te behouden, in alle de gevaaren daar hy zich voor heeft bloot gesteld, vliegende als een bliksem overal, om zyne orders onder een hagel van kanon- en musketkogels te geeven. Hy week na de kant van Tienen, en bevindt zich tegenwoordig in d'Abdy van Bethlehem, van waar hy zyne orders uitstuurt, om, zo lang als 't de tyd kan toelaaten, in dit ongeluk te voorzien. Wy hebben den Hertog van Berwyk, Lieutenant Generaal, die aan d'attaque van Winde commandeerde,

ge-

gevangen genomen. De Gevangenen van aanzien van onze Troupen zyn den Heer van 's Gravemoer, Lieuténant Generaal, den Heer van Zuilestein, Majoor Generaal, en den Hertog van Ormond, die gevaarlyk gekwetst is. Ons Volk heeft een groot getal van Vaandels en Standaarden van de Vyanden veroverd, daar ik het recht bescheid niet af en weet, maar alleenlyk dat 'er een is in het Regiment van den Heer van Obdam, en drie in dat van den Colonel Dompré, die van de laaften retireerde, en zich in goede order voegde by d'Esquadrans welken de gemelde Generaal na Leeuwe voerde. Een gedeelte van de brokken der Armée verzamelt zich aan de kant der Abdy van Everbeurde, een ander omtrent Mechelen, alwaar ik geloof dat de Koning het Leger op nieuws zal formeeren, en versterken met de Troupen, die wy in 't kort zullen krygen. Ik ben, enz.

In 't Campement van Thiffels, den 31sten July 1693.

Doch met méerder en netter particulariteiten zal het werk begreepen kunnen worden uit het volgende

Omstandig Relas wegens de Bataille van Landen, door den Koning van Groot Brittanniën gezonden aan haar Hoog Mog: de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, den 2 Augusty, 1693.

DE Koning den 18 July in 't Leger tot Park zynde, en verslaan hebbende dat de Vyanden na de Maas marcheerden, trok daar op den zo na Pillemont, en ontving aldaar tyding, dat de Vyanden Huy attaquerden; waar op zyn Majt. de marsch voortzette tot aan Hopetriingen, tusschen St. Truyen én Tongeren, met voornemen om de Plaats te ontzetten; doch verstond aldaar, dat dezelve zig dien dag had overgegeven. Dies detacheerde hy 10 Bataillons, om zig in Luik te werpen, en quam 's anderendaags weder te Néerhespen, blyvende daar om zig niet te verre van de Vyanden te verwyderen, eer men derzelver deffinen wist, zendende dagelyks Partyen uit in hun Leger, 't welk zig uytstreckte bykans van de Jaar tot aan de Maas. Den 28 rapporteerden de Partyen, dat zy zo verre niet hadden konnen avanceren, gelyk zy te voren gewoon waren, om dat zy een groot Corps Cavallery op de hoogte van de Meulen van Waren hadden ontmoet, 't welk haar had belet iets aan getne zyde van de Jaar te ontdekken. Eenige uuten daar na wierd de Koning geadveteerd; dat de Vyanden zig op de hoogte van St. Geertruydenlande, een goed half uur van ons Leger af, vertoonden; en dezelve gerescognoſceerd hebbende, verstond hy, dat het het Hoofd van hunne Armée was, welke voor den dag met een stille trom gemarcheerd had. Hier uit oordeelende, dat de Franschen ons wilden at-

1693.
Augustus

taqueeren, resolveerde hy haar af te wachten; en hebbende de zyne zig doen wapenen, en te paard stygen, rangeerde hy dien zelfden avond zyne Armée, stellende de Rechter Vleugel na 't Dorp Heylsem, en 't Kasteel Wange aan het Riviertje de Gheete, zoo dat het Slinker gedeelte deszelfs zig tot aan 't Dorp Neerwinden uitstrecte, zynde bedekt door Heggen en holle wegen. De Brigade van Ramsay, bestaande uit 5 Battalions, stond voor de Rechter Vleugel dicht by Laren, de Brandenburgsche Infantery tegen over Laren, en die van Hanover tegen over Winden. De Koning bevonden hebbende, dat het Land van Winden tot aan Neerlanden zeer open en bloot lag, deed 's nachts een Retrenchement opwerpen, en stelde het restecrende van zyne Infantery daar achter, en eenige Battalions in 't Dorp Neerlanden. De Slinker Vleugel begon aan de kant van 't Dorp Dormale, zynde bedekt door de Beek van Landen tot aan Neerlanden, alwaar zy een bocht makende, wederom keerde achter de Infantery, die in 't Retrenchement was om dezelve te ondersteunen. In deze gestalte passeerden wy de nacht, wanneer wy met het kricken van den dag de Vyanden zagen, in twee linien op de hoogte van St. Geertruydenlande, benevens een Corps 't welk na ons Retrenchement aan de kant van Winden voort trok. Met het opgaan der Zonne bevonden de Vyanden zig binnen 't bereik van ons Kanon, 't welk ontrent 2 uren lang op haar begon te spelen; maar zy deeden geen beweging tot ontrent 6 uren, als wanneer de geenen, die op de hoogte gebleven waren, in verscheide linien afdaalden: doch toen zy binnenschoots van ons Kanon waren, verlieten zy 't midden van de Vlakte, en deeden hunne Infantery afrekken na onze Rechter Vleugel by de Dorpen Winden en Laren, en na onse Slinker by Neerlanden, gefouteneerd door hunne Cavallery, die desgelyks de zyden van de Vlakte innam, hebbende aan de andere kant der Beek van Landen een Corps doen passeeren, om onze Slinker Vleugel in vrees te houden, terwyl zy hun grootste effort zouden doen op onse Rechter Vleugel, die zy een weinig na 7 uren attaqueerden. Het gevecht duurde aan die kant eenige uren met een onzekker succes; want de Vyanden verscheidene malen avancereende, wierden telkens gerepousseerd. Ook waren 'er eenige van hunne Esquadrans, die het Beekje by het Dorp Laren passeerden, en tot in ons Leger doorboorden: doch meest alle dezelve werden gedood, of gevangen genomen. Middelerwyl liet den Heer Keurvorst van Beyeren zig aan alle kanten van de Rechter Vleugel vinden, en, overal order stellende, deed zo wakker op de Vyanden chargeeren, dat hy eindelyk de zelve repousseerde, en te rug dreef tot in de Vlakte. De Brigade van Ramsay, die achter uit geweeken was, hervatte haare post; de Keur-Prins van Hanover voerde zelf zyne Infantery weder in haare posten: en de Prins van Brandenburg de zyne: doch de Vyanden waren echter nog niet gantschelyk uit het Dorp Winden gedreeven. De Franschen aldus zicte

de dat zy onze Rechter Vleugel niet hadden kunnen forceeren, at-
taquerden onze Slinker by 't Dorp Neerlanden; alwaar zy na een he-
vig gevecht afgeslagen zynde, ten tweeden male met versche Trou-
pen aanquam: als waanneer de Koning van de Rechter Vleugel, daar
hy noodige ordres had wezen stellen, recht van pas by de Slinker
aanquam, alwaar ook een zeer swaar gevecht en een groot vuur, meer
dan een uur lang, was; dog eindelyk bleven wy meester van 't Dorp,
en joegen 'er de Vyanden gantsch en aluit; waer op zynne Trou-
pen van die attaque, daar zy 't Hoofd dus gestooten hadden,
atrokken na hanne Slinker en omse Rechter Vleugel; daar het
schieten slapjes continueerde. En hoewel de Vyanden aan hane
Slinker Vleugel verlies geleden hadden, zo hadden zy echter
nog een gedeelte van 't Dorp Winden behouden, en eindelyk de
Heggen van de hoogte gewonnen, waar door zy Meester waren van
't Flank van ons Retrenchement. De Koning, die zich overal be-
vond, om alle disordres te remedieeren, hebbende de Slinker Vleu-
gel hersteld, kwam haastig na dat Dorp, en voerde onzo Engelsche
Infantry tot tweemaal toe na 't Retrenchement, alwaat deselve ge-
lyk ook overal, met een groote standvastigheid streed. Den Heet
Keurvorst schikte 2 Bataillons om den Vyand ter Slinker zyde aan te
grypen, terwyl 3 anderen den zelve aan 't Front bestreden; maar
eer by dit zyn dessein konde uitvoeren, bevonden de Vyanden, ver-
sterkt met Troupen van haar Rechter Vleugel, zich meester van den
uitgang van dat Dorp, en maakten een opening waar door de Ruitery
begon te passeeren, gesondeerd werdende door d'Infantry, welke
te achter de Heggen was. De eerste Cavallery, welke gepasseert
was, wierd gerepousseert; maar onze Infantry van 't Retrenchement
niet konnende langer verdragen het vuur van ter zyde, wierd genood-
zaakt zich te retireeren: en ons Kanon aan die kant niet meer zo we-
waargenomen werdende, passeerde des Vyands Ruitery met groot ge-
drang, en begon zich uit te breiden na haar Slinker zyde langs de Heg-
gen, door haar Voetvolk bezet. Het meerendeel van deze Ruitery
bestond uit Huls-Troupen van den Koning van Frankryk. Zo dra als
zy eenige Eskadrons geformeert hadden, chargeerden zy de Troupen
van Hanover en Brandenburg, die aan de Slinker zyde van de Rech-
ter Vleugel waren, en zy bedienden zich van de beweging, welke
een gedeelte van die Troupen toonmaals maakte, en wierpen dezel-
ven over hoop. Ter zelve tyd wendden zy zich ter linker zyde, en braken
ook de Spaansen, welke stonden ter rechter zyde van de Hanoversche
Cavallery. De Koning deze disordre ziende, deed een gedeelte van de
Slinker Vleugel avanceeren, om dezelve te herstellen: maar alzo ze
wyd was afgeleggen, gaven de Vyanden geen tyd om zich te stellen;
en hebbende geattaqueert de Hollandse Ruitery, welke aan de Slinker
zyde stond, ten deele van ter zyde, wierpen zy die over hoop eer-

1693.
Augustus

d'Eu-

1693. *Augustus* d'Engelsen in linie waren, die dan genoodzaakt waren te chargeeren in dat postuur als zy toen stonden, 't welk zy dedden, en eenige met succes, hebbede geslagen die hen voorkwamen. Maar de Rechter Vleugel nu al gedrongen wetende de Rivier te repasseeren, bevonden zich d'Engelschen omringt. De Koning, ziende dat de macht des Vyands t'eenemaal de overhand kreeg, zond aan de Generaals der Infantery van de Slinker Vleugel ordre, zich te retireeren na Leeuw; de Dragoners en Granadiers, van den Koning langs Dormaal, en d'Infantery met een deel der Cavallery van de Slinker Vleugel door Osmaal; hebbende de Vyand, welke met twee Linien Ruitery op de hoogte was, haar in de sctraite niet gattaquoert. De Koning allerwegen den aftocht hebbende doen commandeeren, en zich aan alle zyden omzet ziende, was genootzaakt de Rivier te passeeren, en had groote moeite om de Brug te bereiken, welke men had doen maken in het Dorp Neer-Helpan, alwaar zyne Majesteit weder kwam by een deel van zyne Gardes, en van de Cavallery der Slinker Vleugel, mitsgaders 't geene van de Brigade van Ramley was over gebleven: en op de hoogte van Tienen conjungoerde hy zich weder met de geenen, welke de Koorvoert van de Rechter Vleugel hadde by een verzameld. Met dit Corps marcheerde de Koning, en vernachtte tot Bottersem; en des anderendaags campeerde zyne Majesteit tot Bethlem na by Leuven: en 't overige van d'Armée, welke na Leeuw was geweest, ging by Diest campeeren, zijnde d'Armée noch niet by een. Wy konnen ons verlies niet zeker weten: maar dit weten wy, dat het veel minder is als wy in den beginne vermoent hebben. En het is zeer waarschynlyk, dat het verlies der Vyanden immers zo groot is als het onze, voornamentlyk in Voetvolk. Den Grave van Solms is in 't begin van 't gevecht het been afgeschooten: Mylord Portland is gekwetst: den Heer van 's Gravenmoer, den Hertog van Ormond, en den Heer van Zuylenstein zyn gevangen, den Hertog van Ormond swaar, en 's Gravenmoer licht gekwetst. Wy weten noch niet het getal onzer Gevangenen. Den Hertog van Barwyk hebben wy gevangen, met verscheide anderen, waar onder eenigen van aanzien; doch hebben daar van noch geen Lyft. Wy hebben eenige Standaarden verlooren, en wederom een vry groot getal Fransche Standaarden gewonnen.

En om zich een noch nauwkeuriger verbeelding van den Slag te geeven, behoeft men maar zyne oogen en overdenkingen te vestigen op 't geen wy voor het laaft hier inlyven.

Pertinente Afbeelding en Relas van de Bataille, op den 29 July 1693. tusschen de Legers van zyne Koninglyke Majesteit van Groot Brittannien, mitsgaders de Geallieerden, en dat van den Koning van Vrankryk onder den Hertog van Luxemburg, by Landen voorgevallen.

1693.
Augustus

Zyne Koninglyke Majesteit van Groot Brittannien had met het openen van de Campagne van dezen lopenden Jare 1693 zo hoogwys, als voorzichtig, zyn Campement tot Park by Leuven genomen, en daar door den Koning van Vrankryk (die met zyn Hoffstoet van Dames naar Vlaanderen uit zyn Ryk kwam afzakken, met een opgeblaze waan om zyne groote dessein, waar van men de geheele voorgegaanc Winter aan 't Fransche Hof zo hoog had opgegeven, in de Spaansche Nederlanden uit te voeren, en de zelve in persoon met zyne voorgezeide stoet van Dames aan te schoouwen) jammerlyk de kaart verseecken: zulks dat hy, die als een andere Casar tot noch toe in alle de ondernemingen, daar hy zich in persoon by bevond, gewoon was geweest te zeggen, *vini, vidi, vici*, nu onverrichter zake weder te rug na Versailles moest vertrekken; latende den Hertog van Luxemburg met een vry talryker Leger, als dat van Hoogst-gemelde zyne Koninglyke Majesteit van Groot Brittannien en van de Geallieerden was, in Vlaanderen blyven: die daar op zyn Campement tot Ju-doigne nam. En alzo de gemelde Legers vervolgens eenigen tyd vruchteloos tegen malkander waren blyven leggen, zonder dat de gemelden Hertog van Luxemburg, als de sterkste, aan zyne zyde iets kwam te onderneemen; zo heeft Hoogst-gemelde Majesteit van Groot Brittannien, den tyd niet langer vruchteloos konnende laten doorloopen, den Heere Hertog van Wirtemberg in 't begin van de maand July met omtrent 15 a 16 duizend Man, meestendeel Infantery, gedetacheerd, omme, neffens noch eenige Regimenten, die met hem uit de Garnisoenen van Aath, Oudenaarden en Charleroy zouden con-jungeeren, de Linien, waar mede de Franschen hare geconquesteerde Steden in Vlaanderen kwamen te dekken, te forceeren; 't welk by den zelve ook dapperlyk en gelukkiglyk uitgevoerd wierd; noodzakende den Marquis de la Vallette, die de zelve Linien met tien a twaalf duizend Man beschermde, alomme voor hem te retireren, alwaar de gemelden Hertog van Wirtemberg niet alleen het gantsche geconquesteerde Vlaanderen, maar ook een gedeelte van Vrankryk zelfs, tot een onopkroppelyke spyt voor de Franschen, onder contributie zette, en ook post bleef houden. Waar op weinig tyds daar naar den Hertog van Luxemburg uit zyn voorsz. Campement opbrak, zyne marchen naar de kant van Luik nam, en de Stad Huy belegerde,

1693.
Augustus

welke Stad met het Kasteel binnen weinige dagen naar de belegering den Francken in handen viel, niet zonder presumpcie dat de zelve daar binnen heimelyk verstand hadden gehad.

Ondertusschen was de Koning van Engeland met het Geallieerde Leger tot het ontzet der voorsz. Stad uit zyn gemelde Campement van Park, zyne Bagacie achterlatende, mede opgebrooken, ende insgelyks naar het Land van Luik gemarcheert; doch tot Hepertinge, tusschen St. Truijen en Tongeren, in 't Land van Luik genaderd zynde, verstonde hy, dat die van Huy zich bereids hadden overgegeeven: ende also den Hertog van Luxemburg de minen maakte van de voorsz. Stad Luik mede te attaqueeren, zo heeft zyne Majesteit van Engeland tien Bataillons uit zyn Leger gedetacheert, en binnen de voorsz. Stad Luik laaten marcheeren, en daar op zyn Leger tot Neerhespen doen campeeren, alwaar hy stil bleef leggen, om de Vyanden van dicht by te blyven observe. ren.

Den Hertog van Luxemburg nu, wetende dat het Leger des Konings van Engeland, zo door het Detachment onder den Hertog van Wirtemberg, als door de Regimenten die de zelve binuen Luik had gezonden, grootelyks verzwakt was, en dat zyn Leger gevolgelijk, zo niet de helft, ten minsten ruim een derde sterker was, resolverde mitsdien den Koning van Engeland in zyn Camp te attaqueeren; 't welk aan Hoogstgemelde zyne Koninglyke Majesteit op den 28 July door zyne uitgezondene Partyen verkondschapt zyde, ging hy datelyk met alle de Generaals te paart zitten, om alles te recognosceeren, en vond raadzaam het gantsche Leger uit de linien te trekken, enzodanig te postceeren, dat hy de Vyanden zoude konnen afwachten, en haar vigoreuselyk resisteeren, doende ondertusschen alle de Bagacie, die noch in 't Leger was, naar de kant van Leeuw sitceeren, en stellende dien nacht het Geallieerde Leger in slag-ordre, de Rechter Vleugel naar het Dorp Elixem en het Kasteel van Wang op de Rivier de Geete, zo dat de slinker zyde van de Rechter Vleugel zich uitstreckte tot aan het Dorp Neer-winden, zynde met een klein Beekje en eenige heggen en holle wegen bedekt. De Brigade Engelschen van Ramsay, bestaande uit vyf Bataillons, stond voor de Rechter Vleugel, dicht by Laren; de Brandenburgse Infanterye recht tegen over Laren; en de Hanoversche recht tegen over Winden.

De Koning, bevindende dat het terrain van Winden tot Neer-Landen toe heel open was, liet aldaar des nachts een Retrenchement maken, achter 't welke hy al de rest van zyne Infanterye, en voorts eenige Bataillons in het Dorp Neer-Landen plaatste. De Slinker Vleugel nam haar begin aan de zyde van het Dorp Dormal, zynde met het Beekje van Landen bedekt, en strekte zich uit tot Neer-Landen toe; waar van hy een elleboog maakte, welke achter d'Infanterye, die in het Retrenchement was, heen strekte, om de zelve te konnen gouteenceren.

Met

Met het aanbreeken van den dag vertoonden zich de Vyanden in twee linien op de hoogte van St. Geertruiden-Lande, en een Corps dat naar het Retrenchement van de Geallieerden, naar de kant van Winden, avanceerde: en met het opgaan van de Zon vonden zich de zelve onder het bereik van ons Kanon, 't welk alstoen haar de morgen-groet begon te geven; waar op zy halte hielden, en wel twee uren stil, en doende waren om hare Batteryen te vervaardigen, die zy met vyf Regimenten Cavallery dekten tot dat die opgetnaakt waren, welke zich toen achter dezelve retireerden, gevende d'onzen midlerwyl uit het Kanon al dapper vuur, 't welk braaf daar onder speelde: doch ontrent de klok zeven uren kwamenze op onze Rechter Vleugel heel sterk aanvallen, maar wierden t'elkens gerepouffeed, en met overgroot verlies afgeslagen.

1693.
Augustus

Het gevecht duurde aan die kant eenige uren achter een, met een onzekeren uitslag. Eenige Vyandyke Esquadrons passeerden onder-tusschen het kleine Beekje boven het Dorp Laren, en kwamen in ons Campement: maar bykans alle de geenen, die daar in kwamen, wierden gedood of gevangen. Gedurende het zelve gevecht verwoegde zich den Heer Keurvorst van Beyeren overal daar het van nooden was, en deed de Rechter Vleugel zo van passe chargeeren, dat hy eindelyk de Vyanden repouffeerde, en tot in hun Plein te rug dreef. De Brigade Engelschen, die gerepouffiert was, herwon ook haar post; en den Heer Keur Prins van Hanover bracht zelfs zyn Infantery weder op haar posten, gelyk den Heer Prins van Brandenburg de zyne insgelyks deed: doch de Vyanden waren noch niet t'eenemaal uit het Dorp van Winden verdriven.

De Franschen, ziende dat zy onze Rechter Vleugel niet hadden konnen forceeren, kwamen alstoen het Dorp Neer-Landen aan onze Slinker Vleugel attaqueeren, alwaarze naar een furieus gevecht ook gerepouffiert zynde, voor de tweedemaal met versche Troupen aanvielen. De Koning kwam van de Rechter Vleugel, alwaar hy de nodige ordres hadde wezen stellen, recht van passe aldaaraan, daar noch maals een heel uur lang hardnekkig gevochten, en een vervaarlyk vuur wierd gegeven, wy eindelyk het Dorp noch inhielden, en de Vyanden t'eenemaal daar weder uitdreeven; als wanneer zy hare Troupen van die attaque weder te rug trokken, en naar hare Slinker Vleugel tegen over onze Rechter Vleugel afvoerden: en alhoewel de Vyanden desavantage in hare Slinker Vleugel hadden gehad, zo haddenze echter, als voren is gezcid, noch altyd een deel van het Dorp Winden ingehouden, en eindelyk de heggen van de hoogten gewonnen, waar van daan zy meester van de Flancq van ons Retrenchement waren.

De Koning, die zich onvermoeit, en niet zonder zyn dierbaare Persoon in 't hoogste gevaar te exposeren, over al liet vinden, om de

1693.
Augustus

hulpmiddelen, alwaar eenige wanordren waren; toe te brengen, naar dat hy alles in de Slinker Vleugel herstelt had; kwam weder heel spoedig in het Dorp, en bracht tot tweemaal toe d'Engelsche Infantery weder in het Retrenchement, die aldaar, zo als ze over al had gedaan, met een groote stantvastigheid was vechtende. Den Heer Keurvorst van Beyeren bestelde ook twee Bataillons om de Vyanden in de Slinker Vleugel te vallen, terwyl drie anderen de zelve van voren zouden attaqueeren: maar eer hy zyn deffcin konde uitvoeren, zo waren de Vyanden, met de Troupen van haar Rechter Vleugel versterkt zynde, meester van de uitgangen des Dorps geworden, en maakten een opening daar haar Cavallery begon door te passeeren; van hun Infantery, die in de heggen stont, gefoutencert zynde. d'Eerste Vyandlyke Cavallery, die uitkwam, wierd gerepouseert; maar onze Infantery van het Retrenchement het geschiet in haar Flancq niet meer konnende uitstaan, was genoodzaakt zich te retireeren; en ons Kannon van die zyde ook zo veel dienst niet meer doende, zo brak de Vyandlyke Cavallery in menigte door, en begon zich langs de heggen, die van haar Infantery geoccupert waren, tot haar Slinker Vleugel toe uit te strekken. Het meeste gedeelte van die Cavallery was gecomponeert van die van 't Huis van den Koning van Vrankryk; en zo ras als de zelve eenige Esquadrans geformeert hadden, chargeerdenze de Hanoversche en Brandenburgsche Troupen, die aan de slinker zyde van onze Rechter Vleugel stonden; profiteerden van de beweginge welke alstoen een gedeelte van de zelve Troupen maakte; en brachten daar op in confusie: en ter zelve tyd passeerdenze naar haar Slinker Vleugel, en brachten de Spaanschen, die aan de rechter zyde van de Hanoversche Cavallery stonden, mede in confusie.

Wanneer de Koning die wanordren zag, deed hy een gedeelte van onze Slinker Vleugel avanceeren, om daar in te voorzien; maar alzo dezelve wat verre daar van af was, gaven 'er de Vyanden den tyd niet aan om zich weder te formeeren: en de Hollandsche Cavallery, die aan de slinker zyde stont, ten deele in de Flancq gattaqueert hebbende, brachten dezelve al mede in confusie, eer d'Engelschen in linie waren, welke gevolgelyk genoodzaakt waren de Vyanden te chargeeren, zo als zy zich vonden; het geen enigen van haar met succces deden, verstaande al 't geen dat zy voor zich vonden: maar onze Rechter Vleugel bereids genoodzaakt zynde geweest de Rivier weder te passeeren, vonden zich d'Engelschen omringt.

De Koning, ziende dat de macht der Vyanden t'eenemaal de overhand kreeg, zond bevel aan de Generaals van d'infantery en van onse Slinker Vleugel, om te retireeren naar Leeuw; de Dragonders en Granadiers van den Koning langs Dormaal; en d'Infantery, en een gedeelte der Cavallery van de Slinker Vleugel door Osmaal: welke de Vyanden,
die

die met twee linien van haar Cavallery op de hoogten stonden, in die hare retraite nooit quamen te attaquereen. Naar dat de Koning, die over al de ordre tot de retraite hadde gegeven, zig van alle kanten door de Vyanden omringt zag, was hy genoodzaakt mede de Rivier te passeeren, en had vry veel moeite om de Brug, die in 't Dorp van Neer-Hespen gemaakt was, te krygen; al waar zyn Majesteit een gedeelte van zyne Guardens, en van de Cavallery van de Slinker Vleugel, en die zig van de Brigade Engelschen van Ramsay gesalveerd hadden, herzamelde: en op de hoogte van Tienen conjungeerde hy zich met de geenen, welken den Heer Keurvorst van Beyeren van die van onze Rechter Vleugel gecolligeerd had. Waar mede de Koning de volgende nacht by Boutechem passeerde, en des anderen daags tot Bethleheim dicht by Leuven ging campeeren; en de rest van ons Leger 't welk na Leeuw getireert was, campeerde by Dieft.

Naar alle Advysen, die ingekomen zyn, hebben wy in alles omtrent vyf duizend man, zoo aan dooden als gequetsten, gehad. Daer en tegen werd het verlies van de Vyanden, volgens haar eigene Advysen uit de Steden van het Frans Vlaanderen, ende uit Parys zelfs, wel op in de twintig duizend man begroot, als namentlyk vyftien a zestien duizend dooden, en 7 a 8 duizend gequetsten, waer onder zeer vele Heeren van hooge geboorte en qualiteit zyn; zoo dat zy de glorie van ons Camp, met een gedeelte van 't Kanon van een Leger, dat by naar de helft swakker als het haare geweest is, veroverd te hebben, vry duur, en voor haar ten hoogsten sinertelyk, gehaalt en betaalt hebben.

Den Heere Grave van Solms, Generaal van de Hollandsche Infantery, is in het begin van de Bataille zyn been afgeschoten, en hy eenige dagen daar naar van zyn quetsure overleden. Den Heer van 's Gravenmoer, Lieutenant Generaal van de Hollandsche Cavallery, den Heer Hertog van Ormond van d'Engelsche, mitsgaders den Heer van Zuilestein, Generaal Majoor van de Hollandsche Cavallery, zyn alle drie gevangen; den Heere Hertog van Ormond swaarlyk gequetst; maar den Heere van 's Gravenmoer licht. Zyn Koninglyke Majesteit heeft zelve een kleine contusie in zyn zyde van een afgeschampte kogel bekomen, en den Heere Grave van Portland een lichte quetsure aan zyn hand. Waar tegen van de Vyanden den Hertog van Berwyk, natuurljke Zoon van den gewezen Koning Jacobus den II. benevens verscheidene Officiers, waar onder Luiden van qualiteit zyn, by d'ouzen zyn gevangen geworden. Wy hebben ook eenige Standaarts verloorren, maar daartegen weder een groot getal van de haaren verovert.

1693.
Augustus

1693.
Augustus

*Aanwijzinge van de forme en constitutie van wederzijdse
 Legers op 't aangaan van de Battaille.*

- A. Daar het Leger heeft gecampeert.
- B. 's Konings Quartier tot Neer Hillesem of Neer-Hespen.
- C. 't Quartier van den Keurvorst van Beyeren.
- D. Landen.
- E. Sout-Leeuw.
- F. S. Truyen.
- G. Zoo als 's Vyands Leger zich Dingsdags avonds den 28 July vertoonde.

Waar tegen zyne Majesteit zyn Leger uittrök , neemende de hoogstens in , en deed op de zelve een Retrenchement maaken , het welk 's morgens met den dag voltröcken was.

H. Onze Batteryen.

I. 's Vyands Batteryen.

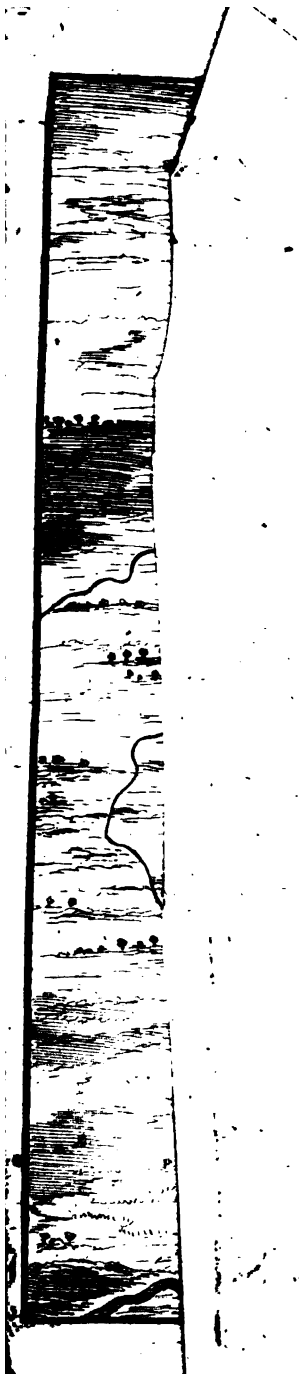
Welke Batteryen gedeek wierden door de vyf Regimenten Cavallery , geteekent A. a. tot datze opgemaakt waren , als wanneerze zich achter dezelve retireerden ; onder de welken middelerwyl met ons Kanon , zo veel doenlyk was , vuur wierd gegeven : en wierd alstoerwel ongevaar drie uren lang van wederzyden gekanonneert.

K. Vyf Engelsche Regimenten op de voor-post , die d'eerste attaque van 's Vyands Infantry , K. k. geteekent , niet alleen af , maar haar ook op de vlucht sloegen ; welke attaque door de Battailons , geteekent L. hervat wierd , die insgelyks mannelyk afgeslagen wierden.

Waar naar d'attaque op de Slinker Vleugel met de Regimenten , geteekent M. aanging ; leggende d'onzen geposteerd in het Dorp Neer-Landen , geteekent N. die de swaare attaque van den Vyand wederstonden , met groot verlies van den zelve : wordende die vervolgens hervat door de Regimenten , geteekent O. waar tegen d'onzen ook afgelost wierden door de Regimenten , geteekent met P. en alwaar aan wederzyde hardnekkig gevochten wierd , en ten laatsten de Vyand , zonder secours en zeer verswakt zynde , zich retireerde , latende d'onzen het veld behouden.

Ook geen kans ziende van op die plaats door te breeken , trök toen met zyn gantsche macht en Kanon naar onze Rechter Vleugel , alleenlyk de Regimenten , geteekent A. a. voor ons Corps de Battaille latende staan , welke de minen maaken of zy ons wilden attaqueeren , en die door ons Kanon veele schade leeden , steevende d'onzen ondertusschen de huizen in brand , waar door de

1693.
Augustine

1693.
Augusta

pas verhouwen was, en rukten alstoen ten deele naar de Rech-
ter Vleugel.

1693.
Augustus

De Regimenten, geteekent K. wierden alstoen door de Hanoverschen, getekent P. afgeloft, welke op het naderen van den Vyand in confusie geraakten; waar op d'anderen naar een hevige resistentie mede genoodzaakt wāren te retireren, wordende door de gantsche Cavallery van den Vyand, geteekent Q. gevolgt, die daar op door brak, en maar een kleine resistentie van de Spaansche Ruitery, geteekent R. vond, welke zich over de Vlake A. retireerden, en bragt alzoo de meeste Regimenten in confusie.

Welke wan-ordre door den Koning van Engeland, en den Keurvorst van Beijcrst, met de gantsche restierende Cavallery aan te voeren, geredresseert wierd; wordende die vanden Vyand alsdoen met eenige Regimenten, die zich heel wel kwecten, onder anderen die van Zuilestein, Ittersum, en Dompré, eenigen tyd gestut; doch die van de anderen niet al te wel gescondeert zynde, en de grote macht van de Vyanden niet langer wederstaan konnende, op de vlucht wierden gedreeven, waar op de anderen mede doorgingen: konnende onderusschen de laatsten, geteekent S. op marcheren; doch haar macht tegen die van de Vyanden al te klein ziende, namen ze insgelijks de vlucht, behalven de Compagnie Hollandsche Guardes du Corps, aangevoert door den Heer van Ouwerkerk, geteekent T. die 2 Esquadrons van de Vyanden over hoop sloegen, en door het derde heen braken, en drie Standaarden met eenige Officiers veroverden en gevangen bekwamen. De Koning, dit alles ziende, gaf ordre tot de retraite, en retireerde zelfs in persoon, verzelt met den Quartiermeester Generaal Dop en eenige anderen, over de Brug, geteekent V. komende ondertusschen de Infantery met goede ordre af marcheren, die ook van den Vyand weinig meer gettaqueert wierd, en nam alto haar retraite by W. over de Rivier, tot onder Zout-Becuw, daar zy die nacht halte hielden, en 's morgens daar aan naar Dieft marcheerden.

V. W. Zynde de plaats tot dewelke ons Volk door de Vyanden vervolgt is, namelyk tot aan de Rivier de Gecte.

Ziet daar de voornaamste Relaazen, welken d'onzen wegens dezen Slag in 't licht hebben gegeven. De Franschen spraken'er gantsch anders af, en op zodanig een manier als men hier vervolgens kan zien.

1693.
Augustus

Relaas van de Victorie, behaald op de Geallieerden te Neerwinden, in Brabant, door het Leger des Konings, gerommandeerd door den Hertog en Maarschalk van Luxemburg.

TErstond na de verovering van de Stad en het Kasteel van Huy, ging den Hertog en Maarschalk van Luxemburg de Retrenchementen, welken de Vyanden voor Luik hadden gemaakt, bezichtigten: en verstaan hebbende, dat het Leger der Geallieerden weder tusschen het Riviertje de Geete en de Beek van Landfermé was gaan campeeren, en op het gerucht van zyne marsch zich tien Bataillons verwakt had, om de zelve te voegen by d'andere Troupen welke alreeds in de gemelde Stad lagen, nam hy het besluit van hen te gaan aantasten, volgens d'order die hy van den Koning had ontfangen, behelzende een volkomene last om hen slag te leveren.

Om zyn dessein te beter te bedekken, beval hy aan de Troupen een groote menigte van fascynen te maaken, even als of hy van voornemen waar geweest na Luik te marcheeren. De meening was den 27ten. July, 's avonds, op weg te slaan: maar een swaare regen, die den gantschen dag, en een groot stuk in de nacht duurde, noodzaakte hem zulks tot des anderendaags uit te stellen.

In der daad, den 28ten. 's morgens ten vyf uren, vertrok het Leger uit het Campement van Hellich, zeven mylen van dat der Vyanden afgelegene, en (marcheerende op vier kolommen, d'Infantry in 't midden, en de Cavallery aan de Vleugels) passeerde de Jar, ten deele aan den oorspronk, en ten deele tusschen de Dorpen Borschworm en Latine.

Den Hertog van Luxemburg had zich in 't eerst in 't hoofd van de Slinker Vleugel, welke in deze marsch de Kolom ter rechter hand maakte, geplaatst: en komende by de Molen van Warem, vernam hy door zyne Partyen, dat de Vyanden noch in hun oude Campement lagen: Hy liet dan halte houden, om aan de gantsche Kolom den tyd te geeven van de defilé van Jar te passeeren; en latende het opzicht hier over aan den Maarschalk de Joyeuse, vervoegde hy zich aan het hoofd vande Rechter Vleugel, gevoerd door den Hertog en Maarschalk van Villeroy, die alreeds tusschen Lens-les-Beguines en Avernas was gekomen.

Terwyl d'Infantry, gevoerd door den Prins van Conit; Monfr. de Rubantel, en den Hertog van Berwyk, Licutenants Generaal, over verscheidene bruggen, welken zy hadden doen maaken, de Jar passeerde, rukte den Hertog van Luxemburg, in 't hoofd van 's Konings Huis, vast voort, gevolgd door het overige der Kolom, en haastte zich om in 't gezicht der Vyanden te komen, met het oogmerk van of hen in hun Campement te houden, of, zo ze weder over de

Ri-

Rivier meenden te trekken , op hunne Arriergarde te vallen, 's Namiddags ten vier uren kwam hy op de hoogte van het Dorp Raucou, en wierp terstond in de Dorpen St. Geertruide en Hoogwinden twee Regimenten Dragonders , welken hy vervolgens deed afflossen door Bataillons van het Detachement , gedefineerd om onder den Graaf van Montchevreuil, Lieutenant Generaal, na de Linie te gaan, en 't geen dien dag afzonderlyk ter linker hand van d'Armée moettende campeeren , zich verder voor uit vond als de rest der Infantery.

1693.
Augustus

Zo haast als dit Volk verscheen , konden de Generaalspersonen der Geallieerden , zich gestadig verzekerende dat den Hertog van Luxemburg het op Luik gemunt had, niet gelooven , dat het het Konings Leger was 't geen op hen aankwam , en beeldden zich in , dat het maar een Detachement zou wezen , 't welk de gemelde Maarschalk had uitgestuurd om zyne marsch voor hen verholen te houden. Maar de Prins van Oranje en de Keurvorst van Beyeren te paard zynde gestegen , en de waarheid wel haast erkend hebbende , deeden zy hunne Troupen inder yl aan het hoofd van hun Campement in slagorder stellen.

De Maarschalk de Joyeuse kwam ten zes uren mer de Slinker Vleugel aantrekken : en d'Infantery , welke de Prins van Conti sedert den overtocht van de Jar op vier kolommen had doen marcheeren , om te meerder naarstigheit te kunnen aanwenden , vervoegde 'er zich, benevens een groot gedeelte van d'Infantery , ten acht uren.

Gelyk het al te laat was om den stryd aan te vangen , vernoegde zich den Hertog van Luxemburg met zyne Troupen te schikken ; doende ten dien einde aan zyne rechter hand het Dorp Landfermé beslaan door den Marquis de Crequi, Veldmaarschalk , met de Brigaden van Bourbonnois en Lyonnois ; daar de Marquis de Feuquieres , Lieutenant Generaal, die van Maulevrier by voegde. Tusschen het gemelde Dorp en dat van St. Geertruide posteerde hy de Brigaden van Navarre , Anjou , en Artois , gevoerd door den Graaf van Solre, Veldmaarschalk , benevens de Dragonders van Caylus en Finmarçon , en de twee Regimenten van Asfeld.

Ter linker hand plaatste hy Monfr. de Rubantel en den Hertog van Berwyk, Lieutenants Generaal, mitsgaders den Baron van Bressley en Mylord Lucan , Veldmaarschalken , met de Brigaden van Piemont , van den Koning , van Cruffol , van Orleans , en van Reynold , die zich voegden by de geenen van Salis en Arbouville , welken de Graaf van Montchevreuil alreeds in het Dorp Hoogwinden geposteed had.

Tusschen deze twee Dorpen , aldus beslagen met d'Infantery , liet den Hertog van Luxemburg een Linie van Cavallery formeeren , bestaande uit zeven Esquadrans van het Huis des Konings , en de Re-

1693.
Augustus

gimenten van den Mestre de Camp Generaal, Dauphin-Etranger, en Bourbon; hebbende in hun hoofd ter rechter hand den Hertog en Maarschalk van Villeroy, benevens Monfr. Rozen, Lieutenant Generaal, en den Hertog van Roquelaure, Veldmaarschalk; en ter linker hand den Maarschalk de Joyeuse, den Hertog van Bourbon, Lieutenant Generaal, en den Graaf van Marfin, Veldmaarschalk.

Hy formeerde een tweede Linie, bestaande uit de Brigade der Fransche en Switsersche Gardes, en die van Guiche, gecommandeerd door den Prins van Conti.

Mitsgaders een derde van de rest van des Konings Huis, van de Brigaden van Bolen en de Karabyners, en het Regiment van Praslin, te geen van de Brigade van den Mestre de Camp overschoot. De Marquis de Feuquieres en Monfr. de Busca, Lieutenants Generaal, mitsgaders den Hertog van Elbeuf en de Graaf van Nassau, Veldmaarschalken, waren aan het hoofd van deze Linie.

Vervolgens was 'er een vierde van Infantery, bestaande uit de Brigaden van Vermandois, Zurbek, Zurlaube, Nice, Royal Rouffillon, en la Sarre. De rest der Cavallery, aan welkers hoofd Monfr. de Vatteville, Lieutenant Generaal, was, formeerde noch verscheidene Linien, nadat de grond het kop toelaaten. De gantsche schikking der Cavallery wierd gemaakt volgens de orders van den Maarschalk de Luxemburg door den Hertog van Chartres, die de zelve commandeerde.

De Ridder de Bezons, Veldmaarschalk, wierd met de Reserve achter het Dorp Hoogwinden, en Messrs. de Ximenes en de Pracontak met eenige Brigaden Cavallery van de rechter en linker hand ter zelve plaats geposiceerd.

de Armee bracht de nacht in deze slagorder over: en onderrasschen arbeidden de Vyanden met alle mogelyke naarstigheit om zich te versterken.

Den 29sten met het krieken van den dag, ontdekke men hun Leger in bataille; hebbende hunne rechter zyde na de kant der Dorpen van Laar en Neerwinden; welken zy beschanst, en daar ze veel Infantery in geworpen hadden. Hunne linker strekte zich uit tot aan de Boek of het Waertje van Landen, en langs het zelve heen na de kant van Leeuw. Zy hadden een groot Retrenchement voor zich opgeworpen, volgende de hoogtens van het Dorp Neerlanden af tot aan Neerwinden.

Achter dit Retrenchement, met tachtig stukken kanon beplant, stond hunne Infantery, onderscheid door twee Linien Cavallery: waarenboven zy ook noch aan hunne rechter zyde, van het Retrenchement af tot aan de Geete, drie andere Linien van Cavallery hadden, welke tegen over de Dorpen Laar en Neerwinden stonden.

3 Morgens omtrent ten half vyf begon het kanon van wederzyde

te speelen, en niet op voor 't eind van 't gevecht.

Den Hertog van Luxemburg de schikking van der Vyanden Leger afgezica hebbende, oordeelde, dat men zich voor alle dingen meester van de Dorpen Laar en Noerwinden moest maaken, en dat het gantsche gevolg van den Slag daar van afhing: weshalven hy den het laatste der genoemde Dorpen ten secht uren deed aanstaften.

Monsr. de Rubanet voerde het werk aan de rechter zyde aan met de Brigaden van Crussol en den Koning; de Graaf van Montchevreuil aan de linker, met de Brigaden van Salis en Arbouville; en den Hertog van Berwyk in 't midden, met de Brigaden van Piemont en Orleans: hebbende deze drie Lieutenants Generaal onder zich den Baron van Bressley en Mylord Lucan, Veldmarfchalken. Monsr. Reynold kreeg ter zelve tyd order om zich met zyne Brigade en het Colonels Regiment Dragonders meester van het Dorp Laar te maaken; zynde Messrs. de Ximenes en de Pracontal, met de linker Vleugel van de tweede Linie, en de Ridder de Bezons met de Reserve, gecommandeerd om hem t'onderfchuppen.

Het Dorp Noerwinden werd niet goete wakkerheid ingenomen: maar de Vyanden, met nieuwe Troupen wedergekeerd, maakten 'er zich na een langdurig en bloedig gevecht weder meester af. Zy bleefven 'er echter niet lang zonder door de Brigade van Guiche, in welkers hoofd den Hertog van Bourbon zich gesteld had, aangevallt te worden. Hy heraan het Dorp, en deed de Vyanden te rug tot aan de Vliete daar hun kanton stond: maar de Prins van Oranje aanstonds nieuwe Detachementen afschikkende, en d'austerste poogingen aanwendende om deze Post, daar hem zo veel van gelegen was, weder in te neemen, zag men zich nechtmals genoodzaakt tot aan d'austerste heggen van het Dorp te retireeren. Het zelfde wedervoer ook aan de Troupen, welke Laar hadden ingenomen.

Terwyl men deze twee Posten noch inhad, hadden Monsr. de Pracontal met de Brigade van Montrevel, en de Ridder de Bezons met de Reserve, gelegentheid gevonden om tot in de Vliete door te dringen, en 'er ook zelfs een Linie der Vyanden te slaan: maar konnende niet spoedig genoeg ondersteund worden, ter oorzaak der desfilés, waren deze Troupen, na eenige charges, genoodzaakt weder na hunne eerste post te keeren.

Terwyl zich deeze dingen aldus aan de linker hand toedroegen, had de Prins van Conti de heggen, welke voor het Dorp Landfermé waren, door de Brigaden, die de nacht aan die kant hadden overgebracht, doen beslaan.

Vervolgens wilde men verder voortdringen; en de vier Regimenten Dragonders, die men over de Beek van Landen had doen trekken, dreevende Vyanden tot aan de Flancq van hun Retrenchement.

De Marquis de Crègy, ziehde het gevecht aangebonden, deed

1693.
Augustus

deze Dragonders, de Beek tusschen beiden, ondersteunen door de Brigaden van Navarre, Bourbonnois, Lyonnois, Anjou, en Artois: en de Prins van Conti, die in 't middenpunt van de Linie was, zich by d'attaque verwoegd hebbende, zo als ze eerst even was aangevangen, wierden de Vyanden van post tot post gedreeven; en men maakte zich meester van een gedeelte hunner Retrenchementen. Maanden Hertog van Luxemburg, de Maarschalk de Villeroy, en de Prins van Conti het terrain bezichtigd, en 'er een Spruit of Watertje, daar de Cavallery niet over kon, gevonden hebbende, oordeelden zy 't raadzaam d'attaque niet verder voort te ruwen, en verwoegden zich met de posten, die men ingenomen had, te behouden.

De Maarschalk de Luxemburg weder na de linker zyde keerende, nam en passant de Brigade der Gardes mee, en voerde ze na het Dorp Neerwinden, alwaar hy besloot een uiterste pooging aan te wenden.

De Prins van Conti stelde zich in het hoofd dezer Brigade, en, terwijl die van Zurbek en Zurlaube ter linker hand in het Dorp vielen, brak 'er ter rechter hand in; dreef 'er de Vyanden t'eencmaal uit; en hield 'er stand, niet tegenstaande al 't geweld 't geen zy aanwendden om 'er weder in te geraaken. De vyf Brigaden van Piemont, den Koning, Crussol, Guiche, en Orleans zich ter zelve tyd weder vereenigd hebbende, traden vangelyken in het Dorp.

Thans ging de Maarschalk de Luxemburg het Retrenchement der Vyanden, ter rechter hand van het Dorp, bezichtigen. Hy vond 'er een Slagboom, daar maar twee Ruiters nevens malkander door konden passeeren: en de Maarschalk en Hertog van Villeroy zich beladen hebbende met 'er de Cavallery, die onder zyne orders was, te doen doortrekken, verwoegde zich den Hertog van Luxemburg na de linker zyde, om 'er noch andere passagien te zoeken.

De Maarschalk en Hertog van Villeroy deed vyf Esquadrans van des Konings Huis met alle bedenkelijke naarstigheid avanceeren; welke aan hunne linker zyde defileerende, en met een verkeerde kolom marcheerende, in het Retrenchement vielen, de Lichte Paarden eerst, daar na de Gens d'armes, en vervolgens drie Esquadrans van de Gardes du Corps.

De Vyanden waren zo na, dat deze vyf Esquadrans nauwelijks grondts genoeg vonden om zich te formeeren, breidende zich wat ter linker hand uit. Gelyk ze ondertusschen zagen, dat de Vyanden zich begonden te bewegen, om op hen af te komen, vielen zy 'er stoutmoedig op aan, en wierpen alles over hoop 't geen zich tegens hen stelde: maar vindende zich vervolgens overmand door de gantsche Linie der Vyanden, die hen van alle kanten aantastte, waren ze genoodzaakt zich onder het vuur der Infantery te herzamelen.

't Was in deze gelegenheid dat den Hertog van Chartres, die aan het

het hoofd van deze Manschap streed , door de Vyanden omringd wierd ; daar hy zich met groote dapperheid uit reddede ; zynde verscheidene van zyn Volk nevens hem onder de voet geschooten , of gekwetst.

1693.
Augustus

Ter zelve tyd den Hertog van Luxemburg tusschen de Brigade van den Koning en die van Zurbek opening gevonden hebbende , traden hy en de Prins van Conti , benevens den Graaf van Marfin , aan het hoofd der Karabyners en verscheidene andere Regimenten , mede in de Vlake ; terwyl de Maarschalk de Joyeuse en den Hertog van Bourbon , die zich weder by zyne Vleugel Cavallery gevoegd had , benevens den Graaf van Nassau met de Brigaden van den Mestre de Camp , Royal Roussillon , en de Karabyners tusschen de Dorpen van Neerwinden en Laar passeerden.

Monfr de Ximenes , de Graaf van Guiscard , de Ridder van Bezons , en Monfr. de Pracontal passeerden met een gedeelte van de tweede Linie en de Reserve aan hunne linker zyde langs de heggen van het Dorp Laar. De Marquis van Harcourt , die op het gedonder van het kanon met de twee-en-twintig Esquadrons , daar hy het gebied over voerde , van omtrent Huy was vertrokken , om de eer en het gevaar van dezen dag te deelen , liet een gedeelte van zyne Dragonders afstyggen ; dreef de Vyanden wyders t'eenemaal uit het Dorp van Laar ; en posteerde zich zo in dit Dorp , als omtrent de Marassen welke het zelve van de Geete afscheiden.

Ter rechter hand van Neerwinden wierd ondertusschen langen tyd met een gelyk gevolg gestreden ; maar de Brigaden van Vermandois , Nice , Roussillon , en la Barre een gedeelte der Retrenchementen , welken zy vermeersterd hadden , geslecht hebbende , deed 'er de Maarschalk en Hertog van Villeroy , benevens Monfr. Rozen , den Marquis de Fenquieres , Monfr. de Busca , en den Hertog van Roquelaure de rest der Troupen van des Konings Huis intrekken.

Den Hertog van Elbeuf rukte ter rechter hand met de Brigade van Rolin , gevolgd door Monfr. de Vatteville met een gedeelte der tweede Linie van de rechter zyde , welke zich nevens hem formeerde , mede in de veroverde posten : en den Hertog van Montmorency , die , na den Maarschalk de Luxemburg , zynen Vader , in de gantsche actie gevolgd te hebben , zich toen weder als Veldmaarschalk begon aan te stellen , vervoege zich aan het hoofd van een gedeelte der Brigaden van Rotterdam en Presse , met de welken hy tegens verscheidene Vyandyke Esquadrons sloeg , en onder anderen met het Regiment van Gallo-way , waar in men verzekert dat de Prins van Oranje zich persoonlyk bevond.

Toen nu deze gantsche Cavallery gepasseerd was , wierd 'er van wederzyde met groote kloekmoedigheid en hardnekkigheid gevochten ! Den Hertog van Luxemburg gestadig van de Rechten na de Slinker Vleugel

1697.
Anglijns

gel rennende, formeerde zelve de meeste Escadrons, en voerde ze ten stryd.

Den Hertog van Chartres deed het zelfde van zyne kant, en moedigde al de wereld door zyn voorbeeld en tegenwoordigheid aan.

De Maarschalk en Hertog van Villeroy gaf aan het hoofd der rechter Vleugel alle de mogelyke blyken van zyne ervarenheid en couragie.

De Prins van Conti, die alreeds met de Karabyners had gestreden, wasde ook noch een torn met de Granadiers van den Koning, en kreeg by deze gelegenheid een slag met een sabel op 't hoofd, die hem echter niet en belette de Vyanden te vervolgen, na dat hy den Ruiter, die hem gekwetst had, met eigene hand had omgebracht.

De Maarschalk de Joyeuse, hoewel mede, in het begin van den stryd, met een musketkogel in de dy gekwetst, kwoet zich met de Troepen van de linker Vleugel, welken hy commandeerde, in vercheidene aanvallen met 't ikerste dapperheid.

In deze zelve Vleugel vernengde den Hertog van Bourbon met zyne gewoonlyke overzigtigheid zich dikwils onder de Vyanden, en behaalde gestadig voordeel op hen. Kort om, een iegelyk, te Generaalspersoonen als sobakierne Officieren en Soldaaten, zich ten waken van zyne plicht kwytende, wierden de Vyanden genoodzaakt voor de dapperheid en het geweld van des Konings Troepen te wyken.

Hinne Rechter Vleugel, door den Marquis d'Harcourt, Monsieur de Ximenes, en den Ridder de Bezons verbrooken, wierd over hoop in de Geete geworpen, die op verscheidene plaatsen met een oncindig getal van menschen en paarden, zo dood geschooten als verdronken, gevuld wierd.

De linker bood geen langer wederstand: en men zag wel haast niet anders als een volkomen nederlaag. Daar waren alleenlyk noch of twee Escadrons, en twee of drie Bataillons, welke de voortocht in 't vluchten genomen hebbende, zich, also ze reeds te ver vooraf witen om achterhaald te konnen worden, aan de woede van den Overwinnaar onttrokken.

Het Slagveld is aan des Konings Troepen gebleeven, benevens zeventien stukken Kanon van de Vyanden, acht Mortieren, verscheidene Pontons, en in 't geheel alle hante Artillery en Krygs-munitien; insgaders zes en tachtig Stanstaarden, twee-en-twintig Vuur-bets, twaalf paar Kettenrommen, en vyftien hondert Gevangenen, onder de welken geteld worden twee hondert Officieren, en onder de zelve de Graaf van Solms, Lieutenant Generaal; den Hertog van Ormohd; Capitein van de Gardes des Prinsen van Oranje, en Lieutenant Generaal; den Heer van Zolleslein, mede Lieutenant Generaal; de Graaf van Boury, Sergeant Major van de Batalie; de Graaf

van

van der Lippe, en verscheidene andere Colonels.

Alle d'advysen, welke van de kant der Vyanden komen, begrooten dat verlies op meer als twintig duizend man:

1693.
Augustus

Men telde in des Konings Leger twee duizend dooden en drie of vier duizend Gekwetsten. d'Officiers, die men verlooren heeft, zyn de Graaf van Montchevreuil, Lieutenant Generaal; den Hertog van Ufer; de Prins Paulus van Lotharingen, Zoon des Prinzen van Lislebonne; de Graaf van Gassion, de Marquis de Chanvallon, de Graaf van Montreuil, Monfr. de Lignery, Monfr. Bolta, de Ridder Rosen, Monfr. de Chastenay, Monfr. Gaujac, Monfr. de Vannoy, Capiteinen onder de Gardes; Monfr. de Vaogne, Monfr. de la Cour, en eenige anderen.

Den Hertog van Bourbon heeft verscheidene schootten op zyne wapenen gekreegen. Den Maarschalk en Hertog van Luxemburg wierdt een Paard onder zyn lyf gekwetst, gelyk ook verscheidene van zyn Volk rondom hem. Den Hertog van Montmorency en de Graaf van Lutre, zyne Zoonen, wierden gekwetst, d'eerste in de schoonder en d'andere in het been. Den Prins van Conti en den Maarschalk en Hertog van Villesoy wierdt met een zelve kanonkogelieder een Paard onder 't lyf doot geschooten. Den Hertog de la Roche-Guyon kreeg een kwetuur in de voet. De Marquisen de Villegnier en de Rochefort hadden geen beter lot, gelyk ook Mylord Lucan, de Ridders de Sillery, Monfr. de Tracy, Monfr. de Saillant, Capiteins onder de Gardes, en verscheidene anderen.

Eer dit Relas te voorschyn kwam, was 'er te Ryffel een in druk uitgegaan, 't geen het verlies der Geallieerden op twaalf duizend, en dat der Franschen op acht duizend man begrootte. Onder andere byzonderheden behelsde het ook deze woorden: *Dat de Koning van Engeland vier maalen van 't paard streef, om de Bevalkens weder ten vrydum te woorzen; en dat, toen de Fransche Cavallery in de Retrenchemanten viel, by zelve aan het hoofd van een Esquadron streed.* Dit komt over een met het geen wy zo even in het hier voor ter nedergeleide Relas gelooven hebben: *Den die Marasch zich persoonlijk aan het hoofd van het Regiment van Gallway brond.* Sedert kreeg men dit onderstaande van Parys, waar in men kan zeggen, dat de behoorlyke lof aan zyne Britannische Majesteit gegeven word.

Re-

1693.
Augustus

Relaas , geschreeven uit het Fransche Leger , wegens den Slag geleverd by Landen den 29sten. July 1693. tusschen d'Armée van den Koning en die der Geallieerden.

DE Koning William lag gecampeerd tusschen de Beeken van Landen en de Geete , zyne Rechter Vleugel te Wangen , daar het Quartier van Beyerens was , en de Slinker na de kant van Loo. Het Quartier van den Koning William was te Neerheffen. Den Hertog van Luxemburg , zo als hy , aan den oorspronk , over de Jar en de Beeken van Cortil en Landen toog , had bemerkt , dat de rechter Flancq van den Vyand ontdekt was ; en wetende , dat , behalven de Detachementen welken de Geallieerden na Vlaanderen hadden gestuurd , zy ook noch daags te vooren tien Bataillons na Luik hadden gezonden , besloot hy na hem toe te trekken , na dat hy op den 26sten. de Linien van Luik persoonlyk had bezichtigd , welke door hem , en alle de Generaals , ter oorzaak van hunne gelegenheid , van de Forten die zy 'er hadden opgeworpen , en zeven-en-twintig Bataillons en twee duizend Paarden die 'er binnen lagen , zeer goed wierden gevonden. Hy besloot dan , alzo hy de zelven niet en kon overweldigen , na den Vyand te trekken : en om hem te beter te misleiden , deed hy den 26sten. commandeeren , dat ieder Bataillon 600 en ieder Eskadron 300 fascyaen zou meeneemen , ten einde , door het gerucht 't geen 'er af zou loopen , zyn Leger , en den Vyand wys te maaken , dat het was om de Linien van Luik te bespringen. Ondertusschening hy te raad om den 27sten. met het vallen van de nacht stilltetjes uit zyn Campement op te brecken , ten einde aan den Vyand te naderen : maar daar vielen zo veel stormregenbuijen , dat de swaargheid van zyn kanon mee te voeren , gevoegd by de moeijelykheid van de marsch eener Armée by zulk een lelyk wêer en een zeer donkere nacht , den optocht tot aan den 28sten. 's morgens , deed uitstellen. Hy brak op , volgens gewoonte , ten drie uren , en begaf zich in marsch op zes kolommen , trekkende voort zonder eenig gerucht te maaken , en doende zyne Troupen de Beeken aan hunnen oorspronk passieren , mitgezonderd de Jar , daar een gedeelte van het Leger te Grenille , te groot en klein Ha , te Viaren , en aan den oorspronk over toog. Het hoofd van d'Armée , daar zich den Hertog van Luxemburg in persoon bevond , kwam 's namiddags ten drie uren in 't gezicht van des Vyands Campement , en naderde tot op een half myl , zonder dat de Koning William eenig bericht van den optocht had gekreegen. Ondertusschen kwamen d'andere Troupen ook vast aantrekken ; en deed de Maarschalk de Luxemburg , geassisteerd van de Prinsen , hen aanstonds

stondts hunne posten noemen in de Dorpen van Landen en St. Geertruid-Landen, om de naaste oorden aan den Vyand te beslaan. Alle de Benden, waar af de laastten eerst omtrent middernacht aankwamen, stonden aldus dicht aan den Vyand, doch niemand in slagorder als de Wachters van het Campement, en de Troupen die 'er d'eersten waren gekomen. De Koning Wiljam, ziende dat het ernst was, bediende zich van de duisternis, om een menigte van Bruggen, dicht by Leeuw, over de Geete te slaan, daar hy de gantsche nacht de Bagazie, en al de belemerende toerusting, deed over trekken; laattende ook ter zelve tyd een gros Infantery in de Heggen over de gemelde Bruggen postceeren, om, in geval van nood, zyne retraite te begunstigen. Daarenboven deed hy ook noch alle de Heggen van het Dorp Wangen met een goede Borstweering, die van plaats tot plaats geslanqueerd wierd, omringen, en een Retrenchement van het zelve Dorp af door het hoofd van zyn Campement, langs de plaatsen heen daar de Cavallery kon aankomen, tot aan een Spruit, die zich van het hoofd van zyn Campement tot aan het middenpant strekte, en wyders na de kant van een klein Boschje, 't geen nevens de Beek van Landen gelegen is, nederwaarts daalde, opwerpen. Aldus was zyne gantsche Legerplaats ongenaakelyk voor de Cavallery. Onder tusschen, gelyk 'er schyn was dat hy des nachts zou voortgaan, had onze geheele Armée geen andere gedachte: maar den 29^{den} erkenden wy wel haast onze dwaaling, en zagen de Vyanden, zeer wel in slagorder, achter hunne Retrenchementen, zynde een kleine hoogte van waar men onze Vlake kon beschieten. Den Hertog van Luxemburg, hebbende hunne gelegenheid afgezien, en moejelyk over den arbeid dien de Vyand, tegens alle apparentie en het gebruik, in eene nacht had gemaakt, oordeelde, dat de zaaken al te ver waren gekomen om te kunnen aarzelen, en dat het schandelyk voor des Konings Wapenen zou weezen zonder iets uit te rechten te rug te keeren. Hy posteerde dan vier-en-twintig Bataillons ter linker hand, om het Dorp Wangen aan te taffen; vermits hy wel zag, dat deze ataque alleen de Vyandyke Flancq kon ontdekken, en den inval in het Retrenchement voor onze Cavallery verlichten. Dit gedaan zynde, stelde hy vier Brigades Infantery aan het hoofd van het Boschje, 't geen aan onze rechter hand lag, en zich dicht langs de Spruit der Vyanden, welke daar omtrent eindigde, komende uit het middenpunt van hunne Linie, heen strekte; misgaders een Linie Cavallery van 's Konings Huis vlak tegen den Vyand over, tusschen onze twee posten ter rechter en ter linker hand, achter de gemelde Linie; wyders een Linie Infantery van de Brigade der Gardes; daar na noch een tweede van 's Konings Huis; thans weder een van Infantery, op dat hy in 't avanceeren Infantery en Cavallery konde vinden, na dat hy ze van nooden had om zyne Linie uit te strekken. De rest stond 'er achter

1693.
Augustus

1693.
Augustus

rige Dorpen der Vyanden te doen avanceeren, om hen te benaauwen, en van naby gade te slaan. Monſi de Precontal wierd door een van de Vyandlyke Officiers, dien hy voor een van d'onzen aanzag, gekweest. Ondertuffchen heeft hy zich geduurende de gantsche Actie in het hoofd van onze Cavallery gehouden, alwaar hy zich zeer wel heeft gekweeten. Onze Armée met het vallen van de nacht ontrent geheel aangekomen zynde, deed men ons op vier of vyf Linien tot dicht aan die der Vyanden avanceeren; en wy hoorden geduurende de gantsche nacht uit de poſt, daar wy lagen, een ſchrikkelijk gerucht in die der Vyanden, welken men geſtadig meende dat weder over de Geete toogen: maar men zag des morgens, zo haalt als het ſchemerlicht begon door te breken, met verbaafdheid, dat ze zich op een hoogte beſchanſt hadden, hebbende de Dorpen Laar en Havines ter rechter, en de Rivier de Geete en het Dorp Rundoff ter ſlinker hand. Hier loopt een Beek of Water, 't geen een Maras maakt, waar door men'er zeer befwaarlyk aan kan komen. 't Schynt, dat de natuur vermaak geſchept heeft in deze Dorpen ſterk te maaken, en zich een hoogte met ſpruiten en ongenaakelyke heuvelen van d'eunen tot d'anderen te doen uitſtrekken; zulks dat ze van dezen oord een ſoort van een Citadelle maakten, en 'er maar den arbeid van eene nacht toe vereiſcht wierd. Van plaats tot plaats waren heuvelen met Linien van communicatie en uitſpringende hoeken, alwaar ze honderd ſtukken kanon hadden leggen, waar mee zy ons des morgens ten vier uren begonden te begroeten. Het onze begon eerſt ruim een uur daar na te ſpeelen. Ondertuffchen deed men onze Infantry avanceeren. Navarre, Bourbonnois, en andere Brigaden taſten het Dorp Rundoff aan onze rechter hand met groote kloekmoedigheit aan; terwyl het ter ſlinker doot de Brigaden van Piemont, den Koning, en Guiché geſtaqueerd wierd: welke Troupen zich aan beide de kanten met d'aizterſte dapperheit droegen, en de Vyanden uit het Dorp verdreeven. Doch ze kreegen wel haalt verſche Bataillons, die'er noeen wakkere tegenweer d'onzen weder uit ſloegen. Maar dezen, wéer moed gevat hebbende vielen'er nochmaals op aan; dreeven'er de Vyanden weer uitgeraakten zelfs in hunne Retrenchementen; en bleeven 'er een wyltje meeſteraf: dochze moeſten voor euclyke nieuwe Troupen, welken de Vyanden met eenige ſtukken konon, met ſchroot geladen, derwaarts ſlaanden, wyken. Dit wierd aldus drie of vier maalen van weder zyde met groote hardnekkigheit hervat: weſhalven den Hertog, om zyne Infantry een hert onder de riem te ſteeken, ons gantsch ontdekt na de Retrenchementen der Vyanden deed avanceeren, ten einde hen te noodzaaken de zelve niet meer t'ontblooten, om hunne Dorpen, welken hy, 't koſte wat het wilde, wou vermeerſteren, te verſterken. Ondertuffchen was het als onmogelyk zonder den byſtand der Infantry, in hunne Linien te treden, om ons den weg tot de Retren-

che-

ehementen te baanen. Deze onderneeming hield hen wakker befig in het middenpunt, en het weinige front 'tgeen ze te bewaaren hadden, en gaf gelegenheid aan onze Generaals om het Regiment Gardes, 'tgeen achter ons stond, her voort te haalen, ten einde het tot de versterking van d'attaque ter linker hand te sturen: en eindelijk wierden de Dorpen en Retrenchementen aan die kant veroverd, en veertien stukken Kanon, die ons geen klein verlies hadden toegebracht, tot groot genoegen van onze Soldaaten vermeerster. Midlerwyl liet men ons een halve tour doen, na het vuur van het Vyandyk Kanon negen uren lang verduurd te hebben, die aan veelen meer als twintig duurden, en ons over de honderd Gardes en twee honderd Paarden onder de voet schooten. Vervolgens deed men ons ylings met een verkeerde linie ter gemelde linker hand rukken. De staart van de Brigade was de naaste; weshalven de Lichte Paarden en de Gensdarmes d'eersten binnen raakten. Ieder deed zyn best om hol over bol te volgen, konnende d'opening maar twee gelyk binnen laaten, en hebbende de Soldaaten geen gereedschap om ze wyder te maaken, waarom zy dan d'aarde met hunne Bayonnetten en Musketten afftieten. Gelyk de Vyanden maar omtrent veertig schreden van dit Retrenchement stonden, konden wy ons zeer beswaarlyk formeeren, also ze metter haast op ons af kwamen sorten. Ondertusschen de Compagnien van Lorge en Luxemburg alreeds aan onze linker hand op de Gardes des Prinsen van Oranje aangevallen zynde, en de Vyanden afgewyerd hebbende, gaf ons zulke gelegenheid om ons derwaarts te vervoegen, en onze Esquadrons te formeeren, welken wy aanvoerden tegens eenige Esquadrons van Lunenburg, met geele voering, van de beste Troupen die men met oogen kon zien, maar die zeer slecht streeiden, zynde hunne Officiers byna altemaal onder de voet geschooten. Vervolgens vielen wy op een tweede Linie, die aan onze rechter hand met zeer swaare Bataillons in goede order van boven kwam. Dezen dreeven ons wat te rug. Onze linker zyde was zo ver niet geavanceerd, also ze meerder wederstand had gevonden hy de Gardes des Prinsen van Oranje, mitsgaders die des Keurvorsts van Hanover, en de graauwe Paarden van Brandenburg; welke met groote hoopen van achteren kwamen omtrekken, en ons zeer gemakkefelyk tuschen hen en hunne Infantery konden affnyden. Onze Cavallery zich ondertusschen aan onze linker, en eenige Esquadrons van Gournay aan onze rechter zyde vervoegd hebbende, stelde men zich op een linie, en in goede order; en marcheerde op de Vyanden aan; zynde onze Gendarmes overal verspreid, en in ons hoofd. Maar deze lieden dachten niet als om een retraite te maaken; 'tgeen ze, volgens de geschapenheid der zaaken, zeer wel dedden. Den Hertog, bezessende dat d'aëtie heel lang geduurd, en dat men veel volks verlooren had, wilde ons niet toelaaten vier à vyf duizend man, die noch onder ons bereik waren, op 't lyf te gaan vallen,

1693.
Augustus

ken, en vernogde zich met tien à twaalf van onze Esquadrans te doen afbreeken, welke de Vyanden in de defilé aangrepen, veelen 'rr af nederhakten, zeven à acht honderd deeden verdrinken; een groote menigte van hunne paarden bemachtigden, en hen zeven stukken kanon, welke op de kant van het water stonden, en die zy mee meenden te neemmen, deeden verliezen.

De Vyanden verlooren by deze gelegenheid twee en-seventig stukken Kanon, acht Mortieren, negen kopere Schuiten, twee of drie honderd Artillerypaarden, enz. en wierden gedreeven tot onder het Kanon van Laar, wa dat wy hen door hun gantsche Campement hadden gejaagd. Daar zyn ook vele Vaandelen, Standaarden, en Ketteltrommen veroverd; doch het getal is noch onzeker: en wy hebben veele Gevangenen van consideraie; den Hertog van Ormond, gekwetst met twee hooften, en gevangen genomen door een Garde van den Koning; den Liutenant Generaal van de Hollandfche Trompen; den Liutenant Generaal van de Schotfche en Iersche Troupen; Monfr. Gordon, van de Troupen van Hanover, Monfr. de Croy; den Zoon des Graaven van Athlone, en veele anderen, welke zeggen, dat alle hunne Officieren gefneveld zyn. Men gift, dat 'ertien of twaalf duizend dooden op de plaats leggen. In 't begin meenden wy dat wy meer hadden verlooren als de Vyanden: maar na dat wy hunne Posten en Dorpen hadden bezichtigd, verzekert men, dat hun verties veel grooter is als het onze. De Hollanders zyn na Diefse geweken, de Spanjaarden na Leaven, en een goed gedeelte van d'Infantery na Loeuw. De Prins van Oranje word vermist. Monfr. Rottenburg een Liutenant Colonel gevangen genomen hebbende, zei deze tegen hem, dat hy ongelyk had in hem, die een armen Officier was, gevangen te neemmen; en dat hy beter gedaan zou hebben, dat hy den Koning van Engeland, die hy hem was, gevangen had genomen. Men zegt ook, dat hy zich achter de laatste Esquadrans, welken wy over hoop wierpen, bevond.

Voegt hier eindelyk ook noch by het onderstaande Extract van een Brief, geschreeven uit Parys; waar in den Leezer mede noch eenige particulariteiten zullen voorkomen.

Extract van een Brief, geschreeven uit Parys; ropende den Slag van Neerwinden.

WY weten, dat het Gevecht zeer bloedig is geweest, en aan veele deden van aantien het leeven heeft gekost. Men stelt het verlies geen men 'er geleeden heeft, op zes duizend, en dat der Geallieerden

den op tien duizend man. Den Hertog van Chartres is genomen, en vernomen. Het Gouvernement van Arras, vacant door de dood van Monfr. de Montchevreuil, is gegeven aan Monk. d'Aragnan, die de tyding van den Slag heeft gebracht. Den Hertog van Luxemburg heeft aan den Koning geschreeven, dat hy, volgens zyne orders, de Vyanden had opgezocht en bevochten; dat ze zich zeer wel hadden verdedigd: maar dat zyne Troupen zich noch beter hadden gekweeten, dewyl ze hen uit hunne post hadden verdreven; en dat de dapperheid der Prinsen alles, 't geen men 'er zich af zou konnen inbeelden, te boven ging. Deze order van slag te leveren, wierd hem gegeven, men meent verstand dat 'er een Detachement onder den Hertog van Wirtenburg na de Linien gezonden was. Men achtte deze gelegentheid gunstig; en 't was om tot een Gevecht te komen dat den Hertog de mynen maakte van het op Luik gemunt te hebben. Alle oogeblikken verlaet men nadere byzonderheden. De verlatene stukken Kanon zyn, maar vier-en-twintig in 't getal, en men rekent 'er tegenwoordig tien à twaalf duizend man verlooren te hebben. De Brigadier Alhergori kwam den 4^{den} Augustus met twee-en-twintig Vaandels en vyf-en-twintig Standaarden ten Hove. Na zyne komst zei de Koning, dat het getal der dooden niet boven de vyf duizend was, daaronder niet begrepen d'Officieren, welke wel twaalf honderd, zo dood als gekwet, bedroegen. Den Ambassadeur van Venetien den Koning over dit voordeel gecomplimentteerd hebbende, antwoordde zyne Majesteit, dat het glorieus voor zyne Natie was: maar dat hy 'er veel brave lieden by verloor, enz.

't Gemeen zeggen der Franschen was, dat zy in dezen Slag omtrent acht duizend, en de Geallieerden meer als twaalf duizend man verlooren hadden. Ik spreek van de gemaatigden: want daar waren 'er, die het verlies der laatste op twintig duizend man begrootten; en het hunne op drie à vier duizend verkleinden. Maar als men oens bezett, dat de Geallieerden eerst hoel na de nederlaag kregen; en niet verder gedreeven wierden als tot aan de Geete, die zy dicht by zich hadden; dat hun kanon veeleer, en met groot gevolg, had gespeeld; en dat de Franschen de Retrenchementen, die wel genoeg verdedigd wierden, moesten overweldigen, 't geen niet zonder een schrikelyke bloedstorting kon geschieden: heeft men reden om te gelooven, dat het verlies der laatste dat der eersten (niet grooter aan dooden, gekwetsten, en gevangenen als zeven, of ten uitersten acht duizend man) meer als de helft te boven ging.

Want

1693.
Augustus

Want het is zeker, dat byna het gantsche Huis des Konings in stukken wierd gehakt; en dat 'er verscheidene Regimenten van d'andere Troupen waren, daar men naauwelyks dertig man af telde, als in 't byzonder die van Navarre, Vermandois, Arnolfini, Crussol, la Feuillade, en Guiche. d'Onderstaande Lyf van huane voornaamste Dooden en Gekwetsten zal 'er ook noch tot een bewys af verstreken.

Lyfste der voornaamste Fransche Officieren, gesneuveld of gekwetst in den Slag van Neerwinden.

Dood.

De Prins Paulus van Lotharingen, Zoon des Prinsen van l'Islebonne.

De Ridder de Montchevreuil, Lieutenant Generaal, en Gouverneur van Arras.

Den Hertog van Ufèz, Brigadier en Colonel van het Regiment van Crussol.

De Graaf van Gassion, Lieutenant Generaal, en Gouverneur van Rochel.

De Marquis de Chanvalon, Cornet van de Lichte Paarden.

De Graaf van Montrevel.

De Ligneri, Lieutenant van de Gardes du Corps.

De Ridder Rosen, Graaf van St. Marc, Zoon van den Lieutenant Generaal.

De Coligni.

De Rochebortelle.

De Chatenay, Gaujac, en de Vauroy, Capiteinen onder de Gardes.

Du Jardin, Aide-Major.

Vauvray, Lieutenant.

Champaigni en Corau, Onderlieutenants.

Charanon.

Paul, Colonel van het Regiment Royal Allemand.

De St. Mars, Colonel.

De Quoad, Colonel.

De Ridder de Beaupré, Capitein van de Kurassiers.

Bolen, Hoogduitsch Colonel, en Veldmaarschalk.

Du Guay, Piemontooise Majoor.

De Prassin.

De Combartin-Murole, Capitein en Aide-Major onder het Regiment van den Koning.

De Ridder de Beauregard.

Dongi, Majoor.

Vicogne.

De Graaven van St. Simon en Montfort, Brigadiers van de Cavallery.

Gournay.

Borheim.

Calbasar.

Chourdi.

De St. Sauveur.

Cabasson.

Dalbusa en Scheudi, Switsers.

Gestorven van hunne kwetsuren.

Milord Lucan-Sarsfield, Veldmaarschalk.

De Marquis de Rebé, Brigadier, en Colonel van het Regiment van Piemont.

De Marquis d'Allegre, Colonel van het Regiment van Peronne.

De Graaf van Canisi, Capitein onder het Regiment van den Koning.

Gekwetsten.

De Prins van Conti, Lieutenant Generaal, met een houw van een fabel in het hoofd.

De Maarschalk de Joyeuse, gevaarlijk.

Den Hertog van Bourbon, Lieutenant Generaal.

Den Hertog de la Rocheguyon de voet met een musketkogel in stukken geschooten.

Den Hertog van Montmorency, Veldmaarschalk, Zoon van den Maarschalk de Luxemburg.

De Graaf van Luce, Brigadier, en mede Zoon van den Maarschalk de Luxemburg, gevaarlijk.

De Ximenes, Lieutenant Generaal, en Gouverneur van Maubeuge.

De Graaf van Coffé.

De Matquis de Villequier.

De Marquis de Rochefort.

De Ridder de Villeroy.

De Sillery, de Tracy, en de Graaf van Grandpré.

De Saillant en de Fonville, Capiteinen onder de Gardes.

De Santeuil, Dorgemont, de Bourrible, de S. Paul, Chardon, en Sillonne, Lieutenants.

Patriere, la Testole, en Porciere, Onderlieutenants.

d'Artagnan, Vaandrig.

La Fond, Aide-Major.

Audifert, Onder-Aide-Major.

Reinold, de la Barre Fisonnet, de St. Giles, Bournonville, Imecourt, de Ridder de Tillette, Pluvaux, Silli, Poinsegu, Marin, St. Esteve, Freville, en la Tarse.

De la Tour en Dallier, Ritmeesters.

d'Aumont, Doullac, du Fay, Lasticonne, Bedcin, Bourigny, en Bricconnet.

De Salis, Brigadier.

Fits, Lieutenant.

Derlac, Burc, Surbec, Greder, Cherberg, Dasfeld, en Redingue.

Dorgemont, Reden, Solve de Noir, Bourgere, Dumont, de la Rocheberti, Chavelin, d'Entragues, Jolibois, en Passiquiere.

Gevangenen.

Den Hertog van Berwik, natuurlijke Zoon van den Koning Jacobus.

De Graaf van Coffé.

Sellis, Brigadier van d'Infantry.

Byzondere Lyste van de Switserse Officiers, geneueveld of gekwetst in den Slag van Neerwinden.

Van het Regiment van Stoppa.
Dood.

Ifelin, Cap. Lieutenant.

Petitot, Cap. Lieutenant, gestorven aan zyne kwetsuur.

Printechai, Onderlieutenant.

Minntole, Vaandrig.

Gekwetst.

Brendlin, Lieut. Colonel.

T

Sche

1693.
Augustus

1693.
Augustus

Schenawr, Commandant.
Nartlin, Capitein.
Schönberg, Lieutenant.
Craft, Capitein.
Muller, Vaandrig.
Hurtzel, Aide-Major.
Bouti, Onderlieutenant.
Tonatz, Vaandrig.
Morel, Capitein.
Baillif, Lieutenant.
Wurtz, Onderlieutenant.
Fesch, Onderlieutenant.
Beli, Capitein.

Van het Regiment van Greder.

Dood.

Greder, Aide-Major.
Kramer, Cap. Lieutenant.
Buis, Cap. Lieutenant.
Rochet.

Gekwetst.

Greder, Colonel.
Buiffon, Lieut. Colonel.
Zay, Capitein.
Meyer, Capitein.
Bordier, Cap. Lieutenant.
Ledergerber, Onderlieutenant.
Bachman, Vaandrig.
Betta.
Baudichon, Onderlieutenant.
Klein, Lieutenant.
Streif, Cap. Lieutenant.

Van het Regiment van Salis.

Dood.

Bordier, Cap. Lieutenant.
Brendlin, Cap. Lieutenant.
Pffiffer, Lieutenant.
Caffau, Lieutenant.

Gekwetst.

Rosenthal, Cap. Lieutenant.
Salis, Commandant.
Mandrot, Capitein.
Timmenberg, Cap. Lieutenant.
Landri, Lieutenant.
De Barri, Lieutenant.

Muller, Capitein.
Courten, Capitein.
Courtenau, Lieutenant.
Schmid, Vaandrig.
Greder, Capitein.
Fatio, Lieutenant.
Chevalier, Onderlieutenant.
Van het Regiment van Zurbek.

Dood.

Marlaine, Capitein.
Girard, Cap. Lieutenant.
Kapaltzar, Cap. Lieutenant.

Gekwetst.

Joffrey, Cap. Lieutenant.
Arpaud, Cap. Lieutenant.
Saltzqueber, Capitein.
Mallecroë, Cap. Lieutenant.
Bourguin, Lieutenant.
Auria, Onderlieutenant.

Van het Regiment van Reinold.

Dood.

Micheli, Commandant, gestorven van zyne kwetsuur.
De Vailet, Capitein.
Gottminguer, Major.

Gekwetst.

Reinold, Colonel.
De Bettans, Commandant.
Achman, Cap. Lieutenant.
De Sauffure.
De Melet, Cap. Lieutenant.
Baumganter, Cap. Lieutenant.
Schreiber, Onderlieutenant.
Gourray, Lieutenant.
Imhoff, Vaandrig.
Gougelmal, Vaandrig.
Stelk, Lieutenant, vermist.
Van het Regiment van Schellenberg.

Dood.

Mey, Cap. Lieutenant.
George, Lieutenant.
Touneli, Vaandrig.

Gekwetst.

Schellenberg, Colonel.

Plan-

Planta, Lieut. Colonel.
Paravicini, Capitein.
Vinguer, Aide-Major.

Colberg, Licutenant.
Bondeli, Vaandrig.
Knecht, vermist.

1693.
Augustus

Wat de Geallieerden belangt, men zag van hunne voornaamste Dooden en Gekwetsten de volgende Lyft, kort na den Slag opgesteld, en derhalven (even als de Fransche) inzonderheid ten opzichte der Engelsche en Hollandische Troupen, zo naauwkeurig niet, als ze wel zou kunnen weezen.

Lyfte der voornaamste Geallieerde Officieren, gesneveld of gekwetst in den Slag van Neerwinden.

Dood.

De Graaf van Solms, Lieut. Generaal, en Colonel van de Hollandische Gardes, gestorven van zyne kwetsuur, zynde hem een been met een kanonkogel afgeschooten.

De Prins van Barbançon, hier voormaals Gouverneur van Namen.

De Baron d'Offener, Lieut. Generaal van de Hanoversche Troupen.

Busch, Generaal Majoor.

Bremer, Colonel.

Pattencour, Lieut. Colonel.

Lutzau, Lieut. Colonel.

Boomis, Majoor.

Nan, Lieut. Colonel van de Cavallery.

Rheden, Majoor.

Budewels, Majoor.

Breitenbach, Colonel.

Medér, Lieut. Colonel.

Altemaal Officieren onder de Troupen van Hanover.

Wis, Colonel } ongerdie

Bremer, Majoor } van Zell.

Gekwetst en Gevangen.

De Graaf van Portland, gekwetst.

Den Hertog van Holstein, Admiraal van Vlaanderen, gekwetst.

Oorh, Generaal Majoor van Hanover, gekwetst.

Den Hertog van Ormond, Lieut. Generaal, gekwetst en gevangen.

Den Heer van 's Gravenmoer, Lieut. Generaal, licht gekwetst en gevangen.

Den Heer van Zuilestein, Lieut. Generaal, gevangen.

De Baron de Heyde, Generaal Majoor, gekwetst.

De Graaf van Arco, Generaal der Kurassiers, gekwetst.

Don Dominico Pignatelli, Bloedverwant van den Paus, en Mestre de Camp van een Terce Cavallery, gekwetst.

Don Louis de Borgia, Broeder des Hertogs van Gandia, Mestre de Camp van een Terce Cavallery, gekwetst.

Don Alexandro de Guzman, Mestre de Camp van een Terce Cavallery, gekwetst.

1693.
Augustus

De Colonel du Bay, gekwetst.
De Colonel Aylua, het been
aan stukken.

De Colonel Cordon, gekwetst
en gevangen.

De Graaf van Bronay, Generaal
van de Bataille, gekwetst.

Prins Karel van Brandenburg,
gekwetst.

De Keurprins van Hanover, ge-
kwetst.

De Graaf van Midsagte, Zoon

des Graaven van Athlone, gevan-
gen.

Den Heer van Duivenvoorde,
gekwetst aan de wang.

Den Heer Hooft, Adjudant Ge-
neraal des Graaven van Portland,
gekwetst en gevangen.

Van de Hollandsche Gardes In-
fantery vyf Capiteinen, acht Lieu-
tenants, en zes Vaandrighs dood
of gekwetst.

Byzondere Lyste der Dooden, Gekwetsten, en Gevan- genen van de Brandenburgsche Troupen.

Van d'Infantry.

Dood.

De Buis, Colonel.

De Montescaux, Lieut. Colo-
nel.

De Sido, Majoor.

Schuilenburg, Majoor.

Puyfort, Adjudant Generaal van
den Baron de Heiden,

Vyf Capiteinen, acht Lieute-
nants, drie Vaandrighs, veertig
Onderofficieren, en acht honderd
liegen-en-negentig Soldaaten.

Gekwetst.

De Baron de Heiden, Generaal
Majoor, ook gevangen geno-
men, doch gelukkiglyk ontsnapt.

Syberg, Lieut. Colonel, ge-
kwetst, gevangen, en aan zyne
kwetsuren gestorven.

Gerisdorf, Majoor.

Nieuhof, gekwetst en gevan-
gen.

Zes Capiteinen, dertien Lieu-
tenants, vier Vaandrighs, zeventien
Onderofficieren, en vier hon-

derd een Soldaaten.

Gevangen.

Een Vaandrig, drie Onderoffi-
cieren, en drie-en-seftig Soldaten.

Van de Cavallery.

Dood.

Villarnon, Colonel.

d'Autigny, Lieut. Colonel.

Een Ritmeester, zes Lieute-
nants, drie Cornetten, negen On-
derofficieren, en honderd zes-en-
seventig Ruiters.

Gekwetst.

Schlippenbach, Colonel.

Reveillas de Veyne, Colonel.

Landorf, Lieut. Colonel, ge-
kwetst en gevangen.

Portail, Majoor, gekwetst en
gevangen.

Vier Ritmeesters, twee Capitein-
Lieutenants, twee Lieute-
nants, drie Cornetten, zeventien
Onderofficieren, en honderd ze-
ven-en-vyftig Ruiters.

Ge-

Gevangen.

Een Ritmeester, een Lientenant, drie Cornetten, vier On-derofficieren, en hondérd acht-en-twintig Ruiters. 1693.
Augustus

Hoewel het, volgens alle de schynbaarheden, en het eenpaarig bericht van die zich in 't heest van het Gevecht hadden bevonden, genoegzaam bleek, dat het getal der (a) dooden en gekwetsten aan de zyde der Franschen veel grooter was, als aan die der Geallieerden; en dat hun gantsche voordeel bestond in het Slagveld gewonnen, en eenige Artillery en Standaarden veroverd te hebben, welken men ook zelfs trachtte te vermenigvuldigen, met gescheurde stukken en brokken aan halvepieken vast te maaken, om een grooter luister te geeven aan een Actie, die de helft van het Koningryk deed treuren: liet de Koning echter den volgenden Brief aan den Aertsbisschop van Parys afgaan, om 'er het *Te Deum* over te doen zingen.

(a) *Eenige Brieven van Farys begroeten het getal der gesneuvelde Officieren op 972. en dat der gekwetste over de 1800.*

Mon Cousin.

DE Armée, die myne Vyanden in Vlaanderen uit het puik hunner Troupen te samen gebracht hadden, en door den Prince d'Oranje in persoon gecommandeerd wierd, is in haar Leger-plaats den 29 der voorledene Maand geattaqueerd door Myn Cousyn den Marechal-Hertog van Luxemburg, aan wien ik ordre daar toe gegeven had. De Vyanden, die zyn dessein hadden voorzien, vergaten niets om zich te beschutten: en hoewel hun Campement door de situatie zeer avantageus was, zo fortificeerden zy het noch met ontsagchelyke Retrenchementen met een ongelooftlyken arbeid. Niettemin wierden zy geforceerd, en in wanorder gebracht. Een gedeelte is op de plaats gebleeven, een ander gedeelte in 't vluchten verdronken, en de rest verstrooid. Veele van hunne Generaals, en een groot getal andere Officiers zyn gedood of gevangen genomen; 65 stukken Kanon, 8 Mortieren, en 9 Pontons op het Camp de Bataille gelaten; 12 paar Ketel-Trommen, 60 Standaarden, en 22 Vaanen met geweld veroverd, of door de stervenden geabandonneerd. Daar is niets, 't welk myne Vyanden niet te vreezen hebben na zo' een schrikelyke nederlaag. Daar is niets, dat ik niet met recht zou mogen verhoopen. Maar ik bepaal alle myne wenschen ten besten van myn Volk; en voor alle de vruchten van zo een uitmuntende Victorie, begeer ik niets, dan te zien, dat myne Vyanden eindelyk de oogcn openen, op hun rechte Interest komen te letten, en in de sentimenten van een solide en bestendige Vrede overgaan, welke ik haar ten allen tyde in 't midden van myne grootste voorspoed heb aangeboden: 't is derhalven om dezelve van God te verzoeken, en hem te danken voor zo veele

1693.
Augustus

Gunsten, dat ik begeer dat gy het *Te Deum* doet zingen in de Domkerk van myne Goede Stad Parijs, ten dage en uure die de Groot-Meester, of de Meester der Ceremonien, U van mynen wege zal zeggen. Voorts bid ik God, dat hy U, myn Cousin, houde in zyne Heylige en waardige hoede. *Geschreeven tot Marly, den 7 Augusti 1693.* Getekend LOUIS, en wat laager, *Phelypeaux.*

Men twyfelde niet, of de Franschen zouden het verlies, 't geen zy by Neerwinden hadden geleeden, verkleinen, en dat der Geallieerden vergrooten. 't Was van den aanvang des tegenwoordigen Oorlogs een vaste gewoonte by hen geweest: en in der daad, die streek van Staatskunde kan niet gewraakt worden in een Koningryk, daar men het volk op eenige wys te vrede moet stellen. Maar men behoorde zich op zulk een manier niet te draagen. 't Was te veel van d'eene, en te weinig van d'andere kant gezegt, om'er geloof aan te geeven. Als men het Gemeen wil bedriegen, moet men het ten minsten met waarfchynlyke dingen doen. Zy bekennen, dat het Campement, 't geen ze aantastten, uitsteekend voordeelig was door de situatie, of gelegenheid; dat de Geallieerden het noch met ontfagchelyke Retrenchementen, en een ongelooofelyken arbeid, versterkt hadden: zy ontkennen ook niet, dat men zich wel verdedigd, en d'aantasters kloekmoedig afgeweerd heeft. En ondertusschen wil men de wereld wys maaken, dat ze maar zo weinig dooden en gekwetsten gehad hebben: daar men echter zekere naricht had, dat het getal der gekwetste Officieren over de veertien honderd, en dat der gesneuvelde tusschen de acht en negen honderd bedroeg; en dat'er niet ver van de twintig duizend, zo Soldaaten als Ruiters, op het Slagveld nedergemaakt of gekwetst waren. Wat het verlies der Geallieerden belangt, men begrootte de Gevangenen op omtrent duizend man, behalven honderd en vyftig Officieren welken het zelve lot had getroffen, en de Dooden en Gekwetsten op tusschen de zes en zeven duizend. Ziet daar, hoe de rekeningen by gelegentheid gemaakt worden.

De Franschen hebben de Spanjaarden dikwils verweeten, dat zy het *Te Deum* lieten zingen, als ze eenig nadeel hadden gehad. Tegenwoordig waren ze in de zelve gesteldheid; gelyk

'er in den onderstaanden Brief de blyken af worden gegeven.

1693.
Augustus

Extract van een Brief, geschreeven uit Parys over 't zingen van het *Te Deum*.

WY wisten in den beginne niet, wat men van 't Gevecht, op d'eerste tydingen die men ons daar van bracht, zoude aannemen; dewyl dezelve, ten opzichte van de winst en het verlies, dubbelzinnig waren, en men in twyffel stond of 'er meer redenen waren om zich te verheugen, als te bedroeven. De volgende hebben ons voordeel vergroot, door een gerucht van een tweede Gevecht, minder twyffelachtig als het voorgaande, daar by te voegen; het geen evenwel niet waar bevonden is. Eindelyk heeft men dan de Victorie door een Brief van den Koning aan den Aertsbisschop van deeze Stad, het brengen van de veroverde Standaarden in Proceffie na, en het zingen van het *Te Deum* in de Hoofd-Kerk, gepubliceet. Dit is genoeg voor het gemeen, en d'eerste vrucht van de Victorie, die men niet moet laten verlooren gaan. 't Volgende is particulier. De Brief is van 't maakfel van den P. R. welke order gehad heeft om deeze Overwinning dapper op te schreeven, en die zich in dezen wel gekweeten heeft. Getuigen daar van zyn die *ontzagbelyke Retrenchementen*, en die *ongeloovelyke arbeid*, die evenwel niet anders als het werk van eene nacht zyn geweest, en den Vyand niet weinig voor den stryd behoorden afgemat te hebben. Getuige daar van is die *schrikkellyke nederlaag*, na dewelke men den Koning doet zeggen, by wyze van Declamatie: *daar is niets dat myne Vyanden niet hebben te vreezen: daar is niets, dat ik niet met recht vermag te hoopen*. Indien de Geallieerden, dit ziende, niet vreezen, is 't hunne schuld; want anders is deze spreekwyze bekwaam om hen beangst te maaken: doch dit geschied maar op dat ze *doogen mogen openen*, en *opmerkende ontrent hunne waare belangen worden*. Deze plaats hebben onze Yveriaars aan 't Hof zo uitnemend schoon in haar oordeel gevonden, datze niet hebben kunnen nalaten de liefde van onzen Monarch te verheffen; groot genoeg om ook zelfs zorg voor de belangen van zyne Vyanden te draagen, en meerder als zy zelfs hebben. Doch anderen, ongelooviger, (welker getal groot is) twyffelen zeer, of het vertrouwen der Geallieerden groot genoeg zal zyn, om het te gelooven, en een Vrede te willen, door ons na hunne *waare belangen*, (die zy weigeren te kennen, en wy hen tegens dank door Kanonschooten willen leeren) geschikt. Zy zeggen, dat deeze Vrede, die wy van God bidden, ten naasten by den gebeden, welken Keizer Karel de V. voor de verlossing van den Paus, dien hy gevangen hield, deed, gelyk zyn; dat is, dat wy wel wilden, dat God ons door een goede Vrede deed be-

1693.
Augustus

behouden alles, 't geen wy zo in Vrede als Oorlog den Vyanden afgenomen hebben, en niet gezind zyn weder te geeven. Wyders vernemen wy, dat deeze schoone Actie, welke in Brabant voorgevallen is, hoe glorieus men dezelve zegt te weezen, egterden Dauphin de lust benomen heeft om dat voorbeeld tegens den Prins Louis van Baden te volgen; en dat men niet raadzaam heeft gevonden een tweede Victorie, zo dier als deze, met hem in zyne Retrenchementen aan te tullen, te winnen. Ook verswygt des Konings Brief meer voorzigtiglyk het verlies, by ons geleeden, en maakt alleen van dat der Vyanden gewag. Zy zegt niet, dat het Kanon, van de Vyanden gewonnen, ons Volk heeft gekost; en dat wy 35 Standaarden of Vaandels hebben verlooren: 't geen veel meer is, als wy gewonnen hebben; aangezien 'er onder onze Ruitery en Voetvolk veel minder, als onder die der Vyanden, werden gevoerd. Dit komt in geen *Te Deum* te pas, 't welk gemaakt is om van Victorie te zingen, en de Gemeente tot het betalen van de kosten aan te moedigen, en niet om het verlies der Dooden te beweenen; dat het werk der geenen is, dien 't verreechten der Lykdiensten is aanbevolen. Onze Courant, die dit stilswygen heiliglyk navolgt, zegt, dat de Vyanden twintig duizend Man hebben verlooren, en dat ze naauwelyks tien duizend na de Nederlaag hebben kunnen herzaamelen: maar waar waren dan de meer als tachtig duizend Man van den Maarischalk de Luxemburg gebleeven, dat ze niet op deze hand vol verstrooid Volk zyn gevallen; 't geen ons een Vrede, zodanig als wy die willen, zoude hebben doen bekomen? Zou het wel zyn, om dat hy zo kort geen einde van zaaken heeft willen maaken? maar neen, hy is te goeden Dienaar van den Koning, om zodanige gedachten te hebben. Hy moet het dan niet hebben kunnen doen; en dit zo zynde, vreezen wy met reden, dat het verlies van twintig duizend Man aan onze zyde zal wezen. Het zy daar mede zo 't wil, 't is een gruwelyke slagting, die eerder een verantwoording als loftuiting vereischt; hebbende noch niets als een *Te Deum* voortgebracht. Doch men zoude Mr. de Luxemburg ongelyk doen, met hem zulks te last te leggen; aangezien by slechts zyne ordres gevolgt heeft, en de Brief des Konings hem dienaangaande volkomen ontschuldigt. Hy zou liever alles opgeofferd, als daar in verzuimd hebben. God bewaare ons voor een ander *Te Deum*, dit gelyk, enz.

Daar is niets, 't welk beter met de waarheid overeenkomt, als 't geen in dezen Brief gezegt word; wiens einde my doet gedenken aan de woorden van een Raadtsheer des Parlements van Parys, wanneer het *Te Deum* wegens de verovering van Heidelberg gezongen wierd: *Wy gaan, zei hy, God bidden,*

dat

dat wy geen *Te Deum* meer mogen zingen: mitsgaders aan die van een Perfoon van qualiteit ten tyde des Gevechts van Steenkerken, dat de *Te Deums* der Vorsten de (a) *de profundis* der byzondere lieden zyn. In der daad, men wist met volkomene zekerheid; dat het gantsche Huis des Konings in stukken was gehouwen; dat de Switsersche en Fransche Gardes niet arger gehandeld konden weezen; dat 'er zeven of acht Regimenten van de beste Ligchaamen waaren, welker ieder geen vyftig man had overgehouden; dat d'Artillery der Geallieerden, na lang met kogels gespeeld te hebben, vier gantsche uuren met schroot hebbende geschooten, een zo schrikkelyke slachting onder de Franschen had gemaakt, dat 'er geen deerlyker gezien kon worden, enz. 't Is ook zeker, dat de meeste Generaalsperfoonen, voor een diergelyke handeling beducht, zich in den Krygsraad tegen den Slag stelden, dewyl de Vyandalte voortdeelig geposteerd was; en dat de Maarshalk de Luxemburg het niet overhaalde, als met des Konings order te toonen.

1693.
Augustus
[a] *Uu dem
diepte.*

Vervolg van den Brief over 't zingen van het *Te Deum*.

't Is niet zonder reden, dat men het *Te Deum* wegens het laatste Gevecht heeft gezongen, gelyk ik hier voor heb geschreeven; dewyl, alles wel opgerekend zynde, volgens het gedrukt Relaa's 't geen men in 't licht heeft gegeven, wy maar twee duizend dooden, en drie à vier duizend Gekwetsten hebben gehad: daar wy in tegendeel hun verlies op over de twintig duizend man begrooten, en dat de rest, die wy hen laaten, t'eenemaal geslagen, en zodanig gescheurd is, dat het geen Leger meer genaamd kan worden. Men had 'er tot hier toe aan getwyfeld, vermits andere Relaazen 'er gantsch anders af gesproken hebben: maar dit, 't geen volgens order opgesteld is, schikt alles te recht, en verzekert ons weiffelend geloof. Hoe zou men 'er aan kunnen twyfen, dewyl het gefondeerd is op drie of vier mirakelen, waar af het minste genoeg is om d'ongeloovigsten t'overtuigen? Het eerste is dat der verzyden van verscheidene duizenden der onzen, welke dood waren, en daar men door dit Relaa's het leven aan heeft wedergegeven. 't Is jammer, dat men 'er den Graaf van Montchevreuil, den Prins Paulus van Lotharingen, en zo veele andere braave Kryghelden, daar vry wat meer aan gelegen is als aan die menigte van onbekende lieden die men wederopgewekt heeft, niet onder heeft konnen begrypen. Men zal mögelyk zeggen, dat ze 'al te veel geruchts in de wereld gemaakt hebben om hen onder dien drang van verreezenen te

1693.
Augustus

konnen verbergen. Maar die reden geldt hier niet: want ziet hier een ander mirakel van een doorluchtigen Dooden onder de Vyanden, die ons Relaaſ inſgelykſ in 't gezicht van 't Gemeen doet verryzen. 't Is de Graaf van Solms, dien in 't begin van den ſtryd het eene been met een kanonkogel weggenomen wierd; die van zyne kwetsuur by de Vyanden geſturven is; en wiens lyk van Thienen na Leuven is gebracht, om wyders na Holland gevoerd te worden. Ondertuffchen maakt hem het Relaaſ eensflags een Gevangen by ons. Na dit exempel zouden de Vyanden ongelyk hebben in te zeggen dat wy hun verlies vergrooten; dewyl, verre van hen volk afeſlaan, wy'er weder doen verryzen. Het derde mirakel is, dat onze Armée na den Slag niets ter wereld gedaan heeft: want dewyl wy Huy hadden veroverd toen de Vyanden een Leger hadden, moeſten wy, toen het zelve geſlagen was, met meerder reden Luik, Leuven, Bruſſel, enz. veroveren, en die kleine overblyffelen, welke de woede onzer Krygsknechten ontkomen waren, gaande wegs vernielen. Maar het ſchynt, dat de Vyanden vleugelen gehad hebben om weg te vliegen, en dat onze Troupen geen doortocht hebben konnen vinden om hen te vervolgen, noch een anderen weg om de gemelde plaatſen aan te doen als met te rug na de kant van Waren te trekken, alwaar men zou zeggen dat onze Armée in een zak gekroopen is: zo ſtil heeft men zich ſedert deze Victorie gehouden. 't Is een mirakel, daar de redeneering zich in verliest. Maar het grootſte van allen, en het moeijelykſte om te begrypen, is dat, volgens het Relaaſ, alle onze Conqueſten, en alle de Penningen die wy contribuereen, niet alleenlyk *tot het beſt van den Staat*, maar ook *tot de handhaaving der Religie*, geſchieden, en aangewend worden. Men begrypt wel, dat alles, 't geen wy in vrede en oorlog van onze Gebuuren genomen hebben, geſtrekt heeft *om de glorie van den Koning en de paalen van zyn Ryk te vergrooten*: maar men kan niet zonder mirakel begrypen, dat dezen Oorlog, en noch minder ons Verbond met den Turk, eenige overeenkomt met de handhaaving der Religie hebben; immers zo men niet en meent de Religie van den ſterkſten; in welk een geval de Geallieerden zo veel ongelyk niet en hebben, dat zy'er de voortgangen af in hunne Staaten willen verhinderen, enz.

Na alle deze Relaaſen met malkander vergeleeken te hebben, kan de Leezer oordeelen, of den Hertog van Luxemburg, volgens de Franſche wys, niet vry wat breed gaat in den onderſtaande Brief, terſtond na den Slag aan den Koning afgevaardigd.

Sire,
Monfr. d'Artagnan zal aan uwe Majesteit zeggen, hoe alles zich toc-

toegedraagen heeft. De Vyanden hebben wonderen gedaan; maar uwe Troupen zich noch beter gekweeten. De Prinzen van uwen Bloede hebben 'er d'uiteerste dapperheid en krygskunde getoond. Wat my belangt, 'k heb 'er geen deel aan gehad als dat ik Huy veroverd, den Prins van Oranje slag geleverd, en hem geslagen heb; gelyk uwe Majesteit uitdrukkelyk bevolen had.

1693.
Augustus

Weinige dagen na dezen Slag vaardigde den Hertog van Luxemburg een Detachement Cavallery af, om de Meyery van 's Hertogenbosch onder contributie te zetten; doch de Franschen maakten 'er geen lang verblyf, uit vrees van door zes duizend Paarden, welken de Koning (wiens Leger door d'aankomst van het Detachement, 't geen onder den Hertog van Wirtemberg de Linien der Franschen in Vlaanderen had overweldigd, en zich nu den 11^{den}. der Maand weder by het zelve kwam voegen, mitsgaders die der Spanjaarden, den volgenden dag 'er mee vereenigd, zich nu weder immers zo sterk bevond, als voor den Slag) onder het gebied des Graaven van Athlone derwaarts had gestuurd, afgesneeden te worden: na welken tyd de gemelden Hertog geduurende deze Maand niets meer deed ondernemen.

Meyery van 's Hertogenbosch onder contributie gezet.

d' AANKOMST van zes Oost-Indische Retourfchepen op den 7^{den}. der Maand in Texel baarde een merkelyke blydschap onder alle d'Ingezetenen; vermits men voor de zelve, ter oorzaak dat de Franschen alle naarstigheit aanwendden om een maal de klauwen in zulk een ryken buit te slaan, sedert een wyl in groote bekommring was geweest. Ziet hier de Carga van vyf.

VEREENIGDE NEDERLANDEN. Aankomst van zes Oost-Indische Retourfchepen.

Generale CARGA van vyf Oost-Indische Retour-Schepen, met Namen: Nederland voor de Kamer van Amsterdam, Reygersdaal voor Zaaland, Sion voor Delft, Princeland voor Rotterdam, en Drechterland voor Enkhuisen, alle in Texel gearriveerd, nevens het Schip de Handboog voor Hoorn; welke voorsz. vyf eerste Schepen alle den 11^{den}. December 1693. van Batavia zyn verstrooken.

2602796 ₤ swarte Peper.
51728 ₤ witte Peper.

1566000 ₤ Salpeter.
260384 ₤ witte Sappanhout.
V 2

40514

1693.
Augustus

40515 R Siams Thin.
 107500 R Japans Staaf-koper.
 187500 R Nooten-Muscaten.
 84238 R Foulie.
 26785 R geconfyte Gengber.
 9776 R Moernagelen.
 4416 R gesuykerde Radix Chi-
 na.
 937 R Oly van Noten in Koe-
 ken.
 2101 R Japanse Camphur.
 4109 R Javaanse Cardamom.
 3600 R Benjuin Cabsesse.
 2832 R Kiermanse Wol.
 29586 R Cauwa.
 3625 R Borax.
 488 R Drakenbloed.
 80 R Vogelnesjens.
 1809 ps. Ebbenhoute Platen.
 9555 ps. geconfyte Noten-Mu-
 scaten.
 30400 ps. Hand-Rottingen Pa-
 lanbangse.
 31500 ps. Chincees Porcelyn.
 8 Potten geconfyte Moer-
 nagelen.
 2825 ps. Eenledige Rottingen.
 49924 R rouwe Bengaalse Zyde.

500 ps. Chinese Pelings.
 750 ps. Chitfen van de Kuff.
 810 ps. fyn gebleekt Guinees.
 580 ps. rouw dito.
 720 ps. Salampouris fyn ge-
 bleekt.
 80 ps. gemeene gebleekt, dito.
 2640 ps. rouwe Salampouris.
 300 ps. Mouris.
 240 ps. bruyne blauwe Bastas.
 300 ps. Allegias Bethilles.
 200 ps. Sestergantyn Bethil-
 les.
 1000 ps. Roemaals d'Estn.
 190 ps. Allegias en Sesterg. Be-
 thilles.
 673 ps. Phocaffen de Bengale.
 4698 ps. Bengaalse Roemaals.
 346 ps. Taffachelas Gingans
 1000 ps. Pattenafe Chitfen.
 1133 ps. Garras.
 600 ps. Mallemolens.
 378 ps. Douriassen.
 507 ps. Sousjens.
 213 ps. Alibancees.
 1118 ps. diverse Modesse Zyde
 Stoffen.

En dit was de Carga van het zesde.

Generale Carga van 't Schip de Handboog voor de Kamer Hoorn, den 7 January 1693. van Batavia verwocken, en den 7 Augusti daar aan volgende in Tessel gearriveert.

349719 pond swarte Peper.
 2440 p. witte Peper.
 210250 p. Salpeter.
 18432 p. Sappanhout.
 4466 p. Foulie.
 12500 p. Nooten-Muscaten.
 37500 p. Japans Staaf-koper.
 1747 p. geconfyte Gengber.

993 p. Moernagelen.
 362 p. gesuykerde Radix China.
 1806 p. Japanse Camphur.
 210 p. Javaanse Cardamom.
 295 p. Kiermanse Wol.
 2849 p. Cauwa.
 324 ps. Mauritius Ebbenhoute
 Platen.

700 ps. geconfyte Noten-Muscaten.

2 Potten geconfyte Moernagelen.

2100 ps. Hand-Rottings.

1100 ps. Chinees Porceleyn.

10 ps. roode Gielams.

21 ps. Vogelnesjens.

290. p. Salarmoniak.

2610 p. Borax.

1102 p. Florette Garen.

15900 p. Benjuin Cabesse.

9148 p. Bengaalse rouwe Zyde.

3 ps. Japanse yerlakte Comp-toiren.

10 ps. Japanse Zyde Rokken.

139 ps. Chitsen van de Kust.

180 ps. sijn gebleekt Guinees.

80 ps. rouw dito

880 ps. rouwe Salampouris.

400 ps. fijne Salampouris.

240 ps. Douriaffen.

400 ps. Roemaals.

300 ps. Armozynen.

162 ps. Alibanees.

200 ps. Taffachelas Gingans.

176 ps. effene Gingans.

816 p. Bengaals Cattoene Garen.

20 Balys Chinesee Thé.

Nota. Noch 50 Balys Chinese Thé, waar van aan de Caap 30 op 't Schip Nederland, en 20 op het Schip Reigersberg zyn verdeelt en overgezonden.

1693.
Augustus

Noch kwam met de gemelde Schepen over uit het geborgene van het Schip de Goede Hoop, 't voorgaande (a) Jaar aan de Caap de Bonne Esperance verongelukt.

(a) Zie 4
Bnk, 1
Deel, pag.
122.

7527 ℥ Indigo.

28360 ℥ Ferriaansche Zyde in 44 Baalen.

9 Kassen Aloës.

Omtrent het eind der Maand lei den Hertog van Wirtemberg, door den Koning tot Generaal van d'Infantry, in de plaats van den overleedenen Graaf van Solms, aangesteld, den eed in die hoedanigheid by haare Hoog-Mogenden af, welke zich over deze verkiezing zeer wel vernoegd betoonden.

Hertog
van Wir-
temberg
tot Gene-
raal van
d'Infan-
tery aan-
gesteld.

S E P T E M B E R.

EINDELYK overleed op Zondag, den 13^{den} der Maand, na een langduurige ziekte de Kardiniaal Flavio Chigi, van Siena, Creatuur en Neef van Alexander den VII. ter ouderdom van twee-en-seftig jaaren, en in het zes-en-dartigste na zyne verheffing tot het Purper. 's Maandags avonds wierd het Lyk in de Kerk del Populo gebracht, alwaar het des anderendaags,

ITA-
LIEN,
Dood van
den Kar-
dinaal
Chigi.

1693.
Septemb.

met honderd toortfen rondom, ten toon bleef leggen; terwyl men de Lykdienften in de tegenwoordigheid van het Sacro Collegio verrichtte; wordende het zelve wyders des avondts, gelyk hy voor zyn overlyden begeerd had, in de Kapel en het Graf zyner Voorouders begraaften. Door dit affterven kwam de negende Kardinaalsplaats vacant te vallen, mitsgaders het Bisdom van Porto, het Aertspriesterschap van de Kerk del Salvatore, het Præfecturaat van de Signature der Justitie en Grenscheiding, verscheidene Abdyen, en onder de zelve de ryke van St. Gregorius tot Venetien, en over de dartig duizend kroonen aan inkomsten. De Prins Don Livio Chigi, Broeders Zoon van den Overleedenen, was door den zelve tot zynen eenigen Erfgenaam aangesteld; mits dat hy, behalven d'andere legaten, aan den Marquis Zandredari, Zoon van zyne Zuster, binnen den tyd van twee jaaren tien duizend kroonen betaalde, en de vruchten van de goederen welken hy te Siena, zyne geboorteplaats, bezat, liet volgen, op voorwaarde dat de gemelde Marquis in 't toekomende den naam en de wapenen der Chigis zou aannemen.

SAVO-
ZEN.
Krygver-
richtingen
tusschen
de Legers
van
Frankryk
Savoi-
jen.
(a) Ziet
Pag. 71.

DE Franschen, (a) voorheen, dewyl ze te swak waren om het Leger der Geallieerden het hoofd te bieden, na Col de Fenestrelles gewecken, begonden zich nu in staat te stellen om groote dingen voor het eind der Veldtocht in Piemont uit te rechten; en voor zo veel men uit hunnebeweegingen kon oordeelen, scheenen zy voor te hebben langs twee verscheidene oorden in de Staaten des Hertogs van Savoyen te treden. d'Eerste was die van Suza, werwaarts de Maarschalk de Catinat zich had begeeven, om tusschen Veillano en deze Plaats een Campement voor een Leger van vyf en dartig duizend man, hoe sterk men staat maakte dat zyne Armée voordien 20^{den} der Maand zou weezen, af te steeken. In der daad, een gedeelte der Hulptroupen was alreeds in het Dauphiné aangekomen; en de kleine Gendarmerie, benevens d'andere Benden uit (b) Duitschland afgevaardigd, Grenoble gepasseerd, en, na eenige dagen uitgerust te hebben, op weg geslagen na de kant van Fenestrelles, marcheerende met groote dagreizen. d'Andere
oord,

(b) Ziet
Pag. 82.

oord, waar langs men in de Landen van zyne Koninglyke Hoogheid meende te vallen, was omtrent Nizza; ten welken einde de Fransche Galeyen drie duizend Voetknechten derwaarts hadden gevoerd. Alle de Troupen, die in Provence lagen, mitsgaders twee duizend man der Militie van dat Landschap, hadden ook order om na de zelve kant te marcheeren; en waren deze laatsten alreeds den 12^{den}. te Colmar aangekomen, vervolgende hunnen optocht met alle naarstigheit, om zich te voegen by den Marquis de Larray, die met vier duizend man omtrent Offiere gecampeerd lag. Kort om, men bespeurde genoegzaam, dat de Franschen iets gewichtigs voor hadden; en dat de Veldtocht, tot noch toe hen niet zeer gunstig geweest, zo gemakkelyk niet ten einde zou loopen.

Den Hertog van Savoyen had ondertusschen, eenige dagen na de verovering van Ste. Brigide, zyn Leger in driën verdeeld; waar af het eerste Ligchaam order had om na de kant van Suza te marcheeren. Het tweede, 't geen het considerabelste was, en daar men de Franschen mee meende aan te tasten, eer hunne Armée zich met zo veele Detachementen versterkt bevond, moest zich na de kant van Pragelas vervoegen, om de communicatie tusschen den Maarschalk de Catinat en den Marquis de Larray af te snyden. En het derde (versterkt met eenige stukken Kanon, zeven à acht swaare Mortieren, twee duizend Bomben, enz) wierd verordend om by Pignerol te blijven leggen, ten einde de vestingwerken van Ste. Brigide te herstellen, en het Garnisoen der gemelde Plaats met bombardeeren te be-naauwen. 't Voorneemen van zyne Koninglyke Hoogheid was, den Maarschalk de Catinat in zyn Campement aan te tasten: maar hebbende gezien, dat het niet zonder het uiterste gevaar kon geschieden, ter oorzaak dat hy zo wel begraven lag, en met zo veele desfilés omringd was, liet den Hertog alle de Bergen tusschen Pignerol en Fenestrelles door zyne Troupen inneemen, ten einde de Vyanden te beletten zich omtrent de eerstgenoemde Plaats te vertoonen; d'omleggende landeryen te vuur en te swaard verwoesten; de wegen aan verscheidene oorden verhouwen; de boomen om ver hakken; de wynbergen uitrooijen; de dorpen en gehugten, daar de Franschen.

1693.
Septemb.

1693.
Septemb.

Pignezol
gebom-
bardeerd.

schen eenig nut af konden trekken, in koolen leggen, enz. Midlerwyl moest de Stad Pignerol de schrikkelyke werkingen der bomben beproeven, hoewel ze veertig duizend pistoolen deed aanbieden om 'er af bevryd te weezen. Vyf der eersten smecten drie huizen over hoop, en vervulden alles met d'uiterste verbaasheid. De voornaamste Vrouwen, en de Monniken, kreegen verlof om zich elders te vertrekken: en de Gouverneur, ten einde den Inwoonders moed in te boezemen, deed drie duizend zakken koorn aan hen uitdeelen, te betaalen in zes jaaren, tot zodanig een prys als het den Koning kostte. Men bereidde zich dan met yver tot tegenweer: maar de Plaats zou groot gevaar gelooopen hebben, indien men niet genoodzaakt was geworden de bombardecring te staaken; gelyk men in de verhandeling der zaaken van de volgende Maand zal zien.

SWIT-
SER-
LAND.
Vergade-
ring der
Cantons
tot Baden.

DE Loffelyke Cantons hielden nu, volgens de gewoonte, hunne algemeene Vergadering weder tot Baden; alwaar door den Keizerlyken Minister, vernieuwende zyne oude klachten, op den 28^{den}. der voorgaande Maand de volgende Aanspraak aan d' Afgevaardigden gedaan; en wyders schriftelyk overgeleverd wierd.

HOOG-GEACHTE HEEREN,

BY deze hier uitgeschrevene Eedgenootsche Dagvaart heb ik my wederom de eere willen geven van myne Hoogstgeachte Heeren Eeren-Gezanten te bezoeken, enmyns Allergenadigsten Erfvereenigden Keizers goedgunstige toegenegendheid aan alle welgezinde en de Erfvereeniging in achtneemende Hoogloffelyke Eedgenooten te verzekeren; en met eenen by 't ontsaan van een inheemsche srydigheid wegens den afstocht alle myne krachten aan te bieden tot een goede bylegginge desselfs, op hoope dat zulk een presentatie liever van deze zyde, als van de andere, aangenomen zal worden: dewyl 't aan de Wereld bekend is, hoe zyn Rooms-Keizerlyke Majesteit de Vredenspunten t'elkens heeft doen in acht neemen, wanneer dezelve tot zo een heilzaam werk de behulpzame hand heeft geboden; zo dat het ten allen tyde een goed succes gehad heeft: hebbende noeh op de laatste Nimweegsche Vrede, schoon het strekte tot geen gering nadeel van zyn Aartshuis, en met opoffering van de Hoofdstad der Onder-Oostenryk-

ryksche Landen ; dezelve helpen spoedig voortzetten. Daar in 't tegendeel van de zyde van Vrankryk nooit eenige Vrede langer is gehouden geweest , als zyn eigen voordeel het vereischt heeft ; ja dat meer is , men heeft dezelve schandelyk gebrooken , eer de inkt der onderteekening van de Vredens-Tractaaten nog recht droog was : waar van Straatsburg na de geslootene Nimweegsche Vrede , en Philipsburg na de gestipuleerde Amnestie zulke Proeven geven , dat ik een verder betooning onnodig achte.

1693.
Septemb.

De betuiging van Vrede , die in deeze Maand aan 't Loffelyk Eedgenoodschap is gedaan , zal aan de Kroon Vrankryk , 't is waar , wel een verdienst veroorzaaken , en daar en tegen zyne Keizerl. Majesteit en des zelfs hooge Geallieerden een algemeene haat verwekken : doch ik ben van 't verstand en de wysheid myner hoogstgeachte Heeren Eeren-Gezanten zo wel verzekerd , en haar is van zelfs genoegsaam bekend , hoe dat Vrankryk zich altyd van zyne gepresenteerde Vredensvoorslagen alleen tot dien einde heeft bediend , om daar door zyne Tegenpartyen in slaap te wiegen , en der zelve Alliantie te verdeelen ; of wanneer zyne eigene krachten verswakt waren , door een dergelyke gewaande Vrede tyd te winnen , en weder op zyn verhaal te komen , om dan in de voorige onrust weer te kunnen voortvaren.

Het een en 't ander is vermoedelyk in de bovengemelde Vredensbetuiginge begreepen ; en zyn de bygevoegde Condition bygevolge zo veel te bedenkelyker , ja gevaarlyker , inzonderheid dewyl de Vredens-Guarantie , by alle Kroonen en Republyken gewoonlyk , alhier wegens de tot hier toe geschiede violeering geen plaats meer hebben kan : by welke gesteltenis de ganse Weereld klaarlyk zal bevinden , dat de continuatie dezes tegenwoordigen hoogstverderflyken Oorlogs niet zyne Keizerlyke Majt. , of des zelfs hooge Heeren Geallieerden , maar alleenlyk den geenen moet geweest worden , welke den Oorlog tegen alle recht , trouw , en geloof heeft begonnen ; den zelven tot hier toe met een ongehoorde grouwzaamheid , en te hulpneeming van den algemeenen Erf-Vyand der Christenheid , voortgezet ; en hem anders niet als door 't bereiken der volkomene Monaschie wil eindigen.

Dewyl ook in de laatste Nederlandische Veldslag de Vyandyke aanval meestendeel in Switsersche Troupen heeft bestaan , en daar en tegen op de laatste Dagvaart op nieuws toegezegd wierd , dat men alles zoude in 't werk stellen , 't welk wegens de Transgressien dit gantsche Jaar door tot op deesen dag toe beslooten , en aan zyne Keizerlyke Majesteits Ministers beloofd was ; zo getrooste ik my , dat de tegenwoordige hoogaanzienlyke Vergadering zo veel te meer genegen zal zyn om de behoorlyke ernstige straffinge der Overtreders tegenwoordig voor te nemen , en , volgens 't geene laatst beslooten is , de ver-

der

1693.
Septemb.

dere onbehoorlyke Werving en Recruteering op gendurley wyze toe te staan.

Waar en tegen ik nogmaals overhoedig ben zeer onderdaniglyk, in gevolge van des Keizers allergenadigst verleende ordte; U L. met Koorn, en andere noodwendigheden, met alle wiffvaardigheid aan de hand te gaan.

Baden den 28 Augusti 1693.

BARON DE NEVEU.

Monfr. Amelot, Ambassadeur van Frankryk, by deze gelegentheid ook tydts genoeg in de weert. deed des ambassadeurs het onderstaande Vertoog naar de Vergadering.

Voortreffelyke Heeren,

DE zorg, welke Gy heden sedert vyf jaaren met zo veel applicatie en voorzigtigheid gedraagen hebt, om van uwe Froncieten af te wenden de kleinste vonkjen van een Oorlog welke in geheel Europa is brandende, doet klaar genoeg zien, hoe zeer Gy L. overtuigd zyt, dat de welstand en de reputatie van Uwe Republyk bestaat in U L. te mainteneeren in ruste. Maar indien Gy L. U hebt weten te conserveeren by deze gelukkige Vrede, zonder te participeeren aan alle de bewegingen, waar door alle de nabuurige Heerschappyen werden geschnud; en indien het waar is, dat Gy L. volkomentlyk kept de maarde van de rust, welke Gy L. geniet: zo zyt Gy L. buiten twyfel niet onwetende dat, gelyk het U L. geraden is dezelve r'onderhouden met die van buiten, het echter noch veel noodzaaklyker is zulks onderling onder elkander te doen.

Gy Lieden hebt reeds doen blyken op de Vergadering tot Bregarten, dat de Geest van Oneenigheid, dewelke tot binnen Uwe Bergen van de kant van Italien heeft willen indringen, te vergeefs gepoogt heeft Uwe Unie, waar door Gy L. als met sterke banden aan den anderen zyt verknocht, te slooren: ende het staat te gelooven; dat Gy Lieden heden ook zult weeren te smooren het Zaad van Tweedracht, het welk zich onder U L. scheen te verspreiden.

Wederhoud dan door Uwe wysheid, Voortreffelyke Heeren, de voortgang van een kwaad, 't geen al te veel kracht zoude krygen, indien het langer gekweekt werd. Laat niet toe, dat lichte Motiven werden gebalanceerd tegens de meest importante van U L. welstand. Terminéert haastelyk de verschillen, tot schande van alzulken welke geerne de doodelyke gevolgen daarvan zouden willen zien, en die mischien aanblyzen een vuur, 't welk zy ditmaal te vergeefs hebben getracht r'ontsteeken. Eindelyk, blyft onverzettelyk staan in het middelpunt van Uwe Ruste. Het is deze innerlyke Vrede, en deze Unie, welke de Koning, myn Meester, altyd principalyk heeft be-
geerd:

geerd; die by dikmaals heeft verbroegen door de gefladige zorge van zyne Ministers; uit dewelke hy U L. ook nog heden vermaant; en voor dewelke ik op het allerkrachtigste wensche myne goede Officieren nutte-lyk te mogen beschoeden; indien ik anders zo gelukkig ben dat zulks U L. zal aangenaam zyn.

Baden den 29 Augusti 1693.

AMELOT.

1693.
Septemb.

Men was verwonderd, dat Mowfr, Amelot, gewoon zo zeer als iemand te klaagen, niets anders te zeggen had: doch men bleef niet lang in deze verwondering; presenteerende de gemelden Ambassadeur op den 2^{den}. September de volgende Memorie ter Vergadering.

Voortreffelyke Heeren,

Het schynt, dat men U L. op deze Dagvaart, waar op Gyallean om Uwe Affaires te samen komt, met vrede en in ruste behoorde te laaten; en buiten dat zou het tyd zyn om van de kwalyk gegronde klachten des Huizen van Oostenryk ten laatste een einde te maken: dewyl het meeste gedeelte der Loffelyke Cantons in de laatst gehoudene Dagvaarten genoegzaam betoond hebben, dat die klachten hen tot overlast verstreken; en dat zy, aanmerkende de onbillykheid der zelve, gansch niet gedisponeerd waren om de Kroon van Frankryk, welke haar niet als alles goeds doet, zonder oorzaake te beleedigen; en daar en tegen den Geallieerden, die hen alles kwaadts toevoegen, blindelings te gevalle te zyn.

De Loffelyke Cantons, gelyk reeds dikwils is aangewezen, hebben een geruimen tyd herwaarts van de zyde des Huizen van Oostenryk allerhande kwaade Tractementen, Beleedigingen, en Vexatien geleden; en niet te min zyn'er eenigen onder hen, die dagelyks iets nieuws ter begunstiging van de Ligue ondernemen: zynde de Werving van Voetvolk, die aan Holland opentlyk toegestaan word, ongeacht alle het geene dat dezelve behoorde te rugge gehouden te hebben, aan een ieder genoeg bekend.

In een ander Canton, 'tis waar, doet men zodanig een Werving voor Holland niet met opentlyke Trommelslag voortgaan; dog aan alle de geenen, welke onderstaan Compagnien, op te richten, laat men toe zulks zonder bestraffing te doen. Op de klachten des Koninklyken Ministers zegt men in 't eerst, dat zulks den Staat gansch onbekend is; en daar na verzekert men, dat men het zal verhinderen. Zo dra de vier eerste Compagnien compleet waren, verwekte het exempel der faciliteit en straffeloosheit het voornemen van noch zo veelte anderen op te richten, welke noch rader als de eersten kunnen voortgang hebben gehad. Na dat deze acht Compagnien in

1693.
Septemb.

staat waren gebracht, was het om een Oversten te doen. De geen, die deze plaats, uit vrees van zyne Hoogloffelyke Overigheid, wiens meening hem toen noch niet bekend was, te mishagen, in 't eerst afgeslagen had, wierd hier door te stouter; gaat een Tractaat aan; verkrygt van den Staat zonder bewimpeling verlof om in Hollandischen dienst te treden; en men maakt preparatie om dat Regiment tot op 12 Compagnien te brengen. Ter zelve tyd doet dat Canton, uit eigener beweeginge, des Konings Ambassadeur, die reeds gezien had dat zyne klachten om niet en te vergeefs waren, schriftelyk verzeke- ren, dat men scherp en ernstig naar de Wervers zoude inquiree- ren. Aldus geeft men van de eene zyde aan de Hollanders, die geen Bondgenooten zyn, maar alleenlyk de eere hebben van Leden der Alliantie te wezen, een gaansch Regiment van 12 Compagnien, ieder van 200 man: en aan de andere zyde geeft men den Koning, die ten allen tyde een Vriend en Bondgenoot, en de eenige sluit der Eedgenootsche Vryheid is geweest, schoone schriftelyk ondertekende en wel verzegelde verzekeringen, dat dit alles niets is, en men goede ordre aangesteld had om het te verhinderen.

Dit is, Voortreffelyke Heeren, de manier, op de welke eenige van de Loffelyke Cantons de Neutraliteit heiliglyk onderhouden; zich onpartydig betoonen; en met gelyken gewichte aan beide de Par- tyen, zo die in 't Verbond staan, als die daar buiten zyn, het geene dat zy met recht kunnen pretendeeren, toezeggen.

Of ik nu al niet voorgenoemen had my hier over op deze Dagvaart te verklaaren, zo ben ik echter hier toe gedwongen geworden door de hardnekkigheid met de welke men gestadig en onophoudelyk de ge- waande Transgressien aantrekt; en ik heb zulks noodig geacht, opdat ten minsten alle de Leden van den Loffelyken Eedgenootschen Staat, wegens 't geene dat in het Eedgenootschap voorvalt, geïnformeert mo- gen zyn, en begrypen zouden kunnen van welke zyde men oorzaak hebbe om zich te beklagen

Ik vinde my ook verplicht U lieden hier nevens te melden, dat de Eedgenootsche Volkeren, die voor Milaan toegestaan zyn, in Ita- lien klaarblykelyke Contraventien begaan; zynde het Regiment van Meyer effectivelyk buiten de Milaansche Grenzen by de Blokade van Casal, alwaar het zich laat gebruiken om de Franschen uit te hongere- ren, en dezelve als geswoorene Vyanden te tractieren, en in de grond te helpen, in een Neutralen staat, tot welkers Defensie of Offensie dit Regiment niet is opgerecht: het welk niet alleen tegen den Eed, in des zelfs Capitulatie begrepen, maar ook tegen 't Fransch Verbond en eeuwige Vredens Tractaat, welkers Articulen genoeg- saam bekend zyn, regelrecht aan loopt.

Het Regiment van Bessler dient in Piemont; 't geen wel met be- williging des Overigheden geschied: doch ondertusschen is het zeker, dat

dat een Bataillon van dit Regiment onder het Commando van den Major Brandenburg, gedurende de belegering van Ste. Brigide, op het Territoir van Pignerol heeft post gevat; 't welk men waare, ontwyfelbaare, en onwederprekelyke Trausgressien mag noemen; maar niet den dienst in Vlaanderen, dien de Cantons nooit voor een Contraventie der Erfvereeniging hebben erkend, schoon eenigezulk nietal tyd hebben willen toelaaten, uit oorzaaken die gantsch niet op deze Erfvereeniging gegrond zyn.

Wie zou, na zo veele gunsten en genaden, niet gelooven, dat de strengheid of rigeur van de zyde des Aartshuizen van Oostenryk zoude verzacht, de Passen voor 't Koorn geopend, en de Vrye Commercie alleregele gestabileerd zyn geweest? Doch 't allen ongelukke zoekt men regelrecht het tegendeel. Gylieden weet het, Voortreffelyke Heeren, en zult het bevinden, dat dit de vergelding is van zo veele inwilligingen en weldaden. Zult gy dan zulk een slechte erkentelykheid nooit moede worden; en vreesst gy niet voor 't gevolg van zulk een slecht exempel?

Voor 't overige, wil ik het sijnalen, waar mede de geenen, die zo een snooden handel voorstaan, zich doorgaans wapenen, niet beantwoorden; maar late U L. door eigene ervarenheid van de oprechtheid der ongelyke presentatiën, welke U L. tot het helpen onderhouden van Uwe eendracht gedaan worden, oordeelen; en geloove van myne kant, dat men 't zelfs aan onze Vyanden zou mogen stellen, om van de selheid der slagen, die zy ontvangen, te judiceeren; of die conditiën, over de welken zyn Majt. wegens de Vrede met het Ryk zich verklaard heeft, een effect zyn eener strafheid, dan of het een uitwerking is eener grootmoedige begeerte om de ruste van Europa te herstellen.

Baden den 2 van Herffstmaand 1693.

AMELOT.

Niet zo haast was deze Memorie ter kennis van den Baronde Neveu gekomen, of hy stelde zich in staat om 'er op te antwoorden; 't geen twee dagen daar na met d'onderstaande Memorie door hem gedaan wierd.

Hoog-Geacht Heeren,

BY aldien het gene, dat op den laatsten passato in deze tegenwoordige Hoog-aanzienlyke Vergadering is voorgedragen, een Misnoegen zoude verwekt hebben, gelyk de Memorie, gisteren ingegeven, met kracht hebben wil, zo zou men 't apparent zo verre kunnen inschikken, *quia veritas odium parit*, [om dat de waarheid haat baarf.]

Ik heb dan hier alleenlyk willen by voegen, dat eerstelyk zyn Keiserlyke Majesteit voor twee en drie jaren (om van de voorgaande niet

1697,
Septemb.

te melden) altermoedigst vergoed heeft weckelyks duizend zakken Koorn na Switserland te Jaren afvolgen; ja in plaats van dat is 'er wel eens zo veel, en meer, schoon met eigene schade en nadeel, wegens de dunste daar uit in Swaben ontstaan, aldaar ingebracht: met het welke ook, zo veel de consumptie der twee groote Arméén, in deze Nabuurschap staande, en de andermaal schrale Oogst lyden kan, gecompenseerd zal worden.

Ten tweeden, zo zyn, tot bevordering van de Commercie der Eedgenooten, kunnig Waren; tot een ongelooftelyke vermindering van de inkomsten der Oostenryksche Kamer, zonder eenige besparing van Tol, zo veel jaaren bewaars, vry doorgelaten worden. Ja, ten dertien, is ook de Impost in 't Ryk, schoon die uit behoortlyke en gewigtige, als mede op zekere wyze ten besten des Eedgenootschaps staande Motiven, was opgefeld, door aangewende bemiddeling van hetzelve verzaacht. En ten vierden, is de nauwe toezicht, tot hier op den instoot van Koopmanschappen genomen, niet op de Eedgenootsche Goederen, maar tot weeringe der Franche Commercie, die anders door gantsch Daanland geprecificeerd word, alleenlyk aangezien geweest: het welk aan 't Loffelyk Eedgenootschap niet alleen geen nadeel, wel min schaade veroorzaakt; maar veel meer hunne nieuwe Fabryken en Manufacturen opgehopen heeft.

Daar en tegen zyn van de zyde van Frankryk in 't geheel 18000 Mudden, of 6000 zakken Koorn toegezegt; doch tot noch toe niet volkomen gebruyd: en de Heeren Eedgenooten hebben van hunne eigenaarschappelyke in 't Sunstgauw en der Elks vallende Grannen niets, of zeer weinig, bekomen kunnen; maar dezelve tot een slechten prijs moeten vakkopen. Ten anderen zyn de Tollén op de Switserische Koopmanschappen van 15 tot over de 20 per cento gefselgerd; en eindelijk, den uitvoer van zekere Waren in 't Franche Gebied gantsch verboden: waar door (ten vyfden) men de eigene Commercie door 't verhinderen en beswaaren der nieuwe Switserische Fabryken te meer heeft trachten te doen floreeren; en gevolgelyk (ten zesden) deze harde natuurlyke bejegening en ongehoorde Tollseigering tien jaarenmaat meer besloopt als den Impost, en misschien daar door meer getrokken word, als de particuliere Pensioenen, die tot groote schaade van 't Gemeene best in Switserland inkomsten, zouden mogen bedragen.

Uit het welke een iegelyk onpartydige, die maar 't getuigte verstand heeft, liggelyk zal kunnen bevonden, of van het Alreederlykste Aartsbisdom Oostenryk, (gelyk de gemelde Memorie te kennen geeft,) de minste schaade aan Switserland toegevoegd, dan of een ongemeen nut en onuitspreekelyk voordeel aan 't zelve toegebracht is; En of het van Frankryk, gelyk men reeds, welke Weldadige bydragen heeft; dan of de tot hertoe swaare belasting niet veel ter gelykelyk is vergoed geworden.

Zo een verlichte *Versadering* heeft geen verder bewys van doodten: en ik zou dit ook niet eens aangeroerd hebben, by aldien het niet te vermoeden geweest was; dat eenige lichtgelovigen door myn stillswygen zich een consent of toegeving mochten hebben ingebeld; die echter zonder myne tegenstelling niet gevoeglykheid en gezond verstand zich nooit zouden hebben kunnen laten wysmaken, dat door het blootsubstitueeren van twee enktie Regimenter, gelyk de meergemelde *Memorie* doet besluiten, zulke groote en vercvuldige *Transgressien*, die door 't middel van dertig, en meer duizend man, het verlies van importante *Vestingen* en verchide *Veldslagen* hebben veroorzaakt, zoudten kunnen opgewoogen worden.

Dies heb ik die ongewystide hoope; dat myne Hooggeëerde *Heeren Eergeraaten* zullen genegen wyven, aanhe belotte in 't werk te stellen, en myn voor eenige dagen gedaan verzoek tot genoege te voldoen.

Baden den 4 September 1693. BARON de NEVELL.

Met hoe veelreli *Secten* de wereld ook vervuld mag wezen, ziet men 'er echter noch nu en dan een nieuwe op de baan brengen. 't *Canton* van Bern gaf 'er een voorbeeld af. Hier had 'er zich sedert een tyd een geopenbaard, die onder een hoop menschen, welker herstelen niet al te wel gesteld waren, eenige voortgangen had gedaan; maar die men met alle moeite trachtte te dempen, eer ze dieper wortelen kwam te schieten. 't Was een monstrelieverzameling van *Pietistery*, *Quietistery*, *Anabaptistery*, *Chilistery*, enz. Zy leerden onder anderen.

Nieuwe
Secte in 't
Canton
van Bern.

1. Dat het laatste *Oordeel* op het eind der Maand *Augustus* 1693. gehouden stond te worden.

2. Dat men derhalven niet meer moest werken; maar met blydschap den *Vader* verwachten, die in den vleesch zou komen, gelyk de *Zoon* gedaan had.

3. Dat men niet meer en moest bidden, om genaden van *God* te verzoeken; maar hem slechts bedanken voor de geenen, die men 'er af ontfangen had, en voornaamentlyk voor de vervulling zyner beloften, en de konste zyns *Ryks*, 't geen duizend jaaren hier op den aardbodem zou duuren.

4. Dat de *Geloovigen* de volmaaktheid in dit leven bereikt hadden; en dat het by gevolg niet noodzaakelyk was voor hen te prediken, noch de vergiffenis der zonden te verzoeken, dewyl ze alreeds door *Jesus Christus* was toegestaan.

5. Dat

1693. 5. Dat de goede Werken voortaan onnut waren; en dat men
 Septemb. God maar getadig moest looven: gelyk drie arme Dochters
 deden, welken men den 6^{den}. July openbaare afweering in de
 Kerk van Bern liet doen. Zy dansten en sprongen geduurig,
 zeggende ondertusschen niet anders als: *Looft den Heere.*

6. Dat men geen Overigheden, noch straffen, van nooden
 had: benevens veele andere buitenspoorigheden, die het te lang
 zou vallen te verhaalen.

Ongetwyfeld zal het veelen heel vreemd in d'ooren klinken,
 dat 'er zodanig een Secte in het midden van het Gereformeerd
 Switserland, alwaar men zo naauwkeurig is om alle gevaarlyke
 nieuwigheden voor te komen, opstond. Maar men moet weeten,
 dat 'er in het Canton van Bern sedert de Reformatie altyd een zekere soort van Wederdoopers is geweest, welker
 Secte, wat moete de Magistraat en de Geestelykheid daar ook
 toe hebben aangewend, tot noch toe niet t'eenemaal heeft kunnen
 gedempt worden. De gemelde nieuwe Secte mag 'er wel een
 spruit af weezen. Deze oude Wederdoopers woonen byna al-
 temaal ten platten lande, en op de Dorpen. Zy hebben geen
 openbaare oeffening; maar men vind hen nu en dan in de bos-
 schen vergaderd, spreekende te samen, lezende de Schriftuur,
 en zingende de Psalmen. Als ze betrapt worden, en dat men
 ze vat kan krygen, zet men ze voor het overige hunner dagen
 in de gevangenis, daar ze maatiglyk moeten werken, en niet
 kwalyk gehandeld worden. Dit wys beleidder Magistraat heeft
 hun getal geweldig verminderd, doch echter niet t'eenemaal
 kunnen uitrooijen.

Gebrek
 van
 Koorn

De schaarsheid van Koorn, sedert een tyd in Switserland ge-
 voeld, begon nu zodanig toe te neemen, dat men ze wel haast
 met den naam van hongersnood vreesde te zullen moeten doo-
 pen. 't Was d'oorzaak, dat de Cantons, hoe liefddadig en
 barmhertig zy ook mogen weezen, aan alle de Franschen, die
 op hunnen bodem waren, zo ryken als armen, lieten gebie-
 den, dat ze binnen den tyd van een maand zouden hebben te
 vertrekken: zynde het billyk, dat, dewyl een iegelyk niet en
 kon hebben daar hy af moest bestaan, d'inboorlingen des Landts
 voor de vreemdelingen gesteld wierden. Het stond ook noch

te

te vreezen, dat het verhongerde Graauw de Franschen, aangemerkt als lieden die een gedeelte van hun onderhoud verteeden, op het lyf mocht vallen; gelyk men 'er alreeds te Lausanne een voorbeeld af had geziën, 't geen echter door de wysheid der Magistraat in de geboorté gesmoord was.

Eindelyk: de geschillen, die 'er over het Recht van *Abzug*, waar af wy (a) elders hebben gesproken, tusschen eenige Protestantische en Katholyke Cantons waren, wierden nu in der minne bygelegd.

1693.
Septemb.

Geschillen
tusschen
de Cantons be-
recht.
(a) Zie
Pag. 9.

HET Keizerlyk Leger, 't geen onder het gebied des Hertogs van Croy tegens d'Ongelooigen stond te ageeren, en de vergaderplaats te Verez-Marton had gehouden, toog met het begin der Maand July over den Donau, de Keizerlyke Infantery den 3^{den}. d'Infantery van Hanover en d'Artillery den 4^{den}. en de bagazie van de Cavallery, benevens twaalf Regimenten Keizerlyke en twee Regimenten Hanoversche Ruiters, den 5^{den}. Den 18^{en}. kwam het gantsche Leger te Illock, van waar het zich wyders te Peter-Waradyn vervoegde. Hier ontving het den 22sten. onder het lossen van het kanon en de muskettery den Hertog van Croy, die 'er aanstonds de revue over deed: en hebbende vervolgens een Krygsraad aangesteld, wierd 'er beslooten, dat, dewyl de Turken noch niet in 't veld verscheenen, men de gelegenheid moest waarneemen, en het beleg voor Belgrado gaan slaan. Maar alzo men wist, dat het Garnisoen zeer talyk was, verzinde men een krygslist, om den Bassa, die 'er het gebied voerde, te brengen tot het zelve te verzwakken. Men vaardigde een Boer af met brieven aan den Generaal Veterani, om hem te verwittigen, dat men het beleg van Themiswar had beslooten, en dat hy alles in Zevenbergen, daar hy zich met zyne Troepen onthield, zou doen bestellen om 'er de overoering af te verlichten. De Boer bleef in geen gebreke van zich door de Turken te laten vangen, gelyk hy 'er order toe had: en de Bassa van Belgrado, bedroogen door dit valsche bericht, stuurde een groot Detachement van zyn Garnisoen (bestaande uit drie duizend Janitsers, benevens eenige stukken geschut en munitien) na Themiswar. Ondertusschen, om den

DUITS-
LAND.
Oprocht
tocht van
het Kei-
zerlyk Le-
ger na Bel-
grado.

1693. Septemb. optocht van het Leger, zo veel als 't immers mogelyk was, te verhaasten, wierd 'er beslooten, dat men de swaare bagazie te Peter-Waradyn zou laten, en metten eersten na de kant van de Sau, trekken.

Het toog den 23sten. July te Peter-Waradyn over den Donau; kwam den 24sten. te Michalova; en den 25sten. te Salankemen. De Wachten, welken men met de Quartiermeesters en Fouriers voor uit had gezonden, berichtten, dat ze eenige Vyandlyke Saiken hadden gezien, die, zo haast als ze hen gewaar wierden, na de kant van Belgrado waren geweeken. Dien dag kwamen eenigen van de Keizerlyke gewapende Barken aan, benevens zes Saiken, welke het Leger volgden, en tot bedekking der Proviantbarken het anker aldaar in de grond wierpen. Den 26sten. rustte men uit; doch vervaardigde ondertusschen de toestel tot de Schipbrug, en den overtocht over de Sau. Vyftien honderd Hussaaren, uitgelezen en welgemonteerd volk, kwamen zich nu by d'overige Troupen voegen: en wierd de Capitein Kiba na Brod gezonden, met order van de Vyanden door excursien te kwellen; en hem ten dien einde een Detachement van eenige Duitschers, Hongaaren, en Rasciaanen nagestuurd. Den 27sten. brak het Leger van Salankemen op, en toog voort tot aan Tussa; alwaar de karren, met munitien en leettocht gelaaden, gevonden wierden. Den 28sten. na dat men des morgens een algemeenen Krygsraad had gehouden, vertrok men des namiddags, en kwam des avondts te Semlin. Den 29sten. geraakte men langs de Sau aan een Maras, 't geen zich uitstrekt tot aan het Zingler Eiland; en zynde het zelve vry vol van water, ter oorzaak der swaare regen die 'er sedert eenige dagen waren gevallen, was 'er by gevolg veel tydts tot het naspeuren van de bekwaamste passagien van nooden. De Rasciaanen, daar den Hertog van Croy eenige mildheden aan betoonde, dienden alhier tot gidfen: en men sloeg een brug, ten einde na de kant van de Sau te naderen; al zo 'er geen ander middel was om over het Maras te geraaken. Vervolgens toog de Graaf van Starremberg met vyf honderd Snaphaanen, gecommandeerd door den Lieut. Colonel van het Regiment van Baden, voor uit; en gelyende de nacht nu duisterheid genoeg,

noeg, zette men een Lieutenant met vyf-en-twintig Soldaaten over de Sau, om te verneemen, of de Vyanden zich niet in staat begonden te stellen om den overtocht van het Leger te verhinderen. Dit klein getal werd kort daar na gevolgd van vyf-ig anderen, gecommandeerd door den Capitein Finger, van het Regiment van Baden; en een weinig laater door den Graaf van Starremberg zelve, mitsgaders den Graaf van Gurtenstein, den Lieut. Colonel, en de rest der vyf honderd Fuseliers. Zy vonden aan d'overzyde der Rivier hooge en dikke boomen en struiken, die men om ver moest hakken, om 'er post te kunnen vatten. Ondertusschen liet den Hertog van Croy met een onvermoeiden yver aan het slaan van de Brug arbeiden, en aan de zyde, daar het Leger lag, vyf-en-twintig kloeke stukken kanon planten, om de gemelde Snaphaanen, indien ze door de Vyanden aangetast wierden, te verdedigen. Inmiddels vertoonden zich vier groote gewapende Turkische Saiken, schynende van voornemen den overtocht aan het Leger te betwisten: maar ze wierden zodanig uit het geschut en de musketten verwelkomd, dat ze spoedig weder te rug keerden. Den 30sten. 's morgens ten zeven uren, was de Brug boven het Zingler Eiland voltooid. Aanstonds deed 'er den Hertog de Troupen over trekken, welke op de bekwaamste plaatsen post greepen, en 'er zich terstond begonden te begraven, terwyl men alles klaar maakte om verder voort te rukken. Den 31sten. liet men 'er de bagazie, benevens twee Regimenten Dragonders, en eenige stukken kanon, over trekken. Men stuurde ook nu een Detachement Huslaaren op kondschap, welke zich tot onder het kanon van Belgrado vertoonden, van waar zy een goed getal Vee in het Campement brachten, benevens bericht dat er een Garnisoen van negen duizend man in de Plaats lag. Hier op werd dan krygsraad gehouden, en beslooten, dat, na dat men de Convoyen, welke de leestocht in het Leger moesten brengen, verzekerd hadde, men recht op Belgrado zou aantrekken, om het te berennen: 't geen des anderendaags, den 1sten. Augustus, na dat men tusschen de dertig en veertig Saiken, die den aanocht der Keizerlyke Troupen by het Zingler Eiland met hun geschut trachtten te verhinde-

1693.
Septemb.

1693.
Septemb.

ren, genoodzaakt had weder te rug te keeren, in 't werk wierd gesteld. d'Inwoonders zochten hunne beste goederen op den Donau in te scheepen, om ze in veiligheid te doen brengen; doch wierden hier in verhinderd door verscheidene Detachementen Cavallery, welke tot op den oever der gemelde Rivier, en en onder het kanon van Belgrado kwamen. Het Garnisoen wierd dien zelve dag betaald, op dat het zich te beter mocht verdedigen. De Keizerlyke Schipbrug, het Leger nagevoerd, moest nu de woede van het Vyandlyk kanon beproeven; doch te vergeefs. De Rasciaanen, vervolgens over den Donau getoogen, vermeersterden vyf Turksche Palanken; maakten alle d'Ongeloovigen, die 'er in waren, neder; en plonderden alles wat 'er gevonden wierd. Den 3^{den}. begon men de linien van circumvallatie, van den Donau tot aan de Sau, af te steeken. Den 4^{den}. kwam het gantsche Leger voor de Plaats, welke men veel beter gesterkt bevond, als ze, de laatste maal dat men ze belegerde, geweest had, en met nieuwe werken, doch die niet t'eenemaal voltooid waren. Maar om eenige byzonderheden wegens deze gewichtige Vesting te melden.

Belgrado
belegerd.

Byzonder-
heden we-
gens deze
Vesting.

De Stad Belgrado is redelyk groot; maar geweldig verwoest, door de menigvuldige belegeringen die ze heeft moeten verduuren. Zy is verdeeld in de Boven-en Onder-Stad; was eertyds zeer volkryk, en van groote koophandel, ter oorzaak van haare voordeelige gelegenheid in Servien of Opper-Mæfien, aan de samenvloeying van twee groote Rivieren, de Donau en de Sau, en dicht by de plaats daar de Theis zich ook in den eersten der gemelde Vloeden ontlafte. Voegt hier by, dat 'er de Drau mede niet heel ver af gelegen is; en de Morava, of March, stroomt maar wat meer benedenwaarts. Ten anderen moet men ook noch weeten, dat de Donau zich in de Swarte Zee ontlafte; weshalven deze Stad met gemak en in Europa, en in Asia, kan handelen. Men ziet 'er twee Kasteelen, het een dicht by de Rivier, en het ander in de Boven-Stad; alle beiden zeer groot: en considerabel, door de menigte van Toorns, die 'er zyn. Zy heeft eertyds den Christenen toebehoord. Amurat de 11 trachtte te vergeefs hen de zelve t'ontweldigen. Mahomet de Groot begaf zich eens in optocht, om

er

'er zich meester af te maaken; doch wierd kloekmoedig te rug gedreeven door de dapperheid van Hunniades, die uit de Plaats ^{1693.} Septemb. toog, zich daar buiten neder sloeg, en vervolgens een groote moord onder de Turksche Troupen aanrechtte. Mahomet zelve wierd 'er in de borst gekwetst, en verloor 'er alle zyne Krysgevaarten, benevens twee honderd Schepen, welke door een Vloot, die van Offen kwam, geslagen wierden. Soliman veroverde ze eindelijk in den Jaare 1521. De Keurvorst van Beyeren belegerde ze in het Jaar 1688. en veroverde ze stormenderhand op den 6^{den}. September. De Turken sloegen 'er op nieuws het beleg voor op den 1sten. October van den Jaare 1690. en maakten 'er zich op den 8ten. der zelve Maand stormenderhand meester af; d'eenen zeggen, door de schuld des Graaven van Apremont, die 'er het gebied voerde, en zich echter naderhand gerechtvaardigd heeft; en d'anderen, door het middel van een Bombe, welke by ongeluk in het Kruidhuis gevallen zynde, den Brand 'er in bracht, en een gedeelte van de Stad en de Vestingwerken, mitsgaders een goed getal Soldaaten van het Garnisoen, deed opvliegen. Sedert dien tyd hadden de Turken zich gestadig bezig gehouden met 'er de fortificatien af te herstellen, en 'er nieuwe werken by te voegen; bedienende zich ten dien einde van den Ingenieur Cornaro, vermaard door zyne kennis in de Vestingbouwkunde.

De Plaats aldus, gelyk wy hier voor gezegt hebben, omringd zynde, begon men den 5^{den}. Augustus met alle macht aan de Linie van Circumvallatie te arbeiden. Dien zelve dag kreeg men zeker bericht, dat het Garnisoen uit zeven duizend Janitfers en duizend Spahis bestond, welke geresolveerd waren zich wel te verdedigen; mitsgaders dat de Vesting zeer wel voorzien was van krygs- en moordmunitien: dat de Bassa gelegentheid had gevonden om een Expresse aan den Grooten Vizier af te vaardigen, ten einde hem van den staat der zaaken te verwittigen, en bystand te verzoeken, enz.

Den 6^{den}. vertoonden zich twee duizend man buiten de Plaats; weshalven men aanstonds alle de Posten ging versterken: doch daar vielen maar eenige lichte schieffmusselingen voor.

Den 7^{den}. kwam 'er een groote menigte van Vaartuigen.

1693.
Septemb.

gelaaden met zwaare Artillery, munitien, en alles wat tot een be-
leg van nooden is, te Semlin. Tegen den avond ondernamen
de Turken de Keizerlyke Vaartuigen met hunne Vloot t'om-
cingelen, en hen te beletten verder afte zakken: doch zy wier-
den te rug gedreeven door het kanon van een Fort, 't geen
men de voorzichtigheid had gehad van by Semlin op te werpen;
by welke gelegentheid zy verscheidene dooden en gekwetsten
kreegen, en drie hunder Saiken geweldig beschadigd wierden.

Den 5ten kwamen 'er twee Overloopers in het Leger; waar-
entegen men de Fransche Deserteurs en Petet-Waradyn stuur-
de, om hen aldaar aan de fortification te doen arbeiden; dewyl
men bemerkte, dat de meesten wegliepen, om zich by d'On-
geloovigen te voegen.

Den 9^{den} kwamen de Troupen van Brandenburg, frisch en
gezond, in het Campement. Dien zelve dag vervoegden 'er
zich drie Turken uit de Palanke van Bankzova, maar drie my-
len van Belgrado gelegen; verzoekende te capituleeren: 't geen
hen toegestaan wierd, met belofte dat men het Garnisoen tot
aan Semendria zou geleiden; gelyk ook geschiedde. Men vond
in de gemelde Palanke zeven stukken kanon, eenige munitien,
en een goede menigte van voerzage en graanen. Dertig Duit-
schers, benevens eenige Heidukken en Hussaaren, wierden 'er
in garnisoen gezonden.

Den 10^{den} kwamen eenige stukken Kanonen Mortieren,
mitsgaders een menigte van Bomben en Vuurwerken, in het
Leger.

Den 11^{den} viel 'er niets van belang voor.

Den 12^{den} losten de Belegerden al het geschut, ter oorzaak
dat zy hun Paschfeest, of den Bairam, gevierd hadden. De
Linien van Circumvallatie en Contrevallatie, van de Sau tot aan
den Donau, wierden nu voltrokken, en met goede Reduiten
en Forten, wel van kanon voorzien, versterkt; welke voor-
zorg ook gedraagen wierd ten opzichte der Bruggen over de
Sau, en der Barken by Semlin; en hebbende aldus in de ze-
kerheid van het Campement voorzien, besloot men noch dien
zelve avond de Trenchen te openen. Na dat men dan de
fascines, palissaden, instrumenten tot het raech van d'aarde,
ca

en alles 't geen ten dien einde noodzaakelyk is, te samen gebracht had, avancerden vier duizend man onder het gebied van de Generaalen Palfy en Archinto. Zy vonden geen Turken, als een Wacht aan het hoofd van de Burgt beneden Belgrado, welke zy door hunne Granadiers verdreeven, en tot aan de Contrescarpen najaagden; weshalven zy de vyf Bataillons, gecommandeerd om hen t'ondersteunen, niet van nooden hadden. Men vatte terstond post tusschen de Beneden-of Waterstad en de Sau, drie à vier honderd passen van de Contrescarp; opende de Trenchen; en zette den arbeid de gantsche nacht met alle wakkerheid voort, niettegenstaande het vuur van der Vyanden kapon, mortieren, en muskettery, 't geen zonder ophouden zyn gang ging, en waar door eenige overgeschootene Huizen in de Burgt, door de Belegerden in brand gesteecken, onder de voet werden gesmeeten.

Den 13^{den}. trok men een Linie van de hoogrens tot aan de Sau, en voorzag de reeds begonnene Aproches met de noodzaakelyke Communication. Dien ochtend deden de Turken een kleinen uitval, alleenlyk om de Werken der Belegers te bezichtigen; doch wierden terstond te rug gedreeven. Maar tegendertijd kwamen ze met over de twee duizend man, zo uit de Stad als uit de Saiken welke in de Sau lagen, uitvallen, en besaarongen d'Arbeiders gelykerhand van alle kanten met zulk een geweld, dat z' er tot aan de Reserye achter herzaten; en zou de verzwaring en het verlies noch grooter geweest zyn, indien den Hertog van Croy, de Graaven van Heisterheim en Starckenberg, en d'andere Generaalspersoonen, niet spoedig tot hunne bystand waren toegeschooten: maar op dezer aanadering greepen de Christenen weder moed, herstelden zich in goede order, dreeven de Vyanden weder uit d'Aproches, en heronnen het bezit van hunne verloorene posten. Het verlies in drie nachten, en de nacht en dag te vóór, bedroeg in 't geheel ongeveer drie honderd mans; doch dat van de Vyanden yry was meer. De volgende nacht veroorzaakte de gloeyende Kogels en de Bomben brand aan verscheidene oorden van de Waterstad.

Den 14^{den}, plukten de Turken eenigs stukken Kanon op de

1693.
Septemb.

Con-

1693. Septemb. Contrescarp, en schooten uit de zelveu hevig op de Werken der Belegeraars; doch konden het vlytig voortvaaren met den arbeid niet verhinderen.

Den 15^{den}. veranderde men de schikking in d'Aproches, en besloot, dat, in plaats dat tot noch toe de Hulptroupen met de Keizerschen in de zelveu vermengd waren geweest, de Keizerschen voortaan een dag, dan de Brandenburgers, dan weder de Keizerschen, en eindelyk de Lunenburgers in de Loopgraaven zouden gaan; zulks dat de Keizerschen, die in veel grooter getal waren, twee beurten moesten waarmeem: en zelfs, vermits de Hulptroupen zich te swak bevonden, zouden 'er t'elkens duizend Keizerschen bygevoegd worden. Des nachts trok men de Linie dichter na de Sau, en wierp eenige Reduiten op, om de verdere uitvallen uit de Vyandyke Saiken te beletten.

Den 16^{den}. kwamen 'er drie Deensche Regimenten in het Le-ger, doch niet zeer sterk van volk. Thanszette men de Loopgraaven voort tot op honderd vyftig schreeden na aan de Contrescarp, en voltooide de Linien ter wederzyde met Reduiten. 's Nachts wierp men een Battery op van twaalf stukken kanon; hoewel de Vyanden het al van 's avonds af, en noch ter middernacht, met uitvallen poogden te beletten.

Den 17^{den}. met het kriecken van den dag, deden ze een ander uitval, te voet en te paard, ten einde de Linien te ruideereu, en zulks onder een groot vuur van geschut, bomben, granaden, en mitsketten; maar wierden door de Keizerlyke Infantery, van een gesechte der Ruitery bndersteund, zo wel ontfangen, dat 'er, behalven de gekwetsten welken zy met zich in de Vesting sleepten, meer als honderd dooden op de plaats bleeven leggen.

Den 20^{den}. kwam 'er een Regiment Beyersche Dragonders in het Campement. Dien zelven dag kreeg men met een Expressbrievē uit Zevenbergen, bezielende, dat de Grootē Vizir met een Le-ger van 20000 Turken en 30000 Tartaren tot op drie mylen na aan de Kroonstatter Pas geavanceerd was geweest, met het voorneemen van in Zevenbergen te vallen; ten einde het zelve weder aan d'Otomannische Heerschappy

1894
Septemb.

t'onderwerpen; maar dat, het beleg van Belgrado verstaan hebbende, hy te rug was getoogen, om te Widin weder over den Donau te trekken; zich met eenige Troupen, welke hy noch van Sophia verwachtte, en die alreeds in aantocht waren, te samen te voegen; en vervolgens het ontzet van deze gewichtige Vesting t'onderneemen. Tegen den avond kreeg de Graaf Marfigly, die met eenige Cavallery en Infantery aan d'overzyde van de Sau lag, order om zich te Semlin te vervoegen, en een Brug, met eenige Reduiten gesterkt, over den Donau te slaan, ten einde de hostilitieiten van der Vyanden gewapende Barken te verhinderen. 's Nachts avanceerde men voor de Vesting merkelyk met de Reduiten ter rechter en linker hand tot het bedekken van d'aangevangene groote Battery. De Vyanden ondernamen nochmaals den arbeid met een uitval te beletten; doch wierden wel haast genoodzaakt, hol over bol weder binnen te keeren.

Den 19^{den} deden de Turken, terwyl men aan de Linie van Communicatie tusschen de twee bovengenoemde Reduiten arbeidde, op nieuws een uitval, en ruineerden eenige Schanskorven; doch wierden spoedig met groot verlies te rug gedreeven; en men observeerde by deze gelegenheid, dat de Vyandyke Officiers genoodzaakt waren geweest hun Volk met stokslagen uit de Contrescarp te doen treden, om de Belegers te gaan aantasten.

Den 20sten kwam het Beyersch Regiment Voetknechten van Seibelsdorf in het Leger, twaalf honderd man, uitgeleezene Militie, sterk. 's Avonds begon men uit vier Mortieren, welke men in de linker Reduit geplant had, voor d'eerste maal met goede werking bomben in de Fortres, en op de Werken en Batteryen der Belegerden, te werpen; voer gestadig voort met aan de twee Reduiten t'arbeiten; en zette de werken van de groote Battery sestig schreden voorwaarts. De Belegerden schooten zonder ophouden; doch wierden echter zeer weinige dooden en gekwetsten bekoimen.

Den 21sten maakte men een aanvang met het bouwen van de Schipbrug by Semlin op den Donau. De Keizerlyke Vloot vaderde ondertusschen tot op honderd schreden na aan Belgra-

1693
Septemb.

do, by het Fort 't geen men aan die kant had opgeworpen: Thans begon men het kanon, zo uit het Fort als uit de Schepen, op de Vyandlyke Vloot te doen spelen. De werken wierden ook voortgezet tot op honderd schreden na aan de Contrescarp. 't Kanon der Keizerlyke Galeyen, en van het Fort by Semlin, noodzaakte die der Ongeloovigen zich in veiligheid te stellen onder een Eiland, 't geen de Donau maakt, van waar zy de Keizerlyke Galeyen beschooten, zonder zo zeer bloot gesteld te wezen. De Christenen bleeven hen niet schuldig; zulks dat het vuur zo groot te water als te land was. Maar zo haast als men hen deze post zag neemen, had men geen moed dat men 'er hen van daan zou kunnen verdryven; vermits ze niet alleenlyk door het Eiland bedekt, maar ook door het kanon van de Plaats verdedigd wierden; en dat ze twee Forten dicht daar by hadden opgeworpen, daar ze onder lagen, latende slechts een Schildwacht by elke Bark. Ten anderen zag men wel aan hun gelaat, dat ze beslooten hadden liever te sneuvelen, als toe te laten dat de Keizerschen zich meester van den loop des Donaus maakten; dewyl ze wel wisten, dat, zo men dit oogmerk kon bereiken, men zich ook wel haast meester van de Stad stond te maaken. In der daad, men zou niet genoodzaakt zyn geweest zo veele afgezonderde Ligchaamen te formeeren, en den Belegerden alle hoop van ontzet benomen hebben; daar nu in tegendeel, alsze de vryheid van de Rivier hadden, alle de zorgen, welken men aanwendde om te beletten dat ze secours kregen, vruchteloos waren. De Generaal Heufler was wel gedetacheerd, om met drie Regimenten Dragoniers na de kant van Semlin te trekken, en, zynde te samengevoegd met de Troupen die alreeds aan die kant stonden, oyer den Donau getoogen, ten einde de Turken uit hunne Retrenchementen te dryven: maar hebbende gezien, dat d'uitvoering onmogelyk was, keerde hy te rug, en kwam den 24^{den} weder in het Leger, na omtrent dertig man, en zo veele paarden, door het kanon der Vyanden ter aarde geveld, verlooren te hebben.

Den zelve dag (den 24^{den}) wierp men een menigte van Bomben in de Plaats, die een goede werking dedden; ontsteecken de brand aan verscheidene oorden. Den

Den 25sten. wierd de groote Battery voltooid, en een getal van twee-en-dartig stukken Kanon, zo halve-Kartouwen als Slangen, op de zelve gevoerd.

Den 26sten. 's morgens ten zeven uren, ving men aan te kanonneeren. De Vyanden bleeven in geen gebreke van t'antwoorden; zo uit de Vesting als uit de Schepen, en schooten ook zelfs bywylen heviger als de Beleggers. Dien zelven dag toog de Generaal Heusler met zes Regimenten Cavallery voor de tweede maal by Semlin over den Donau, en posteerde zich op zulk een voordeelige plaats by het Dorp Prozi, tusschen de Rivieren de Donavez en de Briza, dat hy van daar het secours, 't geen de Vyanden van Themiswar zouden hebben kunnen bekomen, kon verhinderen. Hy liet het gebied over de gemelde zes Regimenten aan den Generaal Herbeville. De Turken naderden ondertusschen met eenige Saiken, om deze Post, (welke men hoopte dat d'aantasting van de Retrenchementen der Vyandlyke Saiken veel lichter zou maaken; te meer dewyl het Maras, daar men over moest trekken om 'er by te komen, al droog begon te worden) te bezichtigen; maar zynde uit het Keizerlyk kanon-begroet, wisten ze naauwelyks, hoe ze gaauw genoeg weder te rug zouden keeren. Des nachts tusschen den 26sten. en 27sten. begon men aan een nieuwe Battery te arbeiden.

Den 27sten. veranderden de Vyanden hunne Batteryen een weinig, en schooten geweldig op de Werken. 's Avonds wierd den Adjudant Generaal, de Marquis de Monroye; terwyl hy met den Hertog van Croy op de groote Battery stond, door een Vyandlyke Musketkogel zodanig in het hoofd getroffen, dat hy dood ter aarde viel. Een andere Musketkogel vloog den Hertog van Croy door den hoed. Den zelven dag kreeg men bericht van den Generaal Veterani, die de Troupen in Zevenbergen commandeerde, dat de Groote Vizir Walachien verlaaten had, om zich te Ofsetz aan den Donau te vervoegen, met het oogmerk van Belgrado t'ontzetten. En gelyk men niet en kon weeten, na welke kant hy stond te marcheren, wierd 'er in een Krygsraad, uitdrukkelyk ten dien einde gehouden, beslooten, dat men des anderendaags een groot gedeelte

1693.
Septemb.

van de Cavallery, met eenige stukken Kanon, onder het gebied van den Generaal Hofkirchen zou detachceeren, om te trachten zich meester van Semendria te maaken, (een Stad, byna verwoest, dicht by den Donau gelegen) en met eenen alle de voerazie, welke daar ontrent gevonden wierd, te verteeren.

Den 28ten arbeidde men aan een nieuwe Battery ter linker hand, om de Retrenchementen, welke de Vyanden binnen in hunne Buitenwerken hadden gemaakt, te ruinceren. 's Morgens ten zeven uren tistte de Turkische Partyganger, Catana Mustapha, met drie honderd Ruiters, welke hy 's nachts te vooren in de Marassen en andere schuilhoeken verborgen had, de Wacht by Semlin over de Sau aan; schoot zeven Boeren van hunne Karren onder de voet; maar wierd door het Corps de Reserve, bestaande uit de Regimenten van Vaudemont en la Porte, zo wakker weder na de Marassen gedreeven, dat hy over de veertig dooden (behalven de gekwetsten, eenige gevangenen, en twintig paarden) achterliet, en met d'overigen het ter naauwer nood door de Marassen ontvluchtte. Ter zelve tyd begonden de Turkische Galeyen aan het Fort der Keizerschen by Semlin te naderen; doch wierden door het geweldig schieten der Christenen genoodzaakt te rug te keeren. Midlerwyl kwam een Party Hussaaren, daar men order aan had gegeven om tot by Widin voort te trekken, ten einde eenige kondschap van de Vyanden te bekomen, weder in het Campement, en berichtte, dat ze twee Turkische Compagnien by Vivalanka ontmoet, de zelve nagejaagd, etelyken 'er af ter neder gehouwen, en dertien man, benevens een Standard, gevangen genomen had.

Den 29ten. 's morgens vsoeg, gelieten de Belegerden zich een uitval te willen doen; doch veranderden, op het gezicht dat men zich in staat stelde om hen kloekmoedig t'ontfangen, wel haalt van voortneemen. Zy begonden dan weder uit vier stukken kanon te schieten, welke in 't kort door het geschut der Belegers over hoop wierden gesmeeten. Ondertusschen zotte men den arbeid van alle kanten met goed gevolg voort. Na middernacht ontfond 'er een zeer swaare storm; waar door eenige schade aan der Christenen Tenten geschiedde; en een van hunne Galeyen.

1693. September.
 leyen, gemonteerd met vyf-en-twintig stukken kanon, van haar anker spoelde, en met het uiterste geweld na de Stad en de Vyandlyke Galeyen gedreeven wierd; weshalven de Matroozen, geen anderen uitkomst ziende, zich met de Boot salveerden, en de Galey, óp dat 'er de Mahometaanen geen genot af mochten hebben, in brand staken. De Turken, meenende in 't eerst dat het een Brander was, dorsten 'er de gantche nacht niet omtrent komen: maar verneemende met het aanbreeken van den dag, wanneer het meeste houtwerk verslonden was, het tegendeel, sleepten ze het wrak aan land.

Den 20ten kreeg men meer als een maal bericht, dat de Primo Vizir met zyn Leger by Fietilau stond; dat hy het zelve, zo veel als 't immers mogelyk was, met de Troupen, welken hy van alle kanten by een rukte, vergrootte; dreigende alle de geenen, die zich niet onder zyne Vaandels uerwaegden, met de dood. Den zelve dag wierden de Liniën, 's nachts te vooren gemaakt, uitgebreid, en aan beide dei zyden goede Wapenplaatfen verordend. Ten drie waren na den middag trofee Musketschoot den Ingenieur Generaal, den Heer van Keizerfeldt, aan den ingang van een Linie zo jammerlyk, dat hy aanstonds het leuen verloor. Omtrent ter zelve tyd verscheenen eenige honderd Turken te voet en te paard in de Burgt langs den Donau opwaerts, en worden van ettelyke Saïken met geschut ondersteund; maar reichten niets anders nit, als dat ze tot aan de Linie van Contrevallatie avanceerden, van waar zy door eenige Keizerlyke Cavallery weder te rug wierden gedreeven. Thans ving men ook een nieuwe Battery ter rechter hand aan, om het Vyandlyk Geschut van een Hoornwerk, leggende aan die zyde, over hoop te schieten.

Den 21ten met het krieken van den dag, wierd een algemeene Krygsraad gehouden, en beslooten, dat men twee Expressen aan den Generaal Veterani zou sturen, den eenen over Banzova, en den anderen over Segodin, misgaders een dardon aan den Colonel Kiba op de Sau, met order van met alle zyne Troupen tot van Mitrowitz voort te rukken, om de gemelde Rivier te dekken, en 'er den overtocht af te verhinderen.

Den 2ten September beval men, dat alle de Regimenten, met

1693. met voerazie en verdere behoeften voor veertien dagen voor-
Septemb. zien, in de Retrenchementen zouden hebben te trekken. Thans kwam de Colonel Barthiary met eenige gevangene Turken, welke van hunne Hoofdarinée niets wisten te zeggen, van achter Pristina weder te rug.

Den 2^{den}. trok het gantsche Leger, volgens het besluit te vooren genomen, in de Linien van Circumvallatie; en de Brug over de Sau wierd tot dicht aan het Campement gevoerd. Ten zelve dage bekwam men met een Expresse, door den Generaal Veterani afgezonden, bericht, dat de Groote Vizir te Widin over den Donau was getogen; om van die kant secours in Belgrado te brengen, en het ontzet te beproeven; en dat hy ten zelvencinde een Corps Tartaaren over Orfowa derwaarts aan had gezonden, met order van, zo het best doenlyk waar, den Bassa van Albanien met een Detachement, tot versterking van het Garnisoen, te begeleiden, en hem van d'andere zyde in de Stad te helpen. Op dit bericht wierd terstond aan den Colonel Marsigly last gegeven om ter linker hand van den Donau een sterke Schans op te werpen, ten einde daar mede, met de hulp der noch achterhebbende Oorlogschepen, als de zelve gekomen zouden weezen, mitsgaders een Turksche Molen, door de Keizerichen reeds bezet, den Donau beneden de Stad te sluiten. Wyders wierd aan den Generaal Herbeville bevolen, een gedeelte zyner Truppen over den Donau te doen trekken, en op den weg van Banzova te postceeren; met d'overigen achter het Water Sebetz, op den weg van Themiswar, staan te blyven; en van alle kanten goede wacht te houden. Thans begon men de Plaats ter rechter hand te bombardceeren, uit de Mortieren geplant in een Tuin, welke den Graaf Guido van Starremberg ceertyds had toebehoord.

Den 3^{den}. bekwam men bericht, dat zich tusschen Belgrado en Semendria zestien Turksche Saiken bevonden, welke Groska verbrand hadden, en eenige provisien in de Plaats zochten te brengen; weshalven de Wachten overal verdubbeld wierden. Men verstond ook, dat de Colonel Kiba het Slot Gradisca in Bosnien veroverd had, en tot aan Mitrovitz voortgerukt was, om den loop van de Sau vry te maaken. Des nachts wierd het

Kanon op de nieuwe Battery, ter rechter hand opgeworpen, gevoerd. 1693.
Septemb.

Den 4^{den}. met het aanbrecken van den dag, begon men van de gemelde Battery op der Vyanden Hoornwerk te schieten. 's Morgens omtrent vyf uren viel een Vyandyke Bombe in een van der Christenen Kruidkamers; waar door vyftien Centenaaren Buskruid in de lucht vloogen, een Vaandrig gedood, een Lieutenant en vyf Soldaaten gekwetst, en een Corporaal benevens vier mannen onder d'aarde bedolven wierden. De Turken, meenende dat dit toeval een groote verwarring onder de Belegeraars veroorzaakt zou hebben, lieten zich aanstonds van verscheidene kanten zien, als of zy een uytval wilden doen: maar vindende alles in goede order, keerden zy metter haast weder in hunne Contrescarpen.

Den 5^{den}. werd 'er zeer hevig van alle de Batteryen op de Stad geschooten; een menigte van Bomben en Carcassen in het Hoornwerk gesmeeten; een nieuwe groote parallele Linie ter rechter hand aangevangen; en de Wachtmeester Generaal, de Graaf van Archinto; met een musketkogel gevaarlyk in het hoofd gekwetst. Tegen den avond kwam een Griek uit de Stad overloopen; verhaalende, dat hy aan de Vyandyke Mynen had helpen arbeiden, doch dat 'er noch niet een gevuld was; en presenteerende, dezelveu altemaal aan de Belegeraars t'ontdekken. Het geschiedde den volgenden ochtendstond; waar door d'Ingenieurs, die voorheen Belgrado hadden helpen versterken, groote opening kreegen. Men verstond nu ook uit een Expresse, door den Generaal Veterani afgevaardigd, dat de Turken en Tartaren, onder het gebied van den Grooten Vizir, benevens alle hunne Artillery, op den 25sten. der voorgaande Maand te Widin over den Donau waren getoogen; en dat 'er een zekere Ziekte onder de Tartaren heerschte, waar aan veele kwamen te sterven. Men voltooidte nu de parallele Linie; en maakte een aanvang van een Keten, bestaande uit te samengevlochtene boomen, om boven Belgrado, van den eenen oever tot den anderen, over den Donau te leggen, ten einde door dit middel de Turksche Watermacht op te sluiten.

Den 7^{den}. in den ochtendstond, overleed de Generaal Archinto

1693.
Septemb.

chinto aan zyne ontfangene kwetsuur, na dat men daags te voren de kogel uit de wond had gehaald. Ten zeven uuren wierd de Generaliteit van d'Infantery by een geroepen, om met haar t'overweegen, hoe men de Vyandyke Contrescarpen op de beste wys zou aantasten. Het besluit was, op dat de Bezettingen het voorneemen te minder mochten ontdekken, van drie kanten te gelyk aan te vallen, in dezer voege: voor af honderd Voetknechten met drie honderd Granadiers tot het verdryven van de Turken te laten avanceeren; drie honderd andere Granadiers tot het post vatten te doen volgen; de zelvén door zes honderd Fuseliers t'ondersteunen; alles te gelyk door twaalf honderd Muskettiers op de laatste linie te dekken; zeventien honderd man, bekwaam tot alerhande soort van arbeid, in zes Bataillons verdceld, de post der swakken te laten onderschraagen; het gantsche Corps de Reserve uit een-en-veertig honderd man, twee darden van de Keizerschen en een derde van de Brandenburgschen en Lunenburgschen, ter rechter hand te formeeren; den Generaal Guido van Starremberg de rechter, den Lieutenant-Veldmaarschalk van Seybelsdorf de linker, en d'Auxiliaire Troupen de middennatte tot de vertrouwen; en den aanval, op dat d'Ongeboovigen hun geschut niet tot der Christenen nadeel zouden mogen verplanten, en zy zich geduurende de nacht konnen begraven, een half uur voor het vallen van den avond te beginnen. Op den middag detacheerde men de Manschap. Ten twee uren reed den Hertog van Croy, verzeld door den Generaal Houffer, zelve na de plaats daar het te doen zou wezen, en ordonneerde het by een haalen van alle noodwendigheden; doch eer men genoegzame fascynen, schatskorven, en artillery-behoefsten in order had gebracht, was niet alleen de tyd, tot den storm bestemd, verloopen, maar het ook al omtrent tien uren geworden: weshalven men het werk tot des anderendaags dacht uit te stellen. Maar de drift der Officieren en Soldaaten was zo groot, dat men het niet raadzaam oordeelde de zelve te laaten verslaan. De Granadiers vielen dan d'eersten aan; droegen zich mannelijk; sprongen meestendeels in de Contrescarpen; en begonden 'er, ondersteund door het kanton; al post te vatten: doch de Vyanden, mogelyk op een storm verdacht, smeeden

zulk

1693.
Septemb.

zulk een menigte van brandende pekkranen, steenen, granaaden, enz. op de Christenen, dat ze de post, ter oorzaak dat men geen tyd en had gehad om zich te dekken, en dat men de zelve te na aan de palissaden had begonnen te vatten, niet konden behouden. De Manschap van de linker Attaque drong ook in 't eerst te ver, als mede die van 't midden, en een gedeelte van de rechter zyde; zulks dat, dewyl men niet eenpaarig genoeg avanceerde, het zelfs by dag, veel meer by nacht (inzonderheid vermits de Maan, welke in 't eerst helder had gescheenen, onderging, en men by gevolg noch vrienden noch vyanden kon onderscheiden; en dat ook ten anderen de post te ver van de Linie was) onmogelyk geweest zou zyn zich te handhaaven. De Troupen wierden dan te rug getrokken, na dat men den Heer Seybelsdorf, Generaal van de Beyersche Benden, in het heetst van den storm verloor, en omtrent zes honderd gekwetsten en vier honderd dooden bekomen had. De Brandenburgers kweeten 'er zich treffelyk; doch leeden 'er ook groot verlies. De Lieut. Colonel Horn kreeg 'er een wond, daar hy de volgende nacht af overleed: de Colonel Blankenfee werd met een granaad doodelyk gekwetst: vier Capiteinen, vyf Licutenants, en drie Vaandrigs hadden het zelve lot: en het getal der Brandenburgsche dooden en gekwetsten steeg tot over de twee honderd. Men zegt, dat ze tot 's anderendaags morgens in hunne veroverde post bleeven, en, konnende het toen niet langer houden, een Reduit op de Glacis van de Contrescarp opwierpen.

Het gemeen gevoelen is, dat het kwaad gevolg van den storm nergens anders uit sproot, als dat men geen genoegsaame zorg had gedraagen om zich van alle noodwendigheden tot een zo gewichtige attaque te voorzien; en voornaamentlyk, dat de Granadiers niet granaaden genoeg en hadden.

Men meende het werk den 8ten. te hervatten, en wanhoopte ook niet van de Contrescarp te veroveren: maar hebbende (behalven dat het Garnisoen zeer sterk was, en sterker als in den aanvang van het beleg) zekere tyding gekreegen, dat de Primo Vizir met groote dagreizen naderde, wierd de Krygsraad beroepen, en, na dat men alles voor en tegen wel had overwoogen,

1693. *Septemb.* gen, bevonden, 1. Dat men het oogmerk, waarom men voor Belgrado was gerukt, naamentlyk om de Vyandyke Troupen uit Zevenbergen te houden, bereik had. 2. Dat men ter oorzaak van de swakheid der Scheepsmacht den Donau niet kon sluiten, en derhalven het inkomen van secours te water niet verhinderen. En eindelyk ten 3^{den}. dat de Vyanden (na men bericht wierd, vyftig duizend Turken en dertig duizend Tartaren sterk, aan geene zyde van de Sau te willen verwachten noodeloos, en een al te gevaarlyke zaak was, dewyl men met geen fundament kon hoopen daar mede iets te zullen winnen; maar dat het eer te vreezen stond, dat men verlies zou doen. Men besloot dan het beleg op te breeken, en te trachten in goede order af te trekken: waar in men den 9^{den}. wierd bevestigd, wanneer men de Vyandyke Voorhoede te voorschyn zag komen; voornaamentlyk, dewyl men vreesde, dat hunne Vloot, ondersteund door hun Leger, het Keizerlyk Leger, door de gemeenschap met Semlin af te snyden, de leefftocht mocht benemen: 't geen ze zo veel te gemakkelyker kon doen, vermits de krachten der Christenen op den Donau, welke noch niet altemaal verzameld waren, zich te swak bevonden om die der Turken te wederstaan.

Beleg van
Belgrado
opgebloe-
ken.

Den 10^{den}. en 's nachts daar aan volgende, begon men dan het Kanon en de Mortieren van de Batteryen af te voeren; wordende wyders aan de Rivier gebracht, en op twee daar toe vervaardigde Vlotten, dewyl de Bruggen geen swaarte konden draagen, overgezet.

Den 11^{den} voerden die van binnen, bedienende zich van de gelegentheid, meerder Kanon op hunne Batteryen; schooten heviger als ooit op de Belegers; en wierpen een menigte van Bomben en Carcassen in de Werken. Dien zelven dag wierd alle de Bagazie en Amunitie langs twee Bruggen over de Sau gevoerd, en des avondts de Bezetting uit d'Approches getrokken.

Den 12^{den}. toog het gantsche Leger, op twee Kolonnen geschaard, na de gemelde Bruggen; daar de Troupen, na een weinig halte gehouden te hebben, altemaal over desleerden. Vervolgens wierden de Bruggen in brand gesteecken; en d'Ar-
me

mée ging zich tegens den avond by Semlin nederflaan. De Turken ondernamen wel op d'Achterhoede aan te vallen; en acht à tien Saiken, de Bruggen te verbranden: doch altemaal te vergeefs, wordende niet verlies weder te rug gedreeven. Vyf duizend Tartaren lieten zich ook op de hoogtens zien; en die van binnen ter zelve tyd te voet en te paard uitgevallen zynde, dacht men, dat ze de staart, gecommandeerd door den Generaal Hofkirchen, zouden aangetaft hebben: doch daar viel niets af.

Men redeneerde zeer verscheidentlyk over het kwaad gevolg van het beleg dezer gewichtige Vefling. Het algemeenste, en ook waaschynlykste, gevoelen was, dat 'er geen vast voorneemen was geweest om het zelve t'ondernemen; en dat 'er den Hertog van Croy niet toe beslooten had, als door dien hy'er, vermits het afweezen van het Vyandlyk Leger, de gelegentheid toe gunstig zag, en dat hy door dit middel de schikkingen van den Grooten Vizir, die het op Zevenbergen gemunt had, meende te verbreeken, en hem te noodzaaken een vergeeffchen optocht van vyftig mylen te dóen: 't geen ook daar door bevestigd word, dat 'er, toen menover de Sau toog, noch niets tot een zo gewichtige onderneeming gereed was; zynde men noch van Artillery, noch van Vuurwerken, noch van d'andere noodzaakelykheden tot een beleg voorzien. Men wachtte ook langen tyd, eer dit alles in het Leger kwam; en nooit was 'er zo veel, als men wel van nooden had. Anderen wierpen het op de swakheid van de Vloot, waaraf, behalven dat, de Schepen zo log waren, dat men 'er zich tot geen aantasten af kon bedienen, maar alleenlyk om de Proviandschepen te dekken. Eindelyk, sommigen zeiden, dat eenige jaloufy, die 'erwegens het gebied onder de Generaalsperfoonen was, het aanvoeren van kanon, en andere noodwendigheden, niet weinig had doen vertragen.

Arger ging het den Turken in Croaticn, alwaar den Heer Batthyani, Ban van de Koningryken Croaticn, Dahmaticn, en Slavonien, hen een confiderabele Plaats, Brunzeni-Maydan geheeten, gelegen op de grenzen van het gemelde Landschap, ontweldigde. De zaak droeg zich aldus toe. De Ban, trachtende den Ongeloovigen deze snertelyke heep toe te voegen, begaf zich

1693.
Septemb.

den 17^{den} der Maand met de Militie der Provincie van de Rivier de Unna in optocht; kwam den 19^{den} 's namiddags ten drie uren, in het gezicht van de genoemde Vesting; nam 'er aanstonds post; approcheerde des nachts; en begonze den 20sten. met het krieken van den dag, te beschieten. De Turken verdedigden zich mannelyk, en antwoordden op het twee maal op eiffchen van den Ban, dat zy een zo gewichtige Plaats, met een Magazyn en Laboratorium voorzien, en waar af de grooten Heer de verweering aan hen toevertrouwd had, zo gemakkelyk niet konden overgeeven. Op dit antwoord besloot men een storm aan te voeren; gelyk ook gedaan wierd. Zy duurde twee uren; waar na de Belegeraars de palislaaden om ver begonden te houwen; wyders d'andere werken veroverden; en zich eindelyk, na twintig dooden en omtrent even veel gekwetsten bekomen te hebben, meester van de Plaats maakten. In deze futie weigerde men quartier te geeven; en sneuvelden vyf honderd Mahometaanen (zo mannen, vrouwen, als kinderen) en onder de zelve twee Capiteinen. Eenige andere Bevelhebbers kreeg men, wanneer d'Officiers het Volk beter konden inteugelen, benevens veele voornaame mannen en vrouwen (dewyl verscheidene uit de nabygelegene Plaatsen, den Ongeloovigen door de Christenen ontweldigd, derwaarts waren geweeken) gevangen. Straks haalde men een gedeelte van de bomben, en andere vuurwerken, daar men eenig nut af kon trekken, uit het Laboratorium; ruïneerde het overige; en verbrandde de gantsche Stad met de Voorsteden tot de grond toe. De Bassa van Bosnien lag met zyne Troupen ondertusschen te Vetovye; wierd door de Belegerden tot hunne hulp verwacht; doch kwam niet te voorschyn. De Ban, ziende dat hem niemand het hoofd kwam bieden, liet vervolgens door eenige duizend man te voet en te paard, welken hy van zyn Leger afzonderde, het platte land twee à drie mylen in het rond verwoesten, en alle de Dorpen en gebouwen in d'asche leggen: en zou men ook zelfs een gedeelte van Bosnien hebben kunnen afsloopen, indien de Croatische Militie, welke drie weeken uithuizig geweest, en alle voorraad geconsumeerd had, noch genoegzaam van brood voorzien was geweest. De Graaf Sigismond Batthyani, Neef van Ban, toog,

aan-

aanstonds na dat de Troupen weder te rug gekeerd waren, met vier Vaandelen (benevens eenige stukken Kanon, een menigte van Vee, en andere buit, in deze gelegentheid bekomen) na Weenen, tot teken van het voordeel door de Christenen op d'Ongeloovigen behaald.

1693.
Septemb.

Een wyl te vooren was den Turken een andere neep door d'Arabiers toegevoegd; gelyk blykt uit den onderstaanden Brief, gedateerd den 5^{den}. der voorgaande Maand, en uit Smirna overgezonden.

IN myn vorigen was gemeld, dat de Bassa van Bagdat met vier andere Bassas tegen de Arabiers van Bassera waren opgetrokken; waar op men gisteren hier advys bekomen heeft, dat de Turken door een Stratagema t'eenemaal zyn geslagen. Want zynde gecampeerd in een laagte aan de Rivier d'Euphrates, vonden de Arabiers middel om het Leger der Turken onder water te zetten; waar door zy geheel in confusie raakten. De Arabiers daar op aanzettende, sneedden 8000 man af; en 6000 man verdrongen 's anderendaags: de restteerende 7000 man wierden gantsch uitgeschud. De Arabiers waren wel 40000 man sterk, doch niet zo wel gewapend als de Turken, die Hamet, Bassa van Bagdat, tot Seraskier hadden, welke het alleen met 14 man ontflichtte. De Bassas van Boffina en Corinte wierden in 't gevecht verslagen; en een groote Karavane, die onder haar Convoy van hier ging, met 150000 Ryksdaalders, behalven de Goederen, genomen: zulks dat men vreeft, dat de handel van Boffina nu voor eenigen tyd geïnterrompeerd zal zyn. De Broeder van den tegenwoordigen Visir was in 't gevecht, en is het met Hamet Bassa ontflicht. Deeze tyding is hier gezonden door de Monniken van Bagdat.

Het Fransche Leger, geccommandeerd door den Dauphin, begon nu, zynde weder over de (a) Nekker getoogen, na de kant van den Ryn te naderen; zonder dat de Géallieerden, die het zelve zo veel belemmerden als het immers mogelyk was, zulks langer hadden kunnen verhinderen. Men kreeg 'er van dag tot dag kondschap af, en den 31sten. der voorgaande Maand bericht, dat de Franschen des nachts te vooren tot Duurlach het Hoofdquartier hadden gehad; de marsch over Pfortsheim na den Ryn voortzetterden; en in alle de Plaatsen de levensmiddelen, die 'er gevonden wierden, hadden laaten aantekenen, taxeren, en de zelve tot afkorting van de geëischte contri-

Afzocht
van het
Fransche
Leger.
(a) Ziet
pag. 81.

1693. *Septemb.* butien met zich voerden. De Prins van Baden verliet dan zynē Retrenchementen by (a) Heilbron, en maakte zich gereed om mede over de Nekker te trekken, ten einde de Vyanden van nader by gade te staan. Dit wierd den 2^{den}. September by Nekker-Pahingen in 't werk gesteld, en d'Armée vervolgens niet wyd van Bittighcimb, by Dam, op een voordeelige plaats nedergeflagen, en begraven, om zich voor alle overrompeling te behoeden. Tegen den avond verstond men, dat de Franschen de voortocht na den Ryn zeer vlytig vervolgden: en des anderendaags, den 3^{den}, dat hunne Armée zich tusschen Berghausen en Kratzingen van een had gescheiden; dat de Maarschalk de Boufflers met vyftien duizend man van de beste Troupen (vyf (b) duizend boven het eerste besluit) den weg na Philipsburg had genomen, om 'er den Ryn te passeren, en zyne marsch van daar na de Nederlanden voort te zetten; dat de Gendarmerie, benevens eenige Regimenten, samen ten getale van tien duizend man, na Piemont was getoogen; en dat de Maarschalk de Choiseul met het overige der Armée recht na Offenburg marcheerde, met order van 'er zich zo lang op te houden als het mogelyk waar, ten einde de leestocht en voerazie te consumoeren. Den 4^{den}. verstond men, dat de Vyanden daags te vooren de noch overige Vestingwerken, het Slot, en de Stadtsmuur van Heidelberg hadden laten springen, en het Klooster der Kapucynen, daar ze vier honderd pistoolen af hadden geëischt, by gebrek van betaaling in brand gesteecken. Op deze tyding wierd een Detachement van vier honderd Paarden, gecommandeerd door den Landgraaf van Darmstad, Keizerlyke Wachtmeester Generaal, afgevaardigd, om die verwoeste Stad te bezichtigen; welke in zo deerlyken staat wierd gevonden, dat men niet en wist, of men 'er eenige werken zou konnen maaken, om 'er geduurende de winter garnisoen te houden. Den 5^{den}. wierden den Franschen honderd zeven-en-tachtig Gevangenen toegeschikt, en, dewyl zy toenmaals niemand van de kant der Keizerchen hadden, op rekening van de goenen, welken zy in het toekomende mochten krygen, los gelaaten. Den 6^{den}. bleef het Leger noch by Dam, in het oude Campement. 's Avonds verlichsen de Keurvorst van Saxon

en

(a) Zie
pag. 78.

(b) Zie
pag. 82.

en de Landgraaf van Hessen-Kassel by den Prins Louis van Baden; in welke byeenkomst beslooten wierd, de marsch verder voort te zetten. Den 7^{den}. avanceerde het Leger tot aan Guglingen, hebbende de rechter Vleugel de Voorhoede. De Keurvorst van Saxon nam zyn hoofdquartier tot Brakkenheim; de Prins Louis van Baden tot Guglingen; en de Landgraaf van Hessen-Kassel te Pfaffenhoffen, langs de Rivier de Zaber, welke by Lauffen in de Nekker vloeit. Den 10^{den}. toog men voort tot aan Eppingen. Den 11^{den}. verstond men, dat de Fransche Armée zich by Kuppenheim had nedergeflaget; dat haare Partyen het platte land wyd en zyd verwoestten; dat ze na het Brisgaw meende te marcheeren, en tot aan het eind van de Veldtocht by Emmendingen, vier uuren van Brisach, te blyven leggen. Men stuurde derhalven, schoon men 'er niet t'eenemaal geloof aan sloeg, den Colonel Mollendorf met vier Beyersche Regimenten derwaarts, om den Generaal Würtz, die d'intrede van het Kinzinger Dal, 't geen by die gelegenheid het meeste gevaar stond te loopen, bewaarde, te versterken. De Landgraaf van Hessen-Kassel, oordeelende zyne tegenwoordigheid niet meer noodzaakelyk, vond nu goed zich met zyne Troupen van het Leger af te zonderen, en yertrok noch dien zelve dag, benevens den Keurvorst van Saxon, na de Bergstraat. Men stuurde ook een Capitein met honderd man na Heidelberg, om 'er post te vatten, en tetrachten zich 'er te beschanssen. Den 16^{den}. besloot het Leger (bestaande nu niet meer als uit de Troupen van den Keizer, de Frankische en Swabische Kreutzen, eenige Beyersche Volkeren, en vyftien honderd Nieuburgers) weder na de kant van Heilbron te trekken; sloeg zich neder te Odesheim; en den 17^{den}. te Mensheim: alwaar het eenige dagen bleef leggen; zo om d'Artillerij, welke men van Heilbron deed komen, te verwachten; als om zich uit te rusten, en kondschap van de Vyanden te vernemen, ten einde zich na hunne bewegingen te reguleeren. Men wierd verskandigd, dat ze zich gereed maakten om in het Swarte-Woud te treden, en het gantsche Land te verwoesten; weshalven men besloot zich derwaarts te vervoegen, en de godreigde onheiln te helpen beletten. Den 22^{den}. kwamen

1693.
Septemb.

1693. Septemb. men te Altingen, zeer na by Heerenberg, en eenige mylen van Stutgard. Den 23sten. verstond men, dat de Vyanden noch met een Leger van omtrent dertig duizend man (zynde gedurende de Veldtocht door wegloopen, sterven, en ziek tens meer als twintig duizend verwacht) in het Graafschap van Baden, by Biel, lagen. Den 24sten. kreeg men met een Expresse bericht, dat ze in het Kepler Dal waren doorgedrongen, doch echter niet als na een dappere wederstand van de kant der geenen die het bewaarden, welke hen by de vyftien honderd man hadden afgeslagen; en dat zy'er twee honderd Boeren uit hadden meegenomen. Dien zelven dag besloot men het voornemen van Manheim te sterken te laten vaaren, ter oorzaak dat het saisoen al te ver heen was gelooopen, en zich voor tegenwoordig te vernoegen met sterke Garnisoenen te Ladenburg, en in alle d'andere Plaatsen van de Bergstraat, te leggen, om, in geval de Vyanden gedurende de winter eenige executie wilden onderneemen, binnen weinige uren een considerabel Ligchaam by een te kunnen rukken. Den 25sten. begon men de verdeling der winterquartieren te reguleeren: en kreeg bericht, dat de Fransche Armée van Biel was opgebrosken; dat d'Infantry den 21sten. na de kant van Urlassen was gemarcheerd; dat de Cavallery, die zich in een zeer soberen staat bevond, benevens de Bagazie, des anderendaags was gevolgd; en dat ze weder na Altenheim en Reichenau, alwaar ze een Schipbrug gereed hadden gemaakt, en zo lang wilden blyven tot dat ze in de winterquartieren gingen, meenden te keeren. Maar den 26sten. kreeg men zekere kondschap, dat hunne Armée noch tot Urlassen lag, en de Voorhoede zich tot aan Offenburg in het Ortnaw uitstreckte. Men verstond ook, dat ze twee honderd man uit Ortenberg hadden doentrekken, om naricht van het getal der Duitsche Troupen, welke tot de bewaaring van het Kinzingen Dal gebruikt wierden, te bekomen. De Prins van Baden vaardigde derhalven eenige Detachementen af, ten einde de gemelde Troupen te versterken. Den 28sten. verdeelde het Leger, 't geen by Heerenberg lag, zich in de Dorpen; doch echter op zodanig een manier, dat alle de Troupen binnen zeven of acht uren weder by een gerukt konden worden. Al-

Aldus dan nam de Veldtocht aan de kant van den Ryn een einde; zynde federt de verovering van Heidelberg zeer hard geweest, en hebbende door de gestadige marschen uitsteekend veel Soldaaten en Paarden gekost: hoewel 'er na dien tyd noch Belegering, noch Veldslag, was voorgevallen. Ondertusschen hadden de Franschen zich hier, even als elders, gedraagen; waar af men een staatje kan zien uit den onderstaanden Brief, geschreeven uit Stutgard, de Hoofdstad des Hertogdoms van Wirtemberg.

1693.
Septemb.

Myn Heer,

D' Eilende, welke het Hertogdom van Wirtemberg deze Zomet uitgestaan heeft, is byna onbeschryfelyk. Voor de vyfde maal van 't Jaar hebben de Franschen, even voorhunnen optocht, deze Residentiestad verlaaten; en wel aan de Huizen en Gebouwen geen hinder toegebracht; maar alle de Proviand zo t'eenemaal geconsumeerd; medegenomen, en bedurven, dat wy niet zonder groote moeite van de Winter middelen van subsistentie zullen konnen vinden; het platte Land in de grond geruineerd; de Huizen en Schuuren geplonderd; en ledig gemaakt; Vahingen, Baknang, Beilstein, Marbach, Wumaden, Kalw, en ontallyke andere Stedetjes, Dorpen, Vlecken, Sloten, enz. in d'alsche gelegt; en veertien Prelaaten, Opperraaden, Burgemeesters, en andere voornaame Persoonen, als Gyzelaars medegesleept, om de begeerde Contributien (welken zy voor achterstallen op 600000 Florynen, en voor ieder jaar van den Oorlog in het toekomende op 100000 Rykdaalders begrooten) te beter te bekomen. Van deze Gyzelaars, welke te Straatsburg zitten, heeft men advys, dat ze zeer slecht gehandeld worden; en de Vyanden hen, ingeval men niet spoedig presenteert de gepretendeerde Somme in termynen te betaalen, met een noch snooder handeling dreigen. De gewezen Administrateur bevindt zich tegenwoordig te Kirkheim, doch swak en onpasselyk. Zyne Gemalin en Zoon vertoeven mede aldaar; door dien het Slot, daar de vlam geen genoegsaame vat aan heeft gekreegen, noch over eindstaat. De regeerenden Hertog, en zyne Vrouw Moeder, onthouden zich te Stetten; drie uren van hier; maar zullen apparent na Goppingen opbreken, enz.

Het (a) Manifest, 't geen Vrankryk door geheel Duitschland, en voornaamentlyk langs den Ryn, had doen verbreiden, beantwoordde de hoop van deze Kroon in geenerley maniere, en diende slechts om te toonen hoe zeer zy de Vrede begeerde, en van nooden had. 't Was ook hierom, dat zy zich aan

Sobere
werking
van het
Manifest
van
Vrankryk
[a] Zie
Pag. 83a

1693.
Septemb.

alle de neutraale Mogendheden richtte, op dat de zelve hunne Mediatie mochten aanbieden, en zich tegens de Geallieerden, indien zy ze niet aannamen, verklaaren. Voornaamentlyk was men in de weer geweest by den Koning van Sweden: en de Graaf van Avaux, Afgezant aan het Sweedsche Hof, had dien Vorst ook zelfs wel durven verzekeren, dat de Koning; zyn Meester, door eenige Staaten des Ryks, en de meeste Leden der Vergadering, welke te Regensburg wierd gehouden, zeer ernstig was aangezocht om eenige Propositien van Vrede te doen. Dit klonk wat te vreemd; weshalven alle d' Afgevaardigden zich, ieder om 't meest, beyverden om te verklaaren, dat ze nooit iets diergelyks hadden voorgesteld; en dat Vrankryk die geruchten niet en deed loopen, als om de Geallieerden te verdeelen.

d' Afgezant van Brandenburg vertoonde uit den naam van zynen Meester aan den Minister van Sweden, dat men de Vrede op de voorwaarde, welken Vrankryk aanbood, niet en kon aanneemen, zonder de ruïne van geheel Duitschland onvermydelyk te maaken, en het, om zo te zeggen, in de handen der Franschen te leveren: Dat 'er geen ander middel was om zich voor d' invasie van die Kroon in-veiligheid te stellen, als haar te brengen op den voet der Munstersche en Pyreneesche Tractaaten, en haar te noodzaaken alles, 't geen ze sedert geusurpeerd had, weder te geeven, ten einde hier door een sterke barriere tusschen het Ryk en Vrankryk te stellen, enz. De Brandenburgsche Minister verklaarde wyders aan dien van Sweden, dat de Keurvorst, zyn Meester, zeer wel voldaan was wegens de redelykheid en oprechtheid, waar mede zyne Sweedsche Majesteit zich hier in gedroeg; willende aan de Vorsten des Ryks niet raden Propositien van een zo schandelyke Vrede aan te neemen: Dat hy order had om 'er dien Vorst uit den naam van het Ryk, en van alle de Geallieerden, voor te bedanken: En dat hy hoopte, dat hy de goedheid zou hebben van aan den Graaf van Avaux d'onrechtvaardigheid der gemelde Conditien te kennen te geeven, en zyn Koninglyk gezag aan te wenden om Vrankryk te verplichten redelyker voorwaarden te vergunnen.

d' Afz.

d' Afgezant van den Keurvorst-Paltsgraaf betuigde insgelyks ^{1693.} aan de Vergadering, hoe zeer zyn Meeſter over d'onrecht- Septemb. vaardige Propoſitien van Vrankryk misnoegd was; en dat hy zich verzekerd hield, zo wel als de Staaten der Vereenigde Provinciën, dat deze Propoſitien niet gedaan en waren, als om de Geallieerden te verdeelen, en twiſteryen in het Ryk te doen ontſtaan. De Gedeputeerden van Ooſtenryk dedden een verklaring even als den Afgezant van Brandenburg. De Directeur van Ments deed het zelfde; verklaarende, even als de Gedeputeerden ieder in 't byzonder, dat het geen, 't welk de Graaf van Avaux had durven voorgeeven, te weten, dat verſcheidene Afgevaardigden, en diverſe Vorſten des Ryks, den Koning van Vrankryk zeer ernſtig hadden aangezocht om eenige Propoſitien van Vrede te doen, hen in 't minſt niet betreffende; en dat men het voorgeeven van den gemelden Graaf, volgens alle ſchyn, maar voor een louter verdichtſel moeſt houden.

Eindelyk, de Koning van Deenmarken wilde zyne gevoelens hier over mede wel aan de Vergadering te kennen geeven; latende ten dien einde door zynen Miniſter betuigen, dat hy altyd gereed zou weezen om zyne gediensſtigheden tot het uitwerken van een goede Vrede aan te wenden, maar alleenlyk op voorwaarde dat deze Vrede algemeen zou zyn; alzo hy nooit de minſte gedachte had gehad om de Geallieerden te ſcheiden, en zich altyd ten hoogſten gelegen liet weezen aan alles 't geen de belangen des Ryks betreft.

De Keizerlyke Principaale Commiſſaris, deze betuigingen gehoord hebbende, gaf daar op het volgende tot antwoord.

De Keizerlyke Commiſſie heeft wel verſtaan, hoedanige verzekeringen de Heeren Gezanten, welke het Raadhuis bezoeken, tegens d'uitgebreide Franſche voorwondſelen voortgebracht hebben; en zal de zelve aan zyne Keizerlyke Majesteit des te liever en ſpoediger alergenadigſt berichten, hoe veel te krachtiger hy daar door in het alergenadigſt vertrouwen, 't geen hy den Keurvorſten, Vorſten, en Standen, als mede der zelve hier aanweezende Gezantschappen, toedraagt, verſterkt kan worden: met de trooſtelyke verwachting, dat God eenmaal de rechtvaardige Wapenen van den Keizer; het Ryk; en de Hooge Geallieerden, om zulk een getrouwheid, eendracht, en

1693. Septemb. standvastigheid voorspoedig zal doen weezen, en met een zekere en algemeene Vrede des te spoediger milddadig zegenen; gelyk wy wenschen, en dagelyks daar om bidden.

Artykelen
wegens
Ratzen-
burg inge-
leverd.
[a] Zie
Pag. 88.

Omtrent ter zelve tyd leverde de Deensche Minister de volgende Artykelen, behelzende de pretentien van den Koning, zynen Meester, op de Vesting (a) Ratzenburg, alreeds door het inwerpen van bomben tot een puinhoop gemaakt, gelyk hier na gezegt zal worden, aan de Ryksvergadering over.

I. Dat die Vesting gelaaten zou worden in den staat, daar dezelve tegenwoordig in was, zonder de geruineerde Werken te repareren.

II. Dat alle Lunenburgsche Militie en Artillery daar uit genomen zou werden.

III. Dat honderd Keizerlyke Soldaaten in de Plaats zouden garnisoen houden, en dezelve sequestreeren.

IV. Dat men een korten termyn, binnen den welken de zaak ten principaale getermineerd moest worden, zou stellen.

V. Dat de voorsz. Vesting aan den toekomenden rechten Possesseur, gantschelyk gerafeerd, zou overgeleverd werden, zonder dat men daar nieuwe Fortificatien aan zou maaken.

Hier op wierd door de Gezanten van Brunswyk en-Hanover verklaard, dat men van die kant geene Sauvegarde of Sequestratie wide aanneemen, vermits de Keurvorst van Saxen zulks niet zou willen toelaaten; doch dat men echter, om het gemeen best, wel in de volgende voorwaarden zou bewilligen.

I. Twee Corps de Gardes en het Ravelyn zes weeken na de uytgewisfeldê Ratificatie te demoliceeren; behoudelyk dat de Deensche Volkeren dan volkomen zouden moeten weg getrokken zyn.

II. Het Garnisoen in Ratzenburg tot op 6 of 700 man te redigceeren; mits dat van de Deensche zyde ook geen ombragie door meerder Manschap in 't Land van Holsteyn gegeven zou worden.

III. Een goed gedeelte der Artillery af te voeren.

IV. Een Garantie van de Hooge Mediateurs tegen den weg van Fei-

Feitelykheid om tot de definitieve Sententie in de Possessie der Saxon-Lauwenburgsche Landen te verblyven.

V. Na het geslooten Tractaat de Plaats van Deensche Troupen, ten minsten op een myl weegs verre, vry te laten.

VI. Drie dagen na 't besluit de helft der Deensche Volkeren, en drie dagen na de Ratificatie de andere helft ten vollen af te voeren, en dat zonder vordere geld-portien.

VII. Tot aanvangder Tractaaten een stilstand van Wapenen te vergunnen; zullende inmiddels Ratsenburger Officieren en Raaden uit de Vesting uit en in mogen gaan, om ververschingen uit Lubek te haalen.

De Sprinkhaanen vertoonden zich niet alleen omtrent (a) Jena en Weenen, maar ook aan andere oorden van Duitschland; gelyk blykt uit d'onderstaande Extracten van twee Brieven, voorgegaan door een anderen, die ons niet ter hand is gekomen, en dien wy derhalven den Leezer niet kunnen mededeelen.

1693.
Septemb.

Menigte
van
Sprink-
gaane.
[a] Ziet
pag. 16 en
87.

Extract van een Brief, geschreeven uit Breslaw, den 7^{den} September.

ZO als ik dezen Brief meende de sluiten, komt my een Klerk zeggen, dat de Sprinkhaanen, daar ik in mynen laatsten gewag af maakte, zich in de lucht vertoonden. Ik stak het hoofd uit het venster, en zag, dat 'er de gantschen hemel, even als met een dikke wolk, mee bedekt was. Ik ging met een menigte van volk ter Stad uit, om dit ongemeen wonder te beter te beschouwen. 't Is een ongeloofelyke zaak; en ik zou het zelve niet geloofd hebben, indien ik het niet met myne eigene oogen had gezien. Zy vlieden in de lucht van een mans hoogte omtrent af van d'aarde tot boven de toppen der hoogste toorns, met een gedruis even of de lucht door een onstuimige wind bewoogen wierd; en zo dik by een als men de sneeuwvlokken gemeenlyk ziet vallen. Zy komen over den Oder, en neemen den weg na Polen en het Mark Brandenburg; 't geen noch, op het oogenblik dat ik dit schryf, omtrent vyf uren na den middag, zyn gang gaat. 't Is een schrikkelyk ding om te zien. Zy hebben de langte van een vinger; en zyn groen, bruin, en geel. Veertien dagen gelceden hebben 'er de Brieven van Oostenryk en Bohemen gewag af gemaakt; maar men sloeg 'er byna gantsch geen geloof aan. Zy neemen des avonds ten minsten een streek van vier Duitsche mylen in 't rond tot hunne rustplaats, en eten alles af, gras, bladen, en

1693.
Septemb.

in 't generaal al wat groen is , tot de schorsfen van de boomen toe. Alle dagen leggen ze omtrent drie of vier mylen wegs af. Gisteren rustten ze twee mylen van hier , en zullen deze nacht mogelyk hief rondom huis houden. De Boeren gaan met honderden op de plaatsen , daar ze zich willen nederzetten , en maaken een groot geraas met trommels en schietgeweer ; daar ze wat schuuw voor zyn. Men schryft van alle kanten , dat ze niet alleenlyk vergiftig zyn ; maar dat ze ook zelfs het gras en de kruiden , die ze aanroeren , besmetten ; ritsgaders dat 'er in een Dorp , niet ver van hier gelegen , twee honderd Varkens af zyn geborsten. 't Is een vreemde , doch echter waarachtige zaak. Men zou byna gelooven , dat het onmogelyk was , dat 'er zo veele Sprinkhaanen in de wereld waren ; dewyl ze drie geslagene uren van nooden hebben om te passeren , en drie of vier mylen langte om zich uit te breiden. Men wil zeggen , dat men op hunne vleugels het getal van het Jaar 1691. in Hebreeuwſche karakters aangemerkt heeft ; 't geen ik niet heb kunnen vinden : want anders zou ik 'er cenige vleugelen af bewaard hebben , enz.

Extract van een tweeden Brief, geschreeven uit Breslaw , den 14^{den}. September.

De Sprinkhaanen , daar ik in mynen laatsten gewag af maakte , onthouden zich noch vier mylen van hier : en vermits het koud heeft begonnen te worden , is 'er het gantsche aardryk rondom , ter hoogte van een voet , mee bedekt. Een besmetting zou 'er het gevolg wel af kunnen weezen. Daags daar aan , zynde den 8ten. dezer maand , vervolgde den optocht 'er af over deze Stad heen tot des namiddags ten twee uren : en dezen ochtend , met het opgaan van de Zon , heeft men 'er noch een groote menigte zien passeren , waar af veele uit vermoeidheid hier en daar op de straaten van de Stad zyn nedergefallen , enz.

DEEN-
MAR-
KEN.
Ratzen-
burg ge-
bombar-
deerd.
[a] Zie
pag. 88.

WAT moeite de Ministers van den Keizer , Engeland , Sweden , Holland , en Brandenburg ook hadden mogen aanwenden , om de zaak van (a) Ratzenburg te beseffen , konden zy echter nooit een middel daar toe uitvinden , waar mede beide de geinteresseerde Partyen te vrede waren ; invoegen dat , nadat d'uitstellen , door den Koning van Deenmarken vergund , verftreoken waren , de gemelde Vesting door de Deensche Troupen omringd wierd : en zynde vervolgens de Batteryen oppgericht , begon men de Plaats den 31sten. Augustus , 's morgens omtrent

zes uren, onder een hagel van kanonkogelen, te bombardeeren, met zodanig een geweld, dat, dewyl de Huizen voor het meeste gedeelte maar van hout, en niet zeer sterk waren, de zelve binnen een uur of twee onder de voet lagen, en de Stad zich in een deerlyken staat bevond. De Koning woonde de bombardeering persoonlyk by, verzeld door Monfr. de Bonrepaux, Ambassadeur van Vrankryk. Aanmerkelyk is het, dat de Deenen, zonder eenige de minste verhindering, de Plaats berenden, en hunne Batteryen opwierpen; hebbende de Gouverneur uitdrukkelyke order gekreegen, dat hy zich wel zou wachten van de eerste te schieten, op dat men de Vorsten van Lunenburg niet en konde beschuldigen van d'agresseurs te weezen. Men had het kanon ook al op de Vesting beginnen te lossen, eer de Gouverneur het zyne liet speelen; waar door in 't kort twee Deensche Batteryen geruineerd, en een Capitein benevens een Lieutenant, mitsgaders verscheidene gemeene Soldaaten dood ter aarde wierden geveld. Een anderen Capitein wierd een arm afgeschooten, een Konstapel middendoor, enz. 't Zou hier niet by gebleeven hebben, indien de hette van de brand, door de Bomben veroorzaakt, de Belegerden niet genoodzaakt had van de Batteryen te gaan, om de zelve te bluffschen. Ondertusschen vervoegden zich, geduurende een korte stilstand van wapenen, de Lutherfche Predikanten in het Leger, om den Koning te bidden, dat hy de groote Kerk van de Stad wilde spaaren. Hy beloofde het hen, op voorwaarde dat men de stukken kanon, welke op de Toorn lagen, en zyne Troupen geweldig hinderden, van daar zou voeren. Den 4^{den}. September vergunde de Deensche Majesteit een wapenschorffing voor den tyd van vier dagen; geduurende de welken de Mediateurs, die te Hamburg waren, het geschil niet hebbende konnen beslechten, verkreegen zy, dat de zelve tot den 10^{den}. inclusivè verlangd wierd: en de Conferentien vervolgens te Rensburg en te Haamburg gehouden zynde, wierd ze nochmaals tot den 18^{den}. geprolongeed; verklaarende de Koning van Deenmarken, dat, zo men binnen dien tyd niet tot een vergelyking kwam, hy Ratzenburg wyders gantsch en al door zyne bomben zou laten ruineeren, en de Vesting vervolgens geblokeerd houden.

1693.
Septemb

1693.
Septemb.FRANK-
R. Y. K.
Gebrek
van Graa-
nen.

GEHEEL Europa verlangde na de gevallen, die ('t zy doot den uitflag der wapenen, of door d'uitputting der krachten, d'eenigste middelen bekwaam om dien brand te bluffchen) het eind van den tegenwoordigen Oorlog konden verhaaften. Frankryk, die dit vuur buiten zyne Grenzen in alle de gebuurige Staaten had ontfteeken, was ook zelve van binnen niet vry van verſcheidene elenden, welke de gevolgen van den gemelden Oorlog waren, mitsgaders van de vrees voor een geeffel, waar af de naam alleen de Volkeren doet beeven. De Koning, trachtende hier in te voorzien, en te bezorgen dat het Ryk door geen hongersnood, waar voor men alreeds in d'uiteerſte bekommering was, wierd overvallen, maakte verſcheidene Reglementen, en onder de zelve in 't begin der Maand een, behelzende „ Dat zyne Majesteit onderrechte zynde dat (hoewel den „ Oogft van het voorgaande Jaar zeer overvloedig was geweest, „ en dat die van het tegenwoordige mede een menigte van Graanen had voortgebracht, meer als 'er van nooden was om 'er „ de Provinciën mee te voorzien, en zyne Legers t'onderhouden) echter eenige Liedes, vyanden van het gemeen beſt, „ 't zy door kwaadaardige intentiën, of uit baatzuchtige in- „ zichten, valſche geruchten van onvruchtbaarheid en gebrek „ hadden uitgeſtrooid, en de Particulieren daar door opge- „ wekt; d'eenen tot de Graanen, welken zy in overvloed had- „ den, niet uit hunne Schuuren te haalen, vlejende zich met „ de hoop van ze op een anderen tyd noch duurder te zullen „ verkoopen; d'anderen tot alle de geenen, welken zy op de „ Markten vonden, op te koopen, om ze in hunne Schuuren „ en Pakhuizen tot een voordeeliger gelegenheid te bewaaren; „ (waar door dan veroorzaakt was geworden, dat, dewyl „ de Markten niet meer voorzien waren, de Graanen ſedert „ enigen tyd tot zo hoogen prys waren geſteegen, dat 'er „ al het Gemeen om moest lyden) waren 'er door een Arrest „ van des Konings Raad van Staat, gedateerd den *iden*. Sep- „ tember, vier Commiſſariffen genoemd en aangefield, om „ aanſtondts hunne gedachten te laaten gaan over de gevoe- „ gelykſte middelen, welke de vertiering der Graanen door „ het gantsche Koningryk konden bezorgen, en te weeg bren-
gen

gen dat 'er de Markten, na de behoefte der Gemeentens, af
 voorzien wierden; dat de zelve, zo het de noodzaakelyk-
 heid mocht vereiffchen, van d'eene Provincie na d'andere
 wierden gevoerd, enz.

1693.
 Septemb.

Een dag of twee na het afkondigen van het gemelde Edict, werd d'onderstaande Declaratie met den druk gemeen gemaakt.

Declaratie des Konings, bebelzende een Reglement wegens de politie der Graanen in het gantsche Koninkryk.

LOUIS, door Godts genade Koning van Vrankryk en Navarre: Aan alle de geenen, die de Tegenwoordigen zullen zien, *Salus.* Wy zyn geïnformeerd, dat de schaarfheid en duurte van het Koorn mindet voortspruit uit het gebrek, als uit de kwaadaardige listen der Kooplieden, en andern handelende in Graanen; welke, verzekerd van de verkoopung wegens de consumtie op de Grenzen door de Troupeit van onze Legers, het Koorn, noch op het land staande, en ten tyde van den Oogst, of alreeds ingezameld, opkooopen, en zich door dit middel meesters van alle de Graanen maaken, die zy in afgelegene Schuuren en Pakhuizen opsluiten; zulks dat de Markten niet voorzien en zyn, dat het Volk geen Koorn tot zyne provisie kan vinden, noch de Bakkers tot hunne dagelyksche consumtie: en zynde het tot het best en de vertroosting onzer Onderzaaten, inzonderheid der Armen, noodzaakelyk in voor het Gemeen zo nadeelige misbruiken, en zo zeer strydende tegens de wyze dispositie der Ordonnantien van de Koningen, onze Voorzaaten, te voorzien: Hebben Wy, om deze en meer andere oorzaken, ons hier toe moveerende, met onze zekere wetenschap, volle macht, en Koninglyke autoriteit, door deze Tegenwoordige, getekend met onze hand, gezegt, verklaard, en geordonneerd, gelyk wy zeggen, verklaaren, en ordonneeren mits dezen, dat 'er in alle de Landen, Steden, Landeryen, en Heerlykheden, behoorende onder onze gehoorzaamheid, aanstondts door ons Persoonen van bekende vroomheid, bekwaamheid, en kennis aangesteld zullen worden; welke in de Steden, Vlecken, Dorpen, en Gehugten, ja ook zelfs in d'Abdyen, Mannen- en Vrouwenkloosters, en alle andere Broederen en Zusterschappen, onderzoek zullen doen, en staat en inventaris maaken van de Graanen die aldaar gevonden zullen worden, zo op de Zolders als in de Schuuren: welke Staaten en Inventarissen, doot hen getekend en bekrachtigd, zy zullen overleveren in de handen der Intendanten en Commissarissen, gesteld in de Provincien van ons Koninkryk, ten einde door de zelve gezonden te worden aan de Commissarissen van onzen Raad, door het Arrest van heden door ons genoemd.

En beveelen wy ten dien einde aan de Gemeenschappen, Particulieren, en alle andere Persoonen, van wat staat en qualiteit zy ook

1693
Septemb.

mogen weezen, dat zy hunne Pakhuizen, Zolders, Schuuren, en andere plaatsen, zullen hebben te openen, en de quantiteit van hunne Graanen, zo gedoricht als ongedoricht, te verklaren, op poene van ongehoorzaamheid, arbitraire boete, en confiscatie der Graanen, in geval de verklaaring niet waar bevonden: en zo ze niet te vrede zyn met de giffing der quantiteit van de Graanen welken hunne Schuuren, Zolders, en Pakhuizen konnen begripen, zullen de zelve, tot hunnen laste en koste, op nieuws gemecten worden.

Wy begeeren, dat de Gemeenschappen, Kooplieden, Landbouwers, en andere Personen, welke eenige Graanen in hun bezit hebben, vryelyk zullen mogen disponeren van de helft der gemelde Graanen, 't zy tot hunne provisie, of eenig ander gebruik; op voorwaarde, dat ze d'andere helft, tegen een zekere quantiteit ter week, te koop zullen fluuren op d'openbaare Markten der naast aan hunne Schuuren, Zolders, of Pakhuizen gelegene Steden en Vlekken, ten einde aldaar tot de loopende prys verkocht te worden: zonder dat zy de zelve Graanen, onder wat voorwending het ook zou mogen wezen, weder te rug na huis mogen voeren.

En ordonneeren wy, dat door de gemelde aangeseide Intendanten en Commissarissen aan de gewoonlyk Rechters van de Plaatsen, daar de gezeyde Markten gehouden zullen worden, een Staat overgelyverd zal werden van de Kooplieden, Landbouwers, en andere Particulieren der omgelegene Plaatsen, welke hunne Graanen aldaar moeten brengen, behelzende de quantiteit die by ieder der gedachte Particulieren daar af is gevonden, mitsgaders de quantiteit die hy daar van op ieder Marktdag moet brengen, gedurende de Maanden October, November, December, January, February, Maart, en April; op de kant van welke Staaten de Griffiers der gemelde Plaatsen zorg zullen draagen om de quantiteit, die 'er effectivelyk op ieder Marktdag af gebracht zal wezen, aan te tekenen; zonder dat de gezeyde Rechters of Griffiers hier voor eenige rechten zullen mogen eischen van de geenen, die hunne Graanen op de Markten zullen brengen: behoudende wy 't aan ons in hun salaris te voorzien, zo als wy 't raadzaam zullen oordeelen.

En aangezien verscheidene Particulieren, om onze goede intentien en de werking van onze tegenwoordige Declaratie te loor te stellen, zouden konnen voorwenden, dat alle hunne Graanen, of een gedeelte van de zelve, door hen aan Kooplieden, of anderen, verkocht waren; willen en gebiedten wy, dat de gemelde verkoopingten niet verder plaats zullen hebben als vóór de helft der gemelde Graanen, zonder pre-juditie van de tegenwoordige Declaratie: ter executie van de welke d'andere helft der gemelde Graanen, niettegenstaande alle verkoopingten of verhintenisden, op d'openbaare Markten gebracht zal worden; behouden dat de geenen, welke pretendieren de gemelde Graanen

gekocht te hebben, de prys daar af zullen ontfangen op den voet, als ze waarlyk op de Markt verkogt zullen wezen.

Doch begeeren wy echter, dat de Gemeenschappen en Particulieren, welke in hunne Schuuren of Pakhuizen geen meer Graanen hebben, als de noodzaakelyke quantiteit tot hunne provisie en consumtie gedurende den tyd van zes maanden, de zelve zullen mogen behouden, zonder gehouden te weeten de helft 'er af ter Markt te brengen, waar afsmetling gemaakt zal worden op den Staat in Inventaris van onderzoek.

En om d'uitvoering van onze tegenwoordige Declaratie, in faueur van onze Onderdaanen, te meer te verzekeren, begeeren wy, dat 'er ten einde van elke maand visite gedaan zal worden ter plaatfen, daar de gemelde Graanen hebben gelegen; dat de geenen, die 'er d'eigenaars af zyn, gehouden zullen weeten te verklaaren, wat zy gedaan hebben met de quantiteit die 'er aan ontbreekt; en in geval zy de quantiteit, welke hen voorgeschreeven is, niet op d'openbare Markten hebben gestuurd, dat ze gecondemneerd zullen worden tot het dubbel van de prys der Graanen, welken zy ter Markt hadden behooren te stuurén: een derde van de gemelde boete te appliceeren tot onzen voordeele; een derde ten voordeele van den Aandrenger, zo 'er een is; en een derde ten voordeele van de Hospitaalen of Armen der Plaatfen, op welker Markten zy de gemelde Graanen hadden moeten stuurén. Beveelende aan onze beminde en getrouwe Raadsheeren, de Lieden houdende ons Hof van Parlement te Parys, dat zy de Tegenwoordigen zullen hebben te doen leezen, publiceeren, en registreeren, zels ten tyde van Vacatien, en den inhoud der zelve volgens hunne forme en teneur te doen executeeren; en begeeren wy, dat aan de Coppen, gecollationeerd door een van onze beminde en getrouwe Raadsheeren en Secretarissen, geloof gegeven zal werden, even als aan het Origineel; want zodanig is ons welbehagen. Ten oirconde van het welk wy ons Zegel aan de gemelde Tegenwoordigen hebben doen hangen. Gegeeven te Versailles, den vyfden September, in het Jaar der Genade duizend zes honderd drie-en-negentig, en van onze Reggering het een-en-vyftigste. Getekend LOUIS: en laager, wegens den Koning, PHELYPEAUX: en gezegeld.

In gevolg van deze Declaratie, wierd 'er in verscheidene Kloosters en Conventen van Parys onderzoek gedaan, en bevonden zynde dat de Vaders van St. Lofarus voor meer als zes jaaren van Koorn waren voorzien, geordonneerd dat, 't geen zy meer als hunne provisie voor het loopende Jaar hadden, ter Markt gebracht, en aldaar tot de gemeene prys verkocht zou worden. Men stuurde ook last aan alle d'Intendanten der Pro-

1693. vinciën, om des Konings orders ten dien opzichte met d'uiters-
Septemb. ste naauwkeurigheid te doen volbrengen.

Weinige dagen daar na, te weeten den 14^{den}. der Maand, wierd de volgende Ordonnantie afgekondigd.

Ordonnantie des Konings, verbiedende aan alle Kooplieden, Commissarissen, en alle andere Personen, eenige Graanen uit het Koninkryk in de vreemde Landen te voeren, op poene van confiscatie der gemelde Graanen en de Galej.

Van wegen den Koning:

Zyne Majesteit geïnformceerd zynde, dat in de Havens van Bretagne en Poitou Cargesoenen Graanen te samen gebracht waren, om dezelve buiten 's Landts te vervoeren; en oordeelende het van zynen dienste te zyn, dat de continuatie daar van verhinderd werde; heeft dezelve aan alle Kooplieden, Commissarissen, Scheeps-Capiteinen, Schippers van Barken, &c. wel uitdrukkelyk het laaden van eenige Graanen in de Provincien van Bretagne, Poitou, en anderen in het Ryk aan de Zee gelegen, verboden, mitsgaders het brengen van de zelve na uitheemsche Landen, op poene dat de gemelde Graanen, en de Vaartuigen die 'er mede zullen gelaaden zyn, geconfisqueerd; en die de inlading gedaan hebben, op de Galejen gebannen zullen worden. Verbiedende zyne Majesteit insgelyks aan de Bedienden der Admiraliteit, mitsgaders de Commissarissen en Commisen, eenig Vaartuig met Graanen na andere Zeehavens van het Koninkryk te laten vertrekken, als onder Escorte van zyne Majesteits Fregatten, en na den Capiteinen van de gemelde Fregatten aanbevolen te hebben hen veiliglyk te geleiden: willende, dat zy aan den Heer Pontchartrain, Secretaris van Staat in het stuk van de Marine, wegens het vertrek der Vaartuigen, der Plaatsen werwaarts zy gaan, en der Fregatten dieze onder hunne geleide genomen hebben, kennis geeven. Beveelende zyne Majesteit aan d'Intendanten en Commissarissen van de Marine, die zig in de Zeehavens bevinden, en de Bedienden van de Admiraliteit, de hand aan de executie van deze Ordonnantie te houden, en dezelve te publicceeren en affigceeren daar zulks behoort, ten einde niemand onkunde voorwende. Gedaan tot Versailles den 9. September 1693. Getekend LOUIS, en laager PHELPEAUX.

Ter uitvoering van des Konings orders, die aan alle kanten met geen even goede ooggen wierden aangezien, waren d'Officiers van de Politie gestadig bezig met Graanen na Parys te doen voeren, en hunne bevellen te stuuren tot het leedigen der
 Schuu-

Schuuren en Pakhuizen in d'omgelegene oorden: maar de gierigheid der Kooplieden, en de bekommering van de Geneceutens voor een hongersnood, waren 'er groote hinderpaalen tegen. Men zag 'er de werkingen af tusschen Melun en Fontainebleau, Sceaux en andere Plaatsen; alwaar het Graauw, op d'aanstooking der Kooplieden, begeerig om hun gewin voort te zetten, op de been kwam, en het weg voeren van de Graanen geweldiger hand verhinderde. 't Zelfde gebeurde ook aan verscheidene andere oorden des Ryks; waar door dan voet tot het volgende Arrest wierd gegeven.

1693
Septemb.

Arrest van des Konings Raad van Staat, gebiedende aan alle Kooplieden, Landbouwers, Hoevenaars, mitsgaders Particulieren en Gemeenschappen, hunne Graanen, boven 't geen zy tot hunne provisie voor zes maanden van nooden hebben, voor den eersten December aanstaande te verkoopen, op pane van confiscatie der gemelde Graanen ten voordeele der Armen: En verbiedende aan allerhande Personen, te samen te rotten, en de vryheid van de Commercie, Transport, en Passagie der Graanen, op straf van het leven, te verbinderen.

DE Koning, zynde in zynen Raad, geïnformeerd weezende, dat de duurte der Graanen, die 'er tegenwoordig in het Koninkryk is, voornaamentlyk gesprooten is uit de gierigheid der Kooplieden in Graanen, Gemeenschappen, en andere Particulieren, welke het voorgaande Jaar daar een groote meenigte af verzameld hebbende, dezelve opsluiten, met het voorneemen van ze te doen ryzen, en alleen, en tot nadeel van 't Gemeen, te profiteeren by de verhooging van de prys, welke zy door zulk een onwettig middel te weeg hebben gebracht; mitsgaders daar uit, dat de Hoevenaars en Landbouwers, die een overvloedigen oogst gehad hebben, hunne Graanen niet en dorsten, en niet te koop brengen, in de hoop dat ze zullen ryzen, waar door dan de Markten onvoorzien blyven; gelyk ook daar uit, dat den handel en vervoering der Graanen, zo te water als te land, aan eenige oorden door samengerotte en oproerige lieden, welke door d'oogtuiking, of ten minsten door d'achteloosheid van d'Officieren der Plaatsen die hen hadden behooren te bereugelen, geteeden zyn, verhinderd en gestoord is: Waar in noodzaakelyk moetende voorzien worden, gebied zyne Majesteit, zynde in zynen Raad, verklaarende zyne Declaratie van den vyfden der tegenwoordige Maand, aan alle Kooplieden, Landbouwers, en Hoevenaars, alle d'oude Graanen,

1693.

Septemb.

die zy hebben, voor den eersten December aanstaande te verkoopen; mitsgaders aan de Particulieren en Gemeenschappen, alle de Graanen welken zyboven hunne provisie van zes maanden hebben; en aan alle Landbouwers en Hoevenaars, het vierde gedeelte van hunnen oogst voor den gemelden eersten December te dorschen en te koop te staan, boven 't geen tot hunne zaaizingen en provisien van nooden is; alles op poene van confiscatie der gemelde Graanen, te appliceeren een derde voor den Aanbrenger, en de twee overige darden voor d'Armen van de plaats. Verbiedende zyne Majesteit aan allerhande Personen, te samen te rotten, en de vryheid van de Commerce, Transport, en Passagie der Graanen, te water en te land, met geweld, of andersins, te verhinderen, op straf van het leven. En gebiedt zyne Majesteit aan de Meyers, Schepenen, Consuls, Bailjuwen, Seneschaaalen, en hunne Stedshouders, mitsgaders aan de Provoosten der Maarschalcken en hunne Stedshouders, d'Overtreeders by de kop te vaten, en 'er respectivelyk de hand aan te houden dat 'er goed en kort recht over gedaan werd, op poene van 'er voor in te staan. Gedaan in des Konings Raad van Staat, zynde zyne Majesteit tegenwoordig, gehouden te Versailles, den twaalfden September, in het Jaar der Genatie duizend zes hondend drie-en-nogentig. Getekend, P. H E L Y B E A U X.

Dit Arrest wierd op den 24ten der Maand door d'onderstaande Ordonnantie gevolgd.

Ordonnantie des Konings, gebiedende aan allerhande Personen, welke Graanen zullen laaden om de zelve in de Provincien over te voeren, hunne verklaringen daar af te doen voor d'Intendanten en Commissarissen, geschied in de gemelde Provincien: En verbiedende op nieuws wel misdrukkelyk aan alle zyne Onderzaten, van wat staat en conditie zy ook mogen wezen, enige Graanen buiten het Koninkryk te vervoeren, op straffe van 'het leven.

ZYNE Majesteit door zyne Ordonnantie van den negenden dezer Maand de vervoering der Graanen uit het Koninkryk na de Vreemde Landen, op poene van confiscatie der gemelde Graanen, en der Schepen die 'er mee gelaaden zullen wezen, verboden hebbende; en oordeelende het noodzaakelyk zich door nieuwe voorzorgen wagens d'uitvoering van 't geen hier in van zynen wille is te verzekeren: Heeft hy op nieuws aan alle zyne Onderdaanen, en anderen, wel misdrukkelyk verboden enige Graanen, zo te water als te land, buiten

ten het Koninkryk te vervoeren; op poene van confiscatie der gemelde Graanen, mitsgaders der Schepen en Vaartuigen die daar toe gebruikt zullen weezen, en van het leven tegens de geenen die de zelve zullen hebben doen laaden, en die ze vervoerd zullen hebben. Waarenboven zyne Majesteit ook begeert, dat aan de geenen, welke de schuldigen aan d'overtreeding der tegenwoordige Ordonnantie zullen aanbrenghen, het derde der Graanen en Schepen, die ter uitvoering van de zelve geconfisqueerd zullen weezen, toegewezen zal worden; mitsgaders dat de geenen, welke Graanen zullen laaden om ze in d'andere Provincien des Ryks te vervoeren, gehouden zullen weezen zich te richten aan d'Intendanten der Provincien, zo ze ter plaatsen zyn daar de laadingen zullen geschieden, of, in hun afweezen, aan der zelve Gesubdeleerden, of, by gebrek van die, aan d'Officiers der Admiraliteit, en binnen een behoorlyken tyd (die door de gemelde Intendanten, of anderen, na d'afgelegenheid des plaatsen, geregeld zal worden) een Getuigenis van de lossing der gemelde Graanen, getekend door den Intendant der Provincie daar de lossing geschied zal weezen, of, in zyn afweezen, door des zelve Gesubdeleerde, of, by mangel van den eenen en den anderen; door d'Officiers der Admiraliteit van de plaatsen, te rug te brengen, en zulke op poene van drie duizend ponden boete. En gebied zyne Majesteit aan d'Intendanten en Commissarissen, en hunne Gesubdeleerden, mitsgaders aan d'Intendanten der Zeezaaken, de Commissarissen der Vlootten, en d'Officiers van d'Admiraliteit, de hand te houden aan d'uitvoering der tegenwoordige Ordonnantie, en de zelve te doen publiceeren en affigereen daar het behoort, op dat niemand ignorantie er af pretendeere. Gedaan te Fontainebleau, den vier en twintigsten September duizend zes honderd drie en negentig. Getekend LOUIS: en laager, P H E L Y P E A U X.

1693.
Septemb.

Ziet daar, wat Reglementen hier omtrent werden gemaakt; en oordeelt dan, met hoe veel waarheid de Koning kon zeggen, dat men de twee laatste jaaren Graanen genoeg ingeooft had om 'er de Provincien en de Legers mee te voorzien. Maar, gelyk of de Ministers vreesden dat men de oogen zou openen, rieden zy den Koning, een Arrest te doen afkondigen, (gelyk ook in der daad geschiedde) ootlastende alle de Graanen, welke, zo te water als te land, in het Ryk mochten ingevoerd komen te worden, tot aan het eind des Jaars van alle tollens en rechten.

Ondertusschen, gelyk de duarte dagelijks toenam; dat ze zich

1693.
Septemb.Koningly-
ke Ovens
opgerecht.

zich voornaamentlyk te Parys deed gevoelen; en dat men in bekommering was, dat het verhongerde Volk in een zo groote Stad aan 't muiten mocht slaan: wendde men alle bedenke-lyke middelen aan, om te bezorgen dat het Brood niet tot een overmaatige prys kwame te steigen. Monfr. du Pilles, voorheen Munitionaris der Krygsbenden, presenteerde ten dien einde op den 24sten. der Maand een Memorie aan den Koning, behelzende de middelen, welken hy noodzaakelyk oordeelde om het Volk van Parys tot een redelyke prys, na proportie van de duurte der Graanen, van Brood te verzorgen; beloovende het Roggenbrood tegen anderhalve stuiver, het Ma-
steluine tegen twee stuivers, en het Wittebrood tegen twee stuivers en en half te geeven, op de volgende voorwaarden.

1. Dat men een Contract voor drie jaaren met hem zou in-
gaan.
2. Dat de Graanen, welken hy uit de Vreemde Landen zou laten komen, geene tolln of rechten van inkomst zou-
den betaalen.
3. Dat de Knechts, die hy gedurende de ge-
melde drie jaaren zou gebruiken, zonder eenige andere forma-
liteit tot Meesters aangenomen zouden worden.
4. Dat d'an-
dere Bakkers van de Stad Parys in 't toekomende geene der ge-
melde drie soorten van Brood zouden mogen bakken. En ten
5^{den}. dat men hem bekwaame en veilige plaatsen zou beschik-
ken, daar hy alle dagen honderd duizend pond Brood kon doen
bakken. Deze conditien scheenen zo voordeelg, dat ze aan-
genomen, en Monfr. du Pilles eenige vertrekken van d'oude Lou-
vre tot d'oprechting zyner Ovens (waar af hy 'er omtrent da'tig,
veel grooter als de gemeene Ovens, liet maaken) aange weezen
wierden. Doch op dat d'andere Bakkers geen al te swaare reden
tot klaagen zouden hebben, wierd hen vergund, dat ze op de
twee weckelyke Marktdagen mede de gemelde drierhande
soorten van Brood zouden mogen verkoopen, na proportie van
de loopende prys der Graanen.

Schaars-
heid van
Geld.

Maar zo de Graanen in het Koningryk ontbraken, 't Geld was 'er noch schaarser, en niet alleen in de beurs der Particu-
lieren, maar ook zelfs in de koffers des Konings; waar af de
menigvuldige Edicten, die 'er tot d'uitvinding van het zelve
alle Maanden te voorschyn kwamen, genoegsaame blyken

wa-

waren. Doch op een andere maal, en by bekwaamer gelegenheid, van deze stoffe.

1693.
Septemb.

OM d'Oorlogsvloot in het aanstaande Voorjaar te goeder tyd in zee te kunnen brengen, wierd het besluit genomen van de Matroozen der Schepen van d'eerste, tweede, en derde rang in dienst te houden, en ten dien einde op den 23sten der Maand de Proclamatie 'er af gepubliceerd, behelzende in substantie: Dat al het Bootsfolk gedurende de gantsche win-
 „ ter hunne gagie en de kost op de Schepen zouden hebben,
 „ even of ze in zee waten: Dat, zo 'er eenigen aan land ge-
 „ gaan mochten weezen, en zich geabsenteerd hebben, de
 „ zelve echter, indien ze voor den eersten January naastko-
 „ mende (O. S.) weder aan boord kwamen, hunne volle ga-
 „ gie, en van dien tyd af de kost op de Schepen zouden ge-
 „ nieten: Dat die voor den 20sten February naastkomende
 „ (O. S.) wederkwamen, alleenlyk de gagie, te rekenen van
 „ den tyd af dat zy afwezig waren geweest, zouden verlie-
 „ zen: Doch dat de geenens, die zich naderhand te sloop be-
 „ gaven, niet alleen de gagie, van al den tyd dat zy in dienst
 „ hadden geweest, verbeurd zouden hebben, maar ook na
 „ d'uiteerste strengheid der Wetten gestraft worden: Wyders,
 „ dat alle de Matroozen, die op de Schepen bleeven, of ter
 „ gemelde tyd zich daar op lieten vinden, betaaling van hun-
 „ ne achterfallen tot aan St. Michiels dag zouden ontfan-
 „ gen, enz.

ENGE-
LAND.
Voorzor-
gen om de
Vloot in
zee te
brengen.

DEN 7^{den} der Maand wierd, op de nominatie zyner Ma-
 jesteit van Groot Britanje, door haare Hoog-Mogenden tot
 Veldmaarschalk der Vereenigde Nederlanden (in de plaats des
 Prinzen van Waldek, van wiens dood wy (a) elders gewag
 hebben gemaakt) aangesteld den Hertog van Holstein-Ploun,
 een oud Krygsoverste, van wiens bekwaamheid en diensten
 zich de Koning van Deenmarken, onder welkers Troupen hy
 de zelve qualiteit bekleedde, ten inzichte der gemelde Bri-
 tannische Majesteit in deze gesteldheid van zaaken zich wel voor
 een tyd wilde berooven. Doch hoe kwalyk dit werk by de

VEREE-
NIGDE
NEDER-
LANDEN.
Hertog
van Hol-
stein Ploun
tot Veld-
maars-
chalk
aange-
steld.
(a) Zie
3. Smt. 4
Deel. pag.
154

1697. ren Staaten van Vriessland, welke hunnen Vorst gaarne met die
 Septemb. Waardigheid vereerd hadden gezien, wierd opgenomen, blykt
 uit het volgende

Extrakt uit het secret Resolutie-Boek der Ed: Mog: Heeren Staaten van Priesland

§ 5 ter Vergaderinge gèschiedt en geteuten een Resolutie van Haar Ho: Mo: in dato den 7. dezes, St. Loc. waar by den Heere Hertog van Holstein-Pléun word genomineert en aangestelt tot Veld-Maarschalk der Vereenigde Nederlanden, in plaats van wylen den Heere Furst van Waldek; zonder dat het zelve alvoorens, in gevolge van de gewoonlyke ordre en forme van Regeeringe, ter deliberatie van de respective Provincien is gebracht, of der zelve Advys daar op ingebracht, niettegenstaande de devoiren en instantien door de Heeren Gecommitteerden wegens deze Ptovincie daar tegens gedaan. Het welke nademaal is strekkende tot merkelyke prejuditie van het recht van hooghemelde Provincien, en tot verkortinge van de Vryheid van deliberatien, in zaken van die natuur aan dezelve oncontestabel oompeteerende, mitsgaders tot merkelyke laste van het respect en wettig gezag van Zyne Furstel: Doork den Heere Erf-Stadhouder dezer Provincie, als Ouder Veld-Maarschalk dezer Landen; hebben Haar Ed: Mo: altoorens goedgevonden te approbeeren en te lauderen de aantekeninge, door den Heere van Huaren, der zelve aanwezende Gecommitteerde ter Vergaderinge van haar Ho: Mo: tegens de bovengemelde nominatie gedaan, en verders hoognoedig geoordeelt zodanige measures en infractien in haar wettig recht, vigoreuslyk te gemen te gaan; en dephalven na rype deliberatie goedgevonden te committeren de Heeren *Ernst van Aylua* uit Oostergoo, *Pauhus van Gemmenich* uit Westergoo, *Johannes Crak van Bourinus* uit de Zevenwouden, ende *Bruno van Vierffen* uit de Steden, beneffens 's Landts Secretaris *Huber*, om zich te begeeven na den Hage, en aldaar ter Vergaderinge van haar Ho: Mo: te remonstreren de informalkheiten omtrent het manskeller van den voorsz. Veld-Maarschalk door haar Ho: Mo: gepoegd, en krachtige instantien te doen ten einderdezelve mogen worden geredresseert, en aan haar Ed: Mo: zo omtrent het prejudicieeren van der zelve vrye deliberatien, als het verkorten van de wettige prerogativen van Zyne Furstel: Doork den Heere Erf-Stadhouder dezer Provincie, als Ouder Veld-Maarschalk in dienst van dezen Staat, te geeven volkomenne satisfactie en contentement. Zullende voegemelde Heeren Gecommitteerden zich ten dien einde hebben te gelyden na den inhoud van de navolgende Instructie...

Infractie voor de Heeren Extraordinaris Gecommitteerden na den Hage, waar naar dezelve zich in het waarnemen van de bovenstaande Commissie zullen hebben te gedraagen. 1693. Septemb.

DE Heeren haer Ed. Mo. Extraordinaris Gecommitteerden in den Hage zynde aangekomen, zullen sessie nemen ter Vergaderinge van Haar Ho: Mo: nevens den Heere van Harou, althans wegens deze Provincie in hooggemelde Vergaderinge präsent zynde.

Waar na dezelve te samen met welgemelden Heere van Harou, na aflegginge van de gewoonlyke Curialia, uit onsen Name ter Vergaderinge van hooggemelde Haar Ho: Mo: zullen proponeeren:

Dat wy al naaft eenigen tyd, met veel leedwezen en verdriet, hebben geremarqueerd ende ondervonden, dat Haar Hoog Mog: ter zyde stellende de oude en fondamenteele ordres en maximes der Regeeringe van den Staat, in het verzoeken van behoorlyke Consenten van de respectie Provincien, van het establisement der Republyk tot aan dezen tyd toe gebruikt en onderhouden, daer omtrent hebben ingevoerd, en sedert eenigen tyd onderhouden een forme ten nitersten præjuditiabel aan de Hoog- en Gerechtigheden der respectie Provincien, mitsgaders aan der zelve vrye deliberation daer uit resulterende.

Dat het zelve (om andere verscheyde exempelen voor by te gaan) onlangs klaarlyk is gebleeken in de wervinge der vier duizend Switfers: want dat, in plaats van tydig genoeg de noodzakelykheid en het nutte van de voorsz. Wervinge aan de gezamentlyke Bondgenoten voor te stellen, en haar advys en consent op het doen van dezelve in te vorderen en af te wachten, gemelde Wervinge al lang te voren niet alleen geconcludeert en vast gestelt is geweest, maar ook daar te boven al begonnen ter executie te worden gelegd, zoo door het maken van de Capitulation, het arresteeren van de Loop plaatsen, als door het effective aannemen van de te wervene Manschap.

Dat wy noopende het consenteeren in de wervinge der voorsz. vier duizend Switfers expresse niet alleen hebben geprotesteerd tegens de informaliteiten omtrent het verzoeken van de Consenten daar toe gepleegd, nemaal ook ter Vergaderinge van Haar Ho: Mo: gedenuntieert, dat Wy voortaan in geenerhande Petition zouden consenteeren, als die na de ordre en gerecepieerde forme van de Regeeringe door den Raad van Staaten, aan de respectie Provincien wierden gepresenteert, op dat Wy in staat mochten zyn van met rypen overlegh van raade een vry en ongepræjuditeerd advys ter Generaliteit in te brengen.

Dat Haar Ho. Mo. daar op zelve hebbende erkent, dat die maniere van procederen in het stuk van de Consenten was informeel, en het zelve excuserende op de inconvenienten, die uit het te vroeg openbaar worden der meergemelde Wervinge zouden hebben moeten

1693.
Septemb.

refulteeren, en waar door dezelveg cheelyk hadde kunnen worden ver- hindert, Wy vervolgens met fundament hadden verwacht, dat haar Hoog Mog. zich voortaan van diergelijke informaliteiten zouden hebben onthouden.

Dat echter weinig tyds daar na hooggemelde haar Ho. Mo. hebben geresolveert noch drie Regimenten te Paard, en een Dragonders, te werven, en dezelve voor een groot gedeelte te formeeren van de Manschap, by een Reforme uit den Spaansen dienst zynde gegaan, zonder daar van de minste kennisse aan eenige Provincie te geeven, voor en aler alles, tot de voorz. Wervinge nodig, niet alleen geprepareert, maar ook genoegzaam tot zyn prefectie en behoorlyk accomplishement was gebracht.

Dat haar Ho. Mo: ons geduld door dese twee gereitereerde, en kort achter maalkanderen volgende exempelen, hebbende getenteert, zijn voortgevaren te onderneemen en door te dryven de nominatie van den Heere Hertog van Holstein-Ploun tot Veldmaarschalk der Verecnigde Nederlanden, in plaats van wyten den Heere Prince van Waldek, niettegenstaande de oppositie van de Heeren wegens deze Provincie daar tegens gedaan. Mogende zy door haar vriendelyk verzoek zelve zoo veel niet obtineeren, dat de voorz. nominatie zoo lange in suspens, en op wierde gehouden, tot dat zy het advys van de Heeren, hare Principalen, op dat importante Point mogten hebben bekomen.

Welke precipitante maniere van procedereen in zyne omstandigheden geconsidererd zynde, niet alleen is onvriendelyk en slydende tegens de consideratie en deference die de Provincien jegens maalkanderen behoorden te hebben, mitsgaders tegens de harmonie en vertrouwdheid welke tusschen zulke naauwe Bondgenooten behoorde te intercedereen; maar is ook daar boven, in zich zelve aangemerkt wordende, rechtsdraads slydig met het incontestabel recht van vrye deliberatien, yder van de respective Provincien in zaken van die natuur van alle tyden af competeerende, en door dezelve zonder eenige interruptie gepractiseert.

Als mede derogerende aan het gezag en de vrye dispositie, die deze Provincie altoos over de Militie, tot hare particuliere bezoldinge staande, heeft geëxerceert, en de deugdelyke possessie daar van tegens alle ondernomene turbe en infractie gemaintineert en gevindiceert.

Uit welk recht onseilbaar en door een natuurljke consequentie vloed, dat geen Commandement ter wereld, hoog of laag, geen uitgezondert, over de Militie van de Respective Provincien kan worden geconfreert, als by expres consent en bewilliging van de Staaten, haare Betaals-Heeren; en dat overzulks ook geen Veld-Maarschalk, welkers gezag zich mede extendeert over de Soldatesque, staande ter particuliere bezoldinge van de Provincie van Friesland, wettiglyk heeft kunnen worden aangesteld zonder concurrentie van hooggemelde Provincie met de andere gezamentlyke Bondgenooten.

Zyn

Zynde zeker uit de Instructie aan de Heeren Veld-Maarschalken wordende gegeven, dat de autoriteit en functie der zelve zich generalky uitstrekt over alle de Militie van den Staat; ja dat in absentie van den Capitein Generaal aan haar word toevertrouwd het oppergezag over alle de voorsz. Troupes, in dienst van de Republyk zynde.

En is dit point van het vergeeven der hooge Militaire Charges, ook van mindere als dat van Veld-Maarschalk, by na altoos in dier voegen by ons geconsidereerd en gesustineerd geworden, en boven de Provincie van Stad en Landen, die altyd in dezen met ons in een gevoelen is geweest, ook in den Jaare 1651, in dier voegen begreepen en vast gesteld by de Heeren Staaten van Gelderland, Utrecht, Over-Yssel, en welvoornamentlyk by de Heeren Staten van Holland, niet alleen in de Jaaren 1651. en 1657. maar zelfs onder de Stadhouderlyke Regeeringe in den Jaare 1642. als wanneer zes Provincien hadden onderpomen, buiten kennisse en consent van hooggemelde Heeren Staaten, den Grave van Solms te nomineeren tot Generaal van de Artillery, in plaats van den Heere van Brederode: tegens welke onderneming haar Ed. Mog. door hare Gecommitteerden ter Vergaderinge van haar Ho. Mog. een krachtig protest hebben doen aantekenen, verklarende den aangestelden Generaal van de Artillery daar voor niet te zullen erkennen, en den zelve geen tractement laten toekomen, &c.

Ingevolge van dese sustenue, door de gezamentlyke Bondgenooten voor dezen meermalen geapprobeert, is ook tot noch toe de eenpaarigheid van advyzen der respectieve Provincien, in het vergeeven van het Ampt van Veld-Maarschalk, zonder eenige interruptie geobserveerd geweest; gelyk blykt uit de Historie van de Successie der Heeren Veld-Maarschalken, van den tyd der Erectie van die hooge Charge in de Persoon van den Heere van Villers in den Jaare 1588. af, tot aan de nominatie van beide de Heeren en Fursten van Nassau tot Veld-Maarschalken der Vereenigde Nedestanden in den Jaare 1689.

De Heeren, onze Extraordinarische Gecommitteerden, het geene voorsz. is in dier voegen hebbende gededucceert, en met alle bedenkylike argumenten en redenen, ter materie applicabel, die na voorval en gelegendheid van zaken breeder kunnen werden uitgebreid, geadstrucert en vast gemaakt;

Zullen daar vorders by doen, dat, boven de indispenfabele necessiteit, daar inno Wy ons bevinden, om met alle mogelyke middelen te maintineeren en te handhaaven de Hoog- en Gerchtigheden van deze Provincie, Onze getrouwe voorzorge aanbevolen, Wy noch daar en boven verplicht zyn, ten opzichte van de naauwe band en conjunctie die er is tusschen ons en zyne Furstel. Doorl. den Heere Erf-Stadhouder en Capitein Generaal dezer Provincie, ongequest en in zyn geheel te helpen bewaaren de Autoriteit, de Prærogativen, en Præminentien van hooggemelde Zyne Furstel, Doorl. als wettig aangestelde Veld-

1692.
Septemb.

Maarschalk dezer Vereenigde Landen, dewelken wy oordeelen dat by deze nieuwe en onordentelyke nominatie van den Heere Hertog van Holstein-Plaan tot de voorsz. Functie hooglyk zyn gelodeert en te kort gedaan.

Want dewyle hooggemelde Heer Hertog is gesuccedeert in de plaats van den Heere Prince van Waldck, die in qualiteit van Oudste Veld-Maarschalk in 't Leger van den Staat de Præfentee hadde, en Commando voerde voor en boven hooggedachte Zyne Furstel. Doorl. konnen wy daar uit niet anders besluiten, of aan den zelven is mede gegeven en toegestaan de zelve Rang en de zelve Autoriteit, als Wy ten den Heere Prince van Waldck in de voorsz. qualiteit heeft bezeten en geëxerceert gehad.

Een zaake gewilliglyk, die buiten alle exempel is, strydende tegens de Reglementen by haar Ho. Mog: en eenige particuliere Provincien in den haren gemaakt, en boven allen (gelyk hier boven reeds is aangeroert) tegens de Achtbaarheid, de Waardigheid, en de Hooge Verdiensten van meer-hooggemelde zyne Furstel. Doorl. onzen Erf-Stadhouder.

Om welke drie positiven ordentelyk te demonstreeren, zullen Wy voer eerst kortelyk doorlopen de successie van de Heeren Veld-Maarschalken van 't begin af tot dezen tyd toe.

In welke qualiteit ons dan als de eerste voorkomt den Heere *Jaast de Zoete*, Heere van Villers, daar toe genomindeert door den Grave van Leicester in den Jare 1585. doch hy Grave in den Jare 1587. het Gouvernement dezer Landen hebbende afgesworen, is aan welgemelden Heere van Villers nieuwe Commissie door haar Ho. Mog. verleend op den 9 Augusti 1588.

Deze door het wederspannige Garnizoen van Goertruidenberg in den Jare 1589. zynde dordgeschoten, is zyne Charge vacant gebleven tot aan den Jare 1607. als wapner op den 18 February daarmede is gebeneficeert den Heere Grave *Ernst Casimir van Nassau*.

Na het overlyden van Zyn Genade is zyne Hoogheid, uit zonderringe inzichten, voor die reize, en zonder verdere consequentie, geauthoriseert om op Graaf *Willem van Nassau*, Gouverneur van Heusden, te verleenen Aëte, uit kracht van welke het Ampt van Veld-Maarschalk te bekleeden. De Aëte is gedepefcheert op den 4 May 1633. doch de formeele Commissie by haar Ho. Mog. verleend op den 20 May 1634.

Welgemelde Graaf *Willem* tot Orloy zynde overleeden, is in den Jare 1642. in zyne Functie opgevolgt den Heere van Brederode.

Ná dezets overlyden, is de voorsz. Charge eenige jaren aanden anderen onvergeeven gebleeven, ter oorzaak van de misverstanden daar over onder de Provincien zynde gerezen.

Tot dat eindelyk in den Jare 1668. de respectieve Bondgenooten over

over de wederaanstelling van nieuwe Generaalsperfootien met maikanderen zyt d'acceord geworden, en onder anderen ook twee Veld-Maarschalken op een en de zelve tyd hebben aangesteld; te weten de Heeren Prins *Maurits* en *Wurts*, Baron van Ornholm.

1693.
Septemb.

Waar omrent byzonderlyk te considereren staat, dat aan den Heere Prins *Maurits* nominatim wierde gegeven Commissie als Eerste Veld-Maarschalk, niettegenstaande den Heere Baron *Wurts* den Koning van Denemarken toen ter tyd actueelyk als Veld-Maarschalk diende; daar ter contrarie de Prins *Maurits* nooit in die qualiteit, maar wel in minder Employ, by deren Staat hadde gemiliteert.

En wanneer in den Jare 1672. den Heere Grave van Waldeck tot Veld-Maarschalk wierd aangesteld, is dezelve nooit anders als de jongste, en dien volgens de laatste van die Carader geconsiderceert, en aangezon geworden.

Gelyk haar Ho. Mo. mede dezelve ordre en voet hebben geobserveert in den Jare 1689. ter gelegenheid der promotie van *Barth. F. D. D.* de Heeren van Nassau.

Uit welke korte en naakte Historiæ facti gebykende, dat, zelve by concurrentie van een meerder getal van Veld-Maarschalken, altyd de Voorrang is gegeeven aan den genen die de Oudsten in dienst van den Staat zyn geweest; zullen Wy verder aanwyzyn, dat het zelve in dier voegen moet worden gepractiseert, ingevolge van de Resolutie en Reglementen by Haar Ho. Mo. zelve op dat subjeet gearresteerd, en particulierey tegens het Reglement van den 23 Martij 1671. contriteerende onder anderen dit decisoir, dat in cas subjeet eenemaal applicabel is.

Ende zoo wanneer eenige Persoonen in Inheemsen dienst geweest zynde, zullende komen te concurreren met eenige Persoonen in Uitheemsen dienst geweest zynde, en beyde zynde van eegale Carader, of gelyke Charge bekleed hebbende, dat in zulken gevalle die geele, die in Inheemsen dienst is geweest, zal worden gepractiseert, en over zulke de Voorrang hebben en genieten voor den geenen die in Uitheemsen dienst is gecmployceert geweest.

Noch klaarder hebben de Heeren Staaten van Holland zich op de concurrentie van Rang tuschen Militaire Officieren, in Inheemsen en Uitheemsen dienst zynde geweest, by Resolutie van den 1 April 1665. geëxplicteert; resoluocerende, artecterende, en verklaarende, na ingenomen advys van de aanwezende Hoofd-Officieren, door den Colonel *Sein Gallefelds* aan haar Ed. Mog. overgeleverd.

Dat, nopende den Rang tuschen de Officieren der Militie van den Staat onderling met en jegens den anderen te houden, in geene consideratie komen de Charges, Digniteiten, en Qualiteiten, die de zelve Officieren in dienst van andere Koningent, Republyken, Prinsen, of Potentaaten, buiten Eed van deren Staat mogen hebben bekleed.

Welke

1793.
Septemb.

Welke decifien zynde gevallen ter occasie der concurrentie van mindere Militaire Officierén, als in dezen word gecontroverteert, had de billykheid wel vereifcht, dat en Haar Ho. Mo. en de Heeren Staaten van Holland in 't particulier, ten minften dezelve confideratien hadden gehad ten opzichte van de hoogfte Charges, naast den Capitein Generaal, in de Militie van deze Landen wordende gevonden.

En genomen dat Haar Ho. Mo. hadden gemeend, niet altyd gehouden te wezen naauwe reflexie te neemen op vooren geallegerde hare eigene Reglementen; zoo behoorden echter dezelve, onzes oordeels, eenige confideratie gehad te hebben omtrent Zyne Furstel. Doorl. den Heere Erf-Stradhouder dezer Provincie: die aangemerkt zynde ten opzichte van Zyn Afkomst, van de Hooge en Eminente Charges die dezelve in deze Republyke bezit, en van Zyne Personeele Qualiteiten, Hooge en Eclatante Merites, eerder verdiend hadde door een hono- rabele erkentnisse te worden gemineerd om zynen loffelyken yver ten gemeenen beste te verdubbelen, als in dier voegen te worden verongelykt, en genoegzaam buiten staat gesteld om, behoudens Zyne Eere, aan Zyn Vaderland in de voorsz. zyne Qualiteit eenige verdere dienften te doen.

Wy hebben geene de minste intentie, om te verminderen de merites en de goede qualiteiten die den Heere Hertog van Holstein-Pleunbe- zigt, of ook om te twyffelen aan de goede kennis die Zyne Furstel. Doorl. door een langduurige experientie in het stuk van den Oorlog heeft verkreegen.

Maar wy meenen, buiten dien, reden te hebben om aan de an- dere Provincien te vragen, hoe dezelve van hare gewoone aequiteit, discretie, rechtmatigheid, voorzichtigheid, ende hooge wysheid heb- ben kunnen verkrygen zulken grooten notabelen Commandement over de Troupes van dezen Staat te stellen in handen van een Uitheems Furst, die nooit in dienst van deze Landen is geweest; nooit, of ten minsten weinig, den Oorlog in die Gewesten, daar dezelve althans gevoerd word, heeft bygewoont; die door geen ander interest, als van zyne Jaarlyke Appointementen, aan de conservatie en het welvaren van deze Republyk is verknogt; ja die uit verscheide confideratien van zyn Geboorte, Alliantie, Belangens van zyn Furstel. Huis, en ande- re, die eerder konnen worden gepresumeert als uitgedrukt, inzichten en interessén zoude konnen hebben, of verkrygen, geheel gesepareert van en aan de ware belangens van dezen Geuniceerden Staat.

En zulks alles in praesjuditie en met degradatie van een Prins, wiens Il- lustre Voor-Ouders nevens de Heeren Prinzen van Oraugien, Glo- rieuzer Memorie, zyn geweest de eerste Fondateurs van de Vryheid de- zer Vereenigde Landen, en die haar Bloed meermalen voor de conser- vatie en het maintien deszelfs hebben uitgestort; die voor zyn eigen Persoon, navolgende de Heroïque yoetschappen van de Hooggemelde
Zyne

Zyne Doorl. Antecessuren in de qualiteit van Veld-Maarschalk, eenige jaren herwaarts importante en gesignaleerde diensten aan dezen Staat heeft bewezen, zyn leven in verscheide heete en bekende occasien heeft gewaagd, en overvloedige preuves gegeven van zyn beleid in 't stuk van den Oorlog, mitsgaders van zyn dapperheid en standvastigen yver voor de behoudnisse van zyn dierbaar Vaderland, by het welke Zyne Vorst. Doorl. niet alleen uit hoofde van zyn Geboorte is geintresseerd, maar ook door het attachement van de importante Charges die meer hooggemelde Zyne Furst. Doorl. in het zelve bezit, en waar van na zyn Afwygheid de Eerstke Possessie zal overgaan op deszelfs Mantlyke Descendenten.

1693.
Septemb.

De Heeren, onze Extraordinarise Gecommitteerden met de voren geduceerde redenen hebbende aangewezen onze regtvaardige Klachten over de onbillyke en informeele conduite by haar Hog: Mog. in 't stuk van de Consenten, en het vergeeven van hoge Militaire Charges, gepleegt, zullen alsdan uit Onzen Name denuncieeren en bekend maken, dat wy niet gezind zyn den Heere Hertog van Holstein-Pleun: voor wettig aangestelden Veld-Maarschalk te erkennen, ofte gedogen, dat dezelve in die qualiteit op den Staat van Oorlog worde gebracht, of aan den zelve eenig Tractement betaalt; en verders hooggemelde haar Ho. Mog. instantelyk en op 't ernstigste aanmanen om prompts en volkomene satisfactie op de voorsz. poincten: en ingevalle haar Ho. Mog. het zelve mogten van de hand wyzen, of in longeur traineeren, dat haar Ho: Mog. ook niet qualyk gelieven te nemen, of zich vreemd te laten voorkomen, indien haar Ed: Mogenden, alvorens het zelve te hebben geobtineert, difficulteit maken om in eenigerhande Petition, by haar Ho. Mog. zullende worden gedaan, van wat natuur zy ook mogten wezen, te consenteeren.

Protesteerende van onschuldig te willen zyn aan alle de ongemakken, die daar uit in deze bekommerlyke tyden van Oorlog zouden kunnen resulteren.

Nemende Wy verders aan te zullen ratificeeren, en approbeeren 't gene by meer welgemelde Heeren, Onze Gecommitteerden, in conformité van deze Instructie zal werden gedaan en getraceert.

Aldus geresolveert op 't Landschaps-Huys, den 23den. September 1693.

Was getekend,

Voor Oostergoo.

Voor Westergoo.

T. Homme van Camstra.

E. M. v. Harinxma toe Sloten.

A. v. Haarsma.

G. Knyff.

Voor de Zevenvolden.

Voor de Steden.

E. v. Glinstra.

J. Banga.

Joannes van Lehnep.

Th. Stahnius.

Accordeert meest bet voorsz. Resolutie-Boek: in kennisse van wy,

J. DROGENHAM.

1693.
October.

O C T O B E R.

ITA-
LIEN.
Geschillen
tusschen
het Room-
sche en
Fransche
Hof be-
gecht.

NA een ongelooflyke menigte van onderhandelingen, kuis-
peryen, en alles wat van die natuur mag weezen, wierden de
geschillen tusschen het Roomsche en Fransche Hof, ter zaake
der Bisschoppen die de Vergadering der Geestelykheid van den Jaar
1682. hadden bygewoond, nu eindelyk beslecht. Den Abt
van Narmoutier vertrok dan te post van Romen, met een Bre-
vet van den Heiligen Vader voor zyne Allerchristelykste Majes-
teit, benevens het Ontwerp der vergelyking, 't geen men van
wederzyde had goed gekeurd, echter op eenige kleinigheden
na daar de Paus verklaring over eischte: doch wat naarstigheit
hy ook mocht aanwenden, den Abt van Oppede was hem
evenwel voor. Hy bracht 'er d'eerste tyding af aan het Hof
van Vrankryk, 't geen 'er een uitstekende vreugde over be-
tuigde. 's Anderendaags wierd de zaak bevestigd door het lee-
zen van het Brevet zyner Heilighheid en het Ontwerp van ver-
gelyking, 't geen den Abt van Narmoutier overleverde: waar
op Monsr. de Croissy brieven afsvaardigde aan acht der zestien
genoemde Bisschoppen, welke te Parys waren, behelzende,
dat ze zich des anderendaags te Versailles zouden vervoegen;
alwaar gekomen zynde, voerde de Koning hen te gemoet,
dat, dewyl de swaarigheden wegens de vervaardiging hunner
Bullen te boven waren gekomen, zy by den Pauslyken Nun-
cius zouden gaan, om hunne Geloofsbedydenis te doen: bevee-
lende wyders aan de acht anderen, die zich in hunne Bisdom-
men bevonden, dat ze de zelve in de handen hunner Aertsbis-
schoppen zouden afleggen. Thans beval zyne Majesteit aan de
gemelde Bisschoppen, dat ze aan den Heiligen Vader zouden
schryven, op zodanig een wys als hy 's begeerde, leidendende de
voornaamste plaats van hunnen Brief aldus.

Ad pedes Sanctitatis Vestrae provoluti, declaramus nos vehementer, & supra id quod dici potest, ex corde dolere super rebus gestis in praefatis Comitibus, quae Sanctitati Vestrae, ejusque De-cessoribus, valde displicuerunt: ac proinde quod ibidem circa Ecclesi-

*affirmam et Pontificis Auctoritatem, in praesudicium Ecclesiarum, quod 1693.
à mente nostrâ prorsus alienum esse testamur, deliberatum decretum- Oeober,
que est, pro non decreto ac non deliberato habemus, et habendum
esse declaramus.*

Dat is.

Aan de voeten van uwe Heiligheid nedergeworpen, verklaaren wy, dat het verhandelde in de gemelde Vergadering, 't geen uwe Heiligheid, en des zelfs Voorzaten, ten hoogsten mishagd heeft, ons ten nitersten, en meer als gezegt kan worden, leed is; en derhalven verklaaren wy, dat het geen, 't welk aldaar tegens het Kerkelyk en Pauselyk Gezag, tot nadeel der Kerken, 't gunt wy betuigen verre van onze meening geweest te zyn, gedelibereerd en gedecreteerd is, voor niet gedelibereerd en gedecreteerd, zo van ons als van alle anderen, gehouden moet worden.

De Koning verzelde dezen Brief der Bisschoppen met eenen der zynen, vervangen in de volgende termen, en met eigene hand geschtreeven.

Allerheiligste Vader,

Ik hebbe van de verheffing Uwer Heiligheid tot het Panadom altyd zeer veel voor de voordeelen van de Kerk, en de bevoordering van onze Heilige Religie, gehoopt. Tegenwoordig bespeur ik met groote vreemde d'uitwerkingen in alles, 't geen Uwe Heiligheid groots en voordeelig voor het welwezen van het een en het ander doet. Dit verdubbelt in my myne kinderlyke eerbiedigheid jegens Uwe Heiligheid: en dewyl ik zulks door de krachtigste tekenen, die ik kan, tracht te betoonen, ben ik vernoege, aan Uwe Heiligheid te laten weten, dat ik de noodzaakelyke orders heb gegeven, op dat de zaken, begrepen in myn Edict van den 2den. Maart 1682. raakende de Declaratie door de Geestelykheid van Vrankryk gemaakt, waar toe my de voorige conjuncturen verplicht hadden, niet opgevolgd zullen worden. En wenshende, dat Uwe Heiligheid niet alleenlyk van myne gevoelens verstendig werde; maar ook dat de gantsche wereld door een byzonder bewys weete d'eerbiedigheid, welke ik Zyne groote en heilige Qualiteiten toedraag: twyfel ik niet, of Uwe Heiligheid zal het door alle preuven en bewyzen van Zyne Vaderlyke genegtheit te mywaarts beantwoorden. Onderstaichen zal ik niet nalaten God te bidden, dat hy Uwe Heiligheid veele en gelukkig jaren wille bewaaren, etc.

1693.
October.

De Heilige Vader had dezen (a) Brief (den 29ten der voorgaande Maand met den Courier, dienſde Kardinal de Fourbin na het Franſche Hof had afgevaardigd, te rug gebracht, benevens de ratificatie van het Traſtaat van vergelyking tuffchen de gemelde Kroon en den Heiligen Stoel geflooten) niet zo haaft geleezen, of hy beloofde, dat hy den volgenden Maandag een Conſitorie noopende d'expeditie van de Bullen der Prelaaten, die noch niet voorzien waren, zou houden. De Kardinaal bedankte den Heiligen Vader, wegens dat hy wel een eind had willen maaken van een Geſchil, 't geen den een zyner Voorzaaten had doen ontſtaan, en den ander niet willen vereffenen: en beſpeurende, dat zyne Heiligheid in een goed humeur was, bleef hy in geen gebreke van de gelegentheid waar te neemen, om hem gewichtiger zaaken, als die van de Bullen der Biſchoppen, voor te ſtellen. Hy trachtte hem in te boezemen, dat hy het Pauſelyk gezag, en het belang van geheel Italiën, te kort deed, indien hy langer dulde, dat de Keizerſchen aldaar hunne winterquartieren namen: Dat het Land gantsch en al verwoeft zou worden, zo men hen zulks vergunde: Dat het voorgaande hem voor het toekomende moeft doen vreezen de wanorders, welke die kwalykgediſciplineerde Troupen daar ſtonden aan te rechten: Dat de Keizer zich niet veel en bekreunde met alles, 't geen de Vorſten, in deze zaak geinterefſerd, hem mochten vertoonen; maar dat, indien de Vader der Chriſtenen wilde ſpreeken, en zyne dreigementen in 't werk ſtellen, de Keizer wel zou moeten gehoorzaamen: Dat 'er in alle geval een onſeilbaan middel was om de gemelde winterquartieren te verhinderen; en dat de Koning van Vrankryk alle de noodzaakelyke onderſtanden, om 'er zich tegen te ſtellen, aanbod. En willende het hier noch niet by laaten, poogde hy den

goc-

(a) In gevolg van dezen Brief, door den Koning aan den Heiligen Vader geſchreeven, zei den Aertbiſſchop van Parys, uit order van zyne Majesteit, tegen de Profeſſooren van de Sorbonne, dat de Koning ben de vryheid gaf van de vier Propoſitien der Vergadering van den Jaare 1682, te leeren, of niet te leeren; en dat de Syndicus van de Faculteit de Theſes der Licentiaaten, daar deze Propoſitien in achtergelaten waren, niet zou mogen weigeren te tekenen.

goeden Vader te doen begrypen, dat men een Verbond be-
 hoorde op te rechten, om Italiën, gedreigd door een inval
 van de kant der Geallieerden, en overlaaden door hunne Krygs-
 benden, te verdedigen; aanbiedende zelfs, uit den naam van
 den Koning, alle de kosten 'er af te draagen. Maar wat ge-
 neigdheid de Heilige Vader ook voor de belangen der Franche
 Majesteit mocht hebben, hy bedankte den Kardinaal voor alle
 zyne aanbiedingen, en paste hem ten antwoord, dat den oor-
 log reeds maar-al te zeer in Christenryk ontfteeken was: dat
 hy alles wilde in 't werk stellen, om de vrede te weeg te bren-
 gen; maar dat hy nooit de minste trée zou doen, om zich in
 den oorlog te wikkelen, al moest hy zich ook in het gevaar
 zien van van den Stoel, dien hy bekleedde, verstootten te wor-
 den, enz.

1693.
 October.

Doch om weder tot de zaak der Bisschoppen te keeren. Het
 Consistorie, daar wy zo even af hebben gesproken, wierd,
 volgens de Pauselyke belofte, op den 5^{den} October gehouden.
 De Heilige Vader, zo haast als de plechtigheden, by deze ge-
 legentheden gebruikelijk, afgelegd waren, deed een langwy-
 lig verhoog, waar in hy een verhaal maakte van alles, 't geen
 zich ten opzichte der gemelde Bisschoppen van den Jaare 1682.
 af tot nu toe had toegedraagen; waar na hy overtrad tot de
 vereffening, tusschen den Heiligen Stoel en de Kroon van Frank-
 ryk hier wegens getroffen, door d'onderwerping der zelve Bis-
 schoppen, (alvoorens, benevens de forme van hunne herroep-
 ping, geleezen) welke zodanig was, dat hy alle reden had om
 'er over vernoegd te weezen; verklaarende eindelyk, dat hy
 beslooten had de Bullen, welken zy verzochten, aan hen te
 vergunnen, en die genade aan den Oudsten Zoon der Kerk,
 en de voornaamste steun der Roomsche Religie, niet langerte
 weigeren. Sommige Kardinaalen meenden hier op den mond
 te openen, om eenige vertooningen aan den Heiligen Vader
 te doen: maar hy deed hen swygen, met hen te gemoet te
 voeren, dat de zaak beslooten was, en dat hy van geene swaa-
 righeden meer wilde hooren. Na dit verhoog, præconiseerde
 de Kardinaal d'Estrées d'Aertsbisschoppen van Toulouse en Al-
 by, mitsgaders de Bisschoppen van Rhodéz, Aire, Valence,

1693.
October.

Bazas, Vanes, en Yperen. Den Aertsbisschop van Rouaan kreeg 'er ook het *Pallium*: en daar wierd beslooten, dat, zo haast als d'Annates der geenen, welke noch voorzien moesten worden, aan d'Apostolische Kamer betaald waaren, hunne Bullen insgelyks vervaardigd zouden worden. In der daad, in het volgende Consistorie, 't geen op den 12^{den}. der Maand wierd gehouden, præconiseerde de Kardinaal d'Estrées (na dat hy de Prelaaten, acht dagen te vooren gepræconiseerd, geproponeerd had) d'Aertsbisschoppen van Aix en Lion, mitsgaders de Bisschoppen van Poitiers, Castres, Riez, Glandeve, en St. Omer; welke, even als d'eersten, de Vergadering der Geestelykheid van den Jaare 1682 hadden bygewoond. En om te toonen, dat dit Consistorie niet alleen voor de Franschen was gehouden, præconiseerde men 'er ook eenige Prelaaten *in partibus*, benevens een Bisdrom van Portugaal. Vervolgens deed 'er de Kardinaal de Fourbin een zeer welsprekend verhoog over de wedervereeniging van Vrankryk met den Heiligen Stoel: en na den goeden Vader uit den naam van den Koning, zynen Meester, bedankt te hebben wegens de gemakkelikheden, welken hy daar toe had bygebracht, voerde hy hem te gemoet, dat den Allerchristelyksten Koning hem 'er zyne erkentenis niet beter over kon betuigen, als door d'aanbiedingen, welken zyne Majesteit deed, van wegens een algemeene Vrede voor geheel Europa te handelen, enz.

Geschiedenis
wegens de
Keizerlyke
Heidukken
besecht
(a) Zie 4
Buk, 1
Ded, pag.
255.

Een tweede reden van blydschap voor den Heiligen Vader was het byleggen van de geschillen, ter zaake der (a) Heidukken tusschen het Roomsche Hof en dat van den Keizer ontstaan; waar mede het zich aldus toedroeg. Den 21sten. der voorgaande Maand had de Kardinaal Goes een lange audientie by den Paus over de gemelde geschillen, terstond na dat zyne Heiligheid brieven van zynen Nuncius te Weenen noopende het zelve werk had gekreegen. Na eenige wederzydsche redenen, kwam men noch dien zelve dag over een wegens de conditien van de vereffening; en den 24sten. 's avonds, wierd ze t'eenemaal geslooten. 's Anderendaags betuigde de Kardinaal Spada, uit order van den Paus, aan den Prins van Lichtenstein, dat het zyne Heiligheid moeide, dat de zaaken tot zo ver waren ge-
ko-

komen ; en dat , om te toonen hoe groot een achting hy voor den Keizer had , hy order had gegeven , dat men alle de proceduuren , ter deze gelegentheid tegens de Huisgenooten van zynen Ambassadeur aangesteld , gantsch en al zou vernietigen: dat zyne Heiligheid deze vernietiging uit zyne eigene beweging had verordend , en zonder te pretendeeren eenige genade te bewyzen aan de geenen , daar de gemelde proceduuren tegen aangesteld waaren , enz. Na deze verklaring ging de Prins van Lichtenstein met een groot gevolg ter gehoor van den Paus ; die hem zeer minnelyk ontong , hem duizend rekenen zynen achting betoonde , en in even zo veele termen herhaalde 't geen hem alreeds van zynen wege door den Kardinaal Spada gezegt was : waar na de gemelde Prins zich by d'Ambassadeurs van Spanjen en Venetien vervoegde , door welker bemiddeling deze vereffening te weeg was gebracht. . En op dat men niet en mocht gelooven , dat de zelve was van het getal der geenen , welke maar de formaliteiten veranderden , zonder eenige verandering in de gesteldheden des herts voort te brengen , ging de Kardinaal Spada den volgenden dag by den Prins van Lichtenstein , en zei hem , dat de Heilige Vader aan zyne Keizerlyke Majesteit had vergund het verlof van zes jaaren lang de Tienden op een gedeelte van d'inkomsten der Geestelykheid van Duitschland en Hongaryen te heffen , ten einde aldus te beter gelegentheid te hebben om den oorlog tegens d'Ongeloovigen voort te zetten. En zynde de Princes van Lichtenstein weinige dagen daar na van een Zoon bevallen , vervoegde de Prins zich ter gehoor , om den Paus te verzoeken , dat hy 'er de Gevader af wilde weezen ; 't geen hy met een vriendelyk gelaat aannam , ten einde te toonen , dat hy , ter zaake van 't geen 'er gepasseerd was , niets meer tegens dien Minister op het hert had. De plechtigheid van den Doop wierd verricht in de Kerk der Duitsehe Natie door den Kardinaal Cibo , Patriarch van Konstantinopolen: De Kardinaal Spada , verbeeldende den Heiligen Vader , noemde het Kind Innocentius-Antonius-Franciscus-Gaetanus : en was de Petergift aan de Princes van Lichtenstein een Arend van diamanton ; en aan de Vroedvrouw en de Minnemoeder , ieder een goude Ketea en Medalic.

1697.
October.

1693.
Septemb.

S A-
VOYEN.
Krygsver-
richtingen
tusschen
de Legers
van Frank-
ryk en Sa-
voijen.
(a) Ziet
Pag. 160.

ZYNE Koninglyke Hoogheid, gelyk wy in de verhande-
deling van de zaaken der voorgaande (a) Maand gezegt hebben,
had alreeds een aanvang gemaakt met de Stad Pignerol
te doen bombardeeren; en zou, volgens alle schynbaarhe-
den, die Vesting ook zeer deerlyk gehandeld zyn gewor-
den, indien d' aannadering der Fransche Troupen (volgens alle de
berichten, die men dagelyks inkreeg, omtrent negen dui-
zend Ruiters en acht-en-veertig Bataillons Voetknechten sterk)
den Hertog niet en had genoodzaakt andere schikkingen te
neemen, en de Generaalsperfoonen te doen vergaderen, om
t'overweegen wat'er best gedaan diende te worden, zoten aan-
zien van den optocht des Legers, als van de behouding of
slechting van Ste. Brigide; alwaar men, terwyl men de b. essen
herstelde, de voorzichtigheid had gehad van de Mynen te be-
waasen, ten einde, indien de nood aan den man mocht komen,
het te laten opvliegen. 't Besluit, met eendrachtigheid van
stemmen, was, dat men dit Fort, op dat het niet weder in
de handen der Franschen mocht komen te vallen, zou ver-
woesten (gelyk ook geschiedde) en wyders van voor Pignerol op-
breken. En noopende den optocht des Legers, het groot-
ste getal was van advys, dat men 't na de kant van een ze-
ker Riviertje, de Sangon geheeten, 't geen drie mylen van
Rivoli en acht van Pignerol van het Gebergte afdaalt, en be-
neden Moncalier in de Po loopt, moest wenden. Men brak
dan op den 2^{den}. October, en marcheerde drie à vier mylen,
om aan geene zyde van een Beekje, de Quisole geheeten, te
geraaken; alwaar d' Infantry zich by de Cavallery, welke tot
dien dag toe omtrent Orbassano gecampeerd was geweest, ging
voegen. Ter zelve tyd braken de Franschen mede op; avancee-
rende hunne rechter Vleugel tot aan Rivalte, en de linker tot aan
Beinasco. 't Bericht hier af stuitte het besluit van na de Sangon te
trekken: en wierd in een Krygsraad beraamd, dat men twee
duizend Ruiters zou commandeeren, om, benevens alle de
Generaalsperfoonen, het Campement der Franschen van naby
te gaan bezichtigen; terwyl de Graaf van Rabutin met eenige
lieden, aan die oorden bedreeven, zich na de kant van het Sepigni-
er Bpsch zou vervoegen, om te zien, of men het Leger der-
waarts

1693.
October.

waarts kon doen marcheeren, op dat men, door Taillalarg heen trekkende, in de Vlakte van Millefleur konde komen, van waar men Turin kon dekken, en 'er met gemak leestocht voor d'Armée van daan krygen. In gevolg van dit besluit, toog men heen om de Franschen te gaan recognosceeren: doch naauwelyks was men een halve myl van het Campement af, of men verstond uit afgezonderde Partyen, dat ze op de Geallieerden aantoo- gen. Men hoorde ook wel haast keteltrommen en trommels; weshalven de Generaalsperfoonen raadzaam oordeelde we- der te rug te keeren, zynde de Franschen nu niet ver van de Geal- lieerden. 't Leger wierd dan, volgens het genomen besluit, in slagorder gesteld. De rechter Vleugel bestond uit de Keizerly- ke Troupen; mitsgaders die van den Koning van Engeland en den Hertog van Savoyen; met de welken men ook een gedeel- te van het Corps de Bataille formeerde. De Spaansche Trou- pen, versterkt met drie Keizerlyke Regimenten (te weten; het Dragonders van Bareith, en de Regimenten Cavallery van Taf en Commercy) gecommandeerd door den Prins van dien naam, maakten de linker Vleugel. Men hield zich eenige uren in deze slagorder, om de Franschen gade te slaan, en het rechte bescheid van hunne marsch te weten, welke, hoe- wel dicht by, niet wel afgezien kon worden, ter oorzaak der Wynbergen en Kreupelbosschen. Eindelyk wierd men gewaar, dat ze den weg van Piasco hielden; en oordeelde, dat, na den tyd van hunnen optocht te rekenen, het voornaamste ge- deelte hunner Armée al gepasseerd moest zyn, en dat het der- halven misschien niet onmogelyk zou weezen van dezen of dien oord op hanne Achterhoede aan te vallen: 'tgeen aan den Mar- quis de Leganes vertoond zynde, deed hy de linker Vleugel een weinige avanceeren, ten einde gelegentheid aan de rechter te geeven om het zelfde van haare kant te doen, met het oog- merk 't geen men zich voorgesteld had. Doch men kon dit dessein niet uitvoeren, ter oorzaak dat de Franschen, behalven dat het ook al laat was, zich al te wel in order hielden. De dag liep derhalven voorby met eenige schermtuselingen van Voetvolk, aan het hoofd van de linker Vleugel, opeen grond vol van Wyngaarden: en men verstond naderhand uit eenigen

1693.
October.

der voornaamste Franfche Officieren , die gevangen wierden genomen , dat ze de linker Vleugel der Geallieerden aangetaft zouden hebben , indien de beweging , welke de rechter maakte , hen zulks niet en had verhindert. Den Hertog van Savoyen vergaderde op nieuws de Generaalsperfoonen , om de fchikkingen , die men moest neemen , zynde zo dieht aan de Vyanden , te beraamen. Men befloot eendrachtig , dat het Lager , ter plaats daar het flond , in de wapenen zou blyven ; en dat , als de Keiferfchen de middernachtsflag floegen , zulks het feia zou wezen om zich tot den optocht gereed te houden , beginnende met een contremarfch van de rechter Vleugel , volgens de flagorder des voorgaanden dags , in het oogmerk van aan Orbassano te naderen ; en trekkende de linker benedenwaarts. Doch wanneer men op een halve myl na aan de gemelde Plaats was gekomen , begon men de Franfchen op een tamelyken affand t'ontdekken , welke vast bezig waren met zich in flagorder te ftellen. Men was dan genoodzaakt halte te houden ; en ziende het gevaar , daar de linker Vleugel , die d'Achterhoede maakte , zich voor bloot gefield zou vinden , zo men de marsch in 't gezicht der Vyanden voortzette , te meer dewyl de rechter zich ging belemmeren in Wybergen , daar de Cavallery niet zou kunnen ageeren , befloot men by voorzorg zich in flagorder te ftellen , gelyk men ook deed , in de zelve order van den voorgaanden dag , om , ingeval de Franfchen de Geallieerden kwamen aantasten , niet overrompeld te worden : ten welken einde men dan ook de rechter Vleugel aan de zyde van een kleine hoogte , of Heuveltje , daar zich een maatelyke Graft voorby heen ftrekte , poftoerde , en 'er acht ftukken Kanon , benevens eenige Infantery , ftelde. Men bleef in deze flagorder , zodanig als het de groot kon toelaaten , en de noodzaakelykheid het vereifchte om zich wel te verdedigen ; obferveerende de gefalte der Franfchen , die van hunne kant geduurende den tyd van twee uren geenige beweging maakten , meenende ongetwyfeld hun voordeel te doen by de geene , welke de Geallieerden mochten komen te maaken. De Couriers , van tyd tot tyd afgevaardigd om de Vyanden te recognosceeren , berichtten ondertuffchen ,

1693
October

ſchen , dat zich eenige Eſquadrons achter de Wynbergen vertoonden , welke de rechter Vleugel in de flank konden aangrypen . Men commandeerde derhalven het Regiment Caſtillery van Paſi , en een Corps Infantery , om dien oord te dekken . De Franſchen hielden zich noch een tyd lang ſtil , zonder iets ' onderneemen ; en zelfs retireerden zich verhaaſtelyk d' Eſquadrons , die tegen over de rechter Vleugel ſtonden : waar uit men den oordeelde , dat hun oogmerk was het Leger van den Heerog eenige beweging te doen maaken , of het voor een Wynberg , aan hunne ſlinker zyde gelegen , niet ver van de rechter Vleugel der Geallieerden , daar ze een goed getal van Infantery geplaatſt hadden , te lokken . Kort 'er na verſcheenen ze op nieuws in goede order , houdende geſtadig ter zyde van de ſlinker Vleugel hunner Cavallery een groot Corps van Infantery , om de zelve ' onderſteunen . Ondertuſſchen ſchootten ze met achtien ſtukken kanon op de ſlinker Vleugel ; waar omtrent zich van tyd tot tyd vertoonende , had men reden om t'oordeelen , dat ze 't daar op gemunt hadden : weshalven men dan de zelve met drie Bataillons verſterkte . Eindelyk kwamen de Franſchen met de Cavallery van de ſlinker Vleugel op de rechter der Geallieerden , en hun Corps de Bataille , ſtorſten ; en haernde het Corps Infantery , 't geen de zelve voorheen tegen de ſlinker Vleugel onderſteunde , zachtjes aantrekken , taſten zy ze met zulk een geweld en overmacht aan , behalven het geſtadig vuur van hunne achtien ſtukken kanon , dat ze genoodzaakt waer te beſwyken , en met groot verlies door het Corps de Bataille heen te rug wienl gedreeven . d' Eerſte Linie van de rechter Vleugel leed een weinig door d' onſtuimigheid van de Franſche Gendarmerie : maar zynde eenige Eſquadrons van de veldt geavanceerd , en die van d' eerſte , welke aan 't waggelen waren geweest , zich weder hobbende vereenigd , dreef men de Franſchen te rug , en vervolgde ze met zulk een wakherheid , dat ze in wanorder retireerden ; wordende een groot getal aan hunne ſlinker Vleugel onder de voet geſchooten , gekwikt , of gevangen genomen . Dit ſuccés gaf hoop tot d' overwinning , en het gerucht liep 'er zelfs al af tot in het Leger der Franſchen , die ook in drie verſcheidene aanvallen vruchtloos

1693.
October.

looze poogingen tegens d'Infantry dedden, welke hunne schok gestadig kloekmoediglyk verduurde: maar de Franschen, gelyk wy zo even gezegt hebben, met een considerabel getal van Troupen aan de linker zyde doorgeboord zynde, en grypende de rechter Vleugel der Geallieerden, die ter zelve tyd van voren geattaqueerd wierd, van achteren en in de flank aan, was ze genoodzaakt, ziende zich aldus van alle kanten omringd, na vier uren en een half gestreeden te hebben, te voetslaaken. Doch dit geschiedde niet, als na dat ze het uiterste geweld had aangewend om de Vyanden te rug te dryven, en dat de dooden en gekwetsten hun leven en bloed duur genoeg hadden verkocht. Voegt by dit verlies van den Slag ook dat der Artillery: want de meeste Paarden, ten dienst van de zelve verordend, onder de voet zynde geschooten, kon men maar vyf stukken Kanon van die der Keizerlyke Troupen, en drie van die des Konings van Spanjen, bergen. De Geallieerden verlooren by deze gelegenheid (zo aan Cavallery, Infantry, als Dragonders) vyf duizend vyf honderd man, de gekwetsten en gevangenen 'er onder gerekend; te weeten, van de Keizerlyke Troupen 1500 man, van de Troupen des Konings van Spanjen 1500. en van die des Konings van Engeland en des Hertogs van Savoyen 1500. Het verlies der Franschen (die deze victorie niet aan hunne dapperheid, maar alleen aan hunne overmacht, hadden toe te schryven) was immers zo groot; bedragende, volgens het bericht van eenige Overloopers, en het getuigenis van verscheidene gevangene Officieren, door de Franschen weder te rug gezonden, tusschen de zes en zeven duizend man. Hunne Gendarmerie had het van 't argst gehad, zynde van zestien honderd Ruiters tot op minder als acht honderd gesmolten. Men moet hier niet vergeeten, dat de Franschen by deze gelegenheid een schrikkelyke verbitterdheid en bloeddorst betoonden, voornamentlyk ontsent de Duitschers, daar ze geen quartier aan wilden geeven. Monfr. de Catinat kon zich niet beletten zelve ook een woord of twee 'er af te melden in den Brief, dien hy wegens dezen Slag aan den Koning afvaardigde; betuigende hem, dat deze soort van woestheid ongelyk deed aan d'edelmoedigheid, daar de Franschen zich toe

nocht

nôch toe op beroemd hadden. Den Hertog van Schomberg had byna zelve deze woede der Vyanden beproefd: want zyn-
de gekwetst geworden, zouden eenige Soldaaten, die wel wiften wie hy was, hem voorders afgemaakt hebben, indien een Iersch Officier, die daar recht van pas aankwam, hen zulks niet belet had; vernoegende zich met hem gevangen te nemen. Doch deze gunst verlangde zyn leven maar weinige dagen; dewyl op zyn woord na Turin zynde gezonden, hy aldaar op den 17^{den}. der Maand kwam te sterven, van alde wereld wegens zyne treffelyke hoedanigheden betreurd. d'Edelmoedige daad van zynen Kamerdienaar, la Sale geheeten, verdient hier plaats; welke hem ziende ter aarde vallen, en het geweer ten tweede maal aanleggen, zich op hem wierp, en hem bedekte, ten gevaar van zyn eigen leven, 't geen hy ook in deze gelegenheid roemruchtig opofferde: een zeldzaam voorbeeld in de tegenwoordige Eeuw.

Meerdere byzonderheden noopende dezen Veldslag zullen den Leezer voorkomen in den onderstaanden Brief, door den Heer van der Meer, Resident van haare Hoog-Mogenden, de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, aan het Hof van Savoyen, daags na het gevecht aan de zelve afgevaardigd.

Missive aan haare Hoog Mogenden, de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden.

Myn Heeren,

IK hebbe d'Eere gehad van aan Uwe Hoog-Mog. onder Adresse van den Heere Griffier op den 3^{den}. dezer te adviseeren, dat d'Infantery van 't Leger onder zyn Koninglyke Hoogheid op voorleden Vrydag, den 2^{den}. dezer, van voor Pignerol stond op te breken, om met de Cavallery te conjungeeren; 't welk dien dag, na dat men alvorens het Fort St. Brigide had doen springen, en dat tot Piscina alle de Bomben en Amunitie van Oorlog, die niet konden werden vervoerd, in brand waren gestoken, tot Marsalia geschiedde: en ter zelve tyd wierd het Leger in Bataille gerangeerd; houdende den Heer Marquis de Leganes de Slinker Vleugel, alwaar was geplaatst alle d'Infantery en Cavallery van zyne Katholyke Majesteit, nevens de Regimenten van Commerc, Taf en Schrottenbach, gecommandeerd door den Heere Prince van Commerc.

Zyn Koninglyke Hoogheid, en onder hem den Heere Grave Caprara,

1693.
October.

prara, commandeerde de Rechter Vleugel, bedekt door de rekkende Cavallery van zyne Keizerlyke Majesteit en zyne Koningl. Hoogheid.

Verders in 'de Rechter Vleugel en het Corps de Bataille was gerangeerd d'Infantry van zyne Keizerlyke Majesteit, die van zyne Koninglyke Majesteit van Groot Britanniën en van zyne Koninglyke Hoogheid. 't Corps de Bataille werd gecommandeerd door den Heere Prince Eugenius, en onder hem den Heer Marquis de Patella en de Garre de las Torres. In dier voegen marcheerde op voorleden Saturday de Armée na de kant van Orbassan; als wanneer de Vyandyke Armée zig liet zien aan de kant van het Gebergte tusschen Orbassan en Profasche. De Vyanden, onze Armée zo naby ziende, en mede in Bataille gerangeerd, maakten myne van op ons Leger af te willen komen; doch, vermits den vallenden avond, retireerden zich de twee Armeën, en gelassen hare Soldaten, te rusten. In de middernacht werd alle de Bagage en Equipage verzonden, en van onze kant alles gereed gemaakt, om de Vyanden t'ontfangen; vermits men bemerkte uit het Terrain, 't geen zy oecupeerden, dat de hare onze Armée vry in getal overtrof. Met het kriecken van den dag avauceerden de Vyanden op ons Leger aan, en profiteerden na vermogen van d'avantage van het Terrain, 't welk heel vol Bosschen en Wyngaarden is; wierpen eenige Dragonders in het Dorp Piasco, op een Hoogte gelegen, om haar Rechter Vleugel te dekken; en begonden op onze Slinker Vleugel met meest al haar Kanon te schieten; waar door zy ons eenige schade toebrechten: doch ons Kanon, dat uitermaten wel bediend was, deed ook een onuitsprekelyke schade onder hare Cavallery. Omtrent ten half negen uren vielen zy met ongeveer 20000 Man op de Slinker Vleugel, zonder een schoot te doen, alleen met de Bajonetten op de Roers en de Degen in de vuist; doch wierden me vigour te rugge gedreeven en gerepousseerd. De Vyanden hervatten hare Attacque; en viel haare Cavallery in 't front en in 't flancq op de Napelste en Milaneesse Cavallery, die, na couragieuselyk der Vyanden furie te hebben wederstaan, voor het getal moest cedeeren: en wierden de zelve gereetverfeerd op de Duitse Cavallery, die daar door in confusie gerakende, en ter zelve tyd gechargeerd werdende door de kleine Gendarmerie, buiten staat was om te kunnen wederstaan, vallende op d'Infantry, die daar door ook over hoop raakte: zynde ondertusschen de tweede Linië aangevoerd om de Vyanden te repousseeren, terwyl de eerste zig zoude reallieeren. Doch de Cavallery hadde alles verlaten; zo dat de tweede Linië het effort, 't geen de Vyanden daar deden, niet konnende wederstaan, ook genoodzaakt was te wyken.

Ondertusschen dat dit aan de Slinker Vleugel voorviel, zo wierden de Vyanden tot driemaal te rug gedreeven met zeer groot verlies tot in

In haar Leger door het Corps de Bataille en de Rechter Vleugel; en was d'Overhand t'allen deele voor ons Leger aan die kant: tot dat de Vyandlyke Cavallery, die de Slinker Vleugel had doen wyken, van achteren en ter zyden op onte Infantery, die van de Cavallery aan de linker zyde ontbloot was, aanviel, terwyl de Vyandlyke Infantery met groot effort dezelve атаqueerde. Onze Troupen resisteerden haar met een uitnemende couragie; deden de Cavallery wyken door het Kanon, dat zeer wel gediend was; en dreeven de Vyanden te rug met een zeer grootte Bloodstorting.

1692.
Oktaber.

Deze resistentie, en het effort van onze Cavallery aan de Rechter Vleugel, deden de Vyanden t'eenemaal deinken: doch haare Troupen, die een by de 10000 Man overtreffende, door anderen zynde ververst, vielen zy van nieuws op onze Troupen aan; die, aan alle kanten door de Vyandlyke Cavallery omringeld, zeer gefangeerd en geen hulpe hebbende van onze Cavallery, gebodzaakt wierden te deinken; omrent 4 uren na den middag; hielden dan den Vyand het Camp der Bataille nevens 10 a 12 Veldstukken. De resteerenden wierden gesalveerd. En wierd aan de Troupen gelast, zich te realiceeren tot Montcalier; alwaar met den Avond de meeste Infantery de Po passeerde, en deze Nacht en heden veele Soldaten yn aangekomen. De Vyanden hebben geen myne gemaakt van de onzen te vervolgen.

By alle de Troupen is uitnemend gevochten; en van wederkanten is het zeer scherp toegestaan. Onder anderen hebben zich byzonder gekweeten de Troupen van zyne Majesteit van Groot Britanniën; geplaatst wazende in het Corps de Bataille, en gecommandeerd door den Heer Hertog van Schomberg, die te voet aan het Hoofd van zyn Regiment heeft gevochten, zonder eenig ander Commandement te willen hebben.

Den Heer Grave de las Torres verzoekt naar de derde attaque der Vyanden, dat hy Heer Hertog van Schomberg het Commando wilde aanvaarden; en de Bataillons, composerende het Corps de Bataille en de Rechter Vleugel, die als toen noch weinig schade hadden geleden, doen retireren: doch den Heer Hertog van Schomberg zeide, dat men daar toe Ordre moest hebben van zyne Koninglyke Hoogheid, ende, alvorens die kwam, zy het Vyandlyke Vuur moesten uitslaan: en wierd daar na by den Heer Hertog van Schomberg geantwoord, dat voortaan de zaake te verre was gekomen, dat men nu moest sterven ofte winnen. De valeur van gemelden Hertog is verwonderinge waardig; doch heeft hy het ongeluk gehad van, door de Vyanden omringd, te werden gekwetst in de dye. Het leven is hem gesalveerd door zyn Kamer-Dienaar, die, ziende den Hertog vallen, ophem viel, roepende Quartier voor hem: doch, alvorens gehoor kreeg, wierd den Dienaar doodgeschooten. Den Hertog, daar op door de Vyanden gevangen, is door Catinat op zyn Woord her-

waarts

1693.
October.

waarts gezonden, en heden gearriveerd. Ik hadde aanstonds aan zyne Koninglyke Hoogheid, die hier gisteren omtrent ten vyf uren aankwam, een Trompetter verzocht, om hem te doen reclameeren.

Ik kan Uwe Hoog-Mogenden noch niet pertinent adviseeren, hoe veel Dooden aan onze zyde zyn; werdende het grootste verlies te zyn geoordeeld onder de Spaansche Troupen, veroorzaakt door onze Cavallery.

De Regimenten van zyne Majesteit van Groot-Brittannien hebben zeer geleden; ende is niet de derdepart overig. Van het Regiment van Schomberg zyn achtiën Officiëren gevangen, en daar onder verscheidene doodelyk gekwetst: van de anderen naar advenant. Van den Colonel de Montaban is noch geen tydinge. Zyn Lieutenant-Colonel, de l'Isle Marais, is gevangen; de Baron de Visconse, Lieutenant-Colonel van het Regiment van Schomberg, gekwetst en gevangen; de Lt. Colonel van de Loches dood of gevangen, nevens verscheidene Capiteinen. Van Miremont zyn twee of drie Capiteinen dood. De Colonel Montbrun heeft vier Quetsuuren, zeer gevaarlyk. Zyn Majoor is dood; zyn Lt. Colonel gekwetst, dood of gevangen.

Onder de Troupen van zyne Koninglyke Hoogheid is dood de Marquis de la Suse, Lieutenant van de Garde du Corps; en de Conte Chalais, Colonel van het Regiment van Mondovi. Onder die van zyne Keizerl. Majesteit de Prince Commercy gekwetst aan de schouder; en de Zoon van den Grave Palsy dood.

Der Vyanden verlies zal voor het minste zo groot zyn, als het onze; ende hebben zy alleen aan haar getal de Victorie toe te schryven. Wy hebben van haar gevangen den Colonel Montrevel, Marechal de Logis van de Cavallery; den Marquis de Montmorenci, Colonel; en andere Officiëren en Capiteinen; als mede veele Soldaaten. Ook zyn by ons verscheidene Vaanen, Standaarden, en Keteltrommen veroverd; en, behalven aan de Slinker Vleugel, is de Victorie tot in 't laatste aan d'onzen geweest. De Troupen, die nu meest al zyn gerallieerd, hebben ordre, voor een gedeelte tot Moncalier te blyven, en een gedeelte hier voor de Stad te komen campeeren.

De Vyanden hebben sedert haare Victorie geen Mouvement gedaan, en zyn noch in haar Legerplaatse. Alleen hebben zy eenige Huizen by Bainafes verbrand. Dezen naarmiddag is hieraangekomen van Villa Franca op de Poo de sware Artillery, voor Pignerol gebruikt. Men was bevreesd, dat de Vyanden een Detachement derwaarts zouden hebben gedaan, alvorens die was ingescheept. Ook is alle de Bagagie van Villa Franca voornoemd tot Moncalier aangekomen.

Zo met 't sluiten dezer komt de Colonel de Montaban t'arriveeren,

ren, die met een Corps Ruitery van omtrent 500 Man, door hem gerallieerd, de voornoemde Artillery van Villa Franca, komende langs de Poo, heeft gedekt. 1693.
October.

Waar mede,

Hoog-Mogende Heeren, &c.

Getekend,

Turin den 5. Octob. 1693.

A. van der MEER.

Ziet daar wat 'er van de kant der Geallieerden, af gezegt wierd. De Franschen lieten 'er het volgende Verhaal af uitgaan.

Relaas wegens den Slag van Marfaille, voorgevallen tusschen de Legers van Vrankryk en Savoyen op den 4den. October 1693.

NA zo veele glorieuze gevolgen, waar mede het God belicfd heeft de Wapenen van den Koning geduurende de gantsche loop der Veldtocht te zegenen, was 'er tot het geluk van Vrankryk niets meer te begeeren, als dat men het Leger der Bondgenooten in Piemont mocht dwingen tot een veldslag te komen, welke voor alle de Vorsten van Italiën den weg konde openen om zich te verlossen van de verdrukking, daar de gewelddaadigheden der Keizerlyke Troupen hen onder hadden doen buigen. Gelyk zyne Majesteit alle de noodzaakelyke orders had gegeven, om zyn Leger onder het gebied van den Maarfschalk de Catinat te versterken, zulks dat het niet swakker mocht wezen als dat der Geallieerden, vertok de gemelde Maarfschalk op den 3den. dezer Maand uit het Campement van Rivalte, om, volgens d'orders zynes Majesteit, de Vyanden te gaan bevechten. Zy lagen gecampeerd te Marfaille, hadden hunne linker Vleugel op het Geberge, de rechter in de Vlakte, en het Riviertje de Chisole voor zich.

De Maarfschalk de Catinat, de gestalte van hun Leger beschouwd hebbende, bemerkte dat ze over de Chisole waren getoogen: en oordeelende, dat het noodzaakelyk was zich meester te maaken van de hoogte des Kasteels van Piosasque, van waar men alle hunne bewegingen ontdekte, liet hy ten dien einde de Regimenten van Peysac en Fontboissard avanceeren, en de zelve door de Brigades van Perche, Grancey, en Vendôme ondersteunen; ziende dat de Vyanden, die de gewichtigheid van de post kenden, insyelyks verscheidene Bataljons derwaarts deden trekken: maar zy veranderden van voorneemen, wanneer ze bemerkten, dat ze voorgekomen waren.

Godduurende al het overige van den dag, waren de twee Legers be-

1698.
October.

zig met de zorg van zich in slagorder te stellen : en hoewel ze mak-
kander dicht genoeg stonden , achtten ze zich echter , geen van bei-
den , niet in staat om aanvang aan een groote actie te geeven ; zynde
het land bedekt met Wynbergen en Bosschen , en vereischende de
voorzichtigheid van het terrain voor zich , en de middelen om voor-
waarts te marcheeren , te kennen.

's Nachts daar aan volgende wierd de Maarschalk de Catinat ver-
wittigd , dat de Vyanden hunne slagorder veranderden , en de rech-
ter Vleugel versterkten , om hun voornaamste geweld op de linker
van des Konings Leger te doen : weshalven hy het besluit nam van
de Gendarmerie in de linker Vleugel te doen overgaan , welkers plaats
weder in de rechter vervuld wierd door de Regimenten Cavallery van
de Koningin en S. Maurice. Het terrain , waar langs de rechter Vleu-
gel moest marcheeren , met Wynbergen bezet zynde , wierd de
Brigade Infantery van Feuquieres in de rechter van d'eerste Linie der
Cavallery verdeeld : en de linker Vleugel der Armée insgelyks door
haar terrain belemmerd zynde , zulks dat men 'er niet alle de Caval-
lery van d'eerste Linie had kunnen plaatsen , deed men de Brigade
van Vaubecourt op de linker zyde van de Gendarmerie marcheeren ,
om dieper landwaarts in , bezet met Wynbergen en Kreupstulichen ,
te boonen. De Dragoners van Senecterre en Bretagne wierden op
de linker zyde der Brigade van Vaubecourt gesteld. De Karabyners
en het Regiment van Robin verdubbelden zich op de Linie , zo haast
als het terrain het kon toelaten. 't Kanon wierd ter rechter en ter
linker hand , en in het midden der Infantery , geplaatst.

In deze orden marcheerde het Leger des Konings den 4den der
Maand , 's morgens ten negen uren , op de Vyanden aan ; en drie
kwartier uurs daar na begon het Kanon van wederzyde te speelen.

De Maarschalk de Catinat zich in het hoofd der rechter Vleugel
gesteld hebbende , deed den Hertog van Vendôme , Lieutenant Gene-
raal , en d'andere Generaalspersonen welke in de linker waren ,
aanzeggen , dat hy zo op de Vyanden ging invallen ; en de gantsche
Linie , ter zelve tyd aan 't beweegen geraakt , marcheerde in een zeer
schoone order , en met zodanig een woede , dat ze altes , 't geen ze
voor zich vond , over hoop smect.

d'Infantery deed niet eens schoot : en de Soldaaten hunne bayon-
netten op de trompen gebet hebbende , smect de rechter Vleugel de
Vyanden , welke langs het gantsche front , van plaats tot plaats , et-
zelyke Eskadrons onder de Voetknechten vermengd hadden , over
hoop.

De Troupen , welken zy tegens de linker Vleugel van des Konings
Leger gesteld hadden , booden meerder wederstand , en vielen tot
verschiedene tochten weder aan : maar de Gendarmerie verduarde
hunne pogtingen met zulk een dapperheid , dat ze reene maal in de-
soute

route wierden gebracht. En d'overwinning aldus van alle kanten volkomen zynde, wierden de Vyanden tot dicht aan Turin vervolgd. 1693.
October.

Men rekent, dat het verlies, 't geen zy daar geleeden hebben, ten minsten acht duizend man bedraagt, op de plaats gefinouveld, waer onder zich veele Officieren bevinden. De Regimenten der Religiomariffon zyn byna altoosmaal verflagen; die van des Keizers Kuraffiers, en de geheele Duiſche Infantery, in ſtukken gehouwen, enz. 't Overige van der Vyanden Leger is in zulk een doorlyken ſtaat, dat men niet en geloofde, dat ze na deze nederlaag boven de zes duizend man zonden konnen verzamelen.

Zy hebben 'er al hun Kanon verloor: en de Maarſchalk de Catinat heeft negen-en-negentig Vaandels en vier Standaarden aan den Koning gezonden. 't Getal der Gevangenen bedraagt twee duizend man, waer onder ettelijke Officieren van aanzien geſeld worden, van de welken de voornaamſten zyn de Graaf van Schomberg, die men zegt ſedert van zyne kwetsuren te zyn overleeden; de Marquis de Carailles, Capitein van de Gardes du Corps des Hertogs van Savoyen; en verſcheidene anderen. Kort om, deze groote daad heeft zyne Majesteit maar vyftien hondert of twee duizend, zo doeden als gekwetſten, gekoſt.

't Is niet mogelijk hier te verhaalen alle de proeven van ongemeene dapperheid, welken alle d'Officiers, en ook zelfs de ſlechte Ruiters en Soldaaten, in dien bloedigen ſlag hebben gegeven. Maar men kan zich niet beletten te zeggen, dat den Hertog van Vendôme, die in de ſlinker Vleugel van des Konings Leger was, daar verwonderlyke dingen gedaan heeft, hebbende tot vier maalen toe op de Vyanden aangevallen.

De Ridder de Vendôme, Groot Prior van Frankryk, en Lieutenant-Generaal, heeft 'er zich ook zeer treffelyk gekweeten: en, hoe-wel hy een ſchoot door de dy had heen gekreegen, liet hy den moed daarom niet vallen, en week niet uit het gevecht voor dat het 'eenemaal gebindigd was.

De Marquis de Vins, Lieutenant-Generaal, en Capitein-Lieutenant van de tweede Compagnie der Mousquetaires, heeft 'er de Vyanden met zyne gewoonlyke onoverwinnelykheid, en al het gevolg 't geen men 'er af kon begeeren, aangeſtaft.

Monſr. de la Hogue, inſgelyks Lieutenant-Generaal, en Capitein-Lieutenant van d'eerſte Compagnie der Mousquetaires, heeft aan het hoofd der eerſte Linie gedaan alles wat men van een man van zyne couraige en beleid kon verwachten: maar hy is geſtorven aan de kwetſuur, welke hy daar heeft gekreegen.

De Marquis de Lamoignon, Lieutenant-Generaal, heeft de rechter Vleugel van de tweede Linie met zulk een voorzichtigheid en dapperheid

1693.
October.

aangevoerd, dat 'er aan zyne kant meer als drie duizend man van de Vyanden verlagen wierden.

De Graaf van Usson, Veldmaarschalk, die in het middenpunt der tweede Linie was, heeft de zelve zo wel bestierd, dat ze niet weinig tot de winst van den Slag heeft geholpen.

De Marquis de Verennes, Veldmaarschalk, die by den Marquis de Larray was, heeft 'er wonderen gedaan: en men kanniet genoeg pryzen de manier, op de welke Monfr. de Bacheveilliers, Veldmaarschalk, de Cavallery heeft aangevoerd:

De Graaf van Medavy heeft ongemeene daaden aan het hoofd der Dragonders van den Koning en de Koningin van Engeland gedaan; alwaar hy zich gestadig heeft gehouden tot aan het oogenblik dat de kwetsuur, welke hy dwars door het ligchaam heen kreeg, hembuiten het gevecht heeft gesteld.

Monfr. de Wachop, Brigadier en Colonel van de Dragonders; Monfr. Maxwel, Majoor Generaal van de Legers des Konings van Groot Britanje, en Brigadier der Dragonders van des Konings Legers; en Monfr. de Carolle, Colonel van de Dragonders der Koningin van Engeland, zyn 'er gesneuveld, na dat ze zich in dezen hardnekkigen Slag, waar in de Ieren met een uitstekende dapperheid hebben gevochten, zeer treffelyk hadden gekweten.

Men heeft 'er ook verlooren de Messrs. Robin, Monbas, en Marin, Colonels van de Cavallery; mitsgaders den Ridder de Druis, Majoor van de Gendafmerie; en den Ridder de Beauvais, Majoor van het Regiment van Bretagne, enz.

Voegt by dit Relas, op dat men van alle omstandigheden te beter onderrecht mag weezen, ook noch het onderstaande

Verhaal wegens den Slag van Marfaille, voorgevallen tusschen de Legers van Zyne Allerchristelykste Majesteit, den Koning van Vrankryk, en Zyne Koninglyke Hoogheid, den Hertog van Savoyen, op den 4^{den} October 1693.

DE Marechal de Catinat, vernomen hebbende dat den Hertog van Savoyen, na 't bombardeeren van Pignerol en 't Fort Ste. Brigide te hebben doen springen, de Blokade had opgebroken, om zyne Artillery te dekken, resolveerde aanstonds hem slag te leveren, en dit geschiedde den 4^{den} dezer het Detachement, 't welk hy oorspronkelijk

1693.
October.

gezonden had om het Land rondom Turin te verwoesten, by zich komen; waar door zyne Armée zich toen uit 12000 man te paard en 23000 te voet sterk bevond, met de welken hy op den Vyand aan trok, die hy daags te vooren verstaan had dat 28 of 29000 man uitmaakte. Den 3^{den}. quam hy in de Vlakte van Marfaille, alwaar de Vyandlyke Partyen hem gewaar wierden: weshalven hy de mine maakte van haar te willen ontwyken, om haar daar door te greetiger tot een gevecht te maken. 's Nachts ondertusschen losten de Avantgardes eenige Pistooolschooten op malkander, terwyl de Legers zich in bataille rangeerden. Monfr. de Catinat stelde de Gendarmerie en de Karabynders in zyn Slinker Vleugel; om dat hy vernomen had, dat de Hertog van Savoyen de Kurassiers van zyn Keizerlyke Majesteit, en anderen van zyne beste Troupen in de Rechter Vleugel had geplaatst. Den 4^{den}. 's morgens ten drie uren, waren de twee Armeen malkander nog eenigins nader gekomen; staande het Kanon ter wederzyde reeds op de naby gelegene hoogtens geplant, waar uit men ten vyf uren begon te kanonneeren, 't welk tot omtrent negen uren duurde, als wanneer de Rechter Vleugel der Vyanden op de Slinker van Mr. de Catinat aanviel, die de zelve eenigen tyd tegenhield: doch de Dragoners en eenige Regimenten Ruytery begonnen de te wyken, en op eenige Compagnien van de Gendarmerie aan te dringen, geraakte die Vleugel zodanig in wanordre, dat zy zich befwaarlyk zoude hebben kunnen herstellen, indien 'er niet negen Bataillons van de Rechter in tyds waren aangekomen om haar te ondersteunen. Zy begonden derhalven eenigen tyd daar na op de Duitsche Ruytery zo hevig te chargeeren, dat die aan 't deinzen raakte, en eindelyk in route gebragt wierd, uitgezeid de Regimenten van Commerc, Taf, en twee anderen, die zich herstelden in 't gezicht van 6000 man te voet van de Rechter Vleugel van Mr. Catinat, welke gestadig op haar bleven vuur geven. Ondertusschen begon het gevecht weer op nieuws omtrent twee uren na den middag, en duurde tot 's avonds ten zes uren; wanneer de Regimenten Religionarissen in disordre gerakende, men alles, wat daar van voor kwam, neder maakte; zonder aan iemand quartier te geven. En niet lang daar na vonden de Vyanden zich genoodzaakt te retireeren; achterlatende haar Kanon, en verscheide zo Standaarden als Vaanen. Het getal van de Dooden, Gekwetsten, en Gevangenen kan men noch niet exactelyk weten. Onder dezé laatste werden genoemt den Hertog Karel van Schomberg, die de Religionarissen commandeerde, gekwetst; den Heer Piemontel, Zoon van den Marquis de St. Thomas; en de Marquis de Carillo, Capitein van de Lyfgarde des Hertog van Savoyen. Ons verlies werd begroot op 3000 Dooden en 1200 Gekwetsten, waar onder de Groot Prioer de Vendôme, en den Heer, la Hoguette; beide Luitenants Generaal, d'een in de dy, en d'ander in 't lyt; de

1693.
October.

Varenne en Medavid, Generaals-Majoor, d'een aan de schouder en d'ander aan de dy; den Heer de Rouffy, Capiteyn van de Schotse Gendarmes, doodelyk; de Druix, Majoor Generaal van de Gendarmerie, gevaarlyk; Mozieres, Capitein vande Gendarmerie, doodelyk; de Virieu lichtelyk, enz. l'Anglas, Adjoint Generaal van Monfr. de tinat, met 26 Officieren van de Gendarmerie zyn dood, &c.

De Koning, aan wien de tyding wegens de winst van dezen Slag den 9^d. der Maand door Monfr. de Clerembault te Fontainebleau wierd gebracht, liet 'er den 13^{den}. wanneer de veroverde Vaandels en Standaarden door een Capitein der Gardes van den Maarschalk de Catinat ter gemelde plaats aan hem gepresenteerd waren, den volgende Brief aan den Aertsbisschop van Parys, tot het zingen van het *Te Deum*, over afgaan.

Myn Cousyn,

NA met succes de uitvoering van verscheidene aanslagen, welke de Vyanden op Pignerol gesmeed hadden, verydeld, en hen genoodzaakt te hebben de zelve te laten vaaren, heeft Myn Cousyn, de Maarschalk de Catinat, aan wien ik bevolen had hen slag te leveren, daar hyze maar aantreffen kon, hen eindelyk den vierden dezer Maand by Turin, in de Vlakte van Marlaile, gevonden, en aangevallt; negen of tien duizend van de Vyanden op de plaats van het gevecht gedood; by de twee duizend gevangen; en vier-en-dertig stukken Kanon, benevens honderd en zes zo Vaandels als Standaarden op hen gewonnen. De wanorder, waar mede het overschot van hun verstrooide Leger het in verscheidne Oorden is ontweeken, laat niets over, t'wenschen tot luister van deze overwinning. Ik hope, datze niet minder voordelig zal zyn door de gevolgen en de gelegenheid, dieze my geeft, om nieuwe ontwerpen te maken. Alle deze consideratien verbinden My om aan God, aan wien alleen ik erkenne het gelok, 't geen de gerechtigheid Myner Wapenen verzelt, verschuldigd te weesen, de dankzeggingen, diemen hem schuldig is, te geeven. Ik schryve U ten dezen einde, om U te zeggen, dat ik begeere, dat gy het *Te Deum* in de Hoofd-Kerk van Myne goede Stad Parys zult doen zingen, ten dage en ure die de Groot-Meester of Meester der Ceremonien U van Mynen wegen zal aanzeggen; en ik ordonneere de Geregishoven, volgens gewoonte, daar in te assisteeren. Waar mede ik God bidde, dat Hy U, Myn Cousyn, neeme in zyne heilige hoede. Geschreeven tot Fontainebleau, den 13 October 1693. Getekend LOUIS, en laager PHELYPEAUX.

HET

- HET Keizerlyk Leger onder den Hertog van Croy, 't geen wy by (a) Semlin gelaaten hebben, en wyders na Salankemen voortgetoogen was, vervolgde den 18^{den}. September de marsch van daar, en trok op drie kolommen door den weg, waar op voor twee jaeren de bloedige Baraille, naet de nederlaag en de dood van den gewaessenen Primo Vizir Kiuperli, geslagen was, avancerende wyders tot by de Pas, van Karloütz. Geduurende dezen optocht attaqueerden eenige honderd Tartaren (van twee duizend die zich een tyd lang in een nabygelegene Valey verborgen hadden gehouden.) de Bagazie, welke voor de Armée hoestoo; betrapten eenig Volk, Paerden, en Karren; en spanden van d'anderen de Beesten uit. De Keizerlyke Cavallery, zulks bespeurende, viel op de Vyanden aan; sloeg ze metter haast; hiéruw 'er dartig af onder de voet; en kreeg de Gevangenen, Ossen, en Wagens weder los. Dien dag hoorde men, even als daags te voren, maar als twee honderd kanonschooten te Belgrado lossen. Den 19^{den}. liet men de Bagazie, benevens d'Infantery, voor uit na Karloütz op breeken; houdende zich onderauffichen de Cavallery voor de Pas, tot dat de rest in het Campement, en in veiligheid, was gekomen. De Turkfche Saikón alarmeerden nu nochmaals de Christene Watermacht; doch wierden heel spoedig door een menigte van kanonschooten afgevaardigd. 's Avonds verscheen een Tartarische Party omtrent d'Achterhoede. De Hussaaren slooven 'er terstond op uit; hakten 'er eenigen af neder; dreeven d'overigen op de vlucht; en brachten 'er een gevangen in het Leger. Deze, in het Hoofdquartier geëxamineerd, verklaarde, dat den 17^{den}. wanneer men d'eerste kanonschooten had gehoord, den Aga der Janitsera; en den 18^{den}. toen ze andermaal gehoord wierden, de Primo Vizir met den Han der Tartaren, benevens de ganse Turkfche Armée, welke hy zeer talryk noemde, tot Belgrado waren gekomen: Dat den 19^{den}. een Divan of groote Krygsraad, gehouden, en gertolvoerd zou worden, wat ze gedurende de rest van de Veldtocht zouden ondernemen: Dat een groote menigte van Tartaren by Sabacz over de Sau was getoogen, ten einde na de kant van Morauiz, Neméc, en zelfs tot onder Essék te gaan

1693.
October,
DUITS-
LAND.
Astocht
van het
Keizerlyk
Leger na
het opbre-
ken van
het Beleg
van Bel-
grado.
(a) Ziet
pag. 186.

1693.
October.

stroopen, en het gantsche Land te verwoesten; en dat de Turken met verlangen na den uitflag van deze excursie wachtten. Den 20sten. marcheerde het Keizerlyk Leger tot aan Peter-Waradyn. Den 21sten. wierden de Gekwetsten en Zieken ingescheept, om na het Veldhospitaal te Mohakz gevoerd te worden. Den 22sten. roog den Hertog van Croy met de gantsche Armée over den Donau, en ging zich nederslaan te Futak, zo om buiten alle besprying van de kant der Vyanden te wezen, als om te gemakkeliker een waakend oog en op Opper-Hongaryen, en op Peter-Waradyn, te houden. Ondertusschen verstond men, dat een der Detachementen van den Grooten Vizir, bestaande uit vier duizend zo Turken als Tartaren, over den Donau was getrokken, om Themiswar en Giula van leestocht te verzorgen; met order van, na dat ze dit volbracht had, het gantsche Land rondom de Theys te verwoesten. Om deze onheilen voor te komen, stuurde den Hertog van Croy den 24sten. en 25sten. der gemelde Maand een Corps van twee duizend Hussaaren, benevens vyf Regimenten Cavallery, onder het gebied van den Generaal Polland, na de kant van Segedin. Den 29sten. wiert ook noch de Generaal Hofkirchen met zyn Regiment Cavallery, en die van Vandemont en Bassompierre, afgevaardigd, om zich te Segedin by de gemelde Troupen te vervoegen, en 'er het commandement over te voeren. Deze Detachementen waren recht van pas afgezonden; dewyl d'Ongeloovigen in der daad kort daar na ondernamen aanvercheidene oorden over de Theys te trekken, ten einde al het omleggend land te vuur en te swaard te stellen. Den 7^{den}. October verscheenen ze by Martanos; en ziende, dat ze daar ter plaats niets en konden uitrechten, namen ze het besluit van den Generaal Hofkirchen te gaan aantasten: doch deze dappere Krygsheld, niet gewoon zich te laten voorkomen, viel hen op 't lyf, en havende hen zodanig, als blykt uit den onderstaanden Brief, op den 19^{den}. der Maand door den gemelden Generaal aan den Hertog van Croy geschreeven.

IN dit oogenblik kome ik van Giula, waar by ik van de morgen vroeg de Turken en Tartaaren heb aangevallen; doch zy in de eerste Palanke te rug wykende, hebbe ik de Dragonders en 500 Ruiters doen afzitten, die de Grachten met den degen in de vuist, schoon vol water, gepasseerd zynde, de Turken (40 Vaanen te paard, 1200 van de beste Janitfers, benevens 800 Tartaaren; en alzo te samen 4000 Man sterk) tot aan het Slot te rug dreeven, over de duizend acersabelden; 2500 Paarden en Kameelen tot buit bekwamen; en de Proviant, gedestineerd om in Giula te brengen, benevens de geene welke d' Ongeloovigen tot hun eigen onderhoud voor de heen- en de weder-tocht met zich gevoerd hadden, mitsgaders die noch in de Palanke in de Mosqueen lag, in 't gezicht van de Vesting verbrandden. Hadde ik acht uren eer gekomen, zo zoude ik de 12000 Tartaaren, na Debresin in aantocht, aangetroffen hebben: doch nu volg ik haar op 't spoor na, en hoopse morgen of overmorgen te achterhaalen. Meer kan ik Uwe Doorluchtigheid voor deze maal niet melden. Van onse zyde is den Oversten-Lieutenant Zelvek gewett, benevens een Capt. Lieutenant, en 4 Lieutenants; gelyk mede 120 gemeene Soldaaten, zo Ruiters als Dragonders, gesneuveld of gewond. Den Prins van Vaudemont is zyn Paard onder het lyf doodgeschooten.

1693.
October.

Drie of vier dagen na dat den Hertog van Croy dezen Brief van den Graaf van Hofkirchen ontfangen had, vervoege de Graaf van Serau, Lieut-Colonel van den Generaal Polland, zich te post tot Weenen; alwaar hy zes Standaarden, en onder de zelve een groote, in de gemelde Actie bekomen, aan zyne Keizerlyke Majesteit presenteerde.

Ondertusschen begonden de Troupen, daar de Legers aan den Ryn uit bestonden, van wederzyde de winterquartieren te betrekken; nemende de Prins van Baden het zyne te Gunsburg; de Prins van Bareith te Swabishal; den Hertog van Wirtemberg en de Graaf van Stirum, Generaals van de Cavallery, te Reuthingen en Konstat; de Marquis van Dourlag, Generaal van d' Artillery, in het Kinzinger Dal; de Generaal Waterleben met het Regiment van Frankenland te Roesemburg; Prins Lodelyk van Wirtemberg, Lieutenant-Generaal, te Schorndorf, enz.

Legers aan
den Ryn
betrekken
de Winter-
quartieren.

Gedurende deze Maand wierden twee groote Personagien uit de wereld gerukt; te wecten, op den 9^{den}, de Bisschop van Bamberg, Directeur van de Frankische Kreits; en den 22^{den} daar

Dood van
den Bis-
schop van
Bamberg.
en den
Graaf van
Straat-
mas.

1693. daar aan volgende de Graaf van Straatman; Groot-Kancelier
Oktober. zyner Keizerlyke Majesteit, uitsteekend betreurd van alle de gee-
 nen die het belang des Ryks ter herte namen.

Plakaat te-
 gens den
 uitvoer
 van Paar-
 den na de
 Franfchen.

Eindelyk: het volgende Plakaat tegens den uitvoer van Paar-
 den na de Franfchen, door den Prins Louis van Baden uitge-
 geeven, zag men nu met den druk gemeen gemaakt.

Ludwig Wilhelm, by Godts Genade Markgraaf tot Baden en Hoch-
 berg; Landgraaf tot Sausenberg; Graaf tot Stanheim, en Eber-
 rein; Heer tot Rotelen, Badenweyler, Lahr, en Mahlberg; Rid-
 der van 't Gulde Vlies; Rooms-Keizerlyke Majesteits Generaal-
 Lieutenant, Veldmaarschalk, en Overste over een Regiment te Voet;
 Gouverneur tot Raab, en de geincorporeerde Grenzen; en gevol-
 magtigde Commandeerende Generaal over de Gezamentlyke over
 Ryn staande Troupen.

NAdemaal ons van verscheidene geloofwaardige plaatsen berigt
 word, hoe dat, tot zeer groote schade en nadeel des gemetnen
 Weezens, van eenige Inwoonders dezer Landen den Vyand allerhan-
 de Vee, doch inzonderheid, en met menigte, Paarden toegevoerd en
 verkocht worden, en ook reeds eenigen, die op zulk een onverant-
 woordelyke wyze handelen, aangemeld zyn; zoo hebben wy, tot
 afschaffinge dezer Commencie, die 't gemeene Best ten hoogsten scha-
 delik en nadeelig is, vastelyk geresolveerd en beslooten, by onver-
 midelyke Lyf-en Levens straf zulks in te stellen, en tot een ieders
 naricht en kennisse, op dat niemand zich zal kunnen ontschuldigen,
 door deze onze opene Patente en scherp Bevel te verbieden, dat,
 na de publicatie dezes, niemand onderstaar hier tegen te handelen, en
 niet alleen den Vyand geen Vee of Paarden toe te schicken; maar
 ook zonder uitdrukkelyke Pas niet na den Ryn, of eenige plaats daar
 het den Vyand toekomen of dienst doen zou kunnen, noch na Swit-
 serland, over welke pas de meeste Paarden gevoerd worden, te ver-
 koopen. Weshalven wy dan, tot meerder kleem van dit, ons open
 Bevel en Patent allen en een ieder Aanbrenger, die met fondament
 en waarheid zulk een Delinquant, of Overtreder; welke met een,
 of meer stuks, Vee of Paarden tegen dit ons gedaane Verbond en Edict
 zal komen te handelen, weet aan te wyzen en kenbaar te maken, een
 duizend Ryksdaalders trouwelyk toezeggen, en tot zyne belooning be-
 looven. Waarentegen den Delinquant, zonder aanzien van persoon,
 de boven gemelde straffe aan Lyf, Leven, Have en Goed, zo wel
 zyns, als zyner Erfgenamen, zo zekerlyk te beurt zal vallen, als hy
 tot onvergodelyke schade van 't gemeene Weezen gehandelt heeft.

Voor

Voor 't welke zich dan een iegelyk zal weeten te hoeden, en dit ernstelyk Bevel oprecht na te komen.

Getekend in 't Hoofd-quartier tot Altingen den 2den, October 1693.

1693.
October.

LOUIS van BADEN.

(L.S.) *Ad Mandatum Serenissimæ Marchionis*

BURKHART.

DE zaak van Ratzenburg was, ter oorzaak der nieuwe swaarigheden welken de Geïnteresseerden ieder oogenblik deden ontstaan, zo moeyelyk geworden, dat het menigmaal weinig genoeg scheelde, of men had tot een geheele ruptur gekomen. Doch eindelyk wierd ze door d'onvermoeide vlyt en zorgen der Ministers (tot de beslechting van een zo gewichtig geschil, en daar zulke swaare gevolgen uit te vreezen stonden, van verscheidene Vorsten en Mogendheden derwaarts gestuurd) bygelegd; het Tractaat 'er af op den 9den, der Maand getekend; en de Ratificatien den 11den, uitgewisseld. Het behelsde de volgende Artykelen.

Zaak van Ratzenburg beslecht (1) Ziet pag. 198.

Artykelen van Accommodement over de zaak van Ratzenburg, op den 9den October 1693. geslooten tusschen den Koning van Deenmarken ter eene, en het Doortuchtigste Huis van Brunswyk-Lunenborg Zel en Hanover ter andere zyde, door de Mediatie van den Keizer, de Koningen van Engeland en Sweden, den Keurvorst van Brandenburg, en de Staaten Generaal der Vereenigde Provinciën.

In den Naam van de H. Drievaldigheid.

Kond en kennelyk zy hier mede een iegelyk, dat tusschen zyne Koninglyke Majesteit van Deenemarken, Noorwegen, der Wenden en Gotthen, &c. aan d'eene, en het Doortuchtig Huis van Brunswyk-Lunenborg Zel en Hanover, &c. aan d'andere zyde in d'ontstane sware Misverstanden over het nieuwemaakte Fortificatie-Werk en de considerabele Manschap, aan deze zyde d'Elve overgetrokken en in Ratzenburg gelegd, tot voorkoming der tot nu toe gedreigde gevarylyke Verwyderingen op Interpositie van zyne Keizerlyke Majesteit, als mede hunne Koninglyke Majesteiten van Sweeden en Groot-Brittannien, gelyk ook zyne Keurvorstel. Door van Brandenburg en de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, en onder de

1693.
October.

Guarantie, door ieder en elk in 't byzonder beloofd, de Zaak op de volgende manier in der minne bygelegd en vergeleeken is.

I.
Tusschen hoogstgem. zyne Koninglyke Majesteit van Deenemarken, Noorwegen, &c. en het Doorluchtig Huis van Brunswyk-Lunenburg zal de vorige Vriendschap en Vertrouwelykheid hier door vernieuwd en hersteld, en 't geen om de voorz. Misverstanden en Differenten van d'eene en d'andere zyde bedreeven is, hier mede weggenomen en nagelaten werden.

II.

Het Doorluchtig Huis van Brunswyk-Lunenburg verklaart zich, dat het de Fortificatie-Werken, te Ratzenburg in en buiten de Stad gemaakt; zal demolieeren, en daar mede daags na de uitgewisselde Ratificatie dezes Tractaats een aanvang maken; en onophoudelyk voortvaren; ook zulk een Demolitie zo spoedig, als het immers mogelyk is, en wel ten langsten binnen drie Weeken, volvoeren.

III.

Verder verklaart zich het Doorluchtig Huis, dat het straks na de volkomen volbrachte Demolitie van Ratzenburg haare Militie, welke het zelve daar ingebracht heeft, daar uit te rug in haare Landen over d'Elve zal trekken; doch behalven 200 Man tot behouding van het Bezit van het Vorstendom, welken het geramentlyke Vorstelyk Huis van Brunswyk-Lunenburg voor zich reserveert, na bevinden daar in te verleggen.

IV.

Daar tegen verklaart zig zyne Koninglyke Majesteit, dat hy na de volbrachte Uitwisseling der Ratificatie van dit Tractaat zyne Troupen, welken hy in 't Saxon-Lauwenburgse zo wel voor Ratzenburg, als overal in 't Land heeft, in zyne Koningryken en Landen zal trekken, en daar mede den dag na de Ratificatie insgelyk een aanvang maken, en binnen vier dagen 't Lauwenburgse volkomen evacueeren, behalven 2 Regimenten te Paart en 6 Bataillons te Voet, welke by d'Artillery zullen blyven, dan ten langsten binnen 14 dagen na de Ratificatie, indien niet eer, nevens d'Artillery uit het Land volkomen afmarcheeren; doch dat deze 2 Regimenten te Paart en 6 Bataillons te Voet uit het Land niet meer, als Ruig Voeder, zullen nemen, en zyne Koningl. Majesteit het Brood nevens 't overige Onderhoud aan de zynen doen bezorgen. Inmiddels zal d'In-en Uitgang in en uit Ratzenburg naar d'Ondertekening des Tractaats vry gelaten, en d'Artillery van gelyken, en zonder uitsel, na de Ratificatie van de Posten tot een halve Myl van Ratzenburg afgevoerd werden; alwaar ook de Troupen, welke aldaar blyven, tot op den volkomen Uittocht uit het Land, die, gelyk boven is gemeld, ten langsten binnen 14 dagen na de Ratificatie staet te geschieden, zullen substitueeren.

V. Wy-

V.

Wyders is vergeleken, dat alle Hostiliteiten wederzyds van den dag der Ondertekening des Tractaats zullen ceffieren; ook boven d'Opflag, van de Koninglyke kant reeds in de voorige Maand Augustus geintimeerd, geene nieuwe noch verdere Oplaagen uitgeschreeven, of wyders door Gelderactien 't Land het geringste afgevorderd; niet minder by den Astocht goede Ordre en Discipline van de Koningl. Generaliteit gehouden, en, zo iemand in tegendeel handelt, daar over behoortlyk gestraft werden.

1693.
October.

VI.

Dat zyne Koningl. Majesteit zig in 't Saxon-Lauwenburgse Successie-werk op geenerlei wyze tegen 't Doorluchtige Huis van Brunswyk Lunenburg via Facti zal vermengen; veel minder 't zelve in 't Bezit, 't zy direct of indirect, turbeeren; maar de Zaak t'eenemaal aan den uitslag van Rechten bevolen laten.

VII.

Dat de hooge Mediatie belooid heeft, de Guarantie over dit Tractaat over te neemen, ende, casu eveniente, fideliter te praestieren.

Ter Oirkonde dezey zyn van dit Vergelyk vier Instrumenten vervaardigd, door de Ministers en Raaden, van beide de zyden daar toe gevolmachtigd, ondertekend, en met hunne Zegels bekrachtigd; ook afgesproken en beloofd, dat de Ratificatien daar over binnen drie dagen tegen malkander uitgewisseld, en door zyne Vorstelyke Doorluchtigheid den Heer Hertog Georg Wilhelm, uit den Naam van 't Doorluchtige Huis van Brunswyk-Lunenburg Zel en Hanover afgevaardigd zullen werden; daar benevens in de Naam van de gezamentlyke hooge Heeren Mediateurs door hunne Ministers, daar toe gecommitteerd, by wege van ieders speciale Acte toegezegd en versproken, dat d'Instrumenten van Guarantie, over dit Vergelyk gestipuleerd, binnen zes Weken bygebracht, en van gelyken aan de Ministers, door de hooge Contrahenten daar toe gevolmachtigd, geextradeerd zullen werden. Aldus gedaan tot Hamburg, den 9 October 1693.

*Reveantlan.**Eerenschild.**Plessen.**Jessen.**Fabritius.*

Deze Artykelen wierden te goeder trouwe nagekomen; de Vestingwerken van Ratzenburg, die het Huis van Brunswyk zeer swaate sommen geldts hadden gekoft, en maar even voltooid waren, t'eenemaal geslecht; en de Deensche Troupen, benevens d'Artillery en alle verdere krygsrusting, te rug gezonden: vervoegende zyne Majesteit zich wyders weder na

1693. *October.* Kopenhagen , daar hy den 22^{den}. der Maand aankwam , en de Franschen Ambassadeur des anderendaags.

VRANK-
RYK.
Gebrek
van Graa-
nen.
(z. Ziet
Pag. 208.

HET gebrek van Graanen groeide door het gantsché Koningryk van dag tot dag vast aan , en voornaamentlyk te Parys , niettegenstaande alle de voorzorgen die men daar tegen had aangewend: en de (a) Koninglyke Ovens , oppgericht om 'er , onder de bestiering van Monfr. de Pilles , Brood tot een redelyke prys voor het slechte volk in te bakken , dienden eer om den nood openbaar te maaken , als om 'er een hulpmiddel toe by te brengen. Men had wel voorzien , dat , als men dit Brood stond uit te deelen , waar af den 20^{den}. der Maand een aanvang gemaakt moest worden , de toevoeying zeer groot zou weezen , en derhalven zorg gedraagen om d'onheilen , die daar uit konden spruiten , te voorkomen: doch alle de schikkingen , ten dien einde beraand , waren niet bekwaam om de wanorders te verhinderen. Dit bleek op den eersten dag der uitdeeling; zynde het gedrang zo groot , dat 'er ettelyken , onder de voet geraakt , byna dood getreden wierden , en veelen zonder brood weer heen moesten gaan. 's Anderendaags ging het noch arger; rottende eenige muitelingen te samen , om de Koninglyke Ovens om ver te haalen : en twee of drie honderd Wyven vloogen na het huis van Monfr. de Pilles , gooiden de glazen in , en zouden het ongetwyfeld overveldigd en geplonderd hebben , indien de Gerechtsdienaars , derwaarts gecommandeerd , het niet en hadden belet. Ja het sief zo hoog , inzonderheid den 27^{den}. wanneer 'er twaalf personen in het gedrang dood bleeven , dat men voor een geheel oproer begon te vreezen : weshalven , om te trachten dussdanige wanorders voor te komen , de Wachten aan de vyf oorden , daar het Brood uitgedeeld wierd (aan de Louvre , op de groote plaats der Tuilleries , in 't Hof van Luxemburg ; in de Straat *la Rue d'Enfer* geheeten , en tegen over de Bastille) verdubbeld wierden , en de Koning zich persoonlyk in zynen Raad van Staat vervoeigde , alwaar het volgende Arrest wierd beraand.

Arrest van des Konings Raad van Staat, behelzende dat het Brood, door order van zyne Majesteit tot onderstand der Armen gebakken, in elke Parochie van Parys uitgedeeld zal worden.

1693.
October.

DE Koning van meening zynde geweest de Armen van zyne goede Stad en de Voorsteden van Parys te verlichten, had een dagelyksche uitdeeling van honderd duizend ponden Brood verordend, tegen twee stuivers het pond, zynde een prys ver beneden de geene tot de welke het op de Markten en by de Bakkers verkocht word: maar zyne Majesteit is geïnformeerd geworden van d'abuisen en wanorders, die 'er dagelyks in d'uitdeeling van het gemelde Brood worden begaan; mitsgaders dat verscheidene welgestelde lieden, die het niet van nooden hebben, willende hun voordeel by de goed koop doen, een groote menigte 'er af wegslepen, niet alleenlyk tot hun onderhoud, maar ook om het weer te verkoopen, en 'er handel mee te dryven; waar door dan veroorzaakt word, dat de rechte Armen en Behoeftigen het niet konnende krygen, hunne tyd en dagloonen verliezen, en niet geholpen worden: In het welke het noodzaakelyk zynde te voorzien, heeft *Zyne Majesteit, zynde in zynen Raad*, geordonneerd, en ordonneert mits dezen, dat d'uitdeeling van het Brood, verordend tot onderstand der Armen van zyne goede Stad en Voorsteden van Parys, in het toekomende gedaan zal worden door de Priesters, en andere barmhertige Persoonen, in elke Parochie van de gemelde Stad en Voorsteden van Parys, te beginnen op Saterdag, den een-en-dertigsten der tegenwoordige Maand October, honderd duizend ponden Brood daags, tegen twee stuivers het pond, te verdeelen onder de Parochien. Verbiodende zyne Majesteit aan allerhande persoonen, om wat oorzaak en onder welke voorwending het ook mag weezen, de gemelde uitdeeling te stooren, of eenige samenroeping ten dien einde te maken, op straf van het leven. En gebiedt zyne Majesteit aan d'Officiers van de Politie, de hand aan d'uitvoering van het tegenwoordig Arrest te houden; 't geen overal, daar het van nooden is, gepubliceerd en geaffigeerd zal worden: op dat 'er niemand ignorantie of pretencie. Gedaan in des Konings Raad van Staat, zynde zyne Majesteit tegenwoordig, gehouden te Versailles den negen-en-twintigsten October 1693. Getekend P H E L I P P E A U X.

Eenige dagen te vooren had de Kamer der Vacatien het volgende Arrest, tot weering der Bedelaary en onderhoud der rechte Armen in de Steden en ten platten lande, doen afkondigen.

Be.

1693.
October.

Besluit, genomen in de Kamer der Vacatien, behelzende een Reglement by provisie tot onderhoud van de Armen ten platten Lande. Geëxtraheerd uit de Registers van het Parlement.

N Ademaal het geen, 't welk aan 't Hof in de Kamer der Vacatien door des Konings Procureur Generaal is gepresenteerd geweest, dat de Declaratie van zyn Majesteit, welke geordineerd had dat men algemeene Hospitaalen in alle considerabele Plaatsen zou openrechten, niet door 't gantsche Ryk is in 't werk gesteld geweest; en dat de Hospitaalen, die reeds ingesteld waren, daar door opgepropt zyn geworden van een menigte van Armen, welke van andere plaatsen aankomen, en nog meer dit jaar, in 't welk den Oogst in alle de Provincien niet even goed is geweest; en dat ondertusschen de Schooijers en Bedelaars, welke zich tot dat leven begeeven, niet zo zeer uit nood, als uit ongebondenheid en luiheid, dit tot een pretext neemen, om hunne ongerogeldheden te continueren, waar door zy veele ongelogentheden veroorzaken, inzonderheid ten platten Lande: waar op hy verzocht heeft dat de Kamer daar in wilde voorzien, volgens de Besluiten door hem in geschrift opgesteld, die hy op de Tafel heeft laten leggen; welke Besluiten, na dat des Konings Procureur Generaal gereireerd was, ingezien, en de materie in deliberatie gebracht zyde: Zo is 't, dat de Kamer, recht doende op de Besluiten van den Procureur Generaal des Konings by provisie, verwachtende inmiddels de ordres welke men den Koning ootmoediglyk bidden zal te verleenen, tot oprichtinge van algemeene Hospitaalen, geordineerd heeft, en ordineert mits deezen: Dat alle de arme Bedelaars, en die tegenwoordig niet in staat zyn om hunne kost te kunnen winnen, gehouden zullen wezen zich binnen een Maand na de publicatie van dit tegenwoordig Arrest te begeeven na de Parochien, daar zy gebooren zyn: Verbiedende haar te schooijen en om een Aalmoes te bidden, na dat die tyd zal verstrecken zyn, op poene van, zo wel Mans als Vrouwen, acht dagen lang in de naaste gevangnissen opgeslooten, en aan de Kaak gezet te worden; op het Proces Verbaal der Officiers die haar in hechtenis genomen hebben; en voor de tweede reis, op poene van de Galeyen voor drie jaaren tegen sterke Manspersonen en Jongens boven de 16 jaaren oud; Geesseling en de Kaak op differente Marktdagen tegen de Kreupelen, en de Vrouwen die niet swanger zyn; en Geesseling tegen de Jongens boven de 12 jaaren, die bekwaam zyn om eenig werk te kunnen doen. Verbiedende uitdrukkelyk aan alle personen, haar niet meer dan eenen nacht te herbergen, op poene van tien ponden boete, en nog grooter, zo iemand daar tegen doet. Ordineert wyders, dat de geenen, die kreupel, of van qualen, die ongeneeslyk schynen, bevangen zyn, in de naaste ge-

mee-

Deene Gasthuizen zullen gebracht worden: bevelende aan de Administrateurs haar daar te doen inneemen op de Attestatien der Pastooren, Rēchters, en Procureurs-Fiscaals der gemelde Parochien, en haar te doen spyken en onderhouden gelyk de andere Armen.

1693.
October.

. Dat in de hemuude Steden, alwaar verscheidene Parochien zyn, de Pastooren, Kapellaaenen, Ouderlingen, en de voornaamste Inwoonders van een ieder der gemelde Parochien, den eersten Zondag na de Publicatie van dit tegenwoordig Arrest zullen vergaderen, om, zo als zy 't best geraden zullen vinden, zorg te dragen voor het onderhoud van alle de geenen in de Parochie, die zy zullen oordeelen dat het noodig hebben, van den 20 November af tot aan den 20 Juny des toekomenden Jaars 1694. en dat zy tot dien einde een Lyste zullen maken, beneffens een opstel van de somme die nodig zal zyn tot onderhoud der gemelde Armen, mits die te vermeerderen of verminderen volgens den prys van 't brood, en van 't geene een ieder van de andere Inwoonders der Parochie daar toe naar zyn vermogen zal moeten contribueeren, ingevalle hy niet goedwillig een raisonnabele presentatie in de gemelde Vergadering doet.

. Dat in de andere Steden, daar niet meer dan eene Parochie is, en in de Burgten en Dorpen, de Regters in 't byzyn van den Pastoor, den Procureur-Fiscaal, den Syndicus, en twee Inwoonders, die door de anderen, in 't uitgaan van de groote Misse, den eersten Zondag na den ontfangst van dit tegenwoordig Arrest zullen genomineerd worden, een Rolle zullen maken van de geenen die onderstand van nooden hebben wegens hunnen onderdom, swakheid, of groot getal van Kinderen daar zy mede belast zyn, (welke Rollen in 't vervolg vermeerderd zullen kunnen worden, in cas van 't sterven of ziekte van de Vaders des Huisgezins, of andere toevallen) mitsgaders een Lyste van de somme die het brood, of andere onderstand, welke men absoluut tot hun onderhoud zal noodig oordelen, bedragen zal, van den 20 November tot den gemelden 20 Juny inclusive.

. Dat by provisie, en zonder zulks in consequentie te trekken, alle Persoonen, zo Kerkelyken als Wereldlyken, alle Gilden en Corporatien, zo seculiere als reguliere, hebbende goederen in de gemelde Parochien, uitgezeid de Hospitaalen, daar men de Gastvryheid actueelyk exercceert, en de Pastooren welke haar bescheiden deel ontfangen, contribueeren zullen tot de betalinge van de gemelde somme; te wecten, de geenen welke de schatting van een stuiver per gulden, van de twee derden van 't geene zy aan vaste goederen in de gemelde Parochie bezitten, niet betalen; en belangende de goederen die niet vast zyn, volgens de zelfde Quotifatie van twee derden na drie jaren geëxpiterd; en zo 'er zodanige niet zyn, volgens de taxatie die door de bovengenoemden, zo billik als 't haar mogelyk is, zal gedaau worden; en ten opzichte van de geenen die op de schatting staan, uitgenomen

1693.
October.

de geenen die als Armen daar toe zyn geëmployeerd, volgens de bylyklic proportie, die men maken kan van hunne goederen, en de fommen waar op zy gequoteerd staan in de Lysten der Schattingen.

Dat alle de geenen, die begreepen zyn in de Rollen, welke tot Onderhoud der Armen zullen zyn gemaakt, hunne Pachters, ja zelfs de Judiciaire Pachters van gearresteerde Landen, gehouden zullen zyn hunne Quote te betaalen van veertien dagen tot veertien dagen per advance, in handen des geenen die genommeerd zal zyn door de geenen welke de Rollen hebben gemaakt; en de Quitantien, welke wedergebragt zullen worden van de betalingen, zullen aan de Pachters verpacht worden tot den prys van hunne Pachten: 't welk ook opzicht zal hebben op de Judiciaire Pachters; zullende de Commissarissen der reële benaderingen gehouden zyn de Quitantien daar van te ontfangen, welke aan haar zullen verpacht worden, in de kosten van hare rekeningen. En zo de geenen, die aldus getaxeerd zyn, niet precys binnen den gemelden tyd betalen, zullen zy daar toe gedwongen worden, uit krachte der gemelde Rollen, ja zelfs tot een dubbelde betaling in de volgende veertien dagen.

De Rollen, door den Rechter getekend, zullen zonder eenige formaliteit executoir zyn, door den eersten Sergeant der Justitie, die gehouden zal wezen alle de Executien te doen, welke hem belast zullen worden door den gezetten Ontfanger, op pene van afzetting.

In alle de gemelde Steden, en andere Plaatsen, zullen de geenen, die de Rollen gemaakt hebben, alle Zondagen na 't eindigen der Vesperen, gedurende den gemelden tyd, te samen komen, om aan den minstbiedenden wegens de leverantie van 't brood, 't geen weg gegeven zal worden, het bod toe te slaan, en te bezorgen alles wat het onderhoud der Armen en de nakominge van de gemelde Rollen betreft.

Zo 'er eenige klagen ontstaan over de Quotifiatien, zullen zy aangebracht worden by den Licutenant Generaal van de voornaamste Koninglyke Stoel der Provincie; behoudelyk nochtans dat het zy na dat de somme, welke de Quotifatie gedurende zes Maanden zal bedragen, in handen van den Ontfanger zal zyn betaald, en de Quitantie daar van medegebracht.

De gemelde Licutenant Generaal zal daar in voorzien door een simpele Ordonnantie, welke gemaakt zal worden op de Conclusien van den Substituit van 's Konings Procureur Generaal, acht dagen na dat het Request bekend gemaakt zal zyn aan hem, of aan den Procurcur Fiscaal der Parochie, alwaar de Quotifatie is gemaakt; dewelke aan den gemelden Substituit van den Procureur Generaal des Konings van den voornaamsten Stoel de instructie zal geeven, die noodig zal geoordeeld worden door de geenen welke de gemelde Quotifatie hebben gemaakt, om zich te defendeeren.

En

En ingevalle dat 'er Appel aan 't Hof mocht gedaan worden van de ordonnantie des Rechters die de Quotifatie heeft geconfirmoerd, zo zal dat Appeldaar niet mogen aangenomen werden, dan na dat alvorens de Appelleerder zes Maanden van den gemelden Tax zal hebben betaald, waar van hy Quitantie zal moeten toonen; en de Substituit van den gemelden Procureur Generaal des Konings in den gemelden Stoel zal hem de Memorijen toezenden die aan hem in de eerste instantie zyn geadresseerd, om zich wegens het Appel te verweeren.

1693.
October.

Belast aan alle de Armen, die sterk en bekwaam zyn, te werken, t'allen tyde dat zich gelegenheid daar toe zal presentceeren. Verbied zeer uitdrukkelijk haar eenig onderhoud te geeven, wanneer daar ter plaats Werk is, waar mede zy behoorlyk hunne kost kunnen winnen;

Ordonneert, dat 'er, zo veel als 't mogelyk is, in alle Plaatsen aan de Vrouwen en Kinderen een middel om te werken zal geeven worden, mits, dat zy van haar verdienst weer zullen uitkeeren den prys van 't Vlas of Wol, &c, dat men haar tot dien einde zal geeven hebben.

Belast aan alle de Officiers der Justitie, dat een ieder ter goeder trouwe alles, dat nodig is, zal doen tot het uitvoeren van dit tegenwoordig Arrest, zonder kosten; en aan alle de Substituiten van den Procureur Generaal des Konings in de Balliages en Seneschaalschappen van 't Resfort, het zelve te doen publiceeren, affigeeren, en registreeren, oyer al waar 't noodig zal zyn, en ook Copyen daar van toezenden na alle de Jurisdicdien en Gerechtshoven van hun district, en het Hof gestadig kennis te geeven van de vlyt die zy hebben aangewend.

Gedaan in 't Parlement, in de Vacatie den 20sten October 1693.
Getekend.

DONGOIS.

Om in dit gebrek van Graanen te voorzien, (en mogelyk mede om andere zaaken te verhandelen, immers gelyk ten Hove voorgegeven wierd,) had de Koning ook zels voor eenigen tyd Monr. de S. Olon in Ambassade aan den Koning van Marocco gestuurd; en doze, ten einde het gemoed van dien Ongelooyigen Vorst daar toe te beweegen, de volgende Aanspraak in de Spaansche Taal gedaan.

Gezantschap aan den Koning van Marocco om Graanen te bekomen.

1693.
October.Admiraal
de Tour-
ville komt
mer een
gedeelte
van de
Fransche
Oorlogs-
vloot we-
der te
Brest.
[a] Zie
Pag. 30.

De Maarschalk de Tourville, die, na zyne gelukkige expeditie tegens d'Engelsche en Hollandsche Smirnasche Vloot, waar af wy (a) elders hebben gesproken, noch een anderen slag gemeend had te doen, hebbende zich ten dien einde (na dat hy een Esquadre tusschen Gibraltar en Malaga had gelaaten) in het begin van de Maand Augustus op de Spaansche Kusten, en den 10^{den}. voor Barcelona vertoond, met het voorneemen van die Plaats te water bezet te houden, terwyl de Marquis de Noailles, die in Catalonien commandeerde, de zelve te land belegerd zou hebben, stak met de gantsche Fransche Oorlogsmacht (ter oorzaak dat den aanflag geen voortgang kon nemen, alzo de Maarschalk de Noailles, ten tyde dat den Hertog van Savoyen Sté Brigitte belegerd had, en de Franschen derhalven in groote bekommeing voor Pignerol waren, twee achtervolgende Couriers had gekreegen, met order om acht duizend man van zyn Leger af te zonderen, en de zelve in aller yl na Piemont te doen marcheeren) weder onder zeil, en liep in de Haven van Toulon; van waar (na dat hy zich op nieuws van eenige leeftocht had verzorgd, en ettelyken zyner Schepen laaten kalfateren) den 14^{den}. September weer in zee gesteecken zynde, vervoegde hy zich met een gedeelte der gemelde Vloot op den 21sten. October te Brest: gelyk, benevens meer andere omstandigheden, uit het onderstaande Journaal gezien kan worden.

HEt Schip *de Koninglyke Zon*, den 14^{den}. September van Toulon uitgelopen, om na d'Eylanden van Hieres te gaan, vervoegde zich vyf-en-dartig anderen by het zelve; en zouden dezen van een grooter getal zyn gevolgd geweest, indien 'er den Admiraal nog een dag of twee vertoefd had. Dog de Wind den 16^{den}. Oost geworden zynde, en tegen den middag opstoeckende, liet men het Topzeil vallen, om des anderen daags morgens zell te gaan. Den 17^{den}. deed men voor dag de Seinschoot om te vertrekken; en ten negen uren quam men voor Toulon, daar men agter den hoek ging leggen, om d'andere Schepen in te wagten: dog daar waren 'er maar twee die de Ree, laycende, konden verlaaten; noemde Monfr. de Chateaufrand met de *Royale Louis*, en andoren die in de Haven gereed lagen, daar blyven, dewyl hun de Wind regt tegen was. Twee uren daar na ging men voort, en avanceerde het overige van den dag tot 's avonds

ten

1693.
October.

ten tien uren over de twintig mylen, wanneer het stil wierd. De Wind was tot den 19^{den}. wanneerze West liep, veranderlyk, en noodzaakte ons te laveeren; 't geen ons echter niet belette de Gulf van Lion te passeeren. 's Morgens wierd men de Hoogtens van Rosfesge waar; en de Maarschalk de Tourville deed in de plaats van de Admiraa's Vlagge, om te beletten dat die van 't Land ons zouden kennen, een Witte Wimpel van de Grootte-Mast waaijen; gelyk Monfr. de Gabaret van de Fokke-, en Monfr. de Villette van de Bezaans-Mast, mede lieten doen. Tegen den avond waren wy voor de Baay van Palermo, wanneer de Maarschalk aan Monfr. de St. Pierre, Lt. van de *Koninglyke Zon*, beval de *Invincible*, in de plaats van Monfr. Morond, die ziek tot Toulon was gebleeven, te gaan commandeeren. 's Nagts en den 20sten. vorderde men, ter oorzaak van de stilte, by na niets. Uit een Genueese Tartaan, van Alicanten komende, verstond men, dat den Admiraal Papachin met de Spaanse Schepen en Galeyen noch tot Porto Mahone lag. Den 21sten. 's morgens, wierd het Fregat de *Heroine* gecommandeerd, om drie Oorlogschepen, die daags te voren gesjoud hadden, te recognosceeren; wanneer men het Monfr. de Cœlogon, en twee anderen, aan de Eilanden van Hieres gebleeven, bevond te wezen: die zig de volgende nacht by ons voegden. Den 22sten. waren wy dwars van Barcelona, ter zyde van Montjoui, van waar men een zwaars Rook zag opgaan, waarschynelyk om bekepd te maken, datze een Vloot in Zee zagen. De Wind den 23sten. uit den Zuid-Oosten beginnende op te steeken, en eindelyk zeer sterk werdende, was de Vloot gedwongen alles, behalven het groot Zeil, in te nemen: dog Zuid-West zynde geloupen, en den 24, 25, en 26sten. aanhoudende, was 'er niet een Schip, welkers Zeilen niet gescheurd, of de Stengen geschoten waren. Dat van onze groote Mast scheurde op vyf à zes plaatsen tegelyk, zulks dat men een ander moest nemen. Ondertusschen geraakten wy, zonder het by na te wecten, by de Kaap van Palle. Den 27sten. kregen wy de uiterste Eilanden aan Ly; en de Maarschalk zond het Schip de *Capable*, dat zyn grootte Mast had verloren, alstoen weder te rug na Toulon. Ten zelve dage verstond men uit een Schip van St. Malo met 30 stukken, van Terreneuf met Bakkeljau komende, dat 'er negentien Engelse Schepen tot Canada zynde gekomen, drie Oorlogschepen van de gemelde Natic hem tot in de Straat van Gibraltar hadden vervolgd; doch dat hy het eindelyk, na dat hy in de nacht met een van dezelve eenigen tyd had gevogten, was ontkomen. De stilte, die ons den 28, 29, en 30sten. bybleef, beschikte ons meer tyd, als wy wenschten, om den Berg van Roeland en 't Eiland van dien naam, zes mylen van Alicanten gelegen, te beschouwen; dog vonden 'er niets aan te zien, als een groote Kloof in den top, die altyd, aan wat zyde de Berg van iemand is, kan gezien werden. Zy verthoont zich als een kruiskozyn van

1693.
October.

van een huis; en de Fabel-Chronyken hebben 'er den naam van *Roulands Swaardslag* aangegeeven, door betrekking tot de groote daaden van dien vermaarden Held. 't Schip de *Contant*, den 18^{den}. van Toulon vertrokken, voegde zig den eersten October by ons, met ryding, dat Monfr. de Chateaufrenaud den 19^{den}. stondt volgen. Wy passeerden Caap de Gat den 3^{den}. October; waren den 4^{den}. dwars van de hooge Bergen van Grenade; en wierden door de sterke Ebbe, die men aldaar heeft, achtiën mylen voortgedreeven, zonder dat men het bespeurde, alzoo het deisig weer was. Wy zeilden den 6^{den}. met een slap koeltje uit den Oosten langs de Kust voort; en den 7^{den}. bragt de *Heroïne* een Algierfen Rover by ons, dien men, als met haar niet in oorlog zynde, liet gaan, na dat den Admiraal hem eenig Touwerk bygezet had. Dezelve verstaande, dat wy na een goede wind verlangden, om de Straat te passeeren, zeide: *Ik zal deze nacht met u zeilen; want onze Kust van Barbaryen is met wolken bedekt: en deze wind, die slapjes begonnen heeft, zal wel haast helder opkoelen; gelyk ook waarlyk geschiedde, wanneerwe noch geen vier mylen van Gibraltar waren: invoe-gen dat wy 's avonds ten 10 uuren door het Naauw geraakten; den 8sten. de Portugeefche Kust in het gezicht kregen; den 9^{en}. de Kaap St. Vincent passeerden; en ons den 10^{den}. by giffing vyf-en-vyftig mylen bewesten Lisbon rekenden. De volgende zes dagen viel 'er niets zonderlings voor: maar den 17^{den}. geraakte men op het zien van 47 Zeilen, daar wy maar 43 sterk waren, in bedenken, of 'er ook een andere Vloot by d'onze mocht zyn; wierd de Bloedvlag uitgeteeken, en Sein gegeeven om jacht te maaken; doch alles gecontramandeerd, wanneer men uit den Capitein van een Hollands Schip, dat van Rotterdam na Port à Port ging, verstond, dat de Vyandlyke Vlooten in hunne Havens waren. Den 19^{den}. ging het Schip de *Diamant* in de vroege morgenstond de Hoogrens van Peumark recognosceeren. Men avanceerde met een Z. O. Wind vyf mylen in een uur; de Seinen om de Schepen, na Rochefort en Port-Louis gedefineerd, van ons te doen scheiden, wierden gegeeven; Monfr. de Gabaret op d'artien schoten met zeven beantwoord; en wy kwamen des anderendaags namiddags, ten 2 uuren, by de swarte Steenen, vier mylen van Ber-raume, ten Anker.*

ENGE-
LAND.
Parlement
geproro-
geerd.
[2] Ziet
Pag. 91.

HET Parlement, de (a) laatste maal tot den 13^{den}. Octo-ber opgeschort, wierd nu weder door de volgende Proclamatie tot den 5^{den}. November aanstaande, wanneer men staat maakte dat de Koning weer te rug in zyn Ryk gekomen zou weezen, geprorogeed.

*By den Koning en de Koningin.**Een Proclamatie.**Begeernde de Opwachting van de Leden van beide de Huizen
van het Parlement.*1693.
October.

M A R I A. R.

W Y, begeerig dat de Leden van beide de Huizen bekwame kennis mogen hebben van den tyd, op welke hunne Opwachting in het Parlement verreefcht zal wèzen, op dat zy hunne zaaken zodanig schikken, dat een volle Vergadering by een mag komen, hebben op advys van onzen Geheimen Raad nodig geoordeeld, deze onse Koninglyke Proclamatie in het licht te geven; hier by verklarende ende publiceerende onse wil ende begeerte, dat ons Parlement van den dertienden dag van October naastkomende (tot welken dag het zelve nu geprorogeed is) verder tot Donderdag, den vyfden November aanstaande, geprorogeed zal werden; tot volbrenging van welke Protogatie wy alleen de Opwachting van zulke Leden, als in ende omtrent onze Steden van Londen en Westminster zyn resideerende, zullen afwachten. Ende, aangezien ons oogmerk is, dat onze voorz. Huizen van 't Parlement niet alleen op den voorz. vyfden November naastkomende zullen verzamelen; maar ook tot het depefcheeren van verscheidene wichtige ende importante Affaires zitten, belasten ende begeeren wy derhalven op alle de Geestelyke en W ereldlyke Lords en de Ridders, Burgers en Stedelingen van het Euis der Gemeenten; zervolgens op den vyfden dag van November aanstaande te verschynen.

Gegeven in ons Hof te W ithal den 8ten. October, 1694: In het vyfde Jaar van onze Regeering.

God bewaare den Koning en de Koningin.

Den 12^{den} der Maand deed de Ridder William Ashurst, by meerderheid van stemmen tot Lord Major van Londen verkoozen, d'onderstaande Aanspraak aan de Vroedschap der gemelde Stad.

Harangue van den Ridder William Ashurst aan de Vroedschap van Londen.

Myns Heeren,

I K ben zeer gevoelig van d'ecre, welke Gy-lieden My hebt aangedaan, met My op te leggen deeze gewichtige bedieninge, dewelke Ik wanhoopt tot U-lieder genoeg te zullen konnen waarneemen:

K k

maar

1693.
October.

maar ik zal niet manqueeren na te volgen mynen Eerwaarden Predecessieur, en in 't bewind van alle publyque zaaken inncemen het advys van myne mede-Broederen van 't Hof der Aldermans. En niet alleen dat, maar myn Herte en myn Huis zullen zonder opzicht van partyen ofte eigen belang open staan voor een iegelyk Burger, die eenige regtmatige klagte, of eenige zaaken voor 't welwezen van deze Stad, ofte voor de behoudenis en d'eere van de tegenwoordige Regeering, heeft voor te dragen.

Myn Heeren,

Laat my toe, dat ik U L. ernstiglyk vermane tot onderlinge eenigheid en eendragt in het verdedigen van deze tegenwoordige Regeering: want alle de onheilen, die sedert veele jaaren ons zyn onvergehoemen, zyn ontstaan door onze verdeeldheden; en alle de zeyen van Religie en Vryheid is aan ons door deze Regeering ook weder hersteld. En wanners wy het oene moeten verliezen, moeten wy het andere af staan: want Pausdom en Slaaverny zyn het noodzakelyk gevolg van noch een revolutie. Ik kan niet nalaten gewag te maken van een behendige streck, eenigen tyd herwaarts gepractizeerd, om de geenen, welke de Regeering allermeest toegedaan zyn, inhabil te maken om dezelve te kunnen dienst doen, door hen te brandmerken met den naam van Republicaanen. Dit is onlangs zo zeer in gebruik geweest, dat sommigen zich niet ontzien hebben een valschen Eed te sweeren om hun oogmerk te bereiken.

Ik weet niet eigentlyk, wat het is dat Gy Lieden van my verwacht: maar dit weet ik, dat ik U L. meer of minder zal dienstig zyn, na mate van de wysheid en kloekmoedigheid die God my geeft. En indien een iegelyk van ons wilde voornemen zyn leeven te verbeteren, zoude zulks het eenigste middel zyn om de oordeelen, die ons van wegen onze abominabele godloosheid over 't hoofd hangen, af te wenden, en ons onder deze Regeering gelukkig te maken: 't welk God ons verleene.

Engelsche
Admiralen
over
het onheil
van de
Smirna-
sche Vloot
geëxami-
neerd.

Doch om van gewichtiger zaaken te spreken. d'Admiralen Killegrew, de Eaval, en Shovel, welke de geëficierde Vloot de voorgaande zomer hadden gecommandeerd, mitsgaders de Vice-Admiraal Rooke, die het gebjed had gevoerd over het Esquadre gedefineerd na de Middellandsche Zee, en eenige dagen te vooren een Journaal wegens die rampzalige Tocht aan den Raad ter hand gesteld, na verscheidene maalen voor den zelve te zyn verscheenen, op dat men mocht weten aan wien men het onheil, de (a) Smirnasche Koopvaarders overgekomen, te wyten zou hebben, kreegen nu op den

(a) Zie
89. 30.

27ten. der Maand order om binnen vier dagen schriftelyk op de volgende drie Artykelen t'antwoorden. 1693.
October.

I. Waarom zy niet een Vaartuig na Brest hadden gezonden , om zekerheid te hebben of de Fransche Vloot in zee was , of niet.

II. Waarom zy het bericht van een Kaaper , die hen was komen waarschouwen , dat hy de Fransche Vloot had zien passeeren , hadden verwaarloosd ; of ten minsten , waarom zy hun best niet hadden gedaan , om te weeten , of het waar was , of niet.

III. Waarom zy (na dat ze dertig mylen Noord-West van Heifand Krygsraad hadden gehouden , en belootten , dat ze noch twintig mylen verder met den Admiraal Rooke zouden zeilen ; tot teken van de scheiding der Vlooten een blaauwe vlag van de groote steng laten waaijen , en vyf kanonschooten uit het Admiraals Schip laten doen) zulks niet hadden achtervolgd , noch voor hunne scheiding een anderen Krygsraad gehouden ; dewyl ze order hadden om zich niet van de Smirnaische Vloot af te zonderen , voor dat men ze volkomentlyk in veiligheid kon oordeelen.

Vervolgens wierden d'orders , welken de Commissarissen der Admiraliteit aan de gemelde Admiralen hadden gegeven , geleezen , ten einde de zelve te confronteeren met het Journaal , 't geen men hen van hunne Reis afvorderde : by welke gelegentheid iets kwam voor te vallen , 't geen een groot gerucht maakte. De Burggraaf van Falkland , een der Leden van den Geheimen Raad , den Admiralen een zeker Papier , betreffende hunne zaak , voorgeleezen hebbende , liep de spraak door Londen , dat de gemelden Heer in het leezen een plaats , dienende tot de verdediging der Admiralen , had versweegen. Deze beschuldiging was te bitter , en het gerucht 'er af al te ver verbreid om 'er stilswygende over heen te treden. De Lord Falkland deed 'er zyn beklag over aan den Raad , die de zaak examineerde , den Lord ontschuldigde , en 'er het onderstaande Geschrift over liet afkondigen.

Aan 't Hof te Wisshal den 27ten. October.

Wegens de Heeren van den Geheimen Raad hunner Majesteit.

A. Angecien de Heeren Henry Killigrew , de Ridder Ralph Delaval en de Ridder Claudius Shovel , Admiralen van de Vloet hunner

1693. October. Majesteiten, gepubliceerd hebben, en het gerucht doen lopen, dat de Vicomte van Falkland, een der Heeren van den Geheimen Raad van hunne Majesteiten, lezende in den Raad een Papier, iets, 't welk voor hunne justificatie van belang was, overgeslaagen heeft; zyn de Heeren van den Raad, die zaak overwogen en geëxamineerd hebben, de, geperfuadeerd, en verklaaren, dat dit gerucht vals en schandaleus is: hoewel in 't Examen, dat men gedaan heeft, gebleeken is iets geschied te zyn, 't geen d'Admiraals in die dwaaling heeft konnen doen vallen. Door den Raad 'is geordonneerd, dat het bovengemelde gedrukt, en in de Gazette gemeen gemaakt werde.

WILLIAM BRIDGEMAN.

De Vice-Admiraal Rooke, trachtende zich te zuiveren wegens alles 't geen men hem te last mocht leggen, en te toonen hoedanig het zich waarlyk met de zaaken had toegedraagen, was te raade geworden een omstandig Journaal 'er af op te stellen, en had, gelyk wy hier voor gezegt hebben, het zelve aan den Raad overgeleverd. Doch zynde hier mee niet veruoegd, en willoende dat ook al de wereld van zyne onschuld overtuigd mocht weezen; wierd het gemelde Journaal, gelyk het hier ter neder gesteld word, met den druk gemen gemaakt.

Journaal van den Heer Ridder George Rooke, die, voor Admiraal, het Esquadre; gedestineerd na Cadix en de Middellandsche Zee, heeft gecommandeerd.

W Einige Menschen zyn zo gelukkig, dat ze zonder calange konnen leven; dog de Ongelukkigen zyn dat meest onderworpen. Ik bekên, dat het my hard zal vallen my zelve te regvaardigen: doch ik ben te vrede, gecondemneerd of vrijgesproken te worden; en zulks volgens het sentiment 't geen onze Vyanden van deze Actie zullen geeven. En by aldiên zy zeggen, dat onze retraite niet en is geschied als van een Zeeman en Officier, ik zal gerust zyn, en my zelve schuldig kennen. Hét volgende Relaks is een waaren opregt rapport van de Actie, niet alleen geapprobeerd by de drie Vlaglieden, maar ook by de meeste Capiteinen die het hebben gezien.

Maandag, den 24ten January 1693, op myn Landhuis zynde ontrent Cantelbury, ontving ik per Expresse een brief van de Heeren Com-

Commissarissen van d'Admiraliteit, ommyaanstonds naar de Stad te begeeven, en by haar te komen; het welke ik 's anderendaags dede: en voor haar compareerende, zeiden zy tegen my, dat het den Koning had belicfd my te noemen tot het commandeeren van het Esquadre Oorlogschepen, ten dienste van haare Majesteiten gedefincerd na de Middellandsche Zee; en dat ik my met alle mogelyke haast moest in postuur stellen om die Voyagie te aanvaarden.

Donderdag, den 12^{den}, wagte ik zyn Majesteit op tot Withal; zeggende, dat my d'Admiraliteit had geïnformeerd, dat het zyn Majesteits plaaisier was, dat ik de Schepen, welken hy van meening was na de Middellandsche Zee te zenden, zoude commandeeren; en hem derhalven onderdaniglyk myn opinie offereerende in consideratie: de Franschen konden en mogten zo sterk wezen in deze Zee, dat het Esquadre veel te swak was om zyn Majesteits Ecre te iustificeeren, en den Handel en Koopmanschap van zyn Majesteits Onderdanen, en haare Geallieerden, te defendeeren en te beschermen; en dat de swaigheden en periculen, die ik in deze Voyagie voor zag, zo groot en menigvuldig waren, dat ik myne eigene capaciteit, om door dezelve heen te raken, suspecteerde: dog dat ik my zeiven geheel aan zyn Majesteit offerereerde; verzoekende onderdaniglyk, dat hy altyd van myn Persoon geliefde te disponeeren, zo menigmaal als hy oordeelde dat ik kwaam was om hem te kunnen dienen, zonder my anders te considereeren; en dat ik dit tegen zyn Majesteit gezegt hebbende, my zoude prepareeren om te gehoorzamen; en indien hy my geliefde te zenden, dat ik zoude gaan, en hem en myn Vaderland dienen, op de beste manier als het my mogelyk waar. De Koning ordonneerde my hier op, dat ik hem 's anderendaags tot Kensington zou opwachten; alwaar ik bevond, dat het zyn Majesteits welbehaagen was, dat ik met die Voyagie zoude voortvaaren; en dat zyn meening was, dat wy met de Spaansche Vloot tot Napels zouden conjungeeren, beheffens eenige andere particulariteiten raakende den dienst; geevende wyders aan my directie om my te adresseeren aan de Heeren van d'Admiraliteit, tot het aansstellen van de Officiieren en het equippeeren van de Schepen, op de beste manier als de tyd konde permittieren: want ik bevond zyn Majesteits Antentic te wezen, dat wy in 't kort zouden t'zeil gaan. En voor de Admiraliteit over deze zaak verschynende, wierd ik van haar verzogt, schriftelyk over te leveren zodanige dingen als ik oordeelde tot het Esquadre onder myn Commando van nooden te zyn; het welke ik aanstonds in de volgende termen dede.

EDELE HEEREN,

In obedientie van Uwer Ed. ordre aan my, om schriftelyk zulke zaaken, als ik oordeele van nooden te zyn ten dienste van 's Esquadre van de Middellandsche Zee over te leveren, dien:

1693.
October.

I.

Ik offereere onderdaniglyk myn opinie, dat het Esquadre tot dezen dienst geapointeerd, veel te swak is om de groote effecten van de Natie te securreeren, wysgaande onder dit Convoy, veel min om de zelven te defendeeren tegen de Scheeps-macht, die den Vyand tegenwoordig prepareert in de Middellandsche Zee.

II.

Confidencorende, dat de eer en interest van dit Koninkryk zo veel deel heeft aan 't executeeren van dezen dienst; zo verzoeke ik onderdaniglyk, dat een andere Vlagman my mag werden toegevoegd, of ten minsten twee of drie bekwaame en ervaren Capiteinen, die capabel zyn om my te adviseeren, en in zaaken van belang te assisteeren, en ook om by eenig ongelukkig voorval op my te succedeeren.

III.

Verzoeka onderdaniglyk, dat een deugdzaam Persoon, die de Taal verstaat, mag worden aangesteld tot Secretaris; die bekwaam zy om, by al dien 'er enige disputen tusschen ons en den Spanjaard mochten voorvallen, de zelven te kunnen beslechten.

IV.

Ben ik van gevoelen, dat het absoluteyk nodig is voor dezen dienst, dat een goede quantiteit Provisie en Scheepsbehoeften met de Vloot mogen worden gezonden, en zulk geld of Credit als U Edelen zullen woudig oordeelen tot den dienst.

V.

Ik ben van gevoelen, dat een Bombaardeerschip en twee Bregantynen op deze Voyage dienst konnen doen. Dit is 't alles, dat ik kan bedenken, om in zulk een korten tyd te confidereeren op een zaak van een zo groote importantie en consequentie.

Den 24^{den} January, 1693.

getekend,

G. ROOKE.

Hier moet ik observeeren, dat de swarigheden van deze Voyage zo aanstootelyk waren by veele Menschen, dat diverse Officieren, welken, ik had aangesteld, zich excuserden, en deze Voyage refusorden. En het is kenbaar aan veelen van myne Vrienden, dat, by al dien ik my niet t'eenemaal aan des Konings welgevallen had geoffereerd, dat ik eerder den dienst, en alle voordeelen die ik hier by had te wagten, zoude hebben gequiteerd, als heen gegaan: doch dewyl ik niet kon werden geëxuseerd, resolveerde ik de Voyage te verwoorderen, met zodanige zorgen als een zaak, daar ik zulk een klein gevoel van hadde, vereischte.

Woensdag, den 15^{den} February 1693. O. S. ging ik naar Portsmouth.

alwaar de Koning 's anderendaags arriveerde, die my commandeerde de Vloot in postuur te brengen, om met d'eerste gelegenheid t'zeil te gaan. Ik vond de Schepen generaaljk niet bemand, en in manquement van Provisie en Scheepsbehoefsten: doch, op myne applicatie aan de Heeren van d'Admiraliteit, wierd alles by haar in ordre en in tyds verzorgd.

1693.
October.

Vrydags, den 24ten. O. S. ontving ik een Commissie van de Commissarissen der Admiraliteit, om haarer Majesteiten Schepen na de Middellandsche Zee te eommandeeren als Admiraal, met instantie om met d'eerste occasie van wind en weder de Reis te vervoorderen, mitsgaders diverse andere dingen behoorende tot dien dienst, en ook een geheime ordre om het bevel van t'zeil te gaan niet ter executie te stellen voor nader ordre.

Saterdag, den 18^{den}. Maart, O. S. ontving ik een ordre van d'Admiraliteit, om met d'eerste gelegenheid van wind en weder te zeilen na de Middellandsche Zee; en twee dagen daar na een andere, om vier-en-twintig dagen te Cadix te blyven leggen. De wind was Westelyk vier of vyf dagen. Ik had alle de Schepen volkomen bemand, en de meesten van het overgescheepte Volk betaald; mitsgaders alle de Provisie en behoefsten aan boord van ieder Schip gezonden, en ons in goed postuur tot de Voyagie gesteld: en hadden wy het geluk gehad van op dien tyd t'zeil te gaan, ik geloove, dat wy d'occasie zouden hebben gehad om de Koopvaardyschepen in securiteit in haare Havens te brengen, zonder eenige vermindering van den Vyand.

Vrydag, den 24ten. O. S. ontving ik ordre by een Expreffe van de Commissarissen der Admiraliteit om tot nader last in Spithead te blyven.

Zondag, den 7^{den}. May. O. S. arriveerden alle de Vlaggen en groote Schepen tot St. Heleens; waar na diverse Krygsraaden wierden gehouden, om de Vloot in zulken postuur te brengen, als konde strekken tot de meeste disavantage van den Vyand, en securiteit van de Negotie en Commercie der Geallieerden.

Saterdag, den 20ten. O. S. ontving ik ordre van den Commissaris van den Admiraal, om met het Esquader van haarer Majesteiten Schepen onder myn Commando, en de Koopvaardyschepen gaande na de Middellandsche zee, te zeilen in compagnie van de groote Vloot, leggende aldaar tot St. Heleens, en op ons scheiden zulken Cours te neemmen in onzen weg na Cadix, als de bygevoegde Admiralaals zouden goedvinden.

Maandag, den 22ten. O. S. wierd aan boord van de Britannia door de Vlag-Officieren Krygsraad gehouden over het zeilen der Vloot en de Rendezvous, en geresolveerd, dat de Vloot den 24ten. O. S. by aldien de wind goed was, onder zeil zou steeken, en het Esquader na de Middellandsche Zee tot 30. mylen W. S. W. van Heisant verzeilen,

1693.
October.

len; en zo de Fransche Vloot uit Brest gezeild was, alsdan te adviseeren wat mesures men sou neemen: en ingeval van quaad weer, wierd 'er een Sein gesteld, wanneer wy van de Vloot zouden scheiden.

Dingsdag, den 30sten. May O. S. ging de Vloot van St. Heleens en Spithead met een goede wind t'zeil.

Zondag, den 4^{den}. Juny O. S. 's morgens omtrent 6. uren, W. ten Z. ongeveer 30. mylen van Heiland, deeden de geconjungeerde Admiraals het Sein om zich van ons te spareeren; werdende by ons beantwoord: dog naderhand stil wordende, vervogde ik my aan boord van d'Admiraals, om te vernemen wat intelligentie zy hadden van Brest, en wat ze aldaar van de Fransche Vloot wisten: maar ik kon hier niet vernemen, dat 'er enig Schip geweest was in ons voor- by zeilen 't geen iets omtrent de gemelde Plaats ontdekt had. De Admiraals hielden Krygsraad; alwaar ik van resolutie was, dat de Vloot ons 20. mylen verder Zeewaart behoorde te brengen.

Donderdag, 's nagts ten 6. uren O. S. verlooren wy de Vloot uit ons gezigt: en hier is het dat ik met verbaasheid reflectie neeme over de wonderlyke directie van deze zaak: eerstelyk, dat de Vloot vier maanden tot Spithead gehouden is, om dat men niet wist hoe de Vyand zyn Dessen om trent het Toulonse Esquadre wilde dirigeeren; en ten anderen, dat wy hier op in 't laast van May en het begin van Juny t'zeil gingen, wanneer men met groote reden kon besluiten, dat niet alleen haar Toulonsch Esquader, maar ook haare groote Vloot van Brest, in zee zou weezen, en men niet wist tot wat deffen ieder van de zelve geappointeerd was. Derhalven zeg ik, dat het scheiden van onze Vloot in deze circumstantien en conjuncturen van tyden, na myne opinie, een zaak was strydende tegens alle menschelyke reden, en zoo ik denk, en met regt mag zeggen, d'oorzaak van het geheele ongeluk; gelyk uit het gevolg zal blyken. Ik kan geen pertinentter Relas geven, als de Cope van mynen Brief aan de Commissarissen der Admiraliteit, en het gepasseerde in den Krygsraad hier over gehouden aan boord van myn Schip.

Coppe van den Brief.

E D E L E H E E R E N,

Ik zende Capitein Martyn, voerende het Schip de Leeuwerik, om aan Uwe Ed: een Relas te doen van het ongelukkig succes onzer Voyagie. Den 15den. O. S. zynde omtrent 60. Mylen van Caap Vincent, vaardigde ik den Gemelden Capitein af, om voor onze Brandwagt mit te loopen naar Lagos Baay, ten einde zo veel kondschap, als het mogelyk was, van den Vyand te vernemen: dog in die nacht nader aan de wal hondende, als de Vloot deed, zo dreef by in stilte. 's Anderendaags smorgens ontdekten onze Brandwagten twee van des Vyands Brandwagten, waar op zy aar-
sondts

stonds jagt maakten. Na den middag geraakte de Chattam met een van 1695.
 dezelve, zynde een Schip met 70 Stukken, voor een korten tyd in ge- October.
 veegt; dog ziende acht à tien Zeilen meer onder de Caap; verliet by dit
 Schip, om my kondschap te geeven wat by ontdekt had: waar op ik Krygs-
 raad hield, alwaar wierd voorgesteld, of men de volgende nacht onze coors
 zou gaan, of byleggen, om 's morgens de sterkte van den Vyand verder te
 ontdekken; dog wierd ik hier in overstemd, also men inbracht, dat het
 Monfr. de Gabaret met vyftien à zestien Schepen zonder het Toulonsch
 Esquadrø wel kom weezen. Maar dewyl het klaarblykelyk was, te meer
 vermits een frische Noordelyke Wind ons gelegensheid gaf om onze Reis na Ca-
 dix voort te zetten, dat deze resolutie voor de zelve verderfelyk mocht zyn, en
 wy hier door mogten vervallen in een groot getal Vyanden, en dan mogelyk
 geen occasie zouden gehad hebben om het gevegt te ontgaan; liet ik, eer
 deze resolutie geteekend was, zes à zeven Capiteinen Richard, Fairbome,
 Myngs; Gardener, Smokke, Minister, en Schryver, die juist by geval
 aan boord waren, beneden roepen, en verzocht haar opinie; welke at-
 temaal overeen stemden met het geen boven beslooten was: waar op wy
 in de volgende nacht met sterk zeilen langs het Land beenen liepen; en di-
 verse Schepen van den Vyand in Lagos Baay noodzaakten haare Ankers te
 kappen. 's Morgens, voor den dag, voor Villa Nova zynde, wierd het
 stil; en wy zagen weder tien Vyandlyke Oorlogschepen met eenig klein
 Vaartuig by haar. De Oorlogschepen maakten met haare Boots voor de
 boeg alle haast om van ons af te geraaken; verbrandende eenigen van ha-
 re kleine Scheepjes, welken wy met onze Chaloupen namen. In een van
 de zelve badden ze Kruid gestrooid; waar mede omtrent twintig van ons
 Volk opvolgen. Wy namen ook een van haare Branders, die in onze
 handen viel, zo als by uit Lagos Baay retireerde. De Gevangenen, die
 wy hier in vonden, verklaarden, dat haare Esquader Oorlogschepen be-
 stond uit vyftien Schepen, waar onder drie Vlaggen waren, Mr. de Tour-
 ville, Vilette, en de Marquis de Nesmond, met veertig Ammunitie, Be-
 hoefst- en Koopvaardyschepen by haar, gaande na Toulon om Monfr.
 d'Erde te ontmoeten, en hebbende omtrent de Caap in stilte gedreeven,
 en haare Schepen in Lagos Baay met Water voorzien; wyders dat ze di-
 rectelyk na de Straat gingen, zonder de minste gedagte te hebben van
 ons te zullen ontmoeten: z geen ook waarschyndelyk scheen, wanneer men
 haare Schepen van Oorlog 's morgens zag retireeren, verlaatende en ver-
 brandende haare klein Vaartuig; waar mede wy zodanig waren inge-
 nomen, dat wy het contrarie, schoon wy ten laastten anders zagen, niet
 konden gelooven. 's Middags waaide de Zee-wind W. N. W. ten N.
 W. waar op wy langs de wal op den Vyand aan bielden; en hoe nader wy
 kwamen, hoe meer Zeilen wy ontdekten, tot tachtig toe: dog die in een
 linie gerangeerd op ons afkwamen, waren niet boven zestien à zeven-
 tien, met drie Vlagmannen, den Admiraal, de Vice-Admiraal van de
 Blaauwe Vlag, en de Schout-by-Nacht van de Witte. De Vice-Admiraal
 van

1693. van de Witte Vlag, ley het met vyf Schepen zeevaart over, om boven
 Oeber. ons, en onder de Koopvaardylus te geraaken. Het Gros van haare Vloot
 lag aan by, zo ver van malinander als wy konden zien; en de grootste Sche-
 pen, except eenige weinige, lagen het verste te loefwaert. 's Middags,
 ontrent 3 uren, zynde nog ongevaar vier Engelfche mylen van den Vy-
 and, stak de Vice-Admiraal van der Goës by, en zond zynen Lieute-
 nant, om wy te zeggen, dat wy bedroogen waren; en dat men ze-
 kerlyk kon bekennen, dat het de geheele Vyandyke Vloot was: dat zy-
 ne opinie was, het Gevecht te schuwen, by aldien mogelyk: en dat hy
 vreesde, dat wy een gedeelte van de Koopvaardyschepen zonden verliezen;
 dog met den Vyand in actie komende, zo waren wy altemaal verlooren.
 Ik geloofde, dat wy te na by den Vyand waren om te kunnen retireeren,
 en was geresolveerd wy zelven en de Vloot, zo duur als het mogelyk was,
 op te offeren: doch aan d'andere kant was ik beducht, dat deze resolutie
 nimmer een schandaal op myne gebengenis mocht brengen, by aldien ik in
 gevegt met den Vyand gekomen was, en de Vloot verlooren had, contra-
 rie het Advys van een Vlagman; waar op ik ook bystak, en met klein zeil
 van de wal af, ten einde aan de onbezeilften van de Hollanders, en an-
 deren, tyd te geeven om te loefwaert te geraaken; zedende ondertusschen
 de Chermes na de Koopvaardyschepen die onder de wal waren, en de
 Vloot niet handen hybbyven, om hen aan te zeggen, dat ze 's nachts langs
 de wal haer best zonden doen om in Faro, St. Lucar, of Cadix te geraa-
 ken. Den Admiraal en Vice-Admiraal van de Blaauwe Vlag, met acht
 à tien andere Schepen, zielden ons hard in; waar op ik meer zeil maak-
 te. 's Avonds, ontrent 6 uren, kwamen de loefwaerste en voorste
 Schepen van den Vyand op, met onze hywaerste en agterste Schepen, zyn-
 de twee à drie Hollandse Oorlogschepen en eenige van haare Koopvaar-
 ders; welke, zo ras zy met den Vyand geëngageerd waren, wendden, en
 na de wal toe zeilden: dog de Vyand wendde met haer; het welk aan on-
 ze voorste en loefwaerste Schepen een gunstige gelegenheid gaf om van
 den Vyand af te geraaken. Wy zeilden met sterk zeil en een frisse N. N.
 W. Wind de geheele nacht t'zee; en Zondags 's morgens telden wy vier-en-
 vyftig Oorlog- en Koopvaardyschepen by ons, mispaders twee Hollanders
 en een Hamburger Koopvaarder, en vyf Vyandyke Schepen, drie te hy-
 waert en twee te loefwaert van ons: welke ziende dat wy binten 's ge-
 zigt van haare Vloot waren, van ons afwendden, dog ons echter den ge-
 heelen dag in 's gezigt bielden. 's Moandags, na den middag, liet ik de
 Officiers van de Oorlog- en Koopvaardyschepen aan boord komen, om te
 vernemen wat roltas zy wy konden doen wegens het overige van de Vloot, en
 om haer advys te hooren wat men best zonde doen om de rest te secree-
 ren. Diverse vernekerden my, dat we veertig d'vyftig Schepen van de Vloot
 Z. W. heen hadden zien zeilen, waar onder de Blank, een Hollander
 met 50 stukhou, de Chendois, Asia, en verscheidene andere groote Schepen,
 waar van ik werkelijke hoop hebbe dat ze behouden zyn, om redenen dat

ik de hywaarste van onze Vloot. was. Dingsdags morgens kon ik geen Sche-
pen te hywaart zien, als de vyf Vyandyke Schepen voornoemd, die, wan-
meer ze ons verlieten, haar cours na Cadix namen. Ik vond maar een
Schipper onder deze Koopvaardijwy, welke proponeerde na de Straat te
gaan; dog onder de rest, zommigen na Lisbon, anderen na de Cornuna,
maar het meere gedeelte voor Terland. Derhalven verzoekte U Ed. ver-
dere ordres my mogen ontmoeten tot Kork of Kingsaal. By aldien de
Wind Noordelyk blyft, zullen wy gewoontzaaks zyn tot Madera om Water
aan te loopen.

1693.
October

Het is my leed, dat ik U Ed. dit ongelukkig voorval moet relateeren;
dog Saturday na den middag hadde ik het veel arger verwacht, dat het
nu is mitgevallen. De Vyand bracht ons door zyne conduite in dit onge-
val; en haddenze het met zulken resolutie vervolgd, daar had niet een
van ons afgekomen: want den Admiraal en Vice-Admiraal van de Blaau-
we Vlag waren een kanoonschoot van my, als zy achter de Hollanders wend-
den; en in haar wonden salveerde zich de rest van de Vloot. Ik referree
U Ed. aan Capitein Martyn wegens 's geene wy mit de Gewangenen van
den staat der Vyanden hebben kunnen verneemen, en zal met groot respect
verblyven

Edele Heeren,
Uwer Ed. Onderdaanigste Dienaar

L. Was geteckend

G. ROOKE.

Krygsraad gehonden aan boord van haarer Majesteiten Schip
de Royal Oake, den 16^{den}. Juny O. S. 1693.

Present Sr. GEORGE ROOKE. Ridder, Admiraal.
De Heer van der GOES, Vice-Admiraal.
Coll. THOM. HOPSON. Schout by Nacht.

Op 's advys van onze Brandwacht, dat de Vyand naby ons is, en het
debat, wat best gedaan behoorde te worden ten dienste van de Geallieer-
den, hier over gebonden, is geresolveerd, dewyl de Wind Noordelyk is,
met een frisse kaelte, de advantages van dezelve te gebruiken, onze Cours
na Cadix te neemen, en het gevecht, by aldien mogelyk, te schuwen:
dog of het mocht gebeuren, dat het niet in onze magt was het gevecht te
ontgaan, dat wy alsdan het beste middel zullen in 's werk stellen, om door
de Vyanden heen te geraaken; regard neemende om de Oorlog Schepen in zul-
ken postuur te houden, als mag strekken tot securiteit van de Koopvaar-
dyschepen.

En was geteckend

G. ROOKE.
P. van der GOES.
TH. HOPSON.

1693.
October.

Ik oordeele niet ongeraaden, eenige debatten en redenen, die ons beswoogen deze Resolutie by der hand te neemen, kenbaar te maaken. Eerstelyk wierd geproponeerd, dat een van onze Brandwagten zynde in actie geweest met den Vyand, en meer Schepen onder de Caap ontdekt hebbende, men hier uit kon besluiten, dat een Esquadre Vyandyke Schepen in ly moest wezen: en in die plaats zynde, hoe kon men geloven, datze daar met een andere intentie waren, als om na ons te zien, en, by aldien mogelyk, te onderscheppen: mitsgaders dat men wel kon begrypen, datze sterk genoeg waren om het einde daar van tot executie te stellen: dat, dewyl onze Vloot van zulk een groote consequentie voor beide de Natien was, wy alles moesten in het werk stellen om haar te schuwen, by aldien mogelyk: en dat het ongelukkig succes, het welk onze zorge aanbevolen was, niet alleen zoude werden gevoeld by beide onze Vaderlanden, maar ook by alle onze Geallieerden. Hier tegen wierd geobjecteerd, dat het niet raisonnabel was van haar af te gaan, en haar te schuwen, zonder haare macht verder ontdekt te hebben; want zo wy altyd acht à tien Schepen wilden schuwen, dat wy ons dan lasthartig zouden toonen; en dat, zelfs na een gevecht, wy noch in postuur zouden zyn om onze Voyagie tot een gewensht einde te brengen: dat dit mogelyk het Esquadre van vyftien à zestien Schepen van Monfr. Gabaret konde zyn; een weynig voor ons vertrek van Spithhead van Brest t'zeil gegaan, en misschien noch niet met het Toulons Esquadre geconjungeerd: dat wy dan niet alleen de Koopvaardyschepen in behouden haven zouden brengen, maar ook den Vyand van zyn dessein frustreren, en mogelyk hier mede in het begin zulken reputatie aan onze affaire geeven, dat het gevolg van onze Voyagie te lichter een reputatieuzer zoude zyn; en dat de frisse Noordelyke Wind ons een schoone gelegenheid gaf om onze passagie na Cadix voort te zetten. Doch deze Resolutie konde my niet behagen, niet tegenstaande datze met zulke suffisante redenen wierd ondersteund, en zulks door de overeen komende opinie van het meeren gedeelte der Capitainen van de Vloot: derhalven konde geen redener vinden om te opposeeren. Maar hadden wy het geluk gehad van te mogen weeten, dat de Fransche Vloot uit Brest gezeild was, zo zoumen deze laatste argumenten hebben voorby gegaan: want zo ras als wy dan eenige van haare Brandwachten ontdekt hadden, zou men haast beslooten hebben, dat haare geheele Vloot daar was. En by aldien wy nu de Wacht hadden geligt, en s'anderen daags wederom zeil gemaakt, om de vordere macht van de Vyanden te ontdekken, geloof ik, dat het gevolg voor ons fataalder zou geweest zyn, als nu. Want op die manier, als de Vyand zyne Vloot geposteerd had, was het voor onze Brandwacht onmogelyk haar verder te ontdekken: en by aldien wy met de geheele Vloot zo na waren gekomen, kan ik geen middel uitvinden of bedenken, waar

waar door wy op gemaklyker manier haare handen zouden hebben ontkomen: en zo wy van haar hadden afgezeild, en haar gefchuwt, zonder verder te ontdekken; en dat dit alleen M. Gabaret met zyn **Eſquader** was geweest, en niet geconjungeerd met Mr. d'Eſtrée; en dat ze naderhand mochten hebben geconjungeerd, en onze paſſagie onderſchept; wat voor verantwoordingen en redenen zouden wy hebben konnen geeven? Zulks refereren wy aan 't oordeel van alle verſtandigen en onpartydigen. De Capitein van de Franſche Brander zeide, datze meenden, dat het onze geheele Vloot was, en datze met alle imaginabele conſternatie haare Ankers in Lagos Baay hadden gekapt. Maar eenige Hamburgers zeilden 's nachts voor de Vloot, en vervielen 's morgens in de handen van de Franſchen; en geloove, dat die haar beter intelligentie van onze Macht hebben geeven, als wy van haare Gevangens konden bekomen.

1693.
October.

De Capitein en Lieutenant van de Franſche Brander aan myn Boord komende, bevond ik haar heel obſtinaat om iets aangaande de macht enſterkte van hunne Vloot te ontdekken; weshalven ik Capitein Jorbarue en Capitein Gardener naar de Brander zond, om te zien wat voor kondſchap zy uit de Onderofficieren of Matroozen konden bekomen. Door een van de zelve was Cap. Jorbarue zodanig bedrogen, wegens de eenvoudigheid en ſincerheid van zyn antwoord, volgens zyn gevoelen, dat hy hem een Kroon voor zyne confeſſie gaf, en met dit relaas, in mynen Brief gementioneerd, weder aan Boord kwam. Doch hier mede niet vernoegd, liet ik eenige Gevangenen aan Boord komen, en door Capt. Martin apart examineeren: maar haare confeſſie differeerde weinig van de eerſte. Doch daar waren twee Mooren aan Boord, onlangs genomen met een Salceſe Kaper; welke, by aldien ik, of iemand van de Examineurs, daar kondſchap af hadde gehad, naar alle apparentie, op belofte van vryheid, beter confeſſie zouden hebben gedaan: maar wy hoorden hier niets van, als twee dagen na ons ongeluk.

's Morgens, omtrent 10 uren, gingen de Schout by Nacht Hopſon, Capt. Jairborne, en Ik, aan Boord van den Vice-Admiraal van der Goes, welke een van des Vyands kleine Vaartuigen had genomen, aan wien ik het gehoorde van de Gevangens communiceerde. Ons klein ſucces behaagde ons altemaal; en wy namen het op als een groote avantagie voor ons, tot zo verre dat wy reſolveerden de Koopvaardyſchepen eerſt tot Cadix te brengen, en dan den Vyand tot het naauw van de Straat te vervolgen.

En by aldien 'er enig Officier in de Vloot is geweest, die het bedrog heeft gemerkt, zo heeft hy omtrent zyne plicht gemanqueerd, dat hy het zelve aan my niet heeft gecommuniceerd: doch ik geloove waarlyk, dat de motie van des Vyands Schepen 's morgens, en de informatie van de Gevangens, ons in een Generaal bedrog heeft gebracht.

1693. *October.* Ik ben verzekerd, dat niemand hier van gedagten had, tot dat wy dichter bykwamen: Het getal ontfelde my niet, voor al eer ik de qualiteit van haare Schepen ontdekte: en wanneer wy bystaken, waren eenigen zo ver in ly, dat ik niet meer dan vyf van haare Vlaggen heb konnen tellen.

Toen de Zee-wind kwam, en wy voor de wind hielden, zond ik den Schout by Nacht Hopson, omzande de Smirnaasche Fashoor te ordonneeren, met de Koopvaardyschepen dicht by ons te blijven, en, wanneer wy geëngageerd waren, langs de wal heen te loopen, zo draa de gelegenheid zulks zoude permitteeren. En weinig te voorom zond de Vice-Admiraal zynen Licutenant aan my, zeggende, dat hy geloofde, dat het de geheele Vyandlyke Vloot was; doch ik geloofde, dat het toen te laat was om op een behoorlyke manier te retireeren, en de Koopvaardyschepen te secureeren: behalven dat ik altyd hadde vast gesteld my op deze Voyagie tot een sacrificie op te offeren, en by my zelve een resolutie genomen om het tot zulken dieren prys aan de Vyanden van myn Vaderland te doen, (wanneer de gelegenheid zulks zoude toelaaten) als het mogelyk was. En ik had my op dien tyd met alle mogelyke wanhoop gesterkt; doch bedocht, dat dit voorstel van den Vice-Admiraal voor my by de wereld inexcusable zoude zyn geweest, en een eeuwige blaam op my hebben gebragt.

Ik had geen tyd om hier op te adviseeren en te considereeren; want hadden wy niet aanstonds bygesteeken, zo hadden wy in een quartier uurs met den Vyand moeten engageeren: en wanneer de Schepen, tegen ons vechtende, ons ontramponceerd hadden, zo zouden anderen in de plaats hebben gekomen om onze ruïne te vervullen; en vyf, die met ons toen heen lagen, zonden boven ons gewend hebben, en met de Koopvaardyschepen hebben gedaan watze wilden: zulks dat ik vast stelde, hadden wy ons met den Vyand geëngageerd, dat de geheele Vloot die nacht genomen en gedeftruceerd zou zyn geweest. Zo haast als ik resolveerde het gevecht te schuwen, zette ik de Fok by, en liet het Sein van de linie der batalje inneemen; zond ook wyders de Chattam aan den Schout by Nacht Hopson, om hem de berzending, die ik van den Vice-Admiraal hadde ontfangen, bekend te maaken, en dat ik van meening was de geheele nacht met sterke zeilen zee-waart in te gaan, en by aldien hy occasie hadde, dat hy aan de Nicucaffel zou ordonneeren de Chandois, die niet wel zeilde, te steeven. Ik ordonneerde van gelyk en aan de Chernes te wenden, en aan zo veel kleine Schepen, als hy kon spreken, te zeggen, dat, by aldien zy niet in de Vloot konden blijven, zy dan 's nachts haar devoir zouden doen om langs de wal in Faro of St. Lucar in te geraaken. En by aldien ik dezelve ordre toen ter tyd aan de Hollanders en Hamburgers, zo wel als aan de Engelschen, had konnen geeven, ik twyffel niet, of zy zou-

zonden mede geëschapeerd hebben, behalven de geenen welke met den Vyand geëngageerd waren: en het was onmogelyk, datze zich beter konden comporteren, alsze gedaan hebben.

1693.
October.

De vyf Vyandyke Schepen, die zeewaart lagen, als wy nu draaiden, hoewelze boven ons konden geweest hebben, liepen naar de ly, en vielen in by de loefwaartten van haar Esquader, en waren eenige van die welke onze lywaarste Schepen attaqueerden.

Het was een groot geluk, dat de Hollanders, zo haast als ze geëngageerd waren, wendden, en, na de wal toe leiden: en by aldiendit is geschied met intentie ten besten van den dienst, zo is 't een van de grootste zaaken die ik ooit in een actie gezien heb; en noch gelukkiger, dat den Admiraal en Vice-Admiraal van de Blaauwe Vlag haar achter nawendden: want de meesten van de loefwaartte Schepen volgden haar exempel. En zo zy, volgens Zeemanschap, het Gros van onze Vloot hadden gevolgd, zielden ze zo veel beter als wy, zoudenze ons zekerlyk geruïneerd hebben. Want zy in ly zynde, konden haare onderste laag gebruiken; wanneer onder onze Schepen niemand, als ik en Breda, het konden doen: of indien zy op een redelyke distantie by ons waren gebleeven, zoudenze zekerlyk 's anderendaags onze geheele Vloot geruïneerd hebben. Het dessein tot onze ruïne was heel wel by den Marechal de Tourville aangeleid, maar door zyne Ondervlaglieden qualyk uitgevoerd.

Doch dewyl de Vyand het zodanig dirigeerde, zou het verlies, indien de rest van onze Vloot gelukkig genoeg was geweest om die nacht mede met ons zeewaart in te steeken, van weinig importantie geweest zyn. Maar ik kan de geenen, die voor de wind afgecloopen zyn, niet blameeren: want de twee Vyandyke Schepen, die in ly van ons waren, en 's nachts alle half uren blik vierden, gaven een genoegzaam fondament voor ons, en andere Schepen, om te gelooven, dat de geheele Fransche Vloot ons volgde, en 's morgens by ons zou zyn. Doch de Schepen van die Kroon Zondag 's morgens zielden, dat haare Vloot uit ons gezicht was, wendden, en meenden drie à vier van onze achterste Schepen den weg af te snyden: maar ik hield op haar aan; en met een om te zien of ik ook meer Schepen in 't Oosten kon ontdekken, die in haare handen konden vallen: tot dat de Vice-Admiraal vander Goes Capitein Stille aan myn boord zond, en my bekend maakte, dat zyne opinie was ons devoir te doen om met alle spoed West-waart aan te loopen; want deze Schepen zouden maar trachten ons weer in het gezicht van haare Vloot te brengen, het welk mogelyk voor ons een fataale slag zou zyn. En dewyl haare Schepen beter zielden als de onzen, stemde ik hier in met hem over een; zodat wy die nacht en den volgenden dag, tot 's anderendaags na den middag, bleeven zeilen. Vervolgens kwamen de Vlag-Officieren, Capiteinen, en Schippers van de Koopvaardyschepen, aan myn boord, om advys

1693.
October.

advys te geeven wat men doen zou, dewyl ons de passagie na Cadix en de Straat gestopt was; alwaar zulken resolutie wierd genomen, als ik in mynen Brief heb gementioneerd.

De Vice-Admiraal van der Goes en de Schout by Nacht Hopson, durf ik zeggen, zyn beiden eerlyke, waardige, en braave Mannen. Haar advys, dat zy hier over hebben gegeeven, geloof ik t'eenemaal met haare conscientie te concurrereen ten besten van den dienst. En voor my zelve: ik ben ongelukkig, maar niet gebreekgig geweest in iets dat dien dienst vereiste; want geen mensch, die in zulke donkere circumstantien wandelde als ik heb gedaan, kon beter succes verwagten als ik gehad heb.

Dog van waardigen toefongelukkigen. Sr. Walter Eablig zegt in de Voorreden van zyne Zee-voyagie na Guyana, dat, gelyk een goed Succes niet toelaat geëxamineerd te werden, van gelyken ook geen te contraris, hoe raifounabel of eerlyk het zoude mogen weeten. En men mag diverse goede actien in de publyke dienst van zyn Vaderland doen, en dikwils nog weldaad daar voor ontfangen: maar een ongeluk, schoon de oorzaak meestendeel van iemand zelve niet afhangt, doet hem zinken, en nooit weder ryzen. En gelyk onze Engelsche Zee-Officieren onder een middelbaar encouragement van haare Officieren dienen, zo zyn ze onder de grootste oppressie van wreedheid, by aldien zy altyd moeten verantwoorden het succes van haare ordres, en voornaamentlyk wannecerze strekken tot een dienst die zo vol gevaar is.

Mr. de Tourville heeft zig bewoogen van het eene Jaar tot het ander, eerst het gevecht schuuwende: het volgende vogt hy, en wierd geslagen, met verlies van een groot gedeelte zynere Vloot: en kort daar na wierd hy Maarschalk van Vrankryk gemaakt. De Man, die tegen hem vocht; het eerste Jaar van plaats tot plaats volgde; en hem sloeg in het daar aanvolgende, was op zyne wederkomst niet zonder ombragie. Ik heb voor deze Regeering geageerd tot zo verre als de zucht en genegentheid van myn hert en ziel vermogt, zonder op myn eigen interest of fortuin regard te neemen; want ik heb de eer gehad van des Konings Schepen twintig jaaren te commandeeren, en daar van al vier als Vlag-Officier: en God weet het, dat ik omtrent myn fortuin door den dienst niet verbeterd ben; en dat niemand in dit Koningryk zulks kan zeggen.

Ik meen hier de menigvuldige circumstantien van Schelmeryen, die ik omtrent en in deze zaak wel heb bemerkt, niet te uitten: maar myne meening is alleen, my zelve ten dienst van myn Vaderland te regtvaardigen, zonder eenige verdere circumstantien. Ik zal maar alleen voor het laatst zeggen, dat ik my in deze ongelukkige Expeditie geëmbarqueerd heb contrarie myne inclinatie, en zulks uit een puure obediencie aan zyn Majesteits welbehagen; waar by ik myne for-

fortuin heb omvergeschopt, en myne reputatie verlooren, zonder het minst ter contrarie dus ver te kunnen voorzien: want na dat de Actie tot encouragement van de Kapers gepasseerd was, heb ik geen gedagte gehad om iets by de Voyage te gauderen. En by aldiën ik my zelven niet geheel ten dienst van den Koning en myn Vaderland zonder eenige reserve had overgegeeven, ik zoude my op zulke onredelyke termen niet hebben geavantuurd.

1693.
October.

OM het vervoeren van Graanen, en andere Provifien, na Vrankryk, daar het gebrek der zelve van dag tot dag aangroede, te verhinderen, wierd omtrent het eind der Maand te Dublin de volgende Proclamatie afgekondigd.

I E R -
L A N D.
Verbod te-
gens de
uitvoer
van Gra-
aen.

Proclamatie tegen den Uitvoer van Graanen.

Angezien veele Onderdaanen van hunne Majesteiten in dit Koningryk, aangepord door hoop van groote winst, welke zy voor het welvaren en de securiteit van hun Vaderland prafereren, niet alleen met Vrankryk (van waar zy veele Waaren en Koopmanschappen van het Gewas, het Product, en de Manufacturen van de Landen des Konings van Vrankryk tegen de Wetten invoeren) koophandel dryven, maar ook, wetende dat de Koning en zyne Onderdaanen tegenwoordig by gebrek van Graanen en Provifien in een naauwe engte zyn, gelyk wy geïnformeerd werden, een zeer groote quantiteit van alle soorten van Koorn, Graanen, en andere Provifien opgekocht hebben, met voornemen van ze na Vrankryk te transporteeren, en de Vyanden van hunne Majesteiten te secoureren en te soulageeren, om welke Misdaad alle de geenen, die schuldig zyn, volgens de Wetten van dit Koningryk, gelyk over Hoog Verraad, met de dood gestraft moeten werden: en, aangezien zulke Menschen, om een Handel, waar in zo veel quaadaardigheid, als ongetrouwheid, schuld, te bedekken, aan de Kantooeren van de Douane voorgeeven, dat dit Koorn, deze Graanen, en verdere Provifien na Spanjen, of andere Landen, in Vriendschap en Verbond met hunne Majesteiten, gebracht moeten werden; en, nademaal andere Persoonen, welke geen voornemen hebben, als op Engeland, en de Landen der Geallieerden van hunne Majesteiten, te handelen, door Fransche Kapers, welke hunne Schepen en der zelve Lading in Vrankryk gebracht hebben, (waar door de Huurders en Eigenaars bedorven, en de hooge nood der Vyanden van hunne Majesteiten geholpen, en zy in d'uiterste benaudeheid bygesprongen zyn) menigmaal overvallen zyn geworden: Hebben wy, de Heeren Gouverneurs, op het Advys van den Geheimen Raad van dit Koningryk, om deze Mislagen spoedig te remedieeren,

1698.
October

en de Ordre, van de Koningin ons toegekomen, te volbrachten, aan d'Ontfangers, en andere Officiers van hunne Majesteiten in de verscheiden Havens van dit Koningryk, bevelen byzondere zorg te dragen, dat met geene Graanen, Provisiën, of andere Waaren in Vrankryk brenge, of eenige soorten van Koopmanschappen van daar afhaale; ende dat zy jaar en boven alle de geladene Schepen, en die men met Graanen, hoedanige zy zyn, zal laden, aanbouden ende beletten, dat zy zonder een goed ende sufficient Convoy, het geen haar door hunne Majesteiten gegeven zal werden, uit geene Haven ofte Baay van dit Koningryk vertrekken; hebbende wy Heeren Rechters en de Raad nodig geoordeeld, het bovenstaande door de tegenwoordige publycque Proclamatie bekend te maaken, op dat geene der Onderdaanen van hunne Majesteiten voorwende overvallen ofte yerongelykt te werden, wyl zy niet tydig gewaarhoudt waren.

Ende wy belasten en beveeten door de tegenwoordige aan alle Ontfangers, en verdere Officiers van hunne Majesteiten in de verscheidene Havens van dit Koningryk; van tyd tot tyd aan de Commissarissen en voornaamste Bestierders der Revenüen van hunne Majesteiten kennis te geven van alle de Vaartuigen, met Koorn ofte Graanen geladen, en naar vreemde Landen gedestineerd; op dat wy, tydig daar van onderrecht, haar van sufficiente Convoyen tot haar Escortering mogen voorzien.

Gegeven in de Raad-Kamer te Dublin, den 29sten. October, 1693.

SPAN-
JEN.
Marquis
de Gasta-
naga vry-
gesproken.

DE Marquis de Gastanaga, beschuldigd van zich gedurende zyne Regeering in de Nederlanden niet wel gedraagen te hebben; en daar over een tyd lang in ongunst geweest, wierd hi op den 20sten der Maand met het onderstaande Decreet, door zyne Katholyke Majesteit in den Raad van Staat te Madrid verleend, vrygesproken.

Decreet, het welk de Koning in den Raad van State tot Madrid verleend heeft.

GEzien zynde in een Vergadering, die ik heb doen formeeren uit Ministers van Staat; zo des Oorlogs als der Justitie, welke wegens hunne ervarenheid, opregtheid, en geleerdheid, gantschelyk tot myn genoegen zyn, de informatie, die door den Sur-Intendant Generaal der Militaire Justitie in Vlaanderen genomen is omtrent het geene waar van men den Marquis de Gastanaga heeft beticht, noopende zyne Conduite in de Regeeringe der Nederlanden; en de Materie typelyk;

en met alle haare onstandigheid, naar importantie deszelfs geproportioneerd, ingezien en geëxamineerd zynde: zo heb ik geresolveerd in gerechtigheid te verklearen; dat de gemelde Marquis de verpligtige van zyne geboorte gantschelyk heeft voldaan, en dat hy zig gedraagen heeft als een goed Generaal en Gouverneur; zig quytende metyver en devoirs van dat Emploi, volgens 't geene ik my daar van had beloofd, gelyk hy zulks desgelyks heeft betoont in alle de andere, die ik aan zyne Militaire Expedientie heb toevertrouwd, en waar in ik my wel gediend achte. In gevolge waar van ik hem absolveer en vry houde van de calumnien en beschuldigingen, waar mede hy in 't gemelde geval beticht is; verklearende hem, door zyne tange en aangename diensten, waardig alle eere en gunsten myner dankbaarheid, gelyk hy dezelve zal ondervinden in de occasien, die zich zullen presentceeren, met zyne gelegentheid overceenkommende, waar van de Raad van Staat verwittigd zal zyn. En tot grooter Justificatie en Reputatie van dien Marquis, heb ik geordineerd, dat men aantekening van deeze Resolutie zal doen in de Acten van de gemelde zaak, en elders daar het zou mogen te passe komen, op dat het ten allen tyde blyke. Ge-paraphoerd met de Koninglyke hand van zyn Majt. tot Madrid den 20den. October 1693.

1693.
October.

DE N Hertog van Luxemburg, na dat zyne Troupen zich wegens de soldade, in den Slag van Landen geleeden, wat hersteld hadden, deed omtrent het begin der Maand September, wylende de Veldtocht niet eindigen zonder noeli een gewichtige zaak voor den dienst van synen Koning uitgewerkt te hebben, eenigen van de zelve na de kant van Charleroy rukken, en die sterke Vesting kort daar na berennen, en belegeren, van welk beleg wy hier in 't kort, na alvoorens een woord of twee van de Plaats gesproken te hebben, de voornaamste byzonderheden ter noder gaan stellen.

SP AAN-
SCHE
N EDER-
LANDEN
Charleroy
belegd.

Charleroy is gelegen op de grenzen van Henegouwen, op een hoogte by de Sambro, vyf uren van Naamen en zes van Bergen: 't Was in 't begin, maar een Vlek, Charnoy geheten. De Spanjaarden sterkten het in het Jaar 1666, en gaaven 'er ter eere van hunnen Monarch, Karol of Charles geheeten, den naam van Charleroy aan. De Franschen veroverden deze Vesting in den Jaare 1667, en behielden ze door het Tractaat van Aken, Maar gaven ze door dat van Nimwegen in het Jaar 1678 aan de Spanjaarden weder.

1693.
October.

Zo haast als ten Hove het besluit wegens het beleg van deze gewigtige Plaats was genomen, op het woord van den Maarschalk de Luxemburg en Monfr. de Vauban, die den Koning be-loofden, dat zy 'er zich in minder als veertien dagen meester af zouden maken, vertrokken de Commissarissen der Artillery den 7^{den}. September na Maubeuge, ten einde, even gelyk men ook te Naame deed, d'Artillery in de Pontons op de Sambre in te scheepen; en d'Ingenieurs kregen order om zich te Bergen te vervoegen. Den 9^{den}. sloeg den Graaf van Guiscard, Gouverneur van Naamen, met zes Bataillons van zyn Garnizoen, en een Regiment Dragonders, op weg, om na de kant van Charleroy terug te gaan; 't geen, volgens het zeggen der Franschen, een dag eerder berend wierd, als 'er beslooten was, vermits men de Geallieerden wilde beletten de vocrasie te ruïneeren: weshalven de Graaf van Guiscard niet eer uit Namen toog, voor dat de Poorten geslooten waren, om te doen gelooven, dat hy 'er niet uit zou trekken. Hy berende de Plaats van de zyde van Coville, met de zes Bataillons en het Regiment Dragonders, door hem meegevoerd; en Monfr. de Ximenes ter zelve tyd aan de kant van Marchiennes, met zestien Esquadrons Cavallery, en een Esquadron Dragonders.

Den 16^{den}. vervogden zich twee-en-dartig Bataillons en vier-en-dartig Esquadrons, van het Leger gedetacheerd, voor Charleroy. De Graaf van Guiscard, over de Sambre zynde getoogen, nam zyn quartier te Montigny; de Messrs. de Rubantel ende Vauban het hunne te Gilly: terwyl de Maarschalk de Luxemburg met de rest der Troupen te Chapelle St. Herlaimond campeerde, hebbende de Pieton achter hem, de rechter Vleugel te Couy, en de linker te Fontaine l'Évêque.

De 12^{den}. wierd besteed met de Linien af te tekenen; en twaalf duizend Pionniers begonden 'er den 13^{den}. aan t'arbeiden.

Den 14^{den}. bereidde men twee Attaques: en des nachts tusschen den 15^{den}. en 16^{den}. opende den Hertog van Roquelaure de Tranchée, met het Regiment van Navarre. Zes Bataillons, zo van de Regimenten der Franschen en Switsersehe Gardes, als van dat des Konings, traden 'er in, onder de gunst

VAN

van een regen, die zulk een zwaare mist veroorzaakte, dat de Franschen, na hun voorgeeven, meer als drie uren arbeidden, eer de Belegerden het gewaar wierden. Tegen den avond maakten men zich meester van een geavanceerde Post, 't Huis van de Garenne geheeten, omtrent de Vesting aan de kant van Bincche gelegen, ter plaatse van de opening der Tranchée. Deze Post kostte veel volks; vermits ze wel van Manschap voorzien was om ze te verdedigen; waar af 'er verscheidene onder de voet geschoten, en eenigen gevangen wierden genomen. Monfr. d'Aquin, Capitein onder de Gardes, dien men afgezonden had om zo met de Compagnie Granadiers van den Grave de Sailans, en andere Troupen, aan te tasten, kreeg 'er een kwetzuur in den arm. Ondertusschen wierd den arbeid wakker voortgezet, en niet een Soldaat aan de rechter zyde doodgeschooten of gekwetst: maar de slinker verloor men 'er omtrent veertig, benevens Monfr. de Merigny, Vaandrig onder de Gardes.

1693.
October.

Den 16^{den}. deden de Belegerden een uitval; by welke gelegendheid de Franschen over de vyftig man verloren, zonder de gekwetsten. De jonge Graaf van Broglio wierd 'er dicht by den Marquis de Crequy doodgeschooten; en Grandcombe en Paul, Ingenieurs, gekwetst.

Des nachts tusschen den 16^{den}. en 17^{den}. wierd den arbeid aan de rechter zyde taamelyk gerust voortgezet; en alleen aan de slinker, van d'Officieren, Gorges, Majoor van het Regiment der Bombardiers, gevaarlyk gekwetst. Hier sneuvelden ook omtrent dertig Soldaaten, zonder de gewonden.

Den 17^{den}. viel 'er niets van belang voor.

Ondertusschen detacheerde de Koning van Engeland, om jaloufy aan de Vyanden te geven, dewyl men het ontzet van de Plaats niet kon beproeven, twintig duizend man van zyn Leger, met order van onder het gebied des Keurvorsts van Beieren en des Prinzen van Wirtemberg na Vlaanderen te marcheren. Het Detachement toog den 17^{den}. te Ninove over de Dender; quam dien zelve dag te Gavre aan de Schelde; en moest den 19^{den}. te Deinse aan de Leye weezen.

Den 18^{den}. wierd den arbeid van de groote Attaque voort-

1693.
October.

gezet tot dicht onder een steene Reduit , gelegen aan de voet der Glacis van het ligchaam der Plaats , voor de Brusselsche Poort. En aan de tweede Attaque vond men zich aan de voet der glacis van een Reduit met een bedekte weg , dienende tot verdediging aan de groote Dyk , voor de zelve Poort gelegen.

Den 19^{den}. begon het Kanon der Belegerden op te houden met schieten ; en veertig stukken der Belegers speelden den gantschen dag met redelyk gevolg.

Den 20sten. 's morgens , begonden de Belegerden weder te schieten met twee stukken kanon , die wel haast onbruikbaar wierden gemaakt : en verlooren de Franschen een Ingenieur , la Tour geheeten. Dien zelve dag detacheerde den Hertog van Luxemburg , willende den Keurvorst van Beyeren doen observeren , negen-en-twintig Esquadrons , zo Cavallery als Dragoners , onder d'orders van Monfr. de Harcourt , die zich , zo hy 't noodig oordeelde , by Monfr. de la Vallette moest voegen. Ondertusschen oordeelde de Koning van Engeland raadzaam het Detachement , 't geen hy na Vlaanderen had gestuurd , te contramanderén ; alzo hy verstond , dat de Vyanden , hebbende in de voorbaat geweest , de Garnisoenen van alle de Plaatsen , die men zou hebben kunnen aantasten , versterkt hadden ; mitsgaders dat den Hertog van Luxemburg wel licht met zyne gantsche Armée , indien hy de samenvoeging kon beletten , op het een of het ander Ligchaam der Geallieerden mocht komen storten. De Keurvorst van Beyerén voegde zich dan met het Detachement , 't geen hy commandeerde , den 22sten. weder by zyne Britannische Majesteit.

Den 21sten. kreegen de Belegers veertig zo dooden als gekwetsten.

Den 22sten. was het getal vry grooter , ryzende tot over de honderd gemeene Soldaaten , behalven eenige Officiers. De Pont , Ingenieur , kreeg 'er een musketschoot dwars door het lyf ; daar hy naderhand aan stierf. Daags te vooren 's morgens ten tien uren , was de Maarschalk de Luxemburg opgebrosen , om zich in het Campement van Estines te vervoegen , ten einde de bewegingen des Konings van Engeland te observeren ; en met de Prinzen te Bergen gaan slaapen ; heb-

ben

bende het Huis des Konings met hem genomen. De Brigade van Phelypeaux volgde hem, en wyders zeventien Bataillons onder d'orders van den Lord Berwik, zo van de groote Armée als van de Troupen die tot het beleg gebruikt wierden; trekken- de gezamenhand na de kant van Vlaanderen, op het bericht dat de Geallieerden hunne krachten derwaarts wendden, en dat de Keurvorst van Beyeren over vier dagen met een confi- derabel Detachement derwaarts getoogen was. Daar lagen toen ter tyd acht-en-veertig stukken Kanon en vyftig Mortie- ren voor Charleroy op de Batteryen.

Den 23sten. bracht een Bombe, uit de Vesting geschooten, brand in het Kruid van een van der Belegeraaren Batteryen, waar door zes Menschen kwamen te sneuvelen, en twee stuk- ken Kanon onbruikbaar raakten. Thans wierden de Loopgraa- ven gestuit, om dat men ze niet verder voort kon zettē, voor dat men zich meester had gemaakt van de Reduiten der Poē- len, mitsgaders van de geene die de Brusselsche Poort dekte: weshalven het Kanon en de Mortieren 'er op begonden te spee- len, om ze te ruineeren, of 'er ten minsten bres in te schieten, op dat men ze met den degen in de hand mocht kunnen vero- yeren.

Den 24sten. 's namiddags ten twee uren, zag men de muur van de helft der face van het rechter Bastion, het Bastion van Montal geheeten, 't geen het Kanon der Belegeraars ter hoog- te van de bedekte weg belchooten had, nederploffen. Ten drie uren deed Monfr. de Vauban de Reduit, staande in 't midden van de Poel, daar een Spaansch Capitein met noch tuf- schen de twintig en dertig man in lag, door een Compagnie Granadiers aantasten; bedienende men zich ten dien einde van zes schuiten, twee en twee aan malkander geford. De Spaan- sche Capitein sta zich een wyl verweerd te hebben, stak een witte Vlag op, en gaf zich op bescheidenheid over. Dien zelve dag, tegen den Avond, keerde den Hertog van Luxemburg van Bergen weder in zyn Campement te Wander- berk.

Des nachts tusschen den 25sten. en 26sten. deeden de Beleger- den twee wakkere uitvallen, waar mede zy eenige werken der

1693.
October.

Be-

1693.
October.

Belegers ruineerden , en over de sestig Soldaaten doodden of gekwetsten. Met het aanbreeken van den dag begon den Franschen de Poel af te tappen.

Den 26sten. 's avonds ten negen uren , attaquerde men de Halvemaan , waar door de Dyk van de groote Poel gedekt word , verdedigd door honderd twintig man , en vermeersterde de zelve met verlies van vyftig Soldaaten.

Den 29sten. deden de Belegerden een wakkeren uitval , dreeven de Belegers uit een gedeelte van hunne Aproches , en smeeten ze toe.

Den 2^{den}. October , 's morgens deden de Belegerden nochmals een uitval , met vyftien honderd man ; by welke gelegenheid van wederzyde met groote dapperheid gestreden wierd.

Den 3^{den}. weder 's morgens , wierd de torn hervat ; doch met geen goed gevolg voor de Belegerden. 's Namiddags ten twee uren liet men een Myn springen , om de Borstweering van een Hoornwerk over hoop te smyten.

Den 4^{den}. 's namiddags ten twee uren , deed men het Hoornwerk , en de Halvemaan ter rechter hand , door acht Compagnien Granadiers met den degen in de hand aantasten ; die ze ook zonder merkelyk verlies vermeersterden.

Den 5^{den}. attaquerden de Belegers op nieuws de Contréscarp ; doch wierden tot verscheidene maalen afgeslagen ; en kreegen 'er vier uren tyds over de zes honderd zo doodden als gekwetsten.

Den 6^{den}. deden ze een storm ; doch met een sober gevolg.

Den 7^{den}. vervoerden ze de gesterkte Molen , en de benedenstad , die van geen groot belang is.

Den 8sten. vermeersterden ze stormenderhand de Werken , die de Contréscarp verdedigden.

Den 9^{den}. schooten ze zonder ophouden , van 's morgens vroeg tot 's avonds ten negen uren , en maakten zich ondertusschen meester van een Ravelyn , daar het Bastion aan de zyde van het Park door gedekt word . Vervolgens logerden zy zich in de Grafs , en hegten den Mineur aan de Wal .

Den

Den 10^{den}. liet den Hertog van Villeroy, die 't gebied over het Beleg voerde, den Commandant tot d'overgave sommeeren; en, op zyne weigering, het gedonder van alle de Batteryen den gantschen dag verdubbelen. Doch, dewyl de Belegerden wel zagen, dat ze geen ontzet te verwachten hadden; en dat, indien de Stad stormenderhand veroverd wierd, zy geen quartier zouden krygen: sloegen ze den 11^{den}. 's morgens ten acht uuren, na de Plaats zeven-en-twintig dagen met geopende Loopgraaven verdedigd te hebben, de Chamade. Straks wierden 'er van wederzyde Gyzelaars gegeven, en 's namiddags ten vier uuren de volgende Artykelen getekend.

1693.
October.

Capitulatie voor de Stad Charleroy, den 11^{den}. October, 1693. door Don Francisco del Castillo Taxardo, Marquis de Villa d'Arias, Capitein Generaal der Artillery van zyn Catholyke Majesteit, gemaakt, en door den Heer Hertog van Luxemburg, Generaal over de Armée van zyne Alderkristelyke Majesteit, geaccordeerd.

I.

DOn Jan Anthony de Piemontel, Marquis de la Florida, Gouverneur der Plaats; de Generaal der Battaille; Don Jan Francisco Manriquez; de Brigadier Buló; de Ingenieurs; Konstenaars, Bombardiers; Kanonniërs, Mineurs, Commissarissen der Vivres en Vourazien, Ontfangers zo van den Katholyken Koning, als de Staaten Generaal, en het geheele Garnisoen, zo Officiërs, als Soldaaten; gelyk ook alle Officiërs van de Politie en Finantien, van hoedanigen Character, Qualiteit, en Natie zy mogen wezen, 't zy te Voet, te Paart of anderen; hunne Familien, Domestiquen en Knechten, zullen in vryheid uit de Stad trekken, met hunne Meubelen en Effecten, zo als zy mogen wezen, zonder dat hun eenig ongelyk, Geweld, ofte overlast in hunne Persoonen ende die van hunne Familien, aangedaan, of de Bagazien, zo in den uittocht of op den weg tot aan Brussel toe, gevisiteerd zullen werden.

II.

Dat d'Infantry door de Bres zal uittrekken; de Dragonders en het andere Paardevolk door de Poort van Namèn; en al het Garnisoen en de Persoonen, in deze Capitulatie begreepen, met Wapenen en Bagazie, slaande Trommels, siekende Trompetten, vliegende Vaandels, aan twee kanten ontfokene Lonten, Kogels in de Mont, met vier Stukken Kanon Twaalfponders, namentlyk twee Stukken voor

1693
October.

den Generaal del Castillo, en de twee anderen voor den Brigadier Bulo, en de noodzakelyke Munitien tot tien Schoten voor yder Stuk; ten welken einde de Belegeraars de Wagens, Paarden, Equipazien, ende alle andere noodwendigheden tot de voitare en het transport zullen bezorgen.

III.

Dat tot het overvoeren der Bagazien, Gooderen, en Effecten van de Officiers, en anderen, hier boven genoemd, als mede de Zicken ende Gekwetsten, welke de Wagens kunnen verdragen, twee honderd Wagens, yder met vier Paarden bespannen, vier-en-twintig uren voor den Uittocht van 't Guarnisoen uit de Plaats bezorgd zullen werden; en, aangezien tot het overbrengen van de Sicken, Gekwetsten, Gooderen en Equipazien der Officiers twee honderd Wagens niet genoeg zullen wezen, zal men voorgenomen Schepen sournereen, om het alles over te voeren na Luik; op welke weg de noodzaakelykheden tot Subsistentie door den Koning bezorgd zullen werden, zonder hen in het minste gedeelte te arresteren.

IV.

Dat het voorsz. Guarnisoen, en al het geene hierboven genoemd is, in alle veiligheid, en niet een spijssak Convoy, tot aan de Stad Brussel geleid zal worden, door de rechtte, kortste en gemakkelijkste weg; te weeten, over Gosselis, Fraine, Genappe en Waterloo; den dag van de Uittocht twee uren wegs, en de twee volgende dagen drie uren en een half afleggende, ofte anders, indien het den Heer de Castillo gemakkeliker oordeelt; intende al het geene dat hi onderwegen, zo tot subsistentie van de Menschen als de Paarden, van noden zullen hebben, volgen.

V.

Dat men niemand, van hoedanigen Conditie en Qualiteit hy moge wezen, over particuliere Schulden zal arresteren; maar, indien de Officiers van het Guarnisoen, ende anderen, welke aan de Burgers en Inwoonders der Stad iets schuldig zyn, gevonden werden, zal den Heer de Castillo van de Schulden, welke aan yder ten achterstaan, een Biljet, waar doorg hy zich tot de betaling verbindt, op zyn eigen en privé Naam geven.

VI.

Dat de Gevangens, zo Officiers als Soldaten, voor ende geduende de de Befegering van deze Plaats door Krygsvolk van het zelve Guarnisoen bekomen, als mede die van het zelve Guarnisoen welke in de macht van den Koning zyn, in hoedanigen Gewest, ende van welke Qualiteit zy mogen wezen, gelyk ook de gemen die, als zy zich gedurende de Belegering in de Stad wilden werpen, gevangen, ende de Mineurs die, in de Mynen overvallen zyn, alle aanstonds ter goeder trouwe wederzyds zonder Ranfsoen ende compensatie van moerderofte minder overgegeven zullen werden.

VII.

VII.

Dat de Saken en Gekwetten, welke de Wagens niet kunnen verdragen, in de Gasthuizen zullen blijven; dat het vry zal staan, eenige Commissarissen of Discoursers der Hospitaalē, omze te bezorgen, achter te laten; en zy wyders op kosten van zyne Majesteit met Doctoren, Chirurgyns, en andere noodwendigheden voorzien werden, tot hunne volkomene gezondwerding: na de welke zy in alle veiligheid naar de eigenste Plaats, als het Guarnisoen, en Geord' eigenste weg, verzonden zullen werden, door hen Vrygeleide tot hunne securiteit, voiture en transport van hunne Persoonen te vergaaren, en zonder hen te induceren om Dienst te neemen.

1693.
October.

VIII.

Dat alle Persoonen binnen den tyd van drie Maanden in deze Stad kunnen blijven, of elders vertrekken; dat menze niet zal vermogen te molesteeren of qualyk te handelen, 'tzy in hunne Goederen of anders; en dat zy 't genot van d'eigenste Privilegien, als de overige Inwoonders, zullen hebben.

IX.

Dat de Burgers, welke zich binnen den Termyn van drie maanden uit de Stad zullen willen retireeren, van hunne Meubelen ende andere roerende Goederen, welke in de Stad zyn, zullen kunnen disponeeren; doch zonder dat het hen vry zal staan met hunne roerende Goederen, welke buiten de Stad gevonden werden, even eens te handelen.

X.

Dat zyne Majesteit de eigenste Privilegien, Vryheden, en Exemptien aan de Burgers en Inwoonders der voorst. Stad, welke zy genoten terwyl ze onder zyn Gebied stond, zal continueeren.

XI.

Dat d'Officers der Vivres en Forazien op geenigerhande manier, noch op wat praxen hie op, over d'impositiē, van het platte Land in Geld, Hooy, Haver, of anders bekomen, aansprakelyk zullen wezen.

XII.

Dezen avond, na 't onderteekenen der Capitulatie, zal de Poort van Brussel overgeleverd werden aan de Troupen van zyne Majesteit, welke tot aan den Uittocht van het Guarnisoen niemand in de Stad zullen laten komen, behalven vier Officers der Artillery, vier Commissarissen der Oorlogs, en over de Vivres, yder met een Paspoort van Monfr. de Luxemburg of Monfr. de Bagnol, om den noodzakelyke Krygs- en Moed-inventarissen te maaken.

XIII.

Het Guarnisoen zal den 12^{den} s ochtens ten tien uren, op de bevoegende Conditien onttrekken.

N n 2

XIV.

XIV.

1693.
October.

Indien eenig Onderdaan van zyne Alderehriftelykfte Majesteit over de Contributie in de Plaats gevonden werd, zal hy in vryheid gesteld; en op de bovengnoemde manier de Plaats met alle Dependencien, zo zy 'er eenigen heeft, ter goeder trouwe aan den Koning overgeleverd werden.

XV.

Tot volkomen Executie van het bovenstaande zal men over en weder Gyselaars geeven.

Gedaan te Charleroy, den 11^{den} October, 1693. 's Avonds ten 4 uuren.

Getekend;

Don Francisco Castillo Tarado. Montmorancy, Luxemburg.

In gevolg van deze Capitulatie toog het Garnisoen den 13^{den} uit de Plaats, en wierd door honderd Fransche Ruiters tot aan het Dorp Franc, by Genappe, begeleid. De Gouverneur, de Marquis del Castillo, verveegde zich dien zelven dag, onder het geleide van zes Fransche Ruiters, te Brussel, en wyders des anderendaags na het Leger, 't geen noch te Ninove gecampeerd lag.

's Anderendaags na den uittocht brak de Fransche Armée, niet in haare post gebleeven als om het beleg van Charleroy te dekken, op, ten einde in de Dorpen te gaan cantonneeren. Den 10^{den} wierd ook Ninove door het Leger der Geallieerden verlaaten, en aan ettelyke Esquadrons en Bataillons ordergegeeven om in de Plaatsen, daar men eenige bekommring voor had, in garnisoen te gaan leggen: doch dewyl de Franschen niets meer kwamen t'ondernemen, wierden de Troupen kort daar na in de winterquartieren verdeeld.

Order tot
hetzingen
van het Te
Deum ge-
geeeven.

De Koning van Vrankryk ondertusschen, wegens de verovering van deze gewichtige Vesting zeer wel in zyn schik; liet 'er den volgenden Brief aan den Aertsbisschop van Parys overafgaan.

Myn Confit,

IK heb geacht, de Campagne in Vlaanderen niet nuttelikes te konnen eindigen, als met de verovering van Charleroy; door de welke den Vyanden d'ingang in de Landen, op hen gewonnen, word geflooten. Myn Neef, de Maarschalk Hertog van Luxemburg, heeft

heeft het door myne orders laten belegeren. De Plaats is den 9^{den}. 1693. der voorgaande Maand berend, en den 11^{den}. van deze, na dat de October. Trenchen, zes-en-twintig dagen waren geopend-geweest, overgegaan. Een zo langdurige wederstand is men minder verschuldigd aan de dapperheid der Belegerden, als wel aan de zorg, die ik gedragen heb, om het gevaar en het afmatten van myne Troupen in deze belegering te verminderen, in het vertrouwen dat de Vyanden, tot St. Croix of Neerwinden gelegen, buiten staat waren van het ontzet der Plaats t'onderneemen; mitsgaders aan de fortificatien, voor dezen door myne bevelen oppgewopen, welke de zelve voor alle anderen, als de Franschen, onwinbaar hadden gemaakt. Na deze verovering behoorde ik niet na te laten den geenen, die d'overwinningen stuurt waar het hem belieft, en die de zelve tot hier toe myne Wapenen wel heeft willen doen volgen, daar voor te danken. Hierom is het, dat ik begeer, dat gy het *Te Deum* in de Hoofdkerk van myne goede Stad Parys zult doen zingen, ten dage en ure die de Groot-Meester, of Meester der Ceremonien, u van mynen weg zal bekend maaken: en ik beveel aan myne Gerechtshoven, dat ze op de gewoonlyke wys daar in zullen assisteren. Waar mede ik God bidde, dat hy u, myn Cousijn, neeme in zyne heilige en waarde hoede. Geschreeven te Fontainebleau, den 16^{den}. October 1693. Getekend LOUIS, en laager PHELYPEAUX.

DE zes Oost-Indische Retourschepen, van welker aankomst wy (a) hier voor gewag hebben gemaakt; wierden nu gevolgd door tien anderen, veel ryker geladen als d'eersten; gelyk uit d'onderstaande Cargas gezien kan worden.

VEREENIGDE NEDERLANDEN.

Aankomst van tien Oost-Indische Retourschepen.

(a) Zie pag. 155.

Generaale Carga ofte Ladinge van 4. Oost-Indische Retourschepen, 't Hof van Ipendam, de Purmer en Voorschoten, voor de Kamer van Amsterdam, en Oosterland, voor de Kamer van Zeeland (over de Kust) van Ceylon den laastten February, 1693. vertrokken, en den 4. October, 1693. in het Vaderland behouden gearriveerd.

4728 ps. Tafachelas Gingans.
3046 ps. effene Gingans.
2120 ps. graauwe tweedradige Zeil kleeden.
2928 ps. Photassan.
372 ps. Haddatais.
819 ps. Hamingans.

9784 ps. gebloekte Geeras.
17212 ps. Roemaals.
2283 ps. Soesjes.
4012 ps. Douriaffen.
182 ps. Sanen.
2178 ps. Alybanca.
21921 ps. Dasjes.

1693.
Oktober.

84008, 13 zes-en-veertigste part
van een Pont Tanny Zyde.
19437, 18 vyf-en-veertigste part
van een p. Moga.
15262 ps. Armofynen.
1836 p. Gomlack.
682 ps. Terintans.
953 ps. Cotobanics.
5254 ps. Mallemotien.
4652 ps. Caffen.
2400 ps. ledige Bootings.
640 ps. Arsaflen.
200 ps. Sionkriaffen.
527 ps. Bethilles Cangan.
6528 p. Bengaals Catoene Ga-
ren.
725 p. Salamoniack.
890 ps. Paternise Chiden.
35 ps. Kirmanse Aardewerk.
1 Kas Perfaanse Wyn.
1 Kas met Rootewater.
13912, 18ste p. Kirmanse Wol.
15487 p. Cardam. en 4 Kaffen.
14620 p. Cawa.
2910 p. Cairls de Maldive.
2940. ps. Tutucorynse geschild-
derde Neusdoekken.
5900 ps. Tutucoryns Catoene
Garen.
1280 ps. ruwe Piescunomola-
lam.
960 ps. gebleekte dito.
2400 ps. ruwe Mocnemolam.
1040 ps. gebleekte dito.
208 Balen Tutucoryns ge-
bleekt Guinees Lywaat.
179 dito rouwe dito.
122 dito rouwe Tutucorynse
Salempoeris.

1760 ps. gebleekte dito.
1 Kiefe Perfaanse Perck.
115 Balen Cormandels-ge-
bleekt Guinees.
48 dito dito rouw.
185 dito gemoen gebl. Cor-
mandelste Salempouris.
6 dito. fyne gebleekte Cor-
mandelste Percallen.
34 dito gemoen gebleekte
Percallen.
4 dito Cormandelste Chite-
sen.
62 en een 4de p. Corman-
delste Indigo.
260 ps. fyne gebleekte Salim-
pourn.
125000 p. Japans Snaef-Koper
1218000 p. Salpeter.
100329 Caliatourshout.
1472300 p. swarte Peper.
66000 p. Sappanhout Siams di-
to.
156 Balen blaau Guinees.
14 dito fyne gebleekte Sa-
limpoeris.
3 dito Sesterganty Bethil-
les.
3 dito Allegias Bethilles.
1. dito Monster-kleeden.
11 dito Cormandelste blaau-
we Salempouris.
12 dito gebleekte Corman-
delste Dongrys.
5 dito Cormandelste blaau-
we Baffras.
3 dito gebleekte dito.
101 pont Tin.

Ge.

Generaale Carga ofte Lading van 5 Oost-Indische Retourfchepen, 1693. met Namon: Berkel voor de Kamer van Delft, Pampus voor Rotterdam, Sex Jaansland voor Hoorn, en Oosthuizen voor Enkhuizen, den 8 February, 1693. metgaders het Schip Schiebreek voor de Kamer van Amsterdam, den 10 Maart van Batavia vertrokken, en den 4 October in het Vaderland bakonden gearriveerd.

1647319 Pont swarte Popet.
 17202 p. witte Popet.
 2102000 p. Salpeter.
 196368 p. Sappanbont.
 103750 p. Japans Staaf-Koper.
 77470 p. Thin.
 11161, 7 8ste p. Jap. Camphur.
 4447 p. Canwa.
 14500 p. Borax.
 2030 p. Zalarmoniak.
 1000 p. Cormandelle Cattoon-
 ne Garen.
 4080 p. Bengaalsse dito.
 12898 en een 3de p. Bengaalsse
 rouwe Zyde.
 3590 p. Bengaalsse Florette Ga-
 ren.
 23707 p. Confyte Gongber.
 9460 p. Radix China.
 3180 q. Galiga.
 1200 p. berg Sinabrum.
 12184 p. p. Chineesse Thee.
 125 p. Tonquinse Muscus.
 8106 en een half p. Chineesse
 Zyde.
 34029 p. Benzoin.
 2240 p. goede en gestokene
 Nooten-Muscaat.
 1225 ps. Bengaalsse Bamboc-
 des of Rottingen.
 10098 ps. geblonde Tonquin-
 se Pelincx.
 3393 ps. effene dito.
 1000 ps. Chiquoungs.
 1 Kasse met Tonquinse
 Modellen.

9 ps. verlakte Comptoi-
 ren.
 20 ps. Japanse Zyde Rok-
 ken.
 330 ps. fyn gebleekt Guinees.
 100 ps. rouwe dito.
 1220 ps. bruin blaauw dito.
 80 ps. fyn gebleekt Salem-
 pouris.
 80 ps. dito rouwe.
 600 ps. gebleekte Otizaals Be-
 tillen.
 900 ps. Bengaalsse Armozy-
 nen.
 324 ps. Bengaalsse Allibany.
 480 ps. Douriaffen.
 1650 ps. Bengaalsse Roumaals.
 378 ps. Bengaalsse Gingans
 Tafachelas.
 564 ps. Bengaalsse effene Gin-
 gans.
 619 ps. Bengaalsse Malmo-
 len.
 800 ps. Bengaalsse Forassen,
 1880 ps. Bengaals Zeildoek.
 1200 ps. Bengaalsse Garras.
 240 ps. Patrenale Chirte.
 199 ps. Chilese Pelincx.
 5900 ps. Chinees porcelijn.
 21 ps. Vogel Nesjes.
 1274 ps. Chinesse Gilams.
 647 ps. Panchies.
 17 ps. geblonde Chineesse
 smalle Damasten.
 2 Casjes Chocolade.

Nooth

1693.
October.

Noch wāren voor de Kamer van Amsterdam gelaaden in de Fluit Emmeneffe (komende den 6^{den} May van de Caap de bonne Esperance) de Goederen, gefalveerd uit het geftrande Schip (b) de Goede Hoop, te wecten.

[1.] Zie 4
Stuk, 1
Deel, pag.
122.

16620 Pont Bengaalfse Zyde.

12648 p. rouwe Perfiaanse Zyde.

3759 ps diverse geforteerde Chit-
fen.

2521 ps. roode Tafel-Spryen.

528 ps. dito Chetassen.

3146 ps. Roemaals of Neusdop-
ken.3041 ps. diverse Armozyenen en
gefigurerde Zyde Stoffen.

9520 ps. Negros Kleeden.

372 ps. blaauw Lywaaat.

1020 ps. diverse Galgaffica, zo
heele als halve.

N O V E M B E R.

ITA-
LIEN.
Paus
tracht de
vrede on-
der de
Katholyke
Vorften te
bewer-
ken.

NA dat de geschillen over het werk der Keizerlyke Heidukken beslecht waren, had de Prins van Lichtenstein aanstonds een Courier afgevaardigd, om 'er den Keizer, zynen Meester, af te verstendigen. Deze den 24^{den} October weder te rug zynde gekomen, verzocht de Prins des anderendaags gehoor aan den Heiligen Vader, en presenteerde hem een Brief van zyne Keizerlyke Majesteit, behelzende verschiedene gewichtige artykelen; onder anderen, dat die Vorst zich van de Vrede, daar de Paus hem had toe doen aannaamen, niet vreemd zou houden, mits dat ze algemeen ware, en op redelyke conditien geslooten konde worden: wyders, dat de tegenwoordige staat van Hongaryen en Zevenbergen merkelyke hulp vereischte, met verzoek dat de Heilige Vader hem de noodzakelyke Subsidien (zo om een Citadelle te Peter-Waradyu te bouwen, ten einde de Keizerlyke Conquesten daar door in veiligheid te stellen, als om den oorlog met alle wakkerheid tegens d'Ongeloovigen voort te zetten) wilde beschikken, enz. De Paus loofde de geneigdheid van den Keizer tot de Vrede, met byvoeging dat hy de zelve noch voor zyne dood geslooten hoop te zien. Doch noopende de Subsidien, hy voerde den Gezant te gemoet, dat hy noch onlangs vier honderd duizend

Ryks-

1693.
Novem.

Ryksdaalders aan den Kardinaal Colonits ter hand had doen stellen; dat hy in een tyd lang niet meer kon geeven; en dat het veel billyker zou weezen, indien hy iets over had, dat hy het aan den Koning Jacobus gawe, die zich, ter oorzaak der Katholyke Religie daar hy professie af deed, van zyne Staaten ontbloot bevond: Dat, dewyl de Turken in de winterquartieren getreden waren, of 'er immers eerstdaags in moesten treden; het niet noodzaakelyk was zich met het bouwen van een Citadelle te Peter-Waradyn zo zeer te haasten, enz. De Prins van Lichtenstein bleef hier op niet in gebreeke van aan den Heiligen aan Vader te vertoonen d'onmeetelyke kosten, welken de Keizer aanwendde om den oorlog tegens d'Ongeloovigen gaande te houden, en dat het hem niet mogelyk was die langer te draagen, indien hy niet met een krachtige hand wierd bygestaan. Doch ziende, dat de Paus voor alle deze vertooningen doof was, voegde hy 'er by, dat zyne Keizerlyke Majesteit, zo men hem geen onderstand en bood, dan genoodzaakt zou weezen hoe eer hoe liever vrede te maaken. De Heilige Vader, voelende zich door dit dreigement geraakt, antwoordde met eenige spyt, dat hy wel wist, dat men tot zo lang niet gewacht en had met op die vrede te denken: Dat 'er lieden waren, die dezelve aan de Porte trachtente bewerken: En dat derhalven het fluiten van de vrede, of het vervolgen van den oorlog, niet af en hing van de subsidien, welken men den Keizer kwam te weigeren, of te vergunnen. De Prins van Lichtenstein voerde hem te gemoet, dat, zo lang als zyne Keizerlyke Majesteit geen anderen oorlog op den hals had gehad, en dat de Heilige Stoel hem onderstand had geboden, hy niet anders en had gedacht als om zyne veroveringen tegens d'Ongeloovigen voort te zetten, en de macht van den algemeenen Vyand der Christenen te trachten te vernederen: Dat het den Heiligen Vader niet onbekend was, dewyl de geheele wereld het wist, dat de Keizer een voordeelige vrede met de Porte had kunnen maaken, en dat hy ze met een standvastig gemoed had geweigerd: Dat het waar was, dat, het Keizerryk van d'eene kant door Vrankryk zynde aangetast, en de Keizer sedert de dood van Innocentiüs den XI. door den Heiligen Stoel verlaaten, hy had begonnen te denken om vrede

1693.
Novem.

de te maaken, voornaamentlyk dewyl hy 'er door zyne Geallieerden, en in 't byzonder door de Republyk van Polen, met alle macht toe wierd aangedreeven: Dat hy ze echter nooit tot nadeel der Christenheid had willen sluiten, noch een duim breed aarde aan d'Ongeloovigen afstaan: maar dat, indien hy zich volstrektelyk van den Heiligen Stoel verlaaten zag, hy tegens zynen dank, 't ging dan zo het wilde, genoodkaakt zou weezen die te maaken. De Paus antwoordde met eenige gramsteurigheid, dat de Keizer op vrye voeten stond, en doen kon 't geen hem beliefte. En overdenkende vervolgens de vergelyking, welke de Prins van Lichtenstein maakte tusschen het Pauschap van Innocentius den XI. gedurende het welk de Keizer zo krachtig bygestaan was, en dat van Alexander den VIII. en Innocentius den XII. gevoelde hy 'er zich geweldig over geraakt, en zei tegen den Prins van Lichtenstein, dat, hoe zeer d'Apostolische Kamer ook uitgeput mocht weezen, en hoe groot de subsidien, welke Innocentius den XI. tot den oorlog tegens d'Ongeloovigen vergund had, ook geweest mochten zyn, hy in staat was om 'er noch grooter aan den Keizer te vergaanen; mits dat zyne Keizerlyke Majesteit beloofde, de zelve niet als tot dien heiligen oorlog te zullen gebruiken; en dat hy, tot verzekerdheid van zyn woord, zich van het Verbond afzonderde, en vrede met Vrankryk maakte. De Prins pafte hem ten antwoord, dat in zulken geval die Kroon noch onredelyker pretentien, en waar af het gevolg de verovering van geheel Europa zou weezen, tegens d'andere Geallieerden zou maaken. Maar de Heilige Vader, zonder hem te laten uitspreken, voerde hem te gemoet, dat 'er niets van die kant te vreezen stond; dewyl de Koning hem 'er den meester af gemaakt hebbende, hy zelve de propositien 'er af zou opstellen, zodanig als hy ze rechtmatig en noodzaakelyk oordeelde. De Prins kon zich naauwelyks van lagehen bedwingen; en wel ziende, dat de Heilige Vader niet tegengesproken wilde weezen, lei hy 'er niet meer tegen in.

Ziet daar, hoe zeer de Paus geneigd was om de Vrede aan Europa te bezorgen; waar toe hy ook noch aangedreeven wierd door den Ambassadeur van Venetien, die hem deed ge-

den

1693.
Novem.

denken, dat de Republyk zich niet in den oorlog tegens den Turk had gewikkeld, als om dat ze alle de Vorsten van Europa in vrede had gezien, en deze gesteldheid haargelukkige gevolgen tegens d'Ongeleovigen doen verhoopen: Dat d'uitslag haare verwachting niet en had bedroogen, zo lang als de Keizer met alle zyne krachten tegens den gemeenen Vyand had kunnen ageeren; maar dat, zo haast als hy zich genoodzaakt had gezien de zelve te verdelcen, zy niet meer in staat was geweest om haare veroveringen voort te zetten: Dat ze sedert alle haare poegingen te vergeefs had aangewend, en zich in oneindige kosten gewikkeld, zonder een duim breed landts te winnen; en dat ze ook zelfs niet en wist, of ze niet wel haast een gedeelte van 't geen ze veroverd had weder zou verliezen, indien de zaaken op den zelve voet voortgingen: Dat het derhalven noodzaakelyk was, dat de Paus zyn gezag in 't werk stelde, om de Christene Mogendheden te beweegen tot een onderlinge vrede te maaken: Verzoekende wydersaan den Heiligen Vader, dat hy eenige subsidien aan den Keizer wilde vergunnen, zonder de welken het hem onmogelyk was den oorlog te vervolgen. De Paus gaf hem ten antwoord, dat, aopenende het eerste artykel, hy uindrukkelyk aan alle zyne Nuncii belast had, niets achter wege te laaten om de Vorsten, daar ze aan gestuurd waren, tot de vrede te beweogen; hoewel hy geweldig vreesde, dat het altemaal vruchteloos zou weezen: (zo zeer sag hy alle die Mogendheden tegens malkander verbitterd); doch, wat het tweede punt belangde, dat hy geen geld aan den Keizer had te geeven; also d'Apostolische Kamer t'eenemaal uitgeput was, enz.

Noch grooter moeite wendden de Ministers van Frankryk, en de lobtrekkende Kardinalen, aan, om dit oogmerk te bereiken. Dag noch nacht lieten zy den goeden Vader gerust, en vertoonden hem gestadig, dat hy zyn Hardelyk gezag in 't werk behoorde te stellen, om de Katholyke Vorsten te beweegen tot de hand aan het sluiten van een Vrede te leenen; noemende'ren dien einde alle gelegentheden, welke zich aanboden, waar; endoende'er ook zelfs ontstaan, om hem int'opscen, dat 'er niets aan de glorie van zyn Pauschap ontbrak, als

1693.
Novem.

Verovering van Charlevoix aan den Paus bekend gemaakt, en deden eringen by deze gelegenheid tusschen den zelve en den Franfchen Ambassadeur.

de tytel van Bevreediger van Europa. Dit was de geduurige koorzang. Den 2^{den}. der Maand vervoegde zich de Kardinaal de Fourbin ter audientie, om de verovering van Charlevoix bekend te maaken; na een kort verhaal van welke belegering hy de behendigheit gebruikte van allengskens tot een andere stoffe over te treden: verklaarende aan den Heiligen Vader, dat de Koning, zyn Meester, nochmaals Monfr. de Chaulais na Italien had gezonden, om den Hertog van Savoyen te beweegen tot de Neutraliteit aan te neemen: Dat men noch niet en wist, hoedanig den uitslag van zyne onderhandelingen zou weezen; maar dat men reden had om te vreezen, dat den Hertog, kennende zyne rechte belangen niet, en weinig gevoelig voor de verliezen die hy had geleeden, en voor de geenen die hy noch stond te lyden, aan de party der Geallieerden gehegt zou blyven: Dat in zulken geval de Koning, zyn Meester, beslooten had zyne Troupen in Piemont te laten overwinteren: Dat hy ten dien einde al aan de meeste Italiaansche Vorsten had doen voorstellen, of men hem winterquartieren wilde vergunnen, mits betaalende alles 't geen tot onderhoud zynner Benden geleverd wierd: Dat hy geloofd had zulks aan zyne Heiligheid bekend te moeten maaken, niet alleenlyk op dat hy 'er niet over verwonderd zou weezen, maar ook zelfs op dat hy zyn gezag mocht aanwenden om de Vorsten van Italien te beweegen tot het geen hy verzocht aan hem toe te staan, enz. De Paus, wat genegentheid hy ook voor Vrankryk mocht hebben, had gantsch geen smaak in zodanig een compliment; en voerde hem te gemoet: Dat den oorlog alreeds maar al te zeer in geheel Europa ontsteeken was om ze noch in de weinige Staaten, welke zich in vrede bevonden, te willen brengen; gelyk ongetwyfeld zou geschieden, indien men de gemelde winterquartieren vergunde: vermits de Duitschers het niet en zouden lyden: Dat, hoewel de Keizer tegenwoordig niet Troupen genoeg in Italien had om het te beletten, hy 'er wel meerder kon sturen; en dat hy van goeder hand wist, dat men 'er mee bezig was: Dat derhalven, indien de Koning van Vrankryk in de Staaten der Italiaansche Vorsten winterquartieren aan zyne Troupen gaf, hy wel niet sterk genoeg was om 'er zich tegen

hellen; maar dat hy het niet als met hertzeer zou zien. De Kardinaal pafte hem ten antwoord: Dat hy wel zag, dat al de wereld het beleid vanden Koning, zynen Meefter, haatelyk trachtte te maaken, en hem fcheen te willen befchuldigen van geneigd te wezen tot de ruft van Italiën te flooren; maar dat zyne Majefteit gereed was om pofitive blyken van het tegendeel te geeven. Dat hy ten dien einde, hoewel zyne krachten tegenwoordig die van zyne Vyanden in Italiën verre te boven gingen, wel in een Beftand wilde bewilligen, voorzo lang als het den Heiligen Vader beliefte te verordenen: Dat, wat meer was, hy, ten einde de Vrede in Europa te herftellen, volle macht aan zyne Heiligheid gaf om 'er zelve de conditien af t'ontwerpen en te reguleeren, zodanig als hy begeerde; behoudens echter, dat men alvoorens wegens de herftelling van den Koning Jacobus overeenkwame. De Paus fweeg hier op ftill; maar de Prelaaten, die tegens Frankryk gekant waren, de zelve redenen niet hebbende als zyne Heiligheid, lachten 'er om, en zeiden rond uit, dat den Oorlog nooit een einde zou ftroomen, indien men de minfte inzichten had voor een Vorft, die zich alle zyne onheilen op den hals had gehaald, en daarenboven noch met den Allerchryftelykften Koning aanfpande om geheel Europa in flaaverny te brengen.

1693
Novem.

DE Venetiaanen, die gedurende de gantsche Veldtocht niets van belang hadden uitgerecht, hoewel men 'er zich wonderen af had beloofd toen de Doge Morofini weder tot (a) Capitain-Generaal wierd aangefield, behaalden omtrent het eind der voorgaande Maand een klein voordeel op de Turken in Dalmatiën; waar mede het zich aldus toedroeg. De Generaal Delfino, die de Troupen der Republyk in Dalmatiën commandeerde, verwittigd dat de Turken, welke een Ligchaam van twee duizend en vyf honderd man verzameld hadden, de Vefting Vergoratz, federt een wyl op hen veroverd, meenden te vermeesteren, vaardigde acht honderd Morlakken af onder het beleid van den Overfte Caneghetri, met order van d'Ongeeloovigen te Zoftroch te gaan verwachten. Deze floeg terfcond op weg, en, zynde ter beftemde plaatfe gekomen, ver-

VENETIEN.
Turken
geflaggen.
(a) Zie
4 Stuk,
1 Deel
pag. 18.

1693.
Novem.

deelde zyne Troupen in verscheidene hoopen, welken hy hiet en daar in hinderlaag lei. d'Ottomannen, hier niet op verdacht, wierden metterhaast van alle kanten aangetast, en in route geslagen, met verlies van drie honderd man, op de plaats gesneuveld, en honderd Gevangenen, waar onder acht Officieren van aanzien, metsgaders acht Vaandels en een menigte van Musketten en ander Geweer.

TUR-
KIEN
en
DUITS-
LAND.
Verwoes-
tingen
door de
Tartaaren
aange-
richt.
(a) Zie
pag. 241.

DE (a) Tartaaren, ten getale van twaalf duizend man, door den Grooten Vizir na de kant van Debresin gezonden, om eenige verwoestingen in Opper-Hongaryen te gaan aanrechten, volvoerden hunne orders met d'uiterste woede; plonderden en verbrandden zestien Dorpen omtrent de gemelde Vesting; maakten ongeveer twee duizend Gevangenen; staken, na de Paarden uitgespannen te hebben, den brand in een groote menigte van Wagens, daar zy zich niet mee wilden belemmeren; voerden, behalven de gemelde Paarden, tusschen de drie en vier duizend stuks groot en klein Vee met zich; en toogen den 24^{den} October weder over de Maros: waar na, also de Primo Vizir, veruoegd met Belgrado ontzet te hebben, sich weder (na dat hy in de verzekerdheid der Plaatsen had voorzien, en zyne Infantery in de winterquartieren gezonden) na de kant van Adrianopolen had veruoegd, zy sich weer te rug na hun Land begaven.

Troupen
trekken
in de win-
terquar-
tieren.

De Keizerlyke Benden, die de Veldtocht in Hongaryen hadden bygewoond, waren nu mede bezig met in de winterquartieren te trekken; en d'Auxiliaire (van Denemarken, Brandenburg, en Lunenburg) in optocht om weder na hunne Landen te keeren. De Fransche Troupen, die het Leger aan den Ryn geformeerd hadden, betrokken de hunne in der Elzas, en d'omleggende oorden: waar mede de Veldtocht voor dit Jaar een eind kwam te neemen.

Baron van
Schon-
born tot
Bisshop
van Bam-
berg ver-
koosen.
(a) Zie
pag. 241.

De Baron van Schonborn, Capitulaire Kanonnik van Bamberg en Wirtsburg, wierd nu met gemeene stem, in de plaats van den (a) overleedenen, tot Bisshop verkoosen. Dit Bisdom is gelegen in Frankenthal, tusschen Bohemen en het Bisdom van Wirtsburg. Het Capittel bestaat uit twintig Kanon-

nonniken, welke konnen verkiesen en verkooren worden. De Bisschop erkent in het Geestelyke niemand boven hem, als den Paus; en heeft ook noch dit voordeel, dat de vier eerste wereldlyke Keurvorsten wegens eenig gedeelte van hun Land zyne Vassalen zyn; te wooten, de Koning van Bohemen wegens de Stad Praag; de Keurvorst van Beyeren wegens Aversbach; die van Saxon wegens Witteberg en Trebitz; en die van Brandenburg wegens Kustrin.

Eindelyk: gedurende deze Maand wierd te Debresin schielyk uit de wereld gerukt de Generaal Hofkirchen, betreurd van alle de geenen die zyne verdiensten kenden.

1693:
Novem.

Dood van den Generaal Hofkirchen:

HET uitdeelen van Brood aan de slechte lieden te Parys, waar af wy (a) hier voor gewag hebben gemaakt, had nu een einde genomen; van het welk in d'onderstaande Ordonnantie de reden word gegeven.

VRANK-
R Y K:
Gebrök van
Griancn.
[a] Zie
pag. 208.
en 246.

Extract uit de Register van den Raad van Staaten.

DE Koning geordonneerd hebbende een uitdeeling van honderd duizend ponden Brood des daags tot soulaas der Armen van zyne goede Stad Parys, en de Voorsteden van dien, tegen 2 stuivers 't pond, soo heeft die goede koop verscheidene welhebbende Luiden aangelokt, welke in 't begin zulk een groote quantiteit daar van hebben weg gehaald, om weer te verkoopen: en 'er handel mede te dryven, dat zy de rechte Armen, en die 't het meest van nooden hadden, daar door hebben belet iets daar van te genieten: 't welk hem noodzaakte door een Arrest van zyn Raad van den 29^{den} October laatstleden te ordonneeren, dat de uitdeeling van 't gemelde Brood in het toekomende zoude geschieden door de Pastooren der Parochien; ingevolge van welk Arrest de Pastooren Lyften gemaakt hebbende van de Armen hunner Parochien, hebben eenigen liever gewild een gedeelte in Geld, en een gedeelte in Brood te ontfangen, 't geen haar door de gemelde uitdeeling zoude toekomen; en anderen hebben 't in Geld verzocht: maar sedert door verscheidene Pastooren vertoond geweest zynde, dat, indien zyn Majesteit de goedheid had van gantschelyk in Geld te converteren het verlies dat dezelve door de uitdeeling van 't gemelde Brood wil lyden, en daar van een Aalmoes aan den Armen doen, het zelve tot veel grooter onderstand zoude strekken voor arme Zieken, schaamachtige Armen, en arme Handwerkslieden, die niet alleen Brood, maar ook Toespys, Vleesch en ander Voedsel tot hun onderhoud van nooden hebben. En zyn Majesteit geen andere intentie hebbende, als aan de Armen van zyne goede Stad

1693.
Novem.

Stad Parys een wezentlyk foulagement te verschaffen, door meer en meer met zyne mildheden en liefdaaddigheden te continueren; so heeft zyn Majesteit; in zynen Raad zynde, geordonneerd, en ordonneert mits dezen, dat van den 23sten. dezer Maand te beginnen, in plaats van Brood, in de Parochien der Stad en Voorsteden van Parys, door Aalmoessen en Penningen van zyn Majesteit zal uitgedeeld worden maandelik een somme van 120000 ponden, en by avance, van week tot week gedurende de Winter, om onder de gemelde Parochien verdeeld te worden, volgens den staat die daar over in den Raad zal opgenomen werden: en de somme, welke men bevinden zal dat het gedeelte en de portie van yder Parochie zal bedragen, zal geschild worden in handen der Pastooren, Vicarissen, of andere Liefdaadige Perfoonen, welke tot dien einde zullen werden aangesteld, om neffens de andere Aalmoessen der Parochie besteed te worden aan Brood, Vleesch, Toespys, of ander nodig Voedsel, tot soulaas der Armen, naar dat het zal gereguleerd worden in de Vergaderingen, welke tot dien einde zullen gehouden werden. Gedaan in 's Konings Raad van Staaten, ter presentie van zyn Majesteit, gehouden tot Versailles den 14^{den} November 1693.

Getekend

PHELYPEAUX.

Vergadering tot verlichting des Armen aangeald.

Doch deze somme van 120000 ponden ter maand, daar in het bovenstaande Arrest af gesproken word, hoe considerabel de zelve ook mocht weezen, kon op ver na niet toereiken om te voorzien in de noodzaakelykheden van alle de Armen, waar af het getal door de schaarsheid van het Geld en de duurte der Eetwaaren op een verbaarlyke wys aangroeide. Men hield dan verscheidene Vergaderingen, (ten einde de middelen te beraamen om een zo groot getal van Nooddruftigen te verlichten) en onder anderen een ten huize vanden Kancelier, in de tegenwoordigheid van de voornaamste Magistraatsperfoonen; alwaar de gemelde Minister een treffelyk Aanpraak deed, en, den deerlyken staat, daar het gantsche Koningryk, en wel voornaamentlyk de volkryke Stad Parys, zich in bevond, met de leevendigste koleuren afmaalende, de Vergadering voorhield:

„ Dat door de groote duurte van het Koorn, gevoegd by d'e-
 „ lende daar de gemelde Stad Parys onder zuchtte, welke bei-
 „ den zodanig waren dat in den tyd van dertig jaaren niets
 „ diergelyks gezien was, de welgegoeden, uit hoofte der wan-
 „ hoop van zo veele nooddruftigen en elendigen, alles hadden
 „ te vreezen, indien 'er niet spoedig in hunne verlichting voor-
 zien-

1693.
Novem.

„ zien wierd: Dat men geen bekwaamer middel daar toe en zag,
 „ als de Raadtsbesluiten, uitgegeeven tegens het opleggen en
 „ verzamelen van een zo dierbaare vrucht, als het Koorn is,
 „ zonder de minste oogluiking ter uitvoering te doen stellen,
 „ en aan de Lanbouwers te beveelen hunne Schuuren en Zol-
 „ ders daar van leedig t' maaken: Dat de verlichting van het
 „ (zo genaamde) *Hôtel-Dieu*, en het algemeen Gasthuis, van
 „ geen minder gevolg zynde, men gehouden was die beiden te
 „ handhaaven, om den Armen tot een herberg te dienen: Dat
 „ de Capitaalen en Middelen van de gemelde Gasthuizen niet
 „ half genoeg waren om het groot getal der Armen, die door
 „ de duurte des Broodts van alle de kanten des Ryks derwaarts
 „ getrokken wierden, t'onderhouden: Dat 'er in het eendrie à vier
 „ duizend, en in het ander over de acht duizend wierden ge-
 „ teld, die daar geen brood meer konnende vinden, genood-
 „ zaakt waren het elders te gaan zoeken; 't geen, zo men'er
 „ niet tydig in voorzag, wel aanleiding tot oproer, of 't ver-
 „ wekken van opstanden, kon geeven: Dat men derhalven zyne
 „ ne toevlucht moest neemen tot het Arrest, waar by aan hen
 „ bevolen wierd zich aanstondts na hunne Woonplaatsen te be-
 „ geeven, en aan hunne Medeburgers belast hen van voedsel
 „ te verzorgen: En ten opzichte van de Stad Parys, dat ieder
 „ Collegie zich vrywillig behoorde te quotifeeren, om den
 „ Nooddruftigen te hulp te komen: Dat de Stad van haare
 „ kant bedacht moest zyn om penningen uit te vinden, en zo
 „ veel Koorn uit andere Landen t'ontbieden, als men staat maakte
 „ dat 'er gedurende de winter geconsumeerd zou worden: En
 „ eindelyk, dat men voor alle dingen den Aertsbisschop moest
 „ verzoeken, in dezen dringenden nood God voor des Konings
 „ gezondheid, de voorspoed van zyne wapenen, en den God-
 „ lyken zegen te bidden. Waar na de Leden van deze aanzienlyke
 „ Vergadering wegens het geeven van de volgende pon-
 „ den overeenkwamen.

De Presidenten van 't Parlement,
 ieder. - - - - - 4000

De Presidenten à Mortier, ie-
 der. - - - - - 500

Pp

De Presidenten der Enquêtes en
 Requesten, ieder. - - 300

De Raadshereen van het Parle-
 ment, ieder. - - - 200

d'Ad-

1693 <i>Novem.</i>	d'Advokaten Generaal, ieder. - 600	ieder. - - - - - 500
	De Presidenten der Kamers van Rekeningen, ieder. - 400	De vier Grootte Audienciers, ieder. - - - - - 300
	De Rekenmeesters, ieder. 200	De Requestmeesters, ieder. 300
	De Correcteurs, ieder. - 150	De Secretarissen van den Koning, ieder. - - - - - 200
	d'Auditeurs, ieder. - - 100	d'Advokaaten van den Raad, ieder. - - - - - 30
	De Raadsheeren van Staat, ieder. - - - - - 500	
	d'Intendanten van de Finantien,	

De Leden van het Hof des Aides, en andere Collegien, stonden zich mede te quotifeeren, om den nood der Armen te hulp te komen.

Tolvr-
heid voor
de Graa-
nen ver-
goud.

Men moet hier ook niet vergeeten een gewichtig Edict, 't geen, bevestigende d'elende die te Parys geleeden wicd, ook met cenen toonde, dat 'er des Konings inkomsten om moest. a lyden. Ziet hier den inhoud.

Extract uit de Registers van den Raad van Staaten.

DE Koning hebbende door zyne Edicten van de Maanden September 1690. en Juny 1692. aan de gecommiffioneerde Factoors der Graanen en andere Koopmanfchappen, die na Parys gevoerd en daar verkocht worden, onder andere Rechten toegestaan drie Livres op yder Mudde Tarw, Haver, en andere Graanen en Meel, 't welk haar door Uitheemse Koopliden, Boeren, Pachters, en andere Particulieren word toegEZONDEN, om voor de gemelde Koopheden te verkoopen; en alleen het halve Recht voor de Graanen en 't Meel, 't welk door de Koopliden zelven, hunne Vrouwen, of Kinderen word verkocht: en aan zyn Majt. voorgedragen zynde, dat 'er Particulieren zyn, die den prys van hunne Graanen, onder pretext der gemelde Rechten, verhoogden, en dat het van zeer groot belang tot verlichtinge van 't Gemeen zoude zyn, die belasting te doen ophouden: In 't welk zyn Majt. willende voorzien, en door allerley middelen den overvloed in zyn goede Stad Parys bezorgen, gehoord zynde het raport, en alles overwogen, zo heeft zyn Majt. zynde in zyn Raad, geordonneerd, en ordonneert mits dezen, dat, te beginnen van den dag der Publicatie van het tegenwoordig Arrest, opgeschort zal zyn tot den eersten Maart aanstaande het ligen der Rechten aan de Gecommiffioneerde Factoors, aangesteld door de Edicten der Maanden September 1690. en Juny 1692. toegestaan op de Tarwe, Haver, Graanen en Meel alleen, mits schadeloos houdende de gemelde Officiers wEgens 't niet genieten der gemelde Rechten, gedurende den voornomden

dentyd, zoo als 't zal behooren: tot welken einde zy gehouden zullen zyn aan den Heer Phelypeaux de Pontchartrain, Ordinaris Raadsheer in 's Konings Raad, Controlleur General der Finantien, te vertoonen, de Registers, Geschriften, en Extracten der Rekeningen van 't product der gemelde Rechten, van den dag af dat zy aangesteld zyn, om vervolgens te komen tot de liquidatie van de schadelooshouding, welke haar ten dien opzichte toekomt. Willende zyn Majesteit daar en boven, dat de andere Rechten aan de gemelde Gecommissioneerde Factoors, op de andere Waaren en Koopmanschappen, die na Parys gevoerd en daar verkocht worden, toegestaan, aan haar zullen worden betaald volgens en over een komende met de gemelde Edicten; en dat zy de Privilegien en Exemption, daar uit ontstaande, zullen genieten. Gedaan in den Raad van Staaten des Konings, ter presentie van zyn Majesteit, gehouden tot Versailles den 17 November 1693. Getekend

1693!
Novem.

PHÉLYPEAUX.

DE Koning, den 25sten. September uit het Campement van Ninove vertrokken, (laatende het gebied over het Leger der Geallieerden aan den Keurvorst van Beyeren) en den 7^{den}. November t'scheep getreden om weder na Engeland over te steeken, bevond zich den 8sten. 's namiddags tusschen drie en vier uren, te Harwich. De Koningin, des anderendaags door een Expresse van zyne komst verwittigd, sloeg aanstonds op weg, en ging hem te Ingelstone ontfangen; van waar haare Majesteiten des avondts ten tien uren te Londen kwamen. De nieuwe Lord Major had dien zelve dag zyne intrede gedaan, en voegde by deze blydschap die van daags daar aan, benevens d'Aldermans en alle d'andere Ligchaamen der Justitie, dien doorluchtigen Krygsheld wegens zyne gelukkige overkomst te gaan begroeten. De Geestelykheid deed het zelfde door den mond des Aertsbisschops van Kantelberg, en wierd daar in gevolgd door de Nonconformiste Ministers. Kort om, geheel Londen was in vreugde; en toonden zich de tekenen daar van op het gelaat van ieder Onderdaan. Doch om ook niet ondankbaar te weezen jegens de Godlyke goedheid, die zyn Majesteits geheiligde Persoon in zo veele gevaaren had bewaard, wierd op den 14^{den}. der Maand de volgende Proclamatie afgekondigd.

ENGE-
LAND's
Over-
komst van
den Ko-
ning.

1693.
Novem.

P R O C L A M A T I E

Wegens den Publyke Dankdag.

WILLIAM REX,

A Angezien haare Majesteiten uit een byzonder ernstig gevoel, 'tgeen zy hebben over den Oorlog, waar in dezelve, nevens de meeste Vorsten en Staaten van Europa, tegens den Franssen Koning zyn gewikkeld, by haare Koninglyke Proclamatie, in dato den 23ten. April laastleden, een Maandelyke Vastendag door het gantsche Koningryk hadden geordonneerd, om de zegen, bescherming, en preservatie van haarer Majesteiten geheiligde Persoonen, mitsgaders de voorspoed van hunne Wapenen, zoo te water als te lande, van den Almagtigen God af te bidden; gelyk dezelve dan ook onderhouden is: En dewyl het den Almagtige gelicfd heeft, door zyne oneiudige goedheden, in antwoord der ootmoedige en aandagtige Gebeden hem opgedragen, haare Majesteiten en hunne Regeeringe te bewaaren tegens alle voor- en onderneemingen van derzelve openbare en heimelyke Vyanden, mitsgaders zyn Majesteits Persoon in 't byzonder te beschermen tegens de menigte der gevaaren in deeze laatste Oorlogstogt over zee; en den zelve behouden weder in dit Koningryk te brengen; hebben haare Majesteiten, over zulx de Goddelyke goedheid aanbiddende, en na pligt overweegende, dat een zo groote en publyke genade ook een algemeene en openbare erkentnisse vereischt, (met advys van haaren geheimen Raad) oorbaar gevonden, by deze te ordonneeren en te beveelen, dat, om den Almagtigen voor deze zyne barmhertigheden te danken, een algemeene dankdag zal gehouden werden in de Steden van Londen en Westminster, mitsgaders de Voorsteden daar onser betrokken, op den 22ten. November naast aanstaande; en in alle andere Plaatsen van 't Koningryk Engeland, 't Prinsdom van Wales, en de Stad Berwyk op de Tweed, Zondag den 26ten. dezes. Hebbende haare Majesteiten, ten einde zulx te ordentelyker zoude geschieden, aan den zeer eerwaardigen Aerts-Bisschop, en Bisschoppen van het Ryk bevolen, een Formulier van 't Gebed, met de gelegenheid van dezen tyd over een komende, op te stellen, en in tyds door hunne Bisdommen te verspreiden, op dat het zelve ten dage voornoemd in alle Kerken, en andere publyke Vergaderplaatsen, zoude gebruikt werden. Beveelende haare Majesteiten, dat de gemelde Dankdagen Religieuselyk by alle haare lieve Onderdaanen zullen gevierd werden, op pene dat de nalatigen, na bevinding van zaaken en goedvinden van haare Majesteiten zullen werden gestraft. Gegeeven in ons Hof van Withal, den 12^{den}. November 1693. in het vyfte Jaar van onze Regeering.

Drie

Drie dagen na het afkondigen van de bovenstaande Proclamatie, te weteen den 17^{den}. der Maand, vergaderden voor d'eerste maal beide de Huizen des Parlements, sedert den 5^{den}. wanneer de Zittingen volgens de laatste (a) prorogatie aanvang hadden moeten neemen, ter oorzaak van des Konings afwezen tot dezen dag toe opgeschort. Zyne Majesteit, omtrent ten twaalf uren te water na Westmunster gevaaren, zettede zich, in' zyn Koninglyk gewaad gekleed, in het Hooger Huis op den Troon; ontbood door den Deurwaarder der Swarte Rode het Laager; en voerde, zo haast als het binnen getreden was, de volgende Aanspraak.

1693.
Novem.

Parlement
vergaderd.
[a] Zie
pag. 257.

Zyn Majesteits zeer genadige Aanspraak aan beide de Huizen van het Parlement.

Mylords en Edelluiden,

IK ben ten hoogsten verheugd, dat Ik U. L. alhier ontmoete; en wensche van herte, dat door het herdenken van de nadeelen, welke wy dit Jaar te Lande geleeden hebben, en de ongevallen in onze Zee-zaaken onze vergenoeging tegenwoordig niet verminderd zal wezen. Ik acht, dat het klaar blykt, dat door het groot getal van onze Vyanden, welke het onze in alle plaatsen te boven gegaan heeft, het eerste veroorzaakt is: en, wat het laatste, 't geen zo veel onheil aan de Natie toegebracht heeft, aangaat, Ik ben ten uitersten gevoelig daar over geweest. En, gelyk Ik zorge wil dragen, dat de geenen, welke hunne plicht niet waargenomen hebben, gestraft zullen warden; ben ik ook van voornemen, myne krachtigste poogingen aan te wenden, op dat onze Zee-Macht in het toekomende recht bestierd werde. En het zal uwe overweeging wel verdienen, of wy niet gebrekelyk zyn, beide in het getal van onze Schepen en in bekwame Havens in het Westen tot te gelukkiger benaauwing van onze Vyanden en bescherming van onzen Koophandel, welke voor het Welvaren van dit Koningryk zo essentieel is.

Mylords en Edelluiden,

IK herdenke met genoegen aan de goede toegenegentheid, met de welke U. L. my geduurig onderschraagd hebt tot uitvoering van de lasten dezès Oorlogs, welke zeer groot geweest zyn: en nochtans ben ik gopersuadeerd, dat d'ondervinding van deze Zomer genoeg is, om ons allen t'overtuigen, dat, om tot een goed einde van dien te geraaken, de noodzakelykheid zal vereiffchen, onze Machten beide ter Zee en te Land toekomende jaar te vermeerderen. Onze Bondgenooten hebben beslooten, de hunne te versterken; en Ik wil niet twyffelen, of G. L. zult op het tegenwooreig vereiffch zulken opzicht neemen, dat

1693.
Novem.

G. L. my een behoorlyke ondersteuning, om my bekwaam te maaken van gelyken te doen, zult geeven. Ik moet dienvolgende U L. Edelluiden van het Huis der Gemeentens, aanmaanen, zodanigen tydelyken Besluit te nemen, dat uwe Ondersteuningen krachtig konnen werden, en onze toebereidselen zo verhaast, als beide voor de veiligheid ende eer van deze Natie hoognoedig zal wezen.

Het Parlement antwoordde op deze Aanspraak zodanig als het de Koning kon begeeren; en het Laager Huis den 23sten. weder vergaderd zynde, wierd 'er eendrachtig beslooten, dat men haare Majesteiten in alles de helpende hand zou bieden; het Gouvernement handhaaven; en in d'eerste Zitting kennis neemen van het onheil, de voorgaande zomer aan de Smirna'sche Vloot wedervaaren.

De Graaf van Nottingham van zyn Secretaris-schap van Staat beroofd.

Men had sedert een tyd aan het Hof een groote verandering onder de Ministers voorgespeld. Deze nam nu aanvang met den Graaf van Nottingham, Eerste Secretaris van Staat. De Koning, na het houden van een Kabinetraad, stuurde den 15^{den}. den Lord Tranchard, tweede Secretaris van Staat, aan den gemelden Graaf, om hem te zeggen, dat het zyne Majesteit beliefte, dat hy zich van zyn Ampt zou ontslaan. Nottingham, ten einde deze order te gehoorzamen, vervoegde zich des anderendaags te Kensington, en lei zyne Bediening in de handen van den Koning neder. Zyn' Majesteit ontving ze met alle tekenen van achting voor des Graaven persoon, benevens betuiging dat hy over dediensten, welken hy gedurende zyn Ministeris-schap aan hem beweezen had, zeer wel voldaan was.

Nieuw Oÿtrooy tot een bylaage aan d'Oost-Indische Compagnie verleend.

d'Oost-Indische Maatschappy, al over lang, gelyk wy elders gezegt hebben, om de herstelling van haare krachten in de weer geweest, had nu een nieuw Oÿtrooy tot een bylaage van den Koning verkreegen, en liet daar over de volgende Notificatie met den druk gemeen maaken.

DEEZE dient om allen, die 't zou mogen aangaan, kennis te geeven, dat, in gevolge van haarer Majesteiten Oÿtrooy, verleend aan den Gouverneur en de Compagnie der Kooplieden van Londen, handelende op Oost-Indien, gedateerd den 21sten. November. 1693. in 't Oost-Indisch Huis in Leadenhal-sraect te Londen, op Vrydag den 17^{den}.

17ten der zelve Maand, is open gelegd, en zo zal continueeren tot den 20sten. January inclusivé, en langer niet, van acht tot twaalfuuren 's morgens, en van twee tot zes uren na den middag, alle dagen, uitgezeid Sondags, een Boek of Boeken, tot nieuwe onderteekening voor de somme van zeven honderd vier-en-veertig duizend ponden sterl. om ondertekend en bygevoegd te worden tot het algemeen gezamentlyk Capitaal der gemelde Compagnie; waar in alle Persoonen, zynde haarer Majesteiten geboorene, of genatuliscerde Onderdaanen, mogen onderteekenen en avontuuren zodanige sommen, als zy zullen goedvinden, niet te boven gaande 10000 ponden ieder Persoon: welke, volgens 't gemelde Oefroy, gehouden zullen zyn te betaalen aan de Gecommitteerden der Thresorie van de gemelde Compagnie, of haaren Cassier, een volkomen dardepart daar van op den tyd van hunne onderteekening, en het resteerende op of voor dengemelden 20sten. January, onder zulke kortingen of rabat voor gereede betaaling, als gereguleerd ten geaccordeerd zyn op een algemeene byeenkomst der Geïnteresseerden, gehouden op den 26sten. November 1693. welke in Druk uitgegeeven, en op 't Oostindisch Huis voornoemd te bekomen zyn.

1693.
Novem.

Gedateerd op 't Oostindisch Huis den 28sten. November 1693.

Eindelyk: d'Africaansche Compagnie kreeg nu het onderstaande bericht wegens de verovering van de Forten Louis de Bourbon en St. Michiel, uitgevoerd door den Agent Generaal John Booker, voerende het gebied in het Fort op het Eiland St. James.

Veroveringen in
Africa.

Extract uit een Brief, geschreeven door den Agent der Engelfche Africaansche Compagnie, John Booker, uit het Fort op het Eiland St. James, aan de gemelde Compagnie, den 24sten. Maart.

NA dat ik my met ruim honderd Man van dit Eiland op de Compagnies Schepen d'Anna, door Capitein Leech, en d'America, door Capitein Brome gecommandéerd, geëmbarqueerd, en verscheidene Sloepen tot vermeerdering der Macht, door dezelve overgezonden, by my had, kwam ik den 9^{den}. January aan de Rivier de Senegal met veel moeite en verlies van zes Man. Ik passeerde de Baar; en terwyl ik toefsel maakte om het Fort, Louis de Bourbon genaamd, t'atqueeren, ontving ik den 11^{den}. January van Monfr. de Moulins, den Gouverneur, een Brief, waar door hy my aanbod, het zelve over

1693.
Novem.

te geeven, mits dat men hem en zyn Volk wel tracteerde: 't geen ik ten eersten toestond. Den eigensten dag trad ik noch aan land; nam bezit van het Fort; vond in het zelve 15 Stukken Geschut, &c. Dit Fort legt aan de mond van de Rivier de Senegal, en is boven de vyftig Jaaren in handen der Franschen geweest. Ik heb aldaar een Comp-toir opgerecht, en het Fort William en Maria genaamd. Ik lag stil tot den 4^{den}. February, wanneer ik weder t'zeil ging. 's Anderendaags liet ik een Krygsraad in zee by een roepen. In dezelve wierd beslooten, het Eiland Goeree (d'eenigste Plaats, door de Franschen in Guinea bezeten) te bezoeken. Ik arriveerde den 11^{den}. February met de Schepen, en alarmeerde tot den 14^{den}. de Kasteelen. Alstoen landde ik by nacht met 100 Man onder het oude Fort, en 250 passien van het nieuwe Fort, St. Michiel genaamd, door Monfr. Felix gecommandeerd, op een Hoogte gelegen, en met 28 Stukken gemonteerd; alles zonder resistentie tot in het krieken van de morgenstond, wanneer de Vyanden uit hunne groote en kleine Artillery zeer hevige schooten. Op den middag sommeerde ik ze tot d'overgaa-ve, eer ons Kanon gedebarqueerd zoude wezen. Zy verzochten ten eersten, te capituleeren; 't geen hun ingewilligd wierd; gelyk ook het Accoord zonder veel sukkeling voltrokken. Ingevolge van het zelve is de Bezetting den 18^{den}. met Wapenen, Bagagie, vliegende Vaandels, en staande Trommels uitgetoogen, en na het Fort der Compagnie op het Eiland St. James gebracht; van waar zy op de Schepen en kosten der Compagnie na Europa getransporteerd ssaan te werden.

VER-
KENIG-
DE NE-
DE R-
LIAN-
DEN.
Vertoog
vanden
Koning
aan de
Staaten.
[a] Ziet
Pag. 311.

DE (a) zitting van het Parlement in Engeland gaf aan den Koning gelegenheid om van de vermeerdering der Krygsmachten te spreken, ten einde de Kroon van Vrankryk in de toekomstige Veldtocht met een beter gevolg te keer te kunnen gaan. Zyne Majesteit had hier over ook eenige redenen laten vloeijen in het Vertoog, 't geen hy op den 16^{den}. der Maand October in de Vergadering der Staaten deed; betuigende onder anderen:

„ Dat hy wel gewenscht had, dat het God had mogen belie-

„ ven beter gevolgen aan de Wapenen van den Staat, en de Hoo-

„ ge Geallieerden, als die van de Veldtocht welke nu een eind

„ had genomen, te vergunnen; maar dat hy hoopte, dat den

„ Almachtige door zyne genade 'er beter in het toekomstige ver-

„ gunnen zou: Dat hy voor het best en de prosperiteit van den

„ Staat alles had gedaan, 't geen in zyn vermogen was ge-

„ weest; en dat het hem nooit aan'yver noch genegenheid zou

„ ontbreken, om de zaak zodanig te bestieren, dat de Staat

„ ong

„ onder Godes zegen uit den tegenwoordigen oorlog kon geraa-
 „ ken, en een goede en bondige vrede bevestigen: Dat, zo haast
 „ als hy weder in Engeland waar gekomen; hy hier in het zelve
 „ oogmerk zou trachten te bereiken, en te weeg te brengen;
 „ dat men d'Engelsche krachten vermeerderde, na de maat dat
 „ de Staaten de hunnen gingen doen: Dat hy hoopte, dat dit
 „ loffelyk voorbeeld alle d'andere Geallieerden zou verplichten
 „ tot grooter poogingen tegens den gemeenen Vyand aan te
 „ wenden, om tot een algemeene, voordeelige, en geduurzaam
 „ me vrede te geraaken: Dat hy wenschte, dat de Staaten van
 „ zyne goede genegenheid tot den Staat, en het gemeen beff
 „ verzekerd mochten wezen: Dat hy hen bedankte voor de
 „ goede en wakkere resolutien, welken zy hadden genomen:
 „ Dat hy hen verzocht de zelve ter uitvoering te stellen:
 „ Dat hy zich op nieuws in hunne goede genegenheid recom-
 „ mandeerde, enz.

1693.
Novem.

Omtrent het stuk der Munt wierd nu weder de volgende Ordonnantie afgekondigd.

W A A R S C H O U W I N G E .

DE Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden: Allen den ge-
 „ nen, die dezen zullen zien ofte hooren lezen, Saluit. *Doen te*
weten: Dat Wy om goede redenen, Ons daar toe moveerende, goet-
 „ gevonden hebben te ordonneeren ende statueeren, zo als wy ordon-
 „ neeren ende statueeren by dezen, dat alle Acht-en-twintig-stuivers-
 „ penningen zullen moeten werden gestempelt of gepoinconneert met
 „ een Teken van de Generaliteit, daer op geschiedt zal wezen een Bos
 „ met zeven Pylen: Dat de voorschreeve stempeling zal moeten ge-
 „ schieden binnen den tyd van vier weken, naar de publicatie dezes;
 „ welke publicatie zal werden gedaan, ofte gehouden werden gedaan
 „ te zyn, op den derden van de aanstaande maand December, Nieu-
 „ we styl: Dat de voorsz. stempeling zullende moeten geschieden buiten
 „ kosten van het Landt, ende tot laste van die geenen, die haare Acht-
 „ en-twintig-stuivers-penningen begeeren gestempelt te hebben, dezelve
 „ van ieder hondert stuks zullen betaalen eene stuiver, ende meerder
 „ ende minder quantiteit naar advenant: Dat ten dien einde allen ende
 „ een iegelyk van de Ingezetenen dezer Landen, binnen den voorge-
 „ melden tyd van vier weken, naar de publicatie dezes, alle haare
 „ Acht- en-twintig-stuivers-penningen zullen moeten brengen ten Comp-

1693.
Nadern.

toire van de gemeene Middelen; ofte alhier in den Hage, ten Comp-
toire van den Ontfanger Generaal de Jonge van Ellemeet, om daar
voor andere Penningen, ofte wel gestempelde, ofte gepoinçonner-
de Acht-en-twintig-stuivers-penningen te ontfangen; ende dat naar
den voorschreeve n tyd van vier weeken, naar de publicatie dezes, geen
ongestempelde Acht-en-twintig-stuivers-penningen meer zullen mogen
worden uitgegeeven, op de verbeurte van de ontfangste ofte uitge-
geevne Acht-en-twintig-stuivers-penningen; ende dat naar den voor-
schreeven tyd ook geen Acht-en-twintig-stuivers-penningen meer zul-
len mogen werden gestempeld, op poene van de Dood. Ende voor
zo veel aangaat de Acht-en-twintig-stuivers-penningen, de welke
in de Provinciën van Holland ende West-Vrieland, Utrecht,
Vrieland, Over-Yssel, ende Stad en Lande, albereids zyn ge-
stempeld, mer een particulier Teken van de hoog-gemelde Provin-
ciën, dat de zelve mede alomme cours zullen hebben, even als die,
met het Teken van de Generaliteit zullen wezen gestempeld, ende
zulks zonder met den zelve Stempel weder gestempeld te werden.
Ende op dat hier van niemand eenige ignorantie kome te pretendee-
ren, zo ontbieden en verzoeken Wy de Heeren Staten, Stadhoude-
ren, Gecommitteerde Raden, ende Gedeputeerde Staten van de re-
spective Provinciën, ende alle andere Justiciëren, ende Officiëren van
de zelve Landen, deze Onze Waarschouwinge alomme te doen ver-
kondigen, publicieren, ende affgeeren, in alle Plaatsen daar zulks
noodig wezen zal, ende men gewoon is zodanige publicatie ende
affixie te doen: Lastende ende bevelende allen Rechteren, Justicie-
ren, ende Officiëren, dien het aangaan mag, den inhoud van dese
Onze Waarschouwinge te doen achtervolgen; procedeerende, ende
doende procederen tegens de Overtreders van dien, zonder eenige
gratie, faveur, dissimulatie ofte verdrag: want Wy het zelve alto-
en dienste van den Lande bevonden hebben te behooren.

Aldus gedaan ende gearresteerd ten Vergaderinge van de hoog-ge-
melde Heeren Staten Generaal, in den Hage, den elfden November
zestien honderd drie en negentig, Was gearapheerd, *François Ver-
bult*, *vs.* Onder stondt, Ter Ordonnantie van de zelve: Was ge-
tekend, *F. Fogel*. Zynde op 't spajum gedrukt het Cachet van meer-
hoog-gemelde haar Hoog Mog: op een rooden Ouwel, overlakt met
een Papieren Ruite.

Plakaten
tegens de
Koopvaar-
dy, Wal-
visch-
vangst,
particulie-
re Com-
missie, enz.
uitgege-
ven.

En over het werk der Koopvaardy, Walvischvangst, par-
ticuliere Commissie, enz. zag men nu weer op den 13^{den}
der Maand drie Plakaten gearresteerd, en vervolgens afgekond-
digd en aangeplakt; waar af men den inhoud elders heeft gelet-
zen.

D E C E M B E R

1693
Decemb.

Den 24^{den} der Maand kwam te Rome overlyden de Kardinaal Lorenzo de Lauria, in het drie-en-tachtigste jaar van zynen ouderdom, en het twaalfde van zyn Kardinaalchap; waar toe hy verheven was door Innocentius den X L. Zyn lichaam wierd des anderendaags gebracht in de Kerk der Apollen, en aldaar begraven. Door deze dood viel er een tiehde plaats in het Heilig Collegie open; weshalven men te gemoeft zag, dat de Paus welhaast tot een Promotie zou treden.

Y T A.
LIEN.
Dood van
den Kar-
dinaal
Lauria.

HOEWEL het (a) Leger des Hertogs van Savoyen in route geslagen was, verzamelde het zich echter weder binnen twee à drie dagen. 't Gros ging zich stellen onder het kanon van Turin, alwaar de Troupen, gints en herwaarts verstrooid, zich er langs verscheidene wegen de volgende dagen by gingen voegen; waar na een revue er over gehouden zynde, vond men het sterk acht en duizend Voetknechten en zeyen duizend Ruiters, zonder de gekwetsen. Den 1^{den} October brak het op vanby Turin, en ging zich te Moncalier neder slaan; alwaar het zich, ten einde niet overrompeld te worden, met alle zorgvuldigheid beschanste.

S A V O Y E N.
Krygsver-
richtingen
den Fran-
schen na
den Slag
van Mar-
saille.
(a) Zie
Pag. 224.

De Franschen ondertusschen boven Pontcallier twee bruggen over de Po geslagen hebbende, toogen er den 16^{den} der gemelde Maand over, en stuurden drie duizend Eerden na de kant van Polrin, om hunne brandchattingen uit te breiden. Midlerwyl sloeg het Leger zich neder te Polongera, dicht by de gemelde Rivier de Po gelégen: doch de Maarchalk de Catinat wel bezeggende, dat hem zyne overwinning van geen heel groot nut zou weezen, indien hy niet d'ene of d'andere Plaats kwam te vermeerteren, brak hy op den 1^{den} November, en troog na Morette. Den 2^{den} stuurde men een Detachement uit, om de Piemontooische Militie, gecommandeerd door den Marquis de Parella, op het lyf te gaan vallen; gelyk er ook een gedeelte af wierd geslagen. Den 4^{den} detacheerde men vyf honderd man, om na Bulco te trekken. Den 5^{den} kwam d'Armée in

1693. Decemb. het Campement van la Monte, en den 6^{den} jaardigde men een nieuw Detachement af van tien Bataillons, met zes stukken kanon, onder het gebied des Graaven van Usson, ten einde insgelyks na Busco te trekken. Twaalf nieuwe stukken Kanon, en verscheidene Mortieren volgden de gemelde Detachementen; en de gantsche Armée maakte zich gereed om den zelve weg te neemen. Gelyk Busco maar twee mylen van Coni gelegen is, was de belegering der laatstgenoemde Plaats geen geheim meer. Maar zo als men nu gereed stond om den optocht voort te zetten, kreeg men een contraorder van het Hof; weshalven de rest van het Kanon, alreeds benevens een Convoy voor Busco in aantocht, weder te rug na Saluzzo keerde: worden de wyders bevel gegeeven om op de zelve wyze te handelen met d'Artillery, en alles 't geen men derwaarts had gevoerd.

Hoewel het den Franschen moeijelyk viel winterquartieren in Piemont te betrekken, zolang als ze Coni niet in hunne macht hadden, lieten zy 'er echter de hoop niet af vallen, schoon de belegering van de gemelde Plaats geen voortgang had mogen neemen: maar na dat men Casal, Pignerol, Suza, en eenige andere Posten van minder belang van leeftocht had voorzien, zag men wel, dat men op ver na geen vivres genoeg en had, om het Leger geduurende de gantsche winter te voeden, mitsgaders dat men niet landts genoeg aan geene zyde van het Gebertge besloeg, om 'er het noodzaakelyk onderhoud af te kunnen genieten. De Maarschalk de Catinat besloot dan, gelyk by 'er schriftelyke order van den Koning toe had gekreegen, zyne Troupen metter haast weder over d'Alpes te doen trekken, uit vrees van door de sneeuw, die alreeds de bergen begon te dekken, overvallen te worden. d'Armée toog dan by Saluzzo weder over de Po, en sloeg zich neder te Revel, om de rest, aan d'andere zyde der genoemde Rivier gebleeven, (tot dat d'Artillery, en de Krygs-en Mondmunitien, insgelyks overgetoogen, en weder te Pignerol gekomen mochten wezen) te verwachten: waar na gezamenhand zynde opgebrouken, trok d'Infantry, benevens een gedeelte der Cavallery, door de Valey van Perosa en het Fragelas, alwaar de kwaade wegen hen geweldig belemmerden. De Ruitery, over het

Gebergte van Malaga getoogen, rond de fteenw. tot de gewoonlyke winterhoogte, en zich genoodzaakt een merkelyk getal van Paarden, welke verkleumden, achter te laten. Voegt by dit verlies een groot getal van Officiers en gemeene Soldaaten, door de Boeren sedert den Slag allerwegen gecapotteerd; want dewyl zy het land veel beter kenden als de Franschen, leiden zy hen aan verscheidene oorden hinderlaagen, daar ze gemeenlyk in vielen. Kort om, de Troupen kwamen niet altemaal weder te rug.

't Hof van Vrankryk meende een ander voordeel uit den Slag van Marfalle getrokken te hebben, te weten, den Hertog van Savoyen van de party der Geallieerden af te zonderen. Zo haast als men 'er ook de tyding af had ontfangen, kreeg den Hertog van Orleans order om aan den Hertog van Savoyen te schryven, ten einde hem aan te maanen tot de vrede, die men hem aanbood, (op voorwaarde van hem weder in het bezit van zyn gantsche Land te stellen, en hem een considerabele somme te geeven, om hem schadeloos te houden wegens de verliezen die hy gedurende den oorlog had geleden) aan te neemen. 't Was ook niet het zelve oogmerk, dat Monfr. de Chanlais in der yl na Piemont wierd afgevaardigd; en dat de Koning den onderstaanden Brief aan den Maarschalk de Catinat afvaardigde.

Vrankryk
tracht den
Herog
van Savo-
yen van de
party der
Geallieer-
den af te
zonderen.

Myn Neef,

DE Successen myner Wapenen, over de wolken, mèn de Zegenen Gods ziet duuren; hebben de begeerte, die Ik tot het sluiten van een goede Vrede altyd gehad hebbe, niet uitgewischt. Ik spreke nu, niet van d'Algemeene, aangezien de last, U ten mynen dienste toebetrouwt, alleen Italiën, aan 'twolke Ik altoos gewenticht hebbe rust te geven, betreft; en Gy weet wel, dat het myn schuld niet is, dat myn Broeder, den Hertog van Savoyen, niet gecontribueerd heeft tot deze Vrede, welke Ik op nieuw zoek, door die God my; aangezien het geene gespiceerd is, de genade doet van de genegenheden, die U behend zyn, voor hem te behouden. Ik begerer dienvolgende, dat Gy door het middel, het geen Gy het bekwaamt zult oordelen, hem bekend maakt de voordeelige Party, die Ik hem en gantsch Italiën wil bewyzen; en dat Ik bereid ben, hem effective tekenen van myne wedergekeerde vriendschap te geeven; en, aangezien alleen van my afhangt, het meeste gedeelte van die Staaten in een compassioneel poort te stellen, is myn intentie, dat Gy hem laat weeten,

1693.
Decemb.

ten, dat Ik, om hem gelegenheid te geven tot de Party, die Ik oer
deele hem te verwerpen, en om hem oer te geven, hebbe de 26. Ste
den Saluzzo, Fôffato, en andere, nicot verbranden. En om,
gelyk Ik U komte te zeggen, aan myn voorz. Broeder, den Hertog
van Savoyen, aan te wyzen het middel, om met een watoure rust te
nemen de behoorlyke reflectien, die met de Staat, in de welke Ik zyn
Land zoude konnen brengen, overeenkomen; is myn wil, dat Gy
myne Armée in Frankryk doet keeren; en ter eijgenker tyd aan myn
voorz. Broeder, den Hertog van Savoyen, ten bekend maken, dat
by het verlooppen van deze gelegenheid, in dewelcke ik aan hem en
gantsch Italien tekenen toone van oprechte genegenheid, die Ik heb-
be tot het contribueren tot der zelve rust, Ik zal nemen alle die me-
fures, welken Ik de bekwaamsten zal achten, om aan dien Prins te
doen gevoelen het groot ongehyk, dat hy heeft, om tot het welwe-
ken van zyn Volk en zyne Staten, en gantsch Italiens niet te con-
curreren.

Gedaan te Versailles, den 25sten, November, 1693.

FRANK-
RYK.
St. Malo
door
d'Engel-
schen ge-
bombard-
deerd.

A L. over meer als twee maanden hadden d'Engelschen bezig
geweesst met de bereidelen te maaken tot een Vloot, die om-
trent het eind van November, of ten uitersten in 't begin van
December, in zee moest stekken. Al de wereld verwachtte
met verwondering, wat expeditie Engeland in den zin had; en
niemand kon begrypen, wat men in het hart van de winter
meende uit te rechten. Onderzusschen zou 'er geheel Europa
over verstimd hebben gestaen, indien den aanflag zo wel was
uitgevallen, als ontworpen; gelyk uit d'onderstaande Brie-
ven niet alle de behoorlyk omstaandigheden genien kunn-
den.

Brief, geschreeven uit St. Malo, den 25ten Decembor
1693.

DEN 16sten November, kwamen een Engelsch Eskadre (bestaan-
de uit twaalf Schepen van linie van tusschen de 28ste en 30ste stuk-
ken Kanon; mitsgaders vier Bombardiergaljoenen, tien of twaalf Bri-
gantynen, en verscheidene Chaloupen) tegen den avond het anker
werpen voo' een der punten van de Haven dezer Stad, in 't welcke
geheele op welkers punt men een Fort had begonnen op te wer-
pen, 't geen men bezig was met te voltooien. De Engelen hielden daar na
waerdens d'Engelschen met drie Galjoenen toe onder het bevel van

1891
Decemb.

heel lang de Plaat; bevestigden dat; 13 voering Bomben in de
 nen; waar dóór de gantfche Squad in 'slapen' geraakte: want wie zou
 zulk verrecht hebben? Doifchade, welke deze Bomben veroorzaak-
 ten; was niet zeer groot. Die nacht ging het met de vrees door. Maar
 des andern dags; na de volgende nacht; vertheilden verscheidene Hui-
 zen befochtheid; en men oordeelde wel pedagid Engelschen ons met
 eenf inschoten te bombardeeren; om te wááren weder te haalen wegen
 de Payzen: welken onze Kaapers van hén hadden genomen: Die be-
 zoek behaagde onzen Burgers gantfch niet: maar daar was geen help-
 middel tegen. De Doggen, die onze Stád bewaaren; konden tegen
 de Bomben niet uitrechten. Magtsachte de Bürgery, zo goed als 't
 mogelyk was; te stillen; doch ontde dat 'er groote moeite nice: zo
 swaar was 't schrik. Den 28sten morgens; was 't de beurt der En-
 gelschen. Kanne Schepen; die op d'nikkylagen; twee groote Sche-
 pen in 't gezicht gekreegen hebende; geboodden zy; dat 'er méér wa-
 ren; en vreesende; dat het een Esquadre; uit Brest en andere Havens
 geloopt; mocht wezen; staken ze onder zeil: doch een oogenblik
 daar na bemerkten ze; dat het een van onze Kaapers was; die een
 Hollandfche Prys; geladen met Suiker en Elefantstanden; van zeer
 groote waardy; medebracht. Men koste 't oestond uit de Stád twee
 kanonschooten; om den Kasper te verwittigen; dat hy voort zou gaan.
 Maar zynde al te na om te vinctich; zette hy alle zeilen by om in
 de Haven te loopen; en gelyk hy een goed zeilder was; geraakte hy
 binnen: doch de Prys viel in de handen der Engelschen. De Vyand-
 den kwamen tegen den avond weder op hunne oude post; na dat ze
 den gantfchen dag vier mylen in zee hadden leggen laveeren; en wier-
 pen in twee uur twaalf Bomben in de Plaats: doch het was maar
 om ons te misleiden; en het selfe; 't geen zy hadden; om de gant-
 fche Stád onder haare puinhoopten te begraven; te beter om te vóe-
 ren. Eenigen landden op het Eiland Sezembre; en voltooiden het
 verbranden van een Convent der Recolleffen; daar ze daagte vóoren
 den brand in hadden gestoken. Gblyk d'Engelschenden Zondag vier-
 ret; deedten zyns den 29sten geen kwaad. Zy rustten den gantfchen
 dag. Maar des avonds lieten ze onder faveer van de wind; de stroom;
 en een zeer duistere nacht; een schrikkelyke Machine aanvoeren; waer
 af gy hier de beschryving ziet.

* Waer een nieuw Vaartuy; uitdrukkelyk gemaakt; van gedaante
 te als een Galjoet; van omrent drie honderd vat. Op de kiel lagen
 méér als honderd vaatjes kruid; bedekt met teer; sulfer; harf; werk;
 stroo; en takkebosschen; daar ten laag van swaare balken over heen-
 kel; van plaats tot plaats doorluchfig om doorgang aan de vlam te kon-
 nen geeven: en daar boven op had men méér als drie honderd en
 veertig Kalkaffen gelegd; want men telde 'er byna zo veel op het strand
 en de rotfch; en volgens alle schyn zyn 'er ook in de zee gevallen.

Deze

1699.
Decemb.

Deze Karkassen waren geladen met gemaaden, katonkogels, ketens, pistoolloopen met kogels 'er op, schroot, en allerhande brandende materien; mitsgaders aan zes plaatsen open, even als zes monden, daar groote vlammen van een geweldig vuur uit moesten baren, bekwaam om d'andere stoffen te verteren: want men heeft 'er de proef af genomen, en ook zelfs aangemerkt, dat de compositie zodanig was, dat men het water moest hebben om het te blusschen. Deze Machine, die ongetwyfeld een schrikkelijke verwoesting in de Stad gemaakt zou hebben, met volle zeilen afkomende na de Wal, daar men ze aan vast zou hebben gehegt, wierd door de wind, en het kanon van het Fort, 't geen 'er eenigs schooten op deed, meeuende echter dat het maar een simpel schoot was, afgekeerd; en door een ongemeen geluk, hebbende niet konnen geraaken over een slip daar ze met volle geweld op aansloet, begon ze te zinken, ongeveer een pistoolschoot van de plaats daar men ze vast gehegt zou hebben. Den Ingenieur, die het werk bestierde, voelende dat 'er de zee begon in te spoelen, stak 'er den brand in: maar het water belette, dat de vlam tot aan de Karkassen en d'andere Vuurwerken kon doordringen. 't Gevaart vloog een oogenblik daar na in de lucht. Het Spil, 't geen over de twee duizend ponden woog, wierd over de wallen heen op een huis gesmeeten, met zulk een swaaren slag, dat het 'er door ter aarde plofte; en alle de gebuurige huizen stonden 'er af te lillen. Toen deze schrikkelijke Machine opvloog, gaf het zulk een vervaarlyken slag, dat 'er alle de huizen in de gantsche Stad door waggelden, de glazen en al het aardwerk drie mylen in 't rond in stukken gesmeeten, en de daken van meer als drie honderd huizen over hoop geworpen wierden. Men kan hieruit oordeelen van de verwoesting, welke dit Trojaansche Paard veroorzaakt zou hebben, indien het dessein der Engelschen gelukt was. Wy hadden zekerlyk onder de puinhoopen van onze wooningen begraven moeten blyven: maar onze goede Engel heeft ons bewaard. d'Eenen zeiden, dat het een aardbeving was; d'anderen, dat de laatste dag was gekomen. Nooit heeft men God met meerder aandacht gebeden, als wy in deze gelegentheid deden: en indien men des anderendaags de Burgers had willen gelooven, wy zouden altemaal uit de Stad gegaan, en de zelve aan de Vyanden ten prooy gelaten hebben. Alles wat men deed, was dat men 'er d'oude Liederen, de Kinderen, en eenige Vrouwen, welke ons door hun gehuil en gekerm hinderlyk vielen, liet uitgaan; en men deed het des te liever, dewyl het altemaal punste personen waren, en dat men 'er op den eersten dag der Bombardering de Stad alreeds af had begonnen te leedigen. Den 30sten staken de Vyanden, zien- de dat hante onderneeming mislukt was, weder in zee: en den Hertog van Channes, die 'er des Saturdags was gekomen, en al zo groote vrees had als wy, liet eenige gevangene Engelschen uit hante ker-

kers haalen, en langs de straaten leiden, om hen dien staat van de Plaats te doen zien, waar na men hen op den oever bracht, ten einde hen het wrak van hunne Machine, en de lyken van eenigen hunner Landtsgeuooten, die men aldaar dood vond, en waar onder men geloofde dat van den Ingenieur, die het werk bestierd had, te weezen, immer voor zo veel men uit de kleeding oordeelde, te toonen. Ziet daar, waar die Wapenrusting der Engelschen op uitdraaide, die hen onmeetelyke sommen gekost moet hebben; behalven dat zy verscheidene Matróozen, en eenige Officieren en Soldaaten, mitsgaders de Karkassen, de Bomben, zes stukken Kanon die in het Gevaart waren, het Wiaak van het zelve, en een Chaloup met een Vlag verlooren hebben.

1693.
Decemb.

Op deze wys verhaalden 't de Franschen. Laat ons nu ook eens zien, wat 'er d'Engelsche af zeiden.

Pertinent Relas wegens de Bombardeering van St. Malo, geschreeven uit het Esquadre onder de Capiteinen Benbow en Philips, in de Haven van Guernzey, den 3^{den}. December 1693.

DEN 25sten. passato vertrokken wy met een West-Zuid-Westen Wind uit deze Haven na St. Malo tot het ondernemen van de Bombardeering. Den 26sten. omtrent 4 uren na den middag, ankerden wy d'erd'half myl van de Stad voor 't Canaal van Quinces. De platboomde Schuiten en Brigantynen maakten een Linietusschen de Bomben-Kitsen en de Stad, en posteerden zich omtrent een half uur van de laatste met een hevigen Noorden Wind, die de Haven inwaait, en het Water zeer hoog dreef. Aan de rechter hand vond men, wanneer men inliep, een klein Baaitje; op het welke de Vyand zes lichte Stukjes geplaat had, en alwaar 36 Pionniers bezig waren met een platte Form voor kloeker Kanon te vervaardigen. De Franschen schooten niet op onze Schepen, wanneer zy invielen, alzo zy zich verbeeldden, gelyk men naderhand verstaan heeft, dat wy, die Deense Vlaggen opgezet hadden, Deense Koornschepen waren; en gaven derhalven zo veel tyd, dat wy, om alle ongemakken van de Wind t'ontgaan, de Fregatten dwars voor de Haven konden leggen, en de Bombardeerscheepen de Stevens derwaarts doen wenden. Hier legt de Rots, Quince genaamd, en ryft omtrent anderhalf myl van de Stad ten Westen. 's Avonds over achten begon men het Bomben werpen op St. Malo. De Vyanden antwoordden, wanneer zy door het licht van yder Bombe in den nacht, die zeer duister was, ons eenigzints konden bekennen, met 3 à 4 Schoten. De zesde Bombe stort-

1693.
Decemb.

te in zommige Huizen by de groote Kerk, en ontslak een kleinen brand. Hadden wy onophoudelyk het Bomben losschen op de Plaats gecontinuerd, wy zouden waarshynelyk het meeste gedeelte der Stad dien nacht verwoest hebben; maar, wyl de Bombardeerschepen door het kwaad we'er, het geen zy op zee uigestaan hadden, beschadigd en swak waren, vondse den Ingenieur onbekwaam tot het doen van zo veel geweld; als hy voor zyn vertrek van dit Eiland gendoncipieerd had. 's Nachts bersteden twee onzer Mortiers. 's Och- tens ten 4 uren deed men, uit vrees dat de Schepen gevaar zouden loopen van op het Drooge te stooten, alle de Vaartuigen verder na buiten wenden: dan ten 8 uren ('t was den 27^{den}.) gaf men met een Noord Noord Oosten, doch menigmaal veranderenden, Wind het Signaal aan de Brigantynen, platboomde Schuiten en Bombardeersche- pen, van weder inwaarts te keeren; gelyk wel ten eersten onder- nommen, maar niet, als met lang sukkelten, volbracht wierd. Hevig schoot men toen met Bomben een korten wyl, en wierp dien dag om- trent 70 stuks. Men vond, dat de Franschen op de platte Form een Mortier geplant hadden: want uit de zelve losten zy ettelyke Schoten op de Bomben-Kuisen, op hoop van ons eenige schade toe te voegen; doch kwerften niet eenen Man. Een onzer Scheeps Booten roeide aan de Rots Quince, op welke de 6 kleine Stukjes stonden; overweldig- denze; smeeten het Geschut over de Rots: en brachten zommige der Pionniers gevangen aan het Boord van hun Oorlogschip. 's Achter- middags trad den Lord Archibald Hamilton, Commandeur van de Woolwich, en 2 Edelvrouden op een Eiland, Sezambre genaamd, twee mylen ten Westen van St Malo, aan land, en vonden op het zelve een Klooster van Kapucynen Monniken. Het Bootsvolk, 't geen de Lord derwaarts gevoerd had, slak het Klooster in de brand; leide het zo t'eenemaal in koolen, dat niet een stuiver aan waardy behou- den wierd, en zoudé, had de Lord het niet beliet, den Kapucynen het leven benoemen hebben. Den 28^{den} in de Morgenstond zagen wy in de Haven inslopen 2 Schepen, het een een Fransche Kaper en het ander een Hollandse West-Indiesvaarder, van Suriname na Huis kee- rende, dan door den Kaper veroverd. Zo draa de Stedelingen haar vernamen, losten zy schielyk al hun Geschut, en gaven van hunne Bekens Sein, dat wy Vyanden waren; weshalven de Kaper het ten eersten na land zetté, en voor de Stad kwam; doch den ander streck, na dat men hem niet ettelyke Schoten genodigd had, en gaf zich aan de Portsmouth over. Den 29sten sloeg den Opper-Ingenieur voor, een Brander met Vuurwerken en Kruid te vullen; dezelve, zo dicht als het mogelyk zoudé wezen, aan de Stads Wal te brengen; en als- dan in brand te steken; om te zien, hoe grooten effect zy tegen de nieuwe Werken der Plaats aan de zyde der Haven zoudé konnen doen. 'Andere Officiers approbeerden het. Men vervaardigde derhalven de

1694.
Decemb.
 Brander Vesuvius; voerde ze met een kleine koele 's avonds ten 6 uren na de Stad; en onthak ze ten 8 uren, met dat succes, dat een gedeelte der Stad in brand vloog, ook het Huis in de platte Form, veel Huizen by de groote Kerk, en een gedeelte der Kerk zelfs: dan de Schipper, Loots, en noch een van het Bootsvolk des Branders sneuvelden; en de Capitein wierd gewond, om dat zy niet tydigge- noeg uit het gevaar weeken, door dien het lont vroeger, als zy gedacht hadden, verbrand was. Den 30sten beslooten de Opper-Officers (zien- de dat de ylam, die men in de Stad tot nu toe ontstoken had; door d'Inwoonders t'elkens in minder dan een half uyr geest was; 't Ge- tyde voor 't schieten te rapide; wy verscheide Ankers quyt geraakt, het Spring-Ty, en apparent haast stotmen te verwachten waren) St. Malo te verlaten; gelyk geschiedde: en gisteren na den middag zyn wy in deze Haven te rug gekomen. Van alle de Bombenschepen heeft de Salamander, wyl desselfs Mortiers zo vast niet gemaakt waren, als die van d'anderen, de meeste dienst gedaan. Den Capitein of In- genieur Philips, op den dag van ons verschynen voor St. Malo ziek geworden, overleed gisteren avond. Wy hebben inmiddels geobser- veerd, dat, ingeval de Ridder Delaval voor twee Jaren na de Victo- rie ter Zee de Fransche Oorlogschepen, welke na St. Malo retireer- den, zo ver, als wy geweest zyn, had durven volgen, hy te alle waar- schynelyk had kunnen ruineeren.

Het staat een iegelyk vry deze Relaazen met malkander te vergelyken. Ondertusschen konnen wy ons niet beletten on- ze gedachten te laten gaan over het voornaamste artykel van deze Expeditie, dewyl het t'eenemaal bekwaam is om een bewys te geeven wegens d'onzekerheid der Historien zelfs bywylen in hoofd-en de gewichtigste zaaken. Het blykt dan uit het Re- laas der Franschen, dat men pretendeert het voornaamste oog- merk der onderneeming op St. Malo geweest te zyn, een zekere ongemeene Machine, van langerhand en met groote moeite bereid, en waar af men bekend dat de werking schrikkelyk ge- weest zou zyn, indien men alle de noodzaakelyke schikkingen had konnen neemen, tegens de gemelde Stad te doen speelen. In tegendeel blykt het uit het Relaaas der Engelschen, dat het oogmerk alleenlyk was St. Malo te bombardeeren: dat het des- sein der gepetendeerde Machine in d'actie zelve was genomen: dat het maar een gemeene Brander was, welke men in der yf met kruid, bomben, en karkassenlaadde, enz. Wat zal men hier af gelooven? De Franschen beweeren, dat het een Gevaart

1693.
Decemb. was, uitdrukkelyk ten dien einde gemaakt, en van langer hand bereid; en geeven tot bewys, dat het Wrak in hunne Haven is gebleeven, dat zy het hebben gemeeten, en dat het omtrent drie honderd vat kon voeren. d'Engelschen in tegendeel, die het wel behoorden te weten, zeggen, dat het maar een gemeene Brander was, die toenmaals maar gelaaden wierd, en dat 'er het deffin op de plaats af wierd genomen. Wat de Franschen belangt, alle hunne Relaazen zyn verdacht; en zy bekreunen zich niet met altyd de waarheid te zeggen. Maar daar is geen mensch die niet en liegt; en d'Engelschen zyn niet meer vry van dit gebrek der menschelyke natuur, als d'andere Natiën. Men kan ook zelfs gelooven, zonder hen ongelyk te doen, dat zy hun geheim aan den Vyand hebben willen verbergen; op dat hy te minder op zyne hoede mocht weezen, en een Machine, waar af zy d'inventie by zich behouden, en daar zy zich noch elders afkonnen bedienen, voor een simpele Brander doen gaan: want, in der daad, d'uitwerkingen waren vry wat grooter, als men van een Brander, metter haast gelaaden, zou konnen verwachten.

ENGE-
 LAND.
 Engelse
 Admiralen
 over
 het onheil
 van de
 Smirna-
 sche Vloot
 geëami-
 neerd.

(1) *Zit*
 pag. 258.

DE (a) zaak der Admiralen, die de voorgaande zomer haarer Majesteiten Vloot hadden gecommandeerd, wierd den 23sten. November in het Lager Huis weder op 't tapyt gebracht, en by die gelegenheid geordonneerd, dat de Commissarissen der Admiraliteit, zynde Leden van het Huis, reden zouden geeven, waarom de Smirna'sche Vloot, die in de Maanden November of December voorleden vertrokken moest weezen, tot aan het vertrek van de groote Vloot, dat 's te zeggen tot in de Maand Juny, opgehouden was: Dat ze aan het Huis een Copy zouden inleveren wegens alle d'Instructien en Orders, de voorgaande zomer aan de Vloot gegeeven; mitsgaders een Lyft van het getal der Schepen van linie, daar de zelve uit bestond, gelyk ook van de geenen die tot het Convoy verordend waren geweest, van d'anderen genoemd om te kruissen, en van de plaatsen daar d'enen en d'anderen moesten ageeren. Men ordonneerde ook noch, dat d'Admiralen, de Ridder Rooke, ende Geintresseerden in de Levantsche Compagnie den 25sten.

No.

November zouden verschynen: Dat d'Admiralen dien dag zouden rapporteeren het resultaat der Deliberatien; genomen in de Krygsraaden, welken zy gehouden hadden ter uitvoering van d'orders, daar ze mee belaaden waren. De Commissarissen der Admiraliteit den 3sten. gehoorzaamd hebbende; las men alle d'Orders; die 'er gegeven waren, noopende de zaaken van de Turksche Vloot, gelyk ook d'Instructien raakende 's Esquadré van de Straat, sedert den 2sten. January 1693. wanneer de Ridder Rooke 'er Admiraal af was gemaakt; mitgedors d'Orders, gegeven aan d'Admiraalen van de Vloot gedurende de gantsche zomer; benevens een Lyst van alle de Schepen gebruikt ten dienst van haare Majesteiten, en van de plaatsen daar ieder moest aggeeren. De Kooplièden van de Turksche Compagnie wierden insgelyks voor de Baar gehoord, alwaar zy hunne grieven presenteerden, gelyk ook alle de Requesten welke zy hier vóór aan de Koningin en haaren Raad ter hand hadden doen stellen. Den 9^{den}. December hoorde men verscheidene Officièren; en andere Getuigen. d'Admiraalen wierden ook afzonderlyk gehoord, en vervolgens altemaal te gelyk: waar na men in omringelij, of het met volle gewisheid aan het Huis zou komen blyken, dat d'Admiraalen voor den 20sten. May verstandigd waren geweest, dat een gedeelte der Fransche Vloot in zee was. De meerderheid der stemmen was voor de negative, doch echter maar met honderd seventig tegens honderd zestig. Voegt hier by het getuigenis van den Capitein van het Schip de Ruiter, die met eede voor het Huis verklaarde, dat hy voor den 20sten. May tegen d'Admiraalen gezegt had, dat hy vyftien Fransche Oorlogschepen, komende van Nantes, had gemaakt welke van vier anderen wierden gevolgd. 't Is waar, dat d'Admiraalen dit getuigenis verwierpen; en dat verscheidene Leden van het Parlement zeiden, dat het niet aanneemelyk was: vermits de gemelde Capitein tegens het verbod in Vrankryk had gehandeld. Maar de geenen, die hem te voorschyn hadden gebracht, en hem tot zes maalen deden binnen staan, antwoordden, dat het een eerlyk man was, dien zy in conscientie daar voor konden erkennen: Dat, zo hy na Vrankryk was gegaan: zulks geschied was met een Commissie om Gevangenen te wisselen: En dat, indien hy by ge-

1693.
Decemb.

legensheid op zyne wederkomst: eenige Franfche Koondanfchappē van weinige waarde had meegebracht, dat alles niet bekwaam en was om de bondigheid van zyn getuigenis t'ontzenuwen, enz.

Ettelyke dagen daartu ondertan een Lid van het Lager Huis de zaak der Admiraalen weder op het tapyt te brengen, om zender te examinieren: doch eenige Gedeputeerden voerden hett te genspet, dat zulks maar nypwē fponcingen zou veroorzaken, en zaaken van een gantsch ander gewicht, die men te examinieren had, verachten: dat het genoeg behoorde te wēzen, dat de Koning de gemelde Admiraalen nooit meer zou gebruiken: en dat de Vloot voortaan gecommantēerd zou worden door een (1) Admiraal, en Officieren, op welker goed beleid men volkomen staat kon maken. In der daad, de Koning had den 20sten der Maand de drie Admiraalen, Killigrew, de Laval, en Shovel van alle hunne Ampten en Waardigheden ontbloot, en hen verboden ooit in zyne tegenwoordigheid te verschynen.

(1) Lord
Russel.
Admiraal-
ken afge-
zet.SPAAN-
SCHE
NEDER-
LANDEN.Dood des
Heeren
van 'sGra-
vemoor.VER-
EENIG-
DE NEDER-DE R-
LANDEN.
Bededag
gehouden.Princ. van
Vriess-
valt van
een Prin-
ces.

DEN Heer van 's Gravemoer, Lieutenant Generaal van de Hollandfche Cavallery, kwam gedurende deze Maand te Mechelen t'overlyden.

DEN 16^{den} der Maand wierd nu weder door alle de Vereenigde Provincien een Dank-Vast-en Bededag gehouden, volgens de gewoonte sedert der aanvang van den Oorlog in het begin en ten einde van ieder Veldtocht onderhouden.

Den 25sten daer aan volgende beviel de Princes van Vriessland van een jonge Princes.

E I N D E.

BLAD.

B L A D W Y Z E R.

1693.
Decemb.

A.
Admiraalen (*Engelfche*) over het onheil van de Spirnafche Vloot geëxamineerd 258: 326.

— door den Koning voor tewig van hunne Ampten en Waardigheden beroofd. 328.

Africa, veroveringen aldaar door d'Engelfchen op de Franschen behaald 313.

Amelot maakt aan de Cantons bekend, op wat conditien zyn Koning de vrede met den Keizer en het Ryk wil fluiten 87.

Anhalt (*Vorst van*) sterft 87.

B.
Babinagreda belegerd 13.
Bamberg (*Biffchop van*) sterft 241.

Belgrado door de Keizerschen belegerd 172.

Bentheim (*Graaf van*) sterft 241.

Brand te Bourges 22.

C.
Carga van vyf Ooft-Indifche Retourschepen 155.

— van vier Ooft-Indifche Retourschepen 295.

— van vyf Ooft-Indifche Retourschepen 297.

Charleroy door de Franschen belegerd 285.

— veroverd 291.

Onigt, Kardinaal, sterft 157.

D.
DEENMARKEN 20. 88. 198.
Deensche Koning trekt met zyne Troupen na Ratzenburg 88.
— Bombardeert die Vefting 198.

DUITSCHLAND 11. 77. 169. 239. 304.

E.
ENGELAND 23. 93. 209. 256. 309. 326.

G.
GAftanaga (*Maryn de*) Nyg-fproken 284.

Georgio (*St.*) veroverd 13.

Gefchillen tuffchen het Rootfche en Fransche Hof beflecht 218.

Gezantschap van Vrankryk aan den Koning van Marocco, om Graanen te bekomen 251.

Graanen (*gebrek van*) in Vrankryk 91. 200. 246. 305.

— in Switserland 168.

's Graavenroec (*Heer van*) sterft 328.

Gratinina veroverd 14.

H.
Halewyn, Oud-Burgermeester van Dordrecht, over heimelyke correspondentie gefententieerd 57.

Hofrincen, Keizerlyke Generaal, sterft 305.

Holstein-Plenn (*Herzog van*) 301.

Veldmaarschalk Generaal aangefield 209.

Honderdste Penning (*stuude*) gearrefteerd 50.

Huy, veroverd 102.

I.
IERLAND 24. 283.
Ierfche Colonje verlof toegegeven 69.

ITALIEN 3. 70. 157. 218. 298. 317.

L.
LAuria, Kardinaal, sterft 317.

M.
MAlo (*St.*) door d'Engelfchen gebombardceerd 320.

Manifest des Konings van Vrankryk om de vrede met den Keizer en de

B L A D W Y Z E R.

de Duitfche Vorften te maaken. 83.

Martinique door d'Engelfchen verwoeft. 24.

Muntzaaken. 315.

N.

NEDERLANDEN (*Spanfche*) 49. 100. 285. 328.

NEDERLANDEN (*Vereenigde*) 50. 155. 209. 295. 314. 328.

Nottingham (*Graaf van*) van zyn Secretariffchap van Staat byzond. 32.

O.

Oorlog tot een bylage, aan d'Ooft-Indifche Compagnie verleend. 312.

Oran door de Mooren belegerd en verlaaten. 39.

Ooft-Indifche Retourfchepen binnen. 155. 295.

Ovens (*Koninglyke*) te Parys opgerecht. 208. 246.

P.

Parlement (*lerfch*) gediffolveerd. 24.

Parlement (*Engelfch*) gepronogeerd. 93. 256.

— vergadert. 311.

Pignerol door de Geallieerden belegerd. 71.

— gebombardeerd. 160.

— verlaaten. 224.

Plakaat tegens den uitvoer van Paatden na de Franfchen. 242.

POLEN. 90.

R.

Ratzenburg gedreigd. 20.

— gebombardeerd. 198.

— 't gefchil befticht. 242.

Robert du Pleffis gefententiceerd. 65.

S.

SAVOYEN. 371. 158. 224. 317.

Schonborn (*Baron van*) tot Biffchop van Bamberg verkoozen. 304.

Secte in 't Caton van Bern. 167.

Slag van Landen. 106.

— van Marfaille. 226.

Smittafche Vloot valt in de handen der Franfchen. 30.

SPANJEN. 28. 100. 284.

Sprinkhanen, menigte van dezelfven in Duitfchland. 86. 197.

Straatman (*Graaf van*) fterft. 241.

SWEDEN. 89.

Sweedifche Koningin fterft. 89.

SWITSERLAND. 6. 87. 160.

Switferfche Cantons vergaderen tot Baden. 6. 160.

T.

Tilly (*Graaf van*) geflagen. 100.

TURKYEN XII. 304.

Turken door de Venetianen geflagen. 303.

V.

VENETIEN. 303.

VRANKRYK. 22. 91. 200. 246. 305. 320.

Vrede tuffchen Vrankryk en Tripoli. 22.

Vrieland (*Staat van*) protefteeren tegens d'aanftelling van den Hertog van Holfteln Plenn. 210.

— (*Princes van*) bejalt van een jonge Princes. 328.

W.

Weft-Indien. 24.

William, Kon. van Engeland, fteekt over na zyne Staaten. 309.

— doet een Aanspraak aan het Parlement. 311.

— mitfgaders aan de de Staaten Generaal. 314.

Wirttemberg (*Hertog van*) overweldigt de Linie der Franfchen. 104.

— tot Generaal van d'Infantry aangefield. 157.

